

АЗБУКОВНИК

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Т. 2.

А З Б У К О В Н И К

2.

ALPHABETARION

A
CONCISE ENCYCLOPEDIA
OF
UKRAINIAN LITERATURE

V. 2.

By
Bohdan Romanenchuk, Ph.D.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА БІБЛІОТЕКА
<http://ukr-lib.com/>

ДР БОГДАН РОМАНЕНЧУК

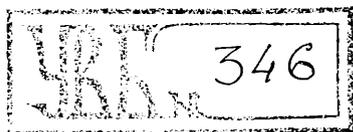
АЗБУКОВНИК

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Т. 2.

„КИЇВ-1973
ОЛІЯДЕЛЬФІЯ

Copyright (c) 1974
by Bohdan Romanenchuk

— П Е Р Е Д М О В А

В попередньому томі цього Азбуковника, якого перший зошит вийшов ще в 1966 р., була мова про три томи ЕУЛ, оскільки тоді здавалося, що в трьох томах зміститься вся українська література, та коли вже доходило до останнього зошита, вже було видно, що в три томи таки не дасться вмістити всіх наших літературних діячів, що брали більшу або меншу участь у літературному процесі від позатку нашої літературної історії до сьогодні. То можна було зробити тільки тоді, якби кожному авторові ги на кожне гасло відміряти, пересізно, не більше ніж кільканадцять або двадцять кілька рядків, але з того було б небагато користи і навряд ги й варте було б заходу, бо в кільканадцятьох рядках можна вмістити заледве тільки назви окремих творів та ще може кілька дат з біографії. То був би, отже, літературний словник ги лексикон, який справді і був давніше в пляні, але для практичних цілей, зєбто, конкретно, для тих, що хотіли б або потребували б ближже познайомитися з українською літературою, зокрема для молодих поколінь, які привикли відомості зєрпати з енциклопедій, словник був би зовсім невістагальний і непрактичний. Але й власна практика показала, що знайомитися бодай загально з одним або іншим письменником не можна з лексикона, треба повнішого джерела.

Міг би хтось зауважити, що неконєзно надмірно розтягати деякі інформації, а деякі гасла можна й зовсім пропустити, але це справи не змінєє, бо й такого матеріалу, що його не можна пропустити, назбиралося більше, ніж на три томи. Неодному може здаватися, що наша література мало що більша від того, що подає один або другий підручник історії літератури, та показується, що ми навіть не усвідомлюємо яка наша література багата, скільки в нас письменників, вартих згадки і що вони написали. Що дальше в лїс, то більше дров, каже наша приказка. В усіх відомих наших підручниках історії літератури немає, мабуть, і третини того літературного багатства, що нагромадилося в нас за тисягу років, а його все таки треба зібрати й показати. Тому автор керується тут не засадою селекції, що може робити історик літератури, який готує підручник, тільки засадою колекції, зєбто включає і тих письменни-

ків, що мають всього одну книжку віршів чи оповідань, або повість чи драму, книжку літературних статей або есеїв і т. п., виходивши з засади, що саме в енциклопедії повинні бути відомості про всіх авторів, хоч би їхня угасть у літературі була мінімальна, з умовою, очевидно, що та книжка на літературному рівні.

З уваги отже на все тут сказане, автор хотів би вибагитись, що не може дотримати слова й обмежитися до трьох заповіджених томів, бо це вже другий том, а до кінця залишився ще океан матеріялу. Скільки томів може бути, важко напевно сказати, але якби навіть дуже матеріял обмежувати й інформації згущувати, то треба буде розмір подвоїти. Але це не так то й багато.

На зауваження передплатників, що занадто довго треба гекати на герговий том, треба сказати, що велику роль тут грають і друкарські труднощі, бо українські друкарні мають багато роботи, а мало робітників, які «роблять» книжки, тому й робота йде помалу. Цей том готовий був до друку ще два роки тому, але появилися міг щолши тепер. Та маємо надію, що дальші томи будуть появлятися застіше.

Автор і видавець

ЗАГАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

БОЙКО, І. Українські літературні альманахи і збірники XIX — початку XX ст.; бібліографічний покажчик. Склав... В-во "Наукова думка", Київ, 1967.

ВЕНГЕРОВ, С. Критико-біографічний словарь русских писателей и ученых (от начала русской образованности до наших дней). СПб. 1897.

ВОЗНЯК, Михайло. Історія української літератури в 3-х томах. Вид-ня "Просвіти" Львів, 1920-1924.

ВОЛИНСЬКИЙ, П. та ін. Історія української літератури (в трьох томах). [Т. I.] Давня література. Київський держ. пед. інститут. Вид-во "Вища школа", Київ, 1969; [Т. II.] — Література першої половини XIX століття. Київ, 1964; [Т. III.] — Література другої половини XIX століття. Київ, 1966.

ГРУШЕВСЬКИЙ, Михайло. Історія української літератури в п'яти томах. Видання "Книгоспілки", Нью Йорк, 1958-1960.

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА, т. I-IV, Париж — Нью Йорк, 1955-1972.

ФРЕМОВ, Сергій. Історія українського письменства в 2-х томах. Київ — Ляйпціг, 1924.

ЗЕРОВ, Микола. До джерел; історично-літературні та критичні статті. [Вибір і редакція С. Гордин-

ського]. Українське вид-во, Краків — Львів, 1943.

ЗЕРОВ, Микола. Нове українське письменство; історичний нарис. Випуск I. Київ, 1924.

ИСТРИН, В. М. Очерк истории древнерусской литературы домосковского периода [11-13 вв.]. Изд. "Наука и школа", Петроград, 1922.

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ в 2-х томах. Вид. АН УРСР. Київ, 1957.

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (кінець XIX — початок XX ст.) [збірна праця]. Вид-во Київського університету, Київ, 1967.

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ у восьми томах. Вид-во "Наукова думка", АН УРСР, Інститут літератури ім. Т. Шевченка, Київ, 1967-1971.

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ. Вид. АН УРСР, Київ, 1964.

КВЯТКОВСКИЙ, А. П. Словарь поэтических терминов. Гос. Издат. Иностр. и нац. словарей. Москва, 1940.

КОРЯК, Володимир. Нарис історії української літератури. Література передбуржуазна. Харків, 1927.

КОШЕЛІВЕЦЬ, Іван. Панорама найновішої літератури в УРСР. Поезія, проза, критика. Вид-во "Пролог", Нью Йорк, 1963.

КОШЕЛПВЕЦЬ, Іван. Сучасна література в УРСР. Вид-во "Пролог", Нью Йорк, 1964.

КРАТКАЯ ЛИТЕРАТУРНАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ, тт. I-UI, Из. Сов. Энциклопедия, Москва, 1962-1972.

ЛАВРІНЕНКО, Юрій. Розстріляне Відродження; антологія 1917-1933. Поезія — проза — драма — есей. В-ка "Культура", том. XXXVII. Вид. Інститут літературки, Париж, 1959.

ЛЕШКІЙ, Богдан. Начерк історії української літератури в двох частинах. Київ — Лйпціг, 1920.

ЛЕЙТЕС, А., ЯШЕК, М. Десять років української літератури (1917-1927), т. I, біо-бібліографічний. ВАУ, Київ, 1928.

ЛЕСИН, В., ПУЛИНЕЦЬ, О. Словник літературознавчих термінів. Видання третє, перероблене і доповнене. Вид-во "Рад. школа", Київ, 1971.

ЛИТЕРАТУРНАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ, тт. I-XI, Изд. Коммунистической Академии, Москва, 1929-1939.

ОВЧАРОВ, Г. Нариси сучасної української літератури. Випуск I, видання друге, виправлене й доповнене. В-во "Література і мистецтво", Харків, 1932.

ОГОНОВСЬКИЙ, Омелян. Історія літератури руської в п'ятьох томах, Львів, 1889.

ПИСЬМЕННИКИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ; біо-бібліографічний довідник. Упорядники: Олег Килим-

ник, Олександр Петровський. Вид-во "Рад. письменник", Київ, 1970.

ПЛЕВАКО, Микола. Статті, розвідки й біо-бібліографічні матеріали. Вид. УВАН у США, Серія: 3 нашого минулого, ч. 2. Нью Йорк, 1962.

ТИМОФЕЕВ, Л. и ВЕНГРОВ, Н. Краткий словарь литературоведческих терминов. Москва, 1958.

УКРАЇНСЬКА РАДЯНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ в 17-ти томах. Київ, 1959-1965.

УКРАЇНСЬКА РАДЯНСЬКА ЛІТЕРАТУРА між III і IV з'їздами письменників 1954-1959; бібліографічний покажчик. Київ, 1959.

УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ біо-бібліографічний словник у п'яти томах. ДВХЛ, Київ, 1960-1965.

ФРАНКО, Іван. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. Львів, 1910.

ХРЕСТОМАТІЯ ДАВНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (до кінця ХУІІІ ст.). Упорядкував академік О. І. Білецький. Вид-ня третє, доповнене. Вид-во "Рад. школа", Київ, 1967.

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА, видана на Україні за 40 років (1917-1957): бібліографічний покажчик. Частина I. Українська художня література. Харків, 1958.

ЧИЖЕВСЬКИЙ, Дмитро. Історія української літератури від початків до доби реалізму. Вид. УВАН у США, Нью Йорк, 1956.

ШАМРАЙ, А. Українська література; стислий огляд. Харків, 1927.

- CURRENT LITERARY TERMS.** A Concise Dictionary of their Origin and Use by A. F. Scott, M.A. St. Martin's Press, New York, 1967.
- DICTIONARY OF WORLD LITERATURE:** Criticism, Forms, Technique. New revised edition. Edited by Joseph T. Shipley. Littlefield, Adams & Co. Totowa, N. J., 1966.
- DICTIONARY OF LITERARY TERMS** by Harry Shaw. McGraw-Hill Book Co., N. Y., 1972.
- ENCYCLOPEDIA OF POETRY AND POETICS.** Alex Preminger, editor. Princeton University Press, 1965.
- DAS FISCHER LEXIKON.** Literatur 2/1, 2/2. Herausgeber Wolf-Hartmut Friedrich, Walther Killy. Fischer Bücherei, Frankfurt/Main, 1965.
- FUNK & WAGNALLS GUIDE TO MODERN WORLD LITERATURE** by Martin Seymour-Smith. N.Y., 1972.
- A HANDBOOK TO LITERATURE** by C. Hugh Holman. Based on the Original by William Flint Thrall and Addison Hibbard. Third edition. The Bobbs-Merrill Co., Indianapolis, 1972.
- KLEINES LITERARISCHES LEXIKON.** Vierte, neu bearbeitete und starkerweiterte Auflage. Franke Verlag Bern, 1966.
- Mahlberg Heinrich. **LITERARISCHES SACHWÖRTERBUCH.** A. Franke AG Verlag Bern, 1948.
- THE OXFORD COMPANION TO CLASSICAL LITERATURE.** Compiled and edited by Sir Paul Harvey, Oxford University Press, 1966.
- PHILOSOPHISCHES WÖRTERBUCH-**Begründet von Heinrich Schmidt. Fünfte Auflage durchgesehen, ergänzt u. herausgegeben von Georgi Schischkoff. Alfred Kröner Verlag Stuttgart, 1960.
- Pongs, Hermann. **DAS KLEINE LEXIKON DER WELTLITERATUR.** Fünfte erweiterte Auflage. Union Verlag Stuttgart, 1963.
- G. H. **A HANDBOOK TO LITERATURE.** Thrall, W. F., Hibbard, A., Hollman, The Odyssey Press, New York, 1960.
- Weisstein, Ulrich. **EINFÜHRUNG IN DIE VERGLEICHENDE LITERATURWISSENSCHAFT.** W. Kohlhammer Verlag Stuttgart, 1 968.
- Wilpert Gero von. **SACHWÖRTERBUCH DER LITERATUR,** Alfred Kröner Verlag Stuttgart, 1955.

ВАЖНІШІ СКОРОЧЕННЯ

- автн. — автонім
альм. — альманах
АН — Академія Наук
англ. — англійський
араб. — арабський
арк. — аркуш
арх. археологічний
АУО — Антологія українського оповідання
АУП — Антологія української поезії
АЮЗР — Архив Юго-Западной России
б-ка — бібліотека
Бібл. вісті — Бібліологічні вісті
Біблгр. слов. Бібліографічний словник
БЕСлов. — Біо-бібліографічний словник
в., вв. — вік, віки
ВАПЛІТЕ — Вільна Академія Пролетарської Літератури
ВЭ — Вестник Европы
в-во/вид-во — видавництво
вид. — видання, видавництво
Визв. шл. — Визвольний шлях, журнал
вип./вып. — випуск/выпуск
вст. — вступний
вст. ст. — вступна стаття
ВУАН — Всеукраїнська Академія Наук
ВУСПІ — Всеукраїнська Спілка Пролетарських Письменників
гл. — гляди
Гол. др. — Голос друку, журнал
Гос. — Государственный
гр. — грецький
Гром. гол. — Громадський голос, газета
Гром. дум. — Громадська думка, журнал
Гром. друг — Громадський друг, журнал
ДВ — Державне видавництво
ДВУ — Державне видавництво України
ДВХЛ — Державне видавництво художньої літератури
ДЛІВ — Державне літературне видавництво
Дит. в-во — Дитяче видавництво
Дон. кн. в-во — Донецьке книжкове видавництво
Досв. вогні — Досвітні вогні
Етн. зб. — Етнографічний збірник
ЕУ — Енциклопедія українознавства
ж. — журнал
ЖМНП — Журнал министерства народного просвещения
ЖІР — Життя і Революція
ЖіСл. — Життя і слово
Зап. АН — Записки Академії Наук
ЗІФВ — Записки історично-філологічного відділу
ЗНТШ — Записки наукового товариства ім Шевченка
Зап. ЛУ — Записки Львівського університету
Зап. ХУ — Записки Харківського університету
ИОРЯС АН — Известия отделения русского языка и словесности Академии Наук
ИРЛ — История русской литературы
Іл. Укр. — Ілюстрована Україна
Іст. жур. — Історичний журнал
ІНО — Інститут народної освіти
ін-т — інститут
іст. — історичний
ІУЛ — Історія української літератури

- ІУРЛ — Історія української радянської літератури
 ІФВ АН — Історично-філологічний відділ Академії Наук
 ін. — інший
 КІП — Культура і Побут
 Комс. Укр. — Комсомолец України
 КПр. — Київська правда
 КС — “Киевская старина”, журнал
 КУ — Київський університет
 Л. — Ленінград
 лат. — латинський
 ЛГ/Літ. газ. — Літературна газета
 ЛЖ — Літературний журнал
 ЛіМ — Література і мистецтво
 літ./Літ. — літературний
 ЛКр. — Літературна критика
 ЛНВ — Літературно-науковий вістник
 Літ. в шк. — Література в школі
 Ль. — Львів
 ЛЯ — літературний ярмарок
 М./м. — Москва/місто/мова
 Мист./мист. — Мистецтво, журнал/мистецький
 Мол. Україна — Молода Україна
 моск. — московський
 нпр. — наприклад
 нар. — народний
 Нар. уч. — Народний учитель
 Нар. дум. — Народна думка
 нац. — національний
 НТШ — Наукове товариство ім. Шевченка
 НГ — Нова генерація
 НГр. — Нова громада
 нум. — нумерований
 Обр. мист. — Образотворче мистецтво
 Од. — Одеса
 опов. — оповідання
 отд. — отделение, отдел
 п. з. / п. н. — під заголовком / під назвою
 період. — періодичний
 Прол. осв. — Пролетарська освіта
 Прол. пр. — Пролетарська правда
 Пролітфронт — Пролетарський літературний фронт
 ПУМЛ — Пам'ятки української мови і літератури
 пс. — псевдонім
 псих. — психологічний
 р., рр. — рік, роки
 Рад. ж. — Радянський журнал
 Рад. літ. — Радянська література
 Рад. літ-во — Радянське літературознавство
 Рад. Львів — Радянський Львів, альманах
 Рад. мист. — Радянське мистецтво, журнал
 Рад. осв. — Радянська освіта, журнал
 Рад. Україна — Радянська Україна, газета
 Рад. шк. — Радянська школа, журнал
 Рідн. край — Рідний край, журнал
 Р. п. — Радянський письменник, видавництво
 РуВСл — Русский биографический словарь
 рец. — рецензія
 Роб. осв. — Робітнича освіта
 рос. — російський
 рукоп. — рукопис (-ний)
 Сб. — Сборник
 св. — святий
 СГапролет — Сільсько-господарський пролетар
 Сел. буд. — Селянський будинок
 Сіль. театр — Сільський театр
 сл. — словацький
 Словес. — словесность
 слов. — слов'янський
 Сов. пис. — Советский писатель
 Сов. Укр. — Советская Украина

- СПУ — Спілка письменників
України
- ст. — сторінка/століття
- Ставр. ін-т — Ставропільський
інститут
- ССА — Сполучені Стейти Америки
- Студ. рев. — Студент революції
- СПб. — Санкт-Петербург
- ста. — стаття
- т./тт. — том/томи
- т-во — товариство
- ТКДА — Труды Киевской духов-
ной академии
- ТОДРЛ — Труды отдела древней
русской литературы
- Ужг. — Ужгород
- УЗЕ — Українська загальна
енциклопедія
- укр. — український
- “Укр. літ-во” — “Українське літе-
ратурознавство, збірники
- УРВСп. — Українсько-руська
видавнича спілка
- УРА — Українсько-руський архів
- УЛГ — Українська літературна
газета
- УЛ — Українська література
- УНЗб. — Український науковий
збірник
- УРоб. — Український робітник
унів. — університет (-ський)
- Укр. м. в шк. — Українська мова
і література в школі, журнал
- УХ — Українська хата, журнал
- УРЕ — Українська радянська
енциклопедія
- Укр. Пис. — Українські письмен-
ники; біо-бібліографічний
словник
- УРПис. — Українські радянські
письменники
- фак. — факультет
- філол. — філологічний
- філос. — філософічний
- фон. — фонетичний
- Х. — Харків
- харк. — харківський
- ХЛіт. — Художня література
- худ. — художній
- ч. — частина
- ЧШл. — Червоний шлях
- ЧКв. — Червоні квіти
- ЧВін. — Червоний вінок
- чес. — чеський
- ШМист. — Шляхи мистецтва,
журнал
- ШОсв. — Шлях освіти
- яз. — язук (а)

В

В (ве), третя буква української абетки, означає губно-зубний дзвінкий приголосний звук, а після голосних перед приголосними або в кінці слова після голосних означає нескладотворний звук “у” (дав-дау, дівчина-діучина). В кирилиці ця буква була копією грецької букви β (бета), яка спочатку означала грецький звук “б” (біблія), а потім, в часах Кирила й Методія, які уклали слов'янську абетку, означала звук “в” (віта, всл. віди), як у словах василевс, Василь, Візантія. В кирилиці буква **В** означає ще й число 2, а в глаголиці 3.

В українській мові звук “В” виконує службу прийменника місця (всередині) й часу, нпр., в хаті, в книзі, в руці та в червні, в понеділок, в 1972 році. Часто чергується для милозвучности з “у” (був у школі, була в місті), а також із прийменником “на” для означення місця на поверхні, нпр., в селі — на селі, в городі — на городі, в Україні — на Україні.

ВАВРИСЕВИЧ Микола, маловідомий галицький письменник, що писав для дітей і написав кілька п'єс для дитячого театру, як “Лісова казка”, сценка на одну дію з музичними мотивами М. Гайворонського (Львів, 1922, 20 ст.), і “Слава Кобзареві”, сценічна картина, присвячена пам'яті Т. Шевченка (Львів, 1923, 68 ст.).

ВАГИЛЕВИЧ Іван (2. 9. 1811 — 10. 5. 1866), відомий культурний діяч галицького відродження — письменник, дослідник мови, літератури, фольклору, історії, археології, один із членів “Руської

трійці”, співавтор “Русалки Дністрової”, з професії католицький священник. Нар. в с. Ясені (за уточненням С. Семчинського), Рожнятівського повіту на Станіславщині (тепер Івано-Франківщина) в священничій родині. Вчився в народній школі в м. Бучачі, потім у Станіславській гімназії, а згодом у Богословській семінарії у Львові та на філософському факультеті Львівського університету (з 1830 р.).

В гімназії вчився блискуче, багато читав з німецької і польської літератури, а в семінарії цікавився мовознавством, етнографією й археологією слов'янських народів. В Богословській семінарії познайомився з Маркіяном Пашкевичем та Яковом Головацьким і разом з ними творив у 1833-34 рр. гурток, званий пізніше “Руською трійцею”, яка цікавилася відродженням руської словесности і ставила собі завдання “все своє життя діяти на користь народу й народної словесности... йти в народ, досліджувати на місці, збирати з його власних уст пісні... вчитися в нього

його мудрости..." (Головацький). Щоб виконати це завдання, Вагилевич справді ходив у народ, закликав його до освіти й національної свідомости, а при тому записував народні пісні, досліджував народні звичаї, пам'ятники бувальщини й історію народу. З Головацьким пройшов пішки від Львова до Сандомира і всюди збирав народну творчість та вивчав народний побут. Щасливим випадком знайшов у мастку графа Тарнавського кілька старо-українських рукописів, в тому список "Кормчої книги" з 14 стол., та деякі інші старовинні матеріали з 14-17 століть. В Карпатах натрапив на якісь старовинні написи, які уважав давніми кельтськими рунами, і про своє відкриття повідомив чеських культурних діячів, Шафарика й Ганку, та російського історика М. Погодіна. Свої дослідження посилав до "Часопису чеського музею", де вони й друкувалися, але його здогади й висновки були не досить переконливі, тому й не прийняли ся в науці.

Жива дослідна праця і ходження в народ спричинили занедбання в богословських студіях, які він закінчив аж у 1837 р., а університетські курси в 1840 р. В тому часі, після польського повстання 1830-31 рр., цікавитися слов'янськими справами було небезпечно, австрійський уряд дивився на це неприхильно, із страху, щоб і галицькі українці не пішли слідами поляків та не зробили повстання, хоч вони цього і в гадці не мали, бо до австрійської влади ставилися завжди дуже лояльно. Ці побоювання місцевої влади були причиною того, що поліція дивилася на Вагилевича підозріло, тимто й пізніше, коли йому прийшов час висвячуватися, відмовила йому т. зв. "тітулом мензе", тобто права на

досмертну емеритуру, а без того права він не міг висвятитися. Хоч він мав у семінарії добру опінію і його зверхники відносилися до нього дуже прихильно, навіть відступили йому окрему кімнату для студій, але з приводу неприхильної опінії поліції консисторія скреслила його з листи кандидатів на священника і він мусів шукати собі іншого заняття. Опінія про нього як видатного науковця й дослідника в наукових колах Праги, Варшави й Москви була причиною, що поляки намагалися перетягнути його на свою сторону, бо вважали його "ходячою енциклопедією" (він м. ін. дуже добре визнавався в генеалогії польської шляхти). Вони йому піддобрювалися й перехвалявали його здібності, звичайно, нещиро, намовляли писати польською мовою, щоб відтягнути його від української науки. Вагилевич ім наївно вірив, не підозріваючи, що вони його обдурюють і насміхаються з нього, та почав писати польською мовою, а це зражувало земляків, які його трактували як польнофіла. Денис Зубрицький, нпр., писав, що Вагилевич "зляпшався зовсім і, перебуваючи між ляхами, живився фантастичними мріями" (хоч сам живився москвофільськими мріями).

В польському середовищі, до якого він у тому часі пристав, він мав приятеля, О. Дунін-Борковського, який допомагав йому навіть якийсь час матеріально, але коли Борковський по кількох роках помер, Вагилевич не мав іншого виходу як просити церковну владу, щоб його висвятила і призначила на парафію. З його листа до Погодіна стало потім відомо, що йому поставили певні передумови — припинити зв'язки з чужинними письменниками і закинути історично - археологічні дослід.

Коли він ці умови прийняв, його зараз же й висвятили (1846 р.) і призначили на парафію в с. Нестаничах, де трохи раніше парохом був Маркіян Пашкевич (1838-1841). Однак на цій посаді він довго не висидів, всього два роки. Коли прийшла весна народів 1848 р., галицькі русини організували "Головну руську раду" у Львові й почали видавати газету "Галицька зоря" та вислали петицію до цесаря за рівноправність української мови. Поляки ж у противагу до "Головної руської ради" створили собі з руськими польнофілами "Руський собор", (до якого належала українсько-польська шляхта: Сапіги, Сангушки, Дідушицькі, Чарторийські, Полієвські і інш.) і почали видавати польсько-руський "Дневник руський" (латинкою і кирилицею) для пропаганди польсько-української співпраці під польським проводом.

Ця угодовська організація наставлена була революційно вороже до Австрії, а "Головна руська рада" була більше лояльна й консервативна і самостійницьких цілей собі не ставила. Сам Вагилевич був уже й давніше наставлений більш радикально, ніж інші члени "Руської трійці", і це його якоюсь мірою зближувало з тим польським середовищем, яке в 1848 р. виступило збройно проти Австрії. Можливо, що він тому й пішов на співпрацю з поляками, що вони мали більш революційні погляди, ніж русини. Поляки запропонували йому редагування "Дневника руського", обіцяючи добру платню й забезпечення на майбутнє. Він їм повірив, бо був легковірний, покинув самовільно парафію в Нестаничах і переїхав до Львова. Це дало пізніше основу для висновків, які в свідомості українців зберігаються й досі, що

Вагилевич відійшов від своїх колишніх ідей та ідеалів і перейшов на польську сторону (Єфремов та інш.), подібно, як Головацький, другий член "трійці", перейшов до москвофілів. Щодо Головацького, то він справді змінив свої колишні погляди, але Вагилевич залишився й далі вірний ідеям "Руської трійці" і завжди відстоював окремішність і самобутність українського народу й української мови, а його співпраця з польнофільським "Руським собором" була радше практичним матеріальним потягненням, а не ідейним зворотом. Він, правда, був трохи збаламучений поляками, але на особистому тлі, тимто й легко піддався польським мовам та перейшов до них на працю, як пізніше в потребі зробив був і Франко, але в "Дневнику руським" він друкував свої статті, які не лиш не показують його ідейних змін, а навпаки, свідчать, що він твердо стояв на становищі окремішности української мови й літератури та їх тісного зв'язку з літературою Київської Руси — "Словом о полку", Київським та Волинським літописами тощо. Він незмінно славив Шевченка за ті твори, в яких бачив мотиви визвольної боротьби проти Польщі ("Іван Підкова", "Тарасова ніч", "Гайдамаки"), а також і проти Москви ("Кавказ"). Єдина дань, яку він віддавав полякам, була думка, що Польща, тобто Галичина, є спільною батьківщиною поляків і русинів і що "на буйних нивах нашої премилої отчизни розрослося дерево народности на два пресильні конарі — одним конарем єсть народ руський, а другим народ польський". ("Дневник руський" ч. 8/1848).

"Головній руській раді" він закидав сервілізм у відношенні до Австрії й архилоялізм (чого не

можна заперечити) і закликав орієнтуватися на змагання Наддніпрянської України, на Кирило-Методіївське братство і на її членів, мучеників народної справи — Шевченка, Костомарова Куліша та інших. (“Дневник руський” ч. 8/1848).

Реакція австрійського уряду на польські затії не була для Вагилевича щаслива. На посаді редактора він працював дуже коротко і встиг видати лише 9 чисел, бо уряд закрити газету і редактор опинився без праці. Всі польські обіцянки про забезпечення показалися фальшивими. Він хотів повернутись на покинену парафію, але консисторія вимагала покути — відбути приписані реколекції і відмовитися від політичної діяльності. Він, може, був би й прийняв ті умови, але поляки намовляли його не піддаватися, і він їх послухав, не будучи твердого й самостійного характеру, хоч прийняття вимаганих передумов не було фактично ніякою ганьбою, як думають деякі автори, тільки певною формальністю, яка йому чести не відбирала, а було своєрідною покутою за гріхи.

Після того він намагався перейти на латинський обряд, але латинська церковна влада відмовилася прийняти його, тому він розсердився і перейшов на протестантизм, знову ж таки за намовою поляків, які не хотіли допустити до того, щоб він попав у табір “святоюрців”, та це його матеріального становища не поправило.

В 1855 р. він одержав працю в Оссолінській бібліотеці, але по 9-х місяцях був звільнений з праці як некатолик. Тоді він одержав посаду урядового перекладача з української мови, та незабаром цей відділ був закритий, і він мусів

задовільнитися зарібками коректора польських газет (“Газета львівська” і “Глос”). В 1862 р. міська рада прийняла його на працю в архіві, але його заробітки не вистачали на прожиток великої родини (6 осіб), тому він мусів надмірно працювати й занедбав своє здоров'я. Захворівши на туберкульозу, помер переморено в біді та нужді на 57 році життя. Перед самою смертю Головацький намовляв його вернуться на руську віру, але й тут чорт підслав поляка Хондзинського, який тому перешкодив. На другий день після того він помер.

Літературна спадщина Вагилевича невелика, бо він більше працював науково, ніж літературно, і то в багатьох ділянках — філологічній, фольклористично-етнографічній, історичній, археологічній тощо. Багато писав польською мовою, але чимало його праць залишилося в рукописах.

Писати почав ще в семінарії, але перші його літературні твори друкувалися в “Русалці”. То були два віршовані оповідання “Мадей”, та “Жулин і Калина”, написані на лад народних пісень. Збоку поетичної форми вони не вносять нічого особливо нового в українську літературу, але в той час такі твори мали певне значення, бо українська література в Галичині тоді тільки починалася і її жива народнопісенна мова робила на тлі тодішнього “язичія” велике враження. Тематично, це історичні вірші, основані на народній легенді про народного борця за волю рідного краю, тобто про боротьбу карпатських українців проти мадярських наїздників. Мадей, головний персонаж, ватажок повстанців, веде “тисяч гарних легіників” у бій з ворогами, але сам потрапляє в по-

лон, а легіні гинуть на полі бою. В поемі помітно сліди “Слова о полку”, яке, до речі, Вагилевич перекладав тогочасною літературною мовою. Поема написана в дусі панівного тоді в українській літературі романтизму.

Друга поема, названа автором казкою, “Жулин і Калина” може бути зразком балади в західно-українській літературі (ІУЛ 2/1967/355), основана на народних повір'ях про нещасливе кохання. Безнадійно закоханий Жулин блукає манівцями і проклинає свою любку, що насміялася з нього й покинула його. Під час блукання болотами він зустрічається із своєю давнішою любкою Калиною, але показується, що Калина не Калина, а злюща й заздрісна відьма, яка проклинає його за зраду й затягає в Дністер. Природа тут допасовується до настроїв персонажів; коли скінчилися їх муки, вона заспокоюється і настає погода.

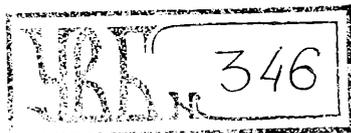
Окрім цих поем, в “Русалці” була надрукована його збірка народних пісень, до яких він написав передмову, “Передговор к народним руским пісням”, в якій говорить про колишню славу й могутність українського народу та про славу писемність Київської Русі. Він каже, що народна творчість є “свідком слави дідів наших, пам'ятник великий, що переживе нас і наших дітей” і тепло згадує Шевченка, який нагадав нам, хто ми і чий ми діти. Стаття має суспільно-політичний характер — освідомлює галицьких русинів культурно й політично.

В художній літературі Вагилевич залишив ще по собі слід перекладом тодішньою літературною мовою “Слова о полку”, що був фактично першим того рода пере-

кладом в українській літературі, хоч надрукований був аж кільканадцять років по його смерті (1884). Цим перекладом він хотів пригадати сучасникам колишню славу предків і героїчне минуле народу. Одночасно переклав він “Слово” і польською мовою, але польський переклад не був надрукований. До перекладу додав коментар польською мовою, який був поважною науковою працею. Окрім того, переклав ще кілька уривків чеського “Короледвїрського рукопису” Ганки, які були надруковані в “Часописі чеського музею” за 1838 рік, та кілька віршів чеської поеми Яна Колляра “Дочка слави” (“Дцера слави”).

В “Дневнику руським” надрукована була його стаття “Замітки о руській літературі”, яка була першим у Галичині оглядом української літератури, від початків до 40-х років 19 ст. Про сучасних письменників він дав коротенькі характеристики й оцінки, які показують, як високо він ставив сучасні літературні твори і розумів їх значення для дальшого розвитку українського письменства.

Якщо згадати ще кілька гумористичних оповідань, друкованих у “Дневнику”, то це й буде вся його літературна спадщина, хоч на цьому його культурна діяльність не кінчається. Він написав кілька історично-етнографічних праць, які друкувалися чеською мовою (1838-39), нпр., “Гуцулове, обивателе виходніго погоря карпатского”, що є коротким історично-етнографічним нарисом про походження й життя гуцулів, яких він виводить від стародавніх “уців”, тюркського племені. Він гуцулів хакартеризує як гордих, волелюбних людей, буйних і палких гірських орлів, серед яких виріс і діяв Довбуш та

відважні опришки, що їх він пов'язує з гайдамаками. В 1841 р. в тому журналі друкувалася його праця про бойків ("Бойкове, лід руско - словянськи в Галіціх"), яких він виводить від кельтських "боїв", що начебто колись змішались були з слов'янами й утворили бойків. До статті додані бойківські народні пісні з поясненнями. На думку дослідників, ці праці не втратили наукової вартості і до сьогодні.

Чимало написав він і польською мовою, нпр., — про монастир "Скит Манявський" ("Монастер Скит в Маняве"), про "Літопис Нестора" ("Лятопис Нестора"), про похорони й весілля у слов'ян, далі про слов'янську демонологію, тобто про упирів та відьом, про Шелудивого Буняка та інш. "Розправи о ензику полудньово-руским", "Кроніка полудньовой Русі од 670 до 1741 р.". Ці праці друкувалися в польських наукових журналах як "Монумена Польоніе Гісторіка", "Бібліотека Оссолінских", а в газеті "Кулко родзінне" друкувалася розвідка про початки Львова ("Почонткі Львова"), в журналі "Бібліотека варшавска" йшла розвідка про слов'янські похорони та "Вивуд слова од трако-іллірув" і багато інших, більших і менших досліджень.

З філологічних праць треба ще згадати його українську граматику польською мовою ("Грамматика ензика малорусского"), що ґрунтувалася на польській граматиці Корчинського і російській Греча. Він був теж співробітником другого видання польського словника Лінде. Виконував мозольну роботу за мізерну плату. Підписувався, як спеціаліст-філолог, псевдонімами: Вагилевич Даллбор, Вовк Захла, та різними ініціалами.

Літ.: Я. Головацький. Судьба одного галицького руского вченого (К біографії Івана Николаєвича Вагилевича). "Киевская старина" 7/1883/453-472; **Його ж.** К истории галицько-русской писменности (Несколько замечаний на письмо И. Вагилевича к Погодину М. П.). "Киев. старина" 8/1883/645-663; **І. Созанський.** До біографії й літературної спадщини І. Вагилевича. Ль. 1906, 8 ст.; **І. Франко.** До біографії І. Вагилевича. ЗНТШ т. 79/1907/97-141; **М. Возняк.** З бібліографічних занять Івана Вагилевича. ЗНТШ т. 116/1913/168-176. **І. Боднарук.** Письменник, що міг стати українським Шафариком. "КИЇВ" 6/1961/38; **Його ж.** В наймах у чужих. "Укр. думка" 44/1966/2; **О. Петраш.** Невтомний ратай. До 100-річчя від смерті Івана Вагилевича. "Літ. Україна" 45/1966/2; **Його ж.** Один з "Руської трійці". До сторіччя з дня смерті. "Жовтень" 5/1966/146-151; **С. Семчинський.** Уточнення до біографії Івана Вагилевича. "Рад. літ-во" 2/1969/83; **П. Волинський.** Перші спроби синтетичних оглядів української літератури 30-х до початку 60-х років XIX ст. В його ж кн. "Теоретична боротьба в укр. літературі (перша пол. XIX ст.)", К., 1959, ст. 419-422; **Його ж.** Літературно теоретичні виступи в зах. землях України в 1830-1850 рр. Там же, ст. 400. "Знання та праця" ч. 10/1970 і "Нові дні" 254/1971/6.

ВАГИЛЕВИЧ Михайло, маловідомий письменник, братанич Івана, сучасник І. Франка, член Академічного кружка і редакційного комітету журналу "ДРУТЪ", якого секретарем у 1876 р. був Іван Франко. В "Друзі" друкувалися дві його повісті, "Денис" і "Домна Розанда", а третя "Любов и отечество", мала йти на премію.

ВАГИЛЕВИЧ Кость, автор збірки віршів “Триєдність” і букваря для початкової школи з рисунками Е. Козака. Живе в Детройті, ЗСА.

ВАГАНТИ (лат. вагантес — мандрівні), назва середовічних мандрівних поетів у країнах Зах. Європи, переважно школярів та студентів, які писали сатиричні вірші, любовні пісні, пародіювали церковні тексти тощо. Подібними вагантами були пізніше, в 17-18 ст., в Україні т. зв. “дяки-піворізи”, теж колишні студенти чи слуги, що з таких або інших причин не могли продовжувати студій і йшли в народ та влаштовувались, де хто міг — дяком, писарем або що. Вони й любили віршувати, бо були більше або менше освічені, навчилися в школі віршування і шарили вірші серед народу. Таким чином вони й виконали певну культурну роботу серед народу.

БАКАЛЮК Марія (16. 11. 1901-), народна поетка в Канаді комуністичної орієнтації. Нар. в с. Тулукові на Станіславівщині, в 1925 р. виїхала до Канади й поселилася в шахтарському містечку Велвю. Спочатку писала вірші й друкувала їх у комуністичних газетах (“Українське слово” й “Українське життя”), а в зовсім старшому віці написала повість “Моноліт” на домашно-шкільні виховні теми з деякими претенсіями на психологізм та філософізм, мовляв, дівчина, яка тішиться своїми успіхами в готуванні обіду чи прибиранні квартири, не годиться для науки. У “філософських роздумах” героїв багато повчальних і настановних фраз, так що повість стає соціологічно-дидактичним трактатом. Це й передіщує мистецькі вальори повісті.

Рец. **Т. Мигаль**. Талановитий дебют. “Літ. Україна” 52/1968/3; **В. Пугач**. Кому забракло слів? Там же.

БАКУЛА із Лубен, один із багатьох псевдонімів Олександра Кожанського в “Правді” 1867-1880. Інші псевдоніми: Васильківець, Барон фон дер Фрик-Брик, Буркун Василь, Верниволя О., Верниволя Федір та інші, разом із криптонімами 141.

БАКУЛЕНКО Віктор (16. 12 1921-), підсов. письменник-прозаїк і драматист. Нар. в селищі Підлужне Харківської області в робітничій родині. Вчився в десятирічній школі, а з 1939 р. в Харківському університеті. Через рік перервав студії й пішов добровольцем на фінський фронт, де працював кулеметом і пером як кореспондент фронтових газет. На фронті був важко ранений і в 1941 р. повернувся додому інвалідом і працював в підпільній друкарні для партизан. По закінченні війни продовжував студії в Київському університеті, які закінчив у 1950 р. і став на працю в редакції газети “Радянська Україна” та “Радянське мистецтво”. Потім ще вчився два роки на Вищих літературних курсах в Москві.

Писати почав у часі війни, писав оповідання й нариси, які друкувалися в фронтових газетах. Більше успіху мав із п'єсами, з яких перша, “ІШлях до щастя”, йшла в Київському театрі транспорту в 1951 р. В наступні роки йшли на сцені й інші п'єси, як “Лірична комедія”, “Пісня серця” (друк. в

1957 р.), “Героїчна драма”, “Полтавська фортеця” (1957), комедія “Зоряні ночі” (1958) та збірка “ліричних комедій “Вийди дівчинонько” (1963). В 1967 р. вийшов його роман “Шукаючи цвіту папороті”. Критика оцінила роман як “сірятину”. В дійсності сірятиною були і всі його п'єси.

Літ.: Б. Холодний. Спектакль і п'єса [“Шлях до щастя”]. “Літ. газета” 11. 10. 1951; Н. Тихий. Початок співдружності; вистава п'єси “Пісня серця” в Тернопільському обл. театрі. “Літ. газета” 25. 3. 1954; Ол. Васильківський. Магнітне поле книги [“Шукаючи цвіту папороті”]. “Літ. Україна” ч. 38/1967/1, 3.

ВАКУЛЕНКО Іван, псевдонім літературознавця Григорія Вєрвеса (див.) в “Київській правді”, “Літературній газеті” й ж. “Дніпро”.

ВАЛЕНТИН В., один із псевдонімів Олександра Кандиби-Олеся, яким підписана трагедія в одній картині “Вилітали орли”, надрукована в ж. “Жовтень” (ч. 1/1958/85-) і “Перезва” (Відень, 1921). Рец. “Прапор” 4/1958/120.

ВАЛЕРІАН, ВАЛЕРКО, ВАЛЕРО, псевдоніми Валеріяна Поліщука. Інші пс. — Вальчук П.

ВАЛУЄВСЬКИЙ ЦИРКУЛЯР (1863), заповідок російського міністра внутрішніх справ Петра Валуєва (1814-1890), скерований проти українського друкованого слова. Стояв на становищі, що ніякої української мови не було, немає і бути не може. Вільно було друкувати лише літературні твори, а заборонені були книжки для народу й наукові праці та навчальні під-

ручники для недільних шкіл, які він позакривав, а учителів репресував. В дійсності то й літературні твори важко було видавати, бо цензура була дуже гостра й причіплива. Допускала до друку тільки такі твори, що не виходили поза рамки села. А крім того, на дозвіл треба було чекати не раз і кілька років. Таким чином друкування українських книжок, головне з літератури, з 1863 року майже цілковито припинилося. У своїх заповідках покликався на малоросів, більшість яких, казав він, доказують, що ніякого “малоросійського наречія” немає.

ВАЛЬКОВСЬКИЙ Андрій, маловідомий закарпатський письменник початку 19 ст., студент єзуїтської колегії в Трнаві, автор двох рукописних віршованих творів — драматизованої орації-діалогу п. з. “Дойник, Козлик, Сиродав” і хвалебної оди (панегірика) без назви. Твори ці збереглися в архіві П. Шафарика в Чеському національному музею в Празі. Перший діалог — єдина пам'ятка драматичного жанру в закарпатській літературі початку 19 ст. — писаний гексаметром під впливом французької вівчарської поезії часів псевдоклясицизму з кінця 18 ст., присвячений Мукачівському єпископові Андрієві Бачинському, написаний 1807 р. Деякі дослідники вбачають у мові діалогу вплив російської літературної мови 18 ст. і російської вівчарської поезії (О. Мишанич).

В діалогі виступають три пастухи, які живуть собі безжурно на лоні природи й співають пісень. Клясична назва персонажів походить від їх професії. Духован — духовий провідник чи настоятель, Козлик — “скотовождь вовнистого стада”, Сиродав — “коров вождь”,

а Дойник — дояр і співець на “сві-релі”, його співу можуть слухати два інші пастихи і до вечора. Дойник згадує верховного пастиря Духодана, в образі якого дослідники вбачають єпископа Андрія Бачинського, визначного закарпатського культурного діяча, покровителя українських шкіл і студентства в Ужгороді. Він у тому часі був хворий і ввечері тішаться за-далегідь, що він незабаром видужає.

Інший панегірик, без назви, написаний того самого року і на пошану того ж єпископа А. Бачинського, починається словами “Воссіяй щасно з неба...” Автор пояснює з якої нагоди написав цей твір і вичислює заслуги єпископа, називаючи його “світилом церкви восточної”, “угро-русов коренем, опікуном сиріт і отцем нищих вдовиц”. Часи єпископства Бачинського називає “золотим віком” і вірить, що слово про нього “вічно пребудет”.

Лит.: О. Мишанич. Література Закарпаття 17-18 століть; історично-літературний нарис. К. 1964, ст. 49 і 92; **В. Микитась.** Віршова література Закарпатської України початку ХХ ст. “Українське літературознавство” (Ль. унів-т) ч. 8/1970/37-39.

ВАЛЬО Марія (1925-), підсов. літературознавець, наукова співробітниця АН у відділі української літератури Інституту суспільних наук у Львові. Нар. в Бориславі як донька нафтового підприємця. Вчилася в середній школі в м. Бориславі і на філологічному факультеті Львівського університету, де здобула ступінь кандидата філологічних наук в 1951 р. З 1953 р. пише літературні рецензії й літературно-критичні статті. Особливу

увагу присвятила літературній творчості Ірини Вільде й написала про неї літературно-критичний нарис “Ірина Вільде”, виданий у 1962 р. окремою книжкою (136 ст.). В ньому переводить аналізу творчості й оцінює творчий дорібок письменниці з позицій соц. реалізму, тобто з боку громадсько-партійної вартості. Висловлює думку, що твори Ірини Вільде “дорадянського” періоду, хоч і не втратили своєї вартості, то все таки не йдуть ні в яке порівняння з її сьогодишнім літературним надбанням. В тому з її думкою можна погодитись, але з переставленням вартостей — що “радянські твори Ірини Вільде з мистецького боку не йдуть в ніяке порівняння з передвоєною творчістю, яка розвивалася без втручання партійно-політичних чинників, в умовах повної творчої свободи. Авторка нарису вірно висновує, що особливістю творчості Ірини Вільде є те, що “осмислений нею в радянський час принцип класової партійності та комуністичної ідейності знаходить в її книгах глибоке розкриття”, тільки — додати треба — не художнє, а політичне, літературними засобами.

ВАНДАЛІЗМ (від герм. племені вандалів), безглузде нищення культурних цінностей — творів мистецтва, науки, історичних пам'яток тощо. Слово виводить свій початок від історичної події — пограбування й руйнування Риму, вчинене східногерманським племенем вандалів у 455 р. по Хр., коли були знищені пам'ятки античної культури.

Вандалізм не перевівся й досі і в нових часах виявляється в менш жорстоких і нищівних формах, як нпр., акти послідовного

нищення цінних старовинних пап'яток архітектури в Україні большевиками, головно церковного будівництва, як Михайлівський собор з 11 ст. в Києві, підпали українських бібліотек — Академії наук у Києві та бібліотеки Видубицького монастиря, переслідування й нищення розстрілами та каторжними роботами на засланні українських письменників та нищення їх творів, публічне палення творів окремих сучасних письменників, які відхилилися від уподобань партійного керівництва ("Собор" О. Гончара) та б. ін.

ВАНЧЕНКО Петро (20. 9. 1898 — 1937), підсов. письменник 20-х років, в 30-х рр. репресований большевиками. Нар. в с. Жуках на Полтавщині в селянській родині. Вчився в середній школі, яку закінчив у 1917 р., був на війні, а після війни пробував далі вчитись, але мусів працювати.

Писати й друкуватись почав у 1924 р., перше оповідання "Вночі" друкувалося в газ. "Література, наука, мистецтво", яка була додатком до газети "Вісті". Виступав теж по інших журналах, як "Всесвіт" і "Зоря", перша збірка гуморесок "Жива реклама" вийшла в вид. "Плужанин" 1928 р. Того ж року появились в ДВУ нові оповідання й повість п. з. "Мужність" (1928, 182), а після того книга оповідань "Три пальці" (1929, 62), присвячена подіям громадянської війни, далі збірка гумористичних оповідань "Клопіт циліорика Емілія Германа" (1930, 108), "Повість без назви" (1930), 112) та повість "Онопрій Кудь" (1932, 92) про боротьбу партії з куркульством. Ще в 1929 р. написав гумористичне "Оповідання про гнилу кобилу", яку критика засудила. Після 1933 р. письменник

більше не друкувався, а в 1937 р. помер. В 1950-х роках був посмертно реабілітований і в вид-ві Дніпро вийшла в 70-річчя з дня його народження його збірка вибраних творів (повість, оповідання й гуморески) п. з. "Онопрій Кудь" (1969, 208).

Літ.: М. Доленго. П. Ванченко, "Повість без назви". "Гарт" 3/1930/195-7; Ю. Костюк. П. Ванченко, "Повість без назви". "Молодняк" 4/1930/143-5; О. Ковінька. Гостре слово гумориста. "Літ. Україна" 75/1968/2.

ВАПЛІТЕ — Вільна академія пролетарської літератури, літературна організація "пролетарських письменників України 20-х років, заснована в листопаді 1925 р. в Харкові групою письменників, що вийшли з селянсько-робітничих організацій "Плуг" і "Гарт" і хотіли, за словами першого голови М. Ялового, "задовільнити потреби молоді в літературно-мистецькій освіті та творити високоякісну літературу на європейському рівні". В статуті організації говориться, що вона має на меті об'єднати пролетарських письменників України, незалежно від мови, якою вони пишуть. В основу мистецької праці організація бере марксівський світогляд і програмові постулати комуністичної партії, даючи одначе своїм членам широке право користуватись усіми літературнохудожніми формами. "Пориваючи з гартівансько-плужанським пупом", — писав голова, — "члени Вапліте одним з головних моментів свого розходження з традиційною лінією цих організацій висували вимоги створити такі форми організації, що задовільняли б потреби молоді в літературній освіті". Детальніше викладав програму М.

Хвильовий, що підкреслював якість літературної продукції проти кількості і конечність відтворення знищеного художнього критерія.

Основниками організації Валпліте були: М. Важан, В. Вразливий, К. Гордієнко, О. Громів, І. Дніпровський, О. Довженко, О. Досвітній, Г. Епик, М. Йогансен, О. Копиленко, Г. Коцюба, А. Любченко, А. Лейтес, М. Майський, П. Панч, О. Слісаренко, В. Сосюра, П. Тичина, Д. Фельдман, М. Хвильовий і М. Яловий. Пізніше ввійшли до організації Г. Коляда, М. Куліш, І. Сенченко, Ю. Смолич і Ю. Яновський.

Формально Валпліте стояла на платформі партійної програми, а фактично на ґрунті поглядів свого ініціатора й організатора та ідеолога Миколи Хвильового, які він висловлював в літературній дискусії в 1925-28 роках, що саме й почалася за приводу його критики нової "пролетарської" літератури, яка стояла на дуже низькому мистецькому рівні, оскільки її твори некваліфіковані й малограмотні селянські й робітничі елементи. Бажаючи стати письменниками, вони очолювали вимоги партії й одержували від неї якнайбільшу моральну, матеріальну, а навіть державну підтримку. Хвильовий з одностайними змагався за високоякісну літературу, цілком самостійну й незалежну від російської літератури, але не тому, ніби вона була низькоякісна, тільки тому, що була російська, отже була літературою завойовника, і ще тому, що вона сама була вислідом європейських впливів і в ній немає нічого, чого б від неї можна було б учитись. Краще вже йти до самих джерел, до літератури європейської, і брати з неї те, що відповідає духові українського народу.

Таку літературу, на його думку, можуть творити тільки висококваліфіковані творчі одиниці, а не маси селянських початківців без ніякої літературної підготовки. Один із членів Валпліте, Олесь Досвітній, пояснював в 1-му зошиті журналу "Валпліте", що вже сама назва Академія, яку вони прийняли для організації, зобов'язує й примусить письменників, що вийшли з "попелища революції", за висловом Хвильового, підвищувати свої кваліфікації.

Ці вимоги найбільше й сердили партійних критиків і прихильників масовізму в літературі, бо в підвищенні мистецьких кваліфікацій письменників вони бачили небезпеку для "пролетарської" літератури, а вона крилася в тому, що кваліфікованість письменників була одночасним знижуванням ідеологічності, оскільки кваліфіковані письменники не будуть дбати про ідеологію, лише про художність своїх творів. Натомість некваліфіковані письменники більше схильні приймати замовлення партії, які можна виконувати і без мистецьких кваліфікацій.

Художні кваліфікації означали також впливи буржуазного націоналізму, бо за естетичним і психологічним контактом ішов теж контрреволюційний, ворожий пролетарській революції (Б. Коваленко).

Під кінець 1926 р. Валпліте почала публікувати низку своїх художніх і публіцистичних творів, які викликали гостру реакцію партійних критиків і прихильників, як А. Хвилі ("Куди"), С. Щупака ("Теоретична плутанина") й інших, внаслідок якої три провідні члени Валпліте — О. Досвітній, М. Яловий і М. Хвильовий, помістили в харківських "Вістях" (1. 12. 1926) заяву і визнали свої помил-

ки щодо гасла про психологічну Європу та розрив з Московією як “центром всесоюзного міщанства”, визнали, що протиставлення української культури в цілому російській культурі, теж в цілому, “означає ганебну зраду пролетаріату на користь буржуазного націоналізму”. Вони так само визнали свої помилки щодо неоклясиків і заявили, що вірно стоять на ґрунті постанов пленуму ЦК КПУ, мовляв, “ми не розходимося в нічому з лінійною партією і визнаємо цілком правильною політику під керівництвом КПУ. Однак на загальних зборах Вапліте в січні 1927 р. всіх трьох згаданих виключили з організації, мабуть, з тактичних міркувань, і президентом став Микола Куліш (Григорій Епик віцепрезидентом, Аркадій Любченко секретарем).

Це однак не змінило політики Вапліте і вона не припинила боротьби за свої ідеали, отже й за гегемонію в “пролетарській” літературі, прагнучи її скерувати на інший шлях, і боролася проти інших організацій, які обороняли масовізм і толерували партійну графоманію, як “Плуг” (залишки), “Молодняк” і ВУСПП, що оснувалися на початку 1927 р. з решти гартованців.

Боротьба велася майже цілий рік і закінчилася нагло й несподівано, для Вапліте нещасливо. В 5-му числі журналу “Вапліте” (листопад 1927) появилася роман М. Хвильового “Вальдшнепи”, в якому письменник висловив художніми образами свої ідеї, відомі вже з його публіцистично-полемічних статей і памфлетів, та стаття Павла Христюка, не члена Вапліте, “Розпеченим пером”. Обидві речі партійна критика оцінила як ворожі партії й пролетаріатові. В орга-

ні КПУ “Комуніст” (ч. 7-8, 1928) появилася стаття партійця Тарана п. з. “Про Вапліте, розпечене перо і самокритику”, який гостро й викривально напав на Вапліте за роман Хвильового й статтю Христюка.

Провина Христюка була в тому, що він прихильно висловився про оповідання Григорія Епіка “Восени”, надруковане в 3-му числі “Вапліте”, а злочином Епіка був “не по-радянському змальований” образ робітника-пролетаря як безвольної людини, що без спротиву терпить всякі знущання. Такий образ пролетаря в добу диктатури пролетаріату видався критикові неприродним і змальованим з певною ворожою метою, а Христюк похвалив Епіка за те, що він розпеченим пером викриває негативи нового життя.

Після цієї викривальної статті президент Вапліте Микола Куліш написав листа до газети “Комуніст” і виправдувався за помилку, взявши на себе всю вину за поміщення згаданих речей, мовляв, він “випустив з уваги негативний політичний ефект від виступу Христюка на сторінках журналу та ще в таких важливих і для нашої літературного життя болючих питаннях...”

Заява Куліша однак не задовільнила партії, головню тому, що Куліш у справі першої помилки (стаття Досвітнього про неоклясиків) говорив від цілої організації, а в справі другої (стаття Христюка) тільки від себе, а становище організації залишилося невідомим і непевним, тимто й не було певности, що подібні помилки не повторяться в майбутньому. Такого заповнення від цілої організації Куліш не дав і Вапліте на загальних зборах в січні 1928 р. добро-

вільно розв'язалась і перестала існувати.

Літ.: Ф. Якубовський. Літературна практика Вапліте. "Пролетарська правда" ч. 7, 1927; **П. Лакиза.** Вапліте (Замість рецензії з нагоди двох номерів журналу). "Молодняк" 6-7/1927/153; **Б. Коваленко.** В боротьбі за пролетарську літературу. Х. 1928, ст. 65-102; **С. Федчишин,** упор. Шляхи розвитку української пролетарської літератури. Літературна дискусія (1925-1928). Х. 1928; **А. Лейтес, М. Яшек.** Десять років української літератури, т. II. Хар. 1928; **[В. Юринець].** Вапліте. "Літ. енциклопедія, т. 2/1929/102-103; **Я. Гординський.** Літературна критика підсов. України. Льв. 1939, ст. 43-45; **П. Голубенко.** Вапліте. "Орлик" ч. 11, 12/1947 і ч. 1, 2, 3, 4/1948; **Ю. Луцький,** упор. Джерела до історії Вапліте. Збірник "Укр. літ. газети", 1956, ст. 247-; **А. Крижанівський, А. Тростянецький.** Літературне життя, в кн. "Історія української літератури" в вісьмох томах, т. 6/1970/17-54 (про Вапліте, ст. 23-26, 42, 44); **Е. Маланок.** "Вапліте"... зошит перший, 1926, 106 ст. ЛНВ 12/1926/378-380; **В. Василенко.** З літературного життя. Про альманах "Вапліте". "Комуніст" ч. 1/1927; **А. Мапкін.** "Вапліте"... альманах ч. 1 1926-27. "Вільшовик України" ч. 3-4/1927/133-144; **А. Хуторян.** Літературні нотатки (про "Вапліте"). "Пролетар. правда" ч. 207/1927; **Б. Коваленко.** Плутованими стежками. "Літ. газета" ч. 14/1927, потім у кн. "В боротьбі за пролетарську літературу", Х. 1928, ст. 65-102; **Ф. Таран.** Про Вапліте і розпечене перо (Нотатки з приводу 5-ї книжки "Вапліте") "Комуніст" ч. 7-8/1928.

"ВАПЛІТЕ", літературно-мистецький журнал, двомісячник, орган

літературної групи Вапліте. Почав появлятися в 1927 р. в Харкові. Його попередниками були два видання під тією ж назвою: "Вапліте", зошит перший, за 1926 р. (106 ст.) і "Вапліте" альманах, теж із 1926 р., отже журнал-двомісячник був їх періодичним продовженням. Поява кожного числа "Вапліте" викликувала сенсацію і гострі напади партійників, які викривали в ньому буржуазно-націоналістичні тенденції. Особливо гострі напади на журнал і організацію викликала була, надрукована в 1-му зошиті журналу, стаття О. Досвітнього "До розвитку письменницьких сил", в якій автор критикував літературну політику "Гарту" й "Плугу", що маво приймали в члени "молоді сили", які примітивно розуміли письменство і думали, що бути за сучасних умов письменником, означає пройти кандидатський стаж та одержати квиток тієї чи іншої організації, хоч ті "молоді сили" потребували виховання й удосконалення.

Ще більше озлобило партійців те, що Досвітній виступив в обороні неоклясиків, яким вони закидували відчуженість, відірваність від дійсності й сучасності та містицизм. Автор висловив думку, що неоклясики щиро намагаються в своїй творчій роботі йти разом зі всіми борцями до нового суспільства, активно прагнуть у своїй творчості вести ту частину роботи, що їм належить".

В тому ж числі одначе була надрукована і стаття О. Слісаренка, "В боротьбі за пролетарську естетику", в якій автор сказав про неоклясиків зовсім протилежно до того, що Досвітній, і солідаризувався від імені організації ("ми") із заходами партії створити серйоз-

ну марксієвську критику й естетику. Можливо, що стаття була своєрідним тактичним маневром ("окозамилуванням"), щоб мати право говорити від імені "пролетарської" літератури і з "пролетарських позицій".

В тому самому числі була надрукована й стаття Хвильового "Соціологічний еквівалент трьох критичних оглядів", який критично розглянув три статті "командарма марксієвської критики" В. Коряка ("Організація жовтневої літератури", "Нарис історії української літератури" і "Боротьба за Шевченка") та оцінив їх з марксієвської точки погляду дуже негативно.

В 3-му числі "Валпiте" заміною для противників була стаття Івана Сенченка, "Наше сьогодні", в якій автор взяв під сумнів льояльність ВУСПП до партії й радянської влади й запевнив партію, що, "накреслюючи дальші шляхи соц. будівництва, ми повинні (й будемо) невпинно працювати разом із своєю клясою, будемо активно допомагати їй, щоб вивести, врешті, нашу літературу з народницького смітника минулого й селянської нерівності сьогодні на справжню путь творення пролетарської літератури, гідної великої кляси переможців. Ми будемо рішуче боротися за те, щоб рятувати молоді пагінки пролетарської літератури від "собачих завулків", куди їх дуже сумлінно, з молодецьким свистом, гонить її єдиний фронт ковакоряко - новицько - машкінської критики, що походить від крик, до того ж істеричний (ст. 131-133).

Гостру реакцію ВУСПП викликала й рецензія Сенченка на "Літературну Україну", але небувало порушення в партійних колах викликали дві речі в 5-му числі

"Валпiте" — перша частина роману М. Хвильового "Вальдшнепи", що був виявом його ідеологічних (і світоглядних) позицій, і стаття П. Христюка "Розпеченим пером", в якій він прихильно оцінив оповідання Г. Епіка "Восени" за викривання негативів комуністичного життя. Обидві ці речі викликали гостру реакцію партії, що спричинила самоліквідацію організації, хоч в окремих числах журналу друкувалися і такі твори, що викликували схвалення партійної критики, як-от повість Петра Панча "З моря" (1926), яка "засвідчила новий етап у його творчості і початок справжньої історико-революційної художньої прози, в якій накреслилися принципи відтворення героїчного минулого". Це — "відтворення реальних подій та історичних постатей, що відбивають типові явища дійсності..." (Іст. укр. літ., т. 6, 1970/340). На 6-му числі журнал припинив своє існування.

ВАРАВВА-ВОРОНН Олексій, див. Кобець Олександр.

ВАРВАРИЗМ (гр. барбарос — чужинець, чужинний), слово або висловлення, запозичене з чужої мови, але не згідне з законами розвитку рідної мови або з нормами літературної мови. В науковій літературі це слово, варваризм, виходить з ужитку, його заступають просто назвами мов, з яких походять запозичення, нпр., запозичення з латинської мови називають латинізмами, з грецької — грецизмами, з німецької — германізмами, з польської — польонізмами, з московської — москалізмами і т. п.

Варваризмами одначе не вважаються чужі слова присвоєні рід-

ній мові в давнину, які вже зовсім прижилися і входять в лексичний фонд як власні слова, або слова, що належать до міжнародної суспільно-політичної, технічно-наукової, церковно-релігійної та літературно - мистецької ділянок внаслідок міжнародних культурних взаємин, без яких жадна літературна мова не може обійтись, як, напр., культура, цензура, література, автор, традиція, редакція, електрика, популярий та сотні інших. Певна кількість чужих слів у рідній мові неунікненна, зокрема таких, що не мають рідного відповідника, але часто в мові розмовній або літературній трапляються чужі слова, які можна заступити рідними "рівнозначниками" (еквівалентами).

Багата в варваризми була українська літературна мова 17-18 століть, в якій повно було польонізмів та латинізмів, але чимало їх трапляється і в новітній літературі, вжитих доцільно, з чисто художніх міркувань або і з призначення. В пародійній формі показав насичену варваризмами мову Іван Котляревський в "Енеїді", не раз користувався варваризмами Шевченко з метою індивідуалізації мови, чимало москалізмів можна знайти в Винниченка або в Хвильового, а польонізмів і москалізмів у Франка та інших галицьких письменників. Лесь Мартович вводить варваризми в мову деяких персонажів своїх творів з сатиричною метою, як у "Забобоні" Галя Радович, що вчилася колись польської й німецької мови і мішає німецькі й польські слова з українськими. Ще більше варваризмів у розмовній мові емігрантів — англіцизмів у поселенців в англomовному світі, галліцизмів у тих, що живуть у Франції і т. п. Найбіль-

ше пересичена варваризмами газетна мова всіх часів, бо найбільше газетарі користуються чужими словами, перекладаючи нашвидкуруч матеріяли з чужомовних газет.

Варваризми бувають не тільки словникові (лексичні), але й словотворні (морфологічні), складневі (синтаксичні), а навіть звучневі (фонетичні).

Деякі мовознавці замінюють слово варваризм (грецького походження) і ншим варваризмом, сучаснішим, французького походження — "етранжизм".

ВАРІАНТ (лат. *varius* — різний, інший), термін, уживаний в літературних дослідях, означає відхилення від першотвору або різновид якогось літературного твору чи його частини, також переробка автором першої редакції з різною метою і з різних причин. Часто буває, що автор, переписуючи твір до друку, пропускає дещо, виправляє рукопис, або додає чи навіть вставляє нові частини, які йому видаються більше вдалими. Шевченко, наприклад, дуже часто поправляв свої твори, а деякі навіть переробляв, готуючи нове видання, або змінював первісний текст для цензури, щоб скоріше одержати дозвіл на друк. Автори часто не зберігають першої редакції, тільки останній варіант віддають до друку, але не раз друге видання того самого твору, якщо його автор поправляв чи й переробляв, є варіантом першого видання. Деякі письменники переробляють свої твори по кілька разів і до друку віддають останню редакцію, нпр., роман Панаса Мирного "Хіба ревуть воли..." друкувався аж за шостим варіантом, а повість Івана Франка "Боа конструктор" за третім.

Найбільше варіантів має народна поетична творчість, яка передається усно і первісний текст частинно змінюється, нпр., відома балада про Бондарівну записана в кількадесятьох варіантах (42), які різняться один від одного деякими деталями, особливо ж початковими рядками.

Дослідженням варіантів цікавиться наука чи галузь літературознавства — текстологія. Критичне видання творів письменника подає і варіанти.

“ВАРЛААМ І ЙОАСАФ”, старохристиянська духовна повість про індійського царевича Йоасафа та пустельника Варлаама, який на вернув молодого царевича на християнство проти волі батька, царя Авеніра, що переслідував християнство. Повість оповідає, що коли бездітному цареві Авенірові народився син, незвичайної краси, звіздарі передбачили, що він прийме переслідувану релігію. Цар наказав, щоб до того не допустити, збудувати для сина палату, куди не вільно було входити чужим, стороннім людям, які могли б йому оповідати про від’ємні сторінки життя.

Коли царевич підріс — побачив, що він живе наче в тюрмі і домагався свободнішого життя. Одержавши дозвіл виходити з палати, він побачив, що життя поза палатою не таке гарне і почав шукати когось, хто б йому то пояснив. З Божої волі до нього зайшов в постаті купця дорогих каменів, що мають чудодійну силу, пустинник Варлаам, який наперед хотів випробувати царевичів розум і почав йому викладати Христове навчання низкою притч, взятих з євангелія та східних оповідань. Після того Йоасаф прийняв християнство.

Повість є християнською перерібною індійського оповідання про Будду, перекладена багатьма мовами, в тому й грецькою та латинською. Грецький переклад зроблений з грузинського тексту, а латинський із грецького, з якого був зроблений теж і церковнослов’янський переклад наших предків у половині 13 ст. й від того часу повість багато разів переписувалась і перероблялась, а в 1637 р. вийшла друком в Кутеїні в українізованій переробці, в якій відбився український побут 16-17 ст. Деякі сліди повісті помітно в окремих творах української літератури 17-18 ст., особливо в проповідях, а відомий письменник 17 ст., Лазар Баранович, переробив повість віршем і помістив її у своїй книжці польською мовою “Животи святих”. Побожні пісні про Йоасафа входили до різних віршових збірників, нпр., до Богогласника. Також і в художній літературі 19 ст. можна знайти відгомін цієї повісті, особливо її притч, як, нпр., “Притча про життя” Івана Франка, що є перерібною “Притчі про однорога”. Скорочений текст повісті, яка в своєму часі була в Україні дуже популярна, подає О. Вілецький у своїй “Хрестоматії давньої української літератури” (3-тє вид., 1967, ст. 706-712). Науково досліджував цю повість Іван Франко.

Літ.: **І. Франко.** Варлаам і Йоасаф; старохристиянський духовний роман і його літературна історія. Льв. 1897 (відбитка з ЗНТШ тт. 8, 10, 18, 20); **Н. Козич.** Повість про Варлаама і Йоасафа в переробці Лазаря Барановича. “Рад. літературознавство” 9/1968/70-74; **Бібліографія в Біо-бібліографічному словнику “Українські письменники”, т. 1/1960/780-789.**

ВАРЛАМОВИЧ, Вл., псевд. Володимира Міяковського.

ВАРМШИ-КИРКО, псевдонім Вартоломія Кирилєнка, відомого також під пс. Арфолом в ж. "Буяня" 1922.

ВАРНАК, в царській Росії назва таврованого каторжника сибірського або втікача з каторги. Походження назви не вяснене, проте малоправдоподібне, що вона походить від дієслова "варнякати" або іншого подібного.

В літературі зустрічаємось із цим словом у Шевченка, в нього є повість під цим заголовком, в якій поет оповідає про свою зустріч з людиною, що кількадесять років провела у Сибірській каторзі за розбійницьку діяльність у часах панщини на Волині. Також у його ж поемі під тим же заголовком мова йде про ту саму людину, але коротше й загальніше.

ВАРСАВА Григорій, псевдонім Григорія Сковороди.

ВАРТІСТЬ у літературі, певна позитивна якість чи якості, що роблять твір вартісним, надають йому значення або роблять помітним, гідним уваги. Щобільше таких якостей у творі, то більша його вартість. Одначе всі ті якості мають тільки релятивне значення. Завданням літературної критики відкрити ті якості в творі, пояснити їх і показати вартість твору. Встановлення вартости одначе можливе тільки на основі певних критеріїв чи засад, за якими можна справджувати вартість, бо в літературі немає абсолютної вартости універсального значення, тому що підхід до літератури буває дуже

різномодний, залежний від багатьох чинників, перш за все від світогляду, віри, ідеології, естетичної концепції тощо. І кожний підхід має свої критерії, за якими оцінює літературу чи окремий літературний твір, тому й немає єдиного чи єдиноправильного погляду на той самий твір. Найголовнішими критеріями прийнято вважати такі, як естетичний (формальний або мистецький), етичний релігійно- або суспільно-моральний), психологічний, соціологічний (суспільно-політичний). Це значить, що одні шукають в літературі мистецьких якостей і звертають увагу перш за все на форму літературних творів та їх конструкцію (формалізм, конструктивізм), інших цікавить моральна сторінка (релігійна або суспільна мораль) і для них мають вартість якості, які відповідають їх моральним критеріям. Ще інші застосовують до літератури психологічну науку або економічну.

Бувають ще й інші критерії, залежні від визначення суті літератури, якое одні пояснюють літературу як імітацію чи "відображення" природи (реалізм, натуралізм), для інших поезія є вираженням емоцій (експресіонізм), практично безцільним або доцільним. Перші оцінюють твір за силою експресії, а другі за змістом експресії, бо їх цікавить, які саме емоції поет виражує — великі чи дрібні, загальні чи особисті, а коли загальні, то які саме — національні, класові, групові, релігійні чи якісь інші. Для них поезія має комунікативну вартість, отже виховну.

Існує ще й таке розуміння літератури, що вона не відображує реального світу, ані не виражує емоцій, тільки шукає зв'язку з надреальним світом, який для них єдинореальний (символізм), отже для них вартість мають зовсім інші якості поезії, а ще інші шукають у поезії музики, яку вона колись нібито мала, але її втратила. А ще бувають і такі, що для них критерієм вартості є вибагливість у будові вірша, або насичення вірша чи взагалі твору філософськими думками й міркуваннями.

Та все таки найбільш поширений є естетичний критерій чи критерії, які мають основне значення, і яких би хто й не шукав якостей у літературі, естетичні грають головну роль, якої не можуть легко важити й ті, що шукають у літературі інших вартостей. Література промовляє до уяви й почувань людини, до її душі перш за все, і дає естетичні переживання, цебто духове задоволення чи приємність (якої одначе не слід змішувати із матеріальною чи фізичною приємністю, бо це різні речі). Отже яких би вартостей в літературі не шукати, коли в ній немає естетичних якостей, всі інші вартості слабнуть, бо не мають тієї сили, яку мусіли б мати, щоб промовляти до душі і впливати на волю. Естетичні якості не тільки не виключають ані не заперечують інших, але й надають їм більше сприймальної сили і дають глибші переживання. Тому спір про те, що важніше в літературному творі, форма чи зміст, тобто ідея, зовсім безцільний, бо ідея доходить

до душі тільки через форму і в ній виражується, тому що досконаліша форма, то глибше проникає в душу сама ідея. А досконала форма та, що запалює в душі вогонь ідеї чи ідей.

Висновок з цього може бути такий, що єдина вартість літератури, яка має значення, це вартість естетична, тобто мистецька, бо то саме вона доносить до уяви й уваги ідеї, які надають творові ідейної вартості.

ВАРТОВИЙ Антін, автор збірки віршів "Клекоче дзвін", що вийшла у Львові трьома випусками, з яких один датований 1926-м роком, а третій 1929-м (25 ст.) та історичної драми на три дії "У сумерках віків", що вийшла в 1936 р. у Львові (56 ст.).

Рец. Л. Гранічка. Антін Вартовий, У сумерках віків. "Вістник" 6/1936/474.

ВАРТОВИЙ М., псевдонім відомого сучасного перекладача, **Миколи Лукача**.

ВАРТОВИЙ і ВАРТОВИЙ П., один із псевдонімів **Бориса Грінченка**.

ВАСИЛЕВА Олена (20. 5. 1899 —), письменниця, перекладач, бібліограф, з професії вчителька романських мов. Нар. в містечку Срібному на Полтавщині в родині інженера-технолога. Вчилася на Вищих курсах у Петербурзі і в Інституті чужих мов у Харкові, де пізніше залишилася викладачем романських мов. Крім того, працювала як перекладач з французької мови і перший переклад, з Віктора Гюґо, на замовлення

ДВУ, вийшов у 1930 р. Потім пере-
кладала твори Е. Золя і Маргеріт.
Працювала теж як літератур-
ний редактор, бібліограф і лектор
Інституту іноземних мов.

Після другої світової війни опи-
нилася на еміграції в Німеччині
і якийсь час учила французької
мови в УТГІ в Мюнхені. З 1950 р.
живе в Нью Йорку, де також пра-
цювала як викладач французької
мови. Належала до товариства
МЛА і співпрацювала в Бібліогра-
фічному комітеті в ділянці фран-
цузької літератури. Для Інституту
вивчення СРСР в Мюнхені працю-
вала над розвідкою "Українська
наукова бібліографія пореволюцій-
ної доби", яка вийшла друком у
1958 р. ("Український збірник" ч.
12).

Пише оповідання, новелі, етюди
й повісті. Друкувалася здебільша
в таких емігрантських періодиках,
як "Народне слово", "Нові дні",
"Наше життя", "Вільна думка",
"Свобода" та "Овід". В збірнику
ОУП "Слово" за 1968 рік надру-
кувала розвідку про поета Сен
Жон Перса. В 1962 р. виступила
з першою повістю "Море житей-
ське", в якій змалювала трагічну
долю української родини під час
другої світової війни. "Про най-
більш трагічні події й ситуації
авторка вміє говорити без зайвої
патетики, крикливих підкреслень
та ораторської прози". "Повість
вирізняється високою внутрішньою
культурою" (В. Кравців). В 1967
р. видала другу книжку, до якої
звійшли повість "Коли орбіти
скрещуються", 12 етюдів і спога-
ди про найближчих осіб, з перед-
мовою Б. Кравцева. Письменницю

характеризує ощадність мистець-
кого вислову, зв'язкий і ядерний
стиль і добра літературна мова
(В. Кравців).

Літ.: Д. Бучинський. Нове пись-
менницьке ім'я. "Промінь" ч. 11/
1962; Д. Чуб. Доля родини. "Віль-
на думка" (Австралія) ч. 47, 11/
1962; М. Кобринська. Житейське
море Олени Василювої. "Свобода"
14. 6. 1962; М. Стахів. Олена Ва-
силюва, Море житейське. "Народ-
на воля" 9. 8. 1962.

ВАСИЛЕВСЬКА Людмила, авто-
нім письменниці, яка виступала
в літературі під пс. Дніпрова Чай-
ка (див.)

ВАСИЛЕНКО Б., псевдонім під-
сов. письменника Василя Больша-
ка.

ВАСИЛЕНКО К., псевдонім під-
сов. письменника Василя Козачен-
ка.

ВАСИЛЕНКО Кирило, один із
псевдонімів Михайла Драгоманова.

ВАСИЛИ, званий теж **Волиняни-**
ном, автор "Повісти про осліплен-
ня Василька", Теревельського
князя. Повість входить до літопи-
су "Повість временних літ" під
1097 роком. Дослідники думають,
що Василій був ченцем або свя-
щеником і походив із Червенської
землі. На думку М. Грушевського,
він міг бути монахом Видубицько-
го монастиря, куди заїздив кн. Ва-
силько, буваючи в Києві. Мало
правдоподібно, що він був двір-
ським духовником князя, бо він
відноситься до нього не як до лю-
дини близької, свого князя, а зо-
всім об'єктивно й безсторонно. Проте,
до самого факту осліплення
князя не був байдужий і змало-

вав ту трагічну подію незвичайно зворушливо й докладно, наче був її очевидцем, місцями навіть натуралістично, особливо в тій сцені, в якій конюхи вибирають Василькові очі.

Можна припускати, що в автора був не сам лише історичний чи політичний, а головню літературний підхід до згаданої події, взятий із західних середньовічних лицарських повістей, де князі змальовані рисами лицарів-героїв. Такий саме і є образ Василька, в якого на умі не було нічого іншого, крім слави, геройських подвигів і рідної землі. Деякі дослідники справедливо зауважують, що цією повістю Василій дав одну з найраніших у нашій літературі спробу психологічної характеристики постатей князів. На думку Василя, Давид піддався намовам диявола. Він жорстока й боязлива людина, а Святополк виконує тільки чужу волю — то вислуховує Давида, то обіцює іншим князям прогнати Давида, а захопивши Володимир, намагається ще й забрати уділ Василька” (О. Мишанич, автор статті про літописи в ІУЛ, т. 1/1967/100-101).

Деякі дослідники думають, що піп Василій був очевидцем подій, тому розповів про них дуже докладно і з великою художньою силою, але це мало правдоподібне, щоб кн. Святополк допустив до такого ганебного вчинку зайвого свідка, хоч би й духовну особу. Це радше сам автор своєю поетичною уявою змалював ту трагічну подію з такою докладністю, наче б був її очевидцем, з виразною метою підкреслити жорстокість і нелюдність такого знущання людини над людиною. Назовні ніби то спокійно, але з великим внутрішнім напруженням оповідає ав-

тор, як найняті злочинці виколували очі Василькові, що змагався з ними щосили, але не міг їх подолати.

Мих. Возняк думає, що Василій не був киянином, а жив у Перемишлі на дворі Ростиславичів, правдоподібно як священик князя Василька. Коли “Повість временних літ” стала відома в Перемишлі, то Василій, скорочуючи її в 1113-1116 рр., включив і своє оповідання про осліплення Василька і дальші події 1097-1099 років. Він оповів цілу історію із слів самого Василька, з яким бачився в часі володимирського в’язнення.

“Повість про осліплення Василька” треба трактувати не як звичайне літописне оповідання, а як справжній літературний твір, за жанром історична повість, яка з таких або з інших причин занесена була в літопис і, може, завдяки тому збереглася до наших часів.

Переклад повісти сучасною літературною мовою (Б. Романенчука) надрукований у Теребовельському регіональному збірнику, що появился в 1969 р.

Літ.: М. Возняк — “Історія укр. літ.”, т. 1/1923/193-197; И. П. Еремин, Д. С. Лихачев. Художественная проза Киевской Руси XI-XIII веков...”, 1957, ст. 132-137; И. П. Хрущов. Сказание о Васильке Ростиславиче. “Чтение в ист. общ. Нестора летоп.”, кн. 1, 1873-77, ст. 44-62; Е. Болховитинов — “Словар истрический...”, т. I, ст. 65; М. Грушевський — “Іст. укр. літ.”, т. II-III/1959/120-125.

ВАСИЛОВИЧ Лев (11. 4. 1858-8. 5. 1883), маловідомий галицький письменник другої пол. 19 ст., писав під пс. Лев Сапогівський. Нар.

в с. Скалі Подільській в Тернопільщині в родині лісничого, сам був з професії народним учителем і працював у с. Салогові, звідти і його псевдонім, та в інших селах. Мав у шкільних властей непевну опінію через те, що писав до газет. В 1882 р. втратив посаду вчителя і поїхав до Львова, де став співробітником "Зорі", що виходила тоді за редакцією Омеляна Партицького, і де вже давніше друкувалися його оповідання. У Львові довго не побув, бо захворів і виїхав на село до свого приятеля, де й помер у травні 1883 р.

Писав оповідання, гуморески, критичні статті українською і польською мовами, збирав народну творчість. У Львівському журналі "Зоря" в 1881-1884 роках появилася низка його оповідань, як "Смерть з любови", "Троїтель", "Марійка" (з народного життя), "Придибашка з дороги" (гумореска), "Безвинні", "Вирвана картка з моєї біографії", "Пригода новоженців", "Скринка на листи", "Петрів день", "Не добра дитина", "Старий палац", "Брилянти" (з віденського життя), "Боз і соловей", "Добра челядина" (з життя учителя). Оповідання мають сантиментально-романтичний характер, деякі більш реалістичні.

Написав теж декілька статей, як "Розбір трагедії Корнила Устияновича "Ярополк", "Руский театр народний у Львові", "Сахер Массо, а русини" та ще деякі. Підписував свої твори теж псевдонімом Недотятко Гринько. Помер дуже молодо, на 25 році життя.

Літ.: В. Масляк. Лев Василевич (Сапогівський); некролог. "Зоря" 1883, ст. 167-8; О. Огоновський Лев Василевич (Лев Сапогівський). "Іст. літ. руської", ч. III, від. II, 1893, ст. 132-151.

ВАСИЛЬКІВСЬКА Жєня (1930),

сучасна еміграційна поетка-модерністка молодшого покоління, есеїстка й перекладач. Походить з м. Ковеля на Волині, де й одержала початкову освіту. В 1944 р. виїхала з батьками з України перед большевицьким наїздом і поселилася тимчасово в м. Лінцу в Австрії, де закінчила середню освіту. В 1951 переселилася до США й осіла в Н. Йорку, де продовжувала освіту в Колумбійському університеті й вивчала французьку й еспанську мови. Студії закінчила, одержавши ступінь д-ра філософії за дисертацію про французького поета-модерніста, Нобелівського лауреата Сен-Жон Перса, якого твори й перекладала українською мовою. Тепер працює викладачем французької літератури в одному з американських університетів стейту Вірджинія.

Писати почала студенткою, мабуть, під впливом студій французької літератури, друкувалася в збірниках Ньюйоркської групи, потім видала збірку поезій "Короткі віддалі" (1959), про яку критика висловилася з признанням, підкреслюючи її "глибинну елегійність", "високу ритмічну наснагу" та "тонкість відчуття" (В. Лесич), "цікаві спроби поєднати власні ритми з традиційною строфікою та з силабікою української пісенної творчости" ("Координати", 2/1969/340). Треба згодитися з думкою критика, що "герметичність поезії Васильківської надто щільна для поверховного читання" і що її поезія — "цілком оригінальний власний світ з унікальними духовними краєвидами, які відкривають-

ся чужим очам поволі". Дуже по-волі. "Рідко можна зустріти незвичайнішу метафоричну фантастику описового ліризму в модерному вірші" (В. Барка).

Літ.: В. Барка. Жєня Васильківська. В статті "Про поезію старовинну і сучасну". "Свобода" ч. 167/1958/2; В. Лєсич: Три збірки поезій. "Українська літ. газета" ч. 9/1960/5; І. Костецький. Жєня Васильківська... "Короткі віддалі "Україна і світ" 25-26-27/1963-1965/114; І. Пеленська. Про поезію Жєні Васильківської. "Америка" 12. 11. 1965, ст. 2; (Без підпису). Жєня Васильківська (1929); характеристика творчості. "Координати" т. 2/1969/337.

ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ Олександр (1940), підсов. письменник; нар. в с. Царичанці на Дніпропетровщині в родині середношкільного учителя і письменника Олексія В. Вчився у десятирічній школі у м. Сквирі, потім працював у ливарні в Дніпропетровську, був робітником геодезії, а пізніше став на працю в районній газеті в Царичанці. З 1959 р. вчився журналістики у Львівському університеті, яку закінчив у 1964 р. і почав працювати в газеті "Молода гвардія". Пізніше став заступником секретаря львівської міжобласної газети "Ленінська молодь".

В літературі дебютував повістю "Полиновий вітер", що друкувалася в ж. "Дніпро" за 1965 р., хоч у періодичній пресі виступав уже раніше з нарисами й оповіданнями. Перша повість має за тему останні роки війни — як вона відбилася в уяві 12-річного хлопчини, що мандрує по зруйнованій війною рідній землі, шукаючи батька, що воював десь на фронті. Автор вміло змальовує психологію хлопчини, який з притаманною його віковій наївною серйозністю намагається діяти як дорос-

лий. Також інші постаті не позбавлені індивідуальних рис.

Друга повість "Горлице моя" появилася в 1967 р. на Донбасі. Тут автор опрацьовує господарську тему або "цілинний матеріал" — проблеми й колізії пов'язані з діяльністю будівельної організації міжколгоспного будівельного об'єднання, створеного на кооперативних засадах. Сама тема мало цікава, але цікавіша спроба автора знайти нові шляхи змалювання позитивного героя, що й далі обов'язує в підсов. літературі. Письменник пробує показати позитивного героя не традиційно — самими позитивними рисами, але знаходить у нього і відємні риси, різні помилки та хиби. Це одначе не рятує повісти від трафаретности, хоч пошуки молодого прозаїка варті уваги.

Літ.: В. Руденко. Повість про коротке дитинство. ["Полиновий вітер"]. "Літ. Україна" 42/1965/3; П. Сердюк. Барви і ритми сьогодення ["Горлице моя"]. "Літ. Україна" 89/1967/3.

ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ Олексій (12. 4. 1913 —), маловідомий підсов. письменник, викладач мови й літератури в середніх школах, родом з Дніпропетровщини з с. Царичанки (батько Олександра В.), селянський син. Вчився в Харківському інституті професійної освіти, а потім у Дніпропетровському університеті. Вчителював у середній школі на Північному Кавказі, а по війні в середніх школах м. Сміли. Написав дві повісті: "Дружня сім'я" (1952) і "Живий потік" (1955). Критика оцінила їх не високо — першу повість як недовершений твір, бліду повість, а другу як "крок вперед" не багато вище від першої. Тематика партійна, тому з нею важко піднятися вище персичним письменникам.

Літ.: С. Журахович. "Дружна сім'я". "Літ. газета" 6. 9. 1951; А. Гайчур. Недовершений твір ["Дружна сім'я"]. "Дніпро" 12/1951/115; П. Забіяка. Вліда повість ["Дружна сім'я"]. "Жовтень" 1/1953/124-127; Н. Кастеллі. Крок вперед ("Живий потік"). "Літ. газета" 1. 9. 1955.

ВАСИЛЬКО, псевдонім Василя Атаманюка гал. комуніст. письменника 20-х рр.

ВАСИЛЬКО А., ВАСИЛЬКО АН. псевдонім літературного критика Андрія Ніковського.

ВАСИЛЬЧЕНКО Степан (автн. Па-

насенко; 8. 1. 1879 — 11. 8. 1932), письменник початку 20-го ст., прозаїк і драматист, писав новелі, оповідання, повісті, нариси, казки, ескізи і п'єси та інсценізації. Нар.

в м. Ічні на Чернігівщині в родині сільського чоботаря, вчився в місцевій школі, потім у Коростишівській учительській семінарії, а згодом у Педагогічному інституті в Глухові. По закінченні семінарії працював сільським учителем, зразу в с. Потоках на Канівщині, а потім у різних інших селах, куди його шкільні власті перекидали з року на рік. Він був дуже діяльний і розбуджував приспане село культурно-освітньою працею — відкривав вечірні курси для дорослих, основував театральні гуртки і ставив українські п'єси, з якими виїздив і в сусідні села, без дозволу місцевої влади, влаштовував Шевченківські святкування тощо. Сільська влада не любила тієї роботи і позбувалася його з села.

По чотирьох роках праці мусів покинути Потоки і перейшов до с.

Богуслава, де мав нагоду зустрітися з різними учителями, які жили в матеріально й духово пригнобленому стані. Не маючи сили й відваги проиставитись своєю долі, топили своє горе в горілці. На цю тему написав він оповідання "Посвящение" (рос. мовою) і за те був звільнений з посади. Таке було його "летюче, неспокійне вчителювання", що нераз доводилось зміняти місце і три рази до року.

Знеохочений скитанням, вирішив доповнювати освіту й записався до Глухівського педагогічного інституту, де вчився несповна два роки, а потім знову повернувся до вчителювання. Одержавши посаду в с. Брусове, вчив дітей українською мовою замість московською, але на доноси попа його знову перекинули в інше село, Зубані, "нудне й нецікаве", яке він сам покинув і переїхав на Донбас, в Бахмутчину, й почав працювати в шахтарському селищі Щербанівці (1906). Там теж довго працювати не довелося, бо Донбас охопили урядові репресії за грудневі події 1905 року, і йому довелося відсидіти півтора року в тюрмі. По звільненні з тюрми, із заборонною учителювати, повернувся в рідну Ічню до матері і заробляв на життя приватними лекціями. Там і почав тоді постійну літературну працю і надсилав оповідання до київської "Ради". Згодом його запросили до праці в редакції і він переїхав до Києва.

На тій посаді вдержався до війни 1914 р., а тоді був мобілізований і висланий на фронт, де перебув майже всю війну. В лютому 1917 р. був через недугу серця демобілізований, повернувся в Ічню й проживав там до 1920 р., а тоді відбув подорож по Лівобережній Україні з хоровою капелею "Дум-

ка” в ролі кореспондента. З того часу збереглися його записки “З піснею крізь огонь і воду” (інша назва — “З піснею”). В формі подорожніх записок розповідає він як капеля обіздила міста і села і як її всюди радісно й захоплено вітали.

Повернувшись з мандрівки, пішов знову учителювати. Спочатку працював завідувачем дитячого дому в Києві, а потім, з 1921 р., викладачем рідної мови й літератури в середній школі ім. І. Франка. Там працював до 1928 р., а потім, через недугу серця, а, може, і з інших причин, мусів покинути школу і решту життя, як свідчать сучасники, прожив у бідності й недовдатках. В 1929 р. місцевий комітет письменників влаштував йому ювілей до 50-річчя з дня народження, а через три роки він відійшов із цього світу. Помер, в нужді, на 53-му році життя, “радянська держава” ним не цікавилася. В його паперах збереглися чернетки його виступів проти шкідливої системи “комплексів”, пропагованої деякими педагогами, і це, мабуть, було причиною звільнення з праці та недуги серця.

Писати почав ще в юнацькі роки, потім писав у семінарії та в перших роках учителювання, але систематичну літературну працю розгорнув аж по звільненні з Бахмутської в'язниці і поверненні в родинне місто Ічню. До того часу писав здебільша щоденники, в котрих нотував свої міркування, думки і спостереження, які пізніше використовував для різних оповідань. Писав теж нариси й вірші, але друкувати їх не наслідовався. Віра в свої творчі сили провалилася в нього під впливом редактора “Київської старини” Науменка, який одобрив надіслану

йому до друку поему “Розбита бандура”, на тему переселення безземельних селян з України в Сибір, але з цензурних причин не друкував, радив вислати в Галичину.

Першим його друківаним твором було оповідання “Посвящение”, написане ще в Богуславі (моск. мовою) 1903 р. на тему учительського поневір'я, й надруковане в “Київській газеті” п. з. “Не устоял” (“Не витримав”). Воно зробило на учительство велике враження, бо розкривало їм їх власне мізерне життя, якого вони й не усвідомляли. Пізніше він це оповідання написав з пам'яті українською мовою, п. з. “Антін Бова” (в деяких виданнях — “Бова”).

Першим українською мовою друківаним твором була стаття “Народна школа і рідна мова на Україні”, написана в Брусіві, але надрукована аж у 1906 р. в журналі “Громада”, а першим поетичним твором написаним і друківаним рідною мовою був вірш “Біля хати”, що появився в “Раді” 1909 р. Це був єдиний його друківаний вірш, бо жанром його була проза, яка в дійсності почалася й розвинулася в “Раді” з 1910 р. Там саме надруковане було перше оповідання, “Роман” з життя шкільних дітей, написане з великим знанням дитячої психіки. Там теж появилася низка інших оповідань, як “Мужицька арихметика”, “Пацанок”, “Вечеря”, “Бова”, “В темряві”, “Під школою”, “У панів”, “На чужину”, “Божественна Галя” (“Учителька”), “Циганка”, “Королівна”, “Чарівний млин”, “Волошки”, “З самого початку”, “Над Россю” та багато інших.

На вироблення Васильченкової манери письма мали основний

вплив, до якого він і сам при-знається, Шевченко, Гоголь і на-родна пісня ("Мій шлях"). Він не відрікається й від інших впливів, зпр., російських класиків, як Че-хов, або деяких європейських пи-сьменників, як В. Скотт і Ч. Ді-кенс, головню в пізнішій творчості, але впливи російської літератури "вітчизняні" дослідники тенденцій-но роздувають і перебільшують, як звичайно.

Перша збірка оповідань, "Ескі-зи", появилася в друку 1911 р. в вид-ві "Криниця", що його засну-вали студенти Комерційного інсти-туту в Києві і запросили його в члени. В тому вид-ві вийшла по-тому низка інших його творів, як "На перші гулі" (1911), "Недоро-сток" (1913), "Зіля Королевич" (1914), "В холодку" (1915), "Ци-ганка" і "Драматичні твори" (1917), "З дитячих літ" (1918), "Осетин-ські казки" (1919) та ін.

В першій збірці, "Ескізи" три оповідання: "Роман", "В панів" і "Мужицька арихметика". В першо-му опрацьована тема з життя шкільних дітей, друге про безрід-ного й бездомного скрипала, що своєю душою розкривав пекучою струною скрипки", а третє — про селян, що мріють про дідичівську землю, яка стає для них мірилом всіх речей. Під тим кутом вони роз-в'язують арифметичний задачник, який їм дав економ з браку іншої зивжки.

Того самого року (1911) вийшло окремою книжечкою довше опові-дання "Циганка", із шкільного життя, та водевіль на одну дію, "На перші гулі", який показав Ва-сильченко як дотепного автора ве-селих п'єс, а два роки пізніше по-звилася комедія в 4-х діях "Недо-росток".

Друга збірка оповідань п. з. "Оповідання" вийшла через чоти-

ри роки після першої (вид-во "Вік", (1915, 403 ст.). За видання цієї "крамольної" книжки, надрукованої ще в 1914 р., письменник був мо-білізований і висланий на фронт. До збірки увійшла більшість опо-відань, друкованих в "Раді" за три роки, та декілька нових ("Ос-танній ескіз", "Доц", "В хуртови-ну", "Спасенник", "Обивательські жарти", "По асоціації"). Окремі оповідання появлялися й по інших газетах та журналах, як "Світ", "Молода Україна", "Дзвін" та ЛНВ.

Про другу збірку написав при-хильну характеристику Сергій Єф-ремов, який основною рисою моло-дого письменника визначив "якийсь мрійний юмор", з яким він ставиться до людей та приро-ди, і мішанину фантастики з реаль-ністю. "На звичайні речі в мінли-вих тінях присмерків накидає Ва-сильченко фантастичне покривало, що для людей часто ховає за со-бою якесь нерозгадане питання, хоча в основі його лежить занадто реальний підклад... Але в сутін- фантастики поміж чудних прояв тогосвітських автор не забуде пу-стити промінь сьогосвітського світ-ла й освітити їх тим дужчим, що несподіваним і небуденним юмо-ром..." "На цьому ж юморі засно-вано і найкращі чисто реалістичні оповідання... в яких сюжет коміз-му, а часом і трагізму ситуацій збудовано на суперечності між тим, що є, і тим, що здається" ("Іст, укр. письм., т. 2/191/299-300). Вір-на його думка і про те, що Василь-ченко безконкурентний у змально-вуванню дитячих персонажів, бо дітей він дуже любив і з великою любов'ю змальовував, не прихо-вуючи їх негативів, ані не ідеалі-зуючи позитивів, тому й виходять у нього дитячі постаті природні і

попри різні свої негативи симпатичні. Особливо любив він підкреслювати ті моменти, коли в дитині прокидається людина і заклобується перше кохання (“Волошки”, “Оксана”, “Осінній ескіз”, “Циганка” та ін.).

З уваги на тематику, оповідання того періоду дослідники ділять на три групи, з яких одна присвячена шкільним дітям, друга учителям і сільській інтелігенції, а третя селянам. Всі теми опрацьовані на матеріалі власних переживань автора, його персонажі створені на основі обсервації реального життя, а деякі постаті учителів наділені його власними рисами, як Антін Вова, головний персонаж однойменного оповідання. З біографії автора відомо, що він був людина дуже скромна, тиха й несмілива, особливо серед людей інтелігентського рівня, серед яких він свобідно не почувався. Таким він змалював і свого героя, котрий був свідомий свого почуття нижчости і заливав його горілкою, хоч сам письменник такої розваги не знав. Можливо, що почуття нижчости викликане було в багатьох учителів ворожим до них відношенням сільської, здебільша зайшлої, московської чиновницької “інтелігенції”, але можливо також, що недостатчею особистої і національної гідности.

Васильченко поборював своїми творами такі риси в учителів і радив почуватися вільними й незалежними, радив триматися обидвома руками за народ, а не за тих, що нарід зневажають (“Мій шлях”).

Бачивши такий стан українського учительства, письменник заперечував образи учителів у творах В. Грінченка як провідників народу, бо вони були далекі від дійсности. В новелі “Над Россю” він

ставить питання, яким шляхом іти молодому вчителю — особисто егоїстичним, чи “тернистим”, а чи залишити “обшарпану учительську долю” і відійти. Розв’язку цього питання дав він своїм власним прикладом.

Чимало оповідань написав він на селянські теми і змалював не долю українського села в умовах царсько - поміщицького поневолення. Він сам не був соціалістом, як безсторонно стверджує й О. Вілецький, але він сприймав події так, як люди з народу, бо й сам був з народу і співчував йому, прагнув допомогти, тільки московські царські слуги, насаджени між народом, недопускали до того й перешкождали в праці, оскільки їм краще було жити серед темного й затурканого народу, ніж серед освічених громадян.

Оповідання про дітей і учителів в дійсності теж зв’язані з селом, бо оповідають про сільських дітей і учителів, але ці оповідання, як вірно відзначають навіть автори ІУЛ АН, посідають у літературній спадщині Васильченка і в українській літературі взагалі зовсім окреме місце — це були твори, яких тематика була нова й майже зовсім невідома в українській літературі. Оповідання про учителів і дітей не нагадують тієї педагогічної літератури, що мала моралізаційні тенденції і що в ній дух моралізаторства переважав над художністю. Зовсім протилежно, письменник ставився до учителів і до дітей перш за все як до людей і цікавився їхнім духовим світом, тому й писав про них серйозно, без уваги на їх вік і стан, не підроблявся під дитячу психологію і не робив із дітей дорослих. (Пор. ІУЛ, т. 5/1968/324).

Найбагатший був перший період творчости Васильченка, за 1908-

1914 роки, в яких він надрукував понад чотири десятки оповідань, хоч написав значно більше, чимало розпочав і не докінчував, аж геть пізніше, вже за “нових часів”.

Після появи другої збірки, тобто під час війни, написав небагато, а надрукував ще менше, всього дві п'єси (“Не співайте півні”, “Куди вітер віє”), кілька оповідань (“Під святий гомін”, “Чорні маки” (1917), “На золотому лоні”, “Отруйна квітка” (1918) та кілька осетинських казок, які чув колись у бахмутській тюрмі від осетинського в'язня. На фронті писав свій “Окопний щоденник”, в якому були шкідливі окремих оповідань, деякі мініатюри тощо. Написані в часі війни оповідання ввійшли до третьої збірки “Чорні маки” (1920, 63 ст.), яка була зовсім відмінна від попередніх, написана в душі годинного символізму, що повніше виявився в поезії на початку 20-х років у творчості П. Тичини, Д. Загула, Я. Савченка, О. Слісаренка та ін.

Оповідання цієї збірки (“На золотому лоні”, “Під святий гомін”, “Чорні маки” й “Отруйна квітка”) прийняті сумним, гнітючим настроєм, в них “нудьга і сум чорним рядном огортають душу”, “тоскна сутінь чорної Мари стоїть у повітрі, а жажлива тінь курявою завжди висить над ними”. Того рода настрої й божевільні сонні марива, мерці, нудьга, думки погашені, очі посліплені, тоскна сутінь, смертельна туга — це атрибути символізму, який лишив деякі сліди і в українській літературі, головню в поезії, а в художній прозі лише в деяких творах Михайла Яцкова, що належав свого часу до групи львівських модерністів “Молода муза” в початках зашого століття. Символізм не був стилем Васильченка, хоч окремі

риси модернізму виступають у нього вже й у ранній творчості, виявляючись особливою увагою до мелодійности слова й ритмічної бесіди, як писав І. Франко, характеризуючи молодих письменників початку 20-го ст. Своїми передвоєнними творами Васильченко належав радше до імпресіоністичної школи, в якій майстрами були М. Коцюбинський і В. Стефаник. Франко писав, що не події і не описи становлять зміст молодих письменників, а душевні конфлікти, письменники мають на меті збудити в душі читача певні почуття всіма засобами мови й фантазії. Щоб викликати в душі читача певний настрій для зрозуміння стану героя, письменник змальовує багатобарвні образки природи, “любується в сміливих і незвичайних порівняннях, в уриваних реченнях, у півслівцях і тонких натяках”.

Подібні риси відмітили в Васильченка й пізніше дослідники, як Е. Кирилюк та А. Шамрай, які зараховували Васильченка до імпресіоністів.

Вищезгаданими рисами не вичерпується імпресіоністичний стиль Васильченка, його манеру характеризує і те, що він культивував малу форму прози — оповідання, новелі, ескізи, в яких увагу звертав на окремі й дрібні епізоди людського життя, а в них зосереджувався на психологічній аналізі душевних станів та нотував хвилині настрої й почування. На початку 20-го ст. в європейській літературі посилилася була увага до зображення душевних переживань, вибираючи якісь короткі напружені моменти, що для них найбільш відповідною була мала проза — короткі оповідання, як у Стефаника, або й ще коротші ескізи. Васильченко згадує в своїх записках

“Мій шлях”, що він свої новелістичні романи й повісті значно скорочував, поки віддав до друку, щоб вони були “менші розміром і більші змістом”.

Іншим засобом імпресіоністичної манери Васильченка є зображення подій чи людей через сприймання дійових осіб, або якими ті особи й явища видаються в світлі місяця або в дитячому сні чи в дитячій уяві. Це йому давало можливість збагнути глибину психіки персонажів, їх сприймання різних подій та явищ, а також можливості зображення явищ відмінним, модерним, не традиційним способом, як, нпр., в оповіданні “Осіній етюд”, де зображені події 1905-7 років кризь призму спогадів людини — персонажа-оповідача.

Мало друкувався Васильченко і за советських часів, хоч деякі сов. мемуаристи й дослідники не вагаються писати явну неправду, що тільки за советських часів розвинувся його талант, хоч він розвиватися не мав уже куди. Зрідка його твори появлялися в журналах “Нова громада”, “Життя і революція” та “Глобус”. Нових творів за той час написав небагато, він радше доробляв і викінчував початі давніше, або й переробляв їх на новий лад. В деяких брав сучасні теми, а в деяких давніші. Один із його сучасників згадує, що “письменник не зраджує і далі своїх ідей, не переходить на стиль і тон, якого вимагала дійсність, і тому з ростом колективізації і московського тиску на ідеологічний фронт, дедалі більше відходить у тінь життя”. (Д. Нитченко). Це, без сумніву, й було причиною, що його критика не милувала, власне, за те, що він не йшов у ногу з революцією. І громила його разом з багатьома іншими за націоналізм, який у Василь-

ченка виявився в тому, що він порівнював Росію з товстою вередливою баринею, а Україну з убогою змарнілою селянкою. (Д. Нитченко).

В 20-х роках вийшла окремо його повість “Талант” (1924), оповідання “Авіаційний гурток” (1928) та декілька дрібніших оповідань і кілька п’єс. Вільше нових оповідань ввійшло (з архіву) в “Повну збірку творів” у чотирьох томах (1927-28). В 1941 р. вийшла збірка “Незібрані твори” (240 ст.), а через 18 років чотиритомове “Повне зібрання творів” за редакцією О. Білецького і з передмовою В. Курашової.

На окрему увагу заслуговує широко задумана, але тільки розпочата повість про Тараса Шевченка п. з. “Широкий шлях”, запланована на п’ять частин, але виконана тільки в одній частині, про дитинство Шевченка, п. з. “В бурянах”, друкowana вперше у повному виданні творів.

Успішно працював Васильченко і в жанрі драматичному. Писав п’єси і сценарії за власними та іншими творами. Найбільш популярним був водевіль “На перші гулі” (1911), вперше виставлений на сцені театру М. Садовського, який писав у рецензії, що він привабливий головно своєю природністю і непідробленістю. П’єса стала відома в усій Україні й належала довгий час до постійного репертуару самодіяльних гуртків.

Найрадше писав Васильченко одноактівки, як “Зіля королевиц” (етюд), “В холодку” (малюнок), “Кармелюк” (в одній дії і варіант у трьох діях), “У жнива” (етюд із дит. життя), “До світла” (етюд).

Більші п’єси мають по три або чотири дії, як “Чарівниця”, драма в 4-х діях, “Недоросток”, нар. гумореска в 4-х діях, “Не співайте

півні”, п’єса в 3-х картинах, “Кармелюк”, п’єса на 3 дії.

Одноактні п’єси В. можна б назвати драматичними новелями, вони відзначаються рисами прозових новель — гострим сюжетом, динамічною акцією, конденсованістю, а крім того й легким гумором і ліризмом.

Слід також згадати т. зв. “Крилаті слова”, як “Дзвін”, “Витрішки”, “Неслухняний глечик”, “Далека розлука”, “Чи все одно?”, “Де такі ятки?”, “Добрі очі” та ін. Це наче поширені анекдоти або гумористичні новелетки, здебільша на одну-півтори сторінки.

Крім того, слід згадати, що він писав і казки, легенди, шаржі, фейлетони та гуморески, а коли додати й рецензії на театральні вистави, то покажеться, що його творчість була досить різноманітна. Чимало творів все ще залишаються в рукописах. Це нездійснені творчі задуми, незакінчені твори і в нових умовах небажані.

Підписував свої твори Васильченко ще й такими псевдонімами, як Вітер; Загородній; Ів. Глеченю; Панас; Стецько; Степ. Вечірній; Танасюк Панас. Натомість пс. Ф. Темний, який йому приписували, належить його молодшому братові, що теж друкувався в “Раді”.

Літ.: А. Шамрай. Творчість С. Васильченка. “Черв. шлях” 4/1926/178-203; С. Кирилук. Степан Васильченко. “Критика” 9/1928/52-72; Його ж. Творчість С. Васильченка. В кн. “Васильченко Степан. Вибрані твори, К. 1936, ст. 1-17; В. Бурашова. Творчість Степана Васильченка радянського часу (За зовнішні архівними матеріалами). “Рад. літ-во” 9/1948/51-60; М. Грудницька. Нездійснені творчі задуми і незакінчені твори С. Васильченка. “Вістник АН УРСР” 10/1949/74-87; Її ж. Невідома літературна спадщина Степана Васильченка. В “Степан Васильченко. Статті та матеріали. К. 1950, ст. 103-216; і

“Матеріали з літературної спадщини С. Васильченка. Там же, ст. 219-326; В. Курашова. Степан Васильченко і радянська дійсність. Там же, ст. 48-80; Д. Нитченко. Степан Васильченко та його трагічний кінець (1932-1952). “Укр. вісті” 2. 9. 1952; Б. Антоненко-Давидович. Учитель-співець. (Спогади про С. Васильченка). “Дніпро” 8/1957/95-103 і в кн. “Здалека і зблизка”, К. 1969, ст. 90-130; М. Пивоваров та ін. Васильченко Степан — Панасенко Степан Васильович. У кн. “Українські письменники; біо-бібліографічний словник, т. 2/1963/91-107; З. Нестер. Гумор і сатира в творчості С. Васильченка. К. 1962; Ф. Сарана. Твори С. Васильченка про великого Кобзаря. “Літ. Україна” 3/1964/4; В. Костюченко. Степан Васильченко; літ. портрет. К. 1961 і 1965; М. Грицота. Степан Васильченко. “Іст. укр. літ.” (АН), т. 5/1968/318-331; Ст. Олійник. Степан Васильченко. “Укр. мова в школі” 5/1969/6-12; П. Гаврилов. Назустріч бурі; повість про С. Васильченка. Х. 1971, рец. В. Затулівтер. Заспів до повісті. “Літ. Україна” 55/1971/3; В. Олійник. “Кобзар” у творчому формуванні С. Васильченка. “Збірник праць 18-ї наукової Швеч. конференції”, 1971, ст. 183-194; П. Хропко. Драматургія С. Васильченка і народна пісня... “Укр. мова в школі” 8/1971/12-19.

ВАСЬКІВ Микола, маловідомий автор повісті “У філях Бистриці”, що вийшла у вид-ві “Народна справа” у Львові в 1930 р.

ВАСЬКІВСЬКИЙ Григорій (автн.

Ващенко, 23. 4. 1878 — 2. 5. 1967), педагог, теоретик виховання, письменник і публіцист. Нар. в с. Богданівці на Полтавщині в дворянсько-селянській (мати селян-ка) родині. Вчився, з десятого року життя, в Роменській духовній школі, потім у Полтавській духовній

семінарії (там тоді вчився і С. Петлюра), а пізніше в Московській духовній академії. По закінченні студій (1903), зам. стати священником, вибрав собі учительську професію і працював учителем в різних середніх і вищих, духовних і світських школах.

В часах визвольних змагань організував учительські курси для підготовки учительства, працював керівником учительської семінарії в Полтаві, а в 1918 р. став доцентом українського університету в тому ж місті. Потім був кілька разів арештований, а за советської влади працював професором педагогіки у Вищому педагогічному інституті в Полтаві. В 1928 р. видав науково-теоретичну працю "Загальні методи навчання", що була підручником в учительських інститутах. В 1930-х роках був переслідуваний як буржуазний націоналіст, якийсь час жив поза межами України, але в 1940 р. був реабілітований і продовжував педагогічну роботу в Полтаві. В 1943 р. евакуювався до Галичини, а звідти емігрував до Німеччини, де продовжував науково-педагогічну працю як професор УВУ і ректор православної Духовної академії. Був теж діяльний як співробітник української преси, головно "Української трибуни", "Українського самостійника", "Шляху перемоги" та "Визвольного шляху", в яких друкував свої статті на педагогічні, психологічні, філософічні та шкільні теми. Окрім того, багато працював для сумівської молоді.

В літературі виступав ще в молодому віці, писав оповідання, повісті та п'єси і залишив по собі слід кількома книжками, як збірник "Пісня в кайданах" (1909, 88 ст.), п'єса "Сліпий" (1910) і збірник "До ґрунту" (1912, 215 ст.).

В першій книжці вміщена драма на чотири дії "Пісня в кайданах", два оповідання ("Узько й темно" і "Німіий") та поезії в прозі п. з. "Хвилі". В драмі автор хотів показати людину, що бореться сама з собою, намагаючись перемогти свої хиби. Героєм драми є професор-алкоголік, який хоче перемогти свій наліг, але не має сили, проте, пише філософський твір про "страшну залізну необхідність і велику волю свобідного чоловіка". Драма не викликала захоплення, автор зазнав невдачі, критика оцінила її як антиалкогольну пропаганду, а вона мала на меті філософську проблему людського прогресу. Головна хиба автора в технічній безпорадності, за оцінкою тодішньої критики.

П'єсу, "Сліпий", критика оцінила прихильно — як цілком нову змістом і формою та оригінальну п'єсу, що "аналогії до неї в нашій драматургії не відшукаєм" (М. Шаповал). П'єса написана в формі оповідання, але є "справжньою драмою, що робить велике враження". Мова в ній про нещасливу долю селянського хлопця, що захворів на очі і через батькове недбалство й скнирство осліп та переживав різні нещастя, які скінчилися смертю серед жебраків. На увагу заслуговує вміле змалювання душевних переживань сліпого хлопця, "психологічна аналіза зроблена з проникливістю дійсного художника і досить доброго майстра слова" (М. Шаповал).

В збірнику "До ґрунту" вміщені два оповідання ("Самотній" і "Феєрія") та однойменна повість. Герої, яких доля вивела з села в широкий світ, по певному часі прагнуть повернутися "до ґрунту", з якого вийшли: один — щоб набратись нових сил і спокійно дожити самотнього віку, а другий — щоб

стати до ідейної праці для добра рідного народу (М. Вороний).

Автор протиставить у повісті два світи — село і місто. Між давнім українським селом і містом була своєрідна ворожнеча, село мало страх перед містом, яке заселене було переважно чужородним і ворожим селянинові елементом, а місто використовувало село і ставилось до нього негативно, тому люди села почувалися в місті “без ґрунту”. Цю тему пізніше опрацював, у 20-х роках, Валеріян Підмогильний у романі “Місто”.

Після цієї повісті В. відійшов від літератури і захопився педагогією, але літературно постійно цікавився як виховник і дивився на неї як на виховний засіб.

Свої погляди на літературу, зокрема на її відношення до життя, висловлював у своїх статтях на виховні та психологічні теми. В брошурі “Основи естетичного виховання” (1957) дав популярне висвітлення Платонового розуміння краси і взаємовідношення між красою й правдою. Однак він хибно розумів Платонову концепцію мистецтва, ніби мистецьким не можна назвати твору, в якому перекручена дійсність (свідомо), бо Платон розумів дійсність зовсім інакше, ніж автор, дійсністю для Платона були вічні ідеї або праформи, а реальне життя було тільки слабою копією тих ідей, що були єдино правдиві. Поезія ж, як і мистецтво, була для нього копією копії, отже не було й не могло бути правдою. Автор однак хибно вимагає, на тій підставі, вірного чи правдивого відображення дійсності.

Так само хибно пояснює терміни “естетика”, “естетичний”, уважаючи їх синонімами краси, тимчасом естетика не краса, а наука

про красу й мистецтво або теорія прекрасного, яке втілюється в мистецтві. Як видно з його писань, він не був знайомий з сучасною естетикою, зокрема з естетикою християнського ідеалізму. В питанні про форму і зміст стояв на становищі популярної матеріалістичної естетики, що дає перевагу змістові над формою, а в питанні про красу визнавав перестарілі позиції Платона, який утотожнював красу з мораллю, мовляв, краса, це символічне зображення моралі і без моралі немає краси. Ці погляди несумісні з сучасною християнсько-ідеалістичною концепцією краси й мистецтва, яка красу й мораль трактує зовсім відмінно від Платона.

В питанні про взаємовідношення поезії й політики стоїть на політичних позиціях Платона, який вимагав суворої цензури над творами мистецтва, зокрема над поезією. Хоч він і злагіднює Платонові позиції і державну контролю над творами мистецтва віддає громаді, школі і церкві, тобто суспільним, політичним, педагогічним і релігійним установам, то це в засаді справи не міняє, бо цензура є цензурою. Писав В. також про виховну роль нової підсоветської літератури.

Літ.: М. Шаповал. Гр. Ващенко. Пісня в кайданах; збірник творів... ЛНВ т. 47/1909/183-5; М. Шаповал. Гр. Ващенко. Сліпий; п'єса... ЛНВ кн. 5/1910/411-13; М. Вороний. Г. Васьківський. До ґрунту, збірник... ЛНВ кн. 11/1912/39-4; А. Ніковський. Українська література в 1912 році. ЛНВ кн. 1/1913/177-; (Без підп.) Біографія проф. Г. Ващенка. В його ж кн. “Виховання волі і характеру”, ч. 1/1952/3-4; Ю. Григорійв. Творець української національної педагогіки. “Визвольний шлях” 6/1967/701-6; О. Звичайна. Його здовжена рука. Там же, ст. 707-710; П. Савчук. професор Григорій Ващенко. “Українець”, ч. 17, 18, 19/1958.

“ВАТРА” (1887), літературно-науковий збірник, виданий Стрийським українським клубом 1887 року за редакцією Василя Лукича Левицького, кол. редактора календарів “Просвіти”. В наслідок непорозумінь з управою, Лукич відійшов від “Просвіти” і зібраний для календаря матеріал передав Стрийському клубові, який і видав його окремим збірником п. з. “Ватра” на пошану і пам’ять 25-х роковин від дня смерті Т. Шевченка і 25-літньої літературної діяльності Ю. Федьковича.

В збірнику зібрані твори майже всіх тогочасних передових українських письменників, в тому й таких, що їх твори деякі львівські періодики відмовилися друкувати. Тому збірник має й ту заслугу, що в ньому збереглися “нецензурні” твори визначних українських письменників, як П. Мирний, І. Франко, У. Кравченко, О. Маковей, Д. Мордовець. Окрім них, до збірника ввійшли Б. Грінченко, В. Самійленко, І. Нечуй-Левицький, М. Старицький, Ю. Федькович, Д. Лепкий, В. Лучаковський, С. Воробкевич, П. Куліш та інші, словом, майже всі живі ще покоління й напрями української літератури.

З літературознавчих матеріалів тут є критична оцінка повісти О. Кониського “Юрій Горovenko”, яку написав О. Огоновський, Франкова оцінка оповідань Д. Мордовця, дві популярні лекції про Шевченка й Федьковича О. Барвінського, біобібліографія Д. Мордовця, “Біографічні замітки” О. Кониського про окремих письменників (В. Гречулевича, П. Охоцького-Огієвського, О. Пшачацького, П. Морачевського, П. Кузьменка, А. Свидницького). Варта уваги й стаття М. Драгоманова “З історії української вірші на Україні” (критичний уривок), стаття підписана ініціалами

Н. Б. про анонімні українські поезії воєнного характеру, В. Лукича “Причинки” до життяпису Шевченка, про П. Могилу, О. Стороженка, В. Забілу.

Літ.: І. Франко. Українська альманахова література. “Твори” т. 16/1955/118; І. Бойко. Українські літературні альманахи... К. 1967, ст. 79.

ВАТРОСЛАВ В., псевдонім Василя Чаплі, Чаплєнка.

ВАХНЯНИН Анатоль (19. 9. 1841 — 11. 2. 1908), галицький національно - політичний і культурно - освітній діяч другої половини 19 ст., організатор культурного життя, журналіст, педагог, музика-композитор і письменник. Нар. в с. Синяві, Ярославського повіту, в священничій родині. Вчився в середній школі в м. Перемишлі, потім у Духовній семінарії у Львові (там видавав гумористичну газетку “Клепало”), а пізніше в Віденському університеті на філософському факультеті, де одержав диплом професора всесвітньої історії в середніх школах. У Відні був активний в студентському житті і став відомий як організатор широко відомого пізніше студентського товариства “Січ”, яке впродовж півстоліття було кипучим осередком українського національного життя. Він був і першим головою “Січі”.

Закінчивши студії, повернувся до Львова й працював учителем, спочатку в польській гімназії, а від 1870 р. в українській Академічній гімназії. Рівночасно був активний в інших ділянках громадського й культурного життя — був одним із основників і першим

головою товариства "Просвіта" (1868), основником і першим головою музичного т-ва "Торбан" (1870), основником і головним диригентом хорового т-ва "Боян", одним із основників і першим дириктором Вишого музичного інституту ім. Лисенка (1903). Крім того брав активну участь у національно-політичному житті народовецького табору, від якого пізніше був вибраний послом до Галицького союму та Віденського парламенту.

Писати почав ще в студентських часах у Львові, а потім у Відні. Літературну діяльність почав у 1863 р., писав оповідання, повістки і повісті. Одним із перших було його оповідання "Три недолі" (1863) про похід баварських конфедератів через лемківські гори та повстання проти них місцевого населення. В 1881 р. друкувалася в "Зорі" перша його повість з міщанського життя м. Яворова п. з. "Женщина", в якій він пробував створити психологічний образ дочки багатого яворівського міщанина Марти Кошуби, що полюбила бідного хлопця і вийшла за нього заміж, але потім довела власну доньку до божевілля, змушуючи її вийти заміж за багатого.

В 1902 р. вийшла його збірка оповідань і гуморесок "Оповідання" з життя селян, урядовців і духовенства. До збірки ввійшли оповідання: "Три долі", "Отець Олександр", "Ворожбит, яких багато", "Лемент побожного кацапського люду", "Наші батьки у Відні", "Паломники", "Новий ревізор з Петербурга", "Фотографія", "Образки з галицького життя", "Великий чоловік з малого містечка", "Під сіряком", "З того світа", "Крикун", "Чоботи", "Інтерв'ю о. Івана з д-ром Вичосою", "З неділі", "Ловці", "По Маланці", "Як я став

політиком". Писав теж рецензії на літературні твори, як трагедія О. Огоновського "Гальшка Острозька", історична трагедія К. Устияновича "Олег Святославич", деякі твори М. Гоголя тощо. Переклав українською мовою І. Прижова "Малороссия и история ее литературы XI-XVIII в." ("Правда" чч. 36-44, 1869). В науковій ділянці написав працю "О докторі Скорині і его літературній діяльності" (1879).

Літературна діяльність В. не залишила тривалого сліду, тому про неї рідко й згадують, натомість частіше згадують його як композитора, чия музика "Хор норманів" взяли пізніше соціалісти до пісні на слова О. Колесси "Шалійте, шалійте, скажені кати". Як композитор, писав музику до драматичних творів, хорів та сольові твори та оперу й лібретто "Купала", яка вперше була виставлена на сцені (безіменно) Харківського театру в 1930-31 рр.

Як журналіст, писав статті на різні теми, редагував і видавав "Письма з Просвіти" (1878-79), де друкував і свої твори, два рази був редактором "Правди". Написав теж спомини із свого життя, які вийшли посмертно, в 1908 р.

Численні статті підписував теж псевдонімами Наталь з-над Сяну та Еволюційник.

Літ.: О. Огоновський. Анатоль Вахнянин. "Ист. лит. рускои, ч. III, від. 2, 1893, ст. 891-915.

ВДОВИЧЕНКО Максим (1876 — р. см. невід.), маловідомий письменник і перекладач 1900-х років, писав вірші й оповідання, друкувався в ЛНВ. Перекладав Пушкіна, Міцкевича, Конопніцьку, Короленка українською мовою. Видав збірку віршів "На хвилях смутку" (Київ, 1911) з модерністичними тенденціями.

ВЕДМЩЬКИЙ Олександр (22. 12.

1894 — 1963), підсов. поет, прозаїк, гуморист, фейлетолист, літ. критик і дослідник. Нар. в місті Прилуках на Полтавщині в родині службовця вогневої сторожі. Вчився на педагогічних курсах і в Полтавському учительському інституті, а потім учителював у м. Городищі й Прилуках (1918-1923).

Після того перейшов на журналістичну роботу й працював секретарем редакції газети "Правда Прилуччини", в якій організував літературну сторінку й виступав у ній з віршами й гуморесками. В 1930 р. переїхав до Харкова і вчився два роки на аспірантурі в Харківському науково-дослідному інституті літератури, а по закінченні аспірантури працював якийсь час науковим співробітником того ж інституту. З 1934 працював доцентом на кафедрі літератури. В 30-х роках українським культурним діячам працювати було щораз важче і він перестав друкуватись, а потім і зовсім зник з українського овиду й переїхав у Ленінград, де захистив кандидатську дисертацію при Ленінградському пед. інституті і там викладав методіку літератури, вступ до літературознавства й фольклору та російську літературу 18 ст. В 1950 р. виїхав до Орська, де завідував катедрою російської та іншомовної літератури в Орському пед. інституті. Там досліджував Шевченкове життя на засланні. Помер 1963 р.

Писати й друкуватись почав у 1922 р. Його перший твір — байка "Свиня", надрукована в пирятинській газеті "Незаможник". Потім виступав з віршами й гумореска-

ми в газеті "Правда Прилуччини". В 1924 р., перейшовши на журналістичну працю, став членом літ. організації "Плуг" і завів у газеті плужанську сторінку, в якій містив і свої твори. Okремою книжкою видав свої поезії, разом із двома іншими поетами, Хоменком і Станком, в 1923 р. п. з. "Під загравого повстань" (126 ст.). Йому належить в цій збірці цикл поезій "Із книги "Метеори". Потім його твори друкувалися у багатьох журналах і газетах та альманахах, як "Плуг", "Плужанин", "Життя і революція", "Знання", "Червоний шлях", "Селянка України", "Селянський будинок", "Народний учитель" та ін. Перша його самостійна збірка поезій "Шумить тополя", вийшла в 1927 р. Згодом він видав ще дві збірки поезій, "Покуси", в 1929 і "Вугіль" у 1931 р. Okрім поезій, видав ще окремо інценізацію "Новий рік" (1923, 11 ст.), збірку "агіткартин" "В ореолі" (1924, 32 ст.), збірку малих фейлетонів "З ліхтарем по селах" (1925, 130 ст.), збірку освітянських гуморесок "Агітатори" (1927, 30 ст.) та збірку оповідань "Халабуда і стрибунець" (1930, 64 ст.). Okрім того, в 1932 р. вийшла ще його дослідна праця "Літературна дискусія 1925-1928" (104 ст.) і "Літературний рух за доби соціалістичної реконструкції" (1932, 101 ст.). Пізніше він писав тільки російською мовою, особливо свої дослідження про Шевченка на засланні: "Шевченко на Аральском морі", "Шевченко в Орскі", "Творчество Шевченка в Орской ссылке", "Шевченко певец дружбы народов", які друкувалися в місцевій пресі та в "Учених записках Орського пед. інституту". В 1960 р. вийшла окремою книжкою дослідна праця-монографія "Тарас Шевченко в Оренбургской ссылке", що

мала бути основою його докторської дисертації, яку він готувався захищати в Києві, але смерть перешкодила.

Поетична творчість Ведміцького скромна, але вона все таки свідчить про його серйозне ставлення до поезії. Хоч він і належав до "Плуга", то в поетичній творчості орієнтувався на неокласиків, чого одним із доказів може бути і вінок сонетів, що друкувався в 3-му альманасі "Плуг", і серйозна праця над віршовою формою.

Ведміцький підписував свої твори також псевдонімами Метеорний і Ол. Метеор.

Літ.: О. Полторацький. О. Ведміцький, Шумить тополя. "Життя і революція" 6/1927/444; В. Коряк. Хуторська поезія ["Під загравою повстань"]. Збірник "Організація Жовтневої літератури", X. 1925, ст. 140-7; І. Капустянський. Плужанська творчість. "Плуг" альманах 2/1926; В. Норд. Войовничий провінціалізм ["Покуси"]. "Молодняк" 12/1928/81-83; Д. Чепурний "Покуси". "Літ. газета" 1. 3. 1929, ст. 5; М. Степняк. Ол. Ведміцький, "Покуси". "Червоний шлях" 4/1929/199-201; В. Анісов. "Шевченко в Оренбургской ссылке". "Укр. література в шк." 2/1961/86-88; П. Рогач. Йому шуміли тополи України. "Літ. газета" 8/1967/; О. Черкашин та ін. Ведміцький Олександр Микитович. "Українські письменники"; біо-бібліограф. словник, т. ІУ/1965/160-161.

"ВЕЖІ"; "журнал культури", виходив у Мюнхені в 1947-1948 рр. Перший зошит вийшов у листопаді 1947 р., а другий і останній в 1948 р. Видавництво й редакція не відомі, відповідальний редактор — Н. Лихоліт. В 1-му зошиті вміщені вірші М. Зерова, Е. Маланюка та Е. Плужника, літературні статті Е. Маланюка про двох поетів Вороших і двох Кандибів п. з. "Зовсім ішли". Автор порівнює батьків з синами і висловлюється з признан-

ням про синів, а легковажно про батьків. З інших матеріалів цікаві Р. Гармаша "Трагедія М. Хвильового — трагедія нашого покоління", К. Гридня про Андрія Гарасевича, Л. Михалка про літературний процес на тематику, "На черговім етапі", та рецензія Книголюба на книжку Р. Задеснянського "Леся Українка".

В 2-му зошиті поміщені поезії О. Лятуриної, Ст. Георге, драма У. Самчука "Шумлять жорна", полемічна стаття Р. Єндика "Перспективи кротів" проти Ю. Шереха ("Чи критика людини визвольного руху") і Ю. Косача ("Еней і життя інших"), біографічні матеріали К. Гридня про О. Телігу "3 недавнього минулого", продовження статті Р. Гармаша про трагедію Хвильового та рецензія Р. Єндика на Самчукову повість "Юність Василя Шеремети".

Негативну рецензію на цей журнал надрукував в "Укр. вістях" Т. Стерно, який поручає журнал усім, "хто хоче познайомитися з тим, що таке примітивізм, мертвечина, безкультурність". Рецензія не втримує критики.

Літ.: Т. Стерно. Місячник безкультурности. "Укр. вісті" 2-3/1947/6; О. З. "Вежі", місячник культури, зоп. 1. "Орлик" 2/1948/30.

ВЕЛИКА ЛІТЕРАТУРА, особлива ідея українських письменників, що під час останньої світової війни (1941-1945) опинилися в Західній Європі, особливо на терені Німеччини, і після закінчення війни організувалися в окреме літературно-мистецьке об'єднання, під назвою МУР, Мистецький український рух (назва з ініціалів сугерувала твердь і міць), яке визначило собі великі й далекосяглі літературно-патріотичні завдання — за допо-

могою великої літератури завоювати собі значення і голос на міжнародній арені, де рішення великі політичні справи світового характеру. Цим способом МУР хотів служити своїй українській літературі і своєму народові. Ініціативна група визначила ці завдання коротко так: "...у високодосконалій формі служити своєму народові і тим самим завоювати собі голос та авторитет у світовому мистецтві" (МУР, зб. 1, 1946).

Служити своєму народові означало: "стояти беззастережно, повно й віддано на сторожі інтересів нації, що... бореться... за утвердження себе в правах, які їй без сумніву належать" і "мистецькими засобами творити синтетичний образ України, її духовости в минулому, тепер і завтра". (Там же).

Це високе патріотично-політичне завдання мало якнайтісніше поєднуватись з мистецьким — творити літературу, яка зуміє стати справді совістю й виразником ідеалів народу" і "дати нам право вступу як рівний з рівними туди, де рішення і розв'язують проблеми всіх народів на планеті — незаперечний мандат на право бути на землі предків як вічна творча й історична зумовлена конечність". (Там же).

Широке визначення великої літератури пояснив і обґрунтував у своїй доповіді пізніший голова МУР-у Улас Самчук, який вірив, що "велику літературу творить її насиченість вищими правдами й вищими вольовими чинниками, бо ми... створені для життя, для вічного горіння, для зросту й упадку, для боротьби й перемог". В

цьому він бачив "сінь життя" і "творчість митця має наситити життя якраз тією силою, тим патосом, тією волею". "Люди й народи, які мають таку творчість, виявляють у всіх ділянках своєї чинности ті самі великі риси. Вони йдуть у височинь, далечинь і глибину, вони вічно шукають, не задовільняються спокоєм щоденного побуту, а творять все нові форми великого організованого співжиття на нашій планеті". Він закликає творити перш за все велике суспільство великого стилю, міцних душ, витривалих характерів. "Серед такого суспільства письменники не будуть почуватися осамітненими, їх творчість впоїться в життя і сприйме його як мудре, потрібне й велике".

Міркування автора доповіді про велику літературу глибокомудрі, влучні й правдиві, але вони — живий відгомін експресіоністичних думок і поглядів "Вістника" і його редактора Д. Донцова, який саме так розумів літературу (і не хочучи велику) — експресіоністично й волево. Ніхто інший, крім нього, таких думок перед ним не висловлював, тому їх відгомін у Самчука легко пізнати.

Висловлював свої погляди на велику літературу інший письменник, Іван Вагрянний, теж експресіоніст, який бачив велику літературу в принципі боротьби і вірив, що тільки така література може бути велика, якої символом є Олесівський "Меч" — символ боротьби. "Це шлях для всієї нашої великої літератури, якщо вона хоче вийти в ранг великої літератури, якщо такий шлях для української літе-

ратури єдино доцільний і правильний, шлях боротьби за самоствердження цілого українського народу в часі й просторі”.

Погляди Вагряного в такій формі, як він її виловив, відходять трохи від теми й узагальнюють її. Йому йде не про велику літературу, а про українську літературу взагалі, якою вона, на його думку, має й повинна бути, отже він схильний ставити літературі вимоги і рамки, в яких вона мала б розвиватися. Його концепцію можна б уважати своєрідною синтезою вістниківської й марксо-ленінської естетики, і він до літератури підходив радше як політичний діяч, ані ж поет і письменник, або як письменник-політик.

З інших літературних діячів висловлювався про велику літературу Остап Грицай, письменник і критик, великий знавець європейської літератури. Він визнає пекучу потребу великої літератури і для тих самих політичних цілей, — щоб українські письменники завойовували собі в світовій літературі авторитет і виконували роль політиків, але він ставить письменникам дуже високі вимоги й умови, які виконати було б неможливо і непотрібно. На його думку українські письменники мусять своєю творчістю піднятися на такий рівень і здобути такий авторитет, щоб до їх голосу, піднесеного в тій чи іншій українській справі, прислухався весь культурний світ. Для досягнення цього, письменникам потрібно, на його думку, а) ґрунтовно знати світову літературу — англійську, французьку, німецьку, італійську, єспанську та

ще й норвезькі; б) ґрунтовно вивчати чужі мови, щоб читати чужі твори в оригіналі; в) вести між чужинцями інформаційну працю про дотеперішню українську літературу засобами науки, перекладів і публіцистики.

На ці вимоги реагував У. Самчук і вияснював, справедливо, що справа не в знанні стільки мов і літератур, бо це чисто механічне трактування проблеми, яке затемнює суть справи, і велика література не твориться механічно, а стихійно і не піддається ніяким правилам та вимогам. Для великої літератури потрібно, як він казав, великого, культурного й благородного суспільства, бо тільки в такому суспільстві може зродитися велика література.

Своє розуміння великої літератури вияснив ще інший провідний член та ідеолог МЗР-у, Ю. Шерех, автор декларації “Чого ми хочемо”, який признає, що знайомитись з європейською літературою нам конечно треба, щоб не відкривати вже відкритого, але на таке навчання, якого вимагає О. Г., є свій час — на шкільній лавці, а письменник має не вивчати чужі літератури, тільки має творити свою власну. І велика література твориться незалежно від знання чужих зразків, а зовсім самостійно. Вона виростає з рідного ґрунту, з національних джерел, які треба знати, з власної національної духовности, з власних традицій, а імітація чужої літератури ніколи не буде великою літературою. Ніодна література не стала великою й світовою, наподоблюючись до інших, і Шекспір чи Бай-

рон, Бальзак чи Фльобер великі не тим, що знали чужі мови й літератури, а тим, що висловили своє і своєї нації ество, свою внутрішню суть, проблеми своєї душі. А щодо завоювання авторитету в світовому письменстві, то до цього можна дійти не відтворенням зразків світової літератури, а творенням власного шляху. З цією думкою згоджувалися здебільша всі, окрім, очевидно, В. Державина, для якого великою літературою може бути єдино література неокласична.

Літ.: [Без підпису]. Чого ми хочемо. МУР, збірники літературно-мистецької пролематики, зб. I, 1946, ст. 3-6; **І. Багрянний.** Думки про літературу. Там же, ст. 25-36; **У. Самчук.** Велика література; доповідь на з'їзді МУР-у. Там же, ст. 38-52; **О. Грицай.** Велика чи мала література. Там же, ст. 82-86; **У. Самчук.** Відкритий лист до д-ра Остапа Грицая. МУР, зб. 2, 1946, 97-100; **Ю. Шерех.** В обороні великих. Полеміка без осіб. МУР, зб. 3, 1947, ст. 11-26.

ВЕЛИКА ПРОЗА, твори художньої літератури більшого ніж оповідання чи новеля розміру, писані нев'язаною, розповідною прозою. В європейській літературі єдиним жанром великої прози довгий час був роман (англ. новел), якого початки сягають ще античних часів ("Дафніс і Хлоя" — "Золотий осел"). В середніх віках славні були лицарські романи, які в переробках іншими мовами розтягалися до 30-ти томів, зокрема романи про короля Артура та його лицарів "круглого стола". В 18 ст. голосні були в Європі авантюрні романи або "вівчарські", сантиментальні. До найвищого розвитку

європейський роман дійшов у 19 і 20 ст., але в другій половині нашого століття помітно упадок роману в формі т. зв. антироману у Франції.

В українській літературі, а також у російській та польській, велика проза має два жанри — повість, що виросла на власному українському ґрунті і має певні традиції ("Повість временних літ", "Повість про Бориса і Гліба", "Повість про осліплення Василька" та ін.), а роман, це жанр в українській літературі зайшлий з європейської літератури, тому повість для українських письменників є більш органічним жанром, ніж роман, і вони радше пишуть повісті, ніж романи.

Повість є посереднім жанром між оповіданням і романом. Розміром вона менша від роману і композиційно простіша. Більшості українських письменників повістевий жанр зовсім вистачає для того, що вони хочуть і мають сказати, і їм на широке полотно роману та ще й багатотомового, не вистачає ні сили, ні терпеливості, ні часу, ні врешті матеріяльних можливостей, що, мабуть, з усього найважливіше. Але тому, що різниця між повістю й романом в українській літературі, подібно, як і в російській, невелика, українські письменники дуже часто обидва ці жанри переплутують або змішують, так що границя між ними затирається. А деякі критики розглядають повість і роман як один і той самий жанр. Один французький критик ще й тепер думає, що роман і повість в російській літе-

ратурі, це дві назви одного жанру, тільки роман у нього більший розміром, — велика розповідь у прозі на 600 сторінок, а повість не більше як триста.

В багатьох випадках одначе самі письменники вносять неясність, не відрізняючи повісти від роману, і часто повість називають романом або відворотно, нпр., О. Кобилянська назвала свій твір “Земля” оповіданням, хоч це в дійсності роман. О. Білецький нераз звертав увагу, що деякі українські повісті можна без перебільшення називати романами, але не можна вважати романами ті твори, що їх уважають такими самі письменники, як влучно зауважує М. Левченко, бо вони, письменники, розуміють характер жанрів неоднаково. Сучасні дослідники теж не знаходять різкої межі між романом і повістю. Автор праці “Дожовтневий український роман” признається, що він не бачить різкої межі між романом і тими повістями, що тяжіють до роману. Треба згодитися, що в багатьох творах української великої прози важко докладно визначити жанр, бо ті твори часто стоять на межі повісти й роману, подібно як і деякі повісті важко відрізнити від великого оповідання.

Одначе різниця між повістю й романом таки існує і справжній роман вимагає значно більше уваги, ніж повість, і більше часу, і більшого розміру, і більше персонажів, і ширшого малюнка, і більшого поглиблення психології персонажів та більшого засягу в часі, а також багатопляновості і складнішої композиції. Повість натомість задовільняється меншим роз-

міром, меншою кількістю персонажів, коротшим відтинком часу, обмеженою кількістю подій, простішими ситуаціями й неускладненою композицією. Тому українські письменники охотніше пишуть повісті, а коли й пишуть романи, то не розтягають їх більше як на 2-3 томи, рідше на чотири. З усіх українських письменників нової літератури тільки один написав шеститомову трилогію (В. Лепкий, Мазела), і досі його ніхто ще не перевершив, ані навіть йому не дорівняв.

Окрім цих двох головних жанрів, до великої прози належать ще й такі твори, як подорожні нотатки чи записи або враження з подорожі, більшого розміру, в яких допускається елементи інших видів, як діялоги, ліричні відступи, описи, розповідь, рефлексії тощо, а також більші розміром нариси.

Велика проза в українській літературі починається від Григорія Квітки, в якого першою була повість “Маруся”, але Квітка писав і романи і то з українського життя, але російською мовою (“Пан Халаявський”), а першим українським романістом був Панько Куліш, що написав перший український роман “Чорна рада” (в стилі В. Скотта). А ще два романи він написав російською мовою, “Михайло Чернишенко” і “Олексій Однорог”.

До романістів 19 ст. належить ще Панас Мирний (“Хіба ревуть воли...”, “Повія”), А. Свидницький (“Любородацькі”), І. Франко (“Для домашнього огнища”), М. Старицький (6 історичних романів з української історії, але російською

мовою), І. Нечуй-Левицький ("Хмари", "Над Чорним морем"), О. Кониський ("Юрій Горovenko", "Семен Жук..."), В. Грінченко ("На розпутті"). Інші прозаїки 19 ст. писали переважно повісті й оповідання, зрідка новелі.

Теоретичне опрацювання великої чи й малої прози в українському літературознавстві майже не існує. Торкався цієї проблеми в деяких своїх працях І. Франко ("Влада землі в сучасному романі", 1891), також М. Драгоманів, І. Вілик, Леся Українка, але серйозної теоретичної праці про українську велику прозу і досі немає, хоча в останніх двох десятиліттях появилися деякі дослідження про український "дожовтневий", "пожовтневий" та історичний роман з позицій марксо-ленінської естетики з обов'язковим низькопоклонством перед російською літературою, без якої українська не існувала б. Майже кожний український письменник і його твір мусить мати свій відповідник і зразок у російській літературі, від якої український письменник не сміє відірватися. Це й обнижує наукову вартість їх праць і підриває до них довіру.

Літ.: Е. Кирилук. Перший український роман "Чорна рада". В кн. "П. Куліш, Твори", т. 3, 1931; В. Веляв. Український історичний роман. В кн. "Питання укр. рад. літератури", К. 1953; М. Сиротюк. Українська історична проза за 40 років. К. 1958; М. Пивоваров. Проза Панаса Мирного. К. 1959; Н. Крутікова. Творчість Івана С. Нечуй-Левицького. К. 1961; М. Сиваченко. Анатоль Свидницький і зародження соціального роману в

українській літературі. К. 1962; М. Сиротюк. Український радянський історичний роман. К. 1962; М. Левченко. Шляхи українського роману. "Рад. Літ-во" ч. 3/1963. Його ж. Роман і сучасність. К. 1963. Н. Калениченко. Українська проза початку ХХ ст. К. 1964; З. Голубева. Пошуки форми роману. "Укр. літ-во" ч. 2/1966/9-14; С. Шаховський. 10 романів та їх автори. Нариси з історії українського роману. К. 1967; М. Левченко. Випробування історією (Український дожовтневий роман). К. 1970.

ВЕЛИКОДНІ ВІРШІ, група духовної віршової літератури 17-18 ст. на тему Христового воскресення та зв'язаних з ним подій. То були духовні діялоги, деклямації й орації, заведені в братських школах, на зразок єзуїтських, для учнів, які брали участь у церковних відправах, співаючи в хорі та виголошуючи релігійні вірші в формі діалогів, з яких пізніше розвинулась драматична література 17-18 ст. З 1630 р. збереглася книжечка п. з. "Вірші з трагодій Христос пасхон...", яку написав і видав львівський друкар Андрій Скульський для деклямації в Успенській церкві у Львові в Велику П'ятницю і на Великдень.

В 1631 р. появилася у Львові інша книжка великодніх віршів п. з. "Розмишляньє о муці Христа Спасителя нашего... през многогрішного инока Іоаникія Волковица...", який був учителем Братської школи і проповідником Успенської церкви. Темою його віршів-діалогів теж є муки і смерть та воскресення Христа, основані на тому самому джерелі ("Христос пасхон..."), що й вірші Скульського. Там виступають алегоричні постанти, як Ангел, Ласка Вожа, Ро-

зум, Радість Церкви, Пам'ять, Воля та ін. і три хлопці в ролі побожних душ. Вірші деклямували учні Ставропігійської школи в Успенській церкві.

В рукописному збірнику кінця 17 і початку 18 ст. збереглися "Вірши на воскресение Христово". Це діялог великодній для 24 хлопців з прологом і епілогом. Перших 12 хлопців прославляють Христа, інші нараджуються між собою як перемогти смерть, або оповідають про своє шкільне життя з певним гумором і дотепами. Тут уперше появляється в духовних віршах у церкві неповажний елемент, який пізніше вийшов у світ і спростачився, а згодом перетворився в трагестію поважних релігійних віршів у виконанні мандрівних студентів. Він не раз зміщувався з інтермедіями. Такий зразок, що зберігся в рукописі початку 18 ст., дають "Вірши на воскресеніє Христово, ест віршов 14, и интермедію и епілог". В першій частині п. з. "Пролог на воскресеніє Христово" виступало 14-ть хлопців, що, як звичайно, прославляють Христа, а в другій частині виступають позашкільні персонажі — дід, баба і чорт. Деякі хлопці-декляматори оповідають про шкільне життя, особливо багато говорять про харчі, бо в бурсі доводилось недоїдати. Цей діялог подібний до попереднього, автор його невідомий, але можливо, що був студентом.

Інший великодній вірш-діялог зберігся в Дернівському рукописному збірнику з кінця 17 і початку 18 ст. п. з. "Діялог во кратці собранній на персон седм на дві части расположенній". Тут янгол повідомляє Адама й Еву, що Христос воскрес і відправляє їх до раю. Красномовець виголошує пролог і похвалу Христові. В другій

частині відбувається діялог між Лукою і Клеопою на основі оповідань Євангелія Луки.

За винятком двох перших віршів-діялогів (Скульського й Волковича), автори великодніх віршів невідомі, хоч можна здогадуватися, що ними могли бути і, певно, були студенти, які ходили гуртом по домах під час різдвяних і великодніх свят і збирали пожертви на прожиток під час студій. Щоб розважити громадян і спонукати до щедрих датків, укладали спеціальні деклямації, дуже близькі до звичайних великодніх віршів, але з гумором.

Деякі студенти ставали дяками чи дяковчителями та писарями. Нарід називав їх бурсаками, "вандрівними пахолками", миркачами, пиворізами та іншими подібними назвами. Вони, без сумніву, причинилися якоюсь мірою до поширення й популярності віршів серед народу і їх роля в розвитку української культури, зокрема літератури досить помітна. Вони були авторами інтермедій, ліричних віршів, пісень, орацій, а також були акторами, творцями вертепу і несли освіту в народ. Їх особливстю були, як думають дослідники, вірші-орації на Різдво й на Великдень. Їх вірші були дотепні й веселі, про серйозні релігійні справи вони писали низьким стилем, просто й буденно, та вносили в сюжет побутові деталі. На думку М. Возняка, жартівливість, пародійність та сміхотворчість мандрівних студентів відбивали національну рису українського народу — схильність до пародії, чого доказом можуть бути деякі жанри фолкльору.

Тематика віршів мандрівних дяків-студентів була в засаді та сама, що й церковних віршів, писаних для деклямації в церкві — події зв'язані з воскресенням Христа.

Збереглося кілька таких віршів-орацій, а радше віршів-травестій, на яких взорувався Іван Котляревський в своїй “Енеїді”. Один із цікавіших того рода віршів, це “Вірша говоренная гетьману запорожцями на світлий празник воскресение Христова 1791 года”. Автором вірша мав би бути, на думку дослідників, запорозький кошовий Антон Головатий. Вірш зберігся в кількох списках. Один з них надрукував у “Київській старині” відомий дослідник давньої літератури Микола Петров п. з. “Паскальная вірша говоренная... чорноморцями свитлости великому гетману, князю Потемкину на свѣтлий день празника Пасхи” (1786-1787).

Вірш починається описом загальної веселости на Великдень, коли “усяк наївся в смак печеної паски” і всі почали танцювати й вихваляти Христа, що відкрив їм дорогу до раю. Далі мова про те, що і в серйозному вірші, який був своєрідним скороченням відомої драми “Слова о збуренню пекла”, але в травестійному стилі. Христос воскрес на те, щоб визволити Адама й Еву з пекла. Як тільки Христос з’явився на порозі пекла, “велзевул” “Завив грізно, як вовк різно голосом собачим”, Христос дав йому “хлости”, що “поламав всі роги й кости”, а “самого духа злого підгарбав під ноги”. Коли смерть побачила що діється з чортом, почала дертися на стіну, щоб утекти, але Христос зіслав на неї коросту. Та й Юда, побачивши що сталося із смертю, “вельми ся зляк і міх закляк з грішми за плечима, за його гріх той клятий міх все перед очима” (М. Возняк, ІУЛ, ІІІ, 275).

Подібно травестує біблійні події “Вірш на Великдень” невідомого автора й часу. Як Христос визволив Адама й Еву з пекла і від-

правив до раю, то “Адам аж употів, поперед усіх летів”, а “Ева на всі жили брала”. Вийшли з пекла й інші праведники, як Самсон, Мойсей, Яков, Ілля, Афет, Аврам та ін. В раю позасідали за столи і почали бенкетувати.

Таким же способом травестує біблійних персонажів “Вірша на Великдень”, в якій найдалі посунена націоналізація церковних тем і в якій бачимо “опуклі картини, що вводять старозавітніх праведників в радіщі й утіхи українського сільського життя” (Возняк, ІІІ, 278). Вірш починається закликком брати свячені яйця і христосуватися, бо піп казав “обнімайте хлопці дівок, молодиць, тільки не минайте старців, сиріт і вдовиць”. Христосування відбувається тому, що Христос був у пеклі, зв’язав чорта і вивів усіх праведників, а вони вийшли в поле, на зелений луг, де відбувалося “народне гуляння”, і всі забули давнє горе. На закінчення автор, очевидно чак студент, каже: “За сим батьки, вибачайте, більш не вмю віршувать; чи й дасте що, так давайте, бо мні ніколи вас ждять”.

Для всіх віршів-травестій характерне те, що в них немає різниці між Божими й святими особами та між звичайними людьми, а пекло і рай, такі самі, як усе на землі.

Літ.: В. Науменко. К літературе рождественских и паскальных вирш. “Києв. старина” т. XX/1888/271-282; М. Возняк. Різдваїні й великодні вірші-орації зі збірника кінця ХУІІ — поч. ХУІІІ ст. ЗНТШ т. ХУІ/1910; С. Гасвський. Різдваїні та великодні вірші (До питання про генезу різдваїних та великодних бурлескних віршів з додатком нових матеріалів). Зап. Укр. Наук. Тов. в Києві, кн. ХІ/1913/75-106; В. Щурат. Христос пасхон. Львівські віршові діалоги з 1630 р. ЗНТШ т. СХІІ-СХІІІ/1913/156-178; М. Возняк. Початки української комедії

(1619-1819). Льв. 1919, 252 ст. **М. Возняк**. Діялог Йоанкія Волковича з 1631 р. ЗНТШ т. СХХІХ/1920/33-79; **В. Резанов**. Драма українська. І. Старозинний театр український. Вип. 3. Шкільні дійства великодного циклу. Записки іст. філ. відд. ВУАН т. 7/1926/71-90; **Л. Махновець**. Давній український гумор і сатира. К. 1959, 496 ст.; **М. Грицай**. Народно-поетична основа різдвяних та великодних орацій мандрівних студентів. "Укр. літературознавство" 6/1969/10-16.

"ВЕЛИКОДНІ ДЗВОНИ" (1968), антологія новішої української великодньої поезії, що її зібрав і впорядкував василіянський монах **Гліб Григорій Кінах**, а видало в-во ОО. Василян у Римі 1968 р. (239 ст.). До антології ввійшли великодні вірші сучасних українських поетів, живих і неживих, які друкувалися переважно в еміграційній пресі у вільному світі, однак чимало віршів упорядник узяв і з галицьких газет. До кожного вірша він подав точне джерело, з якого вірш взятий (де був друкований) — деякі вірші взяті з галицької преси, нпр., з "Діла", "Дзвонів", "Мети", а решта з сучасної і давнішої української преси Америки, Канади, Європи та інших країн українського поселення від 1940 року. Трапляються й вірші з 1863 р. Як видно з поданої бібліографії джерел, найбільш популярні були великодні поезії Богдана Лепкого, Уляни Кравченко, Романа Купчинського й Анатолія Курдидика. Більшість поетів мають тут по одному, а деякі і по два вірші. Всіх віршів у збірнику 174 і 10 пісень з Богогласника та церковних співаників. Вірші впорядковані за тематичним критерієм.

Рец.: **ОММ**. Великодні дзвони в поезії. "Світло" 4/1967/144.

"ВЕЛИКОДНІ РАНOK" (1957), збірка великодніх оповідань і віршів, які зібтали й упорядкували **І. Барчук** і **М. Подворняк**, видало вид-во "Дорога правди" в Торонті в 1957 р. (255 ст.). Збірка містить 114 віршів на теми Великодня й весни різних більше й менше відомих авторів і 22 оповідання. Мистецький рівень творів різний, збірка складена за тематикою.

ВЕЛИКОДНЯ ДРАМА, окрема група шкільної драматичної творчості, що розвивалася в Київській академії в 17-18 ст. і ставилася на сцені в часі Великодних свят. Темою цих драм було Воскресення Христове та зв'язані з ним події — муки і смерть. Матеріал узятий з Віблії, але з використанням апокрифів та народної творчості на ту ж тему.

Найдавніша пам'ятка драматичної творчості великоднього циклу знайдена в Галичині. Це "Діялог про страсті Христові", що зберігся в одному селі (Смереківі) на Львівщині з польським прологом і латинським заголовком "Діяльогус де Пассіоне Христі" з 1670. Діялог був правдоподібно виставлений у Братській школі у Львові (**М. Возняк**). Перші три дії схожі на драму-містерію, а останні два на драму-мораліте. Змістом драми є душевні переживання (побоювання, тривога, розпач) Богоматері, яка терпить з приводу смерті Сина-Христа. Великою поетичною силою відзначається тут "Плач Богоматері" та "Звернення Церкви до Христа". Мова драми народна, але засмічена макаронізмами, голловно польонізмами. Один із дослідників української шкільної дра-

ми, Резанов, уважав діалог копією польського тексту, списаною руськими буквами, але українські дослідники цю думку заперечили (М. Возняк).

З Галичини походить теж, правдоподібно, "Антипролог" з якоїсь Великодньої драми, що не збереглася. Складається з двох частин, і в першій з них мова йде про наших прародичів, Адама й Еву, які нарікають одне на одного, що мусять каратися в пеклі. В другій частині ангел потішає їх вісткою про воскресення Христа, який їх визволить з пекла.

До кінця 17 ст. належить київська шкільна драма "Дѣйствие на страсти Христови списаное", що збереглася в підручнику поезики професора Київ. академії, Лаврентія Горки, з 1707/8 р. М. Петров висловив думку, що ця драма була написана 1685 р. Темою драми є боротьба богині ворожнечі, Еринії, з богинею Любови. Еринія ширить ворожнечу між людьми, нацьковує Каїна проти Авеля, синів Якова проти брата Йосифа. В третій дії автор показує терпіння і смерть Христа, який є втіленням Любови.

З кінця 17 ст. походить ще інша драма, "Царство натури людскої" (1698), з якої збереглися тільки перша дія і п'ять сцен другої дії, вони дозволяють здогадуватися, що в драмі були зображені найважливіші події біблійної історії від бунту ангелів до смерти Христа, що взяв на себе тягар покути за гріхи людські. З заголовка й пролога можна здогадуватися, що в драмі показані були і новозавітні події — моменти приходу Христа

на землю та його терпіння і смерть. На думку дослідників, ця драма мала великий вплив на будову пізніших шкільних драм Київської академії, а зокрема двох із них: "Свобода от вѣков вожделѣнная" з 1701 р. і "Мудрость предвѣчная" з 1703 р. З першої драми збереглася тільки програмка, в якій, крім заголовка, поданий зміст окремих дій і назви персонажів та акторів. Завдяки цьому збереглася відомість про драму, яка повторює тему попередньої драми ("Царство натури людскої"). На думку М. Возняка, в цій драмі слідно вплив єзуїтського театру, хоч сама ідея драми — історія людського роду, від першого гріха в раю аж до смерти Христа, який прагне посягати за людські гріхи, та сама, що драма-містерій.

В другій драмі, "Мудрость предвѣчная", автор виводить на сцену алегоричні постаті, Ворожнечу й Любов. Перша радіє з приводу того, що між Богом і душею нема єдності і згоди, але Любов старається помирити душу з Богом і жертвує себе для спасення людського роду.

До найцікавіших великодніх драм належить "Слово про збурення пекла" з половини 17 ст. (без точної дати), яка художніми якостями перевищає всі інші великодні драми. Ця драма оснований на апокрифічній Євангелії Нікодіма, написана близькою до народної мовою і віршем, що нагадує народні думи. Вона цікава ще й тим, що в ній Христос виступає особисто, замість алегорії, а це вказує на її галицьке походження, бо в київських драмах Христос ви-

ступає в образі алегоричної поста-ті. Вся дія драми відбувається в пеклі. В розмові Люципера з Адом згадуються головні моменти з біб-лійної історії, а Люципер хвалить-ся, що навіть сам Христос впаде до пекла, його царства. Христос справді приходить до пекла, але не як його жертва, тільки як пере-можець зла і руйнує пекло та виз-воляє перших людей разом з інши-ми грішниками.

На окрему увагу заслуговує драма "Торжество естества чело-в'їческого" ("Триумф людської іс-тоти") невідомого автора, вистав-лена в Київській академії в квітні 1706 р. В драмі виступають але-горичні постаті, як Естество чело-в'їческое, Лакомство, Невоздержан-іе, Ревност, Справедливість, Отом-щеніе, Отчаяніе й ін. Драма ді-литься на три частини й охоплює цілість євангельських оповідань про терпіння, смерть і воскресення Христа. Всі три частини йшли на сцені не відразу, перша частина відбувалася в Велику П'ятницю, друга на Великдень, в день "воз-стання Господня", а третя в про-відну неділю і показує жінок-миро-носиць, яким з'являється воскрес-лий Христос і потішає їх, що Він не зник і йде до Галилеї. Дослід-ники припускають, що цю драму написав не один, а кілька авторів, правдоподібно, студенти Академії, які виконували шкільне завдання.

Натомість з-під професорського пера вийшла драма "Власнотвор-ной образ челоу'їколюбія божія" (див.), професора поезики в Київ-ській академії Митрофана Довга-

левського, виставлена на сцені Академії 10 квітня 1737 р. Скла-дається вона з п'яток яв, в яких показані деякі сцени з біблійної історії. Між окремими явами йшли інтермедії, яких автором був теж Довгалецький.

Інший професор Академії, Силь-вестер Ляскоронський, написав тра-гікомедію "Образ страстей міра сего" (1729), але це не оригіналь-на драма, а перерібка драми "Царство натури людской"; пока-зує марність цього світу. В ній ви-ступають, крім алегоричних, ан-тичні постаті, як Аристотель, Ци-церо, Нерон, Геракліт, Демокрит.

Це були великодні драми, що разом з різдвяними та іншими творили драматичну літературу 17-18 ст.

Літ.: Н. Петров. О словесных науках и литературных занятиях в Киевской академии от начала ее до преобразования в 1819 г., ТКДА ч. 7, 11, 12/1866, 1/1867, 3/1868. Його ж. Киевская искусственная литература XVIII века, преимуще-ственно драматическая, ТКДА 4, 6, 10/1879, 6, 8/1880; Мирон (І. Франко). Мистерія страстей Хри-стових, "Киев. старина" т. XXXVIII, апрель, 1891, ст. 131-154; В. Резанов. Еще одна Киевская школь-ная драма ("Свобода от в'їков вож-деленная"), ИОРЯС т. XIII, кн. 3, 1908, ст. 36-69; І. Франко. Слово про збурення пекла. Українська пасійна драма, ЗНТШ т. 81/1908/5-50; В. Резанов. Мудрость пред-в'їчная. Киевская школьная драма 1703 года, ТКДА ч. 3, 4, 5/1912; М. Возняк. ІУЛІ т. III/1924/184; В. Резанов. Драма українська, І. Старо-винний театр український, вип. 3-й. Шкільні дійства великоднього циклу. Збірник ІФВ УВАН ч. 7/1926/393 ст.; Я. Гордицький. З української драматичної літерату-

ри ХУП-ХУІІІ ст. Тексти і замітки. Ль. 1930, 225 ст.

“ВЕЛИКОЕ ЗЕРЦАЛО”, збірник західної повістєвої літератури 15 ст. — повчальних оповідань, повістей, легенд, здебільша церковного, але частинно й світського змісту, призначений для потреб проповідників. Подібний характер мали і такі самі цілі служили широко відомі на Україні грецькі “Прологи”, в яких було багато мандрівних міжнародних повістей, як, нпр., про Варлаама й Йоасафа та ін.

Збірник вперше появився в Голляндії латинською мовою 1481 р. п. з. “Спекулум екземплорум” (“Дзеркало прикладів”). На основі цього первозору та інших джерел постав на початку 17 ст. ще більший збірник п. з. “Магнум спекулорум екземплорум” (“Велике дзеркало прикладів”, 1605), що його упорядкував єзуїт Й. Майор включивши понад дві тисячі оповідань. В 1621 р. цей збірник появився в польському перекладі єзуїта С. Висоцького (“Вельке зьверцядло пржикладуф”), а цей переклад був джерелом російського перекладу з деякими додатками, але скорочено. Польським і латинським текстом користувалися українські письменники, як Й. Галатовський та А. Радивилівський, які перекладали окремі оповідання “Великого зерцала” українською мовою і включали їх у свої твори. Таким чином в українські твори, як “Небо нове”, “Ключ разуміня”, “Огород Марії” та ін. ввійшло багато легенд з “В. З.”, одначе повного видання цього збірника в перекладі українською мовою не знайдено, хоч окремих оповідань в українському перекладі дослідники нараховують майже три сотні.

В Україні збереглися два рукописні збірники перекладів із В. З.

з середини 17 ст., один із кінця 40-х та поч. 50-х років, який вміщує 67 оповідань, а другий, з датою 1654 р. — включає 42 оповідання. Перший зб. зберігається в Центральній бібліотеці АН у Києві, а другий в Історичному музею в Москві. Російський переклад В. З. появився в 1677 р. Найбільше прикладів з В. З. можна знайти в Учительському євангелію Івана Прислопського в Камінці на Лемківщині, воно включає 273 приклади. Прислопський переписав кирилицею “Літургікон”, “Трмологон” і Псалтир з толкуванням.

Літ.: С. Шевченко. К истории Великого зерцала в Югозападной Руси. “Русс. филолог. вестник” кн. 3-4/1909/110-130; Н. Гудзий. К вопросу о переводах из Вел. зерцала в Юго-западной Руси. “Чтения в ист. общ. Нестора летоп.” кн. 23/1913/19-58; О. Назаревський. Знадоби до історії давньої повісти. “Записки іст.-філ. відд. ВУАН” кн. 25/1929/328-333. О. Вілецький. Хрестоматія давньої української літератури, вид. ПП, К. 1967, ст. 744. Бібліографія, див. Л. Махновець. “Українські письменники” біо-бібліогр. словник, т. 1/1960/789-792.

ВЕЛИЧАННЯ, поетичне висловлення пошани до людини чи події та прославлення, в якому вчислюється та підкреслюється найкращі риси, вчинки й заслуги. Величальний характер мають українські колядки й щедрівки, що прославляють господаря дому, порівнюючи його з ясним сонцем, господиною з ясною зорею тощо. Подібний характер мають і деякі великодні пісні, що збереглися довше, ніж деінде, тільки в Яворівщині, під назвою “риндзівок”. Відомий фолклорист, Володимир Гнатюк, що видав збірку “риндзівок”, пояснює, що їх співали другого й третього дня великодніх свят дівчатам або й молодим, які недав-

но вийшли заміж. Таким чином “риндзівки” треба вважати величальними піснями дівчат, хоч у деяких місцевостях траплялися й величання хлопців, їх називали хоробрими воїнами, відважними мандрівниками, князєнками тощо.

Величальний елемент мають і деякі обжинкові пісні, а також і весільні, що їх співають при печенні короваю перед весіллям і в саме весілля, коли прославляють молоду пару, бажаючи їй успіхів та всього добра. Головним засобом величання буває звичайно гіпербола (перебільшення).

В письмовій формі величальний характер мають вірші-панегірики, що розвинулись були в віршовій літературі 17-18 ст., як, нпр., “Вірші” на жалосний погреб Сагайдачного”, “Вірш на похвалу гербу Острозьких”, “Похвала на герб Льва Сапїги” та ін.

ВЕЛИЧКО ГАННА (1939-), підсов. поетка молодшої генерації, родом з Перекопу на Харківщині. Вчилася в Полтавському пед. інституті, працює науковим співробітником Полтавського краєвознавчого музею. Пише поезії, друкується в періодичній пресі. Видала першу збірку “Дарунок” в 1969 р.

Рец.: **В. Сибірський**. Зустріч. “Прапор” 11/1969/92.

ВЕЛИЧКО САМШИЛО, козацький літописець, визначний історик та письменник 18 ст. Народився, правдоподібно, в 1670 р., але місце народження й батьки докладно не відомі. Дослідники здогадуються, що він походив з козацького роду з Полтавщини і батько його називався Василь. Вчився в Київській Академії і був високоосвіченою людиною, знав кілька чужих мов — латинську, грецьку, польську й німецьку, якими користувався при

писанні літопису, відомого тепер як “Літопис Величка”. З 1690 р. працював у канцелярії Мазепино-го генерального військового писаря В. Кочубея, в 1702 р. служив у козацькому відділі, що був висланий до Польщі на поміч королеві Августові, а з 1705 р. працював у генеральній військовій канцелярії. В 1708 р. був із цієї посади звільнений й ув’язнений у зв’язку з доносом Кочубея до царя на Мазепу. Після Полтавської битви й реабілітації Кочубея царем, жив у мастку Кочубеїв в с. Диканці як учитель Кочубевих дітей. Пізніше жив у с. Жуках недалеко Полтави. Там і написав свій літопис. Рік його смерті невідомий, але в 1728 р., як думають дослідники, він був ще живий, бо тим роком датована друга його велика праця “Космографія”, перекладена з німецької мови. Після того, відомостей про нього немає.

Найбільший твір його життя, це “Літопис подій в Південно-західній Росії в 17 ст.” (“Літописъ событій в Юго-западной России в ХУП вѣке. Составил Самоил Величко, бывшій канцелярист канцелярии войска запорожского”).

Праця складається з трьох частин, в яких описані події, що відбувалися на Україні в 1647-1700 роках. В третьому томі одначе автор згадує і пізніші події, що відбувалися після 1700 року. Перший том має заголовок “Сказание о войне козацкой с поляками через Зиновія Богдана Хмельницкого гетмана войск запорожских в осми літех точившойся...” і описує події від 1648 до 1659 р. на основі рідних і чужих джерел, перш за все трьох Самійлів — Зорки, Твардовського й Пуфендорфа.

В 2-му й 3-му томах під заг. “Повествование летописная с малороссийских и иных отчасти поведе-

них собранная и zde описанная...” мова йде про події 1660-1700 і 1720-1723 років. Цю частину автор написав здебільша на основі власних спостережень і свідчень очевидців та учасників, а також на основі документів генеральної військової канцелярії. До першого й другого томів автор додав окрему “Передмову до чителника”, в якій з’ясовує свої погляди на історію, причини, які спонукали його взятися за літописання, підкреслює значення, яке має для потомности знання рідної історії і докоряє козацьким літописцям, що вони залишили докази лицарської відваги й героїчні діла наших сармато-козацьких предків без опису й пояснення. Причиною, яка спонукала його взятися за літописну працю, була велика руїна, яку він побачив в часі подорожі по Україні в 1702 р., коли йшов з козацьким військом на поміч полякам.

В передмові до другого тому стверджує з жалем, що після Хмельницького між козаками настала незгода, роздвоєння, зрада, ворожнеча, заздрість та інші подібні лиха, які спричинили ворожі набіди на Україну, головню з Польщі.

Центральна постать літопису — Хмельницький, якого він змальовує з великою любов’ю як великого гетьмана і ставить за приклад іншим гетьманам часів Руїни, згадує його великий державний розум і підкреслює його велику роллю в визвольній війні.

Побіч великої історично-політичної вартости “Літопис Величка” має й літературну вартість. Автор був талановитим письменником. Його характеристика історичних персонажів, як справедливо стверджують дослідники, більше літературна, ніж історична. Він включив у літопис багато літера-

турного матеріялу — літературних творів своїх і чужих письменників, які заповнюють недостацу історичних джерел, нпр., при описі облоги Чигирина користується поемою О. Бучинського-Яскольда “Чигирин”, з якої взяв численні уривки, включив цілий вірш-панегірик С. Полоцького з книги “Вечеря духовная”, нагробний вірш Лазара Барановича на смерть митрополита Неллюбович-Тукальського, сатиричний епітафіон (нагробний вірш) проти Брюховецького, вірші Ясинського на смерть новгород-сіверського архімандрита Лежайського, вірші на смерть гетьмана Іскри, вірші про чудотворну ікону Богоматері в Чернігівському монастирі та б. ін. Крім того й сам написав декілька оповідань, нпр., про невдалий напад татар на Січ, про козацькі походи на Крим тощо.

Стиль його квітистий, багатословний, орнаментальний, словом, бароковий, з частими антитезами та іншими бароковими рисами. Деякі дослідники вважають його, не без рації, клясичним представником барокової літератури, мовляв, він здатний підноситися до трагічного й героїчного патосу, тон його оповіді то спадає, втишується, то бурунить. Він щедро користується народними висловами, порівняннями, метафорами, народними прислів’ями й приказками (В. Шевчук).

Мова літопису — тогочасна книжна мова, але з сильним народним елементом.

“Літопис Величка”, як показують досліді, мав певний вплив на Шевченкову творчість, в його віршах знаходять відгомін Величкового опису руїни на Правобережній Україні. А крім того, Величків патріотизм знаходив живий відгомін у Шевченковій душі.

Варто теж згадати, що Величко переказав з німецької мови географічний збірник "Космографія", з якої можна довідатися про різні племена, народи й монархії в світі, великі міста, гори, моря, острови, ріки, дерева, рослини, метали тощо.

Його відношення до Мазепи неприхильне, він стояв на боці Кочубея проти Мазепи, якого уважав зрадником Росії і називав "хитрим лисом", "Махіявелем".

Лит.: М. Возняк. Старе українське письменство. Львів, 1922. [На ст. 369-382 передмова до 1. т. літопису В., на ст. 343-351 характеристика літопису Величка й інших літописів]; **Його ж.** Історія української літератури, т. 3. [На ст. 388-396 відомості про Величка і його літопис. **О. Огоновський.** Історія літератури руської, ч. 1. Львів, 1887. [На ст. 379-387 відомості про С. В. і його літопис]. **М. Марченко.** Українська історіографія [з давніх часів до середини XIX ст.] К. 1959. [На ст. 72-79 відомості про Величка і його літопис]; **В. Шевчук.** Триста літ Самійла Величка. "Україна" 6/1970/10-11; **М. Грицай.** Українські літописи 17-18 ст. "Вістник Київ. унів." 8/1966/29-35; **М. Грицай.** Предвічний голос. "Україна" 6/1970/ ; **Р. Доценко.** Ще про Самійла Величка. "Україна" 38/1970/; **Л. Махновець.** Величко Самійло. "Українські письменники"; біо-бібліографічний словник, т. 1/1960/225-27; **Я. Ніколенко.** "Явище дуже цінне". Літопис С. Величка — пам'ятка українського письменства. "Трапор" 1/1972/99-101.

ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ ІВАН, маловідомий бароковий поет кінця 17 ст., автор двох рукописних збірок віршів п. з. "Зеґар з полузеґаркем" (1690) і "Млеко от овци пастиру належное" (1691). В своєму часі він був визначний поет, але обидві збірки залишилися недруковані. Біографічних даних збереглося

про нього дуже мало, а деякі факти з його життя дослідники висновують лише приблизно й припускають, здебільша на основі інших фактів та деяких документів, з яких виходить, що рік його народження припадає на кінець 40-х і початок 50-х років 17 ст. Народився він, правдоподібно, на Чернігівщині (там було багато Величковських), вчився в Київській академії, в 1660 роках, за ректорства Варлаама Ясинського, з початком 70 рр. працював у друкарні архієпископа Лазаря Барановича в Чернігові, потім одружився з донькою полтавського протопопа Луки Семіоновича, якого потім став наслідником. Якийсь час одначе був священником у Чернігові, але в 1687 р. був уже занотований як пресвітер Успенської церкви в Полтаві. Там і помер, правдоподібно, на початку вересня 1701 р., а його місце на парафії зайняв його син, також Іван, що помер у 1726 р. Потім на тій же парафії сидів його внук, третій Іван Величковський, тому їх трьох часто змішували.

З його писань, крім двох згаданих рукописних збірок, відкритих аж у 20 ст., відомий ще вірш, присвячений гетьманові Самойловичу, написаний 1687 р. і записаний, а потім надрукований у Літописі Величка, а також панегірик єпископові Лазареві Барановичу, написаний макаронічною латино-польською мовою п. з. "Льокубратіюнкуля" (лат. нічна праця) від групи друкарських робітників (Товариства куншту типографського), а також збірка дрібних поезій, яку В. Перетц назвав "Українською антологією 1670-80 років". Величко підписаний був там тільки під одним віршем, але пізніші дослідники виявили, що там його віршів було більше. У "Вірші до Самойловича"

(умовна назва) автор вичислює його чесноти і тим самим висловлює свою думку або просто повчає, якою повинна бути людина, що хоче бути в небі. Самої віри, на його думку, не вистачає, треба добрих діл, бо віра тільки одне крило, яким летіти ще не можна, треба другого крила, а ним є добрі діла, бо віра без діл мертва, віру живлять добрі діла, якими й відзначався гетьман Самойлович, що розширював честь божеську, “устрашав” ворогів, був чулим і осторожним, “устроює покой в милой ойчизнѣ”, будував церкви, прикрашав їх іконами, любив учених і підтримував науки, які приносять велику славу й користі “милой отчизнѣ”.

У “Вірші до Лазаря Барановича”, надрукованім ще за його, поетового, життя, між 1680 і 1683 роками, окремою на десять сторінок брошурою, розробляє тему про біблійного Лазаря, якого воскресив Христос по чотирьох днях, життя протиставляючи смерті, з якої постає життя. Зерно, розумує він, кинене в землю, гине і дає плід. Під біблійним Лазарем він розуміє архієпископа Лазаря Барановича, що написав багато творів і засіяв благодатне зерно, яке виростало в великий колос.

Вірш, писаний макаронічною латино-польською мовою, повний барокових прикрас, багатослів'я, з обов'язковою антитезою (життя і смерть) та образами з античного світу й мітології.

Дві рукописні збірки “Зеґар з полузеґарком” і “Млеко от овци пастиру належноє” — “труди поетицкіє во честь преблагословеннон дѣви Маріи... увязани” в одну книжечку, присвячені Київсько-Галицькому митрополитові Варлааму Ясинському, що був його опікуном у Київській академії. В пер-

шій збірці автор зібрав низку (24) двовіршів, на пошану Богородиці, уложивши їх за годинами, нпр.,

Час первый возглашает: “Радуйся едина
Первѣйшаго от времен родившая
сина”.

Час пятый возглашает: “Радуйся
всецѣло
Яко сина твоего пят ран имѣ
тѣло”.

Багато висловів походять із святого Письма та інших священних книг.

За “зеґарком” слідує “полузеґарик”, що містить такі ж двовірші, укладені в дванадцять годин денних і стільки ж нічних, потім ще йдуть мінутки, а вкінці “квадрантес”.

В другій збірці (“Млеко”), вміщені т. зв. “курйозні вірші” (лат. карміна курйоза), як різного рода акровірші, раки, лябінтинги, алфавіти, грифи, еха й епіграми, а також “жартовні” вірші — коли їх читати “як вѣрш идет”, то виходять жарти, а коли отримати кожне слово першого рядка із словами другого, “зараз инший сенс, правдивий укажет”.

В “Передмові до чителника” автор пояснює що його спонукало писати того рода вірші. Він бачив, “иж многія народове... много маюот не тилко ораторских, але и поетицких, чудне, а мистерне, природним их язиком от високих разумов составленних трудолюбій”, то “болючіи на то сердцем”, що в нас немає таких творів, він з горливости своєї “ку милой ойчизнѣ, призвавши бога и божію матку, нѣкоторые значнѣйшіє штуки поетицкіє руским язиком” хотів виразити. В чужих мовах він бачив багато таких пгучок, але вони написані були не на Божу славу, тільки на “марніє сегосвѣтніє жарти”,

то він, взявши від них тільки спосіб, “потрудився на Божу славу і славної владичиці нашої Богородиці і присно діви Марії та на оздобу отчизни нашеї... и утѣху синому си...”

Після передмови, автор показує окремі зразки “поетицких штукочок”, які ілюструють головні ознаки різних віршів, як, нпр., “ехо ест вѣрш в котором якоби нѣкое ехо то ест одзов, до кожного стихов конца двѣ силляби з конечних же лѣтер уформованние, отзиваються”:

Что плачеши, Адаме:

Земного ли края?

Рая

Чему в онъ не внидеши,

боиш ли ся брани?

Рани.

В кількох родах акровіршів початкові букви рядків дають ім'я Марія, якого п'ять букв він пише в різних комбінаціях (26) з дворядковим віршем, де ті комбінації виступають. “Остання штука” виявляє його ім'я і прізвище: Іоан Величковскій: Ісуса Христа ВЕЛИЧаймо, яко Ввес ест Сладкіи зНаймо.

Збірка релігійних віршів, яка довгий час зберігалася в бібліотеці Києво-Софійського собору і яку дослідник української літератури, В. Перетц, назвав пізніше “Українською антологією 1670-80 рр.”, складається з двох окремих зшитків, з яких перший становить збірку прозових і віршованих творів різних авторів, між ними й Величковського, а другий виглядає наче записна книжка самого Величковського, в якій невеликі прозові сентенції перемішані з віршами й листами. Цей зшиток дослідники вважають власністю Величковського. В ньому зібрані здебільша коротенькі вірші-епіграми

на релігійні, філософські та світські теми, а між ними й перерібки афористичних віршів англійського автора, Джона Овена (1560-1622). В перерібках Величковський був не тільки самостійний, але й творчий. В своїй праці він керувався засадою, що з “іноземних штукочок” брав тільки спосіб, тобто форму, якою виявляв власну, здебільша релігійну матерію, хоч не цурався і світської. В епіграмах однак він був справжній майстер, вони в нього короткі, ядерні, логічні і влучні — автор потрапляє в саму суть речі, як, нпр., “Пиворізові”:

Им кто барзѣй з кувля тягнет,
тим то барзѣй по тим прагнет.

В епіграмах він виявив уміння висловлювати афористично всяку думку, складну чи просту, але завжди з обов'язковою бароковою антитезою, тобто порівнянням через протиставлення, нпр., “Чоловік, як трава, дні його як цвіти, нині цвіте, а завтра має посічений бути”. Людській душі він часто протиставить тіло, яке стало в'язницею для неї, а ціль життя бачить не в тому, щоб їсти й пити, бо це тільки засоби для життя:

Не того ради жити, сже пресицати
утробу и многія брашна

поглощати,

Не толико точію ясти, даби тѣло
возмогло житіє си соблюдати
цѣло.

Варто теж відзначити його підхід до літературної творчости. Згідно з естетичними засадами того часу, він дивиться на поетичну творчість з естетично-виховної точки: поезія дає розвагу й виховує. Це засади поетики Аристотеля - Горація - Буальо, які в 16-18 ст. були загально визнані в Київській академії. Але цікаві теж

його суспільні погляди — він стояв на ґрунті соціальної рівності всіх людей, згідно з християнською етикою, і його симпатії були завжди на стороні убогих. Одначе він висмівав бідних, що служать двом панам, бо вони, каже він, ніколи нічого не мають ні від одного, ні від другого, бо один скупий, а другий не має що дати. Але бідних він все таки більше любить, бо вони, не маючи скарбів, більше люблять Бога, а багаті більше люблять своє багатство.

Літ.: М. Максимович. Латинопольские сочинения писателей малороссийских. "Киевлянин" кн. 3/1850/131, передрук у кн. "Собрание сочинений М. А. Максимовича, т. III/1880/707-8; В. Перетц. "Украинская антология 1670-80 годов", у його ж кн. "Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы ХУІ-ХУІІІ веков". Сб. по отд. рус. яз. и слов. АН, т. 1, вып. 3, 1923, ст. 56-72; С. Маслов. Украинский письменник кінця ХУІІ — поч. ХУІІІ ст. Іван Величковський; тези доповіді на науковій сесії філолог. секції. Вид. Київ. унів-ту, 1955, ст. 4-5; Його ж стаття (остання редакція) Маловідомий український письменник кінця ХУІІ-поч. ХУІІІ ст. Іван Величковський (До історії стилю барокко в давній українській літературі). В кн. "Іван Величковський, Твори", 1972, ст. 5-15. Бібліографія — ст. 183-4; Е. Ю. Пеленський. Іван Величковський; вст. стаття в кн. "Іван Величковський, Писання". Кр. 1943, ст. 5-48; В. Колосова, В. Креконтень. До питання про життя і творчість Івана Величковського. В кн. "Іван Величковський, Твори", К. 1972, ст. 16-36.

ВЕЛИЧНЕ і **ВЕЛИЧ**, українські терміни для означення певної естетичної якості (аналогічно до: прекрасне, краса), що в лат. мові наз. "субліміс", "сублімітас", в англійській та французькій "сублім", в німецькій "Ерґабене", досл. підне-

сене, підвищене, шляхетне; стоується стилю мови як реторичної, так і поетичної, а характеризується особливим піднесенням, святковістю, грандіозністю, яка здібна викликувати подив, пошану, страх, захоплює й екзальтує або "переносить" (англ. "transporte") людину в особливий психічний стан, в якому вона втрачає персональну ідентичність.

Так характеризував величний стиль у реториці грецький літературознавець Лонґінус або, як його називають псевдо-Лонґінус. Хто він в дійсності був і як справді називався, невідомо, навіть невідомо напевно коли він жив, у 1-му чи 3-му столітті н. е., але певне тільки те, що він залишив цікавий трактат п. з. "Пері гупсос", що по-нашому означало б "Про величне" (досл. "Про піднесене", англ. "Он сублім"). Рукопис відкрили ще в 1554 р. в Італії, але про нього мало коли й згадували, аж до 18 ст. Сучасні західні теоретики літератури й критики дуже ним захоплюються і вважають першим романтичним і порівняльним літературним критиком, що в поетичній творчості наголошував не розум, як решта античних критиків і письменників, а уяву й емоції.

В своєму трактаті він обговорює питання величного стилю в реториці й поезії, але він не цікавиться цим питанням теоретично, як філософ, тільки як оглядач і оцінювач великої літератури, тобто цікавиться самим стилем чи висловами, які запалюють в його душі вогонь (пор. V. Hall, ст. 17). Він каже, що цілло піднесеного стилю

не є намагання переконати слухача (отже впливати на його розум), тільки розворушити його уяву і живими поетичними образами зачарувати його, ввести в екстазу. Пояснюючи ідею величного (гуп-сос) він вказує на п'ять джерел, з яких воно випливає і визначає їх так: 1) сила творити великі концепції (ідеї); 2) натхненні й жагучі емоції; 3) вміння творити властиві стилістичні фігури; 4) шляхетна й піднесена мова та 5) поважна й піднесена композиція. В дальших розділах він пояснює кожне джерело докладніше і про перше з них каже, що для великих ідей треба мати велику душу, бо величне є відображенням великої душі, тому людина з низькими й сервільними ідеями й цілями в усьому своєму житті, не може створити нічого, що було б величним, подивугідним і безсмертним. Величне твориться, на його думку, тоді, коли всі три сили — розум, емоції й воля діють разом.

На тему величного в 18 ст. в Європі появилось чимало окремих теорій, зокрема в Англії, але ті теоретики відійшли від першоджерела і пішли кожний своєю власною дорогою, так що сучасне розуміння цього поняття інше від античного. Трактат (есеї) Лонгінуса перекладали багато разів європейськими мовами, але французький теоретик Буальо був перший, що впровадив у свій переклад термін “сублім” і від того часу цей термін залишився, хоч він і не точний.

В реальному життю величним або величавим називають все, що викликає подив, захоплення, як

розбурхане море, високі гори, все-світні простори, північне сяйво або героїчні події та вчинки людей, у яких велика душа. Величними можна вважати й борців за волю, які, як казав Швеченко, караються, мучаться, але не каються.

ВЕНГЕР МИКОЛА, сучасник Григорія Квітки, автор першої української повісти, народною мовою, “Микола Коваль, малоросійська повість нинішнього часу” (ориг. “Малоросійская повест нынешнего времени”). Повість появилася друком 1832 р. в м. Миколаєві, на рік раніше від першого Квітчиного твору “Салдатський патрет”, що появилася в 1833 р. Написана живою розмовною мовою, і була відзивом на польське повстання 1830 р. проти Москви. Таким чином, батьком української повісти доводиться вважати фактично не Квітку, а Венгера.

Єдиний примірник повісти зберігся в Бібліотеці ім. Салтикова-Щедрина в Ленінграді.

Літ.: І. М. Перша українська повість. “Літ. Україна” 55/1967/4.

ВЕНГЖИН Микола, автонім письменника, що підписувався омонімом Угрин-Безгрішний, Микола. Цим автонімом підписана збірка нарисів та оповідань, “З життя гімназистів” (Ль. 1907, 52 ст.). Див. **Угрин-Безгрішний**.

ВЕР Віктор (автн. Черевко; 1901-1944), підсов. поет, родом з Полтавщини, батько був залізничним робітником. В 17 років вступив до загону большевицьких партизанів, з 1918 до 1924 р. служив у большевицькій армії, потім працював на Морському заводі в Севастополі (1924-28). В 1928 р. переїхав до Харкова на літературну працю. В липні 1941 р. зголосився добро-

вольцем до армії і згинув у боях за Київ 1944 р.

Писати й друкувати вірші почав у 1927 р., виступав у різних журналах і газетах, як “Червоний шлях”, “Всесвіт”, “Нова громада”, “Нова генерація” та в альманахах. В своїх творах опрацював партійні робітничо-пролетарські теми, змальовував життя суднобудівельників, донецьких шахтарів, “переможний запал першої п’ятирічки”, деякі міжнародні теми тощо. Окремо вийшла поема “Колектив” (1931), “пристрасна розповідь про 13-ту весну країни рад”, першу колективну сівбу, та боротьбу активістів проти українських селян за суцільну колективізацію” (В. Ковалевський). Окрім того переклав “Пекло” Данте і написав популярний нарис про нього п. з. “Данте, життя і творчість” — лекції на допомогу вивчаючим марксизм-ленінізм. В 1940 р. вийшов його переклад “Гамлета”, який ішов на сцені Харківського і Львівського театрів. Писав також скечі і ревії, які йшли в театрі київського військового округу.

Літ.: С. Родзевич. Шекспір у нових українських перекладах. “Комуніст” 30. 3. 1941; В. Ковалевський. Віктор Вер [До 60-ліття з дня народження]. “Вітчизна” 12/1961/210; О. Черкашин та ін. Вер Віктор Прокопович. “Укр. письменники”: біо-бібліогр. сл. т. 4/1965/462; М. Гнатюк. Перша поема “Літ. Україна” 42/1970/4; М. Гнатюк. Співєць перших п’ятирічок. “Літ. Україна” 81/1971/4.

ВЕРБА Антон (автн. Середницький; 1. 3. 1916 —), письменник і дослідник українсько-польських літературних взаємин, голова Об’єднання українських письменників у Польщі (ПНР). Як письменник відзначився низкою оповідань на

теми українсько-польської дружби та німецько-гітлерівської окупації Польщі перших днів “визволення” і сучасних днів. Добірка його оповідань (15) надрукована в альманаху “Гомін” (див.) у 1964 р. В своїх оповіданнях виявився добрим спостерігачем життя і вмінням цікаво й легко змальовувати різні буденні події й явища. Таємниця його успіху — добір типових характеристик, добре придумана... природна композиція, психологічна достовірність і проста й доступна мова, вміру індивідуалізована і зв’язана образністю з своїм середовищем, показаним у творі (К. Джуринка). Він автор кількох праць про українсько-польські літературні взаємини, як-от “Стефан Жеромський і Україна”, “Друг українського народу” (Ванда Василевська) і читанок та підручників для українських шкіл у Польщі.

Літ.: Е. Волошко. На літературній ниві. “Жовтень” 4/1973/127; К. Джуринка. Свідoctво доби, вст. стаття в кн. “Гомін”, 1964, ст. 3-10; Е. Сиджесвіч. Українські письменники у Польщі. “Укр. голос”, ЛНМ, ч. 27/1969/9 (за тижневиком “Життя літературець”, Варшава).

ВЕРБАЛЬНИЙ СТИЛЬ (лат. вербум — дієслово), стиль мови, в якому переважають дієслова і дієслівні конструкції, протилежно до номінального стилю, в якому переважають іменники. Вербальний стиль відзначається динамічністю й рухливістю, тому ним користувалися поети неспокоїної душі, яка прагне руху, зміни, дії, акції. Такими були експресіоністи, які часто речення будували з дієслівних форм.

ВЕРВИЦЬКИЙ Микола (пс. Миколайчик-Вілокопитий; 13. 2 1843 — 10. 12. 1909), забутий і за життя маловідомий ліричний поет другої пол. 19 ст., родом з Чернігова, син старшого секретаря губерніяльного управління. Вчився в Чернігівській гімназії, потім у Київському університеті, звідки по першому році студій був виключений за неблагонадійність. Був співробітником сатиричного (рукописного) ж. “Помийниця” і брав участь в організації недільних шкіл. Пізніше пробував учитися в Петербурзькому університеті, але й там довго не втримався, бо брав участь у студентських заворушеннях і по році був виключений та позбавлений права продовжувати студії. По різних заходах одержав був дозвіл скласти іспит екстерном і по іспиті почав учителювати в середніх школах Полтави й Чернігова, пізніше на засланні в Рязані, де прожив 11 років, та в Орлі, де працював 14 років. Навідуючись вряди-годи до Петербурга, де була чимала колонія українців познайомився з деякими письменниками, як В. Вілозерський, Л. Глібов, В. Забіла, П. Куліш, Т. Рильський. На Україну повернувся аж у 1900 р., після 25-ти років заслання, і проживав самотньо в рідному місті.

Писати почав під впливом Шевченка й Глібова ще в гімназії, а друкувався з 1858 р. Перші його вірші (російською мовою) друкувалися в газ. “Черниговские губернские ведомости” за 1858 р., а українською мовою дебютував у ж. “Основа”.

Поетична спадщина Вервицького невелика. Майже сорок років він не писав нічого, а на засланні писав рос. мовою вірші про польовання та нариси з мисливського життя, часом деякі оповідання “з на-

родних уст” або автобіографічні (А. Погрібний). Після повороту на Україну, його вірші появлялися в збірниках, альманахах та антологіях, як “Антологія руська” з 1881 р., зб. “Вік” 1900 р., “Акорди” з 1903 р., “Розвага” з 1905 р., “З потоку життя” з 1905 р., “Червона квітка” з 1905 р., “Досвітні вогні” з 1906 р., “Українська муза” з 1908 р. З того часу про нього майже не згадували, щопиш у 1930 р. М. Зеров включив кілька його поезій до збірника “Поети пошеченківської пори”, а в сто років після того, як він почав друкувати свої поезії, декілька поезій увійшло до “Антології української поезії” з 1958 р. і потім ще декілька поезій надруковано в збірнику “Поети пошеченківської доби” з 1961 р., що її зібрав, упорядкував А. Костенко (“Вібіліотека поета”).

Найчастіше передрукову в а л и його вірш “Додому”, написаний перед поворотом на Україну з заслання, в якому поет висловлює радість, що незабаром побачить рідну матір Україну, Дніпро, могили козацькі, степи. До цікавіших віршів належить “Веснянка”, в якому поет висловлює надію, що прийде весна і принесе Україні кращу долю. В вірші “Невольник” змальовує муки в неволі, у темній темниці, кличе земляків на нараду, щоб поміркувати як каміння розкидати і як волю здобувати. Патріотичний тон мають і такі вірші, як “Веселий час”, “Ось вижди, послухай”, “Паняночці”, “Горювання”, “На спомин”. На увагу заслугоує теж віршований переклад “Плачу Ярославни” із “Слова о полку”, та вірш присвячений М. Лисенкові.

Вервицький підписував свої вірші ще пс. Черніговець Я. та Черніговець Миколайчик Вілокопитий. Антіохов, це його рос. псевдонім.

Літ.: М. Пивоваров. Микола Вербицький; біографічна довідка, в кн. "Антологія укр. поезії" т. 2/1958/31; А. Костенко. Вербицький [Антюх] Микола Андрійович; біографічна довідка, в кн. "Поети пошеченківської доби". К. 1961, ст. 461-2; А. Погрібний. Поет Микола Вербицький. З блокнота літературного слідопита. "Літ. Україна" 33/1968/4.

ВЕРБИЦЬКИЙ Пантелеймон (25. 1 1914 — 14. 1. 1960), підсов. літературознавець. Вчився в Харківському університеті на філологічному факультеті. По закінченні студій залишився там викладачем літератури, а з 1946 р. очолював той же факультет. Потім став доцентом "зарубіжної" літератури.

Написав кілька книжок про французьких письменників "Полум'яний пропагандист Великого Жовтня (Анрі Барбюс і Радянський союз)" та "Прапороносці миру"; нариси про творчість А. Барбюса, Луї Арагона та Андре Стіля.

ВЕРВЕС Григорій (25. 4. 1920 —), підсов. літературознавець, дослідник українсько - польських літературних взаємин. Нар. в с. Петрове на Кіровоградщині в селянській родині. Вчився в середній школі в м. Жовтих Водах і в "Об'єднаному університеті" в м. Кзил Орда в Казахстані. В 1959 р. одержав диплом філологічних наук, а в 1962 р. став професором Інституту літератури АН як завідувач відділу слов'янських літератур. З 1963 р. працює старшим науковим робітником в тому ж інституті.

Дослідницьку діяльність почав у 1946 р. на сторінках періодичних журналів і газет, як "Вітчизна", "Дніпро", "Жовтень", "Рад. Літературознавство", "Літературна Україна" та ін., головно в ділянці українсько - польських літературних

зв'язків. Головні його праці вишли окремими книжками, як "Адам Міцкевич в українській літературі" (1952, 131 ст.; друге перероблене й доповнене видання в 1955 р., 280 ст.), "Іван Франко і питання українсько-польських літературно-громадських взаємин 70-90 рр. XIX ст. (1957, 363 ст.), "Головні проблеми українсько-польських літературних взаємин XIX ст." (1958, 47 ст.), "Юліуш Словацький і Україна; літературно-критичний нарис" (1959, 168 ст.), "Владислав Оркан і українська література; літературно - критичний нарис" (1962, 187), "Тарас Г. Шевченко і Польща" (1964), "Максим Рильський в колі слов'янських поетів" (1972). Окрім того написав низку статей в журналах, як-от "Значення І. Франка в зближенні української і польських літератур", "Проблематика польських повістей І. Франка" ("Рад. літературознавство" 3/1963/64-82) та ін.

В кн. "Юліуш Словацький і Україна" обговорює зв'язки польського поета з Україною й українською культурою. На багатому матеріалі дає огляд і характеристику поетового життя й творчості, розглядає питання про значення України в його творчості, обговорює польський романтизм та його художні особливості і відображення української тематики в польській літературі ("українська школа"). Зокрема обговорює твори Словацького на українські теми, як "Українська дума", "Пісня козацької дівчини", поеми "Змій" та "Срібний сон Сальомей", яка рахується найкращим твором польського поета про Україну. В останньому розділі обговорює теж українські переклади творів Словацького та визначну ролу в поширенні творів Словацького в Україні Івана Франка й Лесі Українки, яка, на його думку,

була найближча до цього поета. Характеризуючи Словацького, згадує теж, що Словацький був чи не єдиним серед польських письменників першої половини 19 ст., що розумів волелюбність української народної творчості, визнавав право українського народу на вільний і незалежний розвиток, а його боротьбу проти гнобителів, в тому й проти поляків, уважав за справедливу. В поняття Україна включав усі українські землі, в тому й Поділля, Волинь і Східну Галичину.

В нарисі “Владислав Оркан і українська література” Вервес розглядає українсько-польські літературні взаємини в кінці 19 і на поч. 20 ст. перед першою світовою війною, головню відношення до української літератури передового польського письменника Владислава Оркана, хто був, побіч В. Морачевського, приятелем і порадиником Василя Стефаника і мав деякий вплив на його творчість. На думку автора, яка однак видається сумнівною, обидвох письменників лучило критичне ставлення до модерністів, хоч вони обидва в своїй ранній творчості були теж модерністами (імпресіоністами). Він думає, що Стефаникові “поезії в прозі” ґрунтовно відрізнялися від тих зразків, що їх культивували польські модерністи, але про це можна сперечатися, бо Стефаникові “поезії в прозі” якраз і написані були в дусі актуального тоді символізму, а імпресіонізм теж був тоді модерністичним стилем, хоч у Стефаника він був не так модою, як радше органічним способом вислову, яким Стефаникові було найкраще й найприродніше висловлюватися, зовсім незалежно від моди. Стефаник, мабуть, так само писав би, якби цього стилю в поезії зовсім не було, тоді він був би його творцем. Тимто й імпресіонізм —

прикметний Стефаниковому стилю не тільки на початку його творчості, але й пізніше, коли він писав оповідання “Вона земля” і “Сини”. Тому в цьому питанні більше рації має підсов. дослідник Ф. Погребенник, який згоджується з поглядом, що Стефаник і пізніше не цурався прийомів імпресіоністичного зображення дійсності. З цього можна робити висновок, що Стефаника лучили з Орканом якісь інші нитки, не вороже ставлення до модернізму.

Далі автор стверджує, що Оркан був великим приятелем української літератури і популяризував її серед поляків. В архіві Оркана знайшли плян драми на українські теми (про Сагайдачного), а в його бібліотеці було багато українських книжок — творів Франка, Кобилянської, Мартовича, Стефаника, Яцкова, Ковалева та ін. Так само й серед українців було живе зацікавлення творами Оркана. На основі творчих взаємин Стефаника з Орканом дослідник висновує, що обидвох письменників зближував інтерес до рідного краю і до селянського радикального руху в Галичині і Польщі, а це й зумовило тематичну спорідненість окремих творів обидвох письменників. Він порівнює покутську трійцю письменників з підгалицькою школою Оркана.

Закінчує автор свою солідну працю несолідними пропагандивними висновками, що Стефаник і Оркан — речники братерства народів і культур, продовжували традиції єднання демократичних культур трьох найбільших слов'янських народів — традицій Пушкіна, Міцкевича, Герцена, Шевченка. Сераковського, Франка й Оркана. Однією з характерних ознак українсько-польських літературних взаємин була, на його думку, спільна

боротьба проти занепадницьких течій і напрямків, активне втручання українських письменників в польський літературний процес з метою боротьби проти декадентської “Молодої Польщі”.

Висновки дослідника одначе переконують, як і не переконує його твердження, що українські письменники Галичини переймали досвід російських реалістів, при чому навіть ті риси поетики Оркана й Стефаніка, що раніше вважалися модерністичними, при ближчому розгляді виявляються спорідненими з російською народною літературою, якої представником був Глеб Успенський, що його твори Стефанік носив часто під пахою. Для підсов. дослідників стало законом всюди бачити впливи російської літератури.

В іншій праці, “Шевченко і Польща” Вервес досліджує взаємозв'язки Шевченка з польськими політичними й літературними діячами та процес його освоєння творчості в польській літературі. На основі різних матеріалів автор простежує знайомство Шевченка з поляками в Вільні, Петербурзі й на засланні. В Петербурзі Шевченко був знайомий із студентом Академії мистецтв Яном Барщевським, що був редактором літературного альманаха “Незабудька”, з літературно-мистецьким гуртком Ромуальда Подберезького та з польськими літератами, що гуртувалися коло “Рочніка літерацкего”. За їх посередництвом Шевченко добре орієнтувався в польському інтелектуальному й політичному русі не лише в Петербурзі, але й у Варшаві, в Україні і за кордоном. Окрім того, він обговорює питання впливу на Шевченка польського романтизму та його взаємини з Міцкевичем. Праця підготована сумлінно, на основі документаль-

них матеріалів і дає ясний образ Шевченкових взаємин з поляками, вияснюючи не одне питання, на яке не було ясного погляду, але висновки його, як і в попередній праці, тенденційні, занадто узагальнюючі й непереконливі.

Літ.: Е. Воронецький. Адам Міцкевич в українській літературі: “Жовтень” 10/1953/114-119; М. Мороз і С. Трофимук. Братні взаємини [“Г. Франко і питання українсько-польських взаємин”]. “Літ. газета” 15. 4. 1958; М. Якубец. Іван Франко і українсько-польські літературно-громадські зв'язки. “Рад. літературознавство” 3/1958/138-142; Т. Пачовський. Іван Франко — невтомний поборник українсько-польського культурного єднання. “Жовтень” 2/1959/149-152; М. Гольберг. “Юліуш Словацький і Україна”. “Рад. літ-во” 2/1961/142-144; А. Верба. Нова книга українського полоніста [“Вл. Оркан і українська література”]. “Наша культура” (Варшава) 11/1962/12; Ф. Погребенник. “Вервес Г. Д., Владислав Оркан і українська література”. “Рад. літ-во” 2/1963/143-146; В. Стругинський. “Г. Д. Вервес, Т. Г. Шевченко і Польща”. “Рад. літ-во” 10/1965/90.

ВЕРВЕС Микола (1. 1. 1917 —),

еміграційний поет, журналіст і актор, родом з Уманщини, дворянського роду. Батько згинув у боротьбі з більшовиками, мати померла на десятому році його життя.

Виростав під опікою хресної матері. Вчився в середній школі в м. Умані, потім у Київському лісотехнічному інституті. Коли виявилось його дворянське походження, зазнав переслідувань і мусів зникнути. Під час нім.-сов. війни повернувся на Україну й перебував на західноукраїнських землях, працював у Тернопільському театрі. По трьох роках покинув знову ук-

раїнську землю й опинився в Українській національній армії (УНА), де працював старшиною штабу. В 1945 р. демобілізувався й жив кілька років у таборі "Ді-Пі", а в 1948 р. переїхав до Англії й почав працювати в редакції "Української думки" в Лондоні.

Писати почав ще на рідній землі, але перші спроби не збереглися, також пізніші поезії пропали під час скитання, збереглися тільки ті, що постали на постійному місці осідку, в Англії. Їх назбиралося на повну збірку, яка й появилася друком п. з. "В чужинних приплавах" в 1967 р. (292 ст.). Багато з них друкувалися раніше в періодичній пресі. Збірка поділена на три цикли: "Київські весни", "Полум'яні дороги" і "Скрижали історії". Найчисленніший цикл перший (98 віршів), присвячений споминам з днів юности на рідній землі. Другий цикл присвячений революційно-визвольному рухові й УПА, а третій — українській історії, визначним подіям і постатям (Січень, Універсал, Крути, Вроди, конотоп, ОУН та ін.).

Збірку Вереса Яр Славутич порівнює з гірським потоком, який нестримно несе вниз, із високих гір, усе, що трапляється на стрімкій дорозі. Наближаючись до гирла, той потік виносить і коштовні перлини і непотрібний намул.

Літ.: С. М. Фостун. Поезія Миколи Вереса; вступна стаття в зб. "В чужинних приплавах". Лондон, 1967, ст. 9-16; І. Пеленська. На полум'яних дорогах минулого. "Америка" 133/1968/2; Яр Славутич. Між стихією і майстерністю. "Українська книга" 3/1971/84.

ВЕРЕТЕЛЬНИК Андрій, маловідомий галицький письменник і перекладач. Видав збірку "Оповідання" в 1902 р. (108 ст.) та більше оповідання з часів турецької не-

волі п. з. "Герой невільник" (1904, 46 ст.).

В ЛНВ за 1900 р. (кн. 10) друкувалися його оповідання п. з. "3 галицьких образків" ("Шкода", "Квіток", "Батькова шапка", "Пані", "Або сиди або плати", "Школярі"), а в 1905 р. там же надруковане оповід. "Денис Браташ".

ВЕРЕТЕНЧЕНКО Олекса (автн.

Розмай; 8. 7. 1918-), екзильний поет, нар. в с. Вілому Колодязі на Слобожанщині, дитинство провів у с. Охримівці, а потім жив у Харкові, де вчився в середній

школі й Педагогічному інституті. По закінченні студій працював редактором літературно-драматичного відділу харківського радіокомітету. В часі німецько-советської війни опинився у Львові й працював в "Українському видавництві", а потім переїхав до Німеччини, де прожив кілька років у переселенчих таборах, аж поки не виїхав до ЗСА (1949). Тепер живе в Детройті.

Писати почав ще на рідній землі, перші його поезії появились в друку в 1935 р., перша збірка поезій "Перший грім" вийшла в Харкові в 1941 р., а друга, "Дим вічності", через десять років у Детройті, ЗСА, в 1951 р. Думки критики про неї були поділені — одні твердили, що друга збірка не виправдала надій, що їх подавала перша (О. Зуєвський), інші бачили в нових віршах конкретність образів, зв'язок з українською культурною традицією й інтерес до карбованого слова,

але й брак мислі, яка підносить вагомість поезії (Ю. Шерех). Ще інші знаходили в його поезіях ремінісценції інших поетів — Стефановича, Липи, Лятуринської, Рильського, але й карбованість слова, легку ритмічну композицію та вибагливу строфіку (“Координати”).

У висновку одначе можна сказати, що В. належить в сучасній українській екзильній поезії до тих, що йдуть попереду, хоч він і не шукає нових шляхів і воліє застосовувати здобуті надбання.

Через кілька років після другої збірки, вийшла третя його книжечка — поема “Чорна долина” (1953), якої темою є бій Сірка з татарами й трагічна доля бранців, які воліли повернутися в ясир. Сірко їх у поворотній дорозі вигубив.

Наступним виданням була поема Байрона “Мазепа” (1959) в його перекладі чи переспіві, а до друку підготована збірка поезій “Заморські вина”. Вийшла в 1974 р.

Літ.: [Без підп.]. Олекса Веретенченко. “Нові дні” 15/1951/1; **О. Зуєвський**. Без кореня. (З приводу збірки О. Веретенченка “Дим вічності”). “Київ” 2/1952/123-126; **Г. Шевчук**. Про дві українські літератури і про одну книжку поезій [“Дим вічності”]. “Нові дні” 26/1952/7-10; **Ю. Шерех**. З критичного щоденника [“Чорна долина”]. “Нові дні” 49/1954/8-10; [Без підп.]. Олекса Веретенченко (1918). “Координати” т. 2/1969/183-185.

ВЕРЕЩИНСЬКИЙ Микола (1793-1883), культурно-освітній діяч Галичини часів літературного відродження. Народився в м. Ходорові на Станіславщині, вчився у Львові та Відні, потім працював середношкільним учителем в Сучаві на Буковині, а згодом управителем

єдиної на все Покуття Головної середньої школи в Коломиї. Своїми фондами підтримував діяльність “Руської трійці” і жертвував на видання “Русалки Дністрової” чотириста фльоринів. Потім жертвував на видання Галицьких приповідок і загадок 500 фльоринів (1840). Він теж організував у Коломиї, разом із священиком І. Озаркевичем, перше в Галичині культурно-освітнє і театральне товариство. До нього завжди заїжджав член “Руської трійці” Яків Головацький під час своїх мандрівок по Галичині і завжди знаходив у нього моральну й матеріальну підтримку.

ВЕРИЗМ (іт. верісмо, лат. верус — правдивий), загострений, доведений до меж натуралізму, реалістичний напрям в італійській літературі й мистецтві останніх десятиліть 19 ст. Розвинувся під впливом теорії французького натуралізму Е. Золя, одначе веристи сприйняли радше реалістичний елемент його творчої практики, ніж натуралістичний. Чималий вплив на утворення цього напрямку мав італійський критик Ф. де Санктіс, який ставив засаду суспільно-історичного визначення літератури. Італійські письменники - веристи, подібно, як рос. рев. демократи (Чернишевський), ставили вимоги змальовувати негативні сторінки суспільного життя, не оминаючи навіть найгірших його виявів. Веризм в італійській літературі збігається з російським народництвом Велінського, Чернишевського, Добролюбова. Визначними представниками веризму були такі письменники, як Дж. Верга, Л. Капуана, К. Тронконі, М. Серао.

Літ.: А. Кірхенштайне. Веризм, самобытное явление итал. культуры. “Известия Латв. ССР”, кн. 10/1960/159; Йі ж. Джованни Верга и веризм. Там же, кн. 1/1961/162.

ВЕРЛІБР (фр. верс лібре), в французькій поезії 80-х рр. м. ст. вірш, вільний від будь-яких правил силабічного віршування і скерований виключно на свобідний вияв поетової персональності. Був реакцією на парнаську впорядкованість, підлеглість строгим віршовим правилам і пасивну неоклясичну описовість. Почався від т. зв. “увільненого вірша” (верс лібере), що був тільки відміною силабічного вірша, а закінчився повним його залученням.

Перше, від чого поети відказалися, була будова віршового рядка з точно означеною кількістю складів (12), бо вірш, казали вони, може мати стільки складів, скільки потрібно для висловлення думки і може бути довгий, коли емоції інтенсивні, або короткий, коли вони раптові. Замість складочислення, цезури, двох наголосів у рядку й альтернативного римування, основою верлібра став ритм як найвищий закон віршування, бо ритм, казав Верлен, становить психічний елемент вірша. Ритм це віддих живої істоти. В людини ритм у віддиху стоїть у прямому відношенні до її емоційної природи. Всякій імпресії відповідає особлива психологічна передумова. Ритмічний елемент утворюється наголосом слова. Вимова підкреслює певні склади і вони наголошені. Наголошений склад становить психологічну важливість у слові чи в групі слів. Таким чином метричною одиницею стає “органічна клітина ритмічної одиниці”. Наголос слів творить принциповий ритмічний чинник.

Як рядок відповідає поділові думки, так і строфа йде за рухом фрази й відповідає її логічному поділові, і як рядок став вільний від нумерації складів, так і строфа твориться незалежно від при-

писаного числа рядків. Отже строфа верлібра не має устійненої форми. Єдино можлива тільки така строфа, що відповідає емоціям поета, тобто така група рядків, якої поетові потрібно, щоб висловити певні емоції, а що емоції бувають різні, то й строфи мусять бути різні. Г. Кан казав, що неможливо висловитись в одній готівій формі, коли емоції бувають різні. Гнів, захоплення, радість, смуток не можна передати емоціями однакової натури й того самого руху, тому строфічна свобода така ж конечна, як і свобода віршового рядка, що може бути довгий або короткий, залежно від поета.

Ініціаторами й творцями віршової реформи були французькі символисти 80-х років, хоч деякі віршознавці думають, що його автором був американський поет Волт Вітмен у своїх прозоподібних віршах, що в 1886 р. вийшли збіркою “Листи трави”, але його авторство сумнівне, бо та збірка появилася в французькому перекладі в 1886 р., коли верлібр уже був в уживанню, бодай в окремих віршах (М. Дондо).

Претенсії до авторства верлібра має поет і теоретик Гюстав Кан, що написав перший несиллябічний вірш, але мдм Марія Крисиньска доказує, що вона написала перший твір верлібром і надрукувала його в 1883 р., тобто раніше від Кана. Устійнився верлібр остаточно 1889 р. з появою збірки “Joies” Фр. Вієль-Гріффіна.

Окрім згаданих, верлібром писали й інші французькі поети, як Джюль Ляфб'юрг, Катюль Менд'є, Енрі Ренньє, Едюар Дюжард'єн, Моріс Метерлінк та інші.

Вільні ритми. Інакше розвинувся верлібр у німецькій поезії ще в 18 ст. під назвою “вільні ритми”

(“фрає Рітмен”), яких автором був Фрідріх Г. Кльопшток, поет і теоретик літератури середини 18 ст. Він написав цими “вільними ритмами” велику релігійну поему “Месія” античним грецьким гексаметром на силаботонічній основі. Проте рідко який рядок має правильну будову, одні бувають коротші або довші і розміру вони неоднородного, трискладові стопи переплетені двоскладовими, римування взагалі немає, так що назва “вільні ритми” зовсім відповідає суті вірша. Дальше розвивали цю форму верлібра такі нім. поети, як Гете, Новаліс, Гельдерлін, Гайне та інші.

Вільні ритми одначе не стали загальною європейською формою вільного віршування, натомість став ним французький верлібр, що поширився по всіх європейських літературах, не поминувши й української, але українська форма верлібра трохи відмінна від французької, якою основа тонічна, а українського силаботонічна — чергування наголошених складів з ненаголошеними. Поза тим всі інші риси однакові.

З ранніх українських модерністів верлібром писав деякі поезії Олександр Олесь (“Ой була на світі та й удівонька” та декілька поезій циклю “Щороку” I-III), а Микола Вороний писав радше вільним віршем з рядками різної довжини, але того самого розміру. Верлібром написаний його вірш “Волосожар” та ще декілька поезій. Пізніше до верлібра вдавалися молоді поети 20-х років, між ними й Тичина, що дав, можна сказати, зразкові форми українського верлібра. Прикладом може бути вірш “Пастелі” III, в якому немає ні римування, ні розмірової послідовності, ні традиційної строфи, але відчутним визначником вірша залишаєть-

ся ритм і віршові рядки, що не переходять в прозові. Ось “Пастелі” III:

Коливалось флейтами
Там, де сонце зайшло.
Навшпиньках
Підійшов вечір,
Засвітив зорі,
Прослав по травах тумани
І, на уста поклавши палець, —
Ліг.
Коливалось флейтами
Там, де сонце зайшло.

В сучасній поезії верлібром користуються поети Ньюйоркської групи та деякі вітчизняні поети, між ними й “шестидесятники”, як М. Вінграновський, І. Дзюба та інші.

Особливості українського верлібра ще не досліджені, тому й немає можливості його правильно характеризувати. Навіть термінологія неустійнена. Деякі віршознавці називають верлібр українським терміном “вільний вірш”, а властивий вільний вірш воліють називати “вольним віршем” (російський термін — вольний стих”). Інші пропонують називати “вольний вірш” “свобідним віршем”, що є російською назвою верлібра (“свободний стих”).

Цієї термінологічної плутанини можна уникнути, зберігаючи оригінальну назву “верлібр” без перекладу, бо вона вже в українському літературному мововжитку прижилася і перекладу не потребує, а “вільним віршем” (див.) краще називати т. зв. “увільнений вірш” (верс лібере), що був попередником верлібра і в нашій поезії зустрічається досить часто.

Літ.:

A. Goldbeck-Loewe. Geschichte der freien Verse in der deutschen Dichtung v. Klopstock bis Goethe. Diss. Kiel 1891; G. Kahn. “Preface”, Premiers poemes (1897); M. M. Dondo. Verse Libre. A Logical Develop-

ment of French Verse (1922); J. Hytier. Les Techniques modernes du verse francais (1923); Th. Spoerri. Französische Metrik. 1929; H. Morier. Le Rhythme du verse libre symboliste (3 v. 1944); A. Closs. Die Freie Rhythmen in der d. Lyrik. 1947; P. M. Jones. The Background to Modern French Poetry (1951, p. 2); W. Th. Elwert. Französische Metrik. 1961.

О. Сорокін. Про вільний вірш. "Черв. шлях" 7/1929; **Т. Масенко.** Окраса поетичного письма. "Літ. Україна" 11/1966; **Е. Кирилюк.** До термінології українського літературознавства, "Рад. літ-во" 3/1971/56-59; **В. Лесин, О. Пулинець.** Словник літературознавчих термінів, вид. 3, К. 1971, ст. 62, 70, 77-78.

ВЕРНИВОЛЯ, Верниволя О., Верниволя Ф., псевдоніми письменника Олександра Кониського.

ВЕРНИВОЛЯ Василь, псевдонім мово- й літературознавця Василя Сімовича.

ВЕРНИГОРА - ВІРЛЕНКО, псевдонім буковинського поета Корни-ла Ластівки.

ВЕРСАЛИК (лат. versus — вірш), друкарський термін на означення великої букви в будь-якому крою письма. Назва походить від того, що кожний вірш, тобто віршовий рядок починався з великої букви, отже версалії — великі букви, з того й пішло версалики, по-нашому, мабуть, "віршовики" в дослівному перекладі.

ВЕРСИФІКАТОРСТВО (лат. vers і fa cere — робити вірші), іронічне означення віршування при недовістачі поетичного хисту, але не без ознайомлення з технікою віршування. Давніше цим словом означували віршування, що не було поезією. Давні поетики підкреслювали, за Аристотелем і Горацієм, що не все поезія, що написане віршем, бо, напр., історик теж може користуватися віршами та через

те він не стане поетом, він тільки версифікатор. До поета він подібний тільки віршовою мовою, але він нічого не вигадує, тільки пише правду, оповідає про події те, що знає, але не зображує їх.

ВЕРСИФІКАЦІЯ (лат. vers — вірш, fa cere — робити; досл. віршороблення, віршописання або просто віршування), літературознавчий термін, що означає і теорію, і практику віршування за такою або іншою системою. В першому випадку (теорії) термін означає вивчення й описання всіх віршових елементів і засобів, якими користується практичне віршування, як, нпр., ритм, рима, строфа, асонанси, алітерації та різні поетичні фігури і тропи.

В другому випадку термін означає ритмічну структуру вірша, його формування за такою чи іншою системою, а також засоби віршових форм поезії, зокрема поетичного стилю чи напрямку.

ВЕРСІЯ (лат.-фр.), одна з кількох редакцій того самого тексту, тобто його мовна відміна в перекладі або один з кількох творів, які зазнали перерібки самого автора або в устах народу (народна творчість).

ВЕРСОЛОГІЯ (лат. versus і гр. логос), наука про вірш, яка входить в область поетики й досліджує та описує форми вірша, способи їх уживання, функцію та структуральні елементи тощо. В дійсності це теорія вірша.

ВЕРТЕПНА ДРАМА, окремий рід драматичної літератури, яка розвинулася в Україні в 18 ст. побіч шкільної драми й інтермедій. Назва походить від того, що драматична гра відбувалася в своєрід-

ній дерев'яній скриньці, подібній до одноповерхового будинку і легкій до перенесення. Скринька називалася вертепом (церковнослов'янське слово на означення печери, в якій народився Христос). В партері, тобто на першому над підвалом поверсі відбувалася дія з реального життя, на зразок інтермедій, і в ній участь брали персонажі з народного життя, як дід і баба в народному одязі, запорожець в жупані та в широких синіх шараварах з булавою і бандурою на плечах, москаль у строю царської армії, хитрий циган, жид, дяк, поляк-шляхтич тощо. Всі вони говорили народною мовою, яка вважалася простою.

У верхній частині скриньки, другому поверсі над підвалом, відбувалася головна релігійна частина вистави, за змістом близька до шкільної різдвяної драми, в якій виступали біблійні персонажі — пастухи, ангели, волхви, Ірод та ін. Всі вертепні персонажі були ляльки, що їх порушували на дротиках вертепники, що ними були, звичайно, студенти або мандрівні дяки, які колись були студентами і вміли “куншти різні писати”. Вони й виголошували діалогічні партії ляльок, наподоблюючи голос до персонажів. Інакше вертеп називали ляльковим театром, що був дуже популярний в Західній Європі.

Спочатку з вертепом ходили студенти Київської академії по домах для заробітку, переважно в дні різдвяних і великодних свят або під час літніх ваканцій, та згодом вертеп став загально народною розвагою і вертепні вистави відбувалися майже в кожному місті і містечку на Україні, а потім і на Московщині, зокрема на Сибірі, в Тобольську й Іркутську, куди його занесли, на думку дослідників, архиєрейські співаки й служ-

бовці (М. Щукін). Там вертеп зберігся аж до пооловини 19 ст., коли на Україні в той час він уже замирав, але ще на початку 19 ст. був популярний у самому Києві й Полтаві, де записано майже всі вертепні драми — у с. Сокиринцях (Г. Галаган) і в с. Турівці (М. Маркевич), а також тексти Батурицький та Хорольський (М. Грицай).

На Україні вертеп появився приблизно в другій пол. 17 ст., але, на думку дослідників, його початки сягають часів Київської Русі, де розвивалося мистецтво обрядових ігор. Тексти вертепної драми з того часу не збереглися, а найстарші збережені походять з другої половини чи кінця 18 ст. Один із найстарших вертепів знайдено в Сокиринцях, він походить із 1777 р.

З уваги на те, що для вертепних вистав потрібний був репертуар, ті самі студенти чи дяки, що возилися з вертепом, писали й п'єси. До наших часів збереглося досить багато вертепних п'єс, записаних у різні часи й у різних місцях. Одну з них знайшов був свого часу І. Франко в рукописі львівського Народного дому. Із збережених вона найстарша, написана десь під кінець 17 або на початку 18 ст. на Волині. Друга п'єса збереглася в трьох списках на Лівобережжі, які є варіантами одного тексту, трохи відмінні змістом. Один із трьох варіантів, на думку дослідників, найстарший, написаний правдоподібно в половині 18 ст. Окрім того збереглася низка інших текстів, записаних різними особами в Галичині і виданих І. Франком у ЗНТШ. Інший текст вертепної драми надрукував був у ж. “Київська старина” Гр. Галаган. Цю драму детально обговорює О. Кисіль у своїй праці “Український вертеп”

(1918). Він думав, що вертепна драма має багато спільного з відомими в нас у 17-18 ст. шкільними драмами і написана силабічним віршем, яким писали тоді всі віршові твори. Композиція драми згідна з вимогами теорії одного з професорів Київ. академії і письменника Митрофана Довгалевського, який вимагав, що в комедії треба виводити звичайних людей, як циган, козак, господар, дитина, поляк, жид, турок, грек та ін. і що комедії треба писати простим мужицьким складом.

Ці вимоги автори вертепних драм виконували точно, тому між ними й інтермедіями та комедіями немає суттєвої різниці, вся відмінність полягає в тому, що сцени вертепної драми не входять між окремі акти поважної релігійної драми, тільки творять окрему цілість самі для себе. Крім того, веселих сцен у вертепній драмі було багатіше, ніж інтермедій в одній релігійній драмі, але окремі сцени вертепної драми нагадують або й зовсім схожі на окремі інтермедії в поважній драмі. В деяких випадках перша частина вертепної драми подібна змістом до таких духовних драм, як "Царство натури людської" Д. Туптала, або "Власнотворний образ" Митрофана Довгалевського чи його ж "Коміческоє дѣйствие". З цього висновок, що автори вертепної драми, бувши студенти Київської академії, переписували релігійні драми, дещо переробляли, пристосовуючи їх для своїх потреб. Натомість друга частина, весела, виявляє більше різnorodности і вказує, що джерелом її були народні пісні, казки, гумористичні оповідання тощо. Вона має багато спільного з інтермедіями, але в ній є і зовсім оригінальні сцени, в яких виступає запорожець, прихильник і обо-

ронєць простого народу. Він відважний, не боїться нікого, а всі його бояться. Як тільки він виходить на сцену або лише здалеку доходить його спів, поляк, що намірявся вдарити мужика батоном, втікає.

Деякі списки вертепної драми видав друком М. Маркевич у книзі "Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиан" (1860). Текст сокиринської вертепної драми надрукував Е. Марковський у кн. "Український вертеп"; розвідки і тексти (1929).

Другий список надрукував Гр. Галаган, до кого занесли вертепну драму мандрівні дяки в 70-х рр. 18 ст. Сокиринський текст (Галагана) складається з двох частин — релігійної і світської. В першій мова йде про народження Христа і знищення Іродом немовлят у Вифлемі. Ірод нагадує сучасних більших і менших королів, а смерть змальована, згідно з народними уявленнями, в формі кістяка з коосою. Вона вбиває Ірода, а чорт забирає його до пекла. Смерть промовляє до царів, що всі вони під її владою і вона всіх скосить своєю коосою. Рахія, антична жидівка, одягнена в сучасний український жіночий одяг. Це вказує, що й релігійна частина, в якій виступали лише античні персонажі, змінювалася під впливом веселої частини, приймаючи побутові елементи і скорочуючись до тієї міри, що з неї залишилася тільки сцена з пастухами. Натомість друга розросталася коштом першої, але сцени з побуту, що виповняли її зміст, були дуже слабо пов'язані одні з одними. Вони були занадто різnorodні — жартівливі співи й танці, жанрові малюнки, гострі діалоги тощо (О. Кисіль).

Основою вертепного дійства, на думку дослідників, є сатира, скерована проти негативних персонажів, які цим чи тим нагадують сучасників, нпр., образ і поведінка Грода нагадує сучасних авторіві володарів, як місцевий дідич або московські царі, що відзначалися особливою жорстокістю.

Вертепна драма залишила деякі сліди і в новітній літературі, нпр., сліди її помітно в творах Василя Гоголя "Простак", в "Наталці Полтавці" та в "Москалі чарівнику" І. Котляревського. В. Гоголь відтворює в "Простаку" життєві події в душі інтермедій і вертепної драми, використовуючи анекдотичні ситуації. В сучасній літературі вертепним дійством покритуються сучасний письменник, Р. Володимир (Кухар), який видав збірку драматичних творів п. з. "Сучасний вертеп" (1973).

Літ.: Н. Маркевич. Обычай, поверья, кухня и напитки малороссиан... К. 1860, ст. 27-64; Г. Галаган. Малорусский вертеп. "Киевская старина" т. ІУ/1882/1-38; А. Тарнавский. Вертеп в Духовщине. "Киев. старина" т. У/1883/659-667; І. Франко. До історії українського вертепа ХУІІІ, в. ЗНТШ т. 71/1906/22-43, т. 72/1906/9-79, т. 73/1906/6-64; Його ж. Нові матеріали до історії українського вертепа. ЗНТШ т. 82/1908/30-52; В. Перетц. До історії вертепної драми. ЗНТШ т. 85/1908/5-20; Н. Щукин. Вертеп. "Вестн. рус. геогр. общ." т. 29/1860; М. Возняк. Початки української комедії (1619-1819). Ль. 1919, ст. 220-240; Е. Марковский. Український вертеп; розвідки і тексти. К. 1929; М. Грицай. Традиції вертепної драми у п'єсах І. Котляревського та В. Гоголя. "Рад. літ-во" 1/1963/103-113; Ф. Поліщук. Вертепна драма. ІУЛ. К. 1969, ст. 336-344; Л. Махновець. Давній український гумор і сатира. К. 1959; Б. Данченко. Український вертеп (Роздуми про виникнення та побутування). "Народна творчість..." ч. 1/1973/64. Бібліографія — див. Л. Махновець. Вертеп. "Укр. пись-

менники"; біо-бібліограф. словник т. 1/1960/327-331.

ВЕРХРАТСЬКИЙ Іван (24. 4. 1846 — 29. 11. 1919), галицький педагог, природознавець, діалектолог, лексикограф, поет і перекладач, дійсний член НТШ і перший директор Мат.-природ. секції. Нар. в с. Вільчу Золотому на Поділлі (за Ф. Жилком — у Велзі) в священничій родині. Вчився у Львівській гімназії й університеті на філософському факультеті. По закінченні студій працював учителем гімназії в Дрогобичі, де його учнем був Іван Франко. В 1871 р. переїхав до Львова і звідти доїздив до Краківського університету на природознавчі курси. Замолоду цікавився зоологією й ботанікою і записував народні назви рослин і тварин. В 1864 р. видав і випуск природознавчої термінології (потім, у 1869-79 рр. видав ще п'ять таких випусків) і великою мірою причинився до устійнення української природознавчої термінології. Окрім того, опрацював шкільні підручники з природознавства для середніх шкіл ("Зоологія" 1895, "Ботаніка" 1905). В усіх своїх працях застосовував фонетичний правопис, в чому був у Галичині першим.

В 1879 р. переїхав на постійну працю до Станіславівської гімназії, де вчив понад десять років і розвинув свою наукову й літературну діяльність. Там теж видавав літературно - науковий журнал - двотижневик "Денниця", в якому друкував і свої твори й переклади. В 1892 р. повернувся до Львова, де вже залишився до смерті.

Окрім згаданої праці з ділянки природознавчої термінології, написав ще інші роботи, як "Опис важніших виразів з руської ботанічної термінології й номенклатури з

оглядом на шкільну науку в вищих клясах гімназії" (1882), "Нові знадоби номенклатури і термінології природописної народної, зібраної між ludом" (1908) та "Виразня мінералогічна" (1909). Мандруючи по Україні, у зв'язку з термінологією, цікавився діалектами української мови й наголосом і записував окремі слова та вислови, які свідчили про старовинність української мови, і потім видав їх як "Знадоби до словаря южнорусского" (1877) з етимологічними поясненнями і зауваженнями про їх глибоку архаїчність та праїндоевропейське походження. Разом з тим цікавився і наголосом і в 1879 р. написав розвідку німецькою мовою п. з. "Дальші знадоби до наголосу в малорускій мові" ("Айн вайтерер Байтраг цур Бетонунг ім Кляйнруссішен"), яка була надрукована в нім. журналі "Архів ф. слявіше Фільольогі" (т. III/1879/381). В статті автор висловлює думку, що в мові українського народу зберігається старовинна основа, і відкидає погляди польських і російських дослідників про чужу основу української мови.

Особливу увагу присвятив пограничним чи периферійним говіркам і на основі назбраних матеріялів написав кілька праць німецькою мовою: "Про говірки мармароських русинів" ("Убер ді Мундарт дер Марморосшен Рутенен", айн Байтраг цур рутенішен Діалектольогі", 1883) і українською мовою "Знадоби до пізнання угорських говорів", ч. 1. "Говори з наголосом движимим", ч. 2. "Говори з наголосом недвижним" (1899). В цих працях він заперечує погляд, ніби лемківський говір є переходовим до польської мови, і висловлює думку, що тут радше позначився словацький вплив на

лемківську говірку, бо угорські словаки, перемішані з русинами, витворили говір з нерухомим наголосом, а потім угорські русини переселювалися до Галичини в малозаселені місцевості і принесли з собою пословачену мову з "недвижимим наголосом". На цю тему він написав працю нім. мовою "Про говори галицьких лемків" ("Убер ді Мундарт дер галицішен Лемкен", а українською мовою, "Говір замішанців" (1894), "Знадоби до пізнання говорів угорських" (1899-1901), "Про говор долівський" (1900), "Про говор галицьких лемків" (1902), "Дещо до говору буковинсько-руського" (1908) та "Говор батюків" (1912). Німецькою мовою надрукував ще статті "Руські говірки. Австро-угорська монархія в слові й образі" ("Ді рутенішен Мундартен. Ді остеррайхіш-унгаріше Монархі ін Ворт у. Вільд", 1898). Це синтеза галицьких говорів, монографія написана на замовлення чи доручення офіційних чинників.

Рівночасно цікавився і мовно-правописними справами і свого часу брав участь у мовно-правописній дискусії, яка відбувалася в 90-х роках між В. Грінченком, з одної сторони, і галичанами, з другої, з приводу віршів О. Колесси, написаних поганою мовою, гіршою, на думку В. Грінченка, ніж "язичіє" Галицької Руси. У своїх теоретичних настановах Верхратський орієнтувався і закликав інших орієнтуватися на говірки Наддніпрянщини і наддніпрянських письменників та збагачувати лексичний склад української літературної мови словами з усіх діалектів, але в практиці давав перевагу південно-західним говіркам (В. Тимошенко). В 1923 р. видав

книжечку "Наша правопись" (57 ст.).

Менше успіхів мав у художній літературі, в якій залишив певні сліди своїми німецькими віршами й перекладами. Друкувався часом у періодичній пресі, але в 1874 р. видав збірку "стихотворів" "Калина" під пс. Любарт Співомір, до якої, крім власних оригінальних віршів, включив і переклади а чи переспіви з Байрона, Шіллера, Гете і Бюргера. В 1876 р. видав збірку епіграм і сатир п. з. "Стрижок" під пс. Іван Щипавка. Франко гостро критикував вірші кол. свого учителя, закинувши йому неглибокість думки у віршах і низький рівень поетичної майстерності. Він зробив висновок, що автор "Стрижка" зовсім не поет, бо видумати кілька назв і ситуацій, "склемезити" кількасот стихів потрапить леда хто.." ("Друг" ч. 12/1876/131). Того самого року Верхратський видав збірку "Тріолети" за підписом Співомір Любарт, яку Франко теж гостро критикував. Окрім того видав ще збірку приказок і повісток п. з. "Вайки", на яку болючу рецензію написав Михайло Павлик, закидаючи йому поетичне безсилля та невміння володіти предметом, через що не може його назвати поетом і зарахувати до літератури, бо його вимучені стихи стоять біля себе як поліна дров, в яких нема ніякого життя ("Друг" ч. 7/1876/141-2). Варто згадати, що Верхратський і Франко з Павликом були політичними противниками, бо Верхратський належав до народовців. Він пробував відповісти Франкові й Павликові, але без успіху, він належав до тієї категорії поетів, яких називають графоманами.

З перекладів його одначе треба все таки згадати поему Ю. Сло-

вацького "Заджумлений батько" ("Ойцец заджумйоних") та декілька повістей, як "Квітка бозу" (без автора) з англійської мови, "Переступник задля загубленої чести" Шіллера з німецької, "Заручені" з італійської мови (А. Маццоні) та оповідання "Пірване життя" з німецької мови (без автора). Три останні переклади друкувалися в його власному журналі "Денниця" (1880) під пс. Любарт Горовський. В "Правді" друкувалися його переклади польських казок "Сказка про Мокоша і відьму Дівонію" М. Грабовського, з німецької мови "Цар мотиль" і з шведської "Шийка фляшки" Андерсена. Там друкувалася теж його стаття про М. Пашкевича.

Окрім згаданих, підписувався ще й іншими псевдонімами, як Лосун, Подоляк, Правдолюб Петро, Чайка Іван, Шнайдер.

Літ.: (Без підпису). Огляд життя й діяльності Івана Верхратського. "Зоря" 2/1895; О. Лотоцький. Іван Верхратський. "Хроніка НТШ" 1920. К. Кисілевський. Іван Верхратський як філолог. "КІЇВ" 2/1952/103-107; П. Тимошенко. Іван Верхратський (1846-1919). "Хрестоматія матеріалів з історії української літературної мови", ч. 1/1961/155; Ф. Жилко. І. Т. Верхратський. До 120-річчя з дня народження. "Укр. мова в школі" 4/1966/194; М. Бернштайн. З ранньої діяльності І. Франка. "Жовтень" 3/1956/79-89; О. Криль. Учитель Івана Франка. (До 125-річчя І. Верхратського). "Дукля" 2/1971/63-66.

"ВЕСЕЛКА" (1887), літературна збірка, яку зложив фіктивний редактор Андрій Молодченко, а в дійсності студентська громада в Києві під наглядом Івана Франка, який і придумав "збірне" прізвище редактора. Мотивом видання збірки було бажання дати українській молоді якнайпопулярніше і

найкраще оброблений образ рідного села з його природою, людьми та звичаями. Тут проза переплітається з народними піснями та віршами Шевченка й інших поетів. “Книжечка, як писав Франко, може називатися взірцевою як обрібною окремих тем, так і укладом цілості, вона не втратила й пізніше літературної й виховної вартости”.

Збірка впорядкована за тематикою й містить твори А. Бобенка, Л. Боровиковського, Марка Вовчка, В. Грінченка, Л. Глібова, Д. Мордовця, І. Нечуя-Левицького, П. Ніщинського, П. Чубинського і Т. Шевченка.

Видав її Іван Франко для поширення в Україні, в надії, що царська цензура її пропустить і книжка розійдеться по всій Україні, але цензура книжки не пустила.

“**ВЕСЕЛКА**” (1922), літературний журнал-місячник молодих поетів у таборі полонених в Каліші. Появлявся за редакцією Е. Маланюка з травня 1922 р. Друкувалися в ньому молоді поети й прозаїки, як Борис Гомзін, Максим Грива, Борис Грінвальд, Юрій Дараган, О. Карманюк, М. Конопацький, А. Коршнівський, Ф. Крушинський, В. Лімниченко, Е. Маланюк, Галина Орлівна, Михайло Осика (Островерха), А. Падолист, Михайло Селегей та О. Турянський. Творчість молодих поетів йшла в руслі модного тоді символізму, тимто й викликала гостру критику противників модернізму, молодих сучасників реалістів, яких речником був Олесь Бабій, що оцінював поетичну творчість веселковців з позицій народницького реалізму, забарвленого шопенгауерівським волюнтаризмом.

Він оцінював молоду поезію “Веселки” як “марні копії кїв-

ських зразків” і як “метелицю бездушних та мертвих слів, яких беззмістовна гра і постійні проби наблизити поезію до музики доходять до абсурду”. Основного негативного рисом молоді поетії “Веселки” була, на думку критика, “бідність красок” і “відсутність всякої глибини думки”, тому він закликав поетів “злетіти із сфер абстракту на землю та стати на шлях активного відношення до життя”, тобто “замість зойку й скигління безси-лих писклят, яких буря викинула з теплого гнізда”, хотів бунту й протесту наболілої душі; замість сірих, анемічних картин — міцних барв, що відповідали б настроям революційної доби. Виступаючи проти культу мистецтва, критик вимагав мистецтва для життя, реалізації великих ідей, щоб поезію перетворити на зброю для боротьби за високі ідеали людства, бо “часи естетизму минули — поезія не може бути колісковою піснею для буржуазних нероб і похоронним гимном неврастеніків і декадентів”. Таку саму позицію займала т. зв. “пролетарська” критика в окупованій московськими більшовиками Україні.

Бабієва критика “Веселки”, надрукована в ЛНВ, за редакцією Д. Донцова, зачепила редактора “Веселки” Е. Маланюка, який жалівся, що стаття появилася саме в ЛНВ, але Донцов відповів на його жалі не менш гострою критикою “Веселки”, хоч не так безоглядно й аподистично, як Бабій, і з позицій експресіонізму.

В видавництві “Веселка” вийшла в 1923 р. збірка трьох молодих поетів п. з. “Озимина; альманах трьох” Е. Маланюка, М. Осика, М. Селегія.

Літ.: Н. Н. “Веселка”; літературний місячник. ч. I-VIII, 1922. “Нова Україна” (Прага) ч. 4/1923/154-

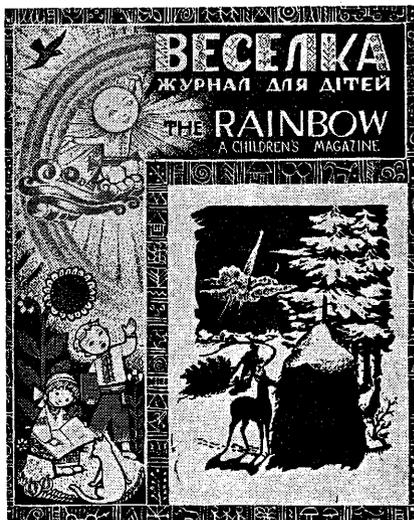
55; Ол. Бабій. Літературні журнали в 1922-23 р. ЛНВ 7/1923/271-276; Д. Донцов. Про молодих. ЛНВ 11/1923/267-280; І. Зубенко. "Веселка" і "веселківці". Передрук у ж. "Життя і школа" ч. 4/1973/1-10.

"ВЕСЕЛКА" (1951), "піонерська газета" для української закарпатської (на Пряшівщині) дітвори. Появляється від вересня 1951 р., спочатку під назвою "Піонерська газета" в м. Брні, звідки переселилася до Братислави й друкувалася українською мовою п. наз. "Веселка". Першим її редактором була Сузанна Ганудель, а потім, коли газета переселилася до Кошиць (1966), редакцію перебрала Ліна Старунська - Шишкова. Співробітниками газети були майже всі українські письменники Пряшівщини, на чолі з Василем Гренджою-Донським, нпр., Федір Лазорик, Микола Неврлі, Федір Іванчов, Ольга Дудко, Василь Зозуляк, Михайло Шмайда, С. Нірода, Сергій Макара, Юстина Матяшовська та ще деякі. На сторінках газети друкуються й твори самих дітей. Газета виховує в дітей любов до рідного слова й рідного краю, хоч до неї вимоги ставить і ком. партія й деморалізує дітей своїми гаслами.

Літ.: [Без підпису]. "Веселці" — 20 років". "Дукля" 5/1971/78.

"ВЕСЕЛКА" (1954 —), ілюстрований журнал для дітей, почав виходити від вересня 1954 р. в Джерзі ситі, Н. Дж., спочатку як додаток до "Свободи", а з 1957 р. як окреме видання "Свободи"-УНСоюзу, основане на власних передплатниках. Журнал редагує колегія в складі: Володимир Барагура, Богдан Гошовський і Роман Завадович, при постійній співпраці ми-

стецького дорадника Петра Холодного й музичних дорадників, Осипа Залеського й Р. Лавровича. В

журналі беруть участь майже всі еміграційні письменники, що пишуть для дітей, отже, окрім всіх трьох редакторів, яких твори появляються чи не в кожному числі, в журналі можна завжди знайти твори таких авторів, як Діма, М. Маморський, І. Наріжна, К. Перелісна, В. Переяславець, М. Погідний-Угорчак, Л. Полтава, Л. Храплива, Г. Черінь, Г. Чернобицька, Д. Чуб, Івга Чугай, М. Щербак, а навіть Б. Вабай-Нижанківський, під різними псевдонімами. Давніше дописували О. Цегельська, О. Данський, В. Радзкевич та інші, тимто й "Веселку" можна вважати найбільш репрезентативним журналом, в якому співпрацюють всі найкращі письменники, що пишуть для дітей. Тут також можна знайти майже всіх мистців-ілюстраторів поза межами рідних земель, які цікавляться дитячою тематикою. В журналі появляються твори різних жанрів, в тому й му-

зичні твори до віршів, пісень, п'єс, сценічних картин, лялькових театрів тощо. Нерідко появляються в журналі і спроби самих дітей.

Журнал має загальний всеукраїнський національний характер і призначений для дітей різного віку, тому зміст журналу багатий і різномудрий, з наставленням задовільними всіх дітей, старших і молодших. Його завдання виховувати українських дітей у національному дусі й на рідних національних та релігійних традиціях.

Відзиви: Батько. П'ять років на сторожі дитячих душ. "Шлях перемоги" ч. 1-2/1960; П. Савчук. Національно-виховне значення дитячих журналів ["Веселка"]. "Визвольний шлях" ч. 5/1961/509-513; В. Радзикович. Стежками дорогих традицій. "Наша мета" (Торонто), 4. 11. 1961; П. К. "Веселці" 10 років. "Шлях перемоги" ч. 36/1964/5; В. Барагура. Веселка в школі. "Свобода" чч. 175, 176, 177/1963 і окрема відбитка.

"ВЕСЕЛКА" (1960, 1967) антологія української підсоветської літератури для дітей, в двох томах, друге видання в трьох томах, вийшла в державному вид-ві дитячої літератури в Києві 1960 р. Упорядники: І. Соболь, Б. Чайковський, ред. колегія — В. Бичко, Н. Забіла, Ю. Збанацький. Антологія містить твори для дітей різного віку, а передусім для дорослих, тобто для різного рода виховників, які працюють з дітьми. До кожного автора додана біографічна довідка й світлина. Автори розміщені за абеткою, в 1-му томі 35 авторів, від Антоненка-Давидовича до Йогансена, між ними й зовсім недитячі поети, як М. Бажан із двома найбільш низькопоклонними перед Москвою віршами, як "Клятва" і "Гонець". В 2-му томі — 46 авторів, між ними й М. Рильський

також із найбільш низькопоклонними перед "вождями пролетаріату" віршами, як "Портрет Леніна", "Володя Ульянов", "Ілліч і дівчина". Головна тема творів — любов до комуністичної партії й советської "вітчизни" та до партійних вождів, а також тема дружби підсоветських народів т. зв. "героїчна боротьба радянського народу проти фашистських загарбників" та інші подібні банальні теми, не цікаві ні для дітей, ні для дорослих.

В 1967-69 рр. "Веселка" вийшла другим, поширеним виданням, в трьох томах, до яких увійшли твори для дітей і передсоветського періоду, починаючи від Шевченка; містить твори 29-х письменників — 225 творів (оповідань, віршів, загадок, байок, акровіршів тощо). Чимало письменників, що писали для дітей, до антології не ввійшли.

Вступну статтю до першого тома написав Іван Пільгук, який висвітлює історію дитячої літератури 19 — поч. 20-го ст. Він же для кожного автора написав короткий біографічний нарис.

Рец.: М. Шевченко. Трохи про "Веселку". "Літ. газета" 23/1961/4; П. Леценко. "Веселка", дитяча антологія. "Укр. література в школі" 4/1961/80; О. Ющенко. Барви і тіні "Веселки". "Вітчизна" 2/1962/202-204; Е. Борисова. Сім кольорів райдуги. "Прапор" 6/1961/91; Д. Олександренко. Веселка — юним і молодим. "Літ. Україна" 34/1968/3.

"ВЕСЕЛКИ І ГРОЗИ", назва касети, в якій зібрано кілька перших збірок молодих поетів сьогоденної Буковини, Закарпаття й Івано-Франківщини, а саме: Мирослава Аронця, Василя Гарвасюка, Ярослава Дорошенка, Людмили Кудрявської, Петра Мартина, Петра Палія, Михайла Пилатюка, Воло-

димира Фединишинця, Івана Чопея та Романа Юзві.

Рец.: Т. Салига. Знахідки і втра-ти. "Жовтень" 3/1973/146-9.

ВЕЧЕР Яким (1901 — ?, автн. Юра Артур Яремкевич), маловідомий галицький поет, за фахом астрофізик, автор єдиної збірки поезій "Кленове листя", що вийшла в 1946 р.

ВЕСІЛЬНІ ПІСНІ, рід народних обрядових пісень, зв'язаних з весільними обрядами. Українське весілля відзначалося великим багатством і різноманітністю та красою пісень. За походженням, весільна народна поезія — одна з найстарших. Дослідники висловлюють думку, що її народження сягає ще часів перед постанням окремих народностей (Г. Сухобус), чого доказом мало б бути те, що в тих піснях збереглися ознаки матриярхату, тобто матриярхальні відносини, уявлення й вірування, і не тільки в Україні, але й у всіх народів світу, тому українські весільні обряди більше або менше подібні до таких же обрядів інших народів, у яких розвиток родини йшов так само від матриярхату до патріярхату.

Перша писемна згадка про весільні пісні походить із 1096 р., деякі відомості дослідники знайшли в творі Петра Могили "Літос" та в описі України Бопляна (17 ст.).

Перший опис українського весільного обряду дав етнограф Г. Калиновський, але систематичне записування весільних пісень почалося в 19 ст. Південно-західний відділ рос. Географічного товариства в Києві видав низку збірників весільних пісень, як, нпр., П. Чубинського "Труды этнографичес-

ко-статистической экспедиции в Западно-Русский край" (т. ІУ, 1877), Я. Головацького "Народные песни Галицкой и Угорской Руси" (ч. 2, 1878), В. Шухевича "Гуцульщина" (ч. ІІІ, 1902), В. Гнатюка "Українські обряди і звичаї" ("Матеріяли до української етнології" тт. 19-20/1919/1-193).

Першим дослідником українських весільних пісень був французький фолклорист Поль Ляфорт, який у праці "Весільні пісні та звичаї" показав, що весільні пісні всіх народів мають подібний розвиток. По тій лінії йшов і український дослідник, В. Охримович, який у 90-х рр. видав працю "Значение малорусских свадебных обрядов и песен в истории эволюции семьи" ("Этногр. обозрение", т. 4, кн. ХІ, 1891 і т. 4, кн. ХУ, 1892).

Також І. Франко цікавився весільною поезією і з його доручення Ольга Рощкевич збирала чимало весільних пісень у Лолині, її збірка була надрукована в 1886 р.

Весільні пісні, яких фолклористи збирали досить багато, дослідники ділять на окремі групи, залежно від того, які теми найбільш поширені, але звичайно пісні достосовано до різних актів весільної драми, бо весільні обряди були фактично початком драматичної поезії. В весільному обряді можна зауважити наче п'ять актів: заручини або оглядини (змовини), підготовка весілля — плетення вінка, запрошення на весілля, печення короваю, саме весілля, потім понеділкування тощо. Кожний із цих актів відбувався в супроводі окремих пісень, які пояснювали або оспівували окремі події, передавали думки і настрої учасників, як жаль батьків за дочкою, а молоді за родиною, жаль молоді за дівочтвом, тривога за майбутнє,

прощання з дівочтвом, величання молодих, заворожування щастя-долі, похвала гостей, короваю, нарікання молодої, що її віддають до чужої родини або за нелюба, плач молодої сироти, побажання добробуту, й заможного та щасливого життя молодим, гостинність батьків, вихваляння розуму молодого в домі молодої, доброта і щедрість батьків молодого та ін., а також жартівливі й глузливі пісні, в яких дружки і свашки висмівали одні одних, та багато інших пісень на кожну подію. До весільних належать також повесільні пісні, які оспівують гірку долю невістки, що мусить важко працювати в домі батьків чоловіка й опівночі ходити до броду по воду, часто голодувати, бо свекруха ховає перед нею харчі і т. п., або щасливе подружнє життя, кохання тощо.

Весільну поезію часто включали письменники в художні твори, особливо драматичні, як І. Котляревський в "Наталці Полтавці", Г. Квітка в "Сватанні на Гончарівці", Т. Шевченко в "Назарі Стодолі", М. Кропивницький в "Дай серцю волю", М. Старицький в "Ой не ходи Грицю", також у прозові твори, як О. Кобилянська в повісті "В неділю рано", Марко Вовчок в оповіданнях "Козачка", "Горпина", П. Мирний у повісті "Хіба ревуть воли" та ін.

Літ.: В. Петров. Весілля як родовий акт і весільні пісні. ЕУ т. 1/1949/261-263; Г. Сухобрус. Весільна обрядова поезія. "Українська народна поетична творчість т. 1/1958/273-300; І. Франко. Жіноча неволя в руських піснях народних. Ль. 1883.

"ВЕСНА" (1878-1880), "письмо для словесности науки и забавы", москвофільська літературна газета-двотижневик, виходила в Коломиї за редакцією Ісидора Трембіцько-

го, що був її видавцем. Друкувалася в друкарні М. Білоуса. Почала виходити в 1878, перше число датоване 21 лютого. Вийшло всіх три річники, в першому 20 чисел (152 ст.), в другому 24 числа (168 ст.) і в третьому 24 числа (161 ст.). В газеті друкувалися й письменники немосквофільського напрямку, як Ц. Білиловський, Д. Млака, І. Озаркевич, І. Пасичинський, В. Залозецький, Ф. Міськевич, а з москвофілів І. Трембіцький, А. Яблонівський, Д. Вінцовський, О. Марків.

Другий річник виходив якийсь час з підзаг. "письмо для забавы и науки" (чч. 1-12), потім з підзаг. "письмо для словесности, науки и политики" (чч. 13-16), а решта з підзаг. "письмо для словесности, науки и забавы". Видавцем перших 12-х чисел був М. Білоус, а дальших 12-х І. Трембіцький. Третій річник видавав і редагував І. Трембіцький. З третім річником видання припинилось.

Літ.: О. Огоновський. История литературы русской, т. II, вип. 2/1889/947.

"ВЕСНА" (1915), перший збірник літературних творів і професійних статей газ. "Хлібороб" у Харкові, що вийшов у 1915 р. (48 ст.). Там надруковані деякі твори Л. Боровиковського, О. Доорохольського, Л. Волошка, О. Олеса, М. Чернявського та Я. Щоголева.

В 1916 р. вийшов перший-другий збірник тієї ж газети п. з. "Весна-літо" (43 ст.) з творами В. Грінченка, П. Грабовського, В. Алешка, В. Александрова, Т. Шевченка та І. Франка.

"ВЕСНЯНА ПРОРІСТЬ" (1969), збірка (альманах) малої прози відомих і маловідомих письменників кінця 19-го й початку 20-го

століть, які, на думку видавництва ("Молодь") були "предтечями", або "зачинателями", або бо-дай причинилися якоюсь мірою до виникнення й розвитку літератури "соціалістичного реалізму". Більшість творів, помічених у збірнику, досі не передруковувались, а передрук у цій збірці має на меті показати, ніби література соц. реалізму почалася ще в 19 ст., за Івана Франка, бо одні письменники того часу стали пізніше видатними діячами літератури соц. реалізму советських часів, як М. Рильський чи П. Тичина, інші ж були своєрідною мистецькою ланкою між до- і пожовтневою літературою, але всі начебто заклали підвалини, на яких виросла й зміцніла "радянська література". Збірка вийшла у видавництві "Молодь", упорядник — Василь Півторадні, його ж і передмова та примітки.

До збірки ввійшли твори таких письменників, як Х. Алчевська ("Асан і Зейнен"), Т. Бордуляк ("Жебрачка"), С. Васильченко ("На хуторі"), В. Грінченко ("9 січня"), Дніпрова Чайка ("Плавні горять"), О. Кобиланська ("Поко-ра"), М. Левицький (Пенсія"), О. Маковей ("Як Шевченко шукав роботи"), О. Олесь ("Вони"), Н. Романович - Ткаченко ("Богиня революції"), В. Самійленко ("Патріот"), В. Стефаник ("Лан"), А. Тесленко ("Наука"), Леся Українка ("Метелик"), І. Франко ("Вівчар"), Г. Хоткевич ("Черемош"), М. Черемшина ("Зведениця"), М. Чернявський ("Косар"), Е. Ярошинська ("Адресатка померла").

Побіч вицезгаданих авторів у збірку ввійшли і твори маловідомих письменників, як К. Анищенко, Т. Волотько, Ю. Вудяк, С. Гнідий, М. Голобородько, Г. Григоренко, О. Гринюк, А. Діброва, Я. Жарко, М. Жук, Н. Каложний, П. Ка-

пельгородський, Г. Квасницький, Н. Кибальчич, Ю. Кміт, Г. Комарова, І. Круча, Я. Мамонтов, П. Маморський, П. Мандрівець, Д. Маркевич, М. Могілянський, Наталка Полтавка, М. Новицький, М. Олійник, Л. Пахаревський, О. Плющ, В. Стеблик, І. Тарасенко, Ф. Темний, Д. Харовюк, А. Хомик, А. Худоба, А. Шаблинко.

Рец.: Н. Калениченко. З нагоди видання збірки малих прозових творів "Весняна прорість". "Укр. мова в школі" ч. 11/1970/89-91.

"ВЕСНЯНІ ОБРІ" (1968, 1969, 1971), збірники статей про літературу для дітей; один вийшов у вид-ві "Дніпро" в 1968 р. як "збірник статей з питань дитячої літератури", другий у вид-ві "Веселка" в 1969 р. як "літературно-критичний альманах", а третій у тому ж в-ві в 1971 р. В першому зб. шість статей, які відкривав Вал. Бичко статтею "Безмежне поле" і пише про традиції й новаторство в літературі для дітей, основується на творах кількох авторів дитячої літератури, які "вміло поєднують традиційні дитячі жанри й теми з сучасністю". Зразком поєднання уважає він казку П. Тичини про Телесика, в якій замість традиційних гусей виступають сучасні літаки. З інших авторів він згадує Платона Воронька й Віктора Каву, які теж поєднують традиційні теми з комуністичною тематикою й цілеспрямованістю.

Тетяна Буженко у своїй статті "Дитина і світ героїчного" пише про потребу наповнювати літературу для дітей ідеями "соц. гуманізму", "рад. патріотизму", "солідарності трудящих", "дружби народів" та іншими того рода псевдоідеями, в які в самому Сов. союзі ніхто вже не вірить, бо вони по-

казалися наскрізь фальшивими пропагандивними гаслами, яких реальна сторінка має якраз протилежний характер. Проте, такими статтями українські автори намагаються виховувати дітей в антинаціональному протиукраїнському дусі в ім'я російських імперіалістичних інтересів.

Юрій Ярмиш у ст. "У фантастичному світі казки" обговорює жанр казки в підсов. літературі для дітей і підкреслює важливість підтексту в казці, який може виконувати різні виховні чинності, нпр., "збуджувати мрії про прекрасне", що ніби то "втілюється в країні збудованого комунізму".

Поет Микола Сингаївський цікавиться в своїй статті "Чим живе поезія для дітей" питанням якості тієї поезії, розглядає вірші окремих поетів і стверджує, що дитяча література не стоїть на належнорівні ідейно-мистецькому рівні.

Окрім згаданих, у збірнику виступають ще Тетяна Вуженко, яка пише про історико-революційну тематику в літературі для дітей ("Дитина і світ героїчного"), Ф. Ващук пише про "Твори О. Вишні про дітей для дітей", а інші автори правильно вказують на від'ємність гоголо дидактизму й моралізаторства в творах для дітей. Вони теж підкреслюють, що в книжках для дітей переказ переважає над показом, а до того переказ часто буває дуже кволий, позбавлений уявності і насичений холодною раціональністю й шаблонністю мови (Л. Маляренко), в чому мають рацію.

Другий збірник відзначається більш різноманітною тематикою і проблематикою статей, відкривається статтею В. Бичка "Епохи, діти, література", в якій автор досліджує зацікавлення дітей в різних часах і країнах, цікавиться "громадським звучанням" літера-

тури для дітей і підкреслює потребу романтично-пригодницьких творів для підлітків. І. Заєць та М. Сингаївський пишуть про Леніна в літературі для дітей, І. Солдатенко порушує питання романтики, пошуків, пізнання, виховання духовної краси в дітей ("Два роздуми над сучасною прозою") й обговорює повісті Ю. Збанацького "Курячий бог" і "Героподвія" та казки Ю. Ярмиша, який, в свою чергу, досліджує казку Н. Забіли та її зв'язок з фольклором. М. Петровський пише про поезію для наймолодших дітей ("Що для найменших"), а Г. Полушкіна й Т. Вуженко обговорюють драматичні й гумористичні твори для дівчор. О. Кравецька цікавиться творами І. Нечуя-Левицького для дітей ("І. С. Нечуй-Левицький і література для дітей"), В. Малик знайомить читачів з біографією О. Донченка ("Штрихи до біографії О. Донченка"), а О. Єфімов — з проблемою взаємин дитячої книги з дітьми ("Великі турботи малого читача"). Врешті в "Трибуні" збірника письменники "роздумують" про літературу для дітей.

Рец.: Л. Маляренко. За весняними обр'яями. "Літ. Україна" 31/1968/3; Й ж. "Весняні обр'ї"; літературно - критичний альманах... "Укр. мова в школі" 9/1970/72; **Б. Чалий.** "Весняні обр'ї — тьмяно чи сонячно? критичні нотатки письменника", "Літ. Україна" 49/1970/1-3.

ВЕСНЯНКИ, давні народні обрядові пісні, здебільша хоріві, з іграми і танцями, зв'язані з приходом весни, коли природа будиться від зимового сну й викликає радість, яка виявляється піснями й танцями молоді на вигонах. Звичай зустрічати весну має глибоке коріння в стародавніх уявленнях первісних людей про боротьбу проти-

лежних сил природи — холоду й тепла. Слов'янські народи мали дуже давній звичай при зустрічі весни виганяти зиму, яку символізувало солом'яне опудало, одягнене в людську одягу. Його роздагали й палили або кидали в воду, співаючи при тому пісень, в яких оспівували пробудження природи й висловлювали надії на добрий урожай.

За віруваннями наших предків, весну приносили птахи з теплих країв, тому навесну відбувався обряд зустрічі жайворонків. Жінки пекли обрядове печиво, що формою нагадувало жайворонка, тому й називалося “жайворон”. Діти носили його по селу і співали пісень про прихід весни, “Ой весна, весна...”

З приходом весни оживала природа, а разом з нею й померлі родичі, тому свято весни було і святом предків, яких вшанування мало на меті випросити за їх допомогою добрий урожай та багатий приплід худоби. Віра в силу померлих основувалася на повір'ї, що після смерті людина зливається з природою і стає деревом, квіткою, травою тощо. Звідти походить і оспівування в веснянках дерева — символу весни і предків.

Веснянки починали співати звичайно тоді, коли вперше закувала зозуля, або коли прилітала вівсянка, в якій співанні вчувалися слова “шмаровіз, шмаровіз, покинь сани, бери віз” (М. Грицай), найчастіше одначе з початком березня, 1-го або 9-го. Молодь і діти виходили на горбки, де вже розтанув сніг, і співали “Весна, весна красна! Прийди весно, з радістю, з великою милістю” і т. п. Співаючи пісень, дівчата виводили коло.

Танкові пісні мали різноманітний характер. Весняне свято завжди починалося піснею “Кривий

танець”. Дівчата ставали одна за одною в ряд і рухалися за провідницею зикзакувато, що мало означати неодночасний і нерівномірний прихід весни в природі. Пісню ж “Воротар” або “Володар” співали дві групи дівчат, діалогічно, з відповідними рухами. Одна група, піднявши руки, утворювала ворота, а друга пробігала крізь них і співала при тому чи й перед тим “Воротарю, воротарю, відтвори воротонька”.

В пісні-грі “Зелений шум” два ряди дівчат ставали один за одним і сплітаючи руки утворювали міст, по якому пускали дитину або підлітка, що зображували “Зелений шум” і приспівували “Шум ходить по діброві, а Шумиха рибу ловить” (В. Бобкова). Інші відомі веснянки, це “Дібровонька” або “Вербовая дощечка”, “Перепілка”, “Король”, “Просо”, “Царенко”, “Кострубонько”, “Мости”, “Ворота”, “Шум”, “Розлилися води на три броди”, “Огірочки”, “Мак”, “Льон”, “Журавель”, “Зайчик”, “Подольяночка” та багато інших. В веснянках найбільш поширені теми кохання і протиставлення милого нелюбові. Дівчина наперед уявляє майбутнє життя, коли одірветься від свого роду, і висловлює в пісні свої почування та відчуття неспокою, тривоги, жалю за дівочтвом.

За словами М. Костомарова, веснянки, це “юність, переважно в житті жінки, зображена в послідовному розвитку почуттів і поривів у зв'язку з розвитком життєвої сили оточуючої природи. Саме тому в цих піснях постійно зустрічаються порівняння й символи, і тому деякі пісні співаються раніше від інших, ніби узгоджуючись із станом природи”.

Дослідники ділять веснянки, умовно, на дві групи: старовинні й новіші. До першої групи нале-

жать хорогоди, танки, пантоміми, в супроводі протяжних пісень, а другу групу творять ліричні та жартівливі пісні, яких співала молодь вечорами. Ця група збереглася краще від першої, але перша група краще зберегла старовинність — часи родового побуту.

За темами веснянки діляться на кілька груп, серед яких головну групу творять пісні про кохання, а іншу групу творять пісні весни. До окремої групи належать жартівливі веснянки із сатирою на хлопців або й на дівчат.

На західноукраїнських землях веснянки називали гаївками, гагільками, ягівками та іншими подібними назвами (див.).

Записи веснянок почалися в нас із початком 19 ст. Багато їх записали Михайло Максимович, Амвросій Метлинський, Б. Залеський, Жегота Павлі.

Народні веснянки залишили свій слід і в художній літературі. Під їх впливом Франко написав цикл віршів “Веснянки”, в яких використав народнопісенну форму й символіку. В образі весни він бачив пробудження сил народу, що стає до боротьби за свою долю. Також у творах Лесі Українки є поезії, в яких опрацьовані теми веснянок. В народному стилі, напр., написана її “Русалка”, а “Веснянкою” назвала вона вірш, присвячений сестрі Ользі. Теми веснянок можна знайти і в творах П. Грабовського, А. Малишка (“Веснянки”) та М. Рильського (“Маївка”).

Літ.: В. Гнатюк. Гаївки. Ль. 1909; К. Квітка. Народні мелодії. З голосу Лесі Українки, ч. I, II, К. 1917; В. Верховинець. Веснянки. Х., 1920, Весняночка. Х., 1925; В. Бобкова. Веснянки. Календарно-обрядова поезія. В кн. “Українська народна поетична творчість”, т. 1/1958/251; С. Килимник. Український рік у народних звичаях в

історичному освітлені. Т. II. Весняний цикл [Веснянки-гаївки, 1959]; М. Грицай. Перлини народної творчості; вступна стаття в кн. “Веснянки”, К. 1970, ст. 5-20. Відомості про веснянки також в Історії української літератури М. Грушевського, т. 1.

ВЕЦЕЛІУС, В., псевдонім Майка (Михайла) Йогансена, яким підписані деякі його твори, як “Пригоди Мак-Лейстона, Гарі Купера та інших”.

“ВЕЧЕРНИЦІ” (1862-63), “літератке письмо для забави й науки”, перша в Галичині українська літературна газета-тижневик, виходила у Львові в 1862-3 рр. заходами невеликої групи патріотів, — трьох студентів, Федора Заревича, Ксенофонта Климковича й Євгена Згарського, які організували першу народовецьку громаду, за прикладом київських українців, з метою розвивати українську літературу живою українською народною мовою. Їх часом називали навіть другою “Руською трійцею”, яка йшла слідами Шевченка і першої трійці. Ця трійця й почала видавати своє “письмо”, “Вечерниці”, для ширення своїх ідей. Перше число появилось 1-го лютого 1862 р. за редакцією Ф. Заревича (пс. Юрко Ворона), який і підписував газету як видавець, а В. Шашкевич підписував в 1863 р.

В газеті друкувалися такі автори: К. Весарабець (В. Вернатювич), В. Вучацький, А. Вахнянин, Р. Весоловський, В. Залозецький, Ф. Заревич, Е. Згарський, Кс. Климкович (І. Хмара), А. Чужбинський, Із. Шараневич, В. Шашкевич. Із наддніпрянських авторів в журналі друкувалися твори Л. Глібова, М. Вовчка, П. Куліша й Т. Шевченка.

З літературних матеріалів в газеті друкувалися статті К. Климковича "Найдений скарб" і Хуторянина (П. Куліша) "Чого стоїть Шевченко як поет народний".

В другому річнику (1863) друкувалися Гр. Будеволя (Д. Танячківч), Т. Вещняк (П. Куліш), М. Вербицький, Кс. Климкович, Ю. Кобиланський, М. Костомарів, М. Устиянович, О. Федькович, В. Шашківч. З художніх творів там друкувалася повість Юрка Ворони (Ф. Заревича) "Жлопська дитина" і шість оповідань із життя села (вперше в Галичині), сатирична поема Остапа Левицького "Уцкї-нєри", що висмівала польську шляхту. Поема підписана була псевдонімом Остап Ковбасюк, який поляки підхопили й почали називати українців "ковбасюками" (М. Мороз). В 1863 р. Шашківч видав збірку перекладів з Гете "Зільник".

"Вечерниці" були газетою галицьких народоців, які прагнули розвивати українську національну культуру й ширити ідею єдності й соборності українських земель. Загально газета орієнтувалася на журнал "Основа" і це редакція відзначувала в перших числах, мовляв, "найбільше здалась би "Основа", бо "там розкривається правдивий образ нашої теперішньої літератури, там пізнаємо, скільки ми уже маєм та як цінити те, що тут в невеличких брошурках подається". Під впливом "Основи" "Вечерниці" проголошували, що українці й русини один нарід, окремий від інших, який має свою окрему історію, мову, літературу, і який "зріс на свою питоменну стать як кожний інший і його такого виховало время і вже йому зростися з якимнебудь іншим народом не можна. З його

особним розвоєм розвився і його язык — самостатно, а з того його питоменного языка має розвиватися його письменная словесность, котрій ему належить дати просвіченіє" ("Вечерниці" ч. 1/1862/2).

В справі мови редактори закликали прийняти "письменний язык з України і прислухатись до того, що говорять українські літератори, іменно редакція "Основи" ("Вечерниці" ч. 27/1862/239). Вслід за тим у "Вечерницях" передруковувалися різні матеріали з "Основи", зокрема літературно-художні та науково-популярні.

"Вечерниці" перестали появлятися в половині 1863 р., всіх чисел вийшло значно більше ніж подає УЗЕ(17), бо тільки в 1863 р. вийшло понад 17 чисел, а в 1862 найменше 32 числа (див. М. Бернштайн, Журнал "Основа". К. 1859, ст. 211-13).

До упадку "Вечерниць" причинилися, а чи, може, й спричинили упадок галицькі москвофіли, які повели сильну пропаганду проти народовецького руху, та все таки і за той короткий час газета зробила корисну освідому роботу, бо пробудила нарід від москвофільського чаду. Після "Вечерниць" почали появлятися інші періодичні видання, як "Мета", "Нива", "Русалка" та ін.

Літ.: М. Бернштайн. Журнал "Основа". К. 1859, ст. 211-13; І. Боднарук. В 100-річчя появи "Вечерниць". "Укр. думка" (Лондон) ч. 7/1962/6.

"ВЕЧОРНИЦІ" (1907), "український юмористичний збірник", оповідання, байки, гуморески і куплети. Вийшов у Харкові 1907 р. На зміст 1-ї частини складаються оповідання Л. Лучицького "Вокачка" та "Чавунка і сліпці", О. Стороженька "Вуси", П. Раєвського

“Київські приказчики”, “Сонні мари”, “Мертве тіло”, Г. Квітки “Підбредяч” та П. Куліша “Сіра кобила”. Другу астину виповнюють байки, гуморески, куплети Л. Лучицького, М. Кропивницького та С. Руданського.

Друге видання цього збірника під тим самим заголовком, з підзаголовком “український збірник, гумористичні оповідання” у значно скороченому й зміненому виді (71 ст.), появилася в 1912 р. Відкривається оповіданням А. Чехова “Без титулу”, якого в першому виданні не було. З інших авторів залишилися тільки Л. Лучицький (“Бокачка”, “Лист турецького султана козакам” і “Відповідь козаків султанові” — цих двох оповідань у першому вид. теж не було) та О. Стороженка “Вуси”.

ВИГАДКА, художня (також видумка, вимисл) в літературі й мистецтві це сама творчість, творчий процес, дія мистецької уяви письменника, який, опираючись на фактах і явищах реального світу, вигадує нові факти і явища чи дії, які могли або могли б існувати в певних умовах, хоч у такій формі як у мистецькому творі вони не існували. Проте вони ймовірні й відповідають реальним умовам життя. Вигадка однак буває і така, що можлива тільки в мистецькому (літературному) творі, а в реальному житті не трапляється, тобто конкретно неможлива, проте вона ймовірна, коли ж все таки неймовірна, то вона належить до фантастики.

Про вигадку говорив уже в своїй Поетиці Аристотель, який казав, що поет говорить несконечно про факти, які відбувалися, але й про такі, що могли відбуватися або про які кажуть, що вони відбувалися. Поет, казав він, наслі-

дує природу й дії людей, але наслідування не означає копіювання чи фотографування, а творення, власне, вигадування нових, які могли б існувати в певних умовах.

Пізніше писали про вигадку автори давніх українських поетик, підручників поетики 17-18 ст., вживаних у школах, які в засаді ґрунтувалися на античних поетиках Аристотеля-Горація, але в інтерпретації теоретиків західного Відродження (Віди, Масена, Понтатана, Доната), як, нпр., Поетика відомого письменника й професора Київської академії Теофана Прокоповича, який писав: “Перше, без чого не може обійтися всякий поетичний твір, це вигадка, і якщо її нема, то скільки б не написати віршів, всі вони будуть нічим іншим як лише віршами і називати їх поезією буде неможливо”. Видумка, писав він далі, буває двояка — самої події і способу, як вона могла відбуватися. Вигадка події означає, що поет її цілком, геть усю, вигадує, тобто вигадує те, чого ніколи й не було, а вигадка способу буває тоді, коли поет говорить про якусь подію, але без уваги на спосіб, як вона могла відбуватися, тільки вигадує сам правдоподібний спосіб.

Вигадка події, на його думку, теж буває двояка: така, що не здається вигадкою, дуже правдоподібна, і така, що здається вигадкою. Перша буває тоді, коли поет говорить про випадки й події, яких не було в дійсності, але вони ймовірні і не виявляють нічого незвичайного, а друга — коли поет говорить про щось надприродне або незвичайне для людей (кн. II, гл. У).

Окрім того, Аристотель казав ще, що поет може показувати не

тільки те, що було або могло бути, але й те, що повинно бути, тільки показує так, щоб було переконливо.

На цій можливості ґрунтується головним чином соц. реалістична література, яка показує не стільки те, що фактично чи реально існує, скільки радше те, що повинно реально існувати згідно з партійною програмою про “перетворення природи”. Річ одначе не в тому, що соц. реалістичні письменники вигадують “уроєне” майбутнє, тільки в тому, що вони, вигадуючи те, що за їх програмою повинно бути, подають за таке, що фактично існує як реальне. В тому й полягає обман совєтської соц. реалістичної літератури, що вона програмові прагнення подає за реальні факти і таким способом обманює людство зображенням неіснуючого щастя на землі, якого не тільки нема, але й не може бути.

Літ.: Г. Сивокінь. Давні українські поетики. Х. 1960, ст. 41; Ф. Прокопович. Сочинення. М.-Л. 1961, ст. 287; Аристотель. Поетика. К. 1961.

ВИГОВСЬКИЙ Володимир (1. 1. 1929 —), маловідомий підсов. письменник молодшого покоління; нар. на ст. Жужель на Житомирщині в родині залізничника. Після нім.-сов. війни, вчився в середній школі, потім на редакторському факультеті Поліграфічного інституту. Літературна діяльність обмежена. В 1955 р. видав повість “Вогонь юного серця”, якої перша частина друкувалася раніше в альманасу “Літературна молодь”, а в 1964 р. друкувався його уривок кіноповісти “Екзамен на зрілість” (“Літ. Україна” 79/1964/3). Оповідання й нариси друкуються в періодичній пресі.

ВИГУКИ, невідмінна частина мови, здебільша односкладові слова, а нераз тільки один звук, що не мають лексичного значення, але служать до виявлення емоцій, тому й виконують певну естетичну функцію. В українській літературі, зокрема в поезії, як і в народній творчості, вигуки виражують різні почування й настрої, тому й належать до поетичних засобів. Найчастіше вживані вигуки в українській мові, окрім звичайних голосних звуків, як а, е, о, у, такі: ах, ох, ех, гей, ой, га, ага, ого, го-го-го та ін., нпр.: “Ох, не однаково мені” (Т. Ш.), “Ой, як мало, як мало проснулось” (І. Фр.), “Гей, шинкарко, гей, шинкарко, горілки давайте!” (П. Гулак-А.).

Вигуки, які б не були, не зв'язані з реченням і до нього не належать, але тому що вони виражують різні почування й переживання та ставлення до інших персонажів, в розмовній мові і в поезії вони необхідні, тому їх естетична роль немаловажна. Буває й таке, що деякі поети надуживають вигуки і це знижує поетичну вартість їх віршів.

ВИДАВНИЦТВО, виробничо - торговельне підприємство для видавання й поширення книжок, журналів, газет, музичних нот, містецьких листків тощо. Видавничі підприємства за організаційним принципом бувають: державні, громадські, кооперативні, спілчанські, партійні й індивідуально-одноособові, а за спеціальністю наукові, науково-популярні, літературні, церковно-релігійні, філософські, політичні, господарські, технічні, музичні, шкільні, виховні, дитячі, — що видають тільки лі-

тературу для дітей — і мішані, які поєднують різні ділянки.

Основою всякого видавництва буває, звичайно, власна друкарня, тому більші видавництва мають власну друкарню, часом і палітурню та книгарню, деякі великі видавництва мають і власну папірню.

Найчастіше постають, у нових часах, пресові видавництва, що їх оснують суспільно-політичні групи, партії, середовища, які прагнуть за допомогою преси й книжок поширювати свої ідеї, погляди, програми, ідеології тощо. Наукові установи й товариства організують видавництва для видавання наукових праць, які показують їхню наукову діяльність і поширюють серед своїх читачів їх наукові досягнення.

Найбільш поширені бувають одначе літературні видавництва, які мають найбільший збут своїх видань, наомість інші видавництва мають менші можливості поширення. Літературний характер мають також шкільні й виховні видавництва, а часто й політичні, які літературу трактують як засіб ширення політичних ідей, поглядів та ідеологій і для своєї видавничої діяльності випускають такі твори, які допомагають ширити їх погляди.

Літературні видавництва мають значний вплив і на літературну продукцію та на розвиток літератури, оскільки письменники, зокрема прозаїки, орієнтуються більшою або меншою мірою на читачів і стараються задовільнити їхні зацікавлення. Існування театрів сприяє розвитку драматичної літератури, а широко розвинена періодична преса допомагає розвитку художньої прози й поезії. Літературні видавництва, частинно й деякі інші (філософічні, релігійні)

мають чималий вплив і на духовний рівень читацької публіки видаванням творів високої мистецької та наукової вартости.

З історії українського видавничого руху. Перші видавництва в Україні поставали при монастирях, де переписувалися книги, головню, для церковних потреб. За княжих часів головним осередком, де переписувалися книги, що розходилися по всій Україні та по всій Києво-руській імперії був Києвопечерський монастир. Звідти вийшло найстарше "Остромирово євангеліє" (1056-57) та всі інші церковні книги того часу. За відомостями "Початкового літопису", до поширення книжки великою мірою причинився князь Ярослав Мудрий, який зібрав багато переписувачів і перекладачів, які перекладали й переписували твори візантійської літератури. Саме там були перекладені відомі "Збірники Святослава" (1073- і 1076) і багато інших творів релігійної літератури. Згодом цим ділом займалися й інші монастирі, що поставали з ініціативи або за прикладом Печерського. Дослідники стверджують, що з княжої доби, 11-14 століть, збереглося до наших часів около вісімсот рукописних книг, а тих, що не збереглися, то й не збагнути.

З винайденням друкарства, видавнича діяльність на Україні відродилася й пожавилася. Видавцями перших друкованих книжок були силою факту власники друкарень. Першим відомим видавцем друкованих українських книжок був Іван Федорович, який видав сім книжок кирилицею, дві у Львові, а п'ять у тодішньому культурному осередку Острозі. Але дослідники мають дані твердити, що у Львові вже була й перед ним друкарня, хоч книжки, які там

друкувалися, не збереглися та й із самої друкарні мало що залишилося, але й те, що залишилося, свідчить, що Федорович не був першим видавцем українських книжок, бо був ним хтось інший, невідомий видавець. Першим відомим видавцем, перед Федоровичем, хоч і не на українській землі, а в Кракові, був Святополк Фіола, відомий як Швайпольт Фіоль, що видавав у Кракові книги церковнослов'янською мовою й кириличним письмом.

Федорович був видавцем "Апостола" й "Букваря" у Львові 1754 р. В Острозі він видав для кн. Острозького і під його опікою "Читанку" (1578), "Букварь" (1578-80), "Новий заповіт із псалтирем" (1580), "Біблію" (1581) і "Хронологію Андрія Римши" (1581).

Згодом число друкарень, отже й видавництв збільшилося і завдяки тому постало кілька видавничих осередків, які обслуговували перш за все потреби Церкви, а при тому й інші. Найбільшими і найстаршими видавничими осередками на Україні були Львів і Київ. Львів був першим українським містом, яке мало друкарню. Після виїзду Федоровича до Острога, його друкарню викупило від лихваря Якубовича Львівське Успенське Братство і почало видавничу діяльність (1591), яка тривала кілька століть, майже до кінця 18 ст. Хронологічно однаке першим було Острозьке видавництво, яке по відході Федоровича перебало його друкарню і впродовж 30-ти років видало понад 30 церковних книг. Воно працювало до 1612 р. Перша його книжка — "Посланіє Константинопольського патріярха Єремії", що появилася ок. 1583 р. Перша датована книжка вийшла в Острозі 1587 року,

то був полемічний твір Герасима Смотрицького "Календар римські нови". Іншими острозькими виданнями були: "Апокризис албо отповідь на книжки о соборі Берестейском" (1598), визначний полемічний твір того часу "Отпись на лист отца Іпатія" (1598), книга послань патріярха Мелетія Олександрійського у православному перекладі п. з. "Книжиця в десятиох розділах" (1598), "Василія Великого книга о постничестві" (1594), "Правила істинного живота христіянского" (1598), "Октоїх" (1604), "Лист Мелетія патріярха Олександрійського до єпископа Іпатія Потія" (1605), "Лїкарство на оспалий ум чоловічий" (1607), "Часослов" (1612).

Короткотривалим було видавництво Балабанів, Гедеона й Федора, яке мало аж дві друкарні, одну в Крилосі, яка була власністю Гедеона Балабана, єпископа, а другу в Стрятині, якої завідувачем був його брат Федір Балабан. В цій друкарні працював якийсь час відомий автор "Словника славенороського", Памво Беринда. Видавництво Балабанів видало всього три книги — "Служебник", "Требник" і "Учительное евангеліє". Це в-во відзначилося тим, що видавало найкраще художньо оформлені книжки, які були зразком для багатьох інших видавництв.

Четвертим хронологічно і другим найбільшим після Львівського братства було видавництво Києвопечерського монастиря, яке почало свою діяльність на базі Стратинської друкарні, яку купив ("...повскресил друкарню припалую пилом, Балабана...") у Балабанів архимандрит Печерського монастиря Єлисей Плетенецький. Точна дата цієї події невідома, але Печерське видавництво поча-

ло свою діяльність десь у 1606 р. виданням таких книг, як "Мінея обща" (1608), "Псалтир" (1609), "Тріюдь пісна" (1615) і "Часослов" (1616-17), єдиний, що зберігся з того часу, а раніші — відомі тільки з бібліографії. В першій половині 17 ст. Печерське вид-во випустило в світ около 80 назов, в тому 12 польською та латинською мовами. До наших часів збереглося тільки 58 друків і два зшитки гравюр. До Києвопечерських видань належать, відомі з історії літератури, панегірик Є. Плетенецькому "Възерунок цнот" (1618), "Весіди на 14 посланій" (1623), "Великий гребник" Петра Могили (1646), "Тріюдь пісна" (1627), полемічний твір Захарії Копистенського "Книга о вірі" (1620-21), Касіяна Саковича "Вірші на жалостний погреб Петра Конашевича Сагайдачного" (1627), низка панегіриків, а між ними й панегірик Петрові Могили "Імнологія, си єсть піснословіє", де є відомості про Лаврвських друкарів. Лаврвське видавництво перебало від Балабанів, разом з друкарнею, і звичай художнього оформлення своїх видань. Це видавництво діяло, перетформоване, до 1941 р.

В Києві працювали коротко й менші видавництва того часу — Тимохвія Вербицького, що раніше працював у Лаврі, і Спіридона Соболя з Білоруси. Обидва видали кілька книжок.

В першій половині 17 ст. у Львові працювало кілька видавництв: Успенське братство, Михайла Сльозки і короткотривале вид-во Желиборського, що видало всього три книжки. Братське видавництво видало за 20 років, 1630-1651, 32 друки, з яких збереглося тільки 15, релігійного змісту, між ними й "Вірші з трагедії Христос пасхон" (1630) Григорія Бутовича і "Роз-

мишляньє о муці Христа" (1631) Йоанкія Волковича, яку уважають зародком української драми, "Октоїх" (1630), "Анфологіон" (1632, 1638, 1641, 1643), "Євангеліє" (1636), "Часослов" (1642), "Служебник" (1637) та інші.

Видавництво Сльозки працювало в 1638-1667 роках. Сльозка мав власну друкарню і видав ок. 42 друки, в тому понад 20 слов'янських. Він видавав переважно богослужбові книги, також букварі, але вони не збереглися. Між його виданнями були такі твори, як Йоанкія Галятовського "Ключ разуміня" (1663, 1665) і "Небо нове" (1665). Сльозка перший почав видавати книжки малого розміру (16).

З першої половини 17 ст. відомі ще мандрівні видавництва з друкарнями, між ними вид-во Кирила Траквіліона Ставровецького, автора відомого твору в історії літератури "Зерцало богословія", що вийшло в Почаєві 1618 р., "Євангеліє учительное", що вийшло 1619 р. в Рахманові, і "Перло многоцінное", що вийшло в 1646 р. в Чернігові.

Інше мандрівне вид-во мав Домжив Людкович, що працював з монахом Сильвестром і видав 9 друків, з того 4 в Угорцях коло Самбора, і 5 на Волині.

В другій половині 17 ст. працюють ті самі вид-ва, що й перед тим — Києвопечерське і Львівськобратське, але, крім них, було ще видавництво в Уневі, яке друкувало свої видання в друкарні Желиборського.

Києвопечерське вид-во, яке видавало церковні книги, працювало свобідно аж до 1721 р. (в тому році постала в Москві спеціальна синодальна канцелярія для цензури українських церковних книг, тому видавництво не могло свобід-

но працювати), і випустило за той час (1656-1721) около 200 книжок, в тому 11 польською та латинською мовами, і чимало літературних творів тогочасних письменників, як Лазар Баранович, Іннокентій Гізель, Йоанкій Галатовський, Антон Радивилівський, Стефан Яворський та ін. З 1674 р. Лаврське видавництво починає видавати букварі, а з початком 18 ст. календарі для ширшого вжитку. Там вийшли такі твори, як "Меч духовний" (1660), "Патерик Печерський" (1661), "Трубы словес проповідних" (1167), "Огородник" (1676), "Ифіка Герополітика" (1712) та ін. Всі ці книги видані в мистецькому оформленні.

В 1671 р. Чернігівський архієпископ Лазар Баранович заснував видавництво з власною друкарнею в Новгороді Сіверському, яку пізніше перевіз до Чернігова. Новгородсіверські видання, яких було 17, з них 10 польською мовою, в тому й самого архієпископа, датовані 1675-79 роками. Окрім богослужбових книг, вид-во Лазаря Барановича видавало й літературні, полемічні та моралістичні книжки малого розміру (8-ка). В 1679 р. архієпископ Баранович переселився до Чернігова і туди відправив друкарню та продовжував видавничу діяльність. Там він випустив 102 видання, з яких збереглося 82. За кількістю й тематикою, це вид-во займало тоді друге місце після Києвопечерського й видавало переважно літературні й полемічні книжки, панегірики, збірники поучень, букварі тощо. Деякі книжки були гарно оздоблені, головню церковні, як "Тріодь цвітна" (1685), "Молитослов" (1687), "Руно орошеное" (1676), "Служебник" (1697), "Полуустав" (1703), "Вогородице Діво" (1707),

"Царський путь" (1709), "Новий Завіт" (1717) та ін.

Видавництво Львівського братства в другій половині 17 ст. і в першій половині 18 ст. працювало з перервами, через польські переслідування, й обмежувалося здебільша до церковних книг. Все таки за той час там вийшло около 120 видань, в тому десять видань "Букваря" (24,900 прим.) та декілька літературних творів, як панегірик "Вінец побіди" в одному примірнику, віршована драма Михайла Козачинського "Благоутробіє Марка Аврелія..." (1745), "Філософія Аристотелева" трьома мовами — тодішньою книжкою українською, латинською та польською, "Анфологон" (1694, 1738) та інші. В 2-й половині 18 ст. (1740-1800) братське вид-во видало ок. 70 друків, окрім "Букваря", відому вже "Ифіку ієрополітику" (1760), каталог братських друків "Таксу" (1761), "Малу книжицу ко употребленію руским училищам" (1786), "Буквар" з додатком "Політики свіцької" (збірник правил приличної поведінки для молоді), віршованій панегірик Петра Лодія "Ономастикон" (1791), підручник філософії Християна Вавмайстера "Любомудрія наставленія" в перекладі Лодія (1790-91) й інші. В 1788 р. Львівське братство було розв'язане, а друкарню перебрав Ставропігійський інститут, який продовжував видання церковних книг, але вже не був таким культурним осередком, яким було Братство. Інститут працював до 1939 р. Другим після Братського було вид-во Унівського монастиря, яке в 1648-1770 роках видало около 60 друків і працювало з перервами (1704-1732). Видавало самі тільки церковні книги. В роках 1732-1770 випустило 18 друків, в тому й листівки. В 70-х роках Унівське

вид-во припинило дальшу видавничу діяльність, а замість нього почало працювати вид-во Почаївського монастиря, що мало власну друкарню і королівський привілей. З 1732 воно почало досить живу діяльність і за 70 років видало понад три і пів сотні видань, в тому і деякі світські, як “Народовіщаніє” Торжевського, 4 видання (це ораторська та повчальна проза), “Слово о святых” Михайла Озавицького, “Політика свѣчка”, “Вогогласник” — антологія церковної пісні (1790), каталог “Такса”, господарський порадинок “Книжица для господарства...”, “Букварі” тощо. Церковні книги були мистецьки оздоблені. Діяльність цього видавництва тривала з деякими перервами до 1914 р.

В 18 ст. працювали спочатку ті самі видавництва, що давніше, але від 1720 року видавничий рух на Україні почав упадати в наслідок царсько-синодального “указу” Петра I, який заборонив українським друкарням видавати інші книжки як церковні, а церковні тільки такі, що не різнилися від московських. Тому Лаврська друкарня мусіла висилати московському синодові кожну свою книжку до цензури й чекати дозволу на видання. Про світські книжки не було й мови, хоч дещо все таки появлялося нелегально, переважно Букварі та календарі-місяцеслови. Світські твори ширилися в той час в рукописних списках, з яких лиш деякі збереглися до наших часів. Аж у 1878 р. Лаврська друкарня дістала дозвіл друкувати світські книжки, але гражданкою і московською мовою — то були різні підручники, учбові посібники, історичні праці тощо.

Така сама доля зустріла й інші друкарні-видавництва на українських землях, бо в дійсності ціллю Москви було не що інше, як тільки знищення української мови, до якої вона ставилась так само вороже, як давніше, в княжу добу, та сама Москва ставилась до Києва, як центру руської землі. Отже ті самі конкуренційні міркування керували і царською політикою, яка змагала до повного й цілкомовного підпорядкування і злиття України з Московією. І це їй великою мірою вдалося, оскільки твердого й рішучого спротиву з українського боку не було. Чернігівську друкарню, що не бажала коритися царсько-синодальним цензурним вимогам, уряд просто конфіскував і перевіз у Москву. Після тих заходів видавнича справа на Україні була на певний час похоронена.

Щолиш з початком 19 ст. почали видавництва відроджуватись, хоч царська цензура ні на хвилину не зводила ока з діяльності українських культурних діячів. З початком 19 ст. видавничим осередком став Харків, тобто Харківський університет, заснований 1805 р., в якому працювало чимало українських професорів, та й сам Харків був як-не-як українським містом. Університет мав власну друкарню, в якій друкувалися деякі українські періодики, хоч московською мовою, але бодай частинно з українськими матеріалами, як-от “Харковский еженедельник” (1812), перша українська газета, “Украинский вѣстник на 1816 год”, “Харьковский демокрит” (1816) — перший український сатирично-гумористичний журнал,

“Украинский домовод” (1818) та “Украинский журнал” (1824-25). Всі ці видання були очевидно короткотривалі й виходили всього рік-два і зараз же падали жертвою задрісної й безоглядної цензури, та все таки в Харківському видавництві вийшли і деякі книжки українською мовою, як нпр., “Солопій та Хивря” Петра Артемовського - Гулака (1819), твори Григорія Квітки, Миколи Костомарова, Івана Котляревського, Амвросія Метлинського та деяких інших.

Та коли харківським культурним діячам не щастило з періодиками, вони взялися видавати збірники та альманахи, а за ними слідували й інші, що може й не були професійними видавцями, тільки радше меценатами, але якби не було цензурних перешкод, не один з них міг стати професійним видавцем чи організувати постійне видавництво. Та царська цензура не допускала до того і видавничу діяльність окремих діячів кінчалася на кількох книгах. Такими видавцями були І. Срезневський та І. Розковшенко, які з допомогою інших університетських діячів (Ф. й О. Євцькі, О. Шпигоцький, Л. Боровиковський, частинно) видали перший “Украинский альманах” (1831) і фольклорні збірки “Запорожская старина” (1833-38). Потім І. Срезневський видав дві книги “Украинского сборника” (1838 і 1841), який за його плянами мав стати періодичним виданням і друкувати “зібрання всякого рода памяток народности українськ о ї” (див. “Українські літ. альманахи і збірники” І. Бойка, з 1967, ст. 4), але з тих плянів нічого не вийшло.

Проте І. Петров видав у 1838 р. два збірники п. з. “Утренняя звезда”, а І. Бецький чотири книжки “Молодика” (1843 і 1844), з яких частина була заповнена українськими матеріялами, але у виданні обидвох збірників брав участь (збирав українські матеріяли) Григорій Квітка, який і назву придумав для збірників.

Обидва збірники, “Утренняя звезда” і “Молодик” мали певне значення в історії української літератури. В них друкувалися перші українські твори Г. Квітки — оповідання “Салдацький патрет”, “Перекотиполь”, “Підбрехач” та “Супліка до пана іздателя”, в якій Квітка обороняє здатність української мови до висловлення найвищих людських почувань. Там теж виступали із своїми творами Т. Шевченко, П. Артемовський-Гулак, Е. Гребінка та Я. Щоголів.

В 1841 р. “зкрутив український новорічник” “Сніп” син таганрізького поміщика Олександр Корсун, що й сам любив дещо писати, і відомий учений і професор московського університету Михайло Максимович, який теж мав широкі видавничі пляни, але видав тільки три книжки збірника “Киевлянин” (1840, 1841, 1850).

Того ж року й Євген Гребінка видав “сочинения на малоросійском языке” в альманаху “Ластовка”, що друкувалася в друкарні в Москві, а під кінець 40-х років поет романтик Амвросій Метлинський видав “Южнорусский сборник” (1848), складений в цілості, як і “Сніп” Корсуна, українською мовою. Вісаріон Бєлінський негодував, що в “Снопі” не було й пів

слова російського й гостро його критикував. В збірнику Метлинського друкувався новий поет М. Петренко і твори Байрона в українському перекладі М. Костомарова, що виступав тут і з своїми власними віршами (“Переяславська ніч”). Пізніше І. Франко високо оцінював цей “Южнорусский сборник”, який урятував від забуття кількох українських поетів того часу.

Професійним видавцем заповідав Панько Куліш, що мав власну друкарню в Петербурзі і видав декілька книжок, як твори І. Котляревського, Г. Квітки, “Народні оповідання” Марка Вовчка, два томи своїх “Записок о Южной Руси” (1856-57), літературний збірник “Хата” з творами Шевченка, Марка Вовчка, Щоголева, Гребінки, Г. Барвінок, М. Номиса та й свої власні, а потім перший літературний журнал “Основу”.

В 60-х роках однак видавничий рух зовсім завмер в наслідок репресій царського уряду, що мстився за заворушення селян, невдоволених реформою 1861 р. Всюди на Україні закриті були недільні школи, культурні діячі арештовані й заслані, а будь-які друки українською мовою гостро заборонені, навіть видаваний Л. Глібовим московською й українською мовами “Черніговський листок” не міг вдержатися. Сліпа й уперта независть москалів до всього українського переслідувала всякі вияви культурного життя України. В 1863 р. вийшов т. зв. “Валуєвський указ”, а в 1876 р. “Емський циркуляр”, які забороняли будь-які друки українською мовою. В

наслідок того видавничий рух зосередився в Галичині, яка, хоч теж під цензурою, не раз і своєю рідною, працювала за всю і для всієї України.

Спочатку в Галичині теж починалося збірниками та альманахами, з яких першим була славновідома “Русалка Дністровая”, що вийшла в 1837 р. аж у Будимі на Мадярщині, замість у Львові, бо її своя власна австрофільська цензура не пускала на світ. Але видавцями її були також не фахівці, а культурні діячі, всі три члени Руської трійці. Через десять років тільки один з них, Яків Головацький, разом із своїм братом Іваном, сплів “Вінок русинам на обжинки” в двох книжках, виданих у Відні в 1846 й 1847 рр. Потім той же Яків Головацький підготував і видав, з відомим москвофілом Богданом Дідицьким, товстий альманах “Зоря галицкая яко альбум на год 1860”, а пізніше обидва видавали літературний збірник “Галичина” в чотирьох книжках, що вийшов в 1862-63 рр.

В 1870 рр. Галицько-руська Матиця видала кілька випусків “Літературного сборника” (1870-74) москвофільським “язичієм”, як називали потім ту мову, якою писали галицькі москвофіли. Натомість “Академический кружок”, до якого належав І. Франко, видав альманах з календарем, “Дністрянка” (1876), а Михайло Павлик, друг і співробітник Франка випустив два збірники, “Дзвін” і “Молот” (1878) Потім ще т-во “Дружній лихвар” видало в десятиліття свого існування “Антологію руську”, збірник найзнаме-

нитіших творів руських поетів" (1881).

Також і на Буковині дещо появлялося в 70-х роках, нпр., письменник Данило Млака видав буковинський альманах "Руська хата", а потім ще три буковинські альманахи (1885, 1891, 1892) і два випуски збірника "Зерна", що були додатками до газети "Буковина".

В другій половині 19 ст. однак в Галичині постають постійні видавництва, які починають працювати пляново й фахово, а то т-во "Просвіта" (1868), яке вело освітнє видавництво й чимало уваги присвячувало літературі, та Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, що заснувалося в 1873 р. і згодом теж стало поважним видавничим осередком. Крім них, працювало ще й Педагогічне Т-во, яке спочатку видавало дитячі книжечки, а від 1888 р. професійний журнал "Учитель". Потім постала видавнича спілка "Діло", яка певний час видавала "Бібліотеку найзнаменитіших повістей" (1881-1900), а також і газета "Зоря" мала свою "Бібліотеку Зорі" (1884-86). Під кінець 19 ст. постала у Львові Українсько-руська видавнича спілка при НТШ (1898), яка запланувала широку видавничу діяльність і великою мірою її виконала, але вже в наступному 20-му столітті.

В останньому чвертьстолітті в Галичині працювали вже й індивідуальні видавництва чи видавці, які видавали свої "Бібліотеки", як нпр., "Руська бібліотека" Онишкевича (1877-), "Дрібна бібліотека" І. Франка (1877-81), "Русько-українська бібліотека" Е. Олесницького (1884-86), "Універсальна біб-

ліотека" Д. Лукіяновича (1895-96), "Дрібна бібліотека" К. Паньківського (1894-96) та ще деякі.

На Буковині видавничу справу вела "Руська Бесіда" (1896), яка мала подібні завдання, як львівська "Просвіта" й видавала "Бібліотеку для молодезі, селян і міщанства" (1885-1894), а крім того там вийшло кілька альманахів студентського т-ва "Союз".

На Закарпатті видавничу діяльність пробував розвивати відомий культурний діяч Олександр Духнович, що ще в 1850 р. організував "Пряшевское литературное заведение", яке видавало альманахи, а Общество Василя Великого" видавало шкільні підручники й першу газету на Закарпатті.

На Україні в той час був повний застій, що тривав майже до кінця того століття, й письменники східних земель друкувалися в Галичині, Буковині, а також у Відні, Празі й Женеві. Культурні діячі були там увесь час активні й намагалися все таки щось видавати, хоч багато їх проєктів і плянів застрягло в цензурі, звідки їх видобути було майже неможливо. Та Михайлові Старицькому вдалося видати в Києві альманах "Раду" в двох частинах (1883-84), а М. Боровський і Д. Маркович видали в Одесі літературний збірник "Нива". В Херсоні вийшов белетристичний збірник "Степ" (1886), а письменник В. Александрів зумів видати в Харкові дві книжки альманаху "Складка" (1887, 1893), якого дві дальші книжки видав потім (1895, 1897) Цезар Вілиловський на спомин про Александрова.

В 1894 р. Борис Грінченко, що працював в управі Чернігівської губернії, почав самовільно, без дозволу, видавати популярні книжечки для народу, в чому мав певний успіх, не дивившись на причіпливість цензури. Його видавництво працювало до 1902 року, поки він жив у Чернігові. В Києві в той час, у половині 90-х рр., заснувалося видавництво "Вік", якого ширша діяльність розвинулась у 1900-х роках. Першим великого значення виданням того вид-ва була антологія української поезії за сто років, "Вік", для відзначення століття нової української літератури, 1798-1898 (роковини "Енеїди" Котляревського).

Така, приблизно, коротка й дуже загальна історія українського видавничого руху за чотири століття ХУІ-ХІХ. В 20-му столітті видавничий рух розвивався столітєвими кроками, але цей період чекає ще дослідника, тому й про окремі літературні видавництва слід шукати інформації під окремими гаслами.

Лит.: С. Голубев. О начале книгопечатания в Киеве. "Киевская старина" кн. 6/1882; А. Петрушевич. Хронологическая роспись церковных и мирских русско-славянских книг, напечатанных кирилловскими буквами в г. Львове с 1574 по 1800. "Временник Ставропигийского института на 1885 год". Львов, 1885; Н. Трипольский. Древняя вольнская типография и их издания. Житомир, 1892; А. Щуровский. До питання про початок почаївської друкарні. ЗНТШ т. 7/єн. 3/1895; Хв. Титов. Типография Киево-Печерской Лавры; исторический очерк (1606-1616-1721 гг.), т. 1. К. 1916 (1918); І. Свенціцький. Початки книгопечатання на землях України, і "Каталог книг церковно-славянської печати". Жовква,

1924; К. Копержинский. Острозька друкарня в Острозі та Дермані після Берестейської унії (1596), її видання та діячі. "Бібліогічні вісті", К. 1924; Хв. Титов. Матеріали до історії книжкової справи на Україні в ХУІ-ХУІІІ ст. "Везбірка передмов до українських стародруків". К. 1924; С. Маслов. Українська друкована книга ХУІ-ХУІІІ ст. К. 1925; Його ж. Комітет для опису видань, що вийшли на території України в ХУІ-ХУІІІ ст. "Бібліографічні вісті" ч. 1/1925; А. Козаченко. Минуле книги на Україні. Х. 1930; Д. Лисиченко. Короткий огляд української видавничої діяльності, преси та книготоргівлі на колиш. Катеринославщині. "Бібліолог. вісті" II-III/1930; П. Попов. Початковий період книгодрукування у слов'ян. К. 1958; Т. Каменева. Черниговская типография, ее деятельность и издания. В кн. "Труды гос. библиотеки СССР им. Ленина", т. III, М. 1959; І. Каганова. Українська книга кінця ХУІ-ХУІІ століть. Х. 1959; Г. Коляда. Балабанівські друкарні. В кн. "Книга і друкарство на Україні", К. 1965; Його ж. До питання про українське друкарство перед Іваном Федоровичем. "Рад. літ-во" кн. 6/1862/85-90; Я. Ісаєвич. Издательская деятельность Львовского братства в ХУІ-ХУІІІ веках. У зб. "Книга" сб. 4/1962; С. Клепиков. Издания Новгород-Северской типографии и ложно-черниговские издания 1674-1679 годов. У зб. "Книга" сб. 8/1963; О. Дей. Шляхи розвитку української книги, і П. Попов. Роль Києва в історії книгодрукування (ХУІІ-ХУІІІ ст.). В зб. "Українська книга", збірник Книжкової палати УРСР, К.-Х. 1965, ст. 44-57 і 173-184; П. Попов. Осередки книгодрукування на Східній Україні в ХУІІ-ХУІІІ ст. У зб. "Книга і друкарство на Україні". К. 1965; І. Войко. Українські літературні альманахи і збірники ХІХ — початку ХХ ст.; бібліографічний покажчик. К. 1967; П. Федченко. Преса та її попередники. Історія зародження й основні закономірності розвитку. К. 1969; Я. Запаско. Мистецтво книги на Україні в ХУІ-ХУІІІ ст. Ль. 1971; О. Мацюк. Ще про початки книгодрукування

на Україні. "Архіви України" ч. 1/1971; М. Савка. До історії книгодрукування на Україні. "Архіви України" ч. 2/1972/26; Я. Ісаєвич. Джерела до історії видання і розповсюдження книг. В його ж кн. "Джерела з історії української культури доби феодалізму". К. 1972/110-143.

ВИДАВНИЧА СПІЛКА (повна назва — "Українсько-руська видавнича спілка"), одне з перших українських професійних видавництв у Галичині (у Львові), засноване в 1898 р. групою культурних діячів, з ініціативи М. Грушевського, в 100-ні роковини нової української літератури, 1798-1898. Основувалося на членських уділах і виступало як виробничо-торгівельне підприємство. Дирекція спілки, складена з активних членів НТШ та інших культурних діячів, вирішила видавати дві серії книжок: белетристичну (художню літературу) і національну. В першій серії ("Вібліотеці") мала виходити одна книжка в місяць, а в другій — залежно від можливостей.

З початком 1901 р. Спілка вирішила видавати ще одну серію, дешеву, в якій мали виходити невеликі розміром книжки різного змісту, наукового й белетристичного, 2 рази в місяць, але за низькими цінами — для народу. В 1904 р. дирекція скасувала другу серію, національну, а першу змінила на літературно-наукову, яка й називалася "Літературно-наукова б-ка", серія І. Поза серіями ВС видала як одне з перших своїх видань антологію української поезії "Акорди", від смерті Шевченка, тобто, кругло, за чотири десятиліття, а в 1905 р. перебрала від

НТШ видавання "Літературно-наукового вістника".

Підсумки діяльності в кінці 1905 р. показали, що за шість років (1898-1905) Спілка видала в першій серії 183 книжки, в тому 122 з белетристики, твори сучасних українських і європейських письменників, і понад 60 наукових. В першій серії вийшло 65 книжок українських авторів, а 57 іншомовних у перекладах українською мовою, найбільше з російської літератури (27), потім французької (18), англійської (17) та німецької (14), разом 122 твори 105-х письменників (49 українських, 56 іншомовних), разом 183 книжки.

Підсумки за десять років показують 116 книжок у першій серії і 100 книжок в другій, разом 216 книжок і 44 томи ЛНБ.

В другій половині першої декади 20 ст. Спілка працювала дефіцитно, бо книжки розходилися мало, тому й тираж був незвичайно малий, здебільша 500—1,200 прим., а тільки дві книжки вийшли тиражем у три тисячі, одначе наклад не був і в половині розпроданий, велика частина лежала в магазині, а чимало пропало на людях, які книжок не повернули і за них не заплатили. В дальших роках Спілка працювала слабше, ніж у перших, одначе роля її в розвитку української літератури й культури була величезна.

Літ.: В. Гнатюк. Видавнича спілка. ЛНБ кн. 3/1906/312-314; В. Гнатюк. Десятиліття українсько-руської видавничої спілки у Львові. ЛНБ кн. 2/1910/335-344; В. Доманицький. Шекспірівський фонд і Русько-українська видавнича спілка. "Києв. старина" т. 80/1903/141-148.

ВИДАННЯ (лат. едітіо, нім. Аусгабе), підготовка, друк і випуск у світ будь-якої книжки або брошури в такій або іншій формі. Залежно від призначення, видання мають різний характер: академічний, науковий, критичний, бібліофільський, популярний, популярно-науковий, масовий, шкільний і т. п.

Академічне видання включає всі твори письменника і взагалі все, що він написав, включено з листами, мемуарами, перекладами, уривками, біографічними записками тощо, а навіть чернетки, виписки, варіанти і т. п. Тексти мусять бути строго перевірені й устійнені з найбільшою точністю.

З українських письменників досі ще ніхто не має академічного видання, ані навіть Шевченко чи Франко, а першим таким виданням мало б бути давно заповіджене Академією наук УРСР 50-томове видання творів Івана Франка. Давніше, 20-титомове видання, з 1956 р., такого характеру не має.

Наукове видання, це науково-критично перевірене видання з примітками й коментарями, видане на основі канонічних текстів або автографів, але воно не включає всіх творів письменника.

Повне видання творів включає всі визначні й закінчені твори, часто з листами, здебільша вибраними, й коментарями та примітками. Тексти творів друкуються за першодруками або автографами, уточнено й перевірено. Примітки подають більше або менше широку, але точну й перевірену метрику кожного твору. Повне видання близьке до академічного. Повне видання творів мають такі письменники, як Марко Вовчок (сім томів), І. Нечуй-Левицький (10 томів), Панас Мирний (8 томів), Г. Квітка-Основ'яненко (8 то-

мів), Леся Українка (12 томів), Т. Шевченко (14 томів) та ще деякі письменники нової української літератури.

Масове видання розраховане на широкі кола читачів, тому не має ні приміток, ні коментарів, а коли й має довідковий матеріал, то викладений популярно й доступно для всякого грамотного читача.

Посмертне видання, це звичайно твір приготований або тільки написаний за життя, але виданий вперше по смерті письменника.

ВИДИ, ЖАНРИ Й РОДИ (художньої літератури). Ще від античних часів, від Аристотеля, збереглася в поетиці класифікація літературно-художньої творчості й поділ на три головні групи: епіку, лірику й драму, а сучасна поетика додає ще й четверту групу — есей, що засадничо різниться від трьох перших груп і становить окремий вид творчості. Поділ цей на три головні групи одначе не вважається абсолютним і викликає застереження, на тій основі, що він не відповідає суті класифікації і згадані три групи не є логічно строго визначеними естетичними категоріями, бо дуже часто в одному художньому творі форми передачі міняються й часто трапляється змішання всіх трьох видів. В епосі майже завжди трапляються емоційні або діялогічні партії, лірика не раз розповідає або драматизує почування, а в драмі легко знайти епічні або ліричні пасуси. Іншими словами, художня творчість майже завжди переступає границі, визначені теорією.

Та все ж давній поділ зберігається й досі, бо має практичну вартість, а надто, що вияв змісту творчої уяви письменника таки здійснюється, в засаді, трояким способом: епічним, ліричним і драматичним.

Епічний спосіб полягає в зображенню поетом зовнішнього світу, реального або уявного, що здійснюється засобами повісткування (розповіді) про різні події, факти й людей та, певною мірою, безпосереднім показом людей в їх мовленні, діянні й мисленні.

Ліричний спосіб, натомість, полягає в зображуванні внутрішнього світу поета (або “ліричного героя”, як тепер кажуть), тобто його почувань, переживань, настроїв та міркувань, викликаних зовнішнім, реальним або уявним, світом.

Драматичний спосіб ґрунтується на безпосередньому й наочному зображенню людей, які безпосередньо й особисто виявляють перед читачем, глядачем або слухачем свої переживання, почування й міркування та реакцію на різні факти, події й явища життя.

Спосіб виявлення змісту поетової уяви становить окремі форми літературних творів і вказує на загальні засади зображення внутрішнього чи зовнішнього світу, а ті засади знаходять застосування в багатьох епічних або ліричних чи драматичних жанрах, нпр., епічне зображення здійснюється в жанрі епопеї, поеми, казки, балади, оповідання, повісти тощо, а ліричний спосіб виражується в жанрі оди або елегії чи пісні або сатири. Так же й загальні прин-

ципи драми знаходять застосування в жанрі трагедії, комедії, мелодрами і т. п.

Жанри також мають свої “видозміни” чи відміни, нпр., повість або роман можна класифікувати за тематикою й одна повість буде мати психологічний характер, інша реалістично-побутовий, а ще інша пригодницький і т. п.

Для приблизного розмежування літературної творчості поетика оперує трьома засадничими поняттями: види, жанри й роди, однак загально прийнятої й обов’язуючої термінології немає, в різних мовах ці три поняття мають різні назви, а часто й кожний теоретик оперує своїми власними назвами, тому одні ділять всю літературну творчість на три окремі роди, інші на три види, ще інші на жанри або типи чи ґатунки, нпр., для німців епіка, лірика й драма, це ґатунки, для французів — жанри, в англо-американській поетиці це також жанри або типи, в російській та українській (сучасній) термінології, це також жанри або роди (французьке “жанр” означає рід). Одні називають жанрові роди “видозмінами” (Г. Сидоренко), інші “різновидами” (О. Вандура), а ще інші просто формами, подібно, як і в російській теорії, на яку часто орієнтуються наші “вітчизняні” теоретики, різні роди творів одного жанру називають теж формами або жанрами.

Цієї термінологічної “різновидности” можна легко позбутися, прийнявши таку класифікацію творів, яка виразно визначає суть і форму літературних творів. Пер-

ший ступінь поділу ґрунтується на способі вияву творчої уяви письменника, отже на формі, а форма, це вид, тимто й всі три загальні групи творчості, це види — епічний, ліричний і драматичний.

Другий ступінь ґрунтується на структурі окремих творів, тому їх можна назвати жанрами, а третій ґрунтується на тематиці, тобто на змісті окремих творів, отже це роди даного жанру.

Літературні види, це епіка, лірика, драма та есей, або творчість епічна, лірична й драматична та есеїстична.

Літературні жанри: а) епічні, віршові: епопея, поема, балада, байка, народна дума; прозові, малі: мініатюра, нарис, оповідання, новеля, повістка; великі: повість, роман; б) ліричні (давні й сучасні): ода, елегія, панегірик, дитирамб, епіграма, романс, псалми, трени-плачі, епітафія, епіталяма, серенада, альба, рондо, рондель, газеля, сонет, тріолет, думка, сатиричні вірші тощо; в) драматичні: драма, трагедія, комедія, інтермедія-інтерлюдія, драма-мораліте і міраклі, драматична поема, сценічна картина, інсценізація, сценарій, лібретто.

Літературні роди. Найбагатші бувають прозові жанри, які за тематикою діляться на різні роди, нпр., жанр повісти чи роману має такі роди: авантюрний, автобіографічний, біографічний, виробничий, воєнний, вояцький, гумористичний, етнографічно-побутовий, історичний, колгоспний, кримінальний, лицарський, мемуарний, міщанський, науково-фантастичний,

пригодницький, релігійний, родинний, розвитковий та родинно-побутовий, розвитково-освітний, психологічний, суспільно-побутовий, утопійний, фантастичний, художницький тощо.

Також поема може мати кілька родів: героїчний, історичний, побутовий, біографічний. В драматичному жанрі можна знайти подібні роди драм. творів, нпр., драма історична, психологічна, побутова, родинна, соціальна, релігійна, різдвяна, великодня, алегорична, сентиментальна та ін. В жанрі комедії: водевіль, фарса, скеч, музична комедія.

Четвертий вид творчості не має окремих жанрів і, можливо, що його краще було б уважати одним із епічних жанрів, ніж окремим видом, бо з епікою він має чимало спільного, хоч есей може мати й драматичну форму діалога. З уваги на якість вислову, тобто мово-стилю, есеї бувають високого стилю і звичайні або низького стилю. З уваги на тематику, есей може бути персональний, описовий, критичний, валюаційний, літературний, філософічний, науковий тощо.

Про те, що немає чистих видів, згадує кожний теоретик, бо в практиці часто бувають твори, що їх можна зачисляти до двох видів, лірики й епіки, як балада і байка, а драма-хроніка, драма-повість і драматична поема належать до епічно-драматичного виду. Давніше змішування лірики з епікою було поетикою заборонене і хто знає тільки античну поетику й ренесансову (Аристотель, Гораций, Буальо), той ще й тепер критикує ліричність у прозі, але сучасна

поетика бачить у різноманітності видів свободу творчості. І справедливо, бо коли письменник пише повість або роман чи й новелю, він має право на виявлення і своїх почувань та міркувань, а без діалогів жадна повість чи роман не може обійтися. Тому змішування видів сучасна поетика вважає за рід зовсім природну.

Літ.: Б. Томашевський. Теория литературы. Поэтика. М. 1928, "Литературные жанры", ст. 158-216); Л. Тимофеев. Стих и проза. Популярный очерк теории литературы. М. 1938 ("Литературные роды и жанры", ст. 111-129); Л. Тимофеев. Основы теории литературы. К. 1940, М. 1959 ("Жанры и жанровые формы", ст. 158-172); А. Веселовский. Историческая поэтика. Л. 1940; В. Велинский. Разделение поэзии на роды и виды. "Полное собрание сочинений", т. 5, М. 1954; Г. Абрамович. Введение в литературоведение, М. 1953, 1961 ("Развитие литературных видов и жанров", ст. 248-310); Л. Щепилова. Введение в литературоведение, М. 1956 ("Поэтические роды и виды", ст. 186-219); Г. Сидоренко. Основы литературоведения. К. 1962 ("Классификация творів художньої літератури", ст. 60-77); В. Кожин. Теория литературы. М. 1964 ("К проблеме литературных родов и жанров", ст. 39-49); Аристотель. Про мистецтво поезії. К. 1967; Н. Д. Буальо. Поэтическое мистецтво. К. 1967; И. Гуртов. Основы советского литературоведения. Минск 1967 ("Разделение литературы на роды и виды", ст. 303-324); О. Бандура. Теория литературы. К. 1969 ("Литературные роды и виды", ст. 180-214).

R. K. Hack. The Doctrine of the Literary Forms. Harvard Studies in philology classical, 27, 1916; Ernest Hirt. Das Formgesetz der epischen, dramatischen u. lyrischen Dichtung, 1923; R. Hartl. Versuch einer psychologischen Grundlegung der Dichtungsgattungen, Wien, 1924; J. Petersen. Zu Lehre von Dichtungsgattungen, in Festschrift f. Sauer,

1926; Irene Berenz. Die Lehre von Einteilung der Dichtkunst, 1940; Emil Staiger. Grundbegriffe der Poetik 1946, 1961; J. J. Donohue. The Theory of Literary Kinds I, 1943, II, 1949; H. Fillicion. La vie des Formes, Paris, 1947; J. Ortega y Gasset. Traktat über die literar. Gattungen. Merkur 13, 1959; W. Kaiser. Das sprachliche Kunstwerk. Eine Einführung in die Literaturwissenschaft, Bern, 1969 "Das Gefüge der Gattung, S. 330-187); Stephen Minof. Three Genres. The Writing of Poetry, Fiction and Drama. 2-nd ed. 1971.

ВИДИШ Микола (1. 9. 1924 —), літературний робітник, головно перекладач; нар. в м. Борисполі на Київщині, вчився в м. Яготині, потім у Барішівці на Київщині, а пізніше на філологічному факультеті Київського університету. Після закінчення студій працював редактором у вид-ві "Молодь", потім у журналі "Мистецтво" та в ред. ж. "Дніпро", а з 1953 р. на перекладацькій роботі. Перекладає головно з російської мови, досі переклав О. Авдєєнка "Над Тисою", В. Катаєва "Квітка-семицвітка", В. Тендрякова "Коротке замикання", В. Пєскова "Репортаж з дивокраю", Г. Мединського "Щастя в твоїх руках", І. Новокшєна "Нащадки Чингісхана".

Літ.: Видиш Микола в кн. "Письменники Радянської України"; біо-бібліографічний словник, К. 1970, ст. 62-3.

"ВИЗВОЛЬНИЙ ПЛЯХ" (1948 —), суспільно-політичний і науково літературний журнал Союзу українців у Вел. Британії (СУВ), почав своє існування як суспільно-політичний місячник ТП ОУН в старшинському таборі полонених в Англії в 1948 р., а з квітня 1951 р. як журнал СУВ в Лондоні під фірмою УВСпільки. З 1954 р. появляється книжковим форматом. Го-

ловним редактором від самого початку працює Григорій Драбат. Журнал постійно містить літературні матеріали — вірші й художню прозу та літературно-критичні й літературно-історичні статті й розвідки та рецензії. Літературним редактором спочатку був Леонід Полтава (1954-55), потім Володимир Державин (1955 до своєї смерті), а потім сам головний редактор. В журналі дотепер друкувалися: Богдан Бора, Юрій Вуряківець, Микола Верес, Р. Володимир, Ростислав Єндик, Оксана Керч, Петро Кізко, Ольга Мак, Лариса Мурович, Федір Одрач, Михайло Орест, Леонід Полтава, Яр Славутич, Юрій Тис.

Чимало місця відступає журнал і перекладній літературі — твори англійських, американських, німецьких, французьких, еспанських, польських, болгарських, грузинських, білоруських та деяких інших письменників, в перекладах В. Державина, О. Данського, Д. Вучинського, М. Волинського, Ф. Валицького, Ю. Тиса, М. Трушевської, Р. Кичуна, М. Скрипника.

Літературно - критичні статті писали: І. Боднарук, Д. Вучинський, Ю. Бойко, В. Державин, Р. Кухар, П. Савчук, С. Наумович, С. Радіон.

Літ.: **В. Олеськів**. Короткий нарис розвитку "Визвольного шляху" і Української вид. спілки. "Визв. шлях" 4-5/1962/528; **Л. Полтава**. Похвала ідеалізму. Там же, ст. 531-2; **І. Дмитрів**. "Визвольний шлях і читачі". Там же, ст. 533-36.

ВИКТОРИН Кость, поетичний псевдонім літературного дослідника, професора Львівського університету, **Кирила Студинського**.

ВИННИЦЬКА Ірина (автн. Пеленська; 8. 11. 1906 -), письменниця, літераторка, журналістка й громадська діячка на терені жіноцтва і в виховно-шкільній діяльності. Нар. в с. Грабівцях на Стрийщині,

в Галичині, в родині вчителів. Вчилася у Стрийській гімназії, потім у Львівському університеті на філологічному факультеті, відділ слов'янської філології, і в 1933 р. закінчила студії дипломом магістра філософії. Під час студій брала живу участь, разом із чоловіком (в 1930 р. вийшла заміж) Євгеном Ю. Пеленським, студентським діячем, в студентському й громадському життю, зокрема і в Пласті. По студіях працювала якийсь час у Національному музею у Львові. За першої большевицької інвазії на західні українські землі, перебувала з родиною в Кракові, а за другої — в Німеччині, звідки в 1949 р. переїхала на сталий побут до Австралії, де працювала учителькою в школі українознавства і брала участь у громадському життю. В 1963 р. переселилася до США й жила у Філадельфії, де теж брала живу участь у жіночій громадській діяльності і працювала певний час у редакції щоденника "Америка" як журналістка. В 1971 р. переселилася до Детройту, де й живе досі.

Писати почала як журналістка з 1928 р. у львівських журналах "Молоде життя", "Нова хата", "Дажбог" та в газетах "Новий час" і "Обрії", де друкувала переважно статті на літературні теми й рецензії на літературні твори. З художніми творами почала висту-

пати з 1933 р., перші літературні твори, здебільша нариси й оповідання, появлялися в “Дажбозі”, а в “Новій хаті” друкувалася повість із студентського життя “Христіна”, яка в 1940 р. вийшла окремою книжкою. Через кілька років в Кракові вийшла друга її повість п. з. “Музика”, в якій зображений конфлікт між високими пориваннями піаністки, для котрої музика була конечною потребою духового життя, і буденними вимогами реального життя. Конфлікт розв’язується в некористь мистецтва, обов’язки матері супроти власних дітей переважають.

В 1947 р. письменниця видала ще оповідання для молоді “Кам’яна сокира”, тема якого — сувороборотьба з природою наших предків за часів неоліту. Жителі наших сучасних земель, наші прадавні предки змушені були боротися проти азійських кочовиків. Письменниця сумлінно вивчала археологію і змалювала правдивий образ прадавньої хліборобської України.

В 1948 р. видала ще збірку новель “Горіхове лущиння”, крім того, друкувала дрібніші оповідання в жур. “Громадянка” (Авгсбург) в 1946-47-х роках, пізніше в газетах “Вільна думка” (в Австралії) та “Канадійський фармер” (Вінніпег). “Кам’яна сокира” вийшла в 1967 р. другим накладом.

Рец.: О. Теліга. І. Винницька, Христіна; повість... В кн. “Прапори духа”, 1947, ст. 78-80; Ст. Е. І. Винницька. Кам’яна сокира. ЛНВ ч. 1/1948/153; Л. Залеська-Онишкевич. Книжки для юнацтва існують. “Свобода” ч. 232/1967/6.

ВИННИЧЕНКО Володимир (27. 7.

1880 — 6. 3. 1951), письменник і суспільно - політичний та державний діяч, якому в часі українських визвольних змагань 1917-1919 років припала була велика

роля в творенні української державности.

Народився в с. Великому Куті, Єлисаветградського повіту на Херсонщині в бідній селянській заробітницькій родині. Вчився в місцевій початковій школі, потім у Єлисаветградській гімназії, якої однак закінчити не міг через часті непорозуміння з учителями та шкільною владою, які погано ставились до українських селянських та ще й бідняцьких дітей. Там він познайомився вперше з питанням соціальної нерівності й несправедливості, проти якої бунтувався й протестував, через що й був змушений покинути гімназію. Мандруючи по селах України й шукаючи заробітку, познайомився ближче з життям сільської бідноти, якої долю взяв близько до серця, бо й сам з неї походив. Проте думки про дальшу освіту не покинув і підготовлявся до іспиту зрілосли, який зробив екстерном у Златопільській гімназії на Київщині в 1901 р. і ще того самого року записався на правничий факультет Київського університету. В Києві зіштовся ближче з Револуційною українською партією (РУП), став її членом і включився в революційну діяльність, за яку в 1902 р. був арештований. По кількох мі-

сяцях був звільнений, але й позбавлений права на студії, а втрапивши привілеї студента, мусів відбувати військову службу. Однак там він не втримався від революційної діяльності й мав за неї бути арештований і суджений, але він, не чекаючи арешту, про який був довірочно попереджений, втік до Галичини, звідки перевозив на Україну нелегальну підпільну літературу. При одному нелегальному переході границі був схоплений і запроторений у військову тюрму в Києві (1903), з якої вийшов аж після революції в 1905 р., в наслідок конституції й амністії. Вийшовши на волю, вернувся знову до революційної діяльності, брав участь у другому з'їзді своєї партії (РУП), яка там розкололася, й радикальна більшість прийняла марксістську соціалістичну програму й назву УСДРП (Українська соціал-демократична робітничка партія), до якої й він приєднався та ввійшов до Центрального комітету. Потім мандрував по Україні й пропагував програму цієї партії.

В вересні 1906 р. був знову арештований, але по кількох місяцях був звільнений "на поруки" (Е. Чикаленко) до закінчення слідства. В день судової розправи однак (в жовтні 1907) замість з'явитися на суд, виїхав за границю, звідки приїжджав на Україну тільки нелегально, на чужий пашпорт. Останній раз приїхав на Україну на весну 1914 р. і там його захопила перша світова війна, яку він перебув здебільша в Москві, переховуючись від поліції.

В 1917 р. вернувся на Україну і як провідний член УСДРП брав активну участь у всіх головних подіях національної революції. Спочатку був заступником голови Центральної ради, а потім став головою уряду (Генеральний секретар). В тій ролі був творцем чи співтворцем усіх державотворчих актів, в тому й перших універсалів, які свідчать, що ні він сам, ні його партія не були наставлені на незалежність України, тому й довго вагались, отягались і від проголошення повної самостійності (четвертим універсалом) здержувались, будучи вірними соціал-демократичним гаслам інтернаціоналізму й дружби народів, зокрема з російською соціал-демократією. Про це він пізніше й сам писав у "Відродженні нації", виразно заявляючи, що "на конференції УСДРП питання про самостійність зустріло майже однодушне негативне відношення" (т. 1, ст. 42-43), бо "українство орієнтувалося тільки на всеросійську революцію...", а всякий сепаратизм, всяке відокремлення себе від революційної Росії здавалося смішним, абсурдним і безглуздим.

Російська соціал-демократія однак думала й діяла інакше, і про це він незабаром сам переконався, коли їздив з делегацією до Петербургу переговорювати про автономію України (замість самому брати повну незалежність). Таким чином провід його партії і він сам, як голова уряду, найшовся в положенні, яке переростало їх максималні політичні аспірації, що поза культурну автономію не входили.

Одначе в самих початках своєї державно - політичної діяльності, тобто в перших роках визвольних змагань він силою факту стояв на національних, вірніше, націонал-соціалістичних позиціях, хоч у за-саді він чистим самостійником не був, про що пізніше в тому ж “Відродженні нації” писав, що “Ні про який сепаратизм, самостій-ність навіть мови не могло бути, а коли чулися рідесенкі голоси, то це були голоси... запеклих са-мостійників, або людей занадто вже хворобливо пройнятих націо-нальним чуттям”.

Спочатку одначе він до больше-виків наставлений був негативно й противився їх посяганням на Ук-раїну, але то негативно ставлення впливало не з його національно-самостійницьких позицій, тільки з тих міркувань, що “будувати кому-нізм у тодішніх економічних умо-винах було передчасно й шкідли-во, бо в Росії не було ще повного капіталізму”, а соціалізм, теоре-тично, мав прийти в наслідок роз-витку продукційних сил капіта-лізму, тому він уважав передчас-ну комуністичну революцію “зір-ванням недозрілого плоду”, який міг спричинити “розстрой ст во шлунка”, чого український соц. де-мократії, на його думку, було не-потрібно.

З цього погляду правильною можна вважати думку його одно-думців, що тоді він ставився не-прихильно до комуністичної рево-люції, але ж не можна заперечи-ти й того, що він не хотів відри-ватись від російської соц. демок-ратії, в якій бачив свого союзни-ка. Тому в своїй політиці був хит-

кий і роздвоєний, бо стояв “між двома силами” — між соціалістич-ною теорією й програмою партії, з одного боку, і актуальними ви-могами живого життя, яке йшло не за партійною програмою, тіль-ки радше в національно-самостій-ницькому напрямі. Та він хотів бути вірний соціалізові і стояв за автономію в рамках російської демократичної держави. Цим і тре-ба пояснювати той факт, що він, мавши в руках всю повноту вла-ди, як голова уряду й міністер внутрішніх справ, не використав її для організації оборонної сили, що тоді було єдине на потребу, мотивуючи свою антимілітаристич-ну політику тим, що хтось інший може покористуватись армією і за-вести диктатуру, але не думав про те, що хтось інший, чужий, може використати безборонність України і завести чужу диктатуру, що не забаром і трапилось. Саме цього й не може йому забути національна й самостійницьки думаюча части-на народу, бо то була єдина й не повторна нагода здобути повну незалежність від чужих імперіялі-стичних сил. Він хотів будувати національний соціалізм, коли тре-ба було здобувати національну, і соціяльну, волю й незалежність. Із своїх лівих позицій він поборю-вав гетьманський уряд та органі-зував переворот, а ставши голо-вою Директорії, після повалення гетьмана, настоював на тому, щоб переговорювати з большевиками й перевести соціяльні реформи, як у Росії, а через те ввійшов у кон-флікт з більшістю членів Дирек-торії і вийшов з уряду в лютому 1919 р. Після того йому не ли-

шилося нічого іншого як виїхати за границю.

Опинившись у Відні, написав мемуарно-публіцистичний огляд української революції 1917-1919 рр. п. з. "Відродження нації", в якому засудив сепаратистичні акції Центральної ради і всю її політику, запевняючи (большевиків), що ні він, ні його партія не змагали до самостійности, бо вважали її абсурдом і безглуздям. В газеті "Нова доба", яку видавала Закордонна група УКП, що відколотася від УСДРП, визнав себе комуністом (правдивим чи удаваним, це інша справа) і пробував домовитися з Леніном про овою участь у комуністичному уряді. Цю "політику" його однодумці пояснюють як страх і турботу за українську державу, щоб, мовляв, не випустити влади з українських рук, байдуже яка форма влади, аби тільки наша, національна. Це й мало бути причиною, що він робив переоцінку української політики і переставився на "радянські" рейки. То мала бути нова доба в українській політиці, радянофільська.

В порозумінні з ЗЧ УКП, яка стояла на тому ж становищі, він поїхав до Москви переговорювати справу незалежности України (комуністичної, очевидно), але з переговорів нічого не вийшло, бо большевики його умов не хотіли прийняти. Потім він поїхав до Харкова, зустрівся з представниками ЦК КПБУ і погодився ввійти до партії й уряду на посаду заступника голови народних комісарів і нар. комісара закордонних справ УРСР, під умовою, що його до-

пустять і до політбюро ЦК КПБУ, яке й було справжнім керівником політики й держави. Політбюро одначе його умову відкинуло і на тому закінчилися його переговори з большевиками. В вересні 1920 р. він виїхав востаннє за границю, звідки вже більше не повернувся, хоч не перестав большевиків переконувати відмовитись від большевизму і прийняти "колектократію".

На еміграції жив у різних містах і місцях, аж врешті осів на власному хуторі на півдні Франції коло Канн, у місцевості Мужен, де прожив 17 років і там помер, на 71 році життя.

Після його смерти знялася над ним дискусія про те, чи був він великий державний муж і політичний діяч та світової міри письменник, а чи національний шкідник, політичний невдачник і деморалізатор в літературі. По обидвох сторонах виражувався великою мірою суб'єктивізм, політична емоційність і платонівський підхід до літератури, а це доказ, що на об'єктивну сцінку ще не прийшов час, бо занадто живі в пам'яті народу ті події, в яких він брав головну участь і мав великий вплив на формування історії України — для одних величний, для других некорисний. Одначе вже й тепер можна сказати, що ворогом свого народу він не був і щиро хотів йому служити, але йому довелося жити в добу наступального соціалізму, який мав на цілі, в засаді, не "вузькі" національні справи, а добро всього людства. Але в практичному житті національна стихія жива була і в ньому і дуже

давалася відчувати в політиці, тому він був під пресією двох сил — національної й інтернаціональної і ніодної з них не міг перемогти, тому й кидався сюди й туди, як між Скиллою й Жарибдою.

Треба також сказати, що він з природи своєї був не політик, а письменник, дуже обдарований, і до письменства його завжди більше тягнуло, ніж до політики. Як письменник, він здобув собі велику славу й популярність, які його винесли на вершини громадського життя, коли визначних людей було дуже мало, і зробила його політиком, хоч до того фаху в нього не було, окрім, може, амбіції, ні вродженого хисту, ні великої практики, ні навіть відповідної освіти, бо один рік студій на правничому факультеті, перерваних частими виїздами й підпільною роботою, не міг йому дати потрібної державно-політичної підготовки. І в усій його політичній діяльності легко пізнати письменника, не політика, йому легко було писати універсали і він їх писав, бо був письменником, але важче було в складній ситуації, в якій находилася Україна в тому часі, знайти правильну дорогу до її визволення.

Писати він почав ще студентом, і перший свій твір, віршовану повість “Повія”, написану російською мовою, заніс до журналу “Киевская старина”, але оскільки там віршів не друкували, то він перейшов на прозу і написав оповідання українською мовою “Краса і сила”, яке там і було надруковане в 1902 р. (кн. УІ-УІІІ). То було його перше надруковане опо-

відання і від нього почалася його літературна кар’єра.

Спочатку писав досить зрідка, кілька оповідань за рік, але вже з перших рядків було пізнати талановитого письменника з багатющою уявою і рідкісним обсерваційним хистом. Розпочав свою творчість з оповідань, яких написав понад пів сотні, але потім, з 1906 року, почав писати драми, а пізніше, з 1911 р., романи й повісті. Теми до своїх оповідань знаходив у тому самому українському селі, що й давніші письменники, але, відмінно від них, він вибрав собі життя сільської бідноти — отих батраків, наймитів і зарібників та босяків, — деклясований” елемент. Це йому часом рахують за велику заслугу для літератури, але то було зовсім звичайним і природним явищем — то життя він знав найкраще, бо й сам походив з того середовища і пізнав його під час своїх мандрівок по селах. А що сидів теж у в’язниці і жив партійним життям, то й звідти мав чимало матеріялу до творчости.

Новістю в його оповіданнях була вже сама тематика, якою передтим ніхто не цікавився, але різнився він від народників і обрібкою тієї тематики, і мовою, і способом цікаво оповідати навіть про нецікаві речі. І новістю була також його ідеологія, з якою він підходив до своїх тем — ідеологія соціалізму, тому змістом його оповідань став “розклад і руйнування старого ладу, соціальні контрасти на селі, народження й формування нової суспільної класи в селі”. Цю тематику він розробляв дуже

живо й темпераментно, якими й крикливими кольорами, але просто, популярно й цікаво, тому й не дивно, що його сучасники, до того ж настроєні, як і він, ідеологічно, захоплювалися його творами, бо він був справді характерним представником своєї доби, живим відгомном ідеологічних змагань, яким жила тоді чи не вся інтелігентська верства, настроєна соціалістично (С. Єфремов).

Вся його літературна творчість виявилася в двох літературних видах — епічному й драматичному, і в п'ятьох жанрах: оповіданнях, повістях, романах, драмах і комедіях. З оповідань, друкованих по різних журналах і збірниках, варто згадати такі, як "Краса і сила", яким він розпочав свою літературну кар'єру, "Заручини", "Контрасти", "Суд", "Біля машини", "Дим", "Темна сила", "Хто ворог?", "На пристані", "Уміркований і щирий", "Раб краси", "Голод", "Честь", "Ланцюг", "Момент", "Купля", "Щось більше за нас", "Зіна", "Дрібниця", "Студент", "Кузь та Грицунь" і різні інші, разом понад п'ятдесят.

Перша збірка творів "Повісті і оповідання" появилася в 1903 р. у Львові, а друга, "Краса і сила та інші оповідання" в 1906 р. у Києві. Через два роки вийшла збірка "Дрібні оповідання" (1907), а потім "Третя книжка оповідань" (1910), "Твори книжка ІУ" (без року), "Твори книжка п'ята" (без року), книжка УІ-УІІ (1913), ІХ (1915) й Х (1916). В 1919 р. почало виходити збірне видання творів в 11-ти томах, а в 20-х роках повне видання в 23-х томах

(1926-1929). Окрім того, багато разів виходили окремі оповідання чи збірки.

До особливих рис його таланту, який він виявив у цих оповіданнях, належить перш за все живий дар цікаво оповідати абияку тему і неменший хист знаходити цікаві й важливі деталі, особливі риси персонажів та їх психіку, хоч не раз та психіка була фальшива, як-от у першому оповіданні "Краса і сила", де показані сільські босяки чи злодії, з яких один відзначався красою, а другий силою і між ними жінка, яка не знала кого вибрати, тому й моталася між обидвома. Не можна заперечити, що такі персонажі можуть трапитись і в реальному житті, але тут вони видумані і їх поведінка видумана й нереальна, їх учинки невмотивовані або слабо вмотивовані, що дуже влучно відмітила була Леся Українка, але сама історія розказана цікаво й живо, і читач не помічас фальшивих рис і не звертає на них уваги, приймаючи все, що автор показує чи розказує, з повним довір'ям. В багатьох оповіданнях одначе, яких теми взяті з реального життя, хоч він вибирав рідкісні й особливі випадки, не викликають застережень, але докладна аналіза завжди може знайти чимало недотягнень, які в звичайному читанні не кидаються в очі.

У другому періоді своєї творчості почав писати драматичні твори (з 1906 р.), яких назбиралося разом 20. Вони появлялися в такому часовому порядку: "Дисгармонія" (картини з життя революціонерів, 1906), "Між двох сил"

(4 дії, 1906), “Щаблі життя” (4 розділи, 1907), “Великий молох” (3 розд., 1907), “Мemento” (4 розд., 1909), “Чужі люди” (5 розд., 1909), “Базар” (4 розд., 1910), “Брехня” (3 дії, 1910), “Співочі товариства” (4 дії, 1911), “Дочка жандарма” (2 дії, 1912), “Нагусь” (4 дії, 1912), “Молода кров” (комедія, 4 дії, 1913), “Пригвожджені” (4 розд., 1916), “Панна Мара” (комедія, 4 дії, 1918), “Гріх” (3 дії, 1922), “Закон” (3 дії, 1923), “Великий секрет” (4 дії, 1928), “Над” (1928), “Пророк” (1929), “Пісня Ізраїля” (1930).

В драмах опрацьовує інші теми, ніж у коротших чи довших оповіданнях, тут його цікавлять інші проблеми і він тут висловлює свої критичні думки на життя. Його цікавили зокрема дві особливі проблеми, які він порушує в різних творах, особливо в драмах і романах, а то проблема моралі і статі (сексу). Його сучасники вмовили в нього, що він великий новатор і реформатор, а як соціяліст, він мав певні реформаторські аспірації. Соціялізм проголошував революційні зміни суспільства й суспільного ладу, в тому, очевидно, й існуючої, а на його думку, застарілої моралі та поглядів на статеве життя, яке його не задовільняло й вимагало революційних змін. Тому він і пропонує нову етику, основу на скрайньому індивідуалізмі й залежну виключно від кожної окремої одиниці. То була т. зв. “чесність з собою” — коли всі три чинники, які керують людськими вчинками, розум, серце й воля діють однозгідно і схвалюють цей чи той вчинок. З та-

кою етикою кожний вчинок, навіть злочинний, знаходить своє виправдання, бо людина діє в повній згоді з собою і має чисте сумління, а чисте сумління перед самим собою дає людині задоволення й почуття спокою.

Перша його п'єса, “Дисгармонія”, написана на тему партійної етики, якої він не схвалює, бо вона в'яже людину й відбирає їй волю. В п'єсі мова йде про революцію 1905 р., після якої всі члени партії, що брали участь у революції, були ув'язнені. Революціонери в тюрмі почувають в душі роздвоєння, в них немає повної гармонії чи однозгідності між суспільними обов'язками та особистими бажаннями й уподобаннями. Моральний ідеал соціяліста дуже різниться від реального соціяліста, тому герої драми потрапляють у конфліктну ситуацію і виступають проти накиненої чи загально обов'язуючої моралі, яка зв'язує їх волю і стоїть на перешкоді в розвитку сильної людини, сильної не духово, а волево. Тому вони й винаходять собі (це робить для них автор) нову мораль, “наплювательну” (“Я нічим не хочу себе зв'язувати і мені наплювати на всі моралі, на всі поржавілі кайдани, якими сковують себе люди”). Основою цієї моралі стає “чесність з собою”, а мірилом моральності стає людина сама для себе, наче б вона жила не в громаді, а сама з собою і для себе.

Тій самій проблемі присвячена й драма “Великий молох”, якої герой бореться сам із собою й хоче перебороти в собі накинену — що загально обов'язує — етику й

шукає внутрішньої гармонії, а вона означає гармонійне діяння в одному напрямку розуму, серця й волі. Коли всі три чинники одобрюють убивство, то воно буде зовсім моральне, бо вбивник буде чесний з собою. Завданням героя п'єси, отже, руйнувати стару суспільну етику, бо вона накладає обов'язки іззовні, а проти них бунтується його воля, бо він не признає обов'язків із примусу. Він може їх приймати добровільно і тоді він щасливий, бо чесний з собою. Герой п'єси, Зінько, має з доручення партійної організації допомогти іншому членові і витягнути його з в'язниці, але він його не любить, бо той був його конкурентом в любові, тому й відказується йому допомогти, на те діло не годиться його серце. Та коли в ньому нагло пробуджується громадський інстинкт, він готов допомогти колезі з переконання, а це значить, що він чесний з собою, бо всі три чинники апробують цей вчинок. Та якби суспільний інстинкт у ньому не пробудився, і він товаришеві не допоміг би, то теж було б морально, бо він діяв би чесно з собою.

Великим молохом письменник називає суспільні вимоги, яких він не любить, бо вони не дають розвиватися індивідуально, однак суспільний інстинкт чи стихія, на його думку, в людині сильніша за все інше. Воно і є тим чинником, що є "більшим за нас".

Дальший розвиток цієї індивідуалістичної етики показав письменник у драмі "Щаблі життя", герой якої, студент Мирон Антонович, що повернувся з заслання,

не знає вже ніяких вагань, ні хитань і "чесність з собою" в нього вже стала законом, від якого він не відступає і рішений "роздушить, розметать ту шкаралупу, в яку затиснули його душу". Він відкидає "все зайве, що вже оджило своє, тому й не вагається вкоротити життя своїй старій, хворій матері постійними давками відповідних ліків, бо старі, нікчемні й непотрібні люди не мають права жити на кошт молодих і здорових. Він навіть сестру свою і дівчину заохочує до проституції, бо цей "фах", на його думку, стоїть на рівні будь-якої іншої праці, яка дає можливість жити.

В п'єсі "Базар" письменник повертається до теми, яку опрацював в оповіданні "Купля" (купівля) і трактує життя як базар, де можна купити-продати все, що хто хоче. Хто прагне бути багатим, може виходити на базар з усім, що має, а жінки із своїм тілом. Героїня п'єси має красу, яка притягає всіх, партійних і непартійних товаришів і робітників, і вони їй усі остогидли, бо вони прагнуть її зовнішньої краси, а вона хотіла б, щоб вони цінили її за внутрішню красу, якою ніхто не цікавився. Позбувшись зовнішньої краси, вона зникла з базару, бо не мала що продати.

В п'єсі "Чужі люди" автор показує босяків, які мають те спільне, що ненавидять небосяків, хоч ті не мусять бути буржуями, а можуть бути й заробітчанами. Проте між обидвома групами існує класова ненависть, і заробітчани ставляться до босяків, як і ті до них, із презирством. Босяк Семен

любиться в заробітниці Гані, але обидві сторони не хочуть допустити до їх подружжя. Восякам шкода свого злодія, а заробітчани вважають подружжя “мезальянсом”.

Іншу тему опрацьовує автор у п'єсі “Брехня”, в якій показана жінка, що вічно бреше. Вона ласкою й привітністю підтримує творчість свого чоловіка-винахідника, який творить для людства нові цінності, але вона робить те все без любови, з розрахунку, з вузько-матеріальних, егоїстичних міркувань. Все, що вона робить і говорить — брехня і брехнею оповите все її життя, бо вона подає себе за кращу, ніж у дійсності. Цю мораль автор називає міщанською, бо вона не дозволяє отверто задовільняти біологічні вимоги.

Подібний психологічний характер має і п'єса “Чорна Пантера і Вілий Медвідь”, в якій письменник ставить проблему про суть і ролі мистецтва в житті і відношенні мистця до життя й мистецтва. Герой пєси, мистець, вірить, що мистецтво вище від життя і вимагає повного підпорядкування мистецтву. Його дружина однак думає, що краса не в мистецтві, а в житті — в родині, в дітях, в любові. Мистець, отже, мусить вибирати одне або друге, але автор розв'язує проблему в нічию, всі троє — батько, мати й син, гинуть.

Проблемою жіночої психіки цікавиться письменник у драмах “Гріх” і “Закон”, але жіноча психіка в цих та в інших творах здебільша видумана й неприродна, автор достосовував характеристики персонажів до своїх ідей, до

проблем, які хотів розв'язувати, тому часто його персонажі, хоч і майстерно змальовані, та все таки малопереконливі, їх дії і вчинки позбавлені консеквентности й логіки і не покриваються з правдою життя, хоч вони й “реалістичні”. Але признати треба, що він був майстром колізії, що вже було видно і в перших оповіданнях та повістях, тому вони не нудні, яка й не була б їх тема й ідеологія, вони читаються як не захоплено, то завжди цікаво.

В жанрі великої прози В. виступив уперше в 1904 р. повістю “Голота”, написаною, як кажуть, в тюрмі (1903-1904). В ній найкраще виразилася його ідеологія соціяліста-марксиста, який шукав всюди (на селі) клясової диференціації, а в слід за тим і клясової боротьби. Героями в цій повісті виступають бідняки й поміщицькі наймити.

Ще більше критично змалював він “буржуазне” суспільство в повісті “Моє останнє слово” (“Дрібниця”) в особі її головного героя Олександра Петровича як “типовий продукт” гнилої буржуазної культури, гнилих суспільних обставин” (О. Дорошкевич). Герой непристосований до життя, гине як зайвий і непотрібний. Цим письменник хотів показати нежиттєздатність “буржуазного суспільства”.

В пізніших творах, повістях і романах, В. переключився на тематику революційної інтелігенції, а також на проблему моралі, яку почав ще в своїх драмах. В великій повісті “Чесність з собою” він поставив питання про родину й

проституцію. Герой повісти, той самий Мирон Антонович, що в драмі “Щаблі життя”, — соціаліст і речник соціалістичної моралі, як її тоді розуміли. Він відкидає всі традиції й “забобони” т. зв. “буржуазної родини” й пропонує вільне кохання, уважаючи, що за “буржуазного ладу” не може бути нормальності родини. Тому він визнає проституцію складовим елементом нового ладу і ставить проститутку поруч робітника, що заробляє на життя своїми руками. В повісті помітно вплив філософії Ніцше та його уберменша, який не визнає ніякої моралі, крім своєї власної.

В романі “Рівновага”, що спершу був написаний і надрукований російською мовою, а потім перекладений українською (Н. Романович), В. змалював життя російської еміграції у Франції; дуже критично, але правдиво відтворив задушливий осередок неврастеників, бездіяльних і побитих життям людей (А. Ніковський). Натомість українське суспільство, його різні групи між двома революціями проаналізував художньо в романах “По свій” і “Божки”, в яких карикатурними рисами змалював постаті українофілів, поміщиків, промисловців, аграрників, “відродженців”, народників, культурників та інших. Давніші марксістські критики вважали це його великою заслугою, що він соціологічно проаналізував передвоєнне українське суспільство.

Близький у дечому до двох попередніх можна вважати роман “Хочу”, написаний в часі війни, знов таки на тему українського суспільства та українського відро-

дження, але тут він звернув увагу на розпаношення російського шовінізму, який пригноблював українську культуру й українське живе слово. Цим романом (як каже О. Дорошкевич), Винниченко критикував російську нівелюючу українство політику і ставив виразно питання про національні почування та про їх роль у психічному житті людини без уваги на класову приналежність.

Це колективне національне життя він пояснює як хотіння всього народу, що стає нацією, її вольовий імпульс реалізується хотінням, особистою волею кожної окремої людини. Отже автор зайняв тут позицію волонтариста, що в основу життя ставить волю, хотіння, випереджуючи Донцова на кілька років. Він думає, що “закон всякого життя — людини, мікроба, блощиці й планети — хотіння”. “Хочу”, ось що співає, дзвенить, волає, стогне, шумить і всіляко виявляє себе в природі”.

Разом з тим автор влучно характеризує ті обивательські упередження проти українського національного відродження, які властиві були як царській, так і ліберальній російській інтелігенції. Таким чином у цьому романі автор “спробував поєднати загальнопсихологічне хотіння, вольову акцію з дієвим національним чуттям українського демократа... Тут вимоги національної культури поєднуються з класовими інтересами пролетаріату” (О. Дорошкевич).

Кінцевий ефект роману однак не той, що його можна було очікувати. Письменник і тут виходить з марксістських позицій і критикує

“буржуазне” суспільство та показує його моральний розклад, через що воно не спроможне, на його думку, повести визвольний рух.

Вартий уваги і роман “Записки Кирпатого Мефістофеля” (1917), що його деякі критики оцінювали як найкращий з усіх його романів (О. Дорошкевич, І. Борщак), найкращий тонким художнім перетворенням побуту в душі психологізму, повитого інтимно-задумливим ліризмом”. В романі показаний головний персонаж Михайлюк, він же Кирпатий Мефістофель, знаменитий оратор, адвокат, психолог, людина вельми розумна, але аморальна, з волею скерованою в сторону елементарного задоволення власних інстинктів, людина глибоко ненормальна, жорстока й хитра, що вмів ховати себе. Він бувший революціонер, але пішов на службу до “буржуазії”, й цинічно глузує із своїх колишніх товаришів, всю свою увагу звертаючи на особисті експерименти. Отже він є зразком пристосованця, згідно з засадою еволюційної теорії, що в боротьбі за життя живими залишаються ті, що найкраще вміють пристосуватися до оточення, щоб не відрізнятись від нього і не бути помітним.

Черговий роман, це голосна свого часу “Соняшна машина” (1928), фантастично-утопійний роман, а за оцінкою марксістської критики, наскрізь ідеологічний, ворожий соціалістичній революції, яку автор цілковито ігнорував. Погляди щодо його характеру були поділені, але ортодоксальна марксістська критика устійнилася,

що утопійний елемент у романі був тільки ідеологічним засобом для вираження письменникової ідеології, наскрізь ворожої й шкідливої пролетаріятові. Тому він був партією засуджений, а письменникові здержані були належні гонорари. З того часу Винниченко став у Сов. Союзі “ворогом народу”, а його твори вилучені з публічних бібліотек. Партію сердило й гнівило те, що письменник зовсім не бачив пролетарської революції, єдиний, на їх думку, чинник, відповідальний за новий суспільний лад, а він навіть натяками не дав у творі пізнати, що такий суспільний лад узагалі існує, і придумав “соняшну машину”, яка за допомогою соняшного проміння перетворює траву в високоякісну поживу. Цей винахід німецького хеміка докорінно розв’язав проблему щоденного хліба — без зайвої праці, без експлуатації людини людиною, без капіталу й робітництва, без класової боротьби і без воєн та інших конфліктів. Пролетарської революції наче й ніколи в світі не було. Капіталізм знищила соняшна машина, а не пролетарська революція. І цього большевики не могли йому простити, бо він їх цілковито знахтував.

Чи письменник справді мав на думці те, що йому марксістська критика підсувала, важко сказати, але коли мати на увазі його новаторські й реформаторські аспірації, то можна згодитися, що марксістська інтерпретація твору досить влучна й правдоподібна, хоч не виключена й інша, яку давали інші пролетарські критики, нпр., що до написання цього роману автор

дійшов, утікаючи від комуністичної дійсності, як думав І. Лакіза, або й те, що цей твір є записом його вражень від пережитого ним особисто й задратованого вкривалами соціально-утопічного та любовно-психологічного роману (О. Білецький). Однак інтерпретація роману (Г. Овчарова) як твору ідеологічного, більше переконлива, хоч може й неконечно з тих позицій, які йому підсувають марксістські критики.

Після довгої, понад 20-річної, мовчанки, В. виступив з іншою концепцією спасення людства, тобто побудови щасливого й справедливого суспільного ладу, “колекторкратією” в романі “Нова заповідь”, що появився в 1950 р.

Автор, невдоволений із теперішнього соціалістичного ладу, який пішов іншими дорогами, ніж він уявляв і прагнув, прийшов до висновку, що ні соціалізм, ні комунізм не спроможні задовільнити людство і дати йому щастя, дати йому такий лад, що задовільнив би найбільшу кількість людей. “Соціалісти думають, що новий лад можна будувати тільки еволюційно, реформами, легеньким надущуванням на шкаралуцу капіталізму, одламуючи од нього клаптик за клаптиком”, а “комуністи хочуть це зробити одним замахом, трощенням сокирою, ломакою, динамітом, себто збройною кривавою революцією”. На його думку, обидва способи невідповідні, і він шукає синтези, хоче об'єднати обидва способи, себто негайно, але без зброї переводити приватну власність на колективну або кооперативну, але не на дер-

жавну. Це й є колекторкратія, яку треба заводити не терором, а доброю волею, свідомістю й радістю. Отже синтеза соціалізму й комунізму, це, на його думку, єдина дорога до ущасливлення людства.

Ту саму концепцію розвинув він в іншому романі, що виданий посмертно (1971), “Слово за тобою Сталіне”, адресований до вождя кривавого й народобивчого комунізму. Автор закликає Сталіна відмовитись від комунізму й завести замість нього “колекторкратію”, за яку, мовляв, народи світу будуть його славити як спасителя.

Всіх романів і повістей написав 15, з того числа за його життя надруковані були: “Голота” (1905), “Чесність з собою” (1906), “Рівновага” (1913), “По свій” (1913), “Вожки” (1914), “Записки Кирпатого Мефістофеля” (1917), “Хочу” (1919), “Заповіт батьків” (1923), “На той бік” (1924), “Соняшна машина” (1928), “Нова заповідь” (1950). Посмертно вийшли: “Слово за тобою Сталіне” (1971) й “Поклади золота” (1971). В рукописах залишилися ще романи: “Вічний імператив” і “Лепрозорій” (“Прокажельня”).

Деякі твори були свого часу перекладені чужими мовами, нпр., російською, чеською, польською, німецькою, французькою, італійською та й окремі п'єси йшли на європейських сценах, проте в світовій літературі вони собі тривалого місця не здобули, історії чи словники світової літератури їх не згадують. Вони знайшли були в деяких європейських країнах тільки часове зацікавлення й забулися.

В українській літературі його твори своїми незаперечними мистецькими досягненнями становлять у розвитку значний крок вперед в порівнянні з літературою 19 ст., однак ідейно вони все-національного визнання не здобули і не стали всеукраїнським добром.

Літ.: **І. Франко**. В. Винниченко, Краса і сила. ЛНВ т. 38/1907/139-141; **А. Крушельницький**. Життєва дізгармонія й гармонія (З приводу п'єси д. Винниченка). ЛНВ т. 40/1907/116-121; **В. Леонтович**. Збірник "Дзвін" ["Шаблі життя"]. ЛНВ т. 41/1908/606-616; **М. Данько**. Вол. Винниченко. Спроба літературної характеристики. ЛНВ кн. 7/1910/52-70; **О. Грушевський**. Остання книжка В. Винниченка ["Третя книжка оповідань"]. ЛНВ кн. 2/1910/294-300; **М. Вороний**. В. Винниченко. Твори, книжка четверта. ЛНВ кн. 4/1912/179-183; **Ю. Сірий**. В. Винниченко. Молода кров. ЛНВ кн. 11/1913/378-9; **А. Ніковський**. В. Винниченко. Рівновага. ЛНВ кн. 3/1914/597; **В. Леонтович**. В. Винниченко. По свій. ЛНВ кн. 7-10/1914/169-172; **Ю. Тищенко**. Хто такий Винниченко; біографічний нарис. К. 1917; **О. Грушевський**. В. Винниченко. "З сучасної української літератури", К. 1918; **І. Свенціцький**. Винниченко; спроба літературної характеристики. Ль. 1920; **А. Річицький**. Винниченко в літературі і політиці. Х. 1927; **О. Дорошкевич**. Володимир Винниченко. В. кн. "Підручник історії української літератури, вид. 3-тє, 1927, ст. 219-232, 260-263; **С. Гермайзе**. Рання творчість Винниченка на тлі громадського життя. В кн. "Володимир Винниченко. Вибрані твори". Х. 1928; **П. Христюк**. Письменницька творчість Володимира Винниченка. Спроба соціологічної аналізи. Х. 1929, 200 ст; **Леся Українка**. Винниченко. В кн. "Леся Українка. Твори", т. 12/1930/233-262 (Ньюйоркське видання); **Г. Овчаров**. Винниченкова "Соняшна машина". В його ж кн. "Нариси сучасної української літератури", вип. перший, вид. друге, Х. 1932, ст.

154-188; **Його ж**. Більше непримирності до ворожих виступів. З приводу дискусії навкруги "Соняшно машини". Там же, ст. 189-215; **М. Рудницький**. В. Винниченко. В його ж кн. "Від Мирного до Хвилювого, Ль. 1936, ст. 307-317; "Володимир Винниченко. Статті і матеріали". УВАН у США, Н. Й. 1953; **В. Чапленко**. "Соняшна машина" В. Винниченка. До 50-річчя літературної діяльності і перших роковин смерті. "Нові дні" ч. 28/1952/7; **Т. Осьмачка**. Володимир Винниченко на тлі сучасної української прози. "Прометей" чч. 19, 20, 21, 22/1955; **Е. Онацький**. Винниченко і його осамітнення. В його ж кн. "Завзяття чи спокуса самовиправдання", 1956, ст. 116-126; **А. Юрняк**. Творче обличчя Винниченка повістяря. "Укр. прометей" чч. 22, 23, 24, 25/1956; **П. Зайцев**. Жмут спогадів про В. Винниченка. УЛГ чч. 7, 8, 9/1959; **Ю. Войко**. Драма "Між двох сил" В. Винниченка як відображення української революції. "Слово" зб. 3/1968/331-344; **М. Мольнар**. Забутий письменник. Кілька думок про письменницьку долю В. Винниченка, в кн. В. Винниченко. Оповідання". Праців, 1968, ст. 5-15; (Там же "Література про творчість В. Винниченка. Матеріали до бібліографії", ст. 295-299); **Е. Шаблювський**. Про Володимира Винниченка. "Рад. літ-во" 8/1970/40-48; **Л. Залеська-Онишкевич**. "Пророк" остання драма В. Винниченка. "Слово" зб. У/1973/194-204.

"ВИНОГРАД ДОМОВИТОМ БЛАГИМ НАСАДЖЕННИЙ" (1697), книга духовних віршів **Самійла Мокрієнка**, який пробував викладати віршем св. Письмо. Книга вийшла в 1697 р. і присвячена "не смертелной славы войск запорожских гетманови его милости Иоанну Мазепі, благому домовиту винограда малоросийского". Автор просить у читача вибачення за свої вірші, бо "не все чтити книги был час волний и житійская нужда докучала" йому й забороняла "трудитися много".

ВИНОГРАДОВА Марія (1878-р. см. невід., псевд. Маруся Полтавка, Козачка), маловідома поетка початку 20 ст., родом із Харківщини. Почала друкуватися в ЛНВ в 1901 р., спочатку друкувала свої переклади, а пізніше власні вірші на громадські теми і теми революції в Росії 1905 р. Друкувалася теж в “Буковині”, “Розвазі”, “Українській музи”. Перекладала твори М. Горького “Макар Чудра” й “Міщани” (1903). Під впливом Лесі Українки закликала до єдності і змагань за волю, “Во краще горда смерть, ніж життя в кайданах”. Лесі вона присвятила вірш “До зіроньки”. Звеличує борців за волю.

Літ.: Г. Нудьга. Виноградова Марія Олександрівна, в кн. “Пісні та романи українських поетів”, т. II/1956/302; Л. Міщенко. Українські поетеси дожовтневої доби”; вст. стаття в кн. “Тридцять українських поетес”; антологія, К. 1968, ст. 3-30, про М. В ст. 16, довідка 188, вірші ст. 189-195.

ВИПАДНИЙ ЗВУК, у “вітчизняному” віршознавстві це голосний або приголосний звук, що в другій групі звуків, які повторюються в римуванні, випадає, напр., приголосний *п* в чотироскладовій римі “запрошений” зникає в другій подібній групі “зарошений”, що римується з попередньою, або в групі звуків “пекла”, що частинно повторюється в другій групі, яка з нею римується, випадає звук *к*, а з’являється інший приголосний, *п*, “тепла”, якого не було в попередній групі. В українській поезії це досить часте явище. Протилежне явище називається нарощуванням звукоповтору.

В. Ковалевський. Рима. Ритмічні засоби українського вірша. К. 1965, ст. 71...

“ВИР РЕВОЛЮЦІЇ” (1921), літературно-мистецький альманах Валеріяна Поліщука, вийшов у липні 1921 р. в Катеринославі за участю поетів: В. Гадзінського, В. Підмогального, В. Поліщука, М. Терещенка, В. Чумака, Г. Шкурупія. Редактор і видавець: В. Поліщук, окрім поезій, помістив в альманакху теоретичну статтю п. з. “Динамізм в сучасній українській поезії”, а мистець А. Петрицький — статтю про “Сучасне мистецтво й малярство”. Вперше тут була заведена “Робітнича сторінка” із творами робітничих поетів. Сам Поліщук надрукував там свої “Бризки мислі”, в яких пробував реалізувати свою динамістичну теорію поезії.

ВИРАЖЕННЯ, ВИРАЗ (лат. експресіо), термін означає певну дію — вияв(лення) внутрішнього стану людини, цебто її почувань, настроїв і переживань, і вислід дії, те, що виявлене (виражене) словами, лініями, барвами, тонами, рухами, які є засобами узвичаєння внутрішнього стану.

Вираження становить одну з основних особливостей таких видів мистецтва, як література й музика, але й у прикладних мистецтвах головним є не зображення, а вираження загальних закономірностей буття в об’ємнопросторових, ритмічних та кольорових формах.

Досконале вираження внутрішнього стану людини засобами образів, а думки словами завжди було трактоване як поетична краса. Ціцерон уважав повне погодження думки з словами органічною єдністю. Теоретик поезії доби ренесансу Э. Фракасторо казав, що поет не має іншої цілі, як добре говори-

ти про все, що йому насувається на думку. В 17 ст. теорія поезії розвинулася з теорії реторики, і поезію розуміли тоді як розумову чинність, отже перфектне вираження думки вважали мистецькою досконалістю. В другій половині 18 ст. Гердер і романтики казали, що правдиве вираження невід'ємне від думки, але в 19 ст. в Англії поетія стала теорія, що поезія є вираженням емоцій. Так думав і Джон Стюарт Міл, що трактував поезію як вираження почувань і казав, що лірична поезія більше поетична, ніж будь-яка інша. Тоді ж Джон Кібл розвинув теорію, що поезія є посереднім, непрямим вираженням емоцій, засильних, щоб бути вираженими безпосередно. Г. Еліот говорив про поета як людину, що завжди вірна своїм внутрішнім візіям або станіві ума (душі). Ідеалістична естетика заперечувала відображальну чинність поезії й мистецтва і приймала вираження як головну функцію мистецтва, значить, поезія — не відображення зовнішньої дійсності, а вираження внутрішньої дійсності. В літературознавстві вживається термін експресія, звідти й експресивна теорія критики, яка бачить літературний твір як експресію (вираження) емоцій (див.). То була доктрина романтиків, які заперечували міметичну теорію Аристотеля. Вордсворт казав, що поезія, це спонтанний вилів потужних почувань. Поетова уява, це нова сила в світі і джерело унікального знання. Експресія, це головна і правдива чинність поезії й мистецтва. (Див. **Вираження емоцій**).

ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ (в західній термінології експресія емоцій), естетична концепція, яка пояснює поезію й мистецтво як вираження (експресію) емоцій. Поезія не є імітацією (наслідуванням) природи, як думав античний філософ Аристотель, ані імітацією вічних ідей (форм), як думав Платон та його послідовники і як робили, чи думали, що робили, античні поети, а потім їх наслідувачі ренесансові неоклясики та пізніше німецькі неоклясики (а ще пізніше советські і несоветські соц. реалісти, які поезію й мистецтво трактують як відображення сучасної дійсності), тільки є вираженням внутрішнього стану поета, його психічного життя. Під емоціями не всі критики розуміли те саме, одні приймали це поняття дослівно, інші трохи ширше, як зміст поетової уяви, внутрішній стан людської душі, отже почування й настрої, а також думки й ідеї, але для всіх значення мало те, що поезія й мистецтво не є витвором холодного розуму, тільки вираженням внутрішнього життя людини (поета), а в тому життєво головну роль грають емоції. В різних людей вони узовнішнюються різними способами й засобами, в поетів словами, віршем або прозою, в інших мистців барвами й лініями, рухами, мімікою, мелодійними звуками тощо.

Як дотепер, ця концепція має найбільше визнання і пересічно освічена людина інакше й не розуміє поезії й мистецтва як вираження почувань і настроїв поета чи мистця.

Початок цієї концепції дав німецький мислитель 18 ст. Йозеф Г. Гаман (1730-1788), який перший виступив проти тогочасного раціоналізму й поставив віру, почування й уяву понад розум. Його думки розвивав Йоган Г. Гердер (1744-1803), який особливо підкреслював значення уяви та почувань, що в поезії й мистецтві грають головну роль. Під впливом народних пісень Осіяна він звернувся до народної поезії, в якій бачив вираження індивідуальної й збірної душі народу.

Цими ідеями, а радше цією теорією захопилося молоде покоління поетів, т. зв. "штурм-дрангісти" (від "Штурм унд Дранг"), для яких поезія була могутнім засобом вираження емоцій, дуже часто надмірних, нестримних і необмежених. В історії світової літератури вони були перші, що в поезії заперечили розум і піддавалися пристрастям і буйній уяві. Пізніше ті самі ідеї зродили романтиків, які теж заперечували розум як творчу силу в поезії, і головним чинником у поетичній творчості уважали уяву й почування.

Теоретично цю концепцію розвинув і обґрунтував французький теоретик Е. Верон (E. Veron), який у своїй "Естетиці" (1878) доказував, що мистецтво не може бути нічим іншим як тільки і виключно експресією емоцій різними засобами, як лінії й барви, форми, рухи, звуки і слова, організовані в певні ритмічні каденції. Твори мистецтва, на його думку, можна оцінювати єдиним критерієм — силою, з якою виражені емоції.

Подібні погляди на мистецтво висловлювали й інші критики й теоретики, з англійців, наприклад, Колінгвуд, Вордсворд і Госпер, а з американців Сантаяна й Сузана Лянгер. З російських письменників Лев Толстой голосив подібні ідеї. Він, як і Госпер, розумів мистецтво як вираження емоцій, але він хотів, щоб ці емоції мали суспільне спрямування і визначував мистецтву певну виховну роль, мовляв, мистецтво як експресія є засобом зв'язку між мистцем і спільнотою, на яку поет чи мистець повинен впливати. Отже мистецтво за його теорією має комунікативне, а через те й виховне значення. Саме тому воно повинно виражувати не всякі емоції, тільки великі, універсальні, сприйнятливі для всього людства.

Приймав цю концепцію частинно й Іван Франко, який у своєму естетичному трактаті "Із секретів поетичної творчості" (1898) писав, що "майже кожний чоловік має в собі величезне багатство ідей і почувань, хоч мало хто може і вмисним користуватись. Та є люди, котрі мають здібність видобувати ті глибоко заховані скарби своєї душі і давати їм вираз у зрозумілих для кожного словах. Однак Франко також ішов у тому напрямі, що Толстой, і для нього поезія теж мусіла мати суспільну чинність. Він признавав вартісними тільки такі емоції, які позитивно впливають на нарід і виховують його в бажаному напрямі.

На експресивність поезії звертав увагу й Д. Донцов у своїй літературно критичній публіцистиці.

ВИРГАН Іван (автн. Вергун; 1. 6.

1908 —), підсов. поет і прозаїк; нар. в с. Кліщенцях (тоді Матвіївка) Чорнобаївського (давніше Глобинського) району на Черкащині в селянській родині. Вчився в семінарській школі і в Пед. технікумі в Кременчуці, потім працював кілька років учителем на Дніпропетровщині (в с. Леніно й м. Крюкові), відбував військову службу, а з 1935 р. вчився в Харківському університеті на філологічному факультеті. По закінченні студій (1940), пішов на війну, а по війні повернувся до Харкова, де живе й досі.

Писати почав у 1925 р., писав спочатку поезії й друкувався в газ. "Комсомолец України" від 1929 р. Першу збірку поезій "Озброєна лірика" видав у 1934 р. В ній осміює, невивагливо, "соціалістичну вітчизну", для оборони якої працюють не тільки "бійці червоної армії", як він сам, але й мирне населення, яке уособлює дівчина, що плаєє льон і дружить з воїном-зенітником В цьому сов. критика бачила монолітність "радянського народу" і готовість захищати "соціалістичну вітчизну", хоча в ту готовість читач не вірить, бо вона радше паперова, ніж реальна. Найчастіші теми його віршів — підготовка до війни, прагнення перемоги "нового світу", тотальна мобілізація всіх сил до боротьби тощо, але ані тематика, ані самі вірші не захоплюють і не поривають до боротьби. Проте в віршах трапляються й свіжі оригінальні образи.

Друга збірка віршів, "Сад дружби", вийшла наступного, 1935 року; автор вихвалює в ній силу

червоної армії, дружбу народів, соціалістичну працю та інші партійні теми. Після того видав ще кілька книжок, як поема "Джигіти" (1937), зб. "Щастя-доля" (1938), а через 9 років його книжки почали появлятися майже щорічно: "Поверот сонця на літо" (1947), "Матвіївка над Сулою" (1949), вірші та поеми "Квітучі береги" (1950), "Країна щастя" (1951), здебільша повторення попередніх збірок, "Поезії" (1954, збірка віршів, оповідань і перекладів), збірка оповідань "Василина" (1960) і збірка віршів до декади української літератури в Москві "На Сулою шумлять явори". Про дітей написав оповідання "Даринка з братиком" (1967), яке потім увійшло в збірку "Краса" (1966), разом із оповіданнями "Краса" й "Мороз". Окрім того, твори його вийшли збіркою "Вибране" (1965), до якої ввійшли давніші вірші, поеми й оповідання та переклади, відомі здебільша з попередніх збірок.

Тематика його віршів переважно партійна, в його віршах знайшли "відображення" всі ті проблеми й питання, на які партія наголошувала — "успіхи молоді країни соціалізму", "пафос перших п'ятирічок", "боротьба із старим завмираючим світом", який не хотів завмирати і т. п. Своїх власних тем Вирган майже не має, а, опрацьовуючи партійні, віршує механічно, бездушно, хоч і намагається виявляти певні почування, яких не має, тимто й немає в віршах ні щирости, ні тепла, а там, де він намагається показати риси нового, мусить фальшувати й показувати те, чого немає. Проте трапляються в нього і любовні теми, нерідко й цікаві нові образи, порівняння й метафори, з яких видно, що він міг би бути і цікавим поетом, якби не мусів бути

поетом-наймитом. Він може сприймати світ слухово-кольорово, в тому сенсі, що його вірші насичені музичністю й малярськими елементами, тобто багатством кольорів (В. Громова). М. Рильський висловлювався про ці елементи дуже прихильно, мовляв, Вирган уміє бачити світ і малювати його своїми фарбами. Інші критики порівнюють його твори до образів народної художниці Марії Примаченко, яка "розмаїтий світ птахів і квітів... збагатила сьогоденними асоціаціями" (В. Кочевський), що треба розуміти так, ніби "образний лад поета змережаний на народній основі, але на ньому позначилася духовна робота сучасного митця-новатора. Ці вислови критики треба розуміти як евфемізми, бо в дійсності поетичного новаторства й духовної роботи в його віршах немає, це здебільша віршована проза, вірніше публіцистика, суспільно-політичні декларації з величанням "суверенної" радянської держави, радянського гербу, соц. вітчизни тощо. Вирган не зміг піднятися на вищий рівень поетичного мистецтва, а ідейно стоїть на позиціях другорядності свого рідного народу, який ніде не повинен бути першим перед російським народом. Він, на думку сов. критики, дуже любить Україну, але його душа "скорбить і рветься в скривджену комуністичну Іспанію", за яку він готов і воювати, проте не бачить скривдженої рідної країни. Він Іспанію називає своїм рідним краєм і вболіває за неї. Деякі критики підкреслюють у Виргана національну гордість, але та гордість дуже своєрідна, він гордиться тим, що Україна друга по Росії комуністична країна і його любов до України ніяк не дорівнює його "ра-

дянському патріотизмові й пролетарському інтернаціоналізмові", якщо всі три любови можна було б погодити.

Та все таки можна знайти в нього декілька вартісних віршів, які, певно, залишаться єдиним його поетичним надбанням в історії української літератури. Одним з таких віршів можна вважати поему про Лесю Українку, "Леся".

Вирган відомий теж як перекладач із багатьох мов — білоруської, грузинської, болгарської, вірменської, латинської, чеської та російської. Найбільше однак він перекладає з російської літератури.

На окрему увагу заслуговує його лексикологічна та фразеологічна праця, яка довгий час друкувалася в харківському журналі "Прапор" п. з. "Російсько-український фразеологічний словник", складений у співавторстві з М. Пилинською, за редакцією М. Наконечного. Варто теж підкреслити його добре знання української мови.

Літ.: О. Чернова. Поетична творчість у Сов. Україні. "Наша культура" (Варшава) ч. 10/1937/383; Г. Гельфандбайн. Іван Вирган. ЧП 9/1935/175-181; О. Задерківський. Поезія Івана Виргана. "Молодняк" 5/1936/148-153; В. Швець. Озброєна лірика. "Україна" 17/1957/20; Ю. Барабаш. Іван Вирган. "Дніпро" 6/1958/133; Його ж. Багатство творчої індивідуальності. В кн. "Поет і час", К. 1953, 142-169; М. Рильський. Лист до Івана Виргана (зам. рецензії). "Прапор" 10/1959/102; В. П'янов. Іван Вирган. В зб. "Укр. Письменники" ІУ/1960/379-398; М. Павлюк. Коли поет вимогливий до себе ["Над Сулою шумлять явори"]. "Вітчизна" 9/1964/205; В. Боянович. Точність, мальовничість, природність. "Вітчизна" 9/1962/204; В. Громова. Музика й живопис слова ["Вибране"]. "Вітчизна" 7/1965/203; А. Ясельський. Поруч з батьками ["Краса"]. "Літ. Україна" 78/1966/

3; Ю. Барабаш. Іван Вирган. В кн. "Я єсть народ..." 1967, 287-319; В. Брюгген. Серце горнеться до миру. "Літ. Україна" 44/1968/2; В. Кочевський. На квітучих берегах слова. "Прапор" 6/1968/54.

ВИРОБНИЧИЙ РОМАН, рід со-
ветського роману, в якому показаний процес виробництва в фабриках, на заводах, а то й у колгоспах. Появився у висліді вимоги партії до письменників відображувати сучасність робітничого життя й праці. Письменники їздили по фабриках та заводах і колгоспах, приглядалися виробництву і потім соц.-реалістично відображували чи просто описували в своїх творах виробничий процес з усіма деталями, безмірно при тому ідеалізуючи й героїзуючи "найпередовіший клас епохи" — робітництво. Такі виробничі романи писали тоді майже всі письменники, які мусли або хотіли виконати завдання партії, як її вірні помічники й інженери душ (які душею не цікавилися, бо вона була тоді "буржуазним пересудом"), з одного боку, і з другого, запевнити собі можливості існування, яке залежало від диктатора та його поліції, але й запевнити собі по-можливості літературну позицію, бо то все таки була нагода показатися перед партією і звернути на себе увагу.

В наслідок того майже вся тодішня художня література, зокрема повісті й романи, була в повному значенні слова виробничача, виконана по-ремісничому, як на замовлення, і справді "пролетарська" — убога змістом і формою, бо партійна критика на мистецькі вартості не звертала ува-

ги, оскільки тоді панувала опінія, що пролетарському письменникові й не слід цікавитися мистецькими питаннями. Для революції й пролетаріату головну й єдину вартість мала комуністична ідейність творів. Деякі письменники, що-правда, виступали проти такого розуміння художньої літератури, ще в 20-х роках, але партійна критика стояла на тому, що художність літературних творів є вислідом ідеологічної слабости письменника, тому що менше твір був художній, то більше він був ідеологічно витриманий і комуністично ідейний.

Це відкривало вхід в літературу кожному графоманові, що хотів стати письменником і "вибитися в люди". Партія, очевидно, цьому сприяла, бо їй корисніше було мати менше талановитих, але покірних помічників, аніж геніяльних дисидентів, яких вона безоглядно позбувалася.

Таким способом ціле сталінське 20-тиліття, приблизно від 1933 до 1953 рр. було періодом виробничої літератури. Не тільки тому, що більшість творів, в тому навіть вірші, "відображували" виробничий процес по фабриках та заводах, але й тому, що вони самі, голов-но повісті й романи були фабричним виробництвом, мистецьки безнадійним, убогим думкою, публіцистично - декларативним та описово - протокольним - фотографічним хламом, який уже й ніхто не читав.

То був справді упадок соц. реалістичного роману.

ВИСІКАН Панас (22. 7. 1922 — 4. 3. 1963), підсов. дит. письмен-

ник. Нар. в с. Подорожнім на Кіровоградщині в селянській родині. Вчився в Київській школі прикладних мистецтв і закінчив її з дипломом майстра декоративно-монументального малярства. З 1956 р. працював у газ. "Молодь України". З 1952 р. писав оповідання та вірші для дітей і видавав окремими книжками, як "Ігорьок Мережка" (1956), "Дві топольки" (1960), "Грудочка цукру" (разом із М. Гнатенком, 1961), "В печері св. Магдалини" (1963), "Подорож на вогняну землю" (1967), "Страховисько з одною зяброю" (1968).

ВИСОЧЕНКО Олександр (псевд.; 12. 9. 1909 —), екзильний журналіст і письменник, родом з Києва, нар. в робітничій родині. Вчився в семирічній школі, потім у механічно-професійній, а заочно в Інституті журналістики. З 1929 працює журналістом. В часі нім.-сов. війни потрапив у полон, звідки врятувався утечею й побував у Києві, Львові (працював в УЦК), Криничі та на Словаччині. Після війни, жив у таборі "Ді-Пі" в м. ГанOVERI, звідки емігрував у 1948 р. до Бразилії, де й влаштувався на працю в газеті "Хлібороб" як журналіст. Там працює й досі. Літературні твори друкує в еміграційній пресі, здебільша в "Українському слові" в Парижі. Видав дві книжки оповідань, "СССР без маски" (Париж, 1960, 504 ст.) і "На генеральній лінії" (1960), обидві з советського життя. Він прихильник функціональної літератури — ставить собі певну проблему і добиває до неї потрібний фактичний матеріал, який опрацьовує гостроюжетою з неочікуваним закінченням (О. Керч). Оповідання відзначаються легким гумором.

Літ.: О. Керч. А. Височенко, На генеральній лінії. "КИЇВ" 2/1961/

46; В. М. Л. Підсоветське життя в літературних творах ["На генеральній лінії"]. "Народна воля" 21. 12. 1961.

ВИСХІДНА СТОПА, в силабо-тонічному віршуванні стопа, яка починається ненаголошеним складом, одним, двома або й трьома і кінчається наголошеним, як, нпр., ямб (— —', вода, на той), анапест (— — —', дорога) та 4-й пеон (— — — —', перевернути). Стопа що починається наголошеним складом, називається "спадна стопа" (англ. "райзінг фут" — "фоллінг фут", нім. "Гебунг" — "Зенкунг").

ВИПЕНЬСЬКИЙ Іван (ІОАН инок з **ВИПНИ**; р. н. і см. невід.), письменник-полеміст кінця 16-го і початку 17-го ст., православний монах, гарячий оборонець православ'я проти католиків. Народився в м. Судовій Вишні коло Львова, правдоподібно, в міщанській родині. Дата народження невідома, дослідники висновують, що він народився, приблизно, ок. 1550 р., а помер на самому початку 20-х рр. або й трохи пізніше, та не раніше як у 1620 р.

Щодо освіти, то деякі дослідники думають, що він не мав вищої шкільної освіти, бо й сам казав, що "граматичного дробязку" не вивчав (М. Возняк), але інші вважають його досить високо освіченою людиною, начитаною в св. Письмі. І. Франко висловив думку, що батьки його, коли він скінчив початкову школу, постарались примістити його на дворі якогось шляхтича, правдоподібно князя Острозького в Острозі, де він і набрався оглади і, певно, одержав вищу освіту. В "Короткословній відповіді Скарзі" він пізніше згадував, що в молодому віці жив якийсь час на Волині, в Луцьку,

а з цього Франко робить висновок, що іншої причини він не мав би там перебувати, тільки мусів бути на дворі кн. Острозького. Невідомо також, що його спонукало стати монахом і коли та де це сталося, але відомо, що він під кінець 70-х або на початку 80-х рр. помандрував на гору Афон (Атос) у Греції. На думку В. Єрьоміна, він мандрував якийсь час по афонських монастирях і там прийняв чернецтво. Звідти приїхав був один раз на Україну (1604), прожив ок. два роки і в 1606 р. вернувся на Афон.

Коли прибув на Україну, спинився в Йова Княгиницького, що був його приятелем з молодих літ, а звідти помандрував до Львова і зупинився у Львівському братстві. Відвідини Братства не наповнили його душу радістю, він був розчарований його життям і діяльністю, бо воно, на його думку, занадто пристраждалося до життя, а він був аскет і вимагав строгого життя. Члени братства намовляли його залишитися й працювати з ними для добра православної Церкви, але він прагнув спасення душі і ставився негативно до світського життя та вимагав такого ж ставлення й погорди до життя від членів Братства. Через рік, незадоволений, покинув Братство й подався знову до Йова Княгиницького, який жив тоді в Манявських лісах як схимник. Перебувши там кілька місяців, восени 1606 р. вибрався в поворотну дорогу на Афон, де прожив уже до кінця свого життя, відокремившись пізніше в самотній печері. По повероті з України живо цікавився й далі православною Церквою й Братством і писав послання на Україну, але вернутися не хотів, хоч його й закликали.

Коли почав писати і який був його перший твір, невідомо, але дослідники думають, що найранішим із його творів, що збереглися, було "Писание до всех обще в лядской земли живущих", написане, імовірно, в 1588 р., і "Краткое извѣщение Иоанна мниха о латинских прелестех", написане в 1589 або 1590 р.

"Краткое извѣщение" починається діялом і складається з низки полемічних статей, які оспорюють католицьку науку про походження св. Духа ("і від Сина"), заперечують зверхність і першество Папи на науку про чистилище, повчають якими повинні бути священники, а при тій нагоді критикують польську адміністрацію на українських землях за переслідування православної віри

Цей твір відзначається палким, темпераментним стилем, незвичайно пристрасним і безоглядним, а при тому багатослівним і цвітистим, істинно бароковим, з притаманним барокові багатослів'ям: "Се есть пургаторіюм... через який перепливають, очищаються наші християни безчестям, зневагою, ганьбою, наклепаним, переслідуванням, обіднюванням, пониженням, утомою, биттям, замиканням до тюрми, мученням і вбиттям очищуються в цьому житті від антихристової спадщини..."

Велику роллю грає тут барокова антитеза — протиставлення православних католикам, при чому католики відзначаються самими негативами (зарозумілі, злосливі, готові до бійки і т. п.), а православні самими позитивними рисами (прості, скромні, покірні, тверді в вірі...). В іншому місці автор вичислює додатні риси, якими повинні відзначатися священники й єпископи. На його думку, вони повинні бути чисті, тверезі, невинні, по-

божні, чесні, схильні до аскетизму, до проповідування, не п'яниці, не збійці, не сварливі, не схильні до брудного зиску, не зависливі, не срібллюбні, зате повинні бути лагідні, мирні, мужі одної жінки, добрі управителі дому... і т. д. Цих рис, на його думку, в католицького духовенства немає, тому він вичислює додатні риси, які в них він хотів би бачити.

В другому творі, "Писання до всіх..." письменник звертається до всіх громадян польської держави, до всіх суспільних верств, церковних груп, до нижчого й вищого духовенства, православного й католицького, до всього українського, литовського і польського народу з закликом до каяття й поправи, щоб не згинуть подвійною смертю — дочасною й вічною: "Тобі в землі, зовемой польской, мешкаючому люду всякого возраста, стану и преложенства, народу Руському, Литовському и Лядському в розділених сектах и вірах розмаитих сей глас в слух да достиже".

Спонукою до цього послання була відомість про моральний упадок у Польщі. Львівське братство зверталось до Царгородського Патріарха (1592) із скаргами на Львівського єпископа Гедеона Балабана, нарікаючи на погані церковні відносини в Галичині. Вишенський мав нагоду познайомитися з цими листами і вирішив промовити до народів, критикуючи й засуджуючи моральний упадок і суспільно-державний непорядок. Він викриває перш за все польську чванькувату й зарозумілу шляхту, яка вела розгульне й паразитне життя. Її моральний упадок, на його думку, такий великий, що нехрещені турки чесніші перед Богом, правом і правдою, аніж хрещені ляхи. Але він дорі-

кає так само й українській шляхті, яка дбала тільки про свої особисті справи, а народові від них не було ніякої допомоги, ні користі. Ще більше сердиться він на українське духовенство, особливо вище, і проклинає його за моральний упадок. "Да прокляті будуть владики, архимандриты и игумены, которые монастыри позапустивали и фольварки собі з міст святих починили... на містах святих лежачи, гроші збираючи... дівкам своим віно готують, сини одвіають, жони украшають, слуги умножають, барви справують, приятелів обогачують, карити зиждуть... роскош свою погански исполняют". "Ність міста цілого от гріховного недуга і все струп, все рана, все пухлина, все гнильство, все огонь пекельний, все болізьн, все гріх, все неправда, все лукавство, все хитрость, все коварство, все казнь, все лжа, все мечтаніє, все сіль, все пара, все дим, все суета, все тщета, все привидініє..."

Іван Франко пояснює, що автор мав на думці не все православне духовенство, тільки тих, що здобували собі єпископства підкупним способом, як тоді у Польщі був звичай, що єпископами ставали ті, хто платив королеві та його урядникам хабарі.

Цитовані уривки показують схильність Вишенського чи навіть замилування до багатослів'я й цвітитости стилю, яким він прагнув промовити до душі читача, а ці риси якраз і були прикметні новому стилеві в мистецтві й літературі того часу — барокові. На думку М. Возняка, це багатослів'я й реторика обнижують поетичну й літературну стійкість його посланій" (ІУЛІ П/1924/135), та в дійсності було якраз протилежно. Так само оцінювали барок і західні критики й дослідники, для яких

ренесанс був найвищим досягненням у мистецтві — наслідуванням античного мистецтва.

Стиль творів Вишенського, незалежно від назви й напрямку, є висловом його глибоких релігійних почувань — боління за моральний упадок духовенства, за недолю православної Церкви й українського народу та прагнення поліпшити його життя під Польщею. Тому вони глибоко западали в душу читачів, але якщо не мали бажаних наслідків, то, певно, з причини його крайно аскетичного погляду на земське життя. Він був під сильним впливом візантійського апокаліптичного погляду на життя земське як володіння диявола, від котрого треба втікати або або жити згідно з заповідями святих Отців Церкви, тобто жити аскетичним життям, щоб заслужити на вічне спасення. Його погляди однак були вже в його часах передані, тимто й не мали впливу на земляків.

Окрім двох згаданих творів із рукописної спадщини Вишенського, збереглося ще 15 інших, здебільша посланій, які за його життя не були друковані, тільки переписувалися ручно, за винятком одного, що ввійшло до т. зв. “Книжиці”, виданої в Острозі в 1598 р. в скороченій редакції п. з. “Писание к утекшим от православное вѣри епископам” [без підпису]. Автор, правда, готував до друку свої твори і зібрав в одну “Книжку” десять із них, разом із 3-ма передмовама і змістом, на зразок Острозької “Книжиці” в десятих главах. До неї входили, окрім “Извѣщення” і “Писания до всѣх обще”, ще такі твори: “Обличеніе диявола миродержца”, “Писание до князя Василя”, “Писание к утекшим епископом”, “Порада” та три статті, “О еретикох”, “Загадка филосо-

фом латинским” і “Слѣд краткий”. Книжка підготована була до друку в 1599-1600 рр., але надрукована не була.

Берестейська унія, що відбулася в 1596 р., глибоко вразила Вишенського і він реагував на неї дуже гостро, написавши кілька творів, в яких виявив свій гнів, обурення, ненависть до католиків і відступників від православ'я.

Першим його відзивом на унію було “Послание до князя Василя Острозького”, написане приблизно в 1598-99 роках. Воно має, як і багато інших його послань, сатиричний характер, сатира його скерована проти “исусоругателя блюзнячого”, “рапсака папезького гласа”, Петра Скарги. Власне, воно написане з приводу появи книжки Христофора Філалета “Апокризис”, яка була першим відзивом православних на “Синод Бжескі” Петра Скарги в обороні унії. Автор радіє, що православні не далися зловити в сіті “гнилих словес” “рапсака папезького гласа” (рупора папського голосу) і називає його книгу “скудним источником”, від якого йде “смад вони тої нечистої води”. У прочитаній книжці він знаходить протикристіянську гордість католиків, яка вбила папство й Римську Церкву, тимто й він закликає вірних оплакувати її. Цей плач над труною “папського рапсака” наслідує, на думку М. Возняка, народні голосиння і є справжньою перлиною між творами Вишенського, одним із найкращих творів давньої української літератури взагалі (ст. 146). В дійсності твір цей замітний своєю бароковістю, про яку в іншому місці цей же дослідник висловлювався неприхильно. Тут автор вживає, як і в багатьох інших творах, у відношенні до католиків, доволі вульгарних висловів, вроді

“здохнути”, “смард”, “труп”, “машкарське набожество” та ін., які важко назвати перлинами, хіба що це слово, “перлина”, розуміти в сенсі еспанському — як неправильної форми, “скіснокругла” перла, “пероляс барокас”, бо цим словом і назвали новий стиль у мистецтві, а потім і в літературі, який прийшов на зміну ренесансові і з погляду ренесансових неокласиків був неправильний, як ота “скіснокругла” перлина. Тій назві відповідає і стиль Вишенського, з погляду ренесансу некласичний, неправильний, а темпераментний, нерівний, неспокійний, емоційний, словом — бароковий. Автор любить в многослів'ї — нагромадженню однородних понять і образів, словоповтореннях, синонімах, епітетах, нерідко вульгарних в ораторських запитах та інших засобах, які надають стилеві барвистості, буйності, а навіть антигетичної грандіозності, коли він з великих речей робить “грандіозно” малі. В цьому теж полягає барокова антитеза і Вишенський завжди щось чомусь протиставить, звичайно, православну Церкву латинській і одну показує дуже грішною і малою, а другу великою і єдиноправдивою. Так робили зрештою і його вороги.

Другий твір, написаний після унії, це “Порада како да ся очистит церков Христова”. В деяких рукописах була злучена з “Посланням до кн. Острозького”, але в дійсності була окремим трактатом. Автор радить викинути з православної Церкви все латинське, головню латинські пісні і заступити їх руськими, які Богу миліші, бо простіші і сердечніші. Також радить друкувати книжки слов'янською мовою і не вивертати Євангелія й Апостола в часі Служби простою мо-

вою, бо диявол має на слов'янську мову велику зависть і хотів би її знищити, тому що вона найплодотворніша з усіх мов і Богу наймиліша, вона без поганських хитростей до Бога приводить, простоту й покору будувє і Духа святого підносить.

Окрім того, він остерігає православних перед латинською світською мудрістю і радить задовільнятися церковними книгами й бути простими богоугодниками, щоб життя вічне одержати, замість цікавитися філософією, Аристотелем та Платоном і заслужити на вічну гесну.

До “Поради” додана апологія чернечого життя, в якій автор обороняє монахів перед закидами й насміхами єзуїтів, що хотіли б викликати до православних монахів погорду і в них самих почуття нижчости, щоб потім перетягати їх на католицтво. При тій нагоді він дає гостру характеристику польсько-шляхетського стану, протиставляючи православного монаха простака, що носить грубий одяг і довгу бороду, “пихатому шляхтичеві”, “облупенцеві”, “дурному й бундючному панові”, що подібний до індика й викликає сміх. В нього, каже він, “облуплена голова, криві ноги, якими він переплітаєт і на п'яти виворачає”, язик в нього крутиться як “пустое коло млинное”, він дармоїд, ледар і пияк.

З того самого року (1598) походить і “Послание к утекшим епископом”, яке було відповіддю на трактат Іпатія Потія “Оборона згоди”, написаний в обороні унії. В скороченій редакції воно було надруковане в острозькій “Книжниці” (1598) і звернене було проти уніятських єпископів, яких він тут змальовує дуже темними кольорами, викриваючи їх світську жадобу багатства, мовляв, ті, що повин-

ні були світити в Церкві ясным світилом евангельського життя, ширять тьму, морок і ману та згіршення. Він називає їх гнобителями і визискувачами бідних підданих. З цих причин він опорує їх право рішати в справі віри, бо звідки вони могли досягнути такої ласки Божої, щоб вирішувати справи віри, коли не перейшли елементарних ступенів досконалення, просвітлення й очищення, яких вимагає від єпископів Діонісій Ареопіт. Ні в світському, ні в духовному стані він не знаходить у них того евангельського сліду”, а знаходить бажання грошового здирства й світового достатку, тому називає їх шахраями й розбійниками, страшними вовками, які обдирають селян, наче овець, п’ють їх кров і піт.

Як показують цитовані й переказані вислови, автор не дуже добирає слів або, може, якраз добрав такі, щоб якнайбільше дошкулити противникам, висловлюючи при тому свої найщиріші почування — ненависть, погорду, презирство до церковних магнатів та співчуття й симпатії до бідних підданих, до простого народу. Цим контрастуванням малих і великих, протиставленням позитивних рис у малих та негативних рис у великих, як і частими реторичними питаннями й питальними та окличними реченнями, автор посилює емоційність думки й вислову, а за її допомогою добирається до глибини душі, залишаючи там глибокий, виразний слід.

Ця велика емоційна сила творів Вишенського гостро відрізняє його від інших полемістів і висуває на передове місце не тільки як визначного полеміста, але й як талановитого письменника. Іван Франко справедливо підкреслював,

що ніколи ще до того часу світські чи духовні сильні миру цього не чули від простого українця таких гордих, рішучих і потрясаюче сильних слів...” Але не в теологічній аргументації бачив він його силу й літературну вартість його писань, а в тому високому підйомі моральної сили, котрою тремтить кожне слово, в тій гарячій сердечній крові автора й усього українського народу, якою накіпів кожний рядок його твору (І. Вишенський і його твори. Ль. 1895, 239-40).

Для повноти образу згадати слід і такі твори, як “Обличение диявола миродержца” (1599-1560). Краткословний отвіт Феодула (1601), Зачапка мудрого латинника з глупим русином (1608-9), Писание старици Домникии (1605), Послание братству лвовскому (1610) і Позорище мисленное (1615-16).

В першому з цих творів автор іде за біблійним оповіданням про те як Христос постив у пустині і диявол спокушав його. Твір має форму діалога — розмова диявола миродержця з голяком-странником (аскетом), зміст достосований до авторової сучасності. Диявол обіцяє голякові славу, розкіш, багатство, єпископство і навіть папський престіл, якщо він поклониться йому, мовляв, “Єсли хочеш папїжем бити, пад, поклонимся, я тобі дам”. Цим способом автор викриває суспільні відносини й корупцію та низький моральний стан тодішньої Польщі.

“Краткословний отвіт” і “Зачапка мудрого латинника” були відповіддю, а радше реакцією письменника на книгу Петра Скарги “О ржондзе і єдносьці косьцьола божого” (“Про управу і єдність Божої Церкви”). Автор висміває книгу Скарги і називає її “при-

цукрованим солодкослів'ям брехні", написаним за підшептами диявола. За приклад подає одного латинського оратора, що був рябий і невродливий і для дівчат непривабливий, але йому вдалося привабити дівчину солодкими й облесними словами, називаючи її сонцем, золотом і сріблом, дорогим каменем, "шанфіром" і діамантом. Тими словами він "розтопив дівчину на блуд, як масло, так що вона "сладким похлібством уловлена будучи, цноту стратити произволила".

Автор остерігає православних читачів польської книги перед небезпекою — щоб вони не далися обманути, як слабоумна дівця. Окрему увагу звертає на передмову Скарги, присвячену королеві, якого він намовляв насильно навертати православних на католицтво, силою світської влади, недопускаючи їх до жадної гідності й начальства, якщо не пристане до латини. Вишенський обурюється цією порадою чи намовою і закидає Скарзі, що він сіє фальш, замість правди, а замість спокою, насильство й тиранію. Короля порівнює до біблійного Навуходносора, що вкинув трьох юнаків у вогненну піч, але вони силою своєї віри вийшли звідти живими. Таким Навуходносором він вважає польського короля, якому "триє отроци... убогіє русинци" поклонитися не хотіли, і "він наказав розпалити піч всяких бід, скорбий, гонений і всяких досад лютих на триє отроки, останка народа руського".

В "Зачапці", яка є продовженням "Отвіта", Вишенський обороняє українську мову перед нападами Скарги і висміває латину й латинську науку.

Натомість у "Посланих старици Домникии" полемізує з головою

Львівського братства, Юрієм Рогатинцем, який намовляв його залишитися на рідній землі і працювати разом з членами Братства для Церкви й народу, мовляв, пустиня тільки одному дає спасення, а проповідь багатьом та й сам Христос не йшов у пустиню, а жив між людьми, навчав їх слова Божого.

Вишенський відповідає Рогатинцеві, що він сам пішов законним слідом св Отців, але от він, пан Юрко, потонув у земських добрах, що й сам Христос не міг би його витягнути з "логовіска мирського", бо для нього спасення душі вже стало рівнозначне з "пирожними сластями". Він критикує і саме Братство за сварки і чвари, за угодовство з чужою владою та взагалі за весь спосіб життя, далекий від духовного, бо провідні духовні посади зайняли різні "діролазці", наємники, скоморохи або машкарники, каштеляни, прокуратори а то й драпіжники, вовки, волхви і т. п.

Не краще в його очах стоїть і православне духовенство, яке ганяється за наживою й високими посадами, "один одного перебігають для власти, сану й позискання маєтків".

На кінець згадати треба ще повість, виписану з якогось болгарського рукописного збірника про архієпископа охридського Варлаама п. з. "Новина или вѣст о обрѣтении тѣла Варлаама архієпископа охридского града, в градѣ Великис убитого и в рѣку Вардар вверженнаго" (1599-1600).

Твори Вишенського опублікував уперше частинно Микола Костомарів у 1865 р. (відкриті були в 1858 р.). Вони викликали велике зацікавлення багатьох дослідників, як Г. Житецький, А. Кримський, М. Сумцов, В. Перетц, І.

Єрємін та Іван Франко, який написав кілька статей про цього визначного полеміста й велику розвідку-монографію, а крім того й велику поему п. з. "Іван Вишенський", в якій змалював останні хвилини життя схимника в печері, його роздумування про вічність, спасення душі і внутрішню боротьбу, спричинену закликком послів з України вернутися до рідного краю й працювати для рідної Церкви й народу.

Повне видання творів Вишенського підготував рос. дослідник І. П. Єрємін, видала АН СРСР в 1955 р. (372 ст.). Там і його стаття "Иван Вышенский и его общественно литературная деятельность", археографічний огляд творів, різночитання до текстів, коментарі, текст поеми І. Франка та інші матеріали й примітки. Те саме українською мовою, тобто всі твори Вишенського і стаття Єрєміна вийшли в 1955 р. в Держ. видавництві в Києві (272 ст.).

Літ.: Н. Ф. Сумцов. Иоанн Вышенский. (Южнорусский полемист начала ХУП ст.). "Киев. старина" т. XI/1885/649-677; И. П. Житенский. Литературная деятельность Иоанна Вышенского. "Киев. старина" т. XXIX/1890/493-532; І. Франко. Иван Вишенський, русский писатель ХУІ віку. "Хлібороб" (Коломия) чч. 8-11/1892/59-60, 73-75, 82-83, 89-90. Передрук із доповненнями; Кол. 1892, 26 ст.; скорочений передрук у кн. "І. Франко, Твори", т. 16/1955/413-429; І. Франко. Иван Вишенський і його твори. Ль. 1895, УІІ-536 ст.; В. Щурат. До біографії і писань Івана з Вишні. ЗНТШ т. 87/1909/48-63; М. Возняк. Иван Вишенський. В кн. "Історія укр. літератури, т. II/1924/125-170; В. Н. Перетц. Иван Вишенский и польская литература ХУІ века. "Сбор. отд. рус. яз. и слов". АН, т. СІ, ч. 2, 1926, ст. 15-49; С. Цимбалок. Иван Вишенський і його творчість. "Літ. критика" 6/1939/12-25; Т. Скирда. Суспільно-політичні погляди І. Вишенського. В кн. "3

історії суспільно-політичної та філософської думки на Україні. К. 1956, ст. 3-18; С. Пінчук. Видатний борець проти унії й Ватикану. "Жовтень" 8/1959/127-138; М. Грицай. Майстерність Івана Вишенського сатирика; І. Єрємін. Иван Вишенський і його громадсько-літературна діяльність. В. кн. "Іван Вишенський, Твори". К. 1959, ст. 3-39. "Укр. мова в шк." 8/1969/14; С. Пінчук. І. Вишенський; літ. портрет. К. 1959, 96 ст.

ВИШЕНСЬКИЙ Іполіт, ієромонах Борисоглібського монастиря в Чернігівській єпархії, автор опису подорожі до Єрусалиму, яку відбув у 1707-1709 роках і потім її описав п. з. "Пеллгримация или путешествие честного иеромонаха Ипполита Вишньского, постриженца святых страстотерпец Бориса и Глѣба катедры архиепископии Черниговской, во святыи град Иерусалим". Текст "Пеллгримация" за спеціально зробленою для друку копією з автографа, надрукований у ж. "Чтения в общ. истор. и древн. рос." кн. 4/1876/19-142.

Літ.: С. П. Розанов. Путешествие иеромонаха Ипполита Вишенского в Иерусалим на Синай и Афон (1707-1709). Спб. 1914, ст. I-IV+1-190; Ипполит Вишенский. Правосл. богосл. энцикл., т. У, 1904, ст. 107.

ВИШИВАНИЙ Василь (автн. Вільгельм Франц Габсбург-Льотрінген; 10. 2. 1895 — син австрійського архикнязя Карла, внук цісаря Франца Йосифа II, приятель українців, військово зв'язаний з формацією УСС. Мав поетичні схильності і писав поезії українською мовою, якою володів досить добре. Вояки УСС називали його Василем Вишиваним через вишивану сорочку, яку йому подарував один із його вояків 13-го полку уланів і яку він любив часто носити. Про його знайомство й за-

цікавлення українцями оповідає кол. отаман УСС Никифор Гірняк, який мав з ним у часі українських визвольних змагань близькі зв'язки. Звідти й довідуємось, що Вільгельм-Василь хотів познайомитися з українцями, особливо з гуцулами, про яких чув від поляків, що це дикуни. Він поїхав на Гуцульщину і так захопився нею, що на все життя став приятелем українців, навчився мови і всюди старався українцям помагати. Особливо активний був у часі мирових переговорів у Бересті лит., а по закінченні мира, став командантом "Групи архикнязя Вільгельма", до якої належав курінь УСС, і воював з більшовиками. Він дуже зріднився був з українцями, що навіть відмовлявся від співпраці з німцями проти України. Деякі кола (придніпрянців) висували його кандидатуру на гетьмана України.

По розвалі австрійської імперії, жив якийсь час у Галичині і майже зовсім українізувався, потім жив у Відні аж до другої світової війни. В 1947 р. його схопили більшовики й інтернували в таборі Вінер Нойштадт, а потім у конц. таборі під Києвом, де він помер правдоподібно в 1950 р.

Писав вірші українською мовою і навіть видав збірку, "Минають дні", в 1921 р. у Відні, під пс. Василь Вишиваний. Присвятив її борцям, що впали за волю України. В збірці 23 вірші, як на той час зовсім непогані, здебільша з карпатською тематикою, нпр., "Чорногора", "На полонині", "В горах", "Досвітня заграва на пляні", "Осінь в горах" тощо. Оспівує теж молодість, що минається, осінь, коли листки падають, мов сльози, але завжди вертається в гори, де "проміння сонячне цілує полонину", "зоря розмріяна за го-

рами біліє", "отарою по небі хмарки линуть", а "вітер в лісі легко шевеліє". Закінчує збірку вірш "До зброї", в якому закликає стрільців ламати кайдани, єднати всі сили до бою і рятувати рідну Україну. Він вважає себе сином гір і народу, що живе в горах і вірить, що світ запалає вогнями, настане воля для народів і братерство.

Збірка прикметна людині, що пристала до народу зовсім щиро, без особливих цілей.

Літ.: Н. Гірняк. Полк. Василь Вишиваний; біографічний нарис. Вінніпег, 1956, 70 ст.

ВИШНЕВЕЦЬКА Роксана, псевдонім Оксани Лятуринської, яким підписане оповідання для дітей "Материнки" (1946).

Рец.: Г. Шевчук. Роксана Вишневецька, Материнки ("Арка" 1/1948/42-43).

ВИШНЕВСЬКИЙ Давид (8. 1.

1910 —), підсов. поет, робітничого походження; нар. в м. Кременчуці на Полтавщині. По закінченні початкової школи, вчився вечорами в робітничій школі і працював

на різних роботах, потім був слюсарем на харківських заводах. Згодом студіював у Харківському університеті на літературному відділі але студій не закінчив, а в 1933 р. пішов на журналістичну роботу й працював до 1941 р. Потім служив в армії як кореспондент військових газет. На цій праці залишився і після війни, до 1949 р. Після того працює в цивільній пресі.

Писати й друкуватись почав у 1930 р. Пише переважно художню

прозу й пробує сил у драмі. Видав кілька книжок оповідань і кілька повістей; оповідання: “Брак” (1932), “Мрійник” (1934), “Бронзовий сокіл” (1941), “Прості серця” (1948), “Про таке та про інше” (“Як стали гарним”) (1964); повісті: “Лінії сплетінь” (1933), “Обрії” (1933), “Повісті про невідомих” (1956), “Сімдесят другий день” (з життя Леніна; 1956), “Риси твого обличчя” (1962), “Я люблю вас мамо” (1965); роман “Три ночі” (1969).

Критика невисоко цінила твори Вишневецького. В повісті “Я люблю вас, мамо” знаходить “калейдоскопічно-еклектичний стиль”, який заважає розуміти, що тут головне, “заради чого було тут город городити” (В. Брюгген). Іншому критикові, що читав цю книжку, з кожною сторінкою ставало сумніше. Хоч герої ремонтують сільсько-господарську техніку, прокладають газопровід, багато переживають, п’ють валідол, то читач залишається байдужий, його персонажі здебільша біленькі або чорненькі, а точніше — сіренькі. Від першої до останньої сторінки вони не змінюють ні характеру, ні звичок, ні поглядів (І. Сенюк).

В попередніх повістях і оповіданнях письменник теж не стояв на високому рівні, але тодішня критика прощала йому невисоку мистецьку якість, задовільняючись партійною тематикою і партійним змістом його творів, в яких письменник опрацьовував теми війни, сов. “патріотизм молоді” та будівництво “нового життя”. Герої його творів ідеалізовані, нереальні, люди, що ніби “самовіддано” працюють і боряться за здійснення своїх мрій, якими є нові комуністичні порядки.

Літ.: Г. Михайличенко. Подвиг народних мистців [“Повісті про невідомих”]. “Прапор” 10/1956/122-

124); Л. Санов. Риси дорогого об-
разу [“Сімдесят другий день”].
“Літ. газета” 15. 7. 1958; З. Осипенко. Пора творчої зрілості. “Літ. газета” 3/1960/3; В. Боянович. Дорогий образ. [“Семдесят второй день”]. “Прапор” 11/1963/75; В. Брюгген. Варивода, Монтьєнь та інші [“Я люблю вас, мамо”]. “Літ. Україна” 56/1966/3; І. Сенюк. На предмет міщанства [“Я люблю вас, мамо”]. “Вітчизна” 6/1966/213; Гр. Гельфандбайн. Труд письменника. “Прапор” 1/1970/88.

ВИШНЕВСЬКИЙ Іван, підсов. літературознавець, автор літературно-критичних і дослідних праць, статей і книжок “Закарпатські новелісти” (Ль. 1960), “Традиції та сучасність” (Ль. 1963), “Новели Федора Потушняка” (стаття в ж. “Жовтень” 8/1957), “Ближче до сучасності” (стаття, Жовтень” 10/1958); “Марамороські оповідання О. Маркуша” (Жовтень” 5/1958).

Рец.: М. Нечиталок. Про закарпатську новелу. “Вітчизна” 2/1962/207; П. Яцук. Заглиблюючись у літературний процес. “Жовтень 2/1964/144.

ВИПНЯ Остап (автн. Губенко

Павло; 12. 11. 1889 — 28. 9. 1956), підсов. письменник-гуморист і сатирик. Нар. на хуторі Чечва, недалеко містечка Груні на Полтавщині в селянській родині. Батько був прикажчиком у дідички фон Рот. Вчився в місцевій початковій школі в м. Зінькові, а з 1903 р. в військово-фельдшерській школі в Києві на державний кошт, бо батько служив колись в армії і мав право на безкоштовну освіту дітей, яких у нього було 17-ро. По закінченні школи (1907) працював

фельдшером на Південнозахідній залізниці і рівночасно готувався до гімназійного іспиту зрілості, який потім і здав як екстерніст у приватній гімназії Стельмашенка в Києві й одержав свідоцтво (ате-стат) зрілості 1917 р. Того ж року вписався на філологічний факультет Київського університету і вчився два роки, але студій закінчити не міг, бо мусів евакуюватися з урядом УНР з Києва до Кам'янця Подільського — він очолював тоді санітарно-медичне управління міністерства шляхів сполучення УНР.

Якийсь час жив у Кам'янці, а влітку 1920 р., коли уряд УНР відступив поза межі України, переїхав до Харкова, де відразу потрапив в руки ЧК і сидів кілька місяців у слідчій тюрмі. На початку 1921 р. був звільнений з тюрми заходами Василя Еллана-Блакитного, редактора газети "Вісті ВУЦК" і незабаром почав працювати в тій же газеті як літературний редактор і перекладач. Одночасно був і секретарем редакції газети "Селянська правда", якої редактором був Сергій Пилипенко, пізніший голова "Плугу". На цю роботу влаштував його Блакитний, що за деякими поголосками мав належати до підпільної організації "Братство самостійників", яке нібито висилало своїх членів до комуністичної партії для викликування самостійницьких ферментів. До цього Братства мав належати також і Павло Губенко, якому доручено було залишитися на рідних землях і зв'язатися з провідним членом, В. Блакитним (Р. Задеснянський).

Деякі сучасники й колеги пера Вишні свідчать, що він в часі визвольних змагань був активний на стороні національної революції, яка врешті й відобразилася деякою мі-

рою в його фейлетонах того часу, зокрема в "Автобіографії". Інший гуморист того часу згадує у своїх споминах, що "молодий фельдшер з головою поринув був у бурхливих хвилях збудженої революцією української стихії... І хоч трохи згодом йому довелося сидіти в большевицькій чрезвычайці, він проте, і в 1924 р. та й у подальші роки залишився українцем "без наказу" [мова про українізацію]... Брати під захист українську культуру — то для Вишні був священний обов'язок, яким він ніколи не поступався. Навіть у таких випадках, коли партійні фейлетоністи боялися й рота роззявити, Вишня не лякався можливих наслідків і підносив з приводу тієї справи свій голос (А. Гак).

Цю опінію про Вишню потверджують "небезпосередно", і підсов. біографи зауваженнями, що Вишня "допускався деяких помилок і збочень" і що "нечіткість політичних позицій Вишні позначилися на деяких його ранніх творах" (І. Дузь). Це правда, "пролетарська критика" кінця 20-х і початку 30-х років зовсім виразно називала його твори "куркульським зубокальством". Причиною такого ставлення було, мабуть, і те, що Вишня належав у 1929 р. до літ. організації "Пролітфронту", яку організував М. Хвильовий, і можливо, також і це було причиною його арешту в 1933 р. і заслання, під закидом належання до підпільної організації й партії. За цю видуману діяльність його засудили до розстрілу, а в дорозі ласки смертну кару замінили на десять років заслання в концентраційні табори.

По десятиох роках його звільнили і відразу направили на працю до редакції сатиристичного журналу "Перець", що тоді виходив

у Москві п. з. “Червоний перець”, щоб писав фейлетони проти націоналістів. І він почав писати, згідно з замовленням партії, у безстанному страху перед поновним засланням. Цей страх і спонукав його написати відому “Націоналістичну дірку” та інші антинаціональні й антинаціоналістичні фейлетони. Те саме робили й інші звільнені з заслання поети, які раділи, що можуть пожити на волі в московсько-большевицькій неволі коштом антинаціоналістичних писань. В таких умовах прожив він ще 14 років, пильнуючи не відхилитись від лінії партії. Помер на 67 році життя.

Писати почав з 1919 р. в часі перебування в Кам'янці Подільському. Першим його твором був фейлетон “Демократичні реформи Денікіна”, під псевдонімом П. Грунський, надрукований в газеті “Народна воля”. В Кам'янці дописував до місцевих газет, “Народної волі” і “Трудової громади”, в яких появилось ок. 20 фейлетонів, здебільша, політичного характеру, між ними й оповідання “Одруження”, яке, за свідченням сучасників, мало бути одним із найкращих (С. Риндик). В ньому автор висмівав польсько-український договір. Опинившись у “Вістях” редактором, надрукував там першу свою “усмішку”, як почав називати свої гуморески, за підписом “Оксані”, що означало присвяту дівчині-секретарці, яка причинилася до негайної появи гуморески, а перший фейлетон “Чудака Ййбогу” підписаний був уперше псевдонімом Вишня Остап і надрукований в газеті “Селянська правда”.

З того часу його фейлетони й гуморески появлялися в багатьох газетах, столичних і провінційних. В 1923 р. появилася його перша збірка гуморесок п. з. “М. Твен

— О. Вишня; сільськогосподарська пропаганда”, в якій надрукована гумореска Марка Твена “Як я був редактором сільськогосподарського часопису” в перекладі Вишні, та три його власні гуморески (див. споми Костя Губенка “Про брата”).

Того самого року вийшла його книжечка “Діли небесні”, гротеск на 4 епізоди, скерований проти релігії, як кажуть сьогоднішні дослідники, а в дійсності — проти розсвареної православної і ерархії. Далі вийшли збірки: “Ану хлопці не піддайсь” (1924), “Вишневі усмішки сільські” (1924), “Кому веселе а кому й сумне, гуморески про культурне будівництво” (1924), “Літературні усмішки” і “Реп'яшки” (1924), “Вишневі усмішки кримські” (1925), “Лицем до села” (1926), “Вишневі усмішки кооперативні”, “Вишневі усмішки літературні”, Вишневі усмішки театральні” (1927), Вишневі усмішки закордонні” (написані під час лікування улькуса в Німеччині, 1930) та безліч інших, більших і менших і зовсім маленьких книжечок по кільканадцять сторінок.

В 1928 р. появилася перше видання зібраних творів у чотирьох томах п. з. “Усмішки”, наступних років друге, менше, видання, в двох томах, під тим же заголовком (1929, 1930), а крім того ще й “Вибрані твори” (1928). Але на музичній комедії (переробці) “Запорожець за Дунаєм”, що вийшла 1932 р., його літературна діяльність майже зовсім припинилася. Акція проти нього почалася ще на початку 30-х рр. і в пресі почали появлятися статті-доноси, які перекреслювали всю його творчість, названу “куркульським зубокальством”, яке висміває будівництво нового світу. І Кулик, один із тодішніх літературних чекістів,

називав його просто “куркульським блазнем”.

Під кінець 1933 р. його арештували, як ворога народу, і заслали в Ухто-Печорський конц. табір. Звідти його кілька разів переселяли в інші табори, але в 1943 р. нагло звільнили і звеліли писати гумористичні оповідання проти націоналістів. Першим оповіданням була “Зенітка” (в “Перці”), в якому автор оповідає історію як “селяни били німчурів”. Скоро потім вийшла і перша збірка “Самостійницька дірка”, в якій гуморист негумористично висміває українські визвольні змагання (в яких колись і сам брав участь). За нею посипалися дальші збірки, як “Весна красна” (1949), “Вишневі усмішки” (1950), “День і ніч” (1950), “Мудрість колгоспна” (1952), “Діла наші і діла не наші” (1953), “Отак і пишу” (1954), “Нещасне кохання” (1956). В 1956 р. вийшли “Вибрані твори” в двох томах, а потім ще низка посмертних видань, які були повторенням давніших з тими самими або іншими заголовками. В 1963 р. вийшло збірне видання “Твори” в сімох томах, до якого ввійшли тільки деякі твори з раннього періоду, а не ввійшли головню ті, в яких письменник висмівав нові порядки. Деякі однак ввійшли перероблені самим автором або упорядниками, які всіляко намагалися зробити з нього правдивого й непогрішного советського письменника.

Про ранні твори самі впорядники пишуть, що вони “не витримали випробування в ідейно-художньому відношенні” і в них “не було достатнього заглиблення в життя, належного аналізу фактів і подій” (І. Дузь). На думку цього критика, ранні твори Вишні “смішили, але не виховували”, бо “письменник зловживав фонетичною

зміною російських слів, що викликало пустотливе зубоскальство”. Крім того, негативом ранніх творів були нібито вульгаризми, елементи натуралізму, невмотивована жартівливість іронія, що приводили до викривленого розуміння тогочасної дійсності”. Насправді то було глузування з тогочасної дійсності, яку письменник бачив реальними й відкритими очима і бачив не тільки недоліки, але й органічні негативи нового ладу, з яким не міг зжитися. Ці “недоліки й зриви” в ранній творчості і були причиною, що сучасні дослідники свідомо недоцінюють ранній період і підносять пізніший, після повороту з заслання, коли нібито “талант письменника виявився найповніше”. Для безсторонного дослідника однак зовсім очевидне, що другий період був занепадний і виявляв упадок колишнього таланту, спричинений десятилітньою не діяльністю і жакливими переживаннями, песимізмом, огірченням, почуттям кривди. Однак пізніша творчість цілком задовільняла вимоги партії, тому сьогоднішні дослідники запевнюють, що письменник “переборюючи сумніви й вагання, впевнено йшов дорогою, вказаною комуністичною партією”. Для об’єктивності треба ствердити, що твердження, нібито Вишня ніколи не поділяв поглядів буржуазно-націоналістичних партій та їх програми визволення України неправдиві. Було якраз протилежно. В першому періоді своєї діяльності Вишня писав щиро, від душі, завжди маючи на думці свій нарід. Його радоці були далекі від партійних, він часто висмівав народні хиби, як забобонність, відсталість, неписьменність та інші недоліки народних мас, щиро бажаючи ті недоліки викоринити. І

так само щиро й від душі він висмівав большевицьку бюрократичну господарку, т. зв. “досягнення соціалізму” й ін. Правда також, що він висмівав і загальноукраїнські суспільно-національні хиби, як-от брак громадської й національної єдності, перебільшений індивідуалізм, застарілу в добу соціальних рухів байдужість до рідних громадських справ, мовляв, “моя хата скраю” тощо. Багато з його ранніх гуморесок реабілітаційні редактори й упорядники підготовляють до перевидання, але так, щоб вістря сатири притушити або відвернути в інший бік, найрадіше в сторону “буржуазних націоналістів”, або просто обернути в протилежність — висмівання в похвалу, як це зроблено з гуморескою “Ленін”, в якій письменник висміває його культ, мовляв, він “синтеза людської геніяльності”, “ціла епоха” і т. п. Пролетарська критика цього глузування або не зрозуміла або свідомо перекручує й інтерпретує на користь Леніна, начебто Вишня справді вірив у геніяльність Леніна і прославляв його як “великого вождя пролетаріата”.

Своїми усмішками Вишня здобув собі був незвичайну популярність серед читачів, з чого був дуже гордий, бо в усій Україні не було людини, яка б дорівнювала йому в популярності. Можливо, що Сталін був заздрисний. На думку деяких критиків, причиною було те, що Вишня вмів сказати легке, метке і влучне слово (І. Кошелівець), може, краще було б сказати — меткий і влучний дотеп, який змушував навіть освіченого читача усміхнутись, але чимале значення мусіла мати й актуальність порушуваних проблем, а зокрема, їх викривальність, бо ж письменник влучно й дотепно викривав

хиби й негативи життя, негативи, які кожний бачив власними очима, але їх не усвідомлював або просто не знав, що робити і що говорити. Вишня отже виручав усіх і говорив за всіх та для всіх, а що мав талант говорити просто й дотепно, то й здобував собі симпатії широкого читача.

Можна згодитися з його критиками, що його гумор і дотеп були на селянському рівні, але не можна прийняти погляду, що він не має права називатися письменником, будши лише простим газетним фейлетоністом, а не “творцем образів, сюжетів чи ліричних настроїв” (В. Чапленко), бо письменником має право називатися не тільки той, хто вміє творити “образи, сюжети й ліричні настрої”, але і той, хто своїм словом уміє викликати сумні або веселі настрої, як плач або сміх, а таких письменників, що вміють розсмішити читача значно менше від інших. А крім того, у Вишні знаходимо не тільки газетні фейлетони, але й гумористичні оповідання, з яких деякі підходять до новелі, а його засоби викликувати сміх і веселий настрої досить багаті й різnorodні — афоризми, жарти, натяки, каламбури, недоворення, перебільшення, применшення, глум, карикатура тощо.

Очевидна річ, не всі його твори залишаться надбанням української літератури, багато з них мають характер злободенних, тимчасових, писаних нашвидкуруч, на замовлення і їхня гумористично-сатирична якість не підноситься понад пересічний народний рівень, оскільки його гумор, ніде правди діти, простий і щиронародний, точніше — селянський, і словництво його простонародне, та все таки в його надбанні є речі, які мають чи матимуть тривалу вартість і будуть

цікаві для кожного читача, тим більше, що й тематика їх нескороминуща, різноманітна й багата — досить пригадати тільки назви деяких збірок, як Усмішки літературні, театральні, закордонні, кооперативні, кримські тощо. Тематично він був багато ширший за село, а це, хоч і не вирішує мистецької вартості, все таки підносить вартість загальну.

Варто теж згадати, що Вишня переклав дві комедії Гоголя українською мовою, “Ревізора” й “Одруження”. Підсов. дослідниця Л. Волкова, перевівши аналізу, уважас переклад адекватним, але поцейбічні критики висловлюють протилежну думку (В. Чапленко).

Літ.: М. Л. Остап Вишня [“Лицем до села”, “Вишневі усмішки літературні”, “Кому веселіше, а кому сумно”, “Моя автобіографія”]. ЛНВ кн. 5/1928/90; М. Хвильовий. Остап Вишня в світлі лівої балабайки. “Пролітфронт” 4/1930/309; І. Кошелівець. Література в царстві тіней. “Укр. літ. газета” 11/1956/1; Ю. Бурляй. Народний письменник “Рад. літературознавство” 5/1957/99-123; М. О. Памяті Остапа Вишні. “Свобода” 55/1957/4; Мартин Задека. Великий усміш-“Укр. Прометей” 39-42/1957; В. Чапленко. Остап Вишня в своєму щоденнику; дискусійна стаття. “КІУВ” 4/1957/150-154; М. Петров. Нехай мати усміхнеться (До роковин з дня смерті Остапа Вишні). “Жовтень” 10/1957/136-150; І. Дзверін. Остап Вишня. “Укр. рад. письменники III/1958/56-99; Ю. Лавріненко. Остап Вишня. “Розстріляне відродження” 1959/605-614; І. Гончарова та ін. Остап Вишня, бібліографічний покажчик. “Літ. газета” 23/1960/3; І. Дузь. Остап Вишня; літературний портрет. 1962; рец. М. Осадчий. Який насправді Остап Вишня?.. “Жовтень” 10/1963/158; і Варвара Губенко. Дрібниця? Ні, неохайність дослідника. “Літ. Україна” 44/1963; І. Дузь. Остап Вишня; життя і творчість. 1965; рец. О. Килимника в ж. “Радянське літературознавство” 2/

1966/88 і Ю. Мокрієв. Смішинки про Вишню. “Вітчизна” 5/1966/169; Л. Волкова. Остап Вишня — перекладач комедій Гоголя. “Укр. літ-тво” 2/1966/109-115; “Живий Остап Вишня”, збірник спогадів 1966; Р. Задеснянський. Остап Вишня. До 80-річчя з дня народження. “Гомін України” 52/1969/10 і 4, 5, 6/1970. Бібліографія див. О. Черкашин та ін. “Укр. письменники”; біо-бібліографічний словник” 4/1965/172-187.

ВИЩА ПАРТИНА ШКОЛА, в Сов. союзі вищий навчальний заклад, в якому вишколюють і перевишколюють партійних діячів, цебто політичних керівників (досл. керівників або “політруків”), яких потім направляють в різні установи, щоб вони всюди пильнували партійної лінії та постанов партійних з’їздів. В Сов. союзі є дві такі школи, одна при ЦК КПСС у Москві (від 1939 р.), а друга в Києві (від 1948 р.). З тих шкіл виходять і журналістичні, літературні, видавничі, мистецькі, наукові та інші “політруки”, які є не тільки оком і вухом партії, але й наглядачами над діяльністю письменників, журналістів, мистців, науковців та інших культурних діячів. Чимало українських письменників і журналістів училися в тих школах у Києві чи Москві на державний кошт і потім були направлені на працю до різних пресових та літературних видань і видавництв. За їх допомогою партія здійснює москвощення української мови, літератури й науки і нагляд над діяльністю українських культурних діячів.

ВГУРСЬКА Галина (28. 6. 1909), перекладач художніх творів з польської та білоруської мов. Нар. в с. Юлинцях, Маньковецького

району на Вінничині в селянській родині. Вчилася в агрономічній професійній школі, потім у вечірньому інституті учителів дошкілля в Київському університеті. До війни працювала учителькою дошкілля, потім у редакції газети “Київська правда” та “Радянський спорт”. З 1952 р. працює як перекладач. З білоруської мови переклала твори Якуба Коласа “На розстанях” (трилогія), роман Пятруса Бровки “Коли зливаються ріки”, В. Викава “Альпійська балада”, комедію К. Крапіви “Хто сміється останній” та інших письменників, як С. Александрович, З. Бондарина, Ю. Богусевич, В. Вольський, К. Губаревич, В. Дадіюмов, В. Карпов, М. Линьков, А. Мавзон, І. Ніамякін. З польської мови переклала Габріелі Запольської “Моральність пані Дульської”. Пише теж статті про українсько-білоруські літературні зв'язки.

Літ.: О. Килимник, О. Петровський. Письменники рад. України. 1970, ст. 66.

ВІДА, Марко Джіролямо (ок. 1485-1566), італійський гуманіст, новолатинський християнський поет доби Ренесансу, автор підручника поетики, написаної гексаметром у віршовій формі, в трьох піснях п. з. “Де арте поетика”, яка мала певний вплив і на українські поетики, з яких студенти Київської академії та інших тодішніх середніх та вищих шкіл вчилися віршуванню.

Досліди над українською літературою 17-18 століть показують, що історія давніх українських поетик починається від латинських трактатів доби Ренесансу — Віди, Скалігера, Понтана, Масена, Донаті, Фассо та ін. З Італії вони поширювалися по всій Європі і відомі були в Україні, де трансформувалися

в шкільні “пїтики”, головню в єзуїтських школах на Україні, а потім і в українських. Кожний учитель поетики підготовляв свої виклади про віршування і ті виклади згодом ставали шкільними підручниками. Вчителі готували свої виклади на основі підручників згаданих латинських авторів, з яких Віда, після античного Горація (“Листи до Пізонів”), був перший в добі Ренесансу, що видав того рода підручник. Він наслідував, очевидно, Горація, але адресував свою поему королівському синові й давав йому поради як писати вірші, часто звертаючись через нього, чи понад нього, до учителів поетики. Він свідомий був того, що його поради не забезпечують високих осягів, бо їх може дати тільки Аполльон, тобто поетичний талант, який треба розвивати, наслідуючи великих поетів. Найвищим зразком поетичної майстерності була для нього Вергілієва “Енеїда”, але й Вергілій, на його думку, не був зовсім самостійний і наслідував Гомера.

Віда не запускається в теоретичні міркування про суть поезії, в даному випадку — героїчної поеми, він приймає Аристотелеву теорію, що поезія, це наслідування природи й людських дій, але наслідувальну акцію він розуміє не дослівно, як наслідування того, що існує, тільки способом творення, тому й навчав: “Вивчайте природу — способи старших, молоді, жінок, слуг, королів, як у Вергілія, бо так навчитеся діяти, порушувати особи, як він. Вчіться в інших, особливо в давніх греків, позичайте в них винаходи, як Вергілій позичав у Гомера, слідуйте за клясиками, беріть сугестії від інших поетів, застосовуйте старе до нового, не вагаючись навіть позичати” (засоби).

Віда уважав, що завданням учителя поезики має бути збуджування й розвивання смаку до найкращої поезії, але без примусу, тільки вивченням монументів і смакуванням їх мистецтва. Далі він подає різні поради за Горациєм. ..

Віда прославився в новолатинській поезії християнського світу епосею про Христа п. з. "Християда", яку написав з намови папи. Крім того написав поему про гру в шахи ("Скаккія людус") і про шовковика ("Де бомбіче").

A. A. Di Cesare. *Vidas Christiad and Virgilian Epic*. N. Y. (1963); Ellinger. *Geschichte der neulateinischen Literatur Deutschlands im 16 Jhrh.* 1929; Ch. S. Baldwin. *Renaissance Literary Theory and Practice*. (1959), p. 155-158.

ВІДГОМІН (сов. відлунювання, рос. ехо), віршова форма, в якій щодругий рядок, скорочений до двох-трьох складів, повторює риму попереднього рядка, наче відгомін (відлунювання) останнього слова. Прикладом може бути вірш В. Самійленка "Ідеальний публіцист":

Він пише сміливо, не болячись
нікого —

Слабого,

Усе, що вказує йому його натура
й цензура.

Він може написати філіппіку
завзяту

За плату;

Він скаже, що згола всі порядки
лихії —

Чужії!..

У Вороного можна знайти трохи відмінний "відгомін" — після першого рядка, а потім щотретій рядок:

Верболозом, осокою

Молодою

Плесо озера ясне

Огорнулося і сяє,

Виграває

В сяйві сонця, мов скляне.

(На озері)

ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ЖИТТЯ, один із термінів для означення естетичної теорії, яка в основу поетичної творчості ставить Аристотелеву теорію. Див. **Відображення**.

ВІДОБРАЖЕННЯ ДІСНОСТІ, головна засада марксо-ленінської соц. реалістичної естетики, яка ґрунтується на матеріалістичній теорії пізнання й трактує літературу й мистецтво з практично-утилітарного погляду як засіб поширення суспільно-політичних ідей та програмових заłoженнь комуністичної партії.

За матеріалістичною теорією пізнання, людські відчуття, уявлення й поняття є формою відображення матеріального світу в людській свідомості — формою, що постала історично як процес відображення об'єктивної дійсності в центральній нервовій системі — мозку. Матеріальні речі, що їх сприймають людські органи чуття, як зір і слух, викликають у свідомості певні відчуття й уявлення, які виявляються в руху образів зовнішніх речей. Ці образи й дають знання об'єктивної дійсності і становлять основу її творчості, власне, відображення дійсності за допомогою мислення й думки тих образів дійсності, що не дані в безпосередньому сприйманні.

Марксо-ленінська соц. реалістична естетика приймає в засаді Аристотелеву міметичну теорію про мистецтво як імітацію природи і людських дій, але інтерпретує її з погляду матеріалістичної теорії пізнання в дусі марксо-ленінської суспільно-політичної ідеології, яка пояснює Аристотелеву імітацію

природи як відображення суспільно-політичної дійсності, залежної засадничо від класової боротьби. Таким чином, правдиве відображення дійсності, це відображення класової боротьби, що постійно зумовляє і формує дійсність. Саме тому відображення дійсності стало безумовною вимогою соц. реалістичної естетики, яка головний наголос ставить на сучасність — щоб в літературі постійно відображувалася кожночасна класова боротьба.

Згідно з теорією Аристотеля, поезія імітує природу в троякий спосіб: показує людські дії так, як вони в дійсності відбуваються, або так, як про них кажуть, або врешті так, як вони повинні відбуватися. Софокл, наприклад, казав, що він змальовує людей, якими вони повинні бути, а Еврипід — якими вони в дійсності бувають.

Соц. реалістична література відображує життя й людські дії не якими вони в дійсності бувають, але якими вони повинні бути, згідно з програмою партії про “перетворення природи” і згідно з висловами Леніна, що свідомість не тільки відбиває дійсність, але й створює її і тим помагає людині опанувати закони природи. Вислід отже такий, що советська соціалістична література відображує не реальне життя, яке справді існує, але життя, яке повинно існувати, отже, фактично, не реальне, а видумане. Цим комуністична партія обдурює людство, бо показує те, чого немає, тобто показує суспільно-політичний лад як нібито найкращий у світі, хоч він і далі залишається утопією, а дійсність советська є її протиставністю. Тому така велика різниця між советською дійсністю і її “відображенням”.

ВІДРОДЖЕННЯ (фр. ренесанс, іт. рінашименто, рісорджименто, нім. Відергебурт), всяке відновлення або оживлення завмерлого чи ослабленого вияву духового життя — національної свідомости, релігійної віри, літературної та мистецької творчости, політичної активності тощо.

В більш конкретному сенсі, це назва певної доби в історії європейської культури 14-16 століть, що позначилася небувалим розвитком різних ділянок духового життя і стала певним зворотом в історичному розвитку, який становить перехід від середніх віків до нових часів.

Почався той зворот з оживленого зацікавлення античною культурою, зокрема мовою та літературою й мистецтвом, спочатку в Італії в половині 14 ст., а потім і в інших країнах Європи, під назвою ренесансу й гуманізму (див.).

В українській історії, це відновлення й оживлення української літератури, мистецтва й освіти після певного періоду занепаду, спричиненого різними історичними подіями й умовами. В історії української літератури відродження відбувалося кілька разів, одне на переломі 16 й 17 століть, друге на переломі 18 й 19 ст., а третє в шістдесятих роках нашого століття.

Перше відродження прийшло майже після двістлітнього застою в духовому розвитку українського народу, спричиненого головним чином монголо-татарськими нападами на українські землі та знищенням великого політичного, релігійного й культурного центру,

столиці русько-української держави, Києва, і разом з ним великого культурного надбання попередніх століть та врешті і втратою державної незалежності. Немалу роллю в тому віковому застою відіграло, безсумніву, й аскетичне наставлення русько-українського духовенства, яке передтим було єдиним творцем української культури, а потім обмежилося до чисто церковно-релігійних справ. Після того, однак, як Литовсько-руська держава зв'язалася й об'єдналася з Польщею і польська римсько-католицька Церква поставила собі за ціль приєднати чи повернути українську Церкву до Риму, українське духовенство мусіло захищатись і звернути більшу увагу на справи дочасні.

Почалося перше відродження не відразу й підготовлялося довший час, під впливом різних чинників, як ренесанс-гуманізм та реформація в Європі, розвиток друкарства тощо, але важливу роллю відіграв і наступ польсько-єзуїтського католицизму, який усією силою, із допомогою державного апарату, намагався "навернути" українську православну Церкву, що в той час була і визначником русько-української національності.

Безпосередню подією, яка спонукала русько-українські чинники до акції і формально започаткувала перше відродження, була книга польського єзуїта Петра Скарги п. з. "О єдності косяцьола божего под єдним пастержем і о грецкім од тей єдності одстомпенно" ("Про єдність Вожої Церкви і про грецьке відступлення від тієї єдності"), що вийшла друком

у 1577 р. В тій книжці, присвяченій кн. Острозькому, Скарга критикував і висмівав українську православну Церкву й мову, писав про темноту православного народу, який не мав ніяких вищих шкіл, не знав латинської мови, яка тоді була ознакою вищої освіти й культури, та інші недоліки.

Цими закидами він глибоко вразив православну громаду, а зокрема єдиного ще українського магната, що залишився вірний рідній Церкві, князя Костянтина Острозького, й викликав сильну реакцію, якраз протилежну до бажаної. Впродовж одного року кн. Острозький заснував в Острозі першу українську школу вищого типу (колегію чи лицей), в якій одною з мов була якраз латина, організував друкарню, викликавши зі Львова друкаря Івана Федоровича, на ректора школи, званої пізніше Академією, запросив відомого громадського діяча й письменника Герасима Смотрицького, який брав діяльну участь у виданні Острозької Біблії, що вийшла друком в 1581 р. з його ж передмовою і похвальними віршами-панегіриками на герб кн. Острозького, і визначних українських та грецьких учителів, як Йов Княгиницький, Василь Суразький, Дем'ян Наливайко, Кирило Лукаріс, ієромонах Кипріян.

Згадані вірші Смотрицького, надруковані в Біблії, саме й були початком відродження української літератури, яка з того часу розвивається вже безупинно впродовж наступних двісті років.

Того самого року надрукував свої вірші в Острозькій друкарні

Андрій Римша п. з. "Хронологія" або "Которогося місяца што за старих веков дѣло короткое описание", а потім ще кілька віршів-панегіриків на герби руських шляхтичів у Литовсько-Руській державі, як Лев Сапіга й Остафій Волович, а Герасим Смотрицький видав книжкою дві полемічно-публіцистичні статті, "Ключ царства небесного" і "Календар римський новий" (1597), що мають і певне літературне значення. Незабаром після того, в 1591 р., вийшов перший в Україні збірник віршів, "Просфоніма", складений учнями Львівської братської школи на пошану новопризначеного митрополита Михайла Рогози. Ширше й багатше розвинулася віршова література в 17 ст., що впродовж двох століть була, побіч драми, головною формою художнього вислову.

В тому самому часі розвинулася полемічна література, викликана тими самими причинами й чинниками, що спонукали були наших предків організувати українське шкільництво — польсько-єзуїтське намагання підпорядкувати православному Церкву римському патріархові (папі). Польське католицьке духовенство більше перейнялося було саме цією ціллю, ніж своїм власним спасенням, повіривши, мабуть, що наверненням православних на латинське католицтво, переводженим дуже часто жорсткою й злочинно, заслужить собі на вічне спасення.

В тій цілі польські духовники писали трактати й переконували православних про великі користі для української Церкви, які їй дасть злука з Римом, а при тому

вистівали українське духовенство й нарід.

Релігійна полеміка почалася з того, що польський єзуїт Венедикт Гербест написав у 1566 р. трактат "Випісане дрогі", в якому пропагував злуку української Церкви з римською. Після того Петро Скарга видав і свою книжку, "О єдності косьцьола Божего...", в якій підкреслював неписьменність православного духовенства й критикував засади православної Церкви.

На твір Сапіги появилася анонімна відповідь п. з. "Послание до нелатин из их же книг", написане після 1577 р. й відоме в 13-х списках 1581-1582 рр. Це й був перший полемічний твір, що почав довгу й гостру полеміку православних з католиками й багату полемічну літературу, яке не позбавлена й художньої вартости як своєю високою емоційністю, так і поетичними засобами.

В 17 ст. розвинулися й інші види художньої літератури, окрім віршів, перш за все драма — трагедія й комедія, а також і світська лірика, так що ціле 17-те й половина 18-го століття були добою досить багатого розвитку української літератури, яка все ще зберігала давній церковно-релігійний характер.

Друге відродження відбулося на переломі 18 й 19 століть, але воно було зовсім відмінне від першого, головню тим, що мало вже зовсім світський і національний характер. Почалося воно теж у минулому, в другій половині 18 ст., коли літературна творчість почала щораз більше звертатися до світських справ і тем, через що давні

літературні жанри і роди почали вичерпуватися й зникати, а ті, що все ще зберігалися, щораз більше яловіли й занепадали. Шкільна драма явно пережилася, а разом з нею зникли й шкільні театри. На їх місце постали світські театри, але вже не в школі, а на дворах поміщиків і з чужим репертуаром, здебільша французьким, який мав той добрий наслідок, що давав спонуку до оригінальної творчости в тому дусі. Разом з тим завмирає і церковнослов'янська мова, яку витискає розмовна народна мова.

Все те одначе було причиною, що нові твори на світські теми народною мовою натрапляли на опір духовенства, в якого руках були майже всі друкарні, і літературні твори на світські теми народною мовою не могли появлятися друком, оскільки духовенство їм не сприяло. Вони, правда, поширювалися потрохи в рукописних відписах, одначе впливу на розвиток літератури майже не мали, так що є всі підстави говорити про занепад чи таки упадок літературної творчости хочби й на короткий, відносно час, і народження нової літератури, тимбільше, що нові твори, які започаткували друге відродження, мали відмінний характер від попередніх. Ще в 18 ст. появляються історичні вірші, які мають національно - патріотичний характер, поширюється трагедійна література, переважно віршова, в якій біблійні персонажі перемішані із світськими людьми з народу. Появляються також бурлескні твори й трагедійні та сатира й гумор, а духовні вірші зникають.

Силабічні вірші теж помалу зникають і появляється силабо-тонічне віршування.

Граничним стовпом, в умовному сенсі, між старою й новою літературою і формальним виявом чи початком другого відродження стала "Енеїда" І. Котляревського, написана народною розмовною мовою, яка довго пробивала собі дорогу в літературу, аж врешті її опанувала і заступила давню церковнослов'янську в її нечистому й засміченому польонізмами та іншими ентранжизмами виді. І повороту до давньої книжної мови, як і до церковно-релігійної тематики, вже не було.

Після "Енеїди" з'явилися інші твори Котляревського, як "Наталка Полтавка" й "Москаль чарівник" (1819), а побіч Котляревського виступили інші поети й письменники, які пішли його слідами як щодо манери писання (трагедії й пародії), так і щодо народної мови. До них належав Петро Артемовський-Гулак із своїми перекладами з європейської й античної літератури та оригінальними віршами, байками й баладами, Григорій Квітка із своїми повістями й оповіданнями, яких до того часу в українській літературі не було, якщо не рахувати єдиної повісти А. Венгера "Микола Коваль", що появилася рік чи два раніше від Квітчиних творів, а далі балади й думи Левка Боровиковського, приказки Євгена Гребінки, романтичні поезії Амврозія Метлинського та інших більше і менше визначних письменників, аж врешті прийшов Тарас Шевченко, що завершує друге відродження

української літератури, яка пішла в одному руслі з літературою Західної Європи, але своїм характером залишилася глибоко національною.

На той шлях ступила в 30-х роках і галицька література під австрійською окупацією, якої відродження почала "Руська трійця", Шашкевич - Головацький - Вагилевич, а в 60-их роках і буковинська вітка західноукраїнської літератури, якої головним представником був Осип Федькович.

Третє відродження української літератури, хоч і дуже короткотривале, відбулося вже в наших часах під большевицькою окупацією, в 60-х роках нашого століття. Після деякого пожвавлення в 20-х роках, українська література перетворилася на ціле чвертьстоліття в партійно-політичну пропаганду комунізму українською мовою і мала завдання виховувати український нарід в інтернаціональному й антинаціональному дусі. І щоприш в другій половині 50-х років, під час короткотривалої відлиги, коли большевицька партія, після смерті Сталіна, переживала кризу проводу, і новий "вождь пролетарської революції" розвінчував Сталіна як ворога народу, українська література наче прокинулася від довгого сну і на короткий час віджила в творах молодого покоління, т. зв. "шестидесятників".

Деякі прояви відродження літератури видно було вже в перших роках після смерті Сталіна, коли окремі поети й письменники щораз більше відступали від партійної лінії і висловлювалися свобід-

ніше, але справжнє відродження виявилось в поезіях високоталановитої поетки Ліни Костенко, яка відважилась заговорити вільним голосом, який широким відгомном відбився в серцях молодого покоління, що тільки входило в життя. Її поезія відіграла таку ж роллю, як колись перші вірші Герасима Смотрицького, а потім перші три книги "Енеїди" Івана Котляревського. Перша її збірка поезій "Проміння землі" появилася в 1957 р., друга, "Вітрила" в 1958 р. і третя, "Мандрівки серця" в 1961 р. Вся її творчість — це щира й глибока лірика, якої в підсоветській українській літературі вже давно не було. І заговорила вона справді щирим українським словом як українська національна поетеса, хоч, може, нічого особливо національного вона не сказала, та національним у неї було вже навіть те, що не було партійним і протинаціональним. Її поетичні твори були справжньою поезією, якої українська література вже давно не мала. За нею пішла ціла плеяда молодих поетів і прозаїків, які хотіли творити й висловлюватися свобідно і хотіли бути справжніми поетами й письменниками, а не партійними пропагандистами. До тієї групи належали такі поети, як Іван Драч, Микола Вінграновський, Віталій Коротич, Микола Сингаївський, Василь Симоненко, Микола Воробйов, Василь Голобородько, Ірина Жиленко, Світлана Йовенко, Галина Гордасевич, Валентин Мороз, Борис Олійник, Василь Стус та багато інших, понад пів сотні.

Цього могутнього відродження партія зболялась і дуже скоро почала протидіяти, спочатку за допомогою старших партійних критиків та письменників, а потім репресіями і в досить короткому часі зупинила відродженецький рух, змусивши одних замовкнути, інших перетягнула на свій бік, а ще інших загнала до божевільні або на заслання, точно так, як колись за царського режиму, а потім за Сталінського.

Та все таки до попереднього стану українська література не повернулася, хоч із чисто практичних міркувань. Сталінська макулатура, якої ніхто не читав, з уваги на її примітивізм і низький рівень, не могла успішно виконувати партійних доручень і завдань, треба було піднести літературну творчість на вищий художній рівень і погодитися на більшу свободу творчості. І критика оцінювала нові літературні твори не лише з уваги на високу комуністичну ідейність, але й за мистецьке втілення тієї ідейності. Рівночасно теорія літератури почала розробляти теоретичні засади мистецької суті з точки бачення марксо-ленінської ідеології і звела допущену мінімальну свободу творчості до зера, вирішуючи, зовсім нефілософічно, що висока мистецька якість літератури полягає в її партійності й відданості партійним інтересам. Таким чином теорія завела літературну творчість в ту саму сліпу вулицю, тільки іншою дорогою. На тому й закінчилося короткотривале третє відродження української літератури.

Літ.: М. Возняк. Історія української літератури, т. 2-й. Віки ХУІ-ХУІІІ. Льв. 1921; М. Зеров. Нове українське письменство. К. 1924, Мюнхен, 1960; М. Грушевський. Історія української літератури, т. 5-й. Культурні і літературні течії на Україні в ХУ-ХУІ вв. і перше відродження (1580-1610). Н. Й. 1960; І. Кошелівець. Панорама найновішої літератури в УРСР. Н. Й. 1963; П. Волинський та ін. Історія української літератури (першої половини ХІХ ст.). К. 1964; І. Кошелівець. Сучасна література в УРСР. Н. Й. 1964; В. Колосова та ін. Історія української літератури. Том перший. Давня література (ХІ — перша половина ХУІІ ст.), Том другий. Становлення нової літератури (друга половина ХУІІІ — тридцять роки ХІХ ст.). К. 1967; П. Кононенко. Епоха Відродження і сучасність. "Дніпро" 8/1967/131-145; Д. Наливайко. Україна і європейське Відродження. "Вітчизна" 5/1972/183-199.

ВІДСТОРОНЕННЯ (рос. остранение), художній засіб, який полягає в тому, що поет подає частину предмета як окрему цілість, а психічні явища як фізичні, нпр., "Кашкет мовчить і жде на сина" (Д. Фальківський) або "Ніс додому двоє старечих рук і хвору душу, що квилала" (О. Кобилянська). В першому випадку автор має на думці батька в кашкеті (про нього була мова в попередніх рядках), але "відсторонює" й усамостійнює кашкет, тобто частину і надає йому важности цілої істоти батька. В другому випадку автор "відсторонює" самі лише руки людини і надає їм рис людини, що була стара й немічна.

Термін "відсторонення" — дослівний переклад рос. остранение, (від странний — дивний, чудний), що його впровадив в поетику російський теоретик-формаліст, Віктор Шкловський, на означення художнього засобу, коли поет показує відомі речі як вперше баче-

ні, незвичайні, чудні, тому й інший термін — “учуднення”. В літературі цей засіб досить чинний, в античній поезії відомий під назвою “парс про тото” — частина за цілість.

ВІДТВОРЕННЯ ДІЙНОСТІ, основна матеріалістичної естетичної концепції, що поезія є відтворенням дійсності і що її завданням є не що інше, як тільки відтворювання (відображування) кожночасної дійсності. Диви **Відображення**, **Імітація**.

“ВЪЗЕРУНОК ЦНОТ превелебного в Бозі его милости господина отца Єлисея Плетенецкого” (1618), панегірик архимандритові Печерського монастиря, організаторові Печерської друкарні й видавництва, маловідомого віршописця барокової доби Олександра Митури, що, правдоподібно, був учителем Братської школи у Львові, а потім в Києві. Автор прославляє архимандрита за різні великі діла, а в тому й за видавничі заслуги. Панегірик складається з епіграми п. з. “На клейнот их милостей павнов Плетенецких” і сімох віршів: “На урожене”, “Статечность в вірі”, “Праца и старане о реліи старожитной”, “Фундоване монастирей и церквей”. “Преложество”, “Фундоване друкарні” і “Промова”.

Автор показує архимандрита як розумного, незахланного й неласого на подарунки, справедливого й негордого, відважного й твердого в вірі та певного своєї правоти й безкорисливого церковного й культурного діяча, що не шкодує ні сил, ні коштів для добра Церкви й народу. Він перелічує всі школи, церкви, монастирі, шпиталі, що постали старанням архимандрита, зокрема ж підкреслює його за-

слуги, що він “повскресил друкарню припалую пылом, Балабана”, в якій тепер можна “през видаванье книг церков украсити”. Панегірик закінчується “Промовою”, в якій автор вихваляє архимандрита й пояснює свою сміливість вчислювати його “цноти” тим, що він, архимандрит, ніким не погорджує і всіх в ласці ховає, з кожним радо живе “пенкне й теж в любви”. Це його й побудило написати вірш про його заслуги й чесноти такі великі, що не тільки він, “простак”, але й сам Ціцero не міг би їх належно описати. І хто б не розумів цих заслуг “превелебного отца, був би подібний до глупого”. Панегірик закінчується акровіршем, якого початкові букви рядків кожного двовірша складають слово “коляда”, що показує час написання вірша — під Різдво, на час коляди. На це зрештою вказують і початкові рядки “Кождѣй вірный сего дня духом веселися, А на присьтьє Христови пилне готовися”.

М. Возняк оцінював панегірик лише з того погляду, що він дає “причинки” до біографії Плетенецького, а на сам вірш дивився з погляду своєї сучасності як на маловарте віршилище, не усвідомлюючи суті барокової поезії, а тимчасом панегірик Митури один із кращих віршів того часу, автор майстерно володів віршувальними засобами силабічного вірша. Всі сім віршів панегірика написані правильними 13-складовими рядками з цезурою після 7-го складу і з правильною жіночою римою, в якій правильно повторюються найменше два кінцеві звуки, а нерідко й три-чотири. В віршах багато прикметників та прислівників, які підносять панегіричний настрій. Також багато в них гіпербол та метафор, а зокре-

ма типова для барокової літератури антитеза — надмірне вихвалання героя й приниження себе самого.

В мові панегірика помітно сильний вплив живої розмовної мови того часу.

Літ.: В. Перетц. Панегірик "Възерунок цнот превелебного о. Е. Плетенецького року 1618". ЗНТШ у Києві, кн. УІ/1909/54-68; С. Т. Голубев. Панегірик Києво-Почерському архимандриту Елисею Плетенецькому 1618 рода. "Труды Киев. дух. академии" кн. 6/1910/296-350; рец. М. Возняк у ЗНТШ т. 97/1910/225-27; О. Білецький. Хрестоматія давньої української літератури... К. 1967, на ст. 182-186 текст панегірика.

ВІЗІЯ (лат. візіо — бачення, уявний образ), в психологічному сенсі, це т. зв. галюцинація, а в мистецькому — духове бачення, внутрішній образ чогось, уявлення неіснуючих образів або подій, які вириваються в уяві, і в поета чи мистця становлять вихідну хвилину пізнішого мистецького відображення, цебто образу, який фактично ніколи не покривається з оригінальною візією, яку поет мав перед очима своєї душі, але яка лежить в основі кожного мистецького твору в формі персонажів, їх дій та подій, які відбуваються довкола них, і відображуються в уяві читача, хоч у змінений, але близькій формі.

"ВІК", (1902) антологія української поезії й прози за сто років, 1798-1898, від Котляревського до останніх часів, в трьох томах. Перший том містить поезію, починаючи від Котляревського, в другий том ввійшла проза від Квітки до 80-х років 19 ст., а в третій проза 80-90 рр. Всі три томи вийшли в

Києві 1902 р. в видавництві "Вік", що його заснувала в 1895 р. група українських культурних діячів.

Перший том друкувався двічі, в 1900 р. (464 ст.) як одностомник, і в 1902 р. як перший том тристомника з деякими змінами, нпр., деякі автори представлені багатше, а деякі відпали (П. Морачевський, П. Кузьменко). Упорядником антології був Сергій Єфремов. Він також змінив уклад авторів. Чимало прозаїків, як О. Кобилянська та деякі інші не ввійшли до антології. Франко представлений дуже скупо, всього чотири оповідання. Але до антології ввійшли поети й письменники без уваги на територіальне походження. Тому Франко справедливо зауважив, що це перша соборна антологія, яка об'єднала українських письменників усіх земель — Наддніпрянщини, Галичини з Волиню й Буковини.

"ВІК" (1895), перше велике українське видавництво в Києві, засноване в 1895 р. гуртом патріотів — учителів, студентів, службовців, як С. Єфремов, В. Доманицький, О. Лотоцький, брати Пилинські, пізніше В. Дурдуківський, Ф. Матушевський та В. Прокопович. Видавничу діяльність нове вид-во почало книжно-оповіданням О. Кониського "У тісної баби" (1896). В плані вид-ва було видавати одну книжку місячно, але царська цензура всі плани перекреслювала. Та все таки видавцям вдалося видати велику тритомову антологію українською літератури "ВІК", від "Енеїди" І. Котляревського до останніх часів (1798-1898). Головну увагу

вид-во звернуло на художню літературу (але видавало й книжечки для народу) й видало твори І. Левицького-Нечуя, П. Мирного, М. Коцюбинського, В. Грінченка, С. Руданського, А. Свидницького, Т. Шевченка й І. Франка, Л. Глібова, А. Тесленка, С. Васильченка та ін. Найбільш інтенсивно працювало вид-во в других п'яти роках, 1900-1905, після появи антології, а після 1905 р., тобто після рос. революції, почало появлятися багато інших видавництв, і це перше видавництво уважало свою ролью скінченою та сповільнило діяльність. Але за перших десять років випустило 140 назв, в тому числі 70 назв "Селянської бібліотеки", 23 назви "Української б-ки" (окремі твори письменників та збірні писання меншого обсягу), 10 томів — збірки творів українських письменників, 21 назва публіцистики "Наші справи" і 16 назв поза серіями, як збірники й окремі твори. Загальний тираж — 56 тис. примірників. Видавництво існувало, з однорічною військовою перервою, до 1918 р.

Літ.: С. Єфремов. На світанку українських видавництв ("ВІК"). Передрук, без подання джерела, в ж. "Українська нова книга" ч. 11/1972/1-4.

"ВІКНА" (1927-1932), літературно-мистецький і суспільно-політичний журнал галицьких комуністів кінця 20-х і початку 30-х років нашого століття. Виходив у Львові як місячник від листопада 1927 р., спочатку в газетній формі, а від 1930 р. в журнальній. Засновником та першим редактором був Василь Вобинський, а після його виїзду

до Сов. союзу — Степан Тудор. Членом редколегії і головним співробітником був початківець тоді Петро Козланюк, а постійними співробітниками були Я. Галан, О. Гаврилюк, Я. Кондра, Ст. Масляк, М. Калинчук, Н. Матулівна, В. Мизинець, Д. Осічний, М. Сопілка, Р. Сказинський, К. Ткач, К. Яран. До них доходила ще молодь "від верстата і плуга" з провінції, як І. Михайлюк, А. Іванчук, І. Матюк, О. Станчук та ще деякі. В травні 1929 р. у Львові відбувся перший з'їзд комуністичних письменників, які утворили літературну групу "Горно" з орієнтацією на Маркса й класову боротьбу. Декларацію підписало 28 комуністичних письменників, в дійсності типових ком. графоманів, за винятком кількох, що виявляли дещо літературного хисту. В журналі друкувалися твори С. Тудора, які дістали признання "радянської критики", хоч були белетризованою публіцистикою. Його повість "Молошне божевілля", зразок безнадійної експериментації, не принесла слави ні авторові, ні журналові. Багато місця журнал відводив творам підсов. письменників, як М. Бажан, Д. Загул, І. Микитенко, П. Панч, М. Рильський, В. Сосюра, П. Тичина та інші, якими редакція рятувала свою безвихідність. Окрім комуністичної пропаганди, на сторінках журналу друкувалася гостра полеміка з націоналістами, а зокрема з Д. Донцовом, якого комуністи пристрасно поборювали, і проти Маланюка та поетів-вістниківців і націоналістично наставлених письменників. Там друкувалася теж відома свого часу відповідь В. Сосю-

ри Маланюкові і М. Рильського "Деклярація обов'язків поета й громадянина", в якій автор визначив завдання літератури як "важливої зброї у боротьбі за новий світ". В. Бобинський нападав на Донцова за його інтерпретацію творів сов. літератури.

Самі комуністичні автори нічого особливого й мистецьки вартісного не створили, в журналі головне місце займала полеміка й публіцистика сумнівної якості, повна класової ненависти. Журнал орієнтувався на Харківський "Гарт" і ґартованців. Виходив впродовж п'яти років, в березні 1932 р. був заборонений польською поліцією за ширення комунізму.

Літ.: П. Козланок. "Вікна"; спомини. "Жовтень" 4/1958/113; М. Родько. Вікна на схід. "Жовтень" 9/1962/143; С. Трофимук. "Вікна" у новий світ. "Літ. Україна" 98/1967/2; Його ж. Висока температура творчості. "Жовтень" 5/1969/128-132; [Без підп.] Славний ювілей журналу "Вікна". "Жовтень" 12[1967]/149; С. Трофимук. Розвиток революційної літератури в Західній Україні. К. 1957.

ВІЛІНСЬКА-О'КОННОР ВАЛЕРІЯ, письменниця й перекладач з французької літератури, дружина небожка Марка Вовчка (Марії Вілінської-Маркович), див **О'Коннор-Вілінська В.**

ВІЛЯНЕЛЯ або **вілянель** (фр. вілянелле, іт. вілянелльо, від лат. вілля — сільська хатина), французька форма легкого вірша, первісно італійська народна, вівчарська, пісня. В літературі цю форму використав франц. поет Жан Пассерат (1534-1602). В нього цей вірш складається з п'ятьох

терцетів і останнього чотиривірша, разом 19 рядків, які охоплені двома римами — одну риму повторюють перший і третій рядки кожного тривірша і всі три рядки останнього чотиривірша, крім другого, що повторює риму другого рядка кожного тривірша. Крім того, перший рядок першого тривірша повторюється кілька разів — в 6-му, 12-му і 18-му рядках, а третій рядок першого тривірша повторюється теж кілька разів — як 9-й, 15-й і 19-й рядки. Цілий вірш писаний чотиростопним хореєм або ямбом.

В українській поезії вілянеля відома в перекладі Богдана Мельничука одного вірша Жана Пассера:

Загубив я милу фею,
Що майнула як весна,
Поспішу я в слід за нею.
Ти в розлуці із зорею?
Значить, доля в нас одна:
Загубив я милу фею.
Вірю спраглою душею,
Як твоя любов міцна:
Поспішу я в слід за нею.
Я з тобою мов з ріднею,
Знов ділю печаль без дна:
Загубив я милу фею.
Без її краси — лілеї
Все мов пустка мовчазна,
Поспішу я в слід за нею.
Смерте, владою своєю
Скористайся навісна:
Загубив я милу фею,
Поспішу я в слід за нею.

Біблгр.: В. Лесин, О. Пулинець. Словник літературознавчих термінів, третє вид. К. 1971.

A. Preminger, ed. Encyclopedia of Poetry and Poetics (1965); A. F. Scott. Current Literary Terms. A Concise Dictionary of their Origin and Use. (1969); C. Beckson, A. Ganz. A Readers Guide to

Literary Terms. A Dictionary (1960); L. E. Kastner. History of French versification. (1963); P. Le Gentil. Le Poesie lyrique espagnole et portugaise a la fin du moyen age, 2-e partie. Les Rormes. (1953).

Ірина ВІЛЬДЕ (автн. Дарина Полтнюк - Дроб'язко, з дому Макогон; 5. 5. 1907-), "вітчизняна" письменниця, родом з Буковини — нар. в м. Чернівцях в родині вчителя й письменника Дмитра Макогона.

Початкову освіту одержала в Чернівцях, середню закінчила в м. Станиславові в Галичині, куди родина переселилася з Черновець (1923). В 1928 р. почала студії у Львівському університеті на факультеті слов'янської філології, але на четвертому році студії припинила з фінансових причин і в 1933 р. почала працювати журналісткою в тижневій жіночій газеті "Жіноча доля" в м. Коломиї, де залишилася аж до другої війни в 1939 р. Під час німецької окупації Галичини, жила то тут, то там, а з другим наїздом большевиків переїхала до Львова і стала "громадською діячкою" — їздила з бригадами письменників по селах агітувати за колгоспи. Працювала тоді теж спеціальним кореспондентом большевицької газети "Правда України". За цю діяльність була вибрана "депутаткою" до Верховної ради Української СС Республіки та до обласної і міської ради м. Львова. Пізніше була ще нагороджена "великим довірям партії" і двома орденами (1947, 1957), а в 1964 р. одержала Шевченків-

ську премію за свою літературну діяльність, зокрема за роман "Сестри Річинські". Якийсь час була членом управи львівської філії Спілки Письменників України.

Писати почала ще в гімназії (з 1927 р.), перше оповідання "Повість життя" (пізніше "Поема життя") було надруковане в "Ділі" в 1930 р. Перша повість "Вікна навстіж" друкувалася на сторінках "Жіночої долі" в 1934 р., а перша повість окремою книжкою, "Метелики на шпильках", появилася в 1936 р. (152 ст.). Ще того самого року вийшла і друга повість "Б'є восьма" (302 ст.) і збірка новель "Химерне серце" (206 ст.). Через три роки вийшла ще одна повість, "Повнолітні діти" (1939, 208 ст.). Окрім того, в періодичній пресі появлялися різні оповідання, як "Щастя", "Ти", "Не можу", "Дух часу", "Наші батьки розійшлися" та інші. За дев'ять років назбиралося їх ок. пів сотні, з того 27 увійшло до збірки "Химерне серце", решта залишилася незібраною. Всі три повісті творили певну тематичну цілість, в них змальоване життя молоді, доростальної і дорослої. На тлі тогочасної української, національної, прози (в протиставленні до т. зв. інтернаціональної, пролетарської) вони були дуже помітним явищем з рідкісною в літературі й цікавою тематикою з життя молоді, тому критика й читачі прийняли повісті прихильно. Вони написані були непересічно талановито, письменниця виявила вміння короткими рисами окреслювати характери персонажів, винаходити чи будувати цікаві сюжети, без зайвих ускладнень, і пере-

конливо змальовувати внутрішній світ персонажів.

В першій повісті “Метелики на шпильках” письменниця цікавилася проблематикою доростальної молоді і показала цікаві постаті підлітків — хлопців і дівчат — з усякими їхніми психічними й фізичними мутаціями, цебто процес дозрівання з усіма притаманними йому ускладненнями. Хоч повість не відображує якоїсь окресленої дійсності, проте власні переживання молоді авторки були їй якоюсь мірою допоміжні в змальовуванні психічних станів юних персонажів. Особливо талановито змалювала вона головних персонажів, вміло і вміру підкреслюючи їх індивідуальні риси. Під метеликами письменниця розуміла доростальну молодь, яка з весною, наче метелики, прагне літати й поривається до вільного життя, але умовини реального життя, наче шпильки, метеликів позбавляють їх можливості літати.

В дальших повістях, “Б’є восьма” і “Повнолітні діти” письменниця показує ту саму молодь у розвитку — в старших класах гімназії та в університеті, але головну увагу звертає радше на особисті справи героїв, до яких належить перш за все любов, що в тому віці грає велику роль в житті молодих людей і визначає їх акцію й поведінку. Проте авторка поширює коло їх зацікавлень і включає в процес і суспільно-національні справи, яким старша молодь присвячує певну увагу. Справа визволення рідного народу від чужої окупації була тоді важливим чинником у формуванні психіки молоді і її світогляду.

За советських часів письменниця писала нариси, оповідання й повісті, але на зовсім нові теми і з новим їх трактуванням. Особливо вийшли оповідання: “Історія одного життя” (1946, 29 ст.), “Стежинами життя” (збірка, 1949, 88 ст.), “Оповідання” (1950, 59 ст.), “Курй” (1953, 24 ст.), “На порозі” (1955, 344 ст.), “Ти мене не любив” (1958, 83 ст.), “Винен тільки я” (“Наші батьки розійшлись”, 1959, 83 ст.), “Життя тільки починається” (1961, 91 ст.), “Троянди і терня”; повісті й оповідання (1961, 355 ст.), “Людське тепло” (1964). Окрім того, окремо вийшло кілька нарисів, як “Ті портрет” (1948), “Яблуні зацвіли вдруге” (1949) і більша збірка “Нова Лукавиця” (1958, 148 ст.).

Щодо повістей, то першою була перероблена давніша повість “Б’є восьма” (1941, 284 ст. і 1945, 176 ст.), другою була повість “Ті з Ковальської” (1947, 96 ст.), а третьою “Повнолітні діти” (1952, 415 ст.). Останній дотепер великий твір — роман у двох частинах “Сестри Річинські”, нагороджений Шевченківською премією.

Першою спробою соц. реалістичного “відображення дійсності” була повість “Ті з Ковальської”, в якій письменниця змальовує образ комуністичного революціонера підпільника за польської окупації в Галичині. Критика уважає цю повість “певною віхою на шляху оволодіння методом соц. реалізму і засвідченням зростання світогляду Ірини Вільде”, що виявилось в “більш поглибленому зображенні життя Західної України” (К. Волинський), а також у розширенні кола суспільних питань, в праг-

ненні створити образи нових героїв, які не тільки прагнуть до щастя, але й змагаються за нього згідно з засадами соц. реалістичної естетики, яка реальним і реалістичним вважає не те, що в дійсності існує, тільки те, що повинно існувати (згідно з визначенням Аристотеля).

Згідно з цією концепцією, письменниця показує процес формування соц. свідомості робітничої молоді під впливом економічних і суспільно - політичних обставин. Маючи це на увазі, письменниця придумує різні правдоподібні і неподібні ситуації, щоб виявити саме такі риси персонажів, які передбачає програма "перетворення дійсності" — природи й людини. Проте створити переконливі образи письменниці не пощастило. Найменш переконливо вийшло намагання компромітувати теорію про гармонійне співжиття всіх клас населення одного народу і підняти інтернаціональне порозуміння й братерство пролетарської частини народів. Її персонажі — не живі люди, а схеми, ілюстрації до партійних тез про "перетворення дійсності". Читач без труда помічає фальш і неприродність.

Роман "Повнолітні діти", це новий твір, написаний на матеріялі трьох передвоєнних повістей. Письменниця непохитно стоїть на соц. реалістичних позиціях, через що мистецька вартість роману в порівнянні з оригіналами, безумовно нижча і виглядає як перелицьований старий одяг. Письменниця не творила, а перетворювала або переживувала колишнє, пристосовуючи персонажів до "нової дійсності", до якої вони не належали.

Та й не на мистецьку якість звертала вона свою увагу, а на партійну ідеологію й програму, щоб не збитись з партійної лінії. Внесені зміни в відображення суспільних відносин з марксістської точки бачення грали головну роль в змальовуванні персонажів, які, як і треба було сподіватися, вийшли як кепські советські фабрикати для домашнього вжитку. Вони були не витвором свобідної творчої уяви й інтуїції, а виконані раціонально, згідно з законами естетики 17-18 ст., отже стали схемами калькулятивного практичного розуму, який гвалтував поетичну уяву й наказував працювати за накинутими згори правилами. І хоч природна обдарованість письменниці виявлялася власним шляхом, то все таки письменниця корилася ідеології, яка довго не могла стати її "внутрішньою справою". Соц. реалістичні рамки для письменника з талантом занадто вузькі, бо талант потребує повної свободи творчості.

У висліді намагань письменниці показати "становлення суспільної свідомості" персонажів, вийшли мертві схеми, які проходять перед читачем як вимуштровані царські солдати, в яких нічого власного немає, тільки все "казенне". Всього того не було у давніших повістях, як справедливо стверджує навіть Марія Вальо, один із її біографів і дослідників, але вона це все вважає великим позитивом, бо й вона "не своя", а царська чи партійна і говорить не те, що повинна, а те, що мусить. "Повнолітні діти", отже, це цілком новий, і невдалий, твір, в якому письменниця, шукаючи переконливих за-

собів розкриття персонажів, вда-лася до методи відображення дійсності не через призму сприйман-ня героїв, тільки через призму пар-тійної ідеології. І хоч персонажі повісти рухаються, діють, говорять та почувають, то їх дії, і рухи, і почування не їх власні, що вихо-дять з їх власної природи, а ви-творені за певною схемою, бо все, що вони думають, говорять і роб-лять, передбачене згори ідеологіч-ною настановою.

Ідеологію комуністичну пись-менниця вивчала, як і сама зі-знається, за порадою С. Тудора й О. Десняка, на те, щоб знати, як персонажі повинні правильно ду-мати, діяти й почувати по-марксів-ськи. Цій ідеології вона завдячує те, що її визнали “радянською пи-сьменницею” і прийняли до Спіл-ки письменників, де вона, що пи-сала колись про “маленьке люд-ське щастя”, стала поруч із “та-кими титанами літератури” (її вла-сні слова), як С. Тудор, О. Гаври-люк, Я. Галан. Обзнайомившись із марксо-ленінською філософією, во-на “зросла громадськи й політично і досягла свого щастя”, бо “гро-мадськість визнала її твори”, а критика назвала їх “реалістични-ми, достовірними й правдивими”. Більшого щастя вона не могла б зазнати.

Найбільший її твір, це двотом-вий роман “Сестри Річинські”, який і виніс її на вершини соц. реалістичної літератури і в совет-ській прозі українською мовою останнього десятиліття стоїть по-біч творчості Галана й Гаврилю-ка. Якщо це порівняння прийняти за дійсне, то оцінка цього роману

вийде дуже низька, бо згадані пи-сьменники стоять на межі письмен-ства й графоманії.

Письменниця підійшла до цього твору з теоретичного заложення, що справжній характер людини найкраще виявляється в катакліз-мі, в межовій ситуації чи в вели-кому нещастю, бо тоді кожна лю-дина поводиться згідно з своєю природою й інстинктом самозбере-ження. Основуючись на цьому за-ложенні, письменниця вирішила написати твір про п'ять попадянок, які, потрапивши “з приємно теплої води в холодну”, будуть якось реагувати, а їх реакція і буде зміс-том твору. Попадянок вона вибра-ла саме тому, що в Галичині ро-дини священників залишалися по їх смерті матеріально незабезпече-ні, оскільки Церква про них не дбала, і мусіли пробиватись крізь життя самостійно, щоб не вмерти з голоду.

Це був той фактаж, який пись-менниця взяла з життя, але п'ять сестер Річинських не мають прото-типів в житті, вони в цілості ви-конані соц. реалістично — якими вони повинні бути, згідно з кля-совою ідеологією, як клясові воро-ги, бо священник — клясовий архи-ворог “трудового народу”. Таким його (о. Річинського) авторка й змалювала, зібравши в ньому всі можливі негативні риси того рода “ворогів народу” й узагальнила їх, тобто представила як типові. Для узагальнення їй треба було одна-че пов'язати історію родини о. Рі-чинського із соціальним життям Галичини, яке вона показує з точ-ки бачення клясової ідеології і змалює, ширше або вужче, різ-

ні верстви галицького суспільства кінця 30-х років нашого століття. Її талант допоміг їй показати це життя незвичайно динамічно, але ж марксо-ленінська ідеологія цей образ пофальшувала й викривила. Персонажі роману — Богу духа винні попадянки, потрапивши в катаклізм, по несподіваній смерті батька, який їм не залишив ніякого забезпечення, допускаються не раз таких учинків, яких вони ніколи не допустилися б, якби письменниця підходила до них як до людських істот, замість, як до клясових ворогів, отже ідеологічно вони зовсім виправдані, а про психологічне виправдання письменниці й не думала, бо їй треба було перш за все досягнути довір'я партії, а не мистецький рівень твору.

В одному місці письменниця зізнається, що нічого не може її вивести з рівноваги так гостро, як свідомо брехня, а за нею обман і шахрайство ("Рад. літ-ство" 3/1966/63). Роман "Сестри Річинські" свідчить, однак, про протилежне, інакше її мусіла б виводити з рівноваги її власне положення, в якому вона опинилася, і свідомо брехня, обман і шахрайство комуністичної партії, якій вона служить не за страх, а за совість, як кажуть про таких людей, що для свого власного блага догоджають ворогові.

Для бібліографічної повноти треба ще згадати її одноактову п'єсу "Сватання" з 1950 р. та збірку мініатюр, "Окрушини", з 1969 р. В 1967-68 рр. вийшло збірне видання "Твори" в п'ятьох томах. Після того авторка взялася опрацювати четверту книгу циклу "Метелики на шпильках" про життя молоді.

Літ.: І. З-ий. Проза Ірини Вільде. "Обрії" 4/1951; М. Вальо. Творчий шлях письменниці. "Жовтень" 5/1957/114; К. Волинський. Ірина Вільде. "Українські рад. письменники" III/1958/377-410; М. Вальо. Шлях до боротьби ["Повнолітні діти"]. "Дніпро" 1/1961/158; І. Дорошенко. Сторінки поеми життя ["Троянди і терня"]. "Жовтень" 2/1962/153-57; М. Вальо. Ірина Вільде; літературно-критичний нарис. К. 1962; Її ж. Майстерність ідейно-художнього синтезу. "Вітчизна" 3/1965/183-86; М. Сидоряк. Достовірність реалістичного образу ["Сестри Річинські"]. "Радянське літературознавство" 6/1965/3-15; Ю. Муличак. Ірині Вільде 60 років. "Дукля" 3/1967/38; [Без підпису]. Нажала жнизя копу; інтерв'ю. "Жовтень" 5/1967/136-142; К. Прохоренко. Літературні округи ["Окрушини"]. "Літ. Україна" 76/1969/3; О. Черкашин та ін. Вільде Ірина. Біо-бібліограф. словник УПІ. т. ІУ/1965/187-192; М. Кодак. Психологічний світ героїв Ірини Вільде. "Рад. літ-ство" 5/1972/55-66.

"ВІЛЬНА БУКОВИНА" (1940, 1941), літературно-мистецький альманах об'єднання письменників у Чернівцях, вийшов двома випусками, в 1940-1941 рр. Під гаслом сприяння розвитку народних талантів, в обидвох книжках поміщена дешева пропаганда комунізму й комуністичної літератури. Участь узяли такі "народні таланти", як М. Рильський, П. Тичина, А. Малишко, П. Дорошко та декілька буковинських, як Д. Вогушанська, Г. Клемпуш і... О. Кобилянська. Окрім художньої літератури, до збірників увійшли і статті про культурну діяльність "народних" буковинців у минулому.

"ВІЛЬНЕ СЛОВО" (1910), під цим заг. появилися в 1910 р. дві збірники поезій, "перша" (34 ст.) і "дру-

га" (40 ст.), без видавця чи видавництва й упорядника. Відома тільки друкарня (Е. І. Звездного) і місце видання — Радомисль. Обидві збірки заповнені творами невідомих поетів, які в "першій" збірці підписалися криптонімами, а в "другій" псевдонімами або невідомими прізвищами, як Гамалія, М. Голубенко, В. Корський, П. Ковальчук, М. Марченко, К. Невзорокко, Т. Романченко, Віталій Самійленко, Самотній. В обидвох збірках надрукована стаття "Про поезію і поетів" М. М-ка. Автор згадує майже всіх тодішніх українських поетів від Котляревського до Луцького.

ВІЛЬНИЙ ВІРШ (фр. верс лібере), досл. увільнений вірш від деяких правил силабічного віршування в французькій поезії 70-80-х років мин. століття, попередник верлібра. Почався ломанням елясичних канонів у 70-х рр. в поезії Артюра Рембо і Поля Верлена, які не задовільнялися традиційними рамками клясичного вірша й шукали нових засобів віршування. Новаторство обидвох поетів полягає в тому, що альтернативне римування перестало обов'язувати і стало зайве, риму можна було заступити асонансами, однина могла римуватися з множиною, роззів (гіятус), якщо не спричинював немилозвучности, герстав бути важливою справою у віршуванні, цезура не мусіла мати постійного місця, а строфу можна було укласти з довільної кількості рядків, якщо на те дозволяв розвиток думки, яку вони висловлювали.

Проте цей вірш все ще був силабічний і зберігав окремі закони клясичного віршування, але ним користувалися багато поетів, яким віршові закони ставали на заваді. Дальше ломання канонів привело до верлібра.

В французькій поезії однак відома була вже давніше певна форма вільного вірша (верс ліберес), в творах деяких поетів 17 ст., як Мольєр, Корней, Расін і, зокрема, в байках Ляфонтена (1621-1695), який римував жіночі й чоловічі ритми іншим ладом, свobodно. Рядки його віршованих байок різняться довжиною — щодо кількості складів, але зберігають цезуру й два наголоси. Наприклад, у байці "Вовк і Ягня", відомій і в українській переробці, 14-складові рядки переплітаються чотири-п'ять- і шістьскладовими. Жіночі й чоловічі рими альтернуються що три рядки, або як трапляється. Не мають вони і правильної строфічної будови і віршові рядки укладаються в певні групи, залежно від закінчення думки або зміни настрою.

Ця форма вільного вірша Ляфонтена, дуже подібна до пізнішого, прийнялася теж і в іншомовних байках, в тому і в українських і, певно, від байки одержала назву "байковий вірш", що однозначне з вільним віршем. От приклад українського байкового вірша, яким написана байка П. Білецького Носенка, "Звіриний мор":

Смиренний Крот
Од посту свій засохший рот
В велику силу м'г роззявить,
Два зуби виставив і так до них

гугнявить:

“Ой, біди сі лихі:

І мор, і голод — все за наші се
гріхи!” —

“Так, так! Ми грішні всі! Од
першого Осла
Аж до останнього смердючого

Козла...”

Тут у двох перших рядках чоловічі рими, в двох дальших — жіночі, а далі самі чоловічі. Довжина рядків різна, в деяких рядках лише дві стопи, в інших три, чотири або й шість. Різниця між французьким і українським байковим віршем в тому, що французький — силабічний, в якому рахуються склади, а в українському силаботонічний із наголошеними й ненаголошеними складами.

Щодо пізнішого вільного вірша, то в українській поезії можна знайти чимало прикладів — віршів, що не є верлібром і не є клясичним правильним віршем, нпр., в Шевченка:

На ниву, в жито уночі,
На полі, на роздоллі
Зліталися поволи
Сичі.
Пожартувать,
Поміркувать,
Як відне птаство заступить.

Оскільки українське віршування ще належно не досліджене, важко сказати чи цей вільний вірш у Шевченка зайшлий звідкись, а чи самобутній, зроджений на рідному ґрунті, але він подібний до інших вільних віршів — написаний двоскладовими ямбами з пірихіями, окремі рядки римуються чоловічими й жіночими римами вобідно, кількість стоп у рядках неоднакова, в деяких 4, в інших

3 або 2, а навіть одна стопа в одному рядку.

Літ.: О. Сорокін. Про вільний вірш. “Червоний шлях” 7/1929; П. Волинський Основи теорії літератури. Вступ до літературознавства, К. 1962.

ВІЛЬНИЙ Володимир (13. 2.

1921 —), підсов.

поет і прозаїк, родом з Дніпропетровщини, з села Великої Михайлівки, де батьки були робітниками. Вчився в Межівській середній школі (на Дніпропетровщині), а потім у Київському пед. інституті на мовно-літературному факультеті. Студії закінчив аж після нім.-сов. війни, в 1946 р. В 1939 р. брав участь у “визвольному поході” на західноукраїнські землі в ролі політичного агітатора і короткий час працював у м. Збараж в повітовому управлінні. Потім його вислали на фронт, де він працював як артилерист-розвідчик, а пізніше як кореспондент військової газети (з 1949 р.). Після закінчення війни, працював газетярем (“Рад. селянин”, “Колгоспне село”) і писав репортажі й нариси, які друкував у тих же газетах.

Писати й друкуватись почав ще в 1939 р., писав вірші, нариси, повісті й романи. Перша збірка віршів, “Люблю життя”, вийшла в 1949 р., а після неї вийшли ще такі збірки: “Світи наше сонце” (1952), “Дай руку товаришу” (1957), “Роси на квітах” (1959), збірка віршів та поем “Твоє повноліття” (1962), “Соняшна соната”

(1965). Окрім віршів, видав кілька книжок нарисів: “Незабутні зустрічі” (1952), “Молоді господарі” (1955), “Волинь шахтарська” (1957), “Пробудження весни” (1960), “Калеників сад” (1961), “Нова Каховка” (1961), “Уклін вам хлібодари”, “По Шевченківських місцях України” (1961), “Зерна повен колос” (1962), “Вересневі зорі” (1964).

Написав теж кілька більших творів: документальну повість “Громи над Прутом” (1959), повісті “Здрастуйте мамо” (1964), “Так починалось кохання” (1969) і роман “Ти на світі одна” (1963). Пише теж памфлети й публіцистику.

Вірші Вільного не підносяться понад рівень пересічного віршування, а тематично обмежені до партійних вимог — стверджують “красу” советського життя, славлять “творчу працю і велич радянських людей”, оспівують “дружбу народів” та “героїчні діла” сов. партизан в часі нім.-советської війни і т. п.

В нарисах показує він здебільша сучасне колгоспне село, зокрема “героїв праці”, “передовиків колгоспного виробництва”, як ланкова Надія Заглада, герой соц. праці Ванна Ладані із Закарпаття, “член уряду і керівник держави” Євгенія Долинюк, доярка Рая Гузь, голови колгоспів та ін. В змальовуванні колгоспних людей автор не держиться реалістичного методу, тільки вдається до “революційного романтизму”, прикрашуючи та підмальовуючи дійсність, щоб принагідно зробити мізерне колгоспне життя. Він прагне переконати читача, що “свя-

щенне почуття радянського патріотизму” становить ту рушійну силу, яка піднімає людей на трудові досягнення й подвиги”, хоч всюди загально відомо, тут і там, що це не радянський патріотизм, а радянський партійно-державний примус і засада, “хто не працює, той не їсть”, становить ту рушійну силу, яка змушує колгоспників працювати для держави, щоб вдержатись при житті.

Вімінно від Сталінських письменників, що писали безконфліктні твори, автор не обминає конфліктів та “складних взаємин”, що існують в житті, але ті конфлікти здебільша наївні й примітивні, тому негативні персонажі тільки тому негативні, що не визначаються видуманими автором рисами, нпр., шахтар мусить мати “сміливість розвідника”, “витримку піхотинця”, “волю танкіста” і “силу артилериста”. Ці риси нібито визначають “радянський характер”, якому не властиво заспокоюватись на досягнутому, а властиво вічно змагатися за краще майбутнє. Ця властивість, очевидно, не є особливістю советської людини, це радше риса характеру західної людини фавстівського типу, але сов. письменникам здається, що вони першовідкривачі таких особливостей.

Повісті й романи Вільного, в яких він охоплює багато важливих питань советського життя, відзначаються таким же “революційним романтизмом” і автор їх розв’язує не за законами мистецтва, а за потребами партії, але партійні бажання показує як дійсність, а саму дійсність лякує й

підфарбовує і грішить як проти реалізму, так і проти мистецької правди й вірогідності.

В останній повісті, “Ти на світі одна”, змальовує постать кол. заступника міністра господарства, який зійшов з правильної дороги, втратив зв'язок з народом та порушив ленінські норми життя (збудував собі дачу за державні гроші), за що був звільнений з посади й по 30 роках повернувся в рідне село, щоб працювати агрономом в колгоспі. В цій ролі він сам перекреслює свої колишні “директиви з центру”, побачивши їх недоречність у практиці, тому й починає проповідувати народну ініціативу й самоуправність колгоспів, зам. “директив із центру”.

Повість має ревізійністичний характер і написана в дусі Хрущовського ревізійнізму у відношенні до Сталіна та його централізаційної політики в галузі народного господарства. Автор критикує залишки культу особи, але позитивно ставиться до сталінської ліквідації українського вільного села й насильної колективізації.

Роман написаний в торжественно-святковому, але наївному тоні і свідчить про невеликі художні можливості автора й композиційну неміч. Його герої поводяться і діють не так, як мусіли б діяти згідно з природою своєю, а так, як треба було авторові, щоб задовільнити потреби партії на даному етапі. Нерідко автор і сам виступає в ролі трибуна, тавруючи власними відавторськими словами тих керівників, що одірвалися від народу, його радощів і болів, труднощів і перемог, од

“подихів нового життя” (О. Вернигора). То був період пропаганди за єдність партії й народу, тимто й автор виявляє особливу увагу до народу.

Літ.: С. Ткачук. Про вимогливість і відповідальність. [“Люблю життя”]. [“Літ газета” 23. 3. 1950; П. Лисюк. Перша книга поета. [“Люблю життя”]. “Вітчизна” 4/1950/186; В. Лагода. Нова книга поета. [“Світи наше сонце”]. “Жовтень” 5/1953/116-18; В. Пянов. Бути гідним покликання. [Роси на квітах”]. “Жовтень” 3/1960/148-151; М. Гурладі. Радянський характер. [“Пробудження весни”]. “Жовтень” 12/1960/116-121; О. Вернигора. Герой приїздить у село [“Ти на світі одна”]. “Вітчизна” 6/1963/214-216; М. Гурладі. З життєстверджуючих позицій. [“Зерна повен колос”]. “Жовтень” 9/1963/1955; Ю. Бурлай. Пісня слави. [“Твоє повноліття”]. “Україна” 1/1963/ ; В. Швець. Зав'яз, цвітіння, плід. [“Сонячна соната”]. “Літ. Україна” 9/1967/3; Вібліографія див. “Бібліографічний словник. “Українські письменники” т. ІУ/1965/193-7.

ВІЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД, такий, що не передає точно оригіналу, але свідомо відступає від нього і вносить нові елементи. Зразком вільного перекладу вважають дві балади П. Артемовського - Гулака, “Рибалка” і “Твардовський”, але це радше перерібки, ніж переклади, бо в них лише сюжет залишається той самий, решта — перерібка. Вільними можна називати переклади П. Грабовського, що на засланні перекладав з різних мов, яких не знав, але перекладав з чужого переказу, стараючись не дуже віддалюватись від оригіналу.

ВІЛЬХІВСЬКИЙ Б(орис), один із псевдонімів Бориса Грінченка.

ВІЛЬХОВИЙ І., псевдонім Івана Сенченка.

ВІЛЬХОВИЙ Петро (25. 9. 1900—),

підсов. письменник-прозаїк з Дніпропетровщини, нар. в с. В'язівці Павлоградського району на Дніпропетровщині в селянській родині. Освіту здобував у Вчительській

семінарії в Павлограді, в 1925 р. закінчив курси журналістики при ЦК КПУ в Харкові і після того працював у різних газетах, як "Змичка" в Павлограді, "Радянське село" в Харкові, а потім, з 1935 р., був літературним редактором в Держ. літ. вид-ві. Під час війни був керівником сценарно-редакційного відділу кіностудії в Ташкенті (Київський технічний фільм) та секретарем СПУ (Узбекистану). Після війни працював у міністрстві як уповноважений у справах релігійних культів на Україні (1949-1959), а в 1959 р. перейшов на літературну роботу.

Писати почав у 1921 р., писав нариси, оповідання й повісті, друкувався в періодичній пресі ("Вісті", "Культура і побут", "Селянка України", "Комсомолец України", "Радянське село", "Плуг"-альманах), перший друкований твір — оповідання "Безпригульний" — в газеті "Зірка" в Катеринославі, перша збірка оповідань, "Зубата баба" (1927), на колгоспні теми — "незаможники воюють з "ворогами народу" і рад. влади за "нове незалежне життя робітників і селян". В наступні роки вийшли повісті

"Небожани" (1929, 102 ст.) й "Зелена фабрика" в двох книгах І-ша 1930, 120 ст., 2-га 1934, 236 ст.), роман "На берегах двох рік" (1956, 400 ст.), збірки оповідань "Трифонове озеро" (1962) і "Серцем до серця" (1965). Крім того, написав ще кілька книжок нарисів, як "Чапаївці" (1937), "Промені життя" (1938), "Листи Паші Яблунівни" (1939).

Вільховий "ніскільки не вирізняється з-поміж неспокійного товариства письменників, скоріше він губиться в ньому" (Д. Гринько) і він сильніший там, де викриває релігійну мораль, ніж там, де говорить про народження нової психології" (Л. Василевська). В оповіданнях збірки "Серцем до серця" автор засуджує релігійну секту адвентистів за антинародну діяльність, бо в часі жнив вони не вийшли на роботу, а пішли до дому молитви, що автор вважає антидержавним проступком, бо в минулому році через них зігнула колгоспна солома. В повісті "Небожани" автор показує боротьбу "трудоарів з махновцями й дроздовцями", а в повісті "Зелена фабрика" "передає пафос великих революційних перетворень" на селі, де герої трудяться для підвищення продуктивності сільського господарства". Все відбувається "з небувалим революційним запалом сільських трударів", які прагнуть доставити державі якнайбільше хліба і здобувають все нові й нові успіхи на шляху побудови соціалізму". Критика підкреслює, що творам Вільхового не вистачає легкості і приємної різноманітності, розповідь скупа й сухувата (Д. Гринь-

ко), а ці риси виявляють авторо-ву художню убогість, тимто й кри-тика вимагала від нього більшої оригінальності й майстерности, шліфування творів і психологіч-ного поглиблення. Деякі твори В. мають антирелігійно-атеїстичний характер (“Трифонове озеро”, “У тополиному”, “Серцем до серця”) і за них автор заслужив ордена й медалью.

Літ.: Л. Вишеславський. Нам треба читати один одного [“На берегах двох рік”]. “Літ. газета” 8. 3. 1957; Д. Олександренко. Неподола-ний схематизм [“На берегах двох рік”]. “Вітчизна” 5/1957/199-202; [Без підп.]. Петрові Вільховому 60 років. “Вітчизна” 9/1960/190; Д. Гринько. На теми з життя. До 60-х роковин з дня народження. “Літ. газета” 77/1965/216; О. Бі-лоус. Проти мрякобісся [“Серцем до серця”]. “Літ. Україна” 52/1963/3; Д. Гринько. Бути завжди окри-леним. “Літ. Україна” 76/1970/3.

ВІЛЬШАНЕЦЬКА Володи м и р а (автн. Жуковецька), авторка пові-сти з життя галицького учительства п. з. “Іскаріот”, що друкувалася в ЛНВ чч. 3, 4, 5, 1910). Була учи-телькою народних шкіл і писала на педагогічні теми.

ВІЛЬШЕНКО Антін, псевдонім Антона Лотоцького (див.).

ВІЛЬШЕНКО Ярослав, маловідо-вий галицький письменник, автор поеми для молоді “Золоті ворота” (1937, 32 ст.) і вертепного дійства в трьох діях з двома інтермедія-ми “Вифлеємська зоря” (1922, 80 ст.) та сценки в одній дії “Гости-на св. Миколая” (1922, 20 ст.).

ВІЛЬШИНА М., один із псевдо-німів письменника Миколи Голуб-ця.

ВІЛЬШИНА Остап (автн. Пенте-лейчук Юрій; 14. 3. 1899 — 15. 5. 1924), буковинський поет і журна-ліст, що виступав на початку 20-х років. Нар. в с. Рогізному, Черні-вецького повіту, в селянській ро-дині. Вчився в місцевій народній школі, по закінченні (1912) пішов на заробітки і працював на цук-ровому заводі в Жучці. В 1915 р. склав іспити до учительської се-мінарії в Чернівцях, заробляючи на життя приватними лекціями. Семінарійного курсу не скінчив, бо в 1917 р. був покликаний до австрійської армії і висланий на італійський фронт (в Альпи), де важко захворів і був відправлений в Прагу на лікування, а звідти повернувся додому і продовжував навчання в семінарії Там заснував літературний гурток, який цікавив-ся сучасною літературою. Коли ж, по розвалі Австрії, Буковину оку-пували румуни, його покликали до румунської армії, але він виїхав на Закарпаття і повернувся на Бу-ковину аж через рік. Незабаром одначе був арештований і мусів служити в армії. Та ненависть до окупантської армії в нього була та-ка нестерпна, що він знову вирвав-ся й переховувався в Карпатських горах або жив нелегально на Бу-ковині. Одначе в травні 1924 р. за-хворів на сухоти і скоропостижно помер, на 25-му році життя.

Писати почав у 1919 р., а дру-кувався з 1921 р. в періодичній пресі Буковини, Закарпаття й Га-личини (“Український голос”, “Ка-менярі”, “Український скиталець”, “Промінь”). Найбільше його вір-шів друкувалося в журналі “Про-мінь”, органі українських студен-тів у Чернівцях (виходив з червня

1921 р.). В 1923 р. підготовив до друку дві збірки поезій, “З-над Пруту” і “Жмуток незабудків”, але ні одна з них не була надрукована. Щопиш недавно дослідники (“вічизняні”) відшукали (в поетової дружини, що живе в Румунії) рукописну збірку “Над Прутом”.

За поетичним хистом Вільшина був лірик, якого “веснянки, тріолети й пейзажні поезії вражають глибиною висловлених почувань, образністю і музикальними інтонаціями”. Щодо форми віршів, то поет в цьому відношенні “досяг певних успіхів і дав тонкі зразки ліричних поезій, з яких видно, як глибоко поет вслухувався в мелодію народної пісні й як він майстерно володів мовою, глибоко відчуваючи музику вірша” (Ф. Погребенник).

Якщо пригадати, що й символісти вслухалися в мелодію народної пісні, як Тичина чи Загул, то простіше буде сказати, що Вільшина йшов за символістами, разом з деякими іншими галицькими поетами початку 20-х років. Він і землякам своїм радив, буковинцям, більше звертати уваги на молоду українську поезію після війни і передруковував у “Промені” поезії Тичини, під якого впливом і сам писав поезії, що можна пізнати з таких слів, як “Легіт-Золотогрив”, “сміється луг”, “бринять поля” тощо. Однак більша частина поезій Вільшини, це громадська лірика, в якій поет висловлював свої патріотичні почування і прагнення добра й щастя своєму народові в надії, що “сонце свободи засяє над нами”.

Писав і вірші для дітей, сповнені щирого патріотизму, вказував дітям “як треба жити й людей поважати, Україну любити і для неї жити” (“Маленький школярник”). В повоєнних роках був перший на Буковині, хто почав писати твори для дітей. Писав теж літературно-критичні статті, а також дещо перекладав.

Літ.: І. Луговець. Остап Вільшина. “Час” ч. 1749/1934 і “Самостійність”, альманах, 1935/55-57; Д. Яремчук. Остап Вільшина. “Буковина”, збірник, 1956/566; О. Губар та ін. “Літературна Буковина”, 1966, ст. 32; С. Коржупова. Буковинський поет Остап Вільшина. “Укр. літературознавство” вип 8/1970/119-124.

ВІНГРАНОВСЬКИЙ Микола (7. 9.

1936 —), “вітчизняний” поет з генерації, т. зв. шестидесятників; виступив у літературі під кінець 50-х рр., головню в 60-х рр. і разом з іншими молодими поетами

вкликав бурю на спокійно-застоялому озері соцреалістичної літератури.

Народився в м. Первомайську на Миколаївщині в селянській родині, вчився в місцевій середній школі, потім у Київському театральному інституті на режисерському відділі, а після того ще в Московському всесоюзному інституті кіно, який закінчив у 1961 р. В обидвох школах працював під проводом О. Довженка, який і був його мистецьким хрещеним батьком. У своєму фільмі “Повість полум’яних літ” Довженко дав йому головню

ролю. Після студій почав працювати кіноактором, автором і режисером в українській кіностудії.

Писати почав загоді, але в друку його поезії появилися вперше в 1958 р. в ж. "Жовтень" (ч. 8), потім вибір поезій друкувався в ж. "Прапор" у 1960 р., а пізніше цикл поезій "З книги першої, що не появилася", друкувався в "Літературній газеті" в 1961 р. (ч. 28). Тоді ж появилася ще кілька поезій в ж. "Вітчизна" (10/1961), а наступного року вийшла перша книжка поезій "Атомні прелюди" (1962, 118). В часі появи перших поезій він виступив уперше як кіноавтор, написавши перший кіносценарій і вперше дався пізнати як режисер постановник (В. Буряк).

Пеші його поезії критика прийняла дуже прихильно. Критик Ю. Барабаш писав із захопленням, "Оце поезія!", інший критик, Ю. Буряк, відмітив філософські роздуми про геній і красу людську та про світ великих переживань і емоцій, а ще інший, С. Крижанівський, писав, що "перші кроки Вінграновського заслуговують уваги і схвалення". Негативно відзивалися ті, хто ждали від поета простих традиційних віршів і радили йому прислухатися до голосу тверезої критики (О. Войнова), та прихильні голоси переважали, деякі відчували в його поезіях "свіже повітря часу" й бачили в нього широкий горизонт мислення та вміння аналізувати й узагальнювати громадські події й явища (Л. Забашта).

Впродовж наступних п'яти років не друкувався, чим викликав здивування серед письменників, які дивилися на нього з надіями, але

в 1967 р. він несподівано випустив другу збірку, "Сто поезій", яка скріпила його поетичну позицію і поставила в перші ряди молодої поезії. Потім він видав ще одну збірку, "Поезії", (1971), яка містить вибрані вірші з попередніх збірок та декілька нових. Збірку відкриває вірш, який можна розглядати як данину або своєрідний хабар партії, яка дуже зважає на те, щоб ніхто й ніде не промовчував і недобачав Москви, щоб усюди підкреслював її великість і вищість. Поет бачить багряну скелю, що височить над безоднею в хмарах і золотий стіл комунізму на білому тлі, а при столі Пушкіна під зорями і Лермонтова, що "зві сні плаче й лютує". Як додаток до них — "геній козак Тарас, що сидить за тим же золотим столом комунізму".

Поезія Вінграновського зовсім, зовсім інша від традиційної советської соц. реалістичної псевдопоезії, вона незвичайна й особлива, в ній повно символів, алегорій, дивних метафор і порівнянь, які не завжди можна з першого читання збагнути, а надто, що в нього й навмисна відчувається тенденція не висловлюватись ясно, просто й зрозуміло, але в усіх збірках вражає його різноманітна тематика про Україну, Дніпро, Київ, рідний нарід. Поет відчуває себе невідривною гілкою всенародного дерева, тому й відчуває важкий обов'язок боліти болями свого народу й радити його щастям. "Вся творчість Вінграновського (пише В. Громова) пройнята наскрізним духом звеличення свого народу... Через рядки його поезій проходить

історія нашої нації й землі... історія, що виражається не в етнографічно-побутових аксесуарах, а історія героїчна. Поет прагне створити в своїх поезіях характер народу, наголошувати на тих його рисах, що гідні гордоців: силі й непокірливості, міці і стійкості у дні найпекучіших болів і найчорніших знегод та природній здатності нести у світ добро". Але це звеличення своєї нації й країни не засліплене й не стихійне. Вінграновський, як поет твердої волі й чітких поглядів, має свої вимоги, свої претенсії до землі, і ці претенсії він формує в поезії "Повернення Хікмета", де, ніби перекликаючись із Маланюком, який назвав Україну "зрадливою степовою бранкою" і відразу ж просив прощення за богохульні вірші й зневажливі слова, також просить вибачення за те, що він "підняв на голос її ганьбу і що не оспівував її ридма ридуючи, а бив у зуби за покірність, за сліпоту, за гумовий хребет. І як поет, що відчуває свою відповідальність за долю батьківщини, він просить вибачення: "Прости мене за тюрмища твої, що дух в мені гноїли й гвалтували". Проте він таки вірить в Україну і називає її своїм богом і поводитирем, вірить у свободу й мир, але... кличе земляків прозріти та єднатися, бо ми такі люди, а не раби борщу і сала, "Ми є ґрунт подій майбутніх вирішальних". Він кличе до бою, "бо не буде бою, ледачість знелюднить і нас".

Літ.: **Б. Буряк**. Так починається художня біографія... "Літ. газета" 72/1961/2; **Ст. Крижанівський**. Нове життя нового прагне слова.

"Літ. газета" 90/1961/2-3; **О. Войнова**. Асоціації, ребуси і тенденційна оцінка. "Літ. газета" 79/1961/2; **Ії ж.** Новаторство чи жонглювання словами? "Літ. Україна" 99/1962/2; **Гр. Корінець**. Слово звучить по-новому ["Атомні прелюди"]. "Жовтень" 11/1962/149; **Л. Забашта**. Роздуми над першою книгою поета ["Атомні прелюди"]. "Літ. Україна" 101/1962/2-3; **О. Никанорова**. Напря́м і сенс шукань ["Сто поезій"]. "Літ. Україна" 41/1968/3; **В. Громова**. Жага пізнання ["Сто поезій"]. "Вітчизна" 5/1968/203-205; **Л. Сенік**. Спрага любови ["Сто поезій"]. "Прапор '8'/1968/98; **Ст. Трофимук**. Не всі сто. ["Сто поезій"]. "Жовтень" 12/1968/137-8; **І. Дзюба**. Поезія Миколи Вінграновського. "Нар. календар" (Пряшів), 1969, ст. 64-67.

ВНЄТА (фр. vignette), досл. вусяки виноградної лози, якою колись прикрашували обкладинки книжок. Від того й назва всякого орнаменту чи мистецького оформлення книжкової обкладинки.

Це також французька назва короткого літературного твору з прецизною й елегантною композицією, або й частини довшого твору.

"ВЪНЕЦ ХРИСТОВ з проповідій недільних, аки з цвѣтов рожаньх, на украшеніе православно-католической святой восточной церкви сплетеный", антологія або збірник недільних проповідей визначного проповідника 17 ст. Антонія Радивилівського, виданий у 1688 р. в Києвопечерській друкарні. В передмові автор пояснює, що він назвав свою книгу саме цією назвою, щоб заохотити християн до читання, бо як лікарі осолоджують свої ліки, щоб хворі їх охотніше заживали, так і читачі охочіше візьмуться за книжку, коли прочи-

тають заголовок, що нагадує ро-жані цвіти.

В своїх проповідях автор пов'язував тексти св. Письма з суспільними справами і критикував різні явища суспільного життя. Він закликав братію “жити вкупі, то есть в покою і згоді”, виступав проти багатих, що насильно забирали від бідних їхнє добро, які свої урожаї аж тоді молотять, “гди убогих людей голод трапит великій и беруть в сто насоб болш”. Також виступав проти розбагатілої козацької старшини, що обдирала й обманювала “подлійших над себе людей”.

В інших проповідях закликав до війни проти турків і татар, які нищили українські села й міста, людей у полон забирали й продавали в рабство, глибоко співчував народному горю і заохочував до оборони. “Якож ся так окрутному и страшному неприятелєви спротивити маєте, если не войною? Взввши себє тєди Бога в помощь и Прєсвятую Богородицу, ополчитєся за братію вашу, синов ваших, и жєни ваша, и домов ваших... А что ся ткнет отчизни, и той любов маєт сердца ваши порушити до мужественного спотканя ся з тим неприятєлем крєста Христова”. В “Слові часу войны” він запевнює, що нема нічого милішого в світі від “отчизни”, тому війну в обороні вітчизни “святєє писаніє не забороляєт”. “Заслоняйте її від куль, від стріл, від спис і шабель поганских, як муром яким, грудьми вашими лицарскими”.

Не раз Радивилівський ставав в обороні жінок перед лихими чоловіками, мовляв, “багато буває та-

ких, котрі, скоро додому свою жінку впровадять, зараз її обухом б'ють по ребрах. Бог сам, мізерний чоловіче, коли мав тобі дати жінку, по ребрах твоїх мацав пальцем... Зла то заміна — за палець обух”.

Проповідник переймається великим горем матері, що сина свого тратить на війні, а про долю жінки, якої чоловік пішов на війну, каже: “Коли жінка багата, вона челядку будить до роботи... а коли убога, мусить бідна встати, а зоставивши в дому дитину свою, піти, де могла б порятувати свій недостаток, де могла б заробити який вісьмечок або випросити у кого на своє прохарчування” (в перекладі М. Возняка).

Радивилівський писав свої проповіді за теоретичними правилами “Науки” Йоанікія Галятівського, який казав, що проповіді мають бути логічні, емоційні і з використанням різноманітного матеріалу, який давав би влучні приклади, тому проповідник щедро користувався матеріалами з загальновідомих збірників, як “Великое зеркало”, “Римські діянія”, “Варлаам і Йоасаф”, з польських джерел, а навіть з “Декамерона”. Композиційно його проповідь складається з трьох частин: ексордієм (вступ, початок), наррація (виклад, конклюдія (висновки). Найголовнішу частину, “наррацію”, проповідник укладав, використовуючи коротенькі оповідання-новелі, якими ілюстрував догматичні й моралістичні тези.

“В'єнец Христов” має й певні літературні вальори, не тільки тому, що орації вважалися тоді літера-

турою, але і з нинішнього погляду — в них багато літературного матеріалу й літературних засобів, а крім того, вони пересипані народними приказками й прислів'ями, часто мають сатиричний характер, а нерідко забарвлені легким гумором. Трапляються в них і діалоги й драматичні сценки, а символіка й емблематика — часто вживані засоби в проповідях.

Мова проповідей — тодішня книжка, макаронічна мова, але зближена до народної розмовної мови, а стиль бароковий — багатослівний, прикрашений, хоч і не такий пишномовний, як деяких інших проповідників, нпр., Лазаря Барановича, проте автор любив широко говорити про кожен рік чи справу.

Літ.: М. Марковський. Антоній Радивилівський, южнорусский проповедник ХУІІ в. "Унив. известия" кн. за квітень, липень, жовтень 1894 і вересень 1895 рр. Окрема відбитка 1894 К.; М. Возняк. Антін Радивилівський. Іст. укр. літератури т. II/1921/329-334; О. Білецький. Антоній Радивилівський. "Хрестоматія давньої літератури", вид. 3-тє, 1967, ст. 321; В. Крекоть. Антоній Радивилівський про ораторське мистецтво. "Рад. літ-во" 5/1959/39-49.

"ВІНОК ВЕЛИКОМУ КОБЗАРЕВИ" (1961), збірник Дніпропетровського книжкового видавництва, призначений Шевченкові до сторіччя від дня смерті (1861-1961). складається з двох частин, в першій вміщені художні твори, в другій — статті. Художні твори цього збірника, власне, малюхудожні, не виключаючи й самого Рильського, що вмістив тут вірш не

так про Шевченка, як радше про партію, яка "стоїть біля керма і не дасть потягти нас до ярма". Тут виступають такі автори, як П. Амброзій, П. Кононенко, С. Данилейко, Ф. Ісаєв, М. Розумний, М. Фідчунов, І. Новокшенов, Ф. Залата, М. Нечай, М. Миколаєнко.

В другій частині надруковані статті про Шевченка: Ж. Амосової "Шевченко в творчості Дніпропетровських художників", О. Опришка "Поєми Т. Шевченка про декабристів", П. Вогуша "До історії перебування Т. Шевченка на Нікопольщині", В. Колоса "Революційні традиції Т. Шевченка в творчості І. Манжури.

Літ.: Г. Сінько, Ф. Кириченко. Вінок Кобзареві. "Рад. літ-ство" 2/1963/140-42.

"ВІНОК Івану Франкові" (1958), збірник матеріалів ювілейного франкового року (1856), присвячені Великому Каменяреві. До збірника ввійшли статті, промови, виступи, спогади і художні твори поетів і письменників: М. Бажана, Д. Вандрівського, Д. Лукіяновича, Л. Кручковського, П. Козланюка, А. Малишка, Я. Коласа, Д. Павличка, М. Неврлі, М. Рильського, В. Сосюри, П. Тичини, М. Тарновського, М. Тихонова, З. Франка, Т. Франка, К. Чуковського, Ю. Шкрумеляка, А. Шмигельського, М. Шолохова та М. Яцкова. Включена сюди й бібліографія літературно-критичних писань про І. Франка. Збірник вийшов у вид-ві "Рад. письменник" (636 ст.).

"ВІНОК КОБЗАРЕВИ" (1961), під цим заголовком появилoся кілька більших і менших збірників ху-

дожньої літератури обласних об'єднань письменників для відзначення 100-х роковин від дня народження Тараса Шевченка: 1. "Вінок Кобзареві"; поезії, нариси та оповідання Черкаського обласного книжково-газетного видавництва; 2. "Вінок Кобзареві"; репертуарний літературно-музичний збірник на допомогу художній самодіяльності Житомирського обласного видавництва; 3. "Вінок Кобзареві", рукописний альманах літературного об'єднання при моголівсько-подільській районній газеті "Наддністрянська правда".

В першому збірнику Черкащини взяли участь поети й письменники: М. Негода, В. Симоненко, В. Оглоблин, О. Журлива, М. Масло, Л. Письменна, Л. Ліхцов, Д. Ястребова, Ф. Зленко. До збірника входять і "Нові фолклорні записи" — спогади та перекази про Шевченка, які збереглися в устах народу на Черкащині. Матеріали ці зібрали учителі й студенти Черкаського пед. інституту.

Другий збірник, житомирський, тільки посередню відноситься до Шевченкових роковин, бо призначений на допомогу художній самодіяльності. Композитори М. Хомичевський, В. Іванченко, К. Швець та інші написали музику на слова місцевих поетів. В збірнику взяли участь: Б. Тен, П. Москальчук, В. Грабовський, Г. Столярчук, П. Кановський, В. Тимошенко.

В третьому збірнику взяли участь: П. Сандюк, Ф. Павловський, К. Кокута, М. Петренко, Ніна Гнатюк, Л. Ситник, М. Дубина, Г. Боровська, В. Тягульський та ін.

Сюди належить також збірник "Вінок Шевченкові" донбаських поетів і письменників, які теж відгукнулись на ювілей Шевченка. Між ними знаходимо такі прізвища, як П. Безпощадний (рос.), Е. Волошко, Г. Кривда, В. Соколов та інші.

Літ.: Г. Сінько, Ф. Кириченко. Вінок Кобзареві. "Рад літературознавство" 2/1963/140-42.

"ВІНОК РУСИНАМ НА ОБЖИНКИ" (уплів Іван В. Т. Головацький), літературно-науковий збірник (альманах) у двох частинах, складений Іваном та Яковом Головацькими й виданий у Відні в 1846-47 рр. В першій частині видавці пояснюють, що книжка видається на користь поведян, "к пользі й воспоможенію галицких селян через поведень вторично підупалих".

Матеріяли до “Вінка” зібрав фактично Яків Головацький, а Іван вислав готовий рукопис до віденської цензури і видав, доставши гроші від італійського князя Люкки, якому ця книжка й присвячена. Князь Люкка був певного часу кандидатом на грецький престіл і любив слов'янські богослуження, навіть мав слов'янсько- придворного капеляна, яким був закарпатець Михайло Лучкай, перший видавець українських проповідей в Австро-Угорщині.

До цієї книжки ввійшли вірші і статті: вірш Я. Головацького “Що ж! безсилен задумав я піти...” та “Приговор читателям”, стаття А. Добрянського “Крещение Руси”, стаття Я. Головацького “Пам'ять Маркіяну Руслану Шашкевичу” і “Пісня Маркіяна Шашкевича” з його ж перекладами з “Кролеводворской рукописи” (більша частина віршів передрукована з “Русалки”, ст. 69-128), стаття Ігнатія Давиловича “Старина литовсько-руського законодавства” та “Сербські народні пісні” в перекладі Я. Головацького і вступна стаття до них.

Другий том “Вінка” вийшов наступного, 1847, року і присвячений сербському митрополитові Йосифові Раячичу, який жертвував на друк книжки п'ятсот гольденів. В 2-му томі передруковані прозові твори І. Вагилевича з “Русалки”, вірші обидвох Головацьких, твори А. Лужецького, А. Могильницького, К. Устияновича, Л. Данкевича “Весіди о горілці”, оповідання й казки Я. Головацького, М. Тимяка й І. Головацького. Із статтей: М. Маркевича “Літочисли-

тельний список державців Малоросії (Южної Руси) од 882 года по 1796”, Я. Головацького “Великая Хорватия або Галичско-Карпатская Русь”, “Поділ часу в русинів” та “Порівняльні тексти українських і сербських загадок”. Книжку закривають “Байки и небелиці” Я. Балагура (Головацького).

Літ.: М. Возняк. До історії віденського “Вінка”. “Укр. книга” (Львів) р. II/1938/105.

ВІНОК СОНЕТІВ, віршований твір, що складається з 15-х сонетів, з яких кожний починається з повторення останнього рядка попереднього. Заключний сонет називається магістралом і складається з перших рядків усіх попередніх сонетів запорядком. Чотирнадцятий сонет починається останнім рядком магістрала й закінчується його першим рядком.

Ця форма сонетів постала в Італії в 13 ст., вона незвичайно важка й рідко кому вдається висловити в ній глибокий зміст, проте чимало поетів пробують висловлюватися цією складною формою. В українській поезії відомі “Вінки сонетів” В. Вобинського — “Ніч кохання”, О. Ведміцького — “На межі”, Б. Кравцева — “Дзвенислава”, Григорія Плоткіна — “Лінія вогню”, Остапа Тарнавського — “Вінок сонетів”, Миколи Вінграновського — “Вінок на березі юности”, Григорія Кривди — “Гомін землі”, Л. Горлача — “Море”, І. Метельського — “Десять вінків сонетів”, В. Скорупського — “Над могилою” та В. Коржа — “Освідчення червоному сузір'ю”.

“ВІНОК Т. ШЕВЧЕНКОВІ” (1912), великий збірник українських та іншомовних (білоруських польських, російських) віршів на пошану Тараса Шевченка, виданий в Одесі 1912 р. (вид-во “Сніп”, 324 ст.). Ініціатором і впорядником збірника був Михайло Комаров, відомий бібліограф і шанувальник Шевченка. Він вибирав усе, що на той час було надруковане на пошану Кобзаря, упорядкував вірші хронологічно і до кожного вірша додав примітки, де й коли вірш надрукований. До невідомих віршів написав докладні коментарі й пояснення. До збірника ввійшло ок. 130 віршів відомих і мало відомих поетів, українських та іншослов'янських. В кінці збірника список віршів, які не ввійшли до збірника.

Літ.: Л. Старицька-Черняхівська — ЛНВ 12/1912; Н. Лазурська — Изв. Одеского бібліограф. общества при имп. Новорос. унив-те вып. 9, 1912; Гр. Зленко. Шевченкіяна Михайла Комарова. В його ж кн. “Книга пам'яті”, Одеса 1971, ст. 63-77.

“ВІНОК Т. Г. ШЕВЧЕНКОВІ, Славному Кобзареві України”, збірник віршів на пошану Т. Шевченка, виданий в Павлограді в 1917 р. (32 ст.). Окрім невідомої статті “Тарас Григорович Шевченко, його життя і твори” та Шевченкових поезій, в збірнику вміщені вірші О. Афанасьєва-Чужбинського, С. Воробкевича, В. Залізняка, В. Грінченка, В. Гнілосирова, О. Коваленка, Галини Комарової, М. Кузьменка, Л. Красовченка, О. Кониського, О. Олеся, В. Самійленка та О. Свирського.

“ВІНОК ТАРАСОВІ ШЕВЧЕНКУ” (1963), збірка оповідань українських (підсоветських) письменників, присвячених Т. Шевченкові в 150-ті роковини від дня народження. Збірка вийшла в вид-ві “Радянський письменник” в 1963 р. (229 ст.) за редакцією Д. Міщенка. В збірнику взяли участь 24 письменники, з яких кожний написав одне оповідання з Шевченкового життя (або на Шевченкову тему взагалі), нпр., з дитячих і юнацьких літ взяли теми Валентин Чемерис (“Тарасове дитинство”), Петро Панч (“Ранні сливи”), Дмитро Красицький (“Обмін на хорта”). З пізніших літ: Яків Баш (“Зерна”), Володимир Дарда (“Сильніший за долю” — про арешт Шевченка), Михайло Рубашов (“Постріл” — про Шевченкових послідовників), Яків Качура (“Рядовий Шевченко”), Юрій Збанацький (“Позолота”, поворот з заслання), Павло Байдебура (“На пароплаві”, те саме), Олекса Десняк (“Поет і актриса”), Семен Склярєнко (“Айра Олдрідж”), Микола Олійник (“Остання ніч”, перед смертю), Олександр Пархоменко (“Терновий вінок”), Євген Кротевич (“Сліпа Катерина”), Антон Хижняк (“Перше знайомство”), Олександр Довженко (“Смерть Боженка”), Михайло Лотішев (“Квіти на постаменті”), Юрій Яновський (“Тополя”), Іван Чендей (“Ярина”), Анатолій Хорунжий (“І буде син, і буде мати...”), Семен Журахович (“Казашка Катя”), Дмитро Міщенко (“Слово правди”), Михайло Міщенко (“Безсмертниками заквітчаний”).

Більшість оповідань насичені партійною пропагандою, яка зовсім послаблює мистецьке звучання оповідань та естетичне сприймання. Одне з кращих оповідань Олександра Пархоменка "Терновий вінок", а також Якова Качури "Рядовий Шевченко".

ВІНШІВКИ (від віншувати), в народній поезії закінчення колядок і щедрівок, якими колядники й щедрівники поздоровляли господарів і складали їм побажання веселих свят тощо. В давнину наші предки вірили в магію слова — що воно має таємну силу перетворювати висловлене побажання таким або іншим способом в дійсність. Згодом це вірування зникло, але побажання збереглися і навіть розвинулись в окремі вірші-вітання, які мали на меті розвеселити, викликати погідний святковий настрій, висловити різні побажання на майбутнє тощо, нпр., різдвяний вірш-орация з другої половини 17 ст. закінчується такою віншівкою:

"Я малий пахолик
На високий столик
Юж мушу вступити,
Всіх вас увеселити,
Христос ся раждаєт,
Радост нам подаєт,
То вам ознаймую
І святи віншую.
То за дар приймуєт
Коляду даруйте".

ВІРГУШ Наталя (15. 2. 1948 —), вітчизняна поетка, родом із Зборова на Тернопільщині в Галичині. Вчилася в Черкаському пед. інституті, вірші пише ще з юності,

друкується в обласних та столичних виданнях. В 1971 р. видала збірку поезій "Роменовий вир", а в 1973 р. другу збірку "Стривожені птахи".

Поезії Наталі Віргуш — явище прикметне для сьогоднішої молодії поезії — трохи абстраговане змальовання "вітчизняної" війни крізь призму сучасного бачення, космос, природа і єдність з нею та психологічні інтимні пейзажі. Тематика, переважно громадська, переплітається з різними мотивами й настроями в багатьох віршах. Всюди відчувається віра в щастя, чекання на нього, передчуття зустрічі з ним (П. Липовецький). Поетка добре володіє віршем, хоч не раз допускає розхристаність фрази.

Рец.: П. Липовецький. Обминаючи міліну... "Літ. Україна" ч. 68/1971/3.

ВІРЕЛЄ або вірелай (фр. віер — повертати, ле (ляй) — пісня, досл., поворот до пісні, роз. давньої), французька віршова форма ліричної поезії 14-15 ст., що повторює давню (бретонську) пісню (ле або ляй) з деякими відмінками. В французькій поезії відома в двох варіантах, що походять від давньої поезії, один варіант, коротший, складається з кількох (2-3) тривіршів, у яких третій рядок, коротший від вох попередніх. Короткий рядок першого тривірша римується з таким же рядком наступного тривірша, а довгі рядки римуються перший з другим, четвертий із п'ятим, сьомий із восьмим. Цей варіант складається з двох або трьох тривіршів (терцетів).

Другий варіант складається з більшої кількості тривіршів, які римуються так, що всі короткі (треті) рядки мають свою риму, а довгі свою, при чому короткі рядки останнього тривірша римуються з довгими рядками першого.

В українській поезії ця форма вірша рідка. Пробував її Микола Вороний, що любив різні віршові форми, але вона не ідентична з французькою, трохи змінена:

Сумеркові тони...
Похоронні дзвони —
Дінь-дон
Ніби на екрані
Образи в тумані
Крізь сон
Руки молитовні
Погляди любовні,
Німі...
Крила сніжнобілі...
Хвилі, сині хвилі
У тьмі.

Тут дві строфи по два тривірші. Римуються короткі рядки кожної строфи і довгі рядки кожного тривірша, перший з другим і четвертий із п'ятим. Довгі рядки мають по 6 складів, короткі по два.

В інших зразках віреле довгі рядки мають по сім складів, а короткі по 6 ("Таємне кохання"). Ще інший зразок віреле дає Вороний у вірші "Осокорі", в якому другий рядок тривірша короткий, зам. третього, і римується він із першим, довгим, а третій рядок — довгий і римується з третім другого тривірша, який мав би бути короткий, але він коротший тільки на один склад. Цей вірш складається з двох строф по три тривірші.

Пробував віреле і Максим Рильський у віршах "Ходить пісня берегами" й "Остання весна". Перший вірш має чотири строфи по два тривірші, в кожній строфі римуються одні з одними короткі рядки, і довгі, перший із другим і четвертий із п'ятим:

Ходить пісня берегами,
Ходить селами й містами,
В золот бубон б'є.
Кучерява і маглява,
Як землі моєї слава,
Як життя мос.

Цим віршем написана поема "Мазепа" Віктора Гюґо, відома в українському перекладі С. Гординського (див. його "Поети Заходу" 1961, ст. 16-20).

Біблгр.: В. Лесин, О. Пулинець. Словник літературознавчих термінів. К. 1971, третє вид.

"ВІРНА ПАРА ТА ІНШЕ" (1895), невеличка збірка творів українських поетів і прозаїків, яку видав у 1895 р. в Чернігові Борис Грінченко (56 ст.), випробовуючи цензуру. До збірника ввійшли деякі твори Марка Вовчка, Ганни Барвінок, Левка Боровиковського, Євгена Гребінки, Миколи Костомарова та Петра Кузьменка.

ВІРШ (лат. версус, від вертере — перевертати), досл. скиба, а далі ряд, лінія, рядок), метрична або ритмічна мова утворена з окремих одиниць, які повторюються і творять ритм. Найменша одиниця ритмічної мови — віршова стопа, утворена з кількох (найменше двох) складів слова, з яких один наголошений. Повторена кілька разів, та сама стопа (найменше один раз) визначає віршовий роз-

мір (див.). Найменша мовно-ритмічна одиниця, що складається з певної кількості ритмічних повторів і закінчується римою, асонансом або ритмічною павзою називається віршовий рядок або вірш у вузькому сенсі. Від кількості ритмічних повторень у рядку походить назва віршового розміру, нпр., одна стопа — монометр, дві стопи — диметр, а далі триметр, тетраметр, пентаметр, гексаметр і т. д. Найчастіше кількість стоп у рядку в'яжеться з назвою стопи, нпр., дво-, три-, чотири-, п'яти-стопний хорей або ямб, дактиль, амфібрах або анапест.

Кілька віршових рядків творять строфу, яка є ритмічною композицією, що об'єднана в цілість темою, розміром і римою. Строфа може складатися найменше з двох рядків, найбільше з десятих, у нормальному віршуванні. Дворядкова строфа називається дистих, або двовірш, трирядкова — терцет або тривірш, далі катрен — чотиривірш, найчастіше вживаний у поезії, потому секстина й октава — шість і вісім рядків. Буває ще й нона і децима — дев'ять і десять рядків. Всі рядки у строфі пов'язані одні з одними певною схемою римування, коли це нормальний вірш, бо рима має композиційне значення — допомагає поєднувати рядки в композиційну цілість. Рядки римуються в різний спосіб, нпр., парно або суміжно, коли римуються два перші і два дальші в звичайному чотиривірші (аа бб), перехресно — перший із третім і другий з четвертим (аб аб), кільцево — перший з четвертим, другий з третім (аб ба), перервано — тільки другий

рядок з четвертим в одній строфі, а перший і третій мають відповідники в наступній строфі. Комбінацій римування багато, коли мати на увазі цілий вірш, а певна кількість строф, які творять завершену цілість, це і є вірш у властивому розумінні. Він може мати тільки одну строфу або дві або й десять та більше.

Вірш, якого рядки мають однакову кількість складів з цезурою, двома наголосами й римою, називається силабічним або складочисельним віршем, він був єдиною формою чи системою українського віршування в 16-18 ст., а вірш, якого рядки складені із стоп з одним наголошеним складом, називається силабо-тонічним віршем. Натомість вірш, якого рядки складені з різної кількості різнородних стоп, без римування й строфічної будови, називається верлібром, а вірш з різної довжини рядками однородного розміру, римований або неримований, називається вільним віршем. Це може бути нормальний вірш, тільки без римування, і його називають білим віршем, а вірш оснований не на стопах, тільки на самих наголосах, які повторюються кілька разів у рядку і творять ритм, називається тонічним віршем.

Щодо самого терміна "вірш", то це іменник чоловічого роду і в родовому відм. однини має закінчення а, (вірша), але давніше, а подекуди ще й тепер, дехто зараховує цей іменник до групи тих, що в родовому однини мають закінчення -у, як лісу, саду, вітру, дощу, отже й віршу, але ця класифікація не має підстави. Хоч вірш складається з рядків, як ліс

із дерев, але він тепер відчуває-ся не як збірний іменник, а як окрема для себе цілість, складена з частин, не з інших цілостей, як, нпр., ліс або сад.

Літ.: Б. Якубський. Наука віршування. К. 1922; Д. Загул. Стара й сучасна строфіка. "Плужанин" 5/1925; С. Гординський. Український вірш. Поетика. Мюнхен 1947, 43 ст. (На правах рукопису); І. Кошелівець. Нариси з теорії літератури. Вип. 1. Вірш. Мюнхен, 1954, 129 ст.; Г. Шенгели. Техніка стиха. Москва, 1960, 311 ст.; А. Кацнельсон. Думки про сучасний вірш. Нотатки поета. "Вітчизна" 11/1962/171-183; Г. Сидоренко. Віршування, розділ у її ж кн. "Основи літературознавства", К. 1962, 124-140; А. Кацнельсон. Краса і сила віршованого слова [Особливості віршованої мови], К. 1963, 97 ст.; О. Бандура. Віршування, розділ в його ж кн. "Теорія літератури", К. 1969, ст. 141-179; С. Яромленко. Синтаксис віршованої мови, К. 1969; Н. Косенко. Вірш і окремі його елементи. "Укр. мова в шк." 6/1973/15-23.

ВІРШІ З ЛІТОПІСУ ГРАБЯНКИ.

В відомому Літописі Грабянки збереглися записані два історичні вірші, "Похвала віршами Хмельницькому от народа малоросійскаго", в якому невідомий автор прославляє гетьмана за перемогу над поляками під Корсунем, завдяки чому "Україна на ноги повстала", бо Хмельницький "славний воин непобежденній покінчив з игом лядским" (див. Історичні вірші) і "Вірші на герб малоросійський" про полонення польських гетьманів під Корсунем.

ВІРШІ З ЛІТОПІСУ ЄРЛИЧА.

На тему Корсунської перемоги Хмельницького над поляками, коли в козацький полон попали оби-

два польські гетьмани, М. Потоцький та М. Калиновський, збереглися в т. зв. Літописі Єрлича польською мовою ("Лятопісец альбо Кронічка ружних справ і дзеюф...") чотири історичні вірші: "Піснь про п. Миколая Потоцького...", "Відповідь п. Потоцького" і "Пропорция теї пісні", в яких невідомий автор докоряє Потоцькому, нібито від польської шляхти, за його негативні риси, як деспотизм, зарозумілість, бездумність, сваволя, що спонукали його не послухати остережень мудрих людей і довели до того, що він втратив всю жовнірську силу і сам потрапив у татарський полон. Автор закликає до відплати польській шляхті загноблення українського народу. В іронічному зверненні до польських полонених гетьманів, автор каже: "А ви в татарах в тяжких хайданах до смерті сидіте, Як ми од вас, так ви од нас нужи потерпіте".

В четвертому вірші написаному після того, як Хмельницький одержав гетьманську булаву від Адама Кисіля (лютий 1649), поет славить "мудрого гетьмана, зацного Богдана, доброго молодця Хмельницького — чигринського давнього запорожця", і все військо запорозьке, яке за його гетьманства стало відоме всьому світові.

"ВІРШІ З ТРАГОДІИ ХРИСТОС ПАСХОН,

Григорія Богослова", великодні вірші-деклямації, автором і видавцем яких був львівський друкар Андрій Скульський. Видані окремою книжкою у Львові 1630 р. й призначені для деклямації в великодні свята в Успенській церкві у Львові. Перша час-

тина призначена “На Великий Пяток при Положенню Плащениць до гробу”, а друга “На пресвѣтлий день Господа Нашего Воскресенія Ісуса Христа”. В першій частині виступають біблійні особи — Богородиця, Йосиф, Никодим, Симеон із Киреней, Марія-Магдалина, мироносиці і хор, які оплакують смерть і страсті Христові, а в другій частині учні Братської школи декламують окремі вірші, в яких прославляють воскресення Христа.

Вірші Скульського є вільним перекладом анонімною візантійської трагедії 11-12 ст., присвяченої мучкам Христовим і Його воскресенню, яка теж не була оригінальним твором, тільки компіляцією творів античних грецьких авторів, Еврипіда, Есхіла, Лікофрона, а також апокрифів і матеріалів Св. Письма, головню Нового Завіту.

Андрій Скульський походив із львівської міщанської родини. Вчився у Львівській братській школі, де й навчився друкарства. Потім придбав собі друкарню і їздив з нею по Молдавії. Згодом повернувся до Львова й об'єднався з іншим друкарем, Михайлом Сльозкою (1638). Пізніше працював управителем і складачем друкарні Успенського братства.

Літ.: В. Щурат. Христос пасхон. Львівські віршовані діалоги з 1630 р. Записки НТШ тт. СХІІ-СХІІІ 1913/137-178; В. Резанов. Драма українська, І. Старовинний театр український. Вип. 1-й. Вступ. Сценічні вистави в Галичині. Зб. іст.-філолог. від. ВУАН ч. 7 “а”, К. 1926, ст. 22-29 [аналіза й характеристика творів] і 71-90 [текст Віршів за вид. Щурата]; М. Возняк. ІУЛІ т. ІІ, ст. 191-2.

“ВЪРШИ НА ВОСКРЕСЕНИЕ ХРИСТОВО”, великодні вірші-деклямації в діялогічній формі, призначені для виголошення в церкві в день Христового воскресення. збереглися в рукописному збірнику кінця 17-го й початку 18-го століть і не були друквані. Декляматорами виступають тут 24 отроки; дванадцять перших прославляють Христа, потім іде діалог між 14-тим і 15-тим, в якому вони радяться, як боротися із смертю та як її перемогти. Після того розмова переходить з поважної на жартівливу й один з отроків (13-й) радить узяти гречаної полови, звалити смерть на землю й напхати їй полови в рот, а самим чимдуж утікати. Тоді смерть буде “луску з рота виберати, а ми юж не будем умерати”. Інші отроки дають інші поради, нпр., 15-й отрок радить спекти “щонайболшій колач” і прийти до смерти з поклоном. Він праобраз різного рода коляборантів, пристосованців і співіснувальників. Інші (16-й, 17-й і 18-й) взагалі резигнують з боротьби і радять покоритися смерті, бо всяка боротьба з нею даремна і вмерти все одно треба, отже краще жити чесно і праведно, щоб по смерті потрапити до неба. Порада, безсумніву, наскрізь логічна й правдива, тому й не диво, що вихований у такій вірі нарід воліє умирати або жити в неволі, аніж боротися із смертю.

Дальші отроки (19-й, 20-й і 21-й) переходять на свої власні шкільні теми в гумористичному тоні й один із них каже, що йому вже остогидла школа, бо дяк “хлосту дає” і не дозволяє “попойграти”, дар-

ма, що “мама йому борщу приплет”. Він волів би пасти телята. Другий теж хотів би погратися з хлопцями і сховатися від дядка, а третій волів пасти корови, ніж учитися. Ролі наступних двох отроків не збереглися, а останній закликає прославляти Христа і просить для себе писанку.

Історики літератури зараховують цього рода вірші-діалоги до драматичної літератури 17 ст., хоч вони більше споріднені із звичайними різдвяними й великодними віршами, однак через діалоги вони належать і до драматичної літератури або становлять щонайменше переходову форму — як зародження шкільної драми, а надто, що ці декламації й діалоги могли поєднуватися з інтермедіями. Такий характер має твір під подібним заголовком “Върши на воскресение Христово, ест вършов 14, и интермедіом, и епълго”, що походить з початку 18 ст. В першій частині “Пролог на воскресение Христово” виконували 14 учнів, що виступали один за одним і прославляли воскресення Христа, а після того йшла інтермедія “Баба, дід і чорт”.

Літ.: Михайлогорский. Нелишнее слово о виршах. “Киев. старина” т. XXI, 1888, 275-282; В. Науменко. К литературе рождественских и пасхальных вирш. “Киев. старина” т. XX, 1888, январь-март, 271-282; І. Франко. Причинок до українського віршописання 18 в. ЗНТШ т. 69, 1906, 168-9; М. Возняк. Матеріали до історії української пісні і вірші, I-III. Українсько-руський архів, т. IX, 1913, 45-84 — 171-173; Його ж. З культурного життя України 17-18 вв. ЗНТШ т. СУІІ, 1912, 57-102, т. СІХ, 1912, 10-38; С. Гасвський. Різдяні та великодні вірші (До питання про генезу різдвяних та

великодніх бурлескних віршів з додатком нових матеріалів). Записки УНТШ у Києві, кн. XI, 1913, 75-106; М. Возняк. ІУД, т. III, 1924, 172; Л. Махновець. Давній український гумор і сатира. К. 1959, 173-295.

“ВЪРШИ НА ЖАЛОСНИИ ПОГРЕБЪ зацного рицера Петра Конашевича Сагайдачного, гетьмана войска его королевской милости запорозкого”, бароковий твір першої половини 17 ст., панегірик або урочиста похвальна промова ректора Київської братської школи Касіяна Саковича з приводу смерти гетьмана, виголошена спудеями Братської школи в день похорону Сагайдачного в 1622 р. Вірші появилися друком в Києво-Печерській друкарні того самого року з додатком опису герба Війська Запорозького, передмови та звернення до читачів. В передмові автор прославляє запорожців як захисників вітчизни за їх мужність і відвагу в боротьбі з турко-татарськими напасниками. За свої бойові заслуги — вони служили польському королеві, який мав їм дати свободу — козаки здобули собі, каже він, “золотую волность”, тобто всі права і привілеї, які належаться тим, хто готовий “отчизні служити і за вольность еї и свой живот положить”. Прославляючи козаків, автор підкреслює їх високу гуманність, яка виявилася в тому, що гетьман визволив невільників з турецько-татарської неволі.

Після передмови йдуть вірші, що їх за чергою виголошувало 19 спудеїв, які змальовують гетьмана яскравими кольорами як визначного військово-політичного й куль-

турно-громадського діяча, великого патріота й гуманіста. З дальших віршів довідуємося про походження Сагайдачного, його освіти й діяльність. Гетьман походив з Галичини, вчився в Острозькій академії і після того пішов на Запоріжжя, де його козаки й вибрали гетьманом. Під його проводом козаки робили успішні походи на турків, визволили християнських невільників з неволі турецької і викликали серед турків страх. Окрім того, автор славить гетьмана за підтримку Православної Церкви, освіти, шкільництва й науки. Він разом з усім військом записався в члени Київського братства і підтримував його матеріально. Разом із тим одначе він не забував і про школу Львівського братства і під кінець свого життя записав йому тисячу п'ятсот злотих, з яких 150 злотих щорічних відсотків ішло на школу Львівського братства й на "вихованіе учоного майстра, в греческом языку біглого, на цвиченіе діток християнских".

Щоб піднести військові заслуги гетьмана, автор порівнює його з найбільшими вождями історії — з Гектором та Ахіллом з Гомерової Іліади, з Періклом, Помпеєм та іншими античними героями, які за вітчизну життя своє віддавали. Один за одним спудеї оповідають, як мудро вмів Сагайдачний керувати військом, який він був справедливий, як оминав війни з християнами, тільки воював поганих турків і татар і почувався щасливим, коли полонених християн "з моци их видирал". В описі козаків на Кафу автор підкреслює, що

найбільш почесною нагородою для лицера є визволення невільників з неволі, а в боротьбі за рідний край треба навіть життя своє віддати і нічого не жалувати.

Вірш Саковича — складний панегірично-історичний твір, в якому поєднані усно-книжні традиції, що походять з часів Київської Русі, нпр., відгомін похоронних голосінь, урочистої ораторської прози, гімнографічної лірики, літописних та житійних похвал тощо з особливостями жанрів поезії відродження та барока (панегіриків, тренів, епіграм, епітафій, деклямацій, філософсько-релігійних, полемічних та морально-повчальних віршів (В. Колосова).

Варто також відмітити, що Сакович перший в українській поезії створив монументальний образ ідеального національного героя, оспівавши його військові якості, як зразок для всіх інших козаків, мовляв, "с того Гетмана кождий лицер нех ся учит"!

Літ.: Б. Грінченко. Пісня про Дорошенка й Сагайдачного. Записки УНТШ у Києві, кн. 1/1908/44-71; **С. Маслов.** Вірші Касіяна Саковича "На жалосний погреб П. К. Сагайдачного." Українська література" ч. 5-6/1952/222-226; **В. Колосова.** Твір Касіяна Соковича "Вірші на жалосний погреб Петра Сагайдачного" "Рад. літ-во" 12/1965/32-44; **ІІ ж.** Віршова література. ІУЛІ т. 1/1967/317-320.

ВІРШІ-ОРАЦІ, переважно різдвяні та великодні вірші студентів і мандрівних дяків 16-18 ст., але також на різні інші теми, здебільша, з власного злиденного життя. Давніші дослідники думали, що джерелом цих віршів були різдвяні та великодні драми (Драгома-

нов, Франко) або коляди (П. Житецький), але сучасні дослідники доказують, що джерела творчості мандрівних дяків та кол. студентів були багатші. Велику ролью грала перш за все та атмосфера, в якій колись жили і вчилися студенти, бо навчання було пов'язане з творами про народження та воскресення Христа, про Ірода, пастухів тощо. Ці сюжети стали матеріалами для різдвяних і великодніх віршів, але в своїх мандрівках за хлібом студенти мали багато переживань, сумних і веселих, і розповідали про них в гумористичному тоні, хоч то був часом і "шибеничний гумор" (М. Грицай). Дослідник П. Житецький писав свого часу, що студенти, "володіючи більшим або меншим знанням церковнослов'янської мови", мали можливість говорити про маловажні справи книжною мовою, а про важливі справи мовою простого народу і таким чином у самій двобічності літературного стилю, вони знаходили всі фарби для пародії й жарту. Але щоб користуватися вміло тими фарбами, треба було мати той особливий склад душі, який виражується в прагненні зближувати протилежне і роз'єднувати подібне". Таким чином мандрівні поети користувалися своєрідним засобом народної творчості — зводили високі релігійні справи до рівня людських і то своїх власних, селянських, тому в них, як і в народній творчості, сам Бог, Пречиста і святі, а також Адам і Ева нічим не різняться в своєму житті від звичайних простих людей, селян.

Такими ж вони виступають і в творах мандрівних поетів, що від ментальності простих людей різнилися тільки тим, що були грамотні, знали церковнослов'янську мову і трохи латину, але думали, міркували й відчували на тому ж рівні, що простий нарід. А що нарід любив посміятись і з усього покепкувати, то зрозуміло, що й мандрівні поети, побувши трохи в школі, жили таки серед народу й думали його думками та бачили світ його очима. У післямові до "Вірша на Рождество Христове" написано, що постійна схильність українського народу до популяризації священних істин відбилась тут з особливою силою, а заради святкових веселощів, все зображення пересипане глибоким українським гумором" ("Киев. старина", т. IУ, 1882, ст. 400; див. М. Грицай, ст. 95). Це зауважував давніше уже й М. Возняк, який в мандрівних поетів бачив вияв українського народного почуття гумору, зокрема нахилу до пародії. Одначе тут треба застерегти, що народна схильність до пародії й бурлеску немає нічого спільного з атеізмом, якого там шукають сучасні дослідники, вороже наставлені до релігії. Попри всі ті пародії нарід залишився й далі релігійним.

Так дивилися на ті справи й мандрівні поети. Тракткування поважного з погляду буденного були важливим мистецьким засобом в інтерпретації релігійних тем мандрівними поетами. Епізоди, в яких змальовані святкування народу Христового Різдва відзначаються особливим гумористичним піднесенням і зведенням усього лише

до веселого празникування. До того ж і мова їх віршів радше вульгарна, ніж добірна й розрахована на зовнішній ефект. Вони хотіли ввести слухачів у добрий настрій і мати з того матеріальні користи, це і було їх ціллю. Та яка б їх ціль і не була, сам факт віршування, як влучно відзначають дослідники, має особливе значення в розвитку української літератури. Легковажне цінювання їх віршової творчости давнішими дослідниками, які дивилися на ті вірші із свого сучасного становища, було невірне.

ВІРШІ ШКІЛЬНІ, давня форма писаних віршованих творів, здебільша релігійного, але й світського змісту, поширена в Україні в 17-18 ст. Авторами віршів були часто професори, які викладали т. зв. піїтику (поетику), а в більшості студенти Київської академії та інших колегій, в яких одним із предметів була піїтика, тимто й розвиток віршованої літератури тісно в'яжеться з розвитком шкільництва на Україні.

З уваги на тематику й зміст, шкільні вірші укладаються в певні жанри, нпр., панегірики, гербохвальні вірші, емблематичні, духовні, історичні, гумористичні й сатиричні, епіграми, курйозні та інші. Панегіричні вірші прославляли визначних людей (гетьманів, митрополитів та різних добродіїв школи), дидактичні й моралізаційні розвивали ідеї християнської моралі, повчали як праведно жити, пропагували читання книжок, гербохвальні прославляли гербо-

вих шляхтичів за якісь добродійства для школи і т. п.

Найбільш поширені були духовні вірші, що оспівували й прославляли Христа, Богородицю, святих. Вони в більшості безіменні, але прізвища деяких авторів збереглися в акровіршах. Найбільшим збірником духовних віршів був Богогласник з 1790 р., де зібрано ок. три сотні віршів, тематично дуже різnorodних і писаних на різні потреби й okazji, нпр., різдвяні, великодні, Богородичні, вірші про свята, про чуда, про святих та інші. Ще більше різноманітні були світські вірші, здебільша теж безіменні, в дечому подібні до народних пісень, бо й писані під їх впливом і на їх лад. Їх тематика в більшості особиста, в тому й любовна або нарікальна, меланхолійна, філософська, еротична, але теж суспільна.

Окрему групу творять історичні вірші, в яких темою були змагання за національну й суспільну рівноправність. Героями цих віршів виступають визначні історичні постаті, як Хмельницький, Мазепа, Дорошенко, Сагайдачний та інші.

Популярні були гумористичні й сатиричні вірші, в яких автори, переважно мандрівні дяки та спудеї, оповідають про своє злиденне життя та про шкільне навчання (вірші-орації), пародіюють біблійні події й постаті, "одягаючи їх у народний одяг" та велять діяти в обстановці українського життя (вірші-травестії) а в сатиричних висмівають панів, попів, тобто шляхту й духовників. Хоч усі ті вірші здебільша невибагливі, але вони все таки виконали в своєму часі

поважну культурну роботу, тим більше, що відомі чи невідомі автори мали окрім релігійно-моральних та дидактичних ще й естетичні цілі, напр., Кирило Транквіліон Ставровецький, що написав книгу "Перло многоцінноє", пише в передмові, що книгу видається також і "для сладкоглаголивого риторського язика і поетицкого художества". Так само й Памво Беринда написав свій різдвяний діялог в 1616 р. для утіхи православним християнам. І впродовж 17-18 століть вірші постійно вдосконалювалися та розвивали ритмічні, розмірові і строфічні можливості.

Від самого початку шкільні вірші розвивалися в силабічній системі і вдержалися в Україні майже двісті років. Сьогодні дослідники твердять, що силабічна система, яка прийнялася в Україні за посередництвом польської літератури, не прийшла на непідготований ґрунт, а відома була вже давніше в народній поезії, так що силабічний вірш не був механічним запозиченням, тільки національною формою однієї з поширених світових систем віршування (Г. Сидоренко). Основною рисою силабічного вірша була однакова кількість складів у рядках, а в більшості українських народних пісень в наслідок тривалого поєднання мелодії й тексту і відповідного музичного й мовного ритму виробилася рівноскладовість (т. с.).

Впродовж 18 ст. силабічний вірш зазнавав сильного впливу наголосів, які врешті перемогли рівноскладовість і силабічний вірш перемінився в силаботонічний, в якому чергуються наголошені й

ненаголошені склади. Силабічна система одначе не зникла безслідно, силабічні вірші можна знайти ще в Шевченка, хоч у його часах силаботонічність, була вже панівна. Про дальший розвиток українського вірша можна знайти достатні відомості у нижче вичислених працях.

Літ.: В. Гнатюк. Причинок до літ. нашого віршотворства. ЗНТШ т. 2/1898/5-12; **І. Франко.** До історії віршів на Україні. ЗНТШ т. 24/190/9-14; **С. Гасвський.** Різдвяні та великодні вірші. ЗНТШ у Києві кн. 11/1913/75-106; **М. Возняк.** Матеріяли до історії української пісні і вірші... І-ІІ, Українсько-руський архів, Ль. т. 9/1913/1-240, т. 10/1914/241-481, т. 11/1925/481-589; **В. Микитась.** Віршова література на Закарпатській Україні початку 19 ст. "Укр. літ-во" 8/1970/36-43; **Г. Сидоренко.** Віршування в українській літературі. К. 1962; **ІІ ж.** Історичне коріння і тенденції розвитку українського вірша. "Укр. мова в школі" 6/1968/6-14; **ІІ ж.** Розділи віршознавства. "Укр. літ-во" 6/1969/5-9; **ІІ ж.** Українське віршування. Від найдавніших часів до Шевченка. К. 1972; **А. Качельсон.** Думки про сучасний вірш. Нотатка поета. "Вітчизна" 11/1962/171-183; **В. Іванисенко.** Будова ліричного вірша. "Дніпро" 1/1962/138-145.

ВІРШОВА ЛІТЕРАТУРА 16-18 ст.

— сукупність творів художньої літератури, якої формою вияву стала в'язана мова або вірш, складений за певною системою на основі певного принципу організації віршових рядків. В літературі відомі чотири системи віршування — метрична, силабічна, силаботонічна й тонічна. Українська віршова література 16-18 ст. оснований на силабічній системі, яка утворилася тоді, як у латинській мові, десь від 4-го ст., зникли кванти-

тативні різниці між голосними звуками і наголос став основою латинського віршування. Романські мови, що розвинулися з народної латини, складали вірші на основі числення складів. Цю систему перейняли й деякі слов'янські мови, як чеська, словацька й польська, а також і українська яка перенесла цю систему на Московщину. В Україні силабічна система вдержалася аж до половини 18 ст., а тоді на зміну їй прийшла силаботонічна система.

Головною ознакою силабічної системи є однакова кількість складів у рядках (11 або 13), цезура, що перетинає рядок на дві частини, після 5-го або 7-го складу, і два наголоси, перед цезурою і в кінці рядка. Та оскільки український силабічний вірш творився за зразком польським, а в польській мові, як і в чеській та словацькій, слова мають нерухомий наголос, на передостанньому складі (в чеській і словацькій на першому) у вірші наголос мусів падати силою того факту на передостанній склад в кінці рядка і перед цезурою. Тому в силабічних віршах домінує жіноча рима, з наголосом на передостанньому складі.

В початках українського віршування поети (пііти) не завжди дотримувалися віршових правил і допускали більшу кількість складів у рядках, ніж передбачали правила, від 14 до 21, або меншу, від 7 до 10, але згодом віршування стало більш упорядковане й нормоване правилами і поети трималися означеного числа складів, 11-13, з цезурою після п'ятого або сьомого складу.

Розвиток українського силабічного віршування починається з 80-х років 16 ст., але перші зразки силабічних віршів знайдено в Біблії Скорини — віршові вставки на титульній сторінці, що практикувалося тоді в європейських книжках. Українське віршування в'яжеться з розвитком друкарства, а потім шкільництва на Україні, коли в середніх і вищих школах, побіч інших предметів, вчили й віршування і потім уміння писати вірші було ознакою вищої освіти. Вірші писали професори й учні чи студенти, одні показували як треба писати вірші, а другі — чи і як вони засвоїли віршувальні правила та як уміли писати вірші, на які була чимала потреба — виголошувати їх при різних нагодах, з приводу визначних подій, церковних свят, приїзду церковних або світських достойників, заслужених людей тощо. Вірші мали переважно релігійно-моральний або похвальний (панегіричний) характер і писані були тодішною книжною мовою, в засаді церковнослов'янською з великою домішкою народних, а також польських слів. Згодом тематика віршів поширилася і вони мали більше світський характер, коли поети почали брати теми з побутового, громадського та історичного життя.

Початки українського віршування в'яжуться зокрема з Острозьким культурним осередком. Князь Василь Острозький заснував у 1580 р. в Острозі першу середню школу, яка в дійсності була першою вищою школою, і друкарню, в якій у 1581 р. надрукована була Острозька Біблія. В тій Біблії були надруковані два вірші, правдо-

подібно, Герасима Смотрицького, який був першим ректором тієї школи, один на похвалу гербу Острозьких, а другий — як передмову “до всякого чина читателя”. В першому вірші автор прославляє кн. Костянтина Острозького за видання Віблії та різні інші заслуги для віри й Церкви, бо “слово божіє — непобѣдимо оружје, острѣйшее меча обоюдоостра”, та за різні інші заслуги для віри й Церкви. Далі розповідає про воєнні діла князя і закликає до дальших перемог над ворогами-єретиками. Порівнює його до великого Костянтина, що “на небеси видѣв крестное знаменіє” і “побѣдил съпостать”. В передмові автор звертається до читателя з закликом подякувати Богу, що “сподобил князя пізнати Його волю” і “во время люто и плача достойно” видати цю книгу.

Цей перший в історії української літератури вірш складається з шістьох строф по чотири двовірші не надто рівної кількості складів (12-15) та кінцевого двовірша наполовину коротшого (6-7). Цезура ділить рядок після 6-го або 7-го складу, але часто трапляє не на властиве місце. Передмова написана теж дворядковим віршем з нерівною кількістю складів. Наголос паде звичайно на передостанній склад перед цезурою і в кінці рядка, але в деяких рядках на третій склад від кінця й цезури.

Краще були впорядковані вірші з того самого часу Андрія Римші п. з. “Хронологія” або “Которого ся месеца што за старих вѣков дѣло короткое описаніє” (Острог, 1581).

Хронологія складається з 12-ти двовіршів, які подають короткі відомості про найважливіші події біблійних часів за місяцями, нпр., “Мца декаврія по гебрейску

хашлеу, просто просинец,

В том мци Іс Хс народился нам
Нехто иный — тот избавил души
наши сам

декаврія 25 дня.

“Мца октоврія по гебрейску

тышри,, просто паздерник,

Арха з Ноим на горе станула
на суши,

Другий потоп не будет, так нам
письмо туши

октоврія 17 дня.

В цих віршах помітно вже більш правильну будову — однакову кількість складів у рядках (по 13), цезура після 6-го або 7-го (часом і 8-го) складу, обидва наголоси на передостанньому складі і вийнятоково на останньому.

Той же автор надрукував пізніше ще кілька віршів: “Похвала на герб Остапа Воловича” в збірнику з 1585 р. і “Похвала на герб Льва Сапіги” в виданні “Литовського статуту” 1588 р. Обидва вірші відзначаються правильною будовою під кожним оглядом, а єдиний недолік — що наголос рими на передостанньому складі не завжди покривається з природним наголосом слова.

В вірші на герб Сапіги, підканцлера Вел. князівства Литовського, автор прославляє “цноти”, “розтропу” і “мужеску смілость” князя та пояснює гербові знаки, нпр., лілея — це чесноти, кінний воїн, це символ хоробрости, а прострілена рука — що така рана нікого дома не “поткаєть”, тільки

того, хто “поганские полки розриває”. Стріла з хрестами означає, що предки князеві своє здоров'я більше для християнства віддавали, ніж за свої мастки дбали. Потім автор звертається до нащадків і закликає їх продовжувати справи предків, а коли вони це робитимуть, будуть славні до кінця світу.

В іншому вірші — на герб Федора Скумина, надрукованому в Апостолі з 1591 р. в Вільні, автор прославляє власника гербу, що вірно служив “отчизні милой”, б'ючи ворога по “шиї отилой”. Він запевняє читача, що гербів не дістають ті, хто сидять дома, тільки ті, хто з татарами з гострою шаблею готові до смертного бою.

З того самого року збереглися ще привітальні вірші спудеїв Львівської братської школи з нагоди приїзду до Львова митрополита Михайла Рагози 1591 р. Вірші ввійшли до збірника, що друкувався в братській друкарні п. з. “Просфонема — Привіт Преосвященнаму Архієпископу Кир Михайлу Митрополиту киевскому и галицкому и всея Росіи”. Привіт написаний у формі деклямацій, які виконували вісім отроків, складається з двох частин і закінчується зверненням “Ко всѣм обще”, в якому автор закликає до боротьби з ворогом, тому всі діти повинні вчитися й полюбити “млека словеснаго ученія”. Автором “Привіту” мусіла бути, як дослідники здогадуються, учитель грецької мови, бо деякі деклямації написані грецькою мовою і певні вислови й порівняння наче живцем узяті з візантійської панегі-

ричної поезії. Технічно вірші далекі від досконалости, кількість складів у рядках неоднакова, римування неустійнене, цезура непевна й перериває речення невлучно.

В іншій публікації Львівського братства й друкарні з 1591 р., п. з. “Адельфотес”, “Граматика доброглаголиваго елленословенскаго языка” грека Арсенія Еласонського, надруковано герб Львова і восьмирядковий нерівноскладовий вірш, що в іншому варіанті був друкований у панегірику на честь митрополита Рагози. Автор прославляє Львів і підкреслює його провідну роль: як лев панує над усіма звірами, так і Львів “над всѣ мѣста в князівствѣ руском продуке”. Він підбадьорує львов'ян, що піднялися на боротьбу проти польського поневолення.

В цій граматиці надрукований окремий розділ п. з. “О просодіи”, що становить фактично першу українську поетику, в якій автор хотів застосувати до українського вірша античну метрику й переклав слов'янською мовою грецькі ямбічні вірші. Переклад йому не вдався, бо в церковнослов'янській мові не було довгих і коротких складів і наголоси окремих слів не сходилися з грецькими довгими голосними, хоч автор пробував ділити склади на довгі й короткі. Подібну спробу прищепити українському віршуванню античну метричну систему робив інший львівський дидакал, Лаврентій Зизаній, що в 1596 р. видав у Вільні “Грамматіку Словенску”, в якій представив теоретичні засади віршування за античною метричною

системою, поділяючи голосні на довгі й короткі. Він теж дав кілька прикладів метричного віршування, але його спроба успіху теж не мала.

В 17 ст. подібні спроби робив Мелегій Смотрицький у своїй “Граматиці” з 1619 р., але і з його намагань нічого не вийшло, тільки антична термінологія з того часу збереглася до сьогодні.

До гербових і панегіричних віршів, особливо на герб Львова, належить ще вірш, поміщений у збірнику “Иже в святых отца нашего Иоанна Златоустаго бесѣда избранная о воспитаніи чад” (Львів, 1606), в якому автор прославляє город Лева. Це коротенький вірш на чотири рядки, написаний правильним 13-складовим розміром. Той самий вірш, але поширений, находитися в подібному збірнику Йоана Золотоустого “Книга о священстві” (Львів, 1614), а на герб Острозького вірш невідомого автора поміщений в “Октоиху” Йоана Дамаскина (1604), в якому автор каже, що головне діло воіна — обороняти рідний край і нарід, і взагалі кожний повинен дбати про спільні справи.

На герб канцлера Саліги написав вірш п. з. “Тріодъ цвѣтная” (1604) віленський друкар Леонтій Мамонич, що славить канцлера за “набожество”, “рицарскую мужность”, “розтронность в порадах”, “справедливость в суждех”, “статечность во всяких для отчизни трудех”.

Подібні риси підкреслює вірш невідомого автора на “двоякіи клейноги” Огінських і Воловичів в “Учительському евангеліі” з 1616

р., або вірш Кирила Транквіліона Ставровецького на герб О. Пузи-ни у збірнику “Зерцало богословіи” (1618) і на герб Лаврентія Древинського в тій же книзі. Автор каже, що “віра с побожностью и цнота важнійшая аніжли скарби злота”.

Визначним віршувальником 20-30-х рр. 17 ст. був дидакал Львівської, а потім Київської братської школи та керівник Печерської друкарні, Тарасій Земка, що написав кілька епіграм на герб Долматів у книзі “Іоанна Златоустого бесѣди на діянія святых апостол” (1624), “На старожитнии клейноти их милостей панов Балабанов” у “Лексиконі” Памва Беринди на герб Петра Могили в книзѣ “Лѣтургіаріон си ест Служебник (1629), на герб Захаріі Копистинського у книзі “Тріодъ постная” (1627).

В першій епіграмі Тарасій Земка вихваляє Костянтина Долмата за культурну діяльність, особливо за книгодрукування, в другій прославляє родину Балабанів, відомих культурних і церковних діячів, — Маркіяна, що згинув в обороні “отчизни”. Гедеона, божого пастиря, за вірність православ. Церкві, а Олександра, Дмитра і Данила за “дѣльные справи” і за “чулость в церкви стражи”. У вірші на герб Копистинського вихваляє моральні якості й освітню діяльність архимандрита й бажає йому успіхів у справах віри й виховання дітей, а в двох віршах на герб Петра Могили високо підносить Могилину видавничу діяльність та славить його набожність.

Вірші Тараса Земки мають правильні 13-складові рядки з цезурою після 7-го складу, добірні рими, пра-

вильні наголоси, вишукану барокову мову й безсумнівні поетичні вальори.

Споріднені з гербовими віршами були панегірики, в першій половині 17 ст. на Україні дуже поширені, вони прославляють визначних людей незалежно від гербів. Першим панегіриком був згаданий уже вище “Привіт митрополитові Рагозі” у збірнику “Просфонема”, а другим був “Лямент дому княжат Острозьких” з 1603 р. невідомого автора з приводу смерті Олександра Острозького, Костянтинового сина, воєводи волинського. Автор покористувався діалогічною формою народних голосінь — плач вдови померлого та його звертання до родини й громади. М. Грушевський оцінював панегірик як сірий, блідий і многословний, але пізніші дослідники підкреслюють щире безпосередність вірша й поетичність (В. Колосова), а многословність і була ознакою барокового стилю.

На увагу заслуговує і панегіричне звернення “До велможного пана его милости Олександра Балабана” у збірнику І. Зластоустого “Книга о священстві” (1614), якого автором уважають львівського громадянина Гаврила Доротєєвича, що висловлює подяку братові єпископа за видання цієї книги (збірника).

Самостійну вартість мають панегірики “Възерунк цнот превелебно-го в бозѣ его милости господина отца Єлисея Плетенецкого” з 1716 р., присвячений архимандритові Печерського монастиря, Єлисеєві Плетенецькому, що викупив Балабанову друкарню “порохом припалу”, і видає церковні книги, та “Вірші на жалосний погреб Петра Конаше-

вича Сагайдачного” (1622) Касіяна Саковича. Вірш цей починається епіграмою на герб козацького війська, але прославляє не герб, а військо, запорожців, що готові були віддати життя за свободу вітчизни, і їх гетьмана та його славні діла. В вірші багато барокових рис — декоративність стилю й пишномовність, змагання до монументальності, багатство епітетів, антитеза, сатира, елементи натуралізму тощо. Сучасні дослідники вважають вірш синтезою і завершенням усього, що зробила “грекослов’янська літературна школа”, оскільки поет талановито трансформував давні усно-книжні традиції, які йшли ще з Київської Русі, та особливості багатьох творів сучасної йому поезії (В. Колосова).

“Възерунк цнот” складається з вірша “На клейнот их м(илостей) панов Плетенецких” та сімох віршів під окремими заголовками: “На урожене”, “Статечность в вѣрѣ”, “Праца и старане о релѣи старожитной”, “Фундоване монастирей и церквей”, “Преложенство”, “Фундоване друкарнѣ”, “Промова” і на кінці “Коляда”. В усіх сімох віршах автор прославляє діла архимандрита як розумного, невідкупного, простого й негордого, справедливого, твердого в своїх переконаннях, безкорисливого діяча, що, не зважаючи на свій вік, нічого не шкодує для загального національного добра. Автор перечислює всі школи, шпиталі, церкви й монастирі, які організував архимандрит, а зокрема хвалить його за те, що “повскресил друкарню, припалує пилом, Балабана”, бо за її допомогою можна “през видаване книг церков ук-

расити". Твір завершує Промова, побудована на антитезах, дуже прикметних для борокового стилю: вихваляння архимандрита і приниження себе самого, нпр., цноти архимандрита такі великі, що й сам Ціцерон не міг би їх описати, а що вже говорити про нього самого, автора, "простака з мѣлкостью довгѣлу". На закінчення автор додає ще вітальний акровірш, в якому початкові букви перших рядків двовірша дають слово "коляда". Вірш Митури можна вважати досконалим, він дотримувався правил і всі 170 рядків витримані в 13-складовому розмірі з правильною цезурою й жіночою римую та правильними наголосами.

Іншому визначному мужеві першої половини 17 ст., архимандритові, а потім митрополитові Петрові Могилі присвятили панегірик "дѣлатели в типографіи", між ними й Памво Беринда і Тарас Земка, п. з. "Імнологіа си ест пѣснословіе, албо пѣснь низко принесенна..." 1630 р. Це великий вірш, на 264 рядки, поділений на десять частин, побудований на мотивах великодного церковного співу, якого окремі вирази дають заголовки частин. Перші букви кожного абзаца в усіх частинах творять акровірш-присвяту "Петрові Могилі, архимандриту" і т. д. В цьому вірші, якого справжніми авторами могли бути обидва визначні друкарі, Тарас Земка і Памво Беринда, вперше появляється перехресне римування (абаб) і рамкове (абба) побіч давнішого суміжного (аабб). Окрім того, автори змінили, а радше збагатили строфіку, вживаючи 6-, 7-, 8-, 11-, 12-, 13-складові розміри із сапфічним віршем (три

11-складові і четвертий 5-складовий). Вароків риси появляються щораз багатше.

Другий панегірик Петрові Могилі, це "Евхарістеріон албо Вдячність... Петру Могилѣ" (К. 1632), написаний у діалогічній формі і виголошений "спудеями гімназіума его милости з школи реторіки", тобто учнями Лаврської школи під час великодних свят. Вірш складається з двох частин, "Геликон, то ест Сад умѣтности первий" і "Парнас албо Сад умѣтности вторий"; в першій автор прославляє вісім ліберальних наук: аграматику, реторику, діалектику, аритметику, музику, геометрію, астрономію і теологію, в другій "десять лѣторосльї наук", назви яких показують імена муз, нпр., "Лѣторосльї наук перваа — Клію, то ест цвичене в читаню гісторій", "Лѣторосльї наук вторая — Мелпомене, то ест цвичене в писаню вѣршов смутних и жалобних". Вірш починається епіграмою в десять рядків на герб Могилі, за нею йде прозова присвята за підписом Софронія Почаського, кол. спудея Братської школи, потім учителя Лаврської, а пізніше ректора Братської школи в 1638 р., який, правдоподібно, був автором вірша. Закінчується панегірик двома кінцевими віршами, з яких один прославляє Могилу, а другий остерігає Зоїла перед критикою вірша: "Не шарпай, злий Зоиле, псѣм зубом таємне". Твір написаний у бароковому стилю, головна ідея — патріотизм і шанування науки, мовляв, хто вчиться історії, той давних вѣков отміньний час, трудне завитий, будѣт мѣти", Європу, Азію з Африкою змірить і дізнається про слав-

ні діла своїх предків, які не шкодували свого життя для вітчизни милої. У зверненні до Ааполлона, покровителя наук і освіти, нарікає на культурну відсталість України під польською окупацією.

Третій панегірик Петрові Могили, “Евфонія весело-бръмчаа на висоцеславний фронт митрополіи кievскои щасливе вступаючому в бозѣ пресвященному е. мл. господину отцу кир Петру Могиль...” (1633), складений друкарями Печерської друкарні. Автор чи автори підкреслюють важливість події для всієї країни, закликають земляків не сумувати, не стогнати й не нарікати, бо “Могила славний на фронт митрополит вступаеут годне з небесной воли”. Вони вірять, що новий митрополит і далі буде підтримувати друкарню й видавничу справу та сприятиме освіті. Вірш складається з чотирорядкових строф, в яких три перші рядки мають по 11 складів, а четвертий п’ять або шість, римування суміжне, рими жіночі. В першій частині, яка є “красгранесієм” (акровіршем), початкові букви рядків дають слова “Петр Могила митрополит киеский”. Вірш написаний урочисто й монументально, показує Могилу як велетня-титана, що здібний “слез потоки” перемінити в радість. В другій частині п. з. “Дедикація”, написаній правильними 13-складовими рядками, автори висловлюють надію, що Могила і далі буде підтримувати видавничу й освітню працю.

Подібний панегірик на висвячення Могили в митрополити п. з. “Мнемосине слави” появився був у 1633 р. польською мовою.

Варто теж занотувати один, зовсім інший, світський панегірик, що був виданий “в преславном граді Венеціѣ” п. з. “Анатема тес тимес” (“Дарунок пошани”) Якова Седовського з приводу докторату в Падуанському університеті одного із його земляків зі Львова, Григорія Кирицького. Панегірик ділиться на дві частини, і в першій частині мова йде про цього ж доктора, що був нікому невідомий студент, який прагнув освіти і здобував її в Падуї, а друга частина присвячена грецькому православному братству в Венеції, а радше таки грецькому народові, що колись був славний і могутній, а тепер у неволі під владою турків. Але і в неволі грецькій нарід зберігає свою честь, і поет певний, що скоро Греція стане вільна.

До історичної групи віршів першої половини 17 ст. належить рукописний вірш “Лямент о пригодѣ нещасной... мешчан острожких” з 1636 р. невідомого автора, що підписався криптонімом М. Н. “з найубогшеи школи” з Рівного. Змістом вірша стала правдива подія, яка трапилася в Острозі в 1636 р. Власниця міста, Анна-Алоїза Ходкевич, внука кн. Костянтина Острозького і вдова великого гетьмана литовського, вихована в єзуїтській школі, перенесла з намови єзуїтів тіло свого батька Олександра з православної церкви до католицького костела при єзуїтській Острозькій колегії. Острозькі міщани протестували проти безправства і вийшли процесією на вулицю — перенесення відбувалося в перший день великодних свят — але демонстрація скінчилася для них трагічно, княгиня жорстоко придушила бунт.

Вірш складається з двох частин. В першій частині п. з. “Ту ся починаєт лямент о утрапеню мешчан острозких и о зневазѣ шляхти преднѣйшеи от люду посполитого”, автор виявляє глибоку схвильованість багатьома емоційними вигуками, повтореннями, зверненнями до Бога, до людей, до єзуїтів, анафоричними запитаними, красномовними епітетами, ласкавими й зрібнілими словами і закличками суддів не засуджувати невинно тих, що потрапили до в'язниці. В другій частині, “Придаток”, автор подає опис подій, виключуючи навіть деталі кривавої розправи княгині з міщанами, яких гайдуки четвертували, відтинали їм руки та замучували до смерті, а їх тіла кидали собакам, забороняючи навіть поховати їх за християнським звичаєм. Автор підкреслює в творі національно-релігійну ворожнечу польської шовіністичної шляхти під маскою католицтва та русько-українського православного богомольного міщанства.

Іншу групу творять вірші, що мають морально-дидактичний зміст, їх автори мали на меті моральне повчання “чителника”. Одною з найраніших була збірка “Лѣкарство на оспалий умисел чоловічий”, видана в Острозі в 1607 р. за участю Дем'яна Наливайка. В першому вірші, “Прозьба чителникова о час” автор повчає, що не слід відкладати справи на “вік потомний”, бо час швидше біжить, ніж морський корабель, тому в цьому житті треба зробити все, що слід.

Другий вірш цієї збірки, “До того, хто доброго сумніня”, автор каже, що людське сумління, це головний суддя всіх справ, тому люди-

на повинна керуватися своєю совістю в оцінці себе самої.

В іншому вірші, “До того ж чителника”, автор говорить про велике значення освіти й виховання молодого покоління. Батьки повинні дбати про виховання своїх дітей своїм власним прикладом: “Абись, прикладом людей побожних ходил, В вихованно дѣток, еслись их сплодил”.

Подібні думки висловлені в віршах “На Златоустаго” і “До чителника” в книзі “Йже в святых отца нашего Іоанна Златоустаго. Бесѣда о воспитаніи чад” (1609). Автор дає вибір з поучень Златоустаго, в яких іде мова про виховання дітей. Він зауважив, що нарід руський занедбує освіту, уважаючи її за “подлѣйшую реч” і висловлюється критично про зневажливе ставлення до освіти українського народу, бо це причина їх “неряду и зла”. Він закликає молодь учитися й поважати науку.

Релігійно-моральний характер, в душі Вишенського, мають морально дидактичні вірші “нѣкоєго Віталія”, єромонаха Дубенського монастиря, у книжці “Діоптра, сиреч Зерцало, або изображеніе извѣстное живота людского в мирѣ”, виданій у Євє 1612 р. Це переклади з грецької й латинської мови, з додатком власних віршів перекладача. Вірші висловлюють його думки про марність і облудність цього світу, від якого автор закликає відмовитись, не піддаватися спокусі, “бѣжати лестій мірских”, не поклонятися сильним і багатим, а угодню служити Христові — “Аще хочеш во славѣ безконечно жити, потщися Ісус Христу угодне служити”.

У віршах Віталія поєднується високий стиль, з типовими для нього церковнослов'янізмами, біблійними образами, риторичними вигуками і запитаннями (...), урочистими закликами (...) — і своєрідний ліризм, який досягається метафоричними перифразами (...), варіаціями антитез (...), частими зверненнями до читача... (В. Колосова). “Діоптра” була дуже популярною книжкою, її переписували й передруковували багато разів, а окремі вірші стали хрестоматійними творами.

До цієї ж групи належить і збірка духовних віршів Кирила Транквіліона Ставровецького “Перло многоцѣнное”, що вийшла в 1646 р. в Чернігові. В передмові автор пояснює, що видав він збірку (якою й сам був задоволений) не тільки для її “високого богословського розуму”, але й для “сладкоглаголивого риторського язика и поетицкого художества”. Він порівнює свою працю з постанням перла, яке “родится в глубинѣ морской от блискавици и с трудностью на свѣт выносится. Так и в той книзѣ слова на честь и славу и хвалу имени Божьому суть яко перла многоцѣннии, рождении от молнии небесной, от свѣлости духа святого в глубинѣ небесной премудрости...” Він просить “чителника” прийняти його важку працю як “богоугодну книгу і як поетицкое художество” та радить співати духовні пісні, а не “свѣцкіи срамотнии бѣсовскіи”.

Збірка складається з віршів, присвячених Богородиці, св. Тройці, янголам, апостолам, на Різдво й Великдень та Вознесення. Деякі вірші написані в формі діалогів, в багатьох рядки неоднакові, рими

часто однородні, дієслівні, об'єднують чотири-п'ять рядків, в яких різна кількість складів, від 4 до 20, так що цим і ще своєю речитативністю вони нагадують народні думи. Однак через те вони не позбавлені “поетицкого художества”, їх емоційна сила й художні образи вирішують її художній характер і виносять на видне місце барокового віршування. Саме те, що Возняк уважав у них виявом риторичного стилю (в негативному сенсі), було фактично ознакою чи одною з ознак барокового стилю.

В 2-й половині 17 ст., а навіть уже й раніше, з 30-х років, віршова література, “поетицке художество” розвивалося під впливом теорії, тобто правил поетики, яку викладали в Київській академії та в інших того рода школах на Україні. Викладачі опрацьовували рукописні підручники з теорії віршування, переважно латинською мовою, які в віршувальній практиці грали особливу роль. Автори підручників використовували новолатинські теоретичні праці часів Відродження — М. Дж. Віда, Ю. Ц. Скалігера, Я. Понтана та інших, а вони розробляли “Поетику” Аристотеля й Горацийові “Листи до Пізонів”.

Українські викладачі вносили, очевидно, і дещо своє в підручники, власний досвід та погляди, але основи їхньої поетики були Аристотелівські, так що можна сміло говорити про вплив Аристотеля на українське віршування 2-ої половини 17 ст. і пізніше. Їхні підручники залишилися в більшості недруковані, а деякі й затратилися, але чимало все таки збереглося до наших часів. Одним з них був підручник Тео-

фана Прокоповича “Де арте поетика” в трьох “томах” (Про поетичне мистецтво”), курс лекцій в Київській академії в 1705 р. (надрукований 1786 р.), що мав певний вплив на розвиток українського віршування 18 ст. Але й було перед ним чимало підручників поетики, з яких найраніший походить з 1637 р., “Лібер артис поетіце” (“Книга поетичного мистецтва”), інший, “Фонс Касталійос” (“Касталійське джерело”) походить з 1685 р., “Ліра” з 1696, “Парнас” з 1719-20 р. В цих підручниках багато місця займала теорія і практика віршування, тобто інструкції як писати вірші (прикладна поетика), як вибирати форму для певного змісту тощо. Загальна ж частина пояснювала походження поезії, спосіб вираження матерії й мету поезії, а крім того подавала й відомості про різні поетичні засоби — фігури, тропи, символи, алегорії, метри і т. п.

Студенти йшли за теорією й писали вірші, звертаючи головну увагу на зверхню форму або “поетицкіє штучки”, як акровірші, хроновірші, курйозні вірші, до яких належали й емблематичні та різні витівки, які мали й свої додатні риси, бо розвивали в учнів спостережливість, дотеп і володіння словом. Пізніше ті “штучки” припинилися і вже під кінець 17 ст. зацікавлення ними ослабло, тим більше, що й деякі теоретики чи то автори поетик, як Г. Кониський та Т. Прокопович ставилися до них неприхильно. Та все таки майже вся друга половина 17 ст. пройшла на формальних вправах у віршуванні. Піітів чи віршописців було багато, але вони в більшості залишилися невідомі,

їх вірші ходили тільки в відписах і друківані не були, тому й забулися, а збереглися тільки прізвиська тих, що в акровіршах. Друкувалися лише збірки, що були присвячені визначним подіям та особам.

За темою і змістом вірші того часу можна знову впорядкувати за певними жанрами, як, нпр., вірші духовні, історичні, гумористичні, панегіричні, курйозні, епіграматичні, релігійно-моралістичні тощо.

Продовжувалося, очевидно, й панегіричне віршування, що актуальне було в усій Європі, зокрема в Польщі. Викладачі поетики й реторики пильно дбали, щоб навчити студентів писати орації на пошану різних заслужених осіб, визначних подій або з нагоди свят, але ще інтенсивніше розвивалися релігійно-моральні вірші, що їх виголошували в часі різдвяних та великодних свят і прославляли Христа, Богородицю, святих і деякі події, як визволення Почаївської лаври від турків та інші подібні. Показово одначе, що, починаючи від згаданої вже раніше “Мнемозини слави” на пошану Петра Могили, написаної латинською мовою (1633), більшість авторів писали панегірики латинською, польською або ще макаронічною латино-польською мовою, нпр., Лазар Баранович надрукував у власній друкарні свої вірші польською мовою: “Лютня Аполлінова”, “Стовп вярї”, “Ксенґа сьмерці”. Іван Величковський написав панегірик на пошану Л. Барановича “Льокубратіюнкуля” латино-польською мовою, Степан Яворський написав кілька панегіриків на честь В. Ясинського латинською і польською мовами, “Геркулес пост

Атлантем” (1684), “Арктос” (1690), “Пелня неубивайонцей хвали в гербовим ксенжицу” (1691) та інші.

Панегірики писали майже всі відомі письменники 2-ої пол. 17-го й 1-ої пол. 18 ст., які так або інакше були пов'язані з церковним життям і школою, але також маловідомі або й невідомі панегіристи писали похвальні вірші. “Панегіричне пусто-мельство загніздилося на Україні з Польщі”, — писав свого часу М. Возняк, — “де в 17 в. у віршоробській заразі, на яку хорували всі, від короля до міщанина, воно займало своє видне місце. На Україні було понегіричне віршоплетство доказом упадку духового життя й затрати всякої міри в моральній гідності” (ІУЛ, 2, 316).

Хоч погляд цього дослідника може видаватися якоюсь мірою перебільшений, та заперечити все таки не можна, що писання низькопоклонних віршів було досить поширене й переходило, з одного боку, в віршувальну графоманію, а з другого, виявляло опортунізм панегіристів, що прославляли для власної користи московських царів або їх прислужників, нпр., Атанас Зарудський із Глухова написав панегірик цариці Софії та її любовникові Голіцину, а Лазар Баранович писав привітальні та жалібні вірші з приводу смерти царя Олексія й інтронізації царя Федора — “Вечерній плач и заутренняя радость” (1676), а потім “Благодать и истина” (1683).

Вірші ширилися переважно в рукописах і тільки зрідка в друкованій формі. Хто мав можливість, видавав свої вірші друком, як Лазар Баранович, що мав власну друкар-

ню і видав кілька книжок своїх віршів польською мовою. Збірку духовних віршів видав (1697) Самійло Мокрієвич, що переспівував біблійні мотиви, та ще деякі інші автори, що писали панегірики, присвячені визначним особам і подіям.

Окрім панегіриків розвивалися в тому періоді і т. зв. “курйозні вірші” (лат. карміна курйоза), яких майстром був Іван Величковський, що залишив дві рукописні збірки “Зеґар з полузеґаркем” (1690) і “Млеко от овци пастиру належноє” (1691). Величковський любив писати “поетицкие штучки”, яким присвятив досить багато уваги, і в його збірках можна знайти різного рода раки, еха, лябіринти, акровірші, хроновірші тощо. Він писав теж епіграми, в чому був майстром, на світські й релігійні теми.

Найбагатше однак розвинулися в тому періоді духовні вірші дуже різного стилю, від гімну чи оди до бароково-ґретескової напівпародійної пісні з бажанням найбільшої оригінальності виразу або наближення до народної пісні (Д. Чижевський).

Розвивалася тоді і світська лірика — любовна, меланхолійна — туґа за щастям, молодістю, скарги на нещасну долю тощо, але чимало уваги присвятила барокова поезія і політичним подіям, поети оспівували боротьбу з татарами, Хотинську битву, облогу Відня та ін. То були історичні вірші: про битву під Жовтими Водами, полонення польських гетьманів, про невдачу українського війська під Берестечком, про битву під Корсунем, про політичну боротьбу козацької старшини за коєкзистенцію з Польщею,

про польські знуцання над українським народом і багато інших.

Визначним віршописцем кінця 17-го й початку 18-го ст. був чернець Климентій, Зіновійв син, що мандрував по Україні, Білорусі, Польщі й Литві і збирав народні приказки й прислів'я, які вмістив у своєму збірнику "Приповісти албо теж присловія посполития". Його власні вірші зібрані в рукописній збірці, ок. 370. Збірка не була тоді надрукована, а потім зникла, одначе пізніше віднайшлася і в 1912 р. вийшла друком з передмовою В. Перетца п. з. "Вірші ієромонаха Климентія Зіновева сина". Вони мають здебільша громадський характер, Автор радо опрацьовував громадські теми, цікавився народним життям, людською працею, суспільними суперечностями, етнографічно-побутовими особливостями тощо. Дослідники вважають його зовсім справедливо новатором у тематиці, бо він перший в літературі поцікавився людською працею — робітників промислу, лісників, наймитів, бурлак та інших. Крім того, він був і визначний автор епіграм, які ґрунтуються на бароковій антитезі та різних каламбурах, але писав теж елегії, які мають філософсько-релігійне забарвлення. Трапляються в нього і вірші інших жанрів духовної поезії — релігійні, молитви, канти, псалми, орації, також і панегірики, але присвячені не визначним, а звичайним людям — шевцям, кравцям, бондарям, друкарям, теслям, гутникам, склярам та ін. Не цурався він і "поетицких штучок" і писав вірші "О именах бозских", де перелічує 16 імен Бога, "Слово вѣршовное обще", де перелічує 72

професії ремісників, а в 14-рядковому вірші вичислює назви дерев по три склади в кожному (Бузина, Вербина, Грабина...).

Вірші Климентія в більшості правильні 13-складові рядки, що вказує на його ознайомлення з теорією віршування, але чимало в нього віршів, з погляду приписів, неправильних, менше або більше складових з постійною цезурою й наголосами. Проте Климентій має опінію визначного поета свого часу, який добре володів віршовою технікою, мав широкі тематичні зацікавлення й користувався всім багатством жанрів, так що в розвитку віршової літератури 17-18 ст. його творчість має особливе місце й значення, тим більше, що він виявляв велике зацікавлення до народної мови й народної творчости та народного життя. Мова його творів багато більше зближена до народної розмовної мови, ніж інших поетів того часу. Впроваджуючи широко світську тематику, він мав чималий вплив на дальший розвиток літератури, а посилення світських мотивів, як каже Г. Сидоренко, викликало й посилення емоційности художнього зображення, що, в свою чергу, причинилося до урізномоднення ритмічної структури. І оскільки вірші 17 ст. мають переважно духовний характер, то в 18 ст. в віршах щораз більше виражується світське життя. Поети починають щораз більше розповідати про світські справи, поборжність помалу відходить на другий план, а її місце захоплюють гумор, жарти, любов тощо. Тому ця віршова творчість залишається здебільша в рукописах, бо друкарні були в руках духовенства, яке по-

борювало світську, з його погляду, гріховну літературу. Це й було причиною, що поети, які хотіли друкувати свої твори, включали в збірки і релігійні твори.

ВІРШОВА СТОПА — найменша ритмічна одиниця віршового рядка, що повторюється й утворює ритм, який у поезії грає головну роль і вважається найважливішим визначником віршової поезії. Найменша віршова стопа має два склади, з яких один наголошений, а один ненаголошений. Теоретично можлива й односкладова стопа, в якій єдиний склад з природи речі наголошений, та коли б рядок складався з кількох односкладових стіп, не було б чергування наголошених і ненаголошених і тим самим не було б ритму. Односкладовими стопами любив писати вірші футуристичні версифікатори.

Найбільша стопа має чотири склади, хоч і тут, теоретично, можуть бути п'яти-, шести- й семи-складові стопи, але ними важко писати вірші, бо довгих, п'яти, шести й семискладових слів у мові дуже мало й висловити ними якісь почування чи думки неможливо. Найчастіше в віршах дво-, три- і чотири-складова стопа. В кожній з них один склад наголошений, інші ненаголошені, хоч деякі можуть мати побічний наголос, який однак в ритміці важливої ролі не грає. Кожна стопа має свою назву, прийняту з античної грецької версифікації, хоч грецька метрика й сучасна ритміка не одне й те саме. Двоскладові стопи засадничо тільки дві: хорей і ямб:

Хорей — наголос на першому складі:

Водем серце нам стискає
Схема: - -, - -, - -, - -, - -,

Ямб — наголос на другому складі:

Тоді палав над згарищами

червень

- -, - -, - -, - -, - -, - -

В кількостоповому рядку трапляються стопи, в яких обидва склади бувають або наголошені або ненаголошені. В першому випадку стопа з двома наголосами (- -) називається спондей, в другому випадку стопа без наголосу (- -) називається пірихій, нпр.:

Їв сіно і овес, і сіль

- -, - -, - -, - -, - -, - -

В цьому рядку перша стопа спондей (два наголоси), друга — пірихій (без наголосу), третя й четверта — ямби.

Трискладові стопи — три, в кожній один склад під наголосом, два інші без наголосу:

Дактиль — наголос на першому складі (- - -)

Серце музики спинилось

- - -, - - -, - - -

Амфібрах — наголос на другому складі (- - -)

І хвиля гуляє, мов чорнії гори

- - -, - - -, - - -, - - -, - - -

Анапест — наголос на третьому складі:

Одпочинь, одпочинь, на хвилину
засни

- - -, - - -, - - -, - - -

Чотирискладові стопи, це чотири пеони, в яких один склад під наголосом:

1-й пеон — наголос на 1-му скл.
- - - - рученьками

- 2-й пеон — наголос на 2-му скл.
- - - гармонія
- 3-й пеон — наголос на 3-му скл.
- - - виринають
- 4-й пеон — наголос на 4-му скл.
- - - понакладав

Чотирискладові стопи в поезії трапляються рідко, тим більше, що їх можна читати як комбіновані двоскладові стопи з пірихієм, нпр., 1-й пеон — хорей і пірихій (- -, - -), 2-й пеон — ямб і пірихій, 3-й пеон — пірихій і хорей, 4-й пеон — пірихій і ямб. Проте деякі поети любуються в багатоскладових словах, нпр., в М. Вороного можна знайти чотирискладові стопи з п'ятискладовими (пентонами):

Ген до берега імлістого/- - - -,
- - - ,

Груди в золоті купають/- - - -,
- - - ,

В сляві сонця променистого!/- - - -,
- - - ,

І, розпечені, пишашуться/- - - -,
- - - ,

Наготою тіла млявого/- - - -,
- - - ,

І до берега ласкавого/- - - -,
3 поцілунком пригортаються/- - - ,
- - - - -

В кожному рядку цього вірша пенти, головню 2-й і 3-й комбінуються з пентонами, при чому деякі пентони можна читати як комбінацію дво- і трискладових стіп, нпр., другий рядок можна читати як 3-й пентон з амфібрахом або як хорей, дактиль, амфібрах, а третій рядок — два хорей і пентон. В двох останніх рядках комбінація пеонів з пентонами.

ВІРШОВА СТРОФА, група віршових рядків, об'єднаних у цілість однією думкою, порядком римування та однаковою ритмічною структурою. Найменша віршова строфа складається з двох рядків і називається дистихом або двовіршем. Саме таким двовіршем починається українська віршова література з кінцем 16 ст. Це вірші Андрія Римши п. з. "Хронологія", надруковані в Острозькій Біблії. Двовіршами писали в античні часи епіграми й епітафії, а особливою формою двовірша був т. зв. елегійний дистих. У східній поезії двовірші називалися "бейтами", з яких складається окремий жанр лірики, газель або газеля. Двовіршові строфи знаходимо в Франка, Маковея, Кримськоко та інших поетів. Газелі любив писати Р. Єндик і О. Неприцький-Грановський.

Строфа з трьох рядків називається терцетом або тривіршем, в якому римуються здебільша всі три рядки (ааа, ббб, ввв), а різновидом терцета є терціна, в якій перший рядок римується з третім, а середній в'яжеться римою з першим і третім рядками наступної строфи. Терцинами написав І. Франко свою велику поему "Мойсей". Далі йде найчастіша в українській і в світовій поезії строфа з чотирьох рядків, звана катреном або чотировіршем, в якому рядки римуються різно: аабб, абба, абаб.

Рідше появляється в українській поезії п'ятивірш або квінтила, яка в Вороного римується так: абааб ("Краса"), аббаа ("Віра

жива”), аабба (“Гей, хто має міць”), аббаб (“Музика сфер”).

Шестирядкова строфа, сексти-на, має здебільша три рими: море-просторе, чолом, надивлюся-моллюся, псалом (аабвбб, аббаав, абабвв).

Семирядкова строфа, септина або семивірш має теж три рими, а часом тільки дві й один вільний рядок. Септиною написаний вірш І. Франка “Семпер тіро”, Лесі Українки “На вічну пам’ять листочкові”, М. Рильського “Любов”.

Восьмирядкова строфа називається октава, восьмивірш, з уваги на риму складається фактично з двох терцетів і дистиха, має три рими, чоловічі з жіночими (абабавв). Октавою писав часом І. Франко (“Перша весна”), М. Рильський (“Карпатські октави”).

Рідко трапляється в українській поезії дев’ятирядкова стопа, нона, якою писав часом П. Куліш (поема “Магомет і Хадиза”), зате частіше можна знайти десятирядкову строфу, дециму, що складається з катрена та двох терцетів і має п’ять рим. Децимою написана “Енеїда” І. Котляревського.

В поезії бувають і більшерядкові строфи, нпр., 13 рядків має строфа, що називається рондель і має три катрени та один вільний рядок, дві рими й повторення окремих рядків. Римується так: АБба, абАБ, абба А (великі букви означають рядки, що поторюються).

Стільки ж рядків має і рондо, що складається з двох менших строф і рефрену, який повторює три перші слова першого рядка і римується так: ааббааббрааббар (р-рефрен).

Чотирнадцять рядків має сонет, строфа, що складається з двох катренів на дві пари рим і двох терцетів на дві або три рими (абба, абба, вгг вгг), але може бути й інше римування: абба абба ввг ггг або абаб абаб ввг ггг). Сонет улюблена клясична й клясицистична форма. Колись за нього підсоветські поети мусіли йти на заслання, як “вороги народу”. Сьогодні ж сонети пишуть навіть поети, що працюють для служби безпеки НКВД (Д. Павличко).

Бувають одначе вірші астрофічні, що не вкладаються в окремі строфи, але вони укладаються то в двовірші, то в чотиривірші і відповідно римуються. Та бувають астрофічні вірші і без рим (білі вірші).

Літ.: Г. Сидоренко. Основи літературознавства. К. 1962, ст. 141-147; И. Гуторов. Основы советского литературоведения, изд. 3, М. 1967, ст. 274-302; С. Гординський. Український вірш. Поетика. 1947, ст. 39-43; О. Вандура. Теорія літератури. К. 1969, ст. 167-172; І. Кошелівець. Нариси з теорії літератури, вид. 1. Вірш. 1954, ст. 59-74.

ВІРШОВЕ ЗАКІНЧЕННЯ, в античній ораторській прозі це була т. зв. клявзуля, тобто замкнення або закінчення речення, свого рода пунктуація, що маркувала кінець фрази або речення.

В віршах це закінчення віршового рядка, яке має певне значення в організації строфи, рахуючи від останнього наголошеного складу (включно). Отже закінчення може бути односкладове (чоловіче), двоскладове (жіноче), трискладове (дактилічне) і чотирискладове (гіпердактилічне). Довше

закінчення сповільнює ритм, коротше приспішує, а з цього випливає, що віршове закінчення, тобто рима, має певний вплив на ритміку вірша.

ВІРШОВИЙ ПАРАГРАФ, група віршових рядків, що не римуються (білий вірш), уложених як параграф у прозі, що висловлює окрему закінчену думку.

ВІРШОВИЙ РИТМ, рівномірне чергування окремих міцних і слабких моментів чи міцнішої і слабшої вимови (яку називаємо наголосом) окремих складів слова чи самих слів у рядку. Іншими словами, упорядковане чергування наголошених і ненаголошених складів утворює ритм, який є основою вірша і без якого вірша не може бути. Ритм є явищем органічним та індивідуальним, унікальним і неповторним, хоч міра часу або метр, який утворює ритм, є явищем механічним і повторним. Проте два вірші того самого розміру (ямби, хорей чи інші) не бувають ритмічно ідентичні, бо навіть різниця кількості стіп та розташування пірихіїв вносить відмінність у ритм, що є фактично виразом кожного часу стану поетової душі, з одного боку, і вислідом слів, з яких складається віршовий рядок або й цілий вірш. А що в жадному вірші не повторюються ті самі слова, то й не може повторитися той самий ритм, залежний від слів, якими поет виражує свої настрої й почування, бо слова, добір слів залежить від кожного часу стану поетової душі. Глибоко зворушений поет передає своє зворушення

словами, які укладаються в такий або інший ритмічний порядок, що зовнішно виражений відповідним розміром. Значення ритму отже незвичайно велике, бо ритм викликає в читача чи слухача емоційне напруження, а крім того й мові надає милозвучности, краси й сили.

Залежно від внутрішнього стану поета, ритм може бути спокійний або напружений, схвильований, одноманітний або динамічний, рвучкий і тоді він виражується відповідними розмірами.

ВІРШОВИЙ РОЗМІР (гр. метрон, лат. метрум, англ. метер, нім. Верс-масс), критерій міри в будові вірша як упорядкованої за наголосом поетичної мови. В силаботонічному віршуванні критерієм міри вважається кількість стіп у віршовому рядку і якість стіп — дво-, три- і більшескладові, хоч більшескладові можна перекладати на дво- або трискладові з пірихієм. Найбільше вживані в віршах, бувають дво- і трискладові стопи (хорей і ямб, дактиль, амфібрах і анапест). Кожна стопа повторюється в рядку кілька разів, найменше два рази, найбільше вісім разів і таким способом кожний розмір може мати сім різних форм. Коли їх помножити через п'ять основних стіп, то вийде 35 різних розмірів, хоч дослідники нараховують і більше. Найкоротший з них буде двостопний хорей або ямб, як-от у "Хорі лісових дзвіночків" П. Тичини:

Ми дзвіночки, - -, - -

Лісові дзвіночки - -, - -, - -

Славим день. - -, - -

Ми співаєм - -, - -

Дзвоном зустрічаєм - -, - -, - -
День! -
День. -

В цьому вірші розміром є дво-
стопні і тристопні хорей, при чому
два останні рядки мають одностоп-
ний, втятий (каталектичний) хорей.

Одним із найдовших розмірів був
бихосьмістопний трискладовий дак-
тиль, амфібрах, анапест (24 склади),
але він трапляється рідко, легше
знайти трискладовий семистопник
(21 складів), як у вірші Лесі Ук-
раїнки “Аве регіна”, що написаний
п’яти-, шести, семистопним амфіб-
рахом, нпр.: “Безжалісна музо, ку-
ди ти мене завела? (п’ятистопник,
п’ята стопа каталектична), “Наві-
що ти очі мені осліпила згубливим
промінням своїм” (сьома стопа ка-
талектична), “Навіщо ти вирвала
в мене слова, що повинні б умерти
зо мною” (повний семистопний ам-
фібрах): - - -, - - -, - - -, - - -, - - -,
- - -, - - -.

Рідко трапляється теж хорей
восьмістопний, хоч частіше, ніж
трискладовий семистопник, нпр., у
Леоніда Первомайського: “Скрипка
смиче, бубон ріже, бас гуде в но-
вім баяні” (16 складів), - -, - - -, - -,
- -, - -, - -, - -, - - -.

Довгим розміром любить писати
Микола Важан. В його перекладі
вірша грузинського поета Н. Ва-
раташвілі “Мерані” розміром є
десяти- й одинадцятистопний ямб
(20-21 складів).

Найчастіший розмір в україн-
ській поезії, це дво-, три-, чотири-
та п’ятистопний хорей і ямб та
дактиль, амфібрах і анапест. Дов-
щі й коротші від цих розміри
трапляються рідше, але поети і їх

не цураються й випробовують не
раз.

Розмір вірша визначається зви-
чайно скандуванням — розділь-
ним вимовлянням складів, наголо-
шених сильніше, ненаголошених
слабше, і вже перша стопа пока-
зує розмір, але тут можуть бути
несподіванки і перша стопа може
бути коротша на один або й два
ненаголошені склади (ямб, амфіб-
рах, анапест), а деколи й довша,
має зайвий склад, але це не пра-
вило, а виняток. Скандування
має одначе ту недогоду, що на-
голос падає на ненаголошений
склад слова.

ВІРШОВІ СИСТЕМИ. За звуково-
інтонаційною організацією мови,
літературно художня творчість ді-
литься на дві загальні групи —
прозову й віршову. Прозова твор-
чість, це вільна, нев’язана органі-
зація мови, віршова, натомість, це
в’язана або ритмічно організована
мова за якоюсь системою. Загаль-
но відомі чотири системи віршу-
вання, крім народної: антично-мет-
рична, силабічна, силаботонічна й
тонічна або акцентна, тобто наго-
лосова.

Антично-метрична система. Най-
старша система віршування, це
давньогрецька або антична мет-
рична чи квантитативна система,
зумовлена фонетичними особливо-
стями давньої грецької (також і
латинської) мови — довгістю й
короткістю голосних звуків. По-
стала ця система давно, ще в 8-му
столітті перед Христом, а потім
прийнялася і в римській літерату-
рі.

Основою цієї системи, тобто віршового розміру або метру був час, тобто момент, якого потрібно було на вимовлення одного короткого складу, цебто складу з коротким голосним. Цей момент називався мора, і вимовлення одного короткого складу тривав одну мору, а довгого — дві мори. У вірші довгі й короткі склади, цебто слова з довгими й короткими голосними укладалися в окремі одиниці, що повторювалися й утворювали ритм. Найменшою ритмічною одиницею була група з двох складів, довгого й короткого, тобто з трьох мор (u —) або (u u u). Довгий склад, що мав дві мори, можна було заступити двома короткими складами і тоді стопа складалася з трьох складів (тобто трьох коротких голосних).

Стопа одначе не була обмежена до двох складів, вона мала їх більше, три або чотири, але тільки один довгий, разом п'ять або шість мор. Часто траплялися й інші комбінації, що були відступом від норми, і стопа мала два довгі склади, коли поетові траплялися слова, що їх не можна було заступити іншими, з короткими складами. В античному віршуванню найчастіше вживані були такі стопи:

хорей або трохей (— u) 3 мори, 2 склади, перший довгий;

ямб (u —) 3 мори, два склади, другий довгий;

дактиль (— u u) 4 мори, три склади, перший довгий;

амфібрахій (u — u) 4 мори, три склади, другий довгий;

анapest (u u —) 4 мори, три склади, третій довгий;

спондей (— —) 4 мори, два довгі

склади;

пірихій (u u) 2 мори, два короткі склади;

Пеони — 1-й, 2-й, 3-й 4-й; 5 мор, чотири склади, один довгий, три короткі: (— u u u, u — u u, u u — u, u u u —);

бакхій (u — —) 5 мор, три склади, перший короткий, два довгі;

амфімакр або кретик (— u —), 5 мор, три склади, перший і третій довгі, другий короткий;

антибакхій (— — u) 5 мор, три склади, два перші довгі, третій короткий;

тримакр (— — —) 6 мор, три довгі склади;

малий ноник (u u — u) 6 мор, чотири склади, третій довгий;

диямб (u — u —) 6 мор, 4 склади, другий і четвертий довгі;

антиспаст (u u — u) 5 мор, 4 склади, 3-й довгий;

великий ноник (— — u u) 6 мор, 4 склади, два перші довгі;

епітрит 1-й 2-й, 3-й, 4-й (u — — —)

7 мор, 4 склади — по три довгі, один короткий, 1-й, 2-й, 3-й, 4-й;

дисpondeй (— — — —) 8 мор, 4 склади, всі довгі.

Найменша стопа мала дві мори — два короткі склади, найбільша мала вісім мор, чотири довгі склади.

Віршовий рядок в античному віршуванні складався з кількох стоп, остання могла бути втята й називалася каталектична, коли ж була повна, невтята, то називалася акаталектична. Кожна стопа мала один ритмічний наголос (іктус), наголошений склад називався арза (arsis), ненаголошений теза (thesis). Наголос звичайно падав на довгий склад, нпр., у лат. слові

поетікус, голосний е був довгий і на нього падав “іктус”, але як обидва склади були довгі, то “іктус” падав на перший склад.

Найбільш поширений віршовий розмір в античному віршуванні був гексаметр, цебто рядок на шість стоп, при чому остання була неповна або втята, катаlecticна, коротша на один або й на два склади. Гексаметр складався з шістьох трискладових стоп (4 мори) звичайно дактилічних, шоста була втята, тобто хорейчна. Гексаметричний рядок ділила цезура на дві частини, звичайно після третього довгого складу (або й після четвертого). Цезура сходилася звичайно з кінцем слова, тому її місце не завжди було те саме, вона розривала стопу, але не слово, яке кінчалася перед цезурою. Гексаметр, як і взагалі античний вірш, не мав римування.

Другим часто вживаним античним розміром був пентаметр — рядок з п'ятьох стоп, чотирьох дактилів і спондея, при чому один довгий склад слідував після двох перших дактилів, а другий після двох других: (— u u, — u u, —) (— u u, — u u, —).

Цезура (П) в пентаметрі має постійне місце — після першої частини спондея, і ділила рядок на дві рівні частини.

В сучасних мовах, в яких немає довгих і коротких голосних, рішальним чинником віршового розміру став наголос, тому імітація античних розмірів ґрунтується не на довгості й короткості складів (голосних), а на наголосі. Один із перших наслідувачів античного гексаметра був німецький поет 18 ст.,

Ф. Г. Кльопшток, що написав велику поему-епопею “Месія” гексаметрами, якою викликав велике захоплення в німців як новатор, що застосував гексаметр на силаботочній основі.

В українській поезії теж були спроби застосувати метричну систему до українського віршування, але безуспішно. В грецько-слов'янській граматиці Арсенія Еласонського “Адельфотес” (1591) є розділ “О просодии”, в якому автор говорить про “долгія” і “кроткія” склади чи голосні в українській мові і пробує перекладати грецькі вірші церковнослов'янською мовою. Так само в “Граматиці” Лаврентія Зизанія з 1596 р. говориться про довгі й короткі склади церковнослов'янської мови, але ширше про це говорить Мелетій Смотрицький у своїй “Граматиці слов'янській” з 1619 р., який у розділі “О просодии стихотворной” говорить про античну метричну систему на основі грецьких та латинських підручників (граматик) К. Ласкаріса й інших. Він нараховує 12 родів віршів у слов'ян і називає дво- і трискладові стопи, як дактил, амфіврахій, вакхій, тріврахій та інші. З того часу й залишилася антична віршова термінологія в українській поезії, хоч сама система не прийнялася, бо визначування довгих і коротких складів у тодішній українській літературній мові було штучне, оскільки церковнослов'янська мова не мала довгих і коротких голосних.

Силабічна система. Українське віршування почалося в силабічній системі (16 ст.), здебільша під

польським впливом, але сучасні віршознавці доказують, що силабічна система прийнялася в українському віршуванні так легко й природно тому, що вона мала певні традиції в народному віршуванні. А Ол. Потебня вже давніше доказував, що велика кількість українських народних пісень має силабічну 12-тискладову будову з поділом на піввірші.

Силабічну систему визначає однакова кількість складів у рядках, звичайно 11 або 13, поділених цезурою на дві частини, здебільша після 6-го або 7-го складу і з двома наголосами, з яких один перед цезурою, а другий в кінці рядка на другому складі від кінця (жіноча рима).

Перші українські силабічні вірші були неправильні, бо нерівноскладові, але за складочисельною системою зложені. Написав їх Герасим Смотрицький. Це вірші на герб князів Острозьких, надруковані в Острозькій Біблії, що вийшла в 1581 р., а зовсім правильні, 12-13 складові вірші з цезурою після шостого складу, але з чоловічою парною римою написав і надрукував того самого року п. з. "Хронологія" Андрій Римша. Потім він написав ще декілька панегіриків на герби визначної шляхти — Лева Сапіги й Остафія Воловича. То були правильні 13-складові рядки з цезурою після 7-го складу і з двома наголосами, як звичайно.

З того часу силабічна система в українському віршуванні вдержалася впродовж століть, від кінця 16 ст. (1581) майже до кінця 18 ст., але не зникла безслідно й пізніше

і співіснувала в 19 ст. з силаботонічною системою в творах Шевченка, Пашкевича, Руданського, Куліша та ін. За той час вона вдосконалилася й збагатилася, бо в 17 ст. віршування було дуже поширене, зокрема в вищих школах, де поетика (піітика) була одним із головних предметів, тому вірші писали і професори, і студенти, одні вчили, а другі вчилися віршувати на різні потреби, але також для "поетицкогo художества" та "для утіхи православним християном", як казав відомий друкар і поет Памво Беринда.

Силаботонічна система. В українському віршуванні ця система була вислідом усвідомлення римотворної властивості природного (рухомого) наголосу в українській мові, тобто здатності до чергування наголосів у віршових рядках, зокрема в народній пісні. Про цю здатність перший заговорив невідомий автор рукописної поетики, "Краткая наука о сложеніи російских стихов", мабуть, викладач піітики в Київській академії в 1767-1768 роках. Цей підручник, на думку дослідників, мав переломове значення в розвитку українського віршування (Ф. Шолом), автор теоретично обґрунтував тонічну (наголосову) систему віршування, властиву українській мові з рухомим наголосом. І цією новою системою писали вже вірші в другій половині 18 ст. Зразки можна знайти в творах Г. Кониського та І. Некрашевича, але виразний перехід від силабічного вірша до силаботонічного видно в віршах Григорія Сковороди. В його збірці

“Сад божественних пѣсней” (1772) можна знайти вірші різних силаботонічних розмірів і перехресне римування та різні форми строф. А в 1796 році студенти Київської академії видали збірних силаботонічних віршів п. з. “Радостие чувствованія муз”. Рішальний перехід одначе на силаботонічну систему зробив у своїй перелицьованій “Енеїді” Іван Котляревський.

Силаботонічна система полягає в тому, що рішальним чинником віршового ритму став наголос, отже чергування наголошених і ненаголошених складів у віршових рядках. Від силабічної системи збереглась тільки однакова кількість складів у рядках, але неконечно 11 чи 13, нпр., в “Енеїді” чергуються 9-ти й 8-мискладові рядки, а в “Оді до князя Куракіна” чергуються 7-ми й 8-мискладові рядки. Ритміку вірша одначе творять не окремі склади, а групи складів, два, три й чотири, з яких один наголошений. Таким чином найменшою ритмічною одиницею вірша стала стопа, як і в античній системі, тільки головну роль тут грав не довгий, а наголошений склад, який не ділиться на дві мори, тільки становить свою власну цілість. Стопа може мати найменше два склади, найбільше чотири, часом і п'ять і їх назви ті самі, що й античні — хорей, ямб, дактиль, анапест, амфібрах [ій] і т. п., тільки замість довгого складу — наголошений, а замість коротких — ненаголошені. Цю систему спочатку й називали метротонічною (В. Якубський, Наука віршування), і ця назва фактично більше відповідає цій системі,

ніж термін силаботонічний (його впровадив в поезику російський теоретик Н. В. Недоброво), оскільки наголосова система більше зв'язана з метричною, ніж із силабічною чи складочисельною, властивою переважно романським мовам.

Відмінне в цій системі також римування — різнорodne й багате — паралельне, перехресне, кільцеве, тернарне й под. Неменш різнородна в силаботонічній системі і строфа, починаючи від 2-рядкової і кінчаючи на 14-тирядкової.

Силаботонічне віршування почалося найраніше в Англії, потім прийнялося в Німеччині, після того в російському віршуванні, а накінець в українському, в другій половині 18 ст., але перевагу ця система в нас здобула аж у 19 столітті.

Певною відміною силаботонічного вірша можемо вважати т. зв. “вільний вірш” з рядками різної довготи, але того самого розміру, і “верлібр”, що має різної довготи рядки різного розміру. Докладніше про це під окремими гаслами.

Тонічна система. Ця віршова система ґрунтується на однаковій кількості наголосів у рядках, без уваги на кількість ненаголошених складів, отже, це система наголосочисельна, що числить наголоси, як силабічна склади, а силаботонічна стопи. В кожному рядку має бути однакова кількість наголосів, по два, три або чотири, тобто наголошених слів, не складів.

Тонічна система існує здавна побіч силаботонічної. Вона поєднує досвід народного й літературного віршування. В українській

поезії тонічний вірш не частий, але трапляється в Тичини, Бажа-на, хоч деякі тонічні вірші можна знайти і в Франка та в Лесі Українки. Ця система одначе в українській поезиці ще не дослідже-на.

Літ.: Л. Тимофеев. Стих и проза, М. 1938 ("Основы стихосложения", ст. 130-162); І. Кошелівець. Нариси з теорії літератури. Випуск перший. Вірш. Мюнхен, 1954; Л. Щепилова. Введение в литературоведение, М. 1956 ("Основы учения о стихе", ст. 151-185); Г. Абрамович. Введение в литературоведение, М. 1961 ("Элементы стиховедения", ст. 203-233); Г. Сидоренко. Основы лигедатурознания, К. 1962 ("Віршування", ст. 124-140); Йі ж. Віршування в українській літературі, К. 1962; И. Гуторов. Основы советского литературоведения. Минск, 1967 ("Основные системы стихосложения, ст. 247-273); Б. Томашевський. Теория литературы. Поетика (передрук 4-го видання з 1928 р.), Н. П., 1967 ("Сравнительная метрика", ст. 71-130); О. Вандура. Теория литературы. К. 1969 ("Віршування", ст. 141-179).

W. Christ. Metrik der Griechen u. Roemer, 2-te Aufl, 1870; F. Saran. Deutsche Verslehre, 1907; A. Heusler. Deutscher u. antiker Vers, 1917; P. F. Baum. The Principles of English Versification, Camb. Mass.), 1927; Gilbert Murray. The Classical Tradition in Poetry, Oxf., 1927; O. Schroeder. Griechische Versgeschichte, 1930; C. M. Levis. The Principles of English Verse, Yale, 1946; B. Snell. Griechische Metrik 1955, 1957; W. Bennet. German Verse in classical metres, Den Haag, 1963; U. v. Wilanovitz. Griechische Verskunst, 1921.

ВІРШОЗНАВСТВО, наука про вірш, частина поезики, яка вивчає теорію й історію вірша, властивості віршової мови, засади її аналізи та системи віршування.

В античні й середовічні часи віршознавство було описовою й нормативною наукою, тобто систе-

мою віршових правил, які вказували як писати вірші, тому віршознавством часто цікавилися й самі поети, як Горацій, Буальо, Віда, Прокопович та інші, зокрема в нових часах.

В 19 ст. віршознавство стало дослідною наукою, яка вивчає віршові твори і на їх основі творить теорію, яка науково пояснює вірш.

Українське віршознавство — наука ще молода і не розвинена, проте вона має вже свою історію, яка починається майже разом із самим віршуванням. Першими українськими віршознавцями були професори Київської академії, які викладали теорію вірша (пітику, як тоді казали), і вчили віршових правил, основуючись переважно на теорії чи теоретичних працях західних віршознавців доби Ренесансу, як Кастельветро, Віда, Скалігер, Понтанус та інші. Викладачі поезики звичайно готували свої курси письмово (латинською мовою), тому й чимало з них збереглося в рукописах. Друкована була тільки "Поетика" Теофана Прокоповича з 1705/9 року "De arte poetica libri tres" ("Про поетичне мистецтво в трьох книгах"), яку видав друком Г. Кониський у 1786 р. (Два примірники зберігаються в Харківській публ. бібліотеці).

Давні поетики мали й зовсім конкретні завдання — давати загальне визначення поезії, пояснювати її суть і цілі, вказувати на її характерні ознаки, зокрема обговорювати мову і давати правила писання віршів.

Окремої згадки вартий і курс поезики Григорія Сковороди "Раз-

суждение о поэзии и руководство к искусству оной”, але він не зберігся. Відомості про нього залишив його учень і друг М. Ковалінський, який згадував, що Скворода звертав особливу увагу на те, що віршова форма мусить основуватись на особливостях мови, якою вірш пишеться. З цього виходить, що окремі теоретики вірша не приймали віршових правил із Заходу невідлучно, тільки старалися збагнути суть віршової системи. Це й дає право вважати їх першими віршознавцями, оскільки вони досліджували мову й систему вірша.

Пізніше ці поетики були предметом окремих студій, як і саме віршування пізніших дослідників, з яких першим був відомий літературознавець і дослідник української літератури, Микола Петров, що написав працю “О словесных науках и литературных занятиях в Киевской академии от начала ее до преобразования в 1819 году”, в якій доказував оригінальність української літератури, що має своє власне глибоке коріння й свою історію. З тією ціллю він досліджував всі рукописні поетики 17-18 ст. та їхнє трактування й підхід до всіх родів віршування. На його думку, український книжний вірш починається не від теорії, а бере свій початок від польського силабічного вірша, але поетика мала великий вплив на “курйозні вірші”, які були в самому осередку українського віршування.

Ту саму тему, особливо поетику Гедеона Сломинського досліджував пізніше І. Жданов у праці “Замітки до історії українського

письменства 17-18 вв.”, та Володимир Перетц, що цікавився питанням впливу теорії віршування на практику в одному розділі своєї праці “Практичне застосування теорії віршування в західно-руській літературі 17-18 ст.” і прийшов до висновку, на основі віршів Герасима Смотрицького й Андрія Римші в Острозькій біблій, що перші вірші, складені не на підставі теорії, дуже скоро зникли, а їх заступили вірші складені на підставі теорії — правильно-силабічні.

Висловлювався в цій справі й інший дослідник, Павло Житецький, що заперечував погляди Перетца і підтримував погляди М. Петрова, ніби теорія польського вірша не мала ніякого впливу на український вірш, бо вона постанала саме на основі віршової творчості, пізніше. Натомість, думав він, українські книжні вірші мають більше спільного з народним віршем, аніж з метричною теорією вірша. Між силабізмом і метризмом велася, каже він, боротьба і метричні правила в граматиках кінця 16 ст. мали на меті усунути вплив польських силабічних віршів. Житецький думав, що початків силабічного вірша треба шукати в польській віршовій практиці, не в теорії.

Давнім поетикам присвятив увагу, вже в наших часах, Григорій Сивокінь, який у невеликій книжечці “Давні українські поетики” (1960) розглядає збережені рукописні поетики й дає короткий опис, зокрема розділи про вірш.

Чимало уваги присвятили дослідники й народній поезії. Одною

з найраніших праць про народний вірш було “Переднє слово” С. Счастливого до своєї збірки коломийок та шумок, які він записав і видав у 1863 р. у Львові. В передмові він підкреслює ритмічну будову коломийок, яких ритм ґрунтується на стопах з нахилом до хореїв і ямбів. Але кільканадцять років пізніше Олександр Потебня доказував (у праці “Малорусская народная песня по списку ХУІ в., 1877”), що велика кількість українських народних пісень має силабічний 12-складовий розмір з поділом на піввірші. Після нього появилось чимало інших праць, присвячених українському народному віршуванню, як О. Огоновського, П. Бажанського, О. Колесси, П. Сокальського, М. Сумцова, а зокрема В. Перетца, що перший віднайшов зв'язок українського силабічного вірша з народно-пісенним складочисленням. Цю тему ширше розробила в наших часах Галина Сидоренко в праці “Українське віршування” (К. 1972).

Багато зробив у ділянці українського віршознавства львівський учений Філярет Колесса, що досліджував ритміку народних пісень і літературних віршів. Він написав низку праць про віршову форму окремих поетів, як М. Пашкевич, Т. Шевченко, І. Франко та ін. Він старався пов'язати народні пісні з літературними віршами й доказував, що народна пісня мала великий вплив на літературну віршову творчість і заперечував погляди деяких віршознавців, ніби силабічні вірші треба вважати чужими ритмами, як думав, нпр., В. Сімович.

Ширше розвинулось українське віршознавство в 20-х роках нашого століття. Дослідники, часто самі поети, вивчали віршову техніку окремих поетів, найбільше Шевченка — його ритміку досліджували Д. Ревуцький, Д. Загул, А. Шамрай, М. Драй-Хмара, М. Грінченко, Гр. Майфет, М. Плісецький, М. Рильський, П. Волинський, Е. Шаблювський, В. Навроцький, В. Якубський, а в Галичині С. Никифоряк, Ф. Колеса, С. Смаль-Стоцький, К. Чехович.

Чимало праць написано і про віршову творчість І. Франка. М. Зеров писав про ритмічно-мелодійне багатство Франкової поезії, А. Музичка дав огляд строфічної пісенної композиції ліричних поезій Франка, а Ф. Колеса і Я. Шуст (“Поезія І. Франка і народна пісня”) доказували зв'язки Франкової віршової творчості з народно-пісенною ритмічною структурою. Про досконалість силabo-тонічних ритмів у Франка писав П. Волинський (“Поетична майстерність Івава Франка”, а С. Шаховський у монографії “Майстерність Івана Франка” писав про особливості римування, звукової інструментації й поетичної інтонації Франкових віршів.

Менше пощастило іншим поетам. В 30-40-х роках не було майже ніякої дослідної діяльності в УРСР і щоприш в 50-х роках появляються деякі праці про вірш, як от В. Лесика “Із спостережень над ритмікою поезій Якова Щоголева” (1958), С. Шаховського про ритмо-мелодіку П. Тичини (“В майстерні поетичного слова”, 1958) і (“Мистецтво поетичної деталі”, 1958),

П. Попова про систему віршування Григорія Сковороди (1960) та ін.

Чимало попрацювала над віршем Галина Сидоренко, починаючи з 1960-х років. Їй належать такі праці, як “Деякі питання ритміки поезій І. Франка”, “Павло Тичина, майстер вірша”, “Про віршову інтонацію збірника “Сад божественнїхней” Г. Сковороди” і найновіша праця “Українське віршування. Від найдавніших часів до Шевченка” (1972).

Про походження ритміки українського вірша писав ще в 20-х роках Борис Якубський, який шукав джерел силабо-тонічної ритміки в античних поетів, а для силабічного в французькій та італійській поезії. Йому опонували С. Смаль-Стоцький і К. Чехович, які трактували силабо-тонічні засади як чужинецький апарат, ворожий українській національній ритміці.

Ритміку українського вірша досліджував Б. Навроцький у праці “Мова та поезія” (1925). З новіших праць про ритміку української поезії значення має дослідження “Ритмічні засоби українського вірша” В. Ковалевського з 1960 р. та його “Рима” (1965). Г. Сивокін писав про “Об’єктивну зумовленість ритмічного вираження поезії” (1965).

В ділянці теорії вірша працювали частинно Б. Якубський “Наука віршування”, Д. Загул (“Поетика”) і С. Гординський (“Український вірш”, 1947).

Літ.: С. Счастний. Передне слово, в кн. “Коломийки и шумки”, Ль. 1863; М. Петров. О словесних науках и литературных занятиях в Киевской академии от начала ее до преобразования в 1819 году. “Труды Киев. дух. акад.”, кн. 7, 11, 12/1866, кн. 1/1867, кн. 3/1868; А. Потебня. Малорусская народная песня по списку ХУІ в., 1877; А. Потебня. Объяснения малорусских и сродних песен. X. 1883; М. Сумцов. Научное изучение колядок и щедривок. “Киев. старина” кн. 2/1884; М. Сумцов. Коломийки. “Киев. старина” 4/1883; П. Важанський. Русько-народна поетична і музикальна ритміка. Ль. 1891; С. Смаль-Стоцький. Руске віршування, в кн. “Руска граматика”, Ль. 1893, Додаток 1; В. Гнатюк. Причинок до літератури нашого віршотворства, ЗНТШ т. ХХІ/1898/1-12; В. Перетц. Малоросійские вирши и песни з записях ХУІ-ХУІІІ вв. “Изв. отд. рус. яз. и слов. АН, т. УІ, кн. 4, 1899; В. Перетц. Историко-литературные исследования и материалы, т. 1. СПб 1900, т. ІІ, 1902; П. Житецкий. [В. М. Перетц, Истор.-лит. исследования и материалы, т. 1] рецензія, “Известия ОРЯС т. У, кн. 4, 1900; С. Людкевич. Про основу і значення співності поезій Шевченка. “Мол. Україна” чч. 5-6,7/1901, ч. 4/1902; В. Перетц. Очерки из истории малорусской поэзии ХУІІІ в. “Изв. рус. яз. и слов. АН, кн. ІІ/1902; В. Перетц. К истории малорусского литературного стиха, в кн. “Историко-лит. иссл. и мат. т. ІІІ, 1902; В. Перетц. Новые данные для истории старинной украинской лирики, Спб. 1905; Ф. Колесса. Ритміка українських народних пісень, Ль. 1906; М. Возняк. До історії української вірші і драми, Ль 1910; Ф. Колесса. Про віршову

форму поезій Маркіяна Шашкевича, Льв. 1911; **І. Франко**. Студії над українськими народними піснями, Льв. 1913; **І. Франко**. До історії українського коломийкового ритму, "Україна" кн. 1/1914; **В. Сімович**. Граматика української мови. Додаток: Віршування. К. 1919; **В. Якубський**. Форма поезій Шевченка. "Шевченко", збірник, К. 1921; **В. Якубський**. Наука віршування. К. 1922; **В. Домбровський**. Українська стилістика і ритміка. П. 1923; **Ст. Гавський**. Теорія поезії, вид. 2, Х. 1924; **Д. Загул**. Рима в Кобзарі Т. Шевченка. В кн. "Шевченко", збірник, К. 1924; **С. Смаль-Стоцький**. Ритміка Шевченкової поезії. Прага, 1925; **Д. Загул**. Стара й сучасна строфіка. "Плужанин" ч. 5/1925; **В. Навроцький**. Мова та поезія. Нарис з теорії поезії. Х. 1925; **М. Возняк**. Матеріяли до української пісні і вірші. "Українсько-руський архів", т. III, 1925; **В. Якубський**. До проблеми ритму Шевченківської поезії, 1921; **Л. Кулаковський**. Ритміка мови (Тонічний віршовий ритм), "Черв. шлях" 6-7/1925/255-274; **А. Музичка**. Шлях поетичної творчості Івана Франка. К. 1927; **Ф. Колесса**. Речитативні форми в українській народній поезії. "Первісне громадянство", вип. 1-3, 1927; **К. Квітка**. З записок до ритміки українських народних пісень. "Перв. громадянство" вип. 1, 1929; **О. Сорокін**. Про вільний вірш. "Черв. шлях" ч. 7/1929; **А. Шамрай**. До еволюції коломийкового вірша в творчості Т. Шевченка. В кн. "Шевченко", річ. II, 1930; **М. Плісецький**. Ритміка поезії Шевченка. "Літ. критика" 2-3/1939/177-197; **Ф. Колесса**. Студії над поетичною творчістю Т. Шевченка, Льв. 1939; **Л. Новиченко**. Вірш Шевченка, нотатки про поезику. "Літ. газета" 19/1939; **В. Якубський**. Еле-

менти теорії літератури (поетики), К. 1940; **Ф. Колесса**. Народна пісенна ритміка в поезіях І. Франка. "Нар. творчість" ч. 1/1941; **Ф. Колесса**. Народнописенні мелодії українського Закарпаття. "Рад. Львів", ч. 1/1946; **М. Рильський**. Поетика Шевченка. Наук. записки Інст. мови й літ., т. 2, 1946; **П. Попов**. З історії поезики на Україні (XVIII-XVIII ст.). "Матеріяли до вивчення історії української літератури", т. 1/1950/392-416; **І. Кошелівець**. Нариси з теорії літератури. Вип. 1. Вірш. Мюнхен 1954; **М. Рильський**. Героїчний епос українського народу. В його ж кн. "Література і народна творчість", К. 1956; **С. Шаховський**. Майстерність Івана Франка, К. 1956; **П. Волинський**. Поетична майстерність Івана Франка, "Вітчизна" 8/1956/129-171; **Л. Стеценко**. Із спостережень над римою в ранній творчості Шевченка. Збірник 5. Шевч. наук. конф. 1957; **В. Лесик**. Із спостережень над ритмікою поезій Якова Щоголева. Збірник "Питання худ. майстерності в творах укр. письменників", Льв. 1958; **С. Шаховський**. Мистецтво поетичної деталі. "Вітчизна" 9/1958/149-163; **Я. Шуст**. Поезія Івана Франка і народна пісня. Зб. "І. Франко. Статті і матеріяли" ч. 6/1958; **В. Ковалевський**. Ритмічні засоби українського літературного вірша (Спроба систематики), К. 1960; **Г. Сидоренко**. Про вільний вірш у поезії Шевченка. Збірник праць 17-ї наук. Шевч. конф., 1960, ст. 163-172; **Г. Сидоренко**. Ритміка Шевченка. Збірник праць 9-ї Шевч. наук. конф., 1960; **Н. Чамата**. Ритмічні чинники 14-складового вірша Т. Шевченка. Збірник праць 17-ї наук. Шевч. конф., 1960, ст. 173-213; **Г. Сидоренко**. Поезія Шевченка і попередні традиції українського віршування. В кн.

“Тарас Шевченко”, зб. Київ. університету, 1961; **Е. Шаблювський**. Народ і слово Шевченка, К. 1961; **П. Волинський**. Шевченків 14-складовий вірш. Збірник праць X наук. Шевч. конф., 1962; **В. Перетц**. Из наблюдений над украинским виршеписанием ХУІ-ХУІІІ вв. В кн. “Исследования и материалы, 1962; **В. Коптілов**. Деякі мовні особливості Шевченкової рими. “Мовознавство” т. ХУІІ/1962/101-107; **Г. Сидоренко**. Павло Тичина — майстер вірша. В кн. “Павло Тичина”, збірник статей, Одеса, 1962; **Г. Сидоренко**. Віршування в українській літературі, К. 1962; **А. Кацнельсон**. Краса і сила віршованого слова. (Особливості віршованої мови), К. 1963; **В. Коптілов**. Майстерність римування в поезіях Шевченка. Збірник “Джерела мовної майстерності Т. Шевченка”, К. 1964, ст. 155-162; **Г. Сидоренко**. Наукове вивчення ритміки Т. Г. Шевченка. Зб. “Дослідження творчості Т. Г. Шевченка”, К. 1964, ст. 92-101; **Гр. Сивокінь**. Об’єктивна зумовленість ритмічного вираження поезії. В кн. “Питання соц. реалізму” вип. 2/1965/184-207; **П. Волинський**. Вірш Шевченка як складова частина його поезики. Збірник праць 13-ї наук. Шевч. конф. 1965/94-135; **В. Ковалевський**. Рима. Ритмічні засоби українського вірша, К. 1965; **Г. Сидоренко**. Деякі питання ритміки поезій Івана Франка. В кн. “Іван Франко. Статті і матеріали”, зб. ХІІ/1965/46-54; **Г. Сидоренко**. Про віршову інтонацію у збірці “Сад божественних п’єсней” Гр. Сквороди. “Рад. літ-во” 6/1966/41-47; **Г. Сидоренко**. Ритміка Шевченка, К. 1967; **С. Єрмоленко**. Синтаксис віршової мови (На матеріалі української рад. поезії), К. 1969; **Г. Сидоренко**. Розділи віршознавства.

“Укр. літ-во 6/1969/5-9; **Н. Костенко**. Поетика Миколи Бажана, К. 1970; **Г. Сидоренко**. Українське віршування. Від найдавніших часів до Шевченка, К. 1972.

“**ВІСНИК** Українського відділу народного комісаріату справ національних”, перший український журнал згаданого відділу, створеного в Москві 12. 5. 1918. Почав виходити з 23 липня того ж року і був задуманий як тижневик, що мав завдання підносити культурний рівень серед українців на російській території, але замість того став політично-пропагандивним журналом. Друкувалися там і літературні матеріали, критика, рецензії, інформації про події в Україні тощо. Вийшло всього 12 чисел. Відділ очолював відомий пізніше критик і поет Іван Кулик, заступником був С. Сова-Степняк. Обидва друкували в журналі свої “революційні вірші”. “Вісник” ставив собі завдання збирати розпрошені літературні сили й творити пролетарську літературу. Співробітниками журналу були маловідомі й сьогодні поети, як С. Руднів, П. Власенко, О. й Д. Чабани, В. Юрченко, П. Яковлів та деякі інші.

Літ.: **М. Родько**. Українська поезія перших повоєнних років, К. 1971; **С. Крижанівський**. Поезія 1917-1922 років. ІУЛ т. 6, 1970, ст. 91-135; **М. Пригодій**. Всесоюзна консолідація літератур. К. 1972 ст. 25.

“**ВІСТІ ВУЦВК**”, щоденна большевицька газета, орган т. зв. “Всеукраїнського центрального виконавчого комітету” в 1919 р. Виходила від березня до серпня 1919 р. в

Києві, а з травня 1920 до 1934 р. в Харкові, потім знову в Києві аж до 1941 р. Редакторами в ній працювали деякі українські письменники, як В. Еллан-Блакитний й О. Вишня. При газеті виходив щотижневий додаток "Література, наука, мистецтво" (з 1924 р.), який потім змінив назву на "Культура і побут" (1925-1928). В цьому додатку друкувалися поети й письменники, що прославляли новий лад — большевицьку окупацію України.

"ВІСТНИК" (1850), "повременне письмо посвященно политическому и нравственному образованию русинов австрійской держави", пресовий орган австрійського уряду у Відні для українського населення Галичини. Спочатку газета виходила у Львові під назвою "Галично-руський вістник", а в 1850 р. була перенесена до Відня й від 19 (7) лютого 1850 р. виходила під зміненою (скороченою) назвою три рази в тиждень. До цього причинився дуже впливовий у віденському міністерстві чех Бек, який спонукав цісарський уряд видавати того рода газету всіми слов'янськими мовами в Австрії.

Газету редагували Іван Гловацький, Юліян Вислобоцький і Богдан Дідицький як головний редактор. Побіч урядових та політичних матеріалів, в газеті був літературний відділ, в якому друкувалися деякі галицькі письменники того часу, але засадничо друкувалися там церковно-релігійні матеріали, спомини тощо. Газета виходила до 1866 р.

"ВІСТНИК" (1933-1939), літературно-мистецький, науковий і громадський місячний журнал, виходив у Львові в 1933-1939 рр. за редакцією Дмитра Донцова. Був продовженням повоєнного ЛНВ, що виходив за редакцією того ж Донцова в 1922-1933 рр.

Мав світоглядно - ідеологічний характер, гуртував однодумних авторів — поетів, прозаїків, публіцистів, наукових дослідників, літературознавців, але не відкидав і таких, які не заперечували й не поборювали його ідейно-художніх позицій, в центрі яких стояла проблема української нації, її незалежності й державної самостійності. Сам же редактор і був автором ідеології націоналізму, яку поширював за допомогою журналу та окремих суспільно-політичних як і літературно-критичних публікацій. В журналі виступав не тільки як ідеолог націоналістичного руху, який зродився великою мірою і з його творів, але й як суспільно-політичний і літературний публіцист-критик, що інтерпретував літературні явища в дусі своєї ідеології й літературної концепції.

Як літературний публіцист і критик стояв на позиціях німецького експресіонізму, якого суттю було прагнення й намагання змінити старий порядок і старе суспільство та замінити його новим, переробленим і перевихованим. Література й мистецтво мали бути засобами перевиховання людства.

Ці ідеї поширював "Вістник" і був тим засобом Донцова, який критикував сучасне суспільство й суспільно - політичний порядок і прагнув його змінити, а суспіль-

ство перевиховати. Він критикував попередню генерацію за безвольність, квітизм, бездейність, опортунізм, поборював провансальство, провінціалізм, імпотентний гуманітаризм, анархічну свободолюбність та інші того рода хиби, які стояли на перешкоді нації на шляху до своєї повної реалізації в формі своєї власної підметности, незалежної і самостійної державности.

Одночасно він пропонував новий образ суспільства (українського), яке творили б одиниці з цілковито відмінними рисами характеру, тобто люди нового світогляду і зовсім нової психічної організації. Він бачив сенс життя в боротьбі й революції, проголошував право на життя сильнішого, а в слід за тим давав першенство волі й почуванням перед інтелектом, себто давав перевагу діонізійському елементові Ніцше перед аполлонівським, раціоналістичним. Тому поборював раціоналізм і матеріалізм як у житті, так і в літературній творчості, натомість підносив ірраціоналізм, містицизм і волюнтаризм. Заперечував матеріалістичну імітацію природи в літературі й мистецтві і визнавав погляд, що мистецтво є експресією почувань і настроїв поета, але разом з тим поборював песимістичні й безвольні настрої, які ведуть людину до упадку, морального й національного. Натомість проповідував оптимізм, активізм і динамічне ставлення до життя. Завдання літератури бачив не в імітації природи, а в її перетворенні, тобто в перетворенні старого народництва в модерну націю. Тому величне ставив вище від прекрасного, а тра-

гічне вище від мелодраматичного.

Українську літературу критикував у різних своїх статтях та інтерпретаціях окремих письменників. Високо ставив Шевченка, Лесю Українку, І. Франка, Стефаніка, Маланюка, Телігу, а з світової літератури Вітмена, Лондона, Стендаля, Меріме, Бенуа, Рільке й інших динамічних письменників.

У "Вістнику" друкувалися визначні галицькі й еміграційні (східноукраїнські) поети й письменники, як Маланюк, Л. Мосендз, О. Теліга, Ю. Клен, Ю. Липа, В. Кравців, які разом творили т. зв. вісниківську групу, що в часі між двома світовими війнами була вершком вільної української літератури поза межами УССР і мала чималий вплив на підсоветських поетів та письменників.

З вибухом другої світової війни "Вістник" перестав появлятися.

ВІТАЛІЙ (р. н. невід. — ок. 1640), ієромонах, потім ігумен Дубенського монастиря, автор духовних віршів і книжки перекладів з грецької мови п. з. "Діоптра сиреч Зерцало извѣстное изображение живота людского в мирѣ", яка вийшла друком 1612 р. в Євє. Книжка складена з багатьох святих писань і догм отців (М. Возняк), змістом її є загально моральні, головно аскетичні роздумування і вислови. Написана прозою, але пересипана власними віршами Віталія, які є розвиненими сентенціями про марність і облудність цього світу. Віталій осуджував його за "злополученіє", "гоненіє", "суєту" "лєсть", "тщєту", "срам", осуджував людей, що прагнули панувати один над

одним. — “Веліє буйство старѣйшинства” — що вислугувались сильним світу цього — “Велія бо тшета жизнь поглубляти и человѣком смертним угоджати” — осу джував лихварство, хабарництво, пиху, закликав служити Христові й присвятити Йому своє життя.

Вірші Віталія писані високим стилем, який характеризують церковнослов'янська лексика, біблійні образи, урочисті заклики, риторичні питання, вигуки, звернення до “чителника” тощо. Вони є найдавнішою спробою українського силабічного віршування, яке в той час стояло щолши на порозі свого розвитку. Проте, “Діоттра” була досить популярна, її переписували й передруковували кілька разів впродовж 17 й 18 ст.

Літ. І. Франко. Забутий український віршописець 17 в. ЗНТШ т. 22/1898/1-16; рец.: А. Лященко. — Изв. отд. рус. яз и слов. АН, т. У кн. 2/1900/711; М. Возняк. Віталій і його Діоттра. ІУЛ т. 2/1921/114-115; М. Грицай. Давня українська поезія. К. 1972, ст. 22-24.

“ВІТРИЛА”, низка альманахів молодих авторів України, що появляються з 1965 р. в видавництві “Молодь” у Києві. Містять переважно перші твори молодих поетів, прозаїків і перекладачів, але переважають поети, яких в альманахах 90 відсотків. Велика більшість із них ще не виступали із своїми творами на сторінках періодичних видань і в альманахах виступають уперше, деякі одначе вже пробували свого пера деінде. Окрім українських творів, трапляються й іншомовні, головню російські, або й українці, що пишуть

російською мовою. В деяких альманахах виступають із своїми творами й молоді мистці.

Тематика творів у “Вітрилах” багата й різнородна — дрібна і значима, громадська, партійна, військово-воєнна, родинна й особиста. Чимало віршів присвячено минулому й майбутньому рідного народу й рідної землі, поети шукають свого коріння й висловлюють своє ставлення до рідного народу, його мови й культури. Поетичний рівень творів нерівний, але майже всі відзначаються мовною культурою. Деяким авторам бракує ще досвіду й технічної вправности, але чимало з них висловлюються гладко й плинно, доброю віршовою формою. Багато пишуть вільним віршем і верлібром, інші тримаються канонічної форми. Одні йдуть у сліди старших “шестидесятників”, інші прагнуть бути модерністами простішим способом. Більшість поетів іде вірно й неохитно за “законами партії”, а деякі пробують іти за законами краси. Закони партії обов'язкові, очевидно, для всіх, але деякі поети шукають і власної дороги. Більшість творів в альманахах — середньої якості, але трапляються й більше талановиті. Деякі з тих, що виступали в перших альманахах, вийшли вже на ширший шлях і друкуються в періодичних виданнях, а декілька встигли вже виступити із першими збірками.

Кожний автор представлений своєю світлиною і біографічною довідкою, яка дає можливість орієнтуватися в його біографії. З 1965 р. вийшло 6 річників: 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970/71.

Літ.: М. Данько. Вітрила напнуто — в дорогу ["Вітрила-65"], "Дніпро" 5/1967/155-6; Ол. Моторний. Під вітрилами молодості ["Вітрила-65"], "Вітчизна" 6/1967/196-7; В. П'янов. З чим ідеш до людей ["Вітрила-67"], "Літ. Україна" ч. 25/1968/3; М. Паламарчук. Вітрила і штіль ["Вітрила-67"], "Жовтень" 10/1968/155-6; Ст. Крижанівський. Книга молодих надій ["Вітрила-69"], "Літ. Україна" 66/1970/3; І. Нелін. Живчик народу б'є... "Визв. шлях" ч. 9/1970/1070-71; С. Шаховський. Молода поезія в молодіжному видавництві, "Літ. Україна" ч. 21/1972/3.

"ВІТЧИЗНА" (1938-), літературно-мистецький і суспільно-політичний журнал Спілки письменників України. Почав виходити в 1933 р. в Харкові під назвою "Радянська література", з 1934 до 1941 р. виходив у Києві, під час нім.-сов. війни під тією ж назвою в Уфі, з листопада 1943 р. в Москві, а з березня 1944 р. знову в Києві. З початком 1946 р. прибрав назву "Вітчизна" і під нею появляється й досі. Після війни, в 1945-6 рр., пробував відхилитися від партійної лінії, але ЦК КПУ гостро засудив відхилення й помилки і направив на партійну інтернаціональну путь.

Завдання журналу перш за все суспільно - політичні підвищення комуністичної ідейності і виховування в душі комуністичної ідеології з метою побудови "нового комуністичного суспільства". Мистецькі цілі в першій стадії взагалі не входили в рахубу, а після 20-го з'їзду КПСС і після проголошення Сталіна "ворогом народу" (Хрущов), журнал почав звертати більше уваги на мистецьку якість літературних творів, оскільки партія переконалася, що партійної ма-

кулятури, якою журнал був виповнений, ніхто не читав. З того часу в журналі почали появлятися літературно-критичні й теоретичні матеріали та статті про літературну критику, здебільшого про те, якою повинна бути літературна критика. Тоді в журналі почали появлятися твори на вищому мистецькому рівні і критика почала ближче придивлятися мистецькій якості літературних творів, проте критика й автори все одно головну увагу звертають на "ідейний зміст" творів, а "художня сторінка" має тим самим другорядне значення, хоч не таке другорядне, як давніше.

Літ.: О. Дяченко. "Вітчизна критична", "Літ. газета" 44/1961/3; В. Дончик. Світло в кришталі, "Літ. газета" 50/1961/2; І. Світличний. Міряти високою мірою, "Літ. газета" 93/1961/3; Ол. Моторний. Подих життя; по сторінках журналів, "Літ. газета" 5/1961/3; [Без підп.]. В київській секції критиків та літературознавців, обговорення журналу роботи критичного відділу "Вітчизна"... "Вітчизна" 9/1961/205; М. Сидоряк. Позиція, вимогливість, рівень ["Вітчизна" 1-10, 1964], "Літ. Україна" 91/1964/1-2; Вс. Ткаченко. Критична температура "Вітчизни", "Літ. Україна" 5/1964]2; М. Острик. Обрії критичної думки. По сторінках ж. "Вітчизна", "Літ. Україна" 74/1969/1; М. Малиновська. Межі рівноваги [Проза "Вітчизни" в 1969 р.], "Літ. Україна" 70/1969/3; В. Брюгген. Прагнення поетичної наснаги [поезія ж. "Вітчизна" за 1969 р.] "Літ. Україна" 70/1969/3.

ВІТРОВА МАРУСЯ, псевдонім Володимира Самійленка.

ВІТЧИЗНЯНА ВІЙНА ("Велика"), улюблена тема підсоветської літератури після другої світової війни, до якої часто звертаються й ук-

раїнські письменники, що прагнуть задовільнити партію і прославити "подвиги радянських людей" в роки війни. В програму входить і партійне бажання показати противоюснну й мирну політику Сов. союзу та його "миролюбність". Серед творів про "вітчизняну війну" більшість показують переважно зовнішню сторінку війни, легкі перемоги сов. армії, парадність і всегероїчність, щоб підкреслити вагтості комунізму — "нового ладу" й "нового суспільства". Герої багатьох повістей і романів на цю тему — це завжди люди "хрустальної чистоти і носії високих ідеалів гуманізму й свободи". "Мужність і стійкість, глибока віра у торжество своєї справи, визволення народів і встановлення миру на воій землі", це важливі риси сов. вояків.

З безлічі творів на цю тему сов. критика відзначила такі, як "Людина і зброя" О. Гончара, "Європа 45" П. Загребельного, "Гнівний Стратіон" В. Земляка, "Тамара" А. Хижняка, "Надія" Я. Ваша, "Стартують винищувачі" І. Гребенюка, "Гарячі руки" В. Козаченка, "Дикий мед" Л. Первомайського, "Вир" Г. Тютюнника, "Тополя на тому березі" С. Голованівського, "Батальйон необмундированих" Д. Міщенко, "Дві доби мовчання" П. Гуріненка, "Таємниця соколиного бору" і "Сдина" Ю. Збанацького, "Коли закипала кров" В. Речмедина, "Чорна буря" В. Питльованого, "Київські ночі" С. Жураховича, "Київський зошит" В. Собка, "Ми відходили останніми" М. Шеремета та ще декілька. З мистецького боку лиш деякі з цих

творів варті уваги, а більшість не підносяться понад пересічний рівень сов. літератури. Неприродністю вражає типова советська однобічність і скрайня суб'єктивність — все, що комуністичне — героїчне, величне, ідеальне, все інше — низьке, маловажне, зрадницьке і т. п.

Літ.: Гр. Вартанов. Героїка вітчизняної війни. "Жовтень" 2/1961/144-150; М. Кисельов. Час і подвиг. "Прапор" 6/1965/88-95; О. Дяченко. Подвиг народу. Велика вітчизняна війна в українській радянській прозі. К. 1966, 246 ст.; Ю. Бедзик. Світ великих напруг. "Літ. Україна" 31/1966/1-3; М. Логвиненко. Воєнно-патріотична тема в радянській літературі. "Укр. м. в шк." 5/1970/1...; М. Кисельов. Війною мобілізовані (воєнні п'єси) "Дніпро" 5/1970/142-152; І. Співак. Радянська поезія періоду великої вітчизняної війни. Льв. 1972.

ВИЩИЙ ОЛЕГ, один із псевдонімів Миколи Вороного, а також Ольги Косач (Олени Пчілки).

ВІЧНІ ОБРАЗИ, в літературознавстві, зокрема в літературній критиці "вічними" називають образи світової літератури, які, втративши місцеве, побутове або історичне значення, стали загальними, світовими й непроминальними, що переходять з покоління в покоління і появляються в багатьох літературах. Один із найстарших, це образ Прометея, що появляється в багатьох літературах або й неодноразово в одній літературі, напр., в українській літературі часто появляється образ Прометея — в Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Рильського, П. Тичини, А. Малишка. Різні письменники різно наголошують риси цього образу,

але найчастіше імponує його невгнутість, непокірливість, гордість, сила духа, непримиренність тощо. Вперше з'явився цей образ в античній грецькій літературі, наперед у Гезіода, потім в Есхіла, а від нього перейшов у світову літературу Гете, Шекспір, Шеллі, Вольтер, Байрон та ін.).

Вічним образом можна вважати і Юду-зрадника, що в українській літературі виступає в драматичній поемі Лесі Українки "На полі крові".

Деякі інші вічні образи повторюються в світовій літературі бодай окремими рисами, як Гамлет, Тартюф, Дон Кіхот — знов же в драмі Лесі Українки "Камінний господар" — Фауст (в драмі О. Левади) та інші.

Зближені до вічних образів бувають "вічні теми", які цікавлять письменників і взагалі всіх людей всіх часів, країв і народів. Такими темами є людські почування й пристрасті, як любов, ненависть, ревнощі, заздрість, прагнення помсти, почуття вищости, подружнн вірність, взаємини між батьками й дітьми тощо.

ВЛАД Марія (1940-), молода поетка з Гуцульщини, нар. в с. Розтоках, Косівського району, в селянській родині. По закінченні серед. школи, вчилася на журналістичному факультеті Львівського університету і після закінчення студій працювала в місцевій газеті в м. Косові, а сьогодні працює жур-

налісткою в провінційній газеті на Київщині.

Писати почала ще в середній школі, друкувалася в кварталнику "Поезії" та в ж. "Дніпро" (новеля "Вісиця"). Перша збірка поезій, "Грають в дримби вітри", вийшла в 1971 р. Її поезія сяє кольоритними самобутніми камінцями у барвистій мозаїці талановитих гуцульських майстрів (А. Кацнельсон). Вірш у Марії Влад легкий і мелодійний, вона пише вільним віршем і канонічним, вмiє старе, сто разів переспіване, зробити новим, сказати по-своєму. Леся Українка має ще одну талановиту доню. В 1973 р. вийшла друга збірка поезій "Живиця".

Літ.: А. Кацнельсон. Марія Влад; вступна стаття в зб. "Грають в дримби вітри", К. 1971; Ст. Крижанівський. Шосте чуття ["Грають в дримби вітри"], "Літ. Україна" 36/1971/3; В. Марцінко. Почуття високі та чесні [те саме], "Жовтень" ч. 7/1972/157.

ВЛАДИМИР всьх славленно російських стран князь и повелитель...", історична "трагедокомедія", один із найвизначніших творів української драматичної літератури 17-18 ст. відомого письменника й професора Києво-Могилянської Академії, Теофана Прокоповича, написана 1705 р. і виставлена того ж року, 3-го липня, на сцені Київської академії. Автор її в тому часі якраз починав в Академії свою учительську діяльність (з 1704 р.), де викладав поезику (пїтику) і на зразок для студентів написав цю історичну "трагедокомедію".

Темою драми є історична діяльність князя Володимира Великого — прийняття християнства для всі-

єї імперії Руси-України. В історії української літератури це перший драматичний твір на історичну тему з певними політичними інтенціями. Автор показує боротьбу Володимира проти поганства за прийняття християнства, боротьбу нових ідей із старими й перестарілими.

Драма написана в бароковому стилі, хоч без перебільшеної пишномовності, проте з типовою бароковою антитезою, яка полягає в поєднанні трагедійно-величного з побутово-комічним, тому драма й названа "трагедокомедією". Образи персонажів теж основані на антитезі, нпр., жреці хваляться могутністю і чудодійною силою, хоч в дійсності вони боягузи, дармоїди й брехуни, що на словах турбуються за долю своїх богів, а в дійсності дбають тільки про свої власні користі.

В композиції драми автор ішов за теорією французького псевдоклясизму, яка вимагала трьох едностей: часу, місця й дії. Дійові особи творять дві протилежні групи: позитивних і негативних, з підкресленням головної риси особи. Драма побудована за класичним зразком і складається з пролога, п'яťох актів та епілога. Закінчується хором янголів, які прославляють діяльність Володимира, головного героя драми. Автор змалював його як освіченого державно-політичного діяча, розумного й енергійного володаря, що прагне вивести нарід з темноти й нещастя на шлях освіти й поступу. Перед тим, як рішитись на велике діло, він переживає хвилини вагання, побоюючись, що прийняте з

Греції християнство може з собою принести і підкорення грецьким владикам, а до того він допустити не хотів. Окрім того, він переживає і внутрішні змагання з самим собою — з одного боку стоять його власні гордощі й сумніви та поганські звички й уподобання, а з другого — прагнення освіти й поступу для країни. Автор виводить на сцену біса тіла, який путив у серце князеві триста затруєних любов'ю стріл, тому князь захоплюється любов'ю трьохсот жінок, але йому приходиться з допомогою грецький філософ, який перемагає в дискусії князевих антагоністів, поганських жреців, викриваючи їх невігластво, а князеві пояснює правди християнської віри. Тоді князь і рішається на важливий крок, усвідомлюючи, що "вчитися доброму во всяком нестидно єсть времени", і наказує знищити поганських божків.

"Владимир" оцінений дослідниками як високоякісний драматичний твір, що в розвитку української літератури становить новий етап — синтезу всього попереднього розвитку драматичної літератури і зразком для пізніших драм (О. Мишанич). Письменник відійшов від алегорично-моралізаторських великодніх драм типу мораліте та міраклів і створив зразок історичної драми з психологічним поглибленням характерів. Новістю в драмі є й сама тема з рідної історії, що в класичній драмі було недопустиме.

Деякі дослідники думають, що драма була спрямована в сучасне життя, начебто автор мав на думці реформи царя Петра I, якого

хотів прославити, але більше пере-
конлива видається друга концеп-
ція, що драма присвячена гетьма-
нові Мазепі, великому культурно-
му діячеві того часу. Мало прав-
доподібне, щоб автор, починаючи
свою учительську діяльність у
Київській академії, якою опікував-
ся гетьман Мазепа, міг мати на
думці якраз не його, а царя Петра,
до якого він тоді не мав ніякого
стосунку, бо помічником його став
аж через десять років. Автор, прав-
да, згадує в кінцевому хорі дра-
ми побіч Мазепи і царя Петра,
якого „Мазепа був „намісником”,
але це зовсім неvistачальний до-
каз на те, що драма є панегіриком
цареві Петрові. Натомість доказом,
що драма була присвячена Мазе-
пі, є сам заголовок драми: „нинѣ
же в преславной академѣи Моги-
ло-Мазеповианской киевской, при-
вѣтствующей ясновельможного его
царского пресвѣтлого величества
войска запорожского обоих стран
Днепра гетмана и славного чину
святого Андрея апостола кавали-
ера Иоанна Мазепи, превеликого
своего ктитора...”

Окрім того, в „Пролозі к слиша-
телем” автор подає причину напи-
сання драми — він прагнув при-
гадати дітям про їхніх предків і,
порівнюючи гетьмана з князем, по-
казати, що гетьман дорівнює кня-
зеві як його наслідник і послідов-
ник („Зри себе самого в Владиме-
рѣ, зри в позорѣ сем аки в зер-
цалѣ, твою храбрость, твою славу...
твоє истинное благолюбие, твою
искреннюю к православной апо-
столской единой кафолической вѣ-
ры нашей ревност и усердие”).

Драма закінчується хором Ан-

дрея апостола з янголами, перед
очима якого пересуваються окремі
події української історії. В другій
частині хор прославляє митрополи-
та Варлаама Ясинського й гетьма-
на Мазепу, називаючи його най-
славнішим полководцем і батьком
країни, що прикрасив Київ гарни-
ми будинками, між якими найкра-
щий будинок Академії. Про царя
згадується тут всього два рази,
але зовсім принагідно й другоряд-
но.

А все таки деякі дослідники всу-
переч безсумнівним фактам і даль-
ше повторюють російську версію,
що автор драми мав на меті про-
славити політику й реформи царя
Петра (О. Вілецький, О. Мишанич,
В. Сапун).

Літ.: Н. Петров. Киевская искус-
ственная литература ХУІІІ века,
преим. драматическая, „Труды
Киев. дух. акад.” чч. 4, 6, 10/1879/
453-479; 183-204, 227-269, чч. 66, 8/
1880/236-272, 554-574. Окрема від-
битка, К. 1880; Н. Тихонравов. Тра-
гедия Феофана Прокоповича „Вла-
димир”, ЖМНП ч. 203/1879/52-96;
В. Мочульський. Отношение южно-
русской схоластики ХУІІ в. к лож-
ноклассицизму ХУІІІ в., ЖМНП ч.
354/1904/361-379; В. Щурат. Драма
посвячена Мазепі „Неділя” ч. 1/
1911/2; Н. И. Петров. Очерки
из истории украинской литерату-
ры ХУІІ и ХУІІІ веков. Киевская
искусственная литература преим.
драматическая. К. 1911; Я. Горди-
нський. „Владимир” Теофана Про-
коповича ЗНТШ т. 130/1920/19-71,
т. 131/1921/65-122, т. 132/1922/30-
134; М. Возняк. Трагедокомедія
Теофана Прокоповича, „Іст. укр.
літ.” т. ІІІ, 1924, ст. 207-215; О.
Мишанич. Історичні драми. Іст. укр.
літ.” АН т. 1/1967/476-479; В. Са-
пун. До питання про гіперболу і
гротеск в українській літературі 18
ст., „Укр. літ-во” вип. 6/1967/17-22;
Обширніша бібліографія: Л. Мах-
новець та ін. Прокопович Феофан.
Укр. письменники; біо-бібліогр.
словник т. І/1960/490-502.

ВЛАДКО Володимир (8. 1. 1901-),

підсов. письменник, що спеціалізується в жанрі наукової фантастики. Народ. в Ленінграді в родині українських службовців. Вчився в реальній школі й Інституті нар.

освіти, після того працював журналістом у газетах і журналах, багато подорожував і писав репортажі й нариси про те, що бачив і чув. Був теж за кордоном. Під час нім.-сов. війни працював у м. Саратові в українській радіостанції як політичний коментатор, з 1944 р. був "власним кореспондентом" газети "Правда" на Харківську область і "спецкореспондентом" інформаційного бюро, потім начальником Головного репертуарного комітету УССР (1947-1951) і рівночасно головним редактором ж. "Радянське мистецтво". В 1951-56 рр. завідував українським відділом рос. "Літературної газети", а після того перейшов на літературну роботу.

Писати почав у 1917 р. як журналіст та рецензент і фейлетоніст. Окремо вийшов перший його нарис про фабрику паперу п. з. "Балахна — країна паперова" (Балахнянський паперово-целюльозний комбінат 1930, 30 ст.), потім "Донбас — золота країна; нариси сучасного Донбасу" (1930, 78 ст.), "Сто сорок тисяч автомобілів на рік" (про Нижегородську фабрику авт, 1930, 32 ст.), "Наш радянський час" (1931, 24 ст.), "Про пошук"; нариси про шкільних дітей (1931, 16 ст.), "Тракторбуд" (1931,

32 ст.), "Чорна кров землі — нафта" (1931, 28 ст.), "Запряжене сонце" (1931, 16 ст.), "Тисячу кілометрів на добу паперу" (1931, 44 ст.), "Троє за одним маршрутом" (невигадана подорож, 1931, 218 ст.), "Люди кар'єри, домни" (1932, 74 ст.), "Патріотки" (1941, 8 ст.), "Наше завтра" (1947, 40 ст.).

Попри нариси видав і кілька збірок оповідань: "Капітан Штенсель" (для дітей дошк. віку), "Давній ворог" (воєнні оповідання) (1941, 48 ст.), "Чарівні оповідання" (для дітей, 1966, 88 ст.).

В 1930 р. почав працювати в жанрі фантастичного роману і першим його твором в цьому жанрі була соц. фантастична повість "Ідуть роботарі" (1931, 200 ст.), в якій він показує як "буржуазія, безсила приборкати революційні маси народу", винаходить механічних робітників (роботів) і хоче ними заступити живих людей, щоб паралізувати революційні дії (М. Пивоваров). Таким способом залізні робітники заступили живих людей при верстатах і придушують промінням смерті повстання. Кидається ввічі надуманість і примітивізм думання, невивагливість в опрацюванні теми тощо.

Друга фантастична повість, "Аргонавти всесвіту", появилася в 1935 р., а в новій, майже зовсім переробленій редакції, в 1958 р., про намагання людини дослідити всесвіт. Наукова експедиція, здобувши Місяць, летить ракетою на Венеру й осідає на ній, подивляючись її вельми дивний світ. Зображуючи її природу, автор оснований на "наукових даних" (видуманих). Як тепер показується, ав-

тор не мав вернівського відчуття можливої реальності, бо на Венері немає чого подивлятися.

В наступній повісті, “Чудесний генератор” (1935, 216 ст.), молоді сов. дослідники намагаються застосувати ультракороткі хвилі в народному господарстві і встановляють, що ультракороткі хвилі спонукують швидкий розвиток живих організмів.

Дальший твір, це “Нащадки скіфів” (1939, 310 ст.) скерований в минуле; автор розповідає, освоюючись і на археологічних збудовках, про скитські часи на території України й відгадує їхнє життя та суспільні стосунки. Геологічна експедиція в Донбасі знаходить якусь загадкову печеру, а в ній невідомий світ — давніх скитів, що живуть своїм прадавнім життям, яке автор не досить переконливо змальовує.

До фантастичного жанру належить також збірка “Дванадцять оповідань” (1936, 226 ст.), в яких опрацьовані деякі науково-технічні теми, а в інших теми війни майбутнього. Автор передбачає уявою різні винаходи, які знайшли застосування в 2-ій світовій війні.

Після 1939 р. письменник був діяльний в інших ділянках і до фантастичної тематики повернувся аж у 1956 р., переробивши наперед повість “Нащадки скіфів”, якими партійна критика не була задоволена. В 1959 р. написав нову повість, “Сивий капітан” (367 ст.), в 1963 р. “Позичений час” 1,112 ст.), а в 1965 р. “Фіолетова загибель”, в якій дав собі волю покепкувати з молодих американських дослідників, змалювавши їх як наївних

і непрактичних молодих науковців, що вибралися на прогулянку в нетрі стейту Айдаго, де знайшли метеорит з фіолетною пліснявою, яка мала нищівну силу, і не знали що з ним, метеоритом, робити. Під час експериментування один з них згинув, а два на смерть пошварилися і розійшлися назавжди.

Наступна повість “Залізний бунт” (1967), це докорінно перероблена перша повість, “Ідуть роботаї”, з 1935 р.

Літ.: М. Бровар (Пивоваров). Владко В. “Чудесний генератор”, “Літ. критика” ч. 1/1935/119-122; М. Трубіайні. Подорож в законсервовану країну [“Нащадки скіфів”], “Літ. журнал” ч. 10/1940/119-122; М. Греневський. Фантастика і дійсність, “Вітчизна” ч. 10/1948/170-172; М. Пивоваров. Науково-фантастичний жанр в українській радянській літературі, “Вітчизна” 10/1954/143-144, 149; Його ж. Фантастику надихає сучасність (До 60-річчя з дня народження), “Літ. га зета” ч. 4/1961/3; Вік. Кузьменко. Порох уже винайшли давно [“Фіолетова загибель”], “Літ. Україна” ч. 29/1966/3; М. Дашків. Кризь час і простір. Володимир Владку — 70, “Літ. Україна” ч. 102/1970/2,

ВЛАСЕНКО Владлен (5. 12. 1927 — 6. 10. 1963), вітчизняний літературознавець, старший науковий співробітник Інституту літератури АН. Нар. в м. Запоріжжі, на 15 році життя втратив обидвоє батьків і пішов працювати автосльосарем та ремонтником в Омськ, потім працював токарем на оборонному заводі і вчився в вечірній школі, а після того на факультеті журналістики в Київському університеті і рівночасно виконував різні роботи коректора й літературного ро-

бітника в обласних та столичних газетах. По закінченні студій, працював в бюро відділу суспільних наук АН і готувався до наукової роботи. В 1956 р. захистив дисертацію про “Нарис на сторінках республіканської преси повоєнного періоду (1945-1956)” і став на роботу в Інституті літератури АН, а при тому продовжував журналістичну роботу, писав статті й рецензії, виступав у радіо й телевізії з доповідями про сов. літературу. В 1959 р. видав першу свою літературно-критичну працю “Мирослав Ірчан”, а спільно з А. Ковтуненком написав монографію “Робітничий клас в українській радянській прозі” (1960), в якій досліджував розвиток образу “позитивного героя” в сов. літературі. В черговій праці, “Людина і праця”, досліджує розвиток теми соц. праці в українській підсовєтській прозі після війни. Окрім того, брав участь у підготові 2-го видання “Історії української радянської літератури” розділом про творчість Юрія Смолича, був упорядником тритомника творів Я. Галана і написав понад пів сотні літературних нарисів і розвідок на теми теорії й історії підсов. літератури. В останніх часах працював над творчістю Юрія Збанацького і над великою книгою “Володар світу”. Важніші статті в журналах і збірниках: “Повість І. С. Нечуй-Левицького “Кайдашева сім’я”, (“Рад. літ-во” ч. 5/1963/107-113); “Правофлангові життя — правофлангові літератури”, (“Рад. літ-во” ч. 5/1961/17-31); “Петро Лісовий” (“Рад. літ-во” 3/1959/82-88); “Живі традиції” (спільно з А. Ковтуненком, “Рад. літ-во” ч. 4/1961/25-40).

Літ.: [Без підп.] В. П. Власенко; [некролог]. “Рад. літ-во” ч. 6/1963/154.

ВЛАСЕНКО Іван (25. 11. 1934-), підсов. письменник молодого покоління, нар. в с. Недригайлові на Сумщині. Вчився в середній школі і в Київському університеті на факультеті журналістики. Після студій став працювати секретарем Комісії критики СПУ. Видав збірку байок “Залп” (1966), “Едельвайс кохання” і повість “Дорога до себе” (1972). Від 1973 р. член СПУ.

“ВЛАСНОТВОРНІЙ ОБРАЗ чоловіколюбя божія” (1737), великодня драма професора поезики в Київській академії, Митрофана Довгалевського, на біблійні теми (створення людини, вигнання з раю і перемога над смертю), виставлена на сцені Київської академії 10 квітня 1737 р. Між окремими явами йшли інтермедії, яких було п’ять, вони в’язалися частинно з окремими явами драми. Драма має тільки одну дію на п’ять сцен, пролог і п’ять кантів. В першій сцені або яві виступають алегоричні персонажі, як Божа Рада, Справедливість і Божа Любов, які створюють Людину, в другій яві Божа Любов веде Людину в рай і дає їй першу заповідь, але Принада намовляє Людину зламати заповідь, в третій яві Божа Справедливість проганяє Людину до пекла, в четвертій чорт гріомфує над Людиною, а в п’ятій Божа Любов виводить Людину з пекла і дає їй волю.

З цими явами в’яжуться п’ять інтермедій, що мають паралельні

сцени з реального життя, нпр., в 1-й сцені драми сперечаються між собою Божа Рада й Справедливість, а Божа Ласка їх мирить, в інтермедії сперечаються два селяни, де їм закинути сіті, а третій їх погоджує. Подібний паралелізм переведений і в інших інтермедіях, які в історії української літератури уважаються найкращими з усіх.

ВЛАСТИВИТЬ (нім. Айгеншафт), певна якість або сутність речі, яка її характеризує і її подібність до інших речей або відмінність від них. Кожна річ має певні, властиві тільки їй, риси, яких поєднання виражає її якість. Але щоб мати якість, річ мусить мати певні властивості, сутєві для неї, без яких вона не була б тим, чим є, хоч бувають властивості і несутєві, випадкові й другорядні, для окреслення якості неконечні.

В літературі кожний окремих вид і жанр мають свої властивості, які їх відрізняють від інших видів і жанрів.

ВЛИЗЬКО ОЛЕКСА (17. 2. 1908 —

16.12. 1934), талановитий молодий поет 20-х років розстріляний більшовиками в 1934 р. за вдуманий «саботаж і диверсійні акти з вогнепальною зброєю й гранатами». Народився в с. Коростені, Староруського повіту кол. Новгородської губернії в родині дяка, пізніше сільського вчителя (за інформаціями БВсл — в самому

Новгороді в родині службовця). В 1917 р. батько репатріювався з родиною в рідну Сингаївку на Звенигородщині, звідки походив. На 13-му році захворів на скарлятину і втратив слух, частинно й мову, і з ним порозумівалися переважно письмово, бо говорив дуже слабо.

Вчився в початковій школі в Новгороді, потім у середній школі в м. Городищі, а після того в Київському ІНО на мовно-літературному факультеті. В 1925 р. поїхав в Київ, де й жив потім постійно, але нерідко їздив до Харкова, що був тоді столицею окупованої України. В 1928 р. їздив до Німеччини (Берлін, Ессен, Кельн) лікувати глухоту, але без успіху. В 1929 р. їздив на Памір. По вбивстві Кірова був вплутаний в «диверсійну акцію», яка мала на меті повалити робітничу-пролетарську владу, і наглим судом Московської виїзної сесії був засуджений, без слідства, на кару смерті й розстріляний 16 грудня 1934 р., разом з іншими письменниками, як К. Вуревій, Г. Косинка, Е. Плужник, Д. Фальківський, І. Шевченко та багато інших українських культурних діячів. Причина наглого суду над ним невідома, але можна здогадуватися, що нею була донощицька критика на його збірку «Моє ударне» Андрія Костенка, який оцінив її як «ворожу пролетаріятові пропаганду».

Писати почав ще в юності, але перший вірш, «Серце на Норд», надрукований був у 1925 р. в журналі «Глобус», якого редактором був тоді Б. Антоненко-Давидович, що запросив його до співпраці. З

того часу його вірші появляються в багатьох періодичних виданнях, як “Всесвіт”, “Гарт”, “Життя і революція”, “Молодняк”, Комсомолец України”, “Культура і побут”, “Нова генерація” й “Червоний шлях”.

Перша збірка поезій “За всіх скажу” появилася в 1927 р. (“В ній була не тільки щедрість юнацького серця, але й зрілість молодого розуму” — Л. Первомайський) й була нагороджена премією міністерства освіти (НКО) до десятиліття “великого жовтня” й була високо оцінена критикою, так що негайно розійшлася і ще того самого року була перевидана п. з. “Поезії” у виданні ВУСПП. До речі буде згадати, що Влизько належав спочатку до “Молодняка”, потім перейшов до ВУСПП, а пізніше до футуристичної “Нової генерації”.

Поезії цієї першої збірки захоплювали тим, що були контрастом до сучасного віршування на партійні теми, яке виявляло виразні ознаки занепаду, бо “революція” вже пережилася й поети шукали іншої тематики, колишній громадський патос погасав, індивідуалістичні настрої переважали, а з ними прийшов песимізм і зневіра. Поезія Влизька натомість залунала свіжо, бадьоро й оптимістично, тому партія удостоїла її “жовтневою премією”, бо поет “прагнув світла, ясности, вогню, сонця, простору” й готов був обняти цілий світ, подібно, як і партія прагнула поширитися на цілий світ, а крім того, поет говорив про нову епоху, якої “велич відчував усім еством”, знов же як і комуністи від-

чували “велич своєї епохи”. Чи мав поет те саме на думці, що й вони, про це можна дискутувати, але він мав сонце у кепені як писав прохи пізніше про себе В. І. Антонич, тому в його поезії було багато сонячної ясности, бадьорости й життєрадісности. В ній відбивалася поетова щирість відчувань і напружена вольова активність, як сказав інший поет, словом, романтичне відчування й сприймання життя. “Що романтиком я народився, це написано і на виду”, писав він сам в одному вірші, і “простелив свій шлях, де романтики шалений лет”.

В наступних роках появилися ще такі його збірки: “Живу, працюю” (1930, 198 ст.), “Книга балад” (1930, 56 ст.), збірка вибраних віршів “Рейс” (1930, 44 ст.), збірка на німецькі теми “Гох Дойчлянд” (1930), зб. “Гарматній марш” (1931), репортаж із поїздки до Німеччини “Поїзди їдуть на Берлін” (1931), збірка пропагандивних віршів “Моє ударне” (1931, 78 ст.), збірка морських поезій “П’яний корабель” (1933) і остання збірка “Мій друг Дон Жуан” (1934).

Влизько починав свою поетичну кар’єру як комсомолец, хоч справді комсомольського в нього було небагато, але він, як багато інших молодих поетів, захоплювався бойовими й ударними гаслами, які поривали його більше, ніж саме життя, до речі, убоге й мізерне й дуже далеке від зображеного в літературі. Але він був молодий, поривний і запальний, повний енергії й легко податливий на загальні кличі, тому й захоплювався, часом і недоречно, всім, ніби від-

чував “небувалу красу, яка творилася на землі” й прославляв “нову культуру й нову музику життя”, якої в дійсності не було, вона існувала в уяві тих, що захоплювалися великими гаслами. Та небуденний талант молодого поета-романтика, що все бачив у соняшному світлі й золотих кольорах, мусів виявлятися хочби в агітаційних віршах і висловлюватись захоплено, емоційно, хоч нерідко й публіцистично, декламаційно й патетично.

Проте він сприймав світ не тільки індивідуально, але й індивідуалістично, йому прикметний був суб'єктивний вияв романтичного захоплення навіть тим, бодай якоюсь мірою, що діялося в дійсності. Але глибоко в душі він вірив, бодай спочатку, що в тій “новій формі” нарід його житиме спокійно й свobodно, тому й охочий був будувати “нову культуру”, а будвши з природи оптимістом, бачив майбутнє в золотих кольорах.

В другій збірці, і частинно в дальших, Влизько став на позиції футуризму й дивився на світ футуристично - експресіоністичними очима. Після появи першої збірки, він пристав до Семенкової “Нової генерації”, яка проповідувала нове мистецтво майбутнього й заперечувала все надбання минулого. На деякий час він захоплювався цією ідеєю, хоч не так радикально, як Семенко, і Данте з Петраркою та “недоречно геніяльного Рафаеля” уважав анахронізмом, романтизм і романтика втратили для нього значення, а “Пісня про Нібелунгів” стала для нього “середовічним чортовинням”. Проте,

відкидаючи мистецтво минулого, він ніяк не відрікався його мистецьких досягнень, від яких не міг увільнитися і в висліді признався, що він “недалекий од рафаелізму”. Але в поезії намагався бути інтелектуалістом, згідно з естетикою футуризму, яка вимагала творити функціональну поезію, якій у житті призначена певна функція. Та інтелектуалізм його поетичній природі був чужий, він не міг писати поезії з розуму, як Важан, що теж свого часу футуристом, його властивістю був світ уяви, глибока емоційність, творчість серця, не розуму.

Окремої уваги варті його балади, зібрані в “Книзі балад” з метафоричними заголовками, як “Балада про короткозоре Ельдорадо”, “Балада про остаточно коротке Ельдорадо”, “Балада про двозначну волошку”, “Балада про зайві очі” та ін. Остання нагадує трохи драматичні поеми Лесі Українки, що опрацьовувала чужинну тематику з думкою про рідний край і нарід. Він говорить про жорстокість і безоглядність східніх володарів і про зневагу й ненависть до них волелюбних народів (“Хай здохне володар її — ніколи не уклонюсь йому я”). То були натяки на большевицьку сучасність. Можливо, що це висловлення адресували до себе “червоні володарі”, тому й жорстоко потім помстилися.

Ще виразніша аналогія в “Баладі про короткозоре Ельдорадо”, де поет мовить про людей, яким остогидла ласка короля, й вони повірили легендам про Ельдорадо і пустилися його шукати, а знай-

шози, пізнали свою короткозорість. Спритний гідальго знайшов їм роботу на плантації і сказав: “Стоп! Ельдорадо тут! Кожний з вас — хлоп! А хто тікатиме — куля в лоб!”

Новістю були в українській поезії його морські поезії, зібрані в книжці “П'яний корабель” (“Над хорошим Чорним морем Тріпотять серця і райни І суворий владар вікінг Свій проводить корабель”), які давали можливість здогадуватися, що він народився в Одесі або десь над Чорним морем, хоч він живого моря й на очі не бачив. Але він його дуже виразно поетичною інтуїцією відчував і бачив у своїй уяві.

Фатальною була для нього, можна думати, збірка “Моє ударне”, написана спеціально на заклик партії про ударність у виробництві. Саме цю збірку гостро й донощицьки критикував Андрій Костенко, знайшовши в ній політичні зриви, прояви футуризму, троцькізму, пролеткультівства, куркульства, заперечення настанов Леніна, наклеп на “поета передпролетаріату” Т. Шевченка, буржуазні позиції в характеристиці села, проповідь ідей українських фашистів на зразок Донцова” і т. п. Висновок був такий, що збірка написана з позицій дрібного буржуа і від початку до кінця пройнята шкідливою ідеологією, тому він і назвав її “активною, ворожою пролетаріатом пропагандою”. Можна припустити, що ця критика й була для НКВД дороговказом, який послужив партії за підставу позбутися буржуазного націоналіста, котрий добре бачив дійсність, коли писав,

що “нас обсіла чорна згряя таких ворон”. “Гірко бути з таких, котрим мама пальцем покаже — бояться, І взиватись конкістадором з обрієм паяца. Гірко бути дутою горою, Що розтруситься, тільки вдар! Гірко бути новим “героем” Старого стандарту!” (“Гірко бути з таких”).

Майже тридцять років Влизькові поезії на батьківщині були заборонені й забуті. Тільки поза границями Сов. союзу вийшла в 1942 р. в Кракові збірка вибраних поезій “Серце і вогонь” (упор. і вст. ст. С. Гординського).

В 1963 р. Влизько був реабілітований і тоді появилася перша реабілітаційна збірка “Вибрані поезії” (241 ст.) з передмовою кол. молодняківця Павла Усенка і вступною статтею “Недоспівана пісня” Леоніда Новиченка. До збірки ввійшли поезії з чотирьох попередніх збірок “За всіх скажу” (1927), “Живу, працюю” (1930), “Книга балад” (1930) та останньої “Мій друг Дон Жуан”, а також декілька віршів, що друкувалися давніше в журналах. Закінчується збірка віршем із збірки “Моє ударне” п. з. “Мораль така потрібна мені”, за яку його колись ляяв критик Костенко. А тепер його Усенко називає “справжнім романтиком революції, “самобутнім поетім”, і... учнем Маяковського, поетом, що “напружував всю силу, весь свій хист, щоб знайти прості й разом з тим ясні слова, якими б можна було бодай в якійсь мірі відтворити образ Ілліча”.

Ця характеристика може стосуватися радше до самого Усенка, ніж до Влизька, в якого поезіях

не пізнати ніякого напруження хисту, його вірші пливають легким і швидким потоком без гаданих зусиль.

Після "Вибраних поезій", вийшла в 1968 р. ще одна збірка "Вогонь любові" з передмовою Л. Первомайського п. з. "Обіцяння і здійснення".

Характеристику цього незвичайного молодого поета, якому більшевики відібрали життя на 26-му році, можна закінчити словами іншого поета: "Влизько був не тільки блискучим поетом молододі генерації, але й яскравим виявом світогляду однієї української молододі генерації, яскравий... вияв української раси — тієї, що серед штормів своєї епохи не злякався прийняти свій час і крикнути: "Беру тебе, о світе мій терновий, В обійми сонячні" (С. Гординський).

Літ.: В. Коваленко. Поет молододі снаги (О. Влизько). "Молодняк" 4/1927/83-89; **А. Ключчя.** "За всіх скажу". "Молодняк" 8/1927/90; **Я. Савченко.** "За всіх скажу". "Життя і революція" 5/1927/270-2; **А. Костенко.** А. Влизько "Моє ударне". ЖІР 2-3/1932/99-101; **С. Д-га.** Олекса Влизько, "П'яний корабель". "Ми" (Варшава) 3/1934/204; **М. Сіверський.** Трагедія української літератури під Советами. "Свобода" 276/1950/2; **Ю. Лавріненко.** Олекса Влизько. В кн. "Розстріляне відродження" антологія, 1959, ст. 362-366; **П. Усенко.** Олекса Влизько і Л. Новиченко. Поет недоспіваної пісні, в кн. "Олекса Влизько, Вибрані поезії", 1963, ст. 3-6 і 7-31; **Е. Гуцало.** У країні й годині своїй ("Вибрані поезії"). "Літ. Україна" 87/1963/2; **В. Войко.** Поезія молодого завзяття ("Вибрані поезії"). "Дніпро" 4/1964/154; **О. Полторацький.** Олекса Влизько [спомин]. "Літ. Україна" 7/1967/2 і "Рад. літ-во" 5/1967/65-72; **О. Зілинський.** Поет бурі й натиску.

"Дукля" 2/1968/108-10; **В. Пугач.** Пам'яті Олекси Влизька. "Літ. Україна" 16/1968/3; **Л. Первомайський.** Обіцяння і здійснення. До 60-річчя з дня народження. "Вітчизна" 2/1968/145-153.

ВНУТРІШНІЙ СВІТ, сукупність свідомого психічного життя людини, цебто її почування, настрої, переживання, уявлення, думки й міркування, викликані зовнішнім світом. Цей внутрішній світ є матеріалом поетичної творчості і в одній людині він буває багатший, в іншій бідніший, але в одній і в другій він має можливість (потенцію) стати формою, або перетворитися в форму, яка є його вираженням. Без форми той внутрішній світ, поза поетом, не існує, але він починає своє існування з хвилиною перетворювання в форму, а форма, це та сама потенція матерії чи матеріалу, яка формує образи, почування, викликає думки й спонукує читача переживати те, що переживав чи міг переживати поет або письменник. Отже форма — явище зовнішнє, вона формує в уяві читача подібний внутрішній світ, але не ідентичний, що був перед тим у поета. Що багатший внутрішній світ поета чи мистця, то багатший його літературний і мистецький твір, який, в свою чергу, збагачує уяву читача, глядача чи слухача. Одначе сама потенція матеріалу, внутрішнього світу поета, стати формою, ще не є творчістю. Для творчості поет потребує здібности знаходити й підбирати такі слова й вислови і так ними орудувати, так їх укладати, компонувати, упорядковувати, щоб вони якнайповніше виражували його внутрішній світ.

Без цієї здібности або таланту, але також і без школення здібности немає мистецького чи поетичного твору.

ВНУТРІШНЯ РИМА, співзвучність слів, а радше складів в одному рядку, що ділиться на дві частини і кінцеве слово чи склади першої частини римуються з кінцевими складами другої частини того самого рядка.

Такі вірші знаходимо в Лесі Українки, нпр.

“Ой в раю, в раю, близько Дунаю
виросло зело, всім нам весело.....
В нього стебельце — з коня
деревце,
на ньому гілки, золоті стрілки.

Подібний вірш знаходимо і в І. Величковського:

“Сію ти малую книжицу дарую,
Февроніє панно. Изволь
непрестанно
За всіх мольбу многу, приносити
богу.

Такий вірш називають Леонінським, від імени папи Леона, що мав писати такі вірші, або від імени іншого духовника — пароха церкви св. Вікторія в Парижу, Леоніна, який теж мав писати вірші з внутрішньою римою.

Окрім вище згаданих, бувають ще вірші, в яких римуються склади в середині двох рядків, незалежно від кінцевої рими. Такі вірші можна знайти в літературі 16-17 ст., зокрема в І. Величковського:

“Яко ниву рясно плоди украшають
тако дѣву красно роди ублажают”.

В античній поезії то була рима, яку утворював останній склад

другої стопи і перший склад третьої стопи з двома складами останньої стопи гексаметра. Пізніше то була рима двох останніх складів (перший наголошений) перед цезурою з двома останніми складами того ж рядка гексаметра або пентаметра,

ВОАПП (1928), “Всесоюзне об'єднання асоціації пролетарських письменників”, створене на першому всесоюзному з'їзді підсоветських письменників в Москві в 1928 р. То була перша в СССР літературна організація народів окупованих більшевиками. Участь від українців брала Спілка письменників ВУСПП.

Віра ВОВК (автн. Віра Лідія Катерина Селянська; 2. 1. 1926-), екзильна поетка, перекладач, з фаху професор університету, доктор філологічних наук, родом з Галичини. Нар. в м. Бориславі (тепер

Львівська область) в родині лікаря, мати була вчителька (д-р філософії). Виростала на Гуцульщині в м. Кутах, де батько був лікарем, і там кінчала народну школу. Середню освіту здобувала спочатку в гімназії ТПУК у Львові, а потім у вищій школі Кляри Шуман у Дрездені, де під час бомбардування міста американцями згинув від бомби її батько. Після війни, вчилася в німецькому університеті в м. Тюбінгені на філологічному факультеті й вивчала німецьку й слов'янську філологію

та музикологію (1945-1949). Потім продовжувала студії в Папському католицькому університеті Ріо-де Жанейро, де одержала докторський ступінь (1950) і стала там же викладачем німецької мови й літератури. Згодом доповнювала студії в Мюнхенському університеті на відділі порівняльного літературознавства (1956-57) і в Колумбійському університеті в Нью Йорку. В 1950 р. почала працювати викладачем німецької мови й літератури на філософському факультеті св. Урсулі та порівняльного літературознавства й теорії літератури в федеральному університеті Ріо-де-Жанейро (з 1968 р.). Там працює й досі, виїжджаючи вряди-годи на літературні виступи до Європи, США й Канади та СССР.

Писати почала ще в юнацтві й друкувалася в дитячих та юнацьких журналах “Малі друзі”, “Дорога”, потім у періодичній пресі на еміграції, а першу збірку поезій, “Юність”, видала в Бразилії в 1948 р. Другим і справленим виданням ця збірка вийшла у 1954 р. і рахується першою зрілою збіркою, в якій зібрані поезії, написані в 40-х роках (найраніші з 1943 р.). Збірка свідчить про незвичайно талановиту поетку, якій вірші писати веліла сама природа, хоч сама форма віршів ще не була задовільна. Проте в них повно оригінальних образів, хоч і не завжди влучних порівнянь, і відгомін майстрів — Вороного через Тичину й Антонича.

Того самого року вийшла і книжечка її прози для юного читача п. з. “Легенди” (1954), в якій поет-

ка спробувала перенести, і з певним успіхом, легендарний світ християнства в сільські обставини гуцульського життя в душі народних казок, націоналізуючи християнських святих, одягнувши їх в гуцульські одяги.

Через рік вийшла друга збірка поезій “Зоря провідна” (1955) і книжечка прози, “Казки”. Нові поезії критика відзначила як помітний ріст поетки, яка, звільнившись від... строфи, метричного розміру й рими, мала можливість концентруватися на самому значенні слова, що розкриває всі нюанси її почувань. Те, що авторка дає тут, належить до найкращих і найрадісніших об’явів нашої сучасної поезії (С. Гординський).

Наступного року вийшла третя збірка поезій, “Елегії” (1956), яка засвідчила, що українська поезія на еміграції... є... причетною до європейського мистецтва і стоїть у першій лаві сучасних досягів західноєвропейського мистецтва слова (В. Державин). В її поезії гармонійно поєднані мотиви українські із світовими і ті світові мотиви не дають враження чогось чужого — місцем буття української людини став уже увесь світ і почування Орфея, Трістана й Ізольти, лицарів Грааля, проблема героїв і тореадорів — є й акутними проблемами української душі (С. Гординський). В “Елегіях” “поетка виявила свою тугу за батьківщиною в мистецькому білому вірші, що в ньому непомітно відсутности рим, але ж досконалому з технічного погляду і... пройнятому полум’ям справжньої поезії” (В. Кравців).

Майже рівночасно з "Елегіями" вийшла її книжечка художньої прози — автобіографічна розповідь, "Духи і деревіші" (1956), що могла б бути початком нового літературного жанру, в якому сплітаються елементи різних жанрів — споминів, біографії, оповідання, драми, релігійної проповіді, філософських міркувань, лірики тощо (Б. Кравців).

Впродовж наступних трьох років поетка працювала над перекладами і вислідом її праці були гри книжечки української поезії в перекладі португальською мовою: "Контос Україніанос" ("Українські пісні"), "Антологія да література україніана" (Антологія української літератури) і "Лендас україніанас" ("Українські легенди", 1959). Після того вийшла четверта збірка поезій, "Чорні акації" (1961), і "роман" "Вітражі". В "Чорних акаціях" поетка "сильніша, складніша та взагалі майстерніша, ніж в "Елегіях"... збірка складається майже виключно з мініятюр, які написані ніби лаконічним своєрідно елегійним тоном, а проте сповнені великого внутрішнього напруження" ("Координати" 2, ст. 209). "Вітражі" натомість в'яжуться стилістично й структурно з попереднім прозовим твором, "Духи і деревіші", але це справді не роман у традиційному сенсі (47 ст.), тільки, може, радше його протилежність, своєрідний "антироман", в якому знову сплітаються елементи різних жанрів. Тут варта уваги влучна характеристика еміграції (там же, ст. 7).

В наступні роки поетка працювала над перекладами з порту-

гальської й бразилійської поезії українською мовою, які вийшли збіркою "Зелене вино" (1964), збірка оповідань "Рабіндраната Тагора "Гітанджалі" (з англійської мови) та драма Поля Кльоделя з французької мови "Благовіщення Марії" (1968), а з еспанської мови Пабля Неруди "Верхи Мачу-Пічу" (1969, разом із В. Бургардтом).

Із своїх власних поезій видала поетка в 1967 р. "Любовні листи княжни Вероніки до кардинала Джованібатисти", де показує антитезу барокового абсолютизму католицького духовенства до справжньої християнської покорности й святости, і драму "Смішний святий" (1968) та п'яту збірку поезій Каппа хреста" (1969).

В останніх часах вийшла ще збірка перекладів з французької лірики "Квебек" (в співпраці з В. Бургардтом, І. Костецьким і В. Олександровим, 1972), "Гостина старої дами" Фрідріха Дюренмата (в співпраці з Е. Поповичем), "Господа Вернарди Алби", "Єрма", "Панна Розіта" і "Криваве весілля" Федеріка Гарсії Льорки з еспанської (в співпраці з В. Бургардтом і Гр. Кочуром).

Португальською мовою вийшли в 1972 р. збірки "А каноа но Мар", "Гальос Бордадос" і "Контос Україніанос". Друкується антологія сучасної лірики й образотворчого мистецтва "О Кантаро".

Літ.: Р. Єндик. Вдалилий виступ. Віра Вовк, Легенди, "Шлях перемоги" ч. 42/1955/3; Його ж. Віра Вовк [доповідь на авторському вечорі], "Шлях перемоги" ч. 13/1956/3; Л. Луців. Діалог про авторку, що хоче писати щирю правду ["Духи і деревіші"], "Свобода" ??/1956/

2; **С. Гординський**. Віра Вовк. Зоря провідна, "КІІВ" 3/1956/144; **Його ж.** Віра Вовк. Елегії... "КІІВ" 4/1957/173; **В. Кравців**. Десять елегій Віри Вовк, "Свобода" ч. 10. 5. 1957; **М. Овчаренко**. Віра Вовк, "Українське життя" 27. 1. і 16. 2. 1957; **Її ж.** Релігія в творах лавреатів УЛФ у Чикаго, "Овид" 5/1957/9-12; **С. Наумович**. Віра Вовк. Духи і дєрвіші, "Визвольний шлях" 4/1957/174; **Гр. Лужницький**. Віра Вовк. "Духи і дєрвіші..." "КІІВ" 4/1957/174; **Р. Личаківський**. За чужим возом ["Духи і дєрвіші"], "Нові дні" ч. 89/1957/12-18; репл. ІВМ. З приводу одної рецензії ["За чужим возом"], "Овид" 10/1957/20-22; **І. Боднарук**. Зоря провідна Віри Вовк, "Наш клич" 30.10. 1958; **І. Коровицький**. Віра Вовк, Вітражі, "КІІВ" 4/1962/48; **І. Костецький**. Віра Вовк, Елегії, "Україна і світ" 25-6-7/1963-65/115; **П. Рій**. Віра Вовк різьбить легенди, "Українська думка" 1-2/1965/5; **О. Рань**. Туга за досконалістю, щастям чи справжньою людиною? "Українські вісті" 40/1966/2-3; **І. Драч**. Поезії Віри Вовк, "Літ. Україна" 75/1967/4 і "Вісті з України" ч. 40/1967/6; [Вєз підп.]. Віра Вовк (Селянська), "Координати" т. 2/1969/307-311, бібліографія критичної літератури ст. 467-8; **Віра Ворскло**. Промінь у порожнечі, "Нові дні" ч. 270-271/1972/26-27.

ВОВЧОК Василь (8. 7. 1933-), закарпатський поет молодшого покоління, нар. в с. Нижньому Бистром у, Хустського району, в родині лісоруба. Скінчивши середню школу, вчився в Педагогічному інституті, який закінчив у 1953 р. і працював деякий час у газеті "Молодь Закарпаття", а потім організатором Теребле-Ріцької водної електростанції. Відбувши військову службу, записався на філологічний факультет Ужгород-

ського університету (1957), а скінчивши його в 1962 р., став на працю в газеті "Закарпатська правда".

Писати й друкуватись почав у 1951 р. в районній газеті. Перша збірка віршів, "Добрий день", вийшла в 1956 в Ужгороді. Критика прийняла її як немічну, хоч тематично вона зовсім відповідає вимогам партії — любов до сов. вітчизни, дружба народів, керівна роль партії, думи й почуття радянської людини та ін. Друга збірка, "Веселки воду п'ють", появилася в Ужгороді в 1958 р., а за нею пішли й дальші: "Монашчине кохання" (1960), "З Карпатських гір" (1961), "Тривога серця" (1962), "Верховино, світку ти мій" (1963), "Де ти сонце ночувало?" (1968). Окрім поезій, написав дві повісті: "Де твоя вічність?" (1964) та "Останній чардаш" (1966). В 1973 р. вийшла найновіша його книжка, збірка віршів та поем, "Совість" (880).

Крайова критика намагається піднести поета якнайвище, мовляв, "він у слово вкладає вогонь свого серця", коли славить оновлене Закарпаття чи оспівує щасливе життя горян у наш час, та в дійсності, саме ці партійні вірші позбавлені того вогню, який йому приписують, вони холодні, надумані й невибагливі. Це часто немічне намагання викресати вогонь, але мало успішне. Проте поет не позбавлений поетичного хисту, але йому важко виявитись у віршах на партійні теми, тому молодий поет переспівує багато разів уже переспіване зовсім механічно. Та й форма його віршів традиційно убога.

Літ.: М. Гуменюк. Більше вимогливості [“Добрий день”] “Жовтень” 12/1957/151; П. Моргаснюк. Друга книжка Василя Вовчка [“Веселки воду п’ють”], “Всесвіт” 4/1959/199-201; І. Зуб. З Карпатського краю [“Добрий день”], “Веселки воду п’ють”], “Дніпро” 3/1959/154-6; П. Гандзюра. З горячою любов’ю [З Карпатських гір”], “Зміна” 6/1961/16; В. Поп. Щирість поетичного голосу [“З Карпатських гір”], “Вітчизна” 8/1962/213-214; В. Глинчак. Замість комплементів і похвал [“Верховина, світку ти мій”], “Літ. Україна” 51/1964/3; Л. Наумчук. Обережніше з сонцем [“Де ти сонце ночувало?”], “Жовтень” 8/1968/143.

Марко ВОВЧОК (автн. Вілінська-

Маркович, Марія; 22. 12. 1833 — 10. 8. 1907), українська й російська письменниця й перекладач, одна з основників нової української літератури й української літературної

мови. Походила з українсько-російської, вірніше, українсько-литовсько-російської денаціоналізованої родини. Батько її був дрібний дворянин на військовій службі, за словами самої письменниці, “уроджений в західних губерніях”, а за висловом В. О’Коннор-Вілінської, походив з Чернігівської губернії. Син письменниці, Богдан Маркович, висловив думку, що Вілінські, на основі родинних переказів, вели свій рід від Петра Могилы. Мати письменниці, Параскевія, була донькою литовської княжни Радивил і московського поміщика Петра Данилова, сенатського канцеляриста, який мав невеликий маєток в с. Катеринівці (досл. Єкатерининське) недалеко

с. Козаків в Селецькому повіті на Орловщині. Там і народилася майбутня письменниця Марко Вовчок. Сама вона згадувала, що її бабка по матері полька, литвинка, але можливо, що Литва була для неї синонімом Польщі і бабка була в дійсності литовка українського походження (сполучена русько-литовська шляхта), тимто й українська мова була в її родині не чужа, нпр., дід письменниці любив співати українських пісень і знав українську мову, а батько її писав ноти до українських пісень, отже знав українську мову. Коли син письменниці, Богдан, побував з матір’ю в родичів в Орлі (1857), то дядько говорив з ним по-українськи, як згадує письменниця в листі до чоловіка, з чого можна робити висновок, що деякі українські традиції в родині зберігалися і свідомість українського походження не згубилася.

Вчилася Марія Вілінська дома, вихованням її займалася мати, яка була освіченою людиною, знала кілька мов і навчила доньку французької мови, була музикальна і добра виховниця. По смерті батька, мати вийшла вдруге заміж, але нещасливо, вітчим був погана людина і мати вислала її до своїх родичів в Єльці. З 1845 р. Марія виховувалася в приватному пансіоні в Харкові, де, за інформаціями Богдана Лобача-Жученка, другого сина письменниці, перебула ок. півтора року (інші біографи подають три роки) й на вакації їхала до кривних матері, Писаревих, в маєтку Знаменському. Варвара Писарєва вела відкритий дім, до якого не раз заїжджали студенти з Харкова.

В Харкові Марія познайомилася, як подає Богдан Маркович, з українськими студентами. Вийшовши з пансіону, поселилася в тітки Катерини Мардовіної в м. Орлі, яка теж вела відкритий дім, куди часто заїжджали письменники, мистці, фольклористи, поміщики і влаштовували приватні культурні імпрези. Там вона зустріла і свого майбутнього чоловіка, Опанаса Марковича, недавнього студента Київського університету, засланоного під поліційний нагляд на три роки в м. Орел за належання до Кирило-Методіївського братства.

В Орлі Маркович влаштувався на працю в канцелярії губернатора (помічником управителя канцелярії) і разом з деякими іншими урядовцями приїжджав до Мардовіних, де й познайомився з Марією, а через кілька років з нею одружився (1851).

Після одруження, Марія виїхала з чоловіком на Україну й жила спочатку в Чернігові (1851-53), потім у Києві (1853-55), а після того в Немирові, де чоловік її одержав працю учителя географії в гімназії (1855-58). Всюди Марія помагала чоловікові в його фольклорній діяльності і таким способом познайомилася зовсім близько й безпосередньо з українським народом, якого життя стало потім темою її літературних творів.

Писати почала, власне, в Немирові (з 1856 р.) на базі багатого матеріалу, зібраного в безпосередній зустрічі з народом за вісім років життя на українських землях. За останніх два роки назбиралося в неї 12 оповідань, які вона вислала, під прибраним прізвиськом Мар-

ко Вовчок, відомому письменникові й видавцеві Панькові Кулішеві в Петербург, а він, захопившись ними, видав їх під кінець того самого року (1857) окремою книжкою п. з. "Народні оповідання" з датою 1858 р. До збірки ввійшло 11 оповідань: Сестра, Козачка, Одарка, Чумак, Сон,, Панська воля, Викип, Свекруха, Знай ляше, Максим Грімач, Данило Гурч, які вся Україна прийняла з великим захопленням, і письменниця відразу стала найпопулярнішою особою в Україні, побіч Тараса Шевченка, який у тому часі якраз повертався з заслання й перебував тимчасово в Нижньому Новгороді, куди йому й надіслали "Народні оповідання". Перечитавши їх, він записав у "Щоденнику" (18. 2. 1858): "Яке велике прекрасне створіння ця жінка... Необхідно їй буде написати і дякувати за радість викликану читанням її натхненної книги". Пізніше він їй подарував автограф поеми "Неофіти" з присвятою: "Моїй єдиній доні Марусі Маркович".

Шевченкове захоплення оповіданнями було викликане не тільки їх мистецькою якістю, на яку він був дуже вражливий, але й тим, що вона йшла його слідами й ставала в обороні закріпаченого українського народу. Він бачив у ній свою ідейну наслідницю, яка розвивала його ідеї й викривала "жестоких людей неситих". В окремих оповіданнях вона розвивала навіть деякі образи його поезій, як влучно відзначають дослідники, нпр., в оповіданні "Панська воля", що його можна вважати мистецькою ілюстрацією до його слів "на

панщині пшеницю жала". В інших оповіданнях вона ілюструє інші деталі його поезій, та головне для нього було те, що вона змальовує недолю його народу й осуджує кріпацький лад, який і він засуджував, але не з точки погляду російських рев. демократів, тільки з погляду українського патріота, що незалежно від будь-яких московських ідей та ідеологій, прагнув кращого життя й волі для свого рідного українського народу. І він радів, що завдяки їй "наша правда не пропаде" і "наше слово не вмирає".

Головною темою народних оповідань є життя селянства, переважно кріпаків, частинно й вільних селян козацького походження, причому героями виступають в більшості жінки, що найбільше терплять від кріпацтва.

За темами "народні оповідання" укладаються в дві групи — в одній письменниця змальовує родинне життя ("Сестра", "Сон", "Чумає", "Максим Грімач", "Свекруха", "Данило Гурч"), а в другій кріпацьке, але головну увагу звертає не так на реалістичне змалювання побуту, як радше на долю й душевні переживання героїв, спричинені різними обставинами реального життя.

Характеристика цих оповідань як суто реалістичних не зовсім вірна, бо реалістичне в них тільки те, що кріпацький лад, від якого герої зазнають найбільше лиха, або суспільна нерівність у вільних громадян (козаків), яка теж була причиною трагедій, але вияви кріпацького ладу чи суспільної нерівності хоч і не перебільшені, але

й не деталізовані з реалістичною акуратністю й докладністю, тимто й персонажі оповідань, Одарка, Олеся, Горпина не змальовані з реалістичною докладністю й вірністю, а створені уявою письменниці на основі обсервації, як мистецькі образи, згідно з мистецькою правдою. В оповіданнях, тобто в змальюванні персонажів буває чимало рис, які важко було б уважати реально правдивими, але вони не суперечать мистецькій правді. До того ж у тих оповіданнях чимало романтизму й романтизму, якому прикметне було зацікавлення фольклором, етнографією, що в той час захоплювала Куліша, або пісенно-розповідна подавальна форма, прикметна народній поезії, як також і фольклорні сюжети й інше. В деяких оповіданнях письменниця показує сильні особистості (Максим Грімач, Данило Гурч, Свекруха) і ставить їх у складні ситуації, інші персонажі виявляють свій індивідуалізм іншим способом, а індивідуалізм, як відомо, типова риса романтизму, не реалізму.

Романтичного характеру надає оповіданням перевага почувань у житті героїв і письменниця ставить почування вище практичного розуму, яким керується реалізм, тому козачка Олеся ("Козачка") не піддається розумовим намовам старших козаків і йде за покликом серця й любові, тому й виходить заміж за кріпака, всупереч здоровому глуздові. В оповіданні "Максим Грімач" героїня Катря не може пережити смерті коханого, з яким розлучив її рідний бат'яко, і гине в хвилях Дніп-

ра. Почуваннями керується й героїня оповідання “Данило Гурч”, Наталя, яку ніякі погрози, ні ласки не можуть змусити полюбити немилого Гурча й забути милого Михайла. Та й сам Данило дає волю почуванням радше, ніж реалістичному розумові, губить дружину і сам гине.

До рис романтичних радше, ніж до реалістичних, належать сльози, плачі, смутки, яких незвичайно багато в оповіданнях, а також пестливі та здрібнілі звертання, іменники й прикметники (зайчик, пташечка, знакомісінькі, ріднесенські). Романтичними треба вважати і засоби образної мови оповідань, взяті з народної творчості, особливо порівняння й епитети, “як голубка сива”, “як билина в полі”, “як сива зозуленька”, дівчина “як зоря ясна”, “очі, як зорі”, “білий, як хустка”, “як ворон хижий”, “літа молоді”, “пишна краса”, “степ широкий безкрай”, “воли круторогі”, “верба кучерява” та інші.

Справжнього реалізму в оповіданнях фактично дуже мало, тут майже немає реальних описів побуту, таких типових для письменників реалістів, немає етнографічних описів, для яких було дуже багато доброї нагоди, якої реаліст ніколи не пропустив би, нпр., опис весілля, яке часто трапляється в оповіданнях, але письменниця не вдається в деталі й етнографічні описи, лиш коротко повідомляє, що така чи інша подія відбулася, і головну звертає увагу на душевний стан героя чи героїв, на їхню долю, яка їм судилась в наслідок таких або інших умовин життя.

Окремі деталі, кинуті побіжно, дозволяють пізнати внутрішнє життя персонажів, їх душевні переживання, їх ставлення до життєвих явищ, зокрема до кріпачтва й неволі, навіть до строгости батька-матері.

Основне мистецьке скерування народних оповідань — внутрішній світ персонажів, який складався в умовах певного суспільного ладу, але цей внутрішній світ, трагічні переживання персонажів мають більшу силу впливу на відчуття кривди й несправедливости, ніж мали б найреалістичніші описи й деталі. Сила емоційного впливу оповідань і полягає в тому, що життєві обставини, які спричинили важкі внутрішні переживання, змальовані не безпосередньо й реалістично, а так, як їх сприймали й відчували самі персонажі — індивідуально й суб'єктивно. В цьому письменниця йшла слідами Квітки, але відмінно від нього, вона свою власну особу відсунула в тінь і до оповідання не вміщується, не повчає, не коментує нічого від своєї особи, а лишає все персонажам. Однак вони не діють самопливом, вона ними все таки керує за певним композиційним пляном. І хоч вони оповідають і розмовляють безпосередньо, щиро й просто, по-своєму, то це заслуга письменниці, що вміла організувати матеріал, але її керівництва майже непомітно.

З усіх почувань найміцніші кохання й прагнення щастя й волі, хоч деякі герої для кохання жертвують і волю, а навіть життя. Активного спротиву проти несправедливого суспільного ладу, проти

панської самоволі персонажі не виявляють, вони здебільша безсильні, хоч і непокірні, спротив у них тільки в душі, натомість у відношенні до власних твердих і гострих батьків вони зовсім інші, діти ставлять гострий активний спротив батькам, коли йде про їх власне щастя й любов. Трагедія батьків і дітей полягає в тому, що поняття щастя в одних і других відмінне — діти бачать своє щастя в любові, а батьки щастя дітей у багатстві, від того й постійний конфлікт між батьками й дітьми, конфлікт серця й розуму.

“Народні оповідання” однак не мають характеру свідомої суспільно - політичної цілеспрямованості, як багато сучасних дослідників намагаються доказати. Антикріпацький характер цих творів впливає природно й безтенденційно з мистецької організації матеріалу і з мистецької системи образів, що з’являлися в уяві письменниці стихійно, як витвір глибоких переживань усього, що вона бачила, чула й навчилася і писала із щирого співчуття до людського горя та, напевно, й ненависти до того, що те горе спричинювало, але то не була вмисна суспільно-політична настанова, тому й даремно ідеологічні дослідники намагаються поставити письменницю як послідовницю рев. демократів.

Після появи “Народних оповідань” письменниця готувала нові твори (“Інститутка”, “Ледациця”, “Гайдамаки”, “Пройдисвіт”) і перекладала надруковані російською мовою, що появлялися в ж. “Русский вестник” (1858), а крім того, писала нові російською мовою і

висилала до різних російських журналів (“Русский вестник”, “Народное чтение”, Русская беседа”), де вони й були друковані в 1859 р., так що письменниця стала відома і в російській літературі, особливо ж після того, як “Народні оповідання” появились окремою книжкою в російському перекладі Івана Тургенєва, а російські оповідання п. з. “Разкази из народного русского бита” окремою книжкою (1859).

В кінці 1858 р. Марко Вовчок покинула Немирів і, на пропозицію Куліша, підтриману гаряче Шевченком, виїхала з чоловіком і сином до Петербургу. Там вона познайомилася з різними членами української громади (В. Білозерським, М. Лазаревським, Д. Каменецьким, М. Костомаровом), зокрема з Тарасом Шевченком, який її привітав автографом поеми “Неофіти”, і з деякими російськими письменниками, які нею особливо зацікавилися і мали незаперечний вплив на її дальше життя й творчість. Особливо захоплювався нею І. Тургенєв, перекладач її творів, що намовляв її подивитись як живуть за кордоном. Ці поради зішлись випадково з її потребами лікування в німецьких лікарів, і вона незабаром виїхала з ним і з сином до Дрездена (Опанас Маркович поїхав пізніше, як одержав урядове звільнення із служби). З того часу починається її новий, майже в цілості російський, або російсько-французький період, бо пізніше вона багато працювала як перекладач французькою мовою російської літератури. За кордоном її обсіли російські культурні і під-

пільно-політичні діячі з метою перетягнути її цілковито до російської літератури. Про це й згадував пізніше Герцен, до якого письменниця їздила в Лондон, в одному листі (до М. Райхель у Дрездені), що він нею дуже задоволений і що вона посяде почесне місце в російській літературі, тільки їй потрібно розширити рамки і захопити побільше елементів" ("Літопис", 63). Його передбачення однак не здійснилися, Марко Вовчок не посіла навіть видного, не те що почесного місця в російській літературі, її російські твори не дорівнюють мистецькою силою українським і її російська мова не така чарівна, як українська. Це стверджують навіть "вітчизняні" дослідники, які все і всюди дають першенство російській мові й літературі. І це зрозуміле, письменниця писала їх переважно з матеріальних (зарібкових) спонук, радше, ніж із душевної потреби.

За кордоном її обсіли революційно-демократичні діячі, що бачили в ній певну силу в своїй закордонній діяльності проти царського режиму. Їм удалося втягнути її в свої справи, але не так тому, що вона почувала себе приналежною до російського світу й російської культури, як радше тому, що перебування за кордоном вимагало коштів, яких їй не міг дати ні чоловік, що й сам нічого не мав, ні українське видавництво, яких фактично не було. Натомість на російському боці вона ті можливості мала і з них користалася.

Та все таки в перших роках письменниця не забувала української літератури й писала нові та

викінчувала давніші оповідання. За перших два роки за кордоном вона закінчила "Інститутку" (присвячену Шевченкові) й "Ледащицю" та "Пройдисвіта", написала повісті "Три долі", "Від себе не втечеш" ("Павло Чорнокрил") і "Лимерівну" та кілька оповідань, "Два сини", "Не до пари", й казок для дітей ("Ведмідь", "Невільничка", "Дев'ять братів...") та повість "Кармелюк". Її казки п. з. "Оповідання Марка Вовчка" вийшли в 1865 р. окремою книжкою, до якої ввійшли: "Кармелюк", "Невільничка", "Дев'ять братів..." і "Ведмідь". Повість "Дяк", яку письменниця почала писати ще в 1859 р. і продовжувала в 1861-2 рр. (з життя духовенства), появилася вперше українською мовою в ЛНВ. Ці твори вона відразу перекладала російською мовою й друкувала в рос. журналах, а деякі з них наперед появилися друком у перекладі, а потім в оригіналі.

В 1862 р. вийшов у Петербурзі 2-й том "Народних оповідань" (206 ст.), до якого ввійшли твори, написані в 1858-1862 роках ("Не до пари", "Два сини", "Ледащиця", повість "Три долі" й оповідання "Чари").

За кордоном письменниця жила вісім років і в більшості в Парижу (з 1860). Спочатку плянувала повернутись до краю, скінчивши лікування, але на перешкоді завжди стояли фінансові справи та й деякі інші причини держали її в Європі. З Гайдельбергу чоловік її повернувся до краю, а вона незабаром переїхала до Парижу, де залишилася аж до 1867 р.

В Парижі познайомилася з деякими французькими письменниками, в тому і з дитячим письменником і видавцем Ж. Етцелем, а з 1864 р. почала з ним співпрацювати в його журналі для юнацтва — “Журналі виховання й розваги”, де надрукувала декілька дитячих оповідань і казок французькою мовою (“Мелася”, “Злючка-колючка і добра троянда”, “Мадмуазель Я”, “Мандрівка на крижині”, “Сестричка”, “Сибірський ведмідь” та “Прудкий олень”). Окрім того, написала з ним повість “Слизька дорога” і повість “Маруся”, яку Етцель надрукував у власному перекладі - переробці в журналі “Le temps” (1875), а потім і в своєму “Журналі виховання й розваги” (1877, з приміткою, що повість присвячена дітям Ельзасу (він сам був ельзасець). За цей твір він одержав премію французької Академії. З того часу і до сьогодні “Маруся” передруковувалася понад 80 разів і була перекладена іншими мовами. В 2-му річнику цього журналу (1865) ім'я письменниці появилось на списку постійних співробітників. Російською мовою ця повість появилась в перекладі авторки з українського оригіналу, написана в перших роках у Парижі, а переклад українською мовою з російського перекладу зробив К. Подольський, потім В. Доманицький.

В тому ж часі написала вона кілька українських творів на історичні теми, як “Невільничка”, “Маруся” й “Кармелюк”, готувала матеріали до повісти про Саву Чалого й почала повість “Гайдамаки”.

Більше писала вона за кордоном російською мовою, як повісті “Червонный король”, “Тюлевая баба”, “Глухой городок” і романи “Жили да были три сестры” і “Записки причетника”.

Українською й російською мовами писала вона нариси “Листи з Парижа”, в яких показувала образки з життя й побуту французької столиці, записи про власне життя, про зустрічі й розмови з різними людьми тощо. Українською мовою надруковані були два уривки в журналі “Мета” у Львові за 1863-4 рр. п. з. “Життя в Парижі” та “Дівчина отруйниця”.

В лютому 1867 р. повернулася письменниця до Петербургу, де жила до 1878 р., 11 років, які провела на перекладацькій роботі для журналу “Отечественные записки”, де друкувалися її переклади й оригінальні твори, написані давніше, як “Живая душа” (1868), “Записки причетника” (1869), “Путешествие в внутрь страны” (1871), “Теплое гнездышко” (1873), “В глуши” (1875), збірку “Сказки и были” (1874). Всі ці твори мають суспільно-політичний характер і мали великий успіх серед рев. демокрав, тому їх політичні противники, захисники існуючого ладу, не щадно критикували.

Серед цих творів окремої уваги вартий роман “Записки причетника” (давніше: “Записки малорусского дядька”), в якому авторка змальовує моральний упадок тодішнього духовенства на Україні, яке, за словами професора Київської духовної академії (кол. славної Києво-Могилянської академії)

І. Скворцова, походило з великорусских губерний” і зовсім не цікавилось духовними справами, тільки власним вигідним і веселим життям народу-окупанта, пияцтвом, розбещеністю та приниженням духовного стану (М. Вовчок. Статті і дослідження, ст. 235). Автор мав на думці духовенство Подільської єпархії 19 ст., але перелічені тут непристойні нахили православного духовенства Поділля було явищем типовим для московського духовенства на Україні (Т. Резнічен-ко, ст. 235).

Повість одначе не є виявом авторчиного атеїзму, як намагаються доказати деякі підсов. дослідники, бо письменниця ніде проти релігії не виступає, але критикує й викриває антирелігійне й антицерковне життя рос. православно-го духовенства, яке на Україні було знаряддям царського режиму й опорою самодержавства, як і сьогодні є підпорою московського большевицького ладу. В українській мові близьким до цієї повісти є “Дяк”. В інших своїх рос. творах письменниця викривала життя російського дворянства, уважаючи його за корінь суспільного лиха.

Перекладницька діяльність Марка Вовчка рос. мовою була досить багата, і в історії рос. літератури 19 ст. їй належить визначне місце (Засенко). Вона перекладала головно з французької мови, але також з німецької, англійської та польської мов. В сумі вона переклала не менш як 60 романів, повістей, оповідань і казок. Переклади її друкувалися в різних журналах, а також у редагованому

нею самою журналі “Переводы лучших иностранных писателей”, що його, з її намови, видавав короткий час книгар і видавець Звонарьов. Найбільше перекладала вона, очевидно, з французької літератури, зокрема, твори Жульє Верна, який передав був їй виключне право на переклади його творів рос. мовою. Крім його творів, вона перекладала Віктора Гюґо, Альфреда Мюссе, Еркмана-Шатріяна та деяких інших.

В 1875 р. Марія Маркович виїшла вдруге заміж (її перший чоловік помер у 1867 р.) за кол. морського старшину М. Лобача-Жученка, а через три роки покинула Петербург і виїхала з чоловіком до Ставрополя на Північному Кавказі. В 1885 р. її чоловік одержав працю на Україні і письменниця мала нагоду знову жити на Україні, спочатку в м. Богуславі, потім у с. Хохітві, де прожила до 1893 р. Там вона збирала матеріали для українського словника і записувала народну творчість. В 1893 р. переїхала з чоловіком до Саратова, де готувала повне видання своїх творів у восьми томах, які й появились того ж року в 7-х томах, а восьмий том цензура не дозволила.

По трьох роках письменниця знову переїхала на Україну, до м. Олександрівська на Ставропільщині, і звідти їздила до Києва (1902) й передала журналові “Київська старина” (друкувався рос. мовою) казку “Чортова пригода” з приміткою, що це одна з тих казок, які просив її писати Шевченко. Це й був останній її твір рідною мовою, друкований за її життя. Не-

закінчена повість "Гайдамаки", розпочата ще в 50-х роках, друкувалася вже по смерті письменниці, в ЛНВ (кн. 11 і 12 за 1908 р.).

Ще останній раз переселилася Марко Вовчок на Кавказ, у березні 1906 р., а через рік, у серпні 1907 р., померла в Нальчику на 74-му році життя.

"Народні оповідання" відіграли велику роллю в розвитку української літератури й літературної мови, вони теж поставили письменницю в перші ряди борців, після Шевченка, за людські права українського народу. Її слава, як казав колись редактор "Вечерниць" К. Климівич, "широко, далеко шагнула по слов'янському світу".

Її твори перевидавалися безліч разів та й сьогодні вони не втратили свого мистецького чару й суспільного значення.

Життя її стало темою двох художніх творів -- повісти Юрія Тиса "На світанку" (Чикаго, 1961, 403 ст.) й роману Оксани Іваненко "Марія", ("Рад. письменник", К. 1973, 654 ст.).

Повне видання її творів у новіших часах вийшло в 1955-1956 рр. в 6-х томах, а через десять років, у 1964-1967 рр., в 7-х томах.

Літ.: Д. Тамарченко. Марко Вовчок; крит.-біогр. нарис, К. 1946, 44 ст.; І. Борицак. Марко Вовчок та її зв'язки в Парижі, "Україна" 1/1949/1-10; Л. Білецький. Марко Вовчок, в його ж кн. "Три сил'ветки", 1951, ст. 5-22; "Марко Вовчок. Статті і дослідження". К. 1957, 353 ст.; М. Тараненко. Марко Вовчок; літ. портрет, К. 1958, 135 ст.; О. Засенко. Марко Вовчок; нарис життя і творчості. Народні оповідання і їх місце в історії української літератури, в його ж кн. "Літературно-критичні нариси й статті", К. 1962, ст. 7-197; О. Черно-

ва. Автобіографічний роман Марка Вовчка ["Живая душа" в новому виданні], Зб. "Слово" П/1964/259-265; Н. Крутікова. Сторінки творчого життя. Марко Вовчок в житті і праці, К. 1965, 388 ст.; О. Засенко. Марко Вовчок і зарубіжні літератури, К. 1969, 179 ст.; Б. Б. Лобач-Жученко. Літопис життя і творчості Марка Вовчка, К. 1969, 446 ст.; П. Бабяк. Марко Вовчок, 1833-1907. Рекомендаційний покажчик літератури, Ль. 1969, 51 ст.; А. Животко-Чернова. Сполохи і пориви, біографічно-критичний нарис, український період творчості, в її ж кн. "Думи мої", Н. Йорк 1971; Б. Хоменко. Літературно-естетичні погляди Марка Вовчка, "Укр. мова в шк." 10/1971/6-12; Ф. Сагіна. Вивчення творчості Марка Вовчка в школі, К. 1971.

"ВОГНІ ПРИДНІПРОВ'Я", літературно-художній альманах Дніпропетровської літературної організації.

Рец. В. Лисенко. "Вогні Придніпров'я", "Вітчизна" ч. 1/1955/165-168.

ВОДЕВІЛЬ (фр. vaudeville) звичайно одноактна п'єса комедійного жанру з піснями й танцями та музикою. Назва походить від фр. Валь де Вір (Val de Vire), досл. "Долина річки Вір" в Нормандії, де в половині 15 ст. жив народний поет-пісняр Олівіє Васлін, що співав на різних пивних святах легких пісень. Вони зберігалися в устах народу до кінця 16 ст., а пізніше наслідуванням тих пісень були популярні сатирично-гумористичні пивні пісні, звані "водевірами", потім водевілями.

В 2-й половині 18 ст. водевіль став у Франції театральним жанром коротких бурлескно-жартівливих п'єс, співаних, у діалогічній формі. В кінці 18 ст. в Парижі постав спеціальний театр "Водевіль"

(1792), а в слід за ним театр трубадурів, театр “де ля фуар” та ін. Темою водевілів були різні злободенні й політичні події. Після французької революції водевіль утратив своє політичне звучання і став розваговим жанром, що поширився по всій Європі, але в 19 ст., під впливом Е. Скріба, що написав ок. 150 водевілів, він знову став сатиричним, часом і патріотичним, національним французьким жанром, що мав великий вплив в усій Європі. Визначними водевілістами в 19 ст. у Франції були, окрім Е. Скріба, Лябіш, Пуарсон, Бразьє, Баяр, Дюмануар та ін. Під впливом французького водевілю розвинулась європейська комедія 19 ст. і в основі відомих польських комедій Фредра лежить водевіль. Так само й австрійські комедії Раймунда й Нестроя основані на водевілі.

В українській літературі водевіль, це легка бурлескна одноактівка для розваги. Водевілі писали Іван Котляревський (“Москаль чарівник”), Василь Гоголь (“Простак”), В. Дмитренко (“Кум мірошник або Сатана в бочці”), Григорій Квітка (“Бой жінка”), Марко Кропивницький (“По ревізії”), Михайло Старицький (“Як ковбаса та чарка”), Степан Васильченко (“На перші гулі”).

Збірка українських водевілів вишла в 1965 р. в видавництві “Мистецтво” в Києві п. з. “Український водевіль”, Київ, “Мистецтво” 1965; рец. М. Ключко. Український водевіль... “Ранок” ч. 12/1966/15.

ВОДЯНИЙ Я., маловідомий автор історичної драми на 4 дії “Холодний яр” (1928, 22 ст.) і драми на 4 дії з революційного життя Росії, “Право сваволі” (1928, 26 ст.), обидві драми видані в Тернополі.

Рец.: Л. Нигрицький. Я. Водяний, Право сваволі... “Поступ” ч. 5-6/1928/206-7.

ВОЗЗ’ЄДНАННЯ (рос. возсоединение — приєднання, прилучення), одна з накинених (партією) тем української підсов. літератури про приєднання України до Росії Переяславським договором за гетьмана Хмельницького в 1654 р. і приєднання, а фактично насильної окупації західноукраїнських земель до т. зв. “Радянської України” в 1939-42 роках.

На ці теми українські підсоветські письменники мусіли написати деяку кількість панегіричних віршів, оповідань та повістей і прославляти акт “возз’єднання” як незвичайну мудрість Хмельницького, що передбачив історичний хід подій і “вволив волю” та здійснив “відвічні прагнення” українського народу приєднатися до російського народу і “великодушність” російського царя, що прийняв Україну під свою опіку. “Відтоді — пишеться часто в сов. літературі й публіцистиці — “російський нарід завжди захищав Україну від іноземних загарбників, за що йому Україна навіки вдячна і прагне навіки залишитись у братньому єднанні з Росією”.

“Історичне значення” рішень Переяславського договору для долі українського народу в тому, що Україна, “возз’єднавшись з Росією

в межах одної держави, була врятована від поневолення шляхетською Польщею і поглинення султанською Туреччиною, як про це говориться в "Тезах про 300-річчя возз'єднання України з Росією". "Актом возз'єднання український нарід закріпив свій тісний і нерозривний зв'язок з російським народом, в особі якого він знайшов великого союзника, вірного друга й захисника в боротьбі за своє соціальне й національне визволення проти іностраних загарбників" (В. Пепа. Шабля мислителя).

Варто зауважити, що советські автори у своєму захопленні не помічають, що вони заперечують твердження свого "пророка" Леніна, який казав, що "Ніде в світі немає такого гноблення більшості населення країни як у Росії" (В. І. Ленін. Твори, т. 26, ст. 299-300).

Один із багатьох панегіристів, що прославляють Переяславський договір, це відомий поет-низькопоклонник, Микола Бажан, що написав поему "Гонець", в якій показує не те, що було, а те, що повинно було бути, за партійним прагненням, тобто "безмежну радість" Хмельницького з того приводу, що дійшло до "возз'єднання", мовляв, "Ніколи ще за все життя Не знав такого почуття" радості й проказував в захопленні найвеличніші слова: "Вкраїна. Дружба. Русь. Москва" і чув заклики народу "Хай будем одностайні ми з Росії рідними людьми". Після того акту гетьман вислав у Москву свого гінця, щоб сповістив царя про велику вість, а гонець, пригнавши без відпочинку

до Москви, "З коня зіскочив стрімголов і в Спаську вежу увійшов..."

На ту саму тему написав двотомовий роман "Переяславська рада" (1953) письменник Натан Рибак, який "відображує" гетьмана Хмельницького, що нібито "присвятив справі приєднання України до Росії все своє життя і досягнення цієї мети добивався усією силою своєї могутньої волі, своєї невичерпної енергії. На службу цій великій ідеї він поставив свій блискучий талант організатора, видатні якості полководця і воєначальника, своє мистецтво дипломата".

Роман Рибак цікавий тим, що в ньому зовсім згубилася різниця між реальним і видуманим і автор відображує історичні факти не такими, як вони були, а такими, як вони повинні були бути, тобто такими, як партія хотіла б їх мати в минулому.

Подібний характер відображення мають і твори про "возз'єднання" західних українських земель з "Радянською Україною", а потім і Закарпаття. Цій темі присвятили свої твори т. зв. "революційні письменники" Західної України, як В. Вобинський, А. Волощак, Я. Галан, О. Гаврилюк, Л. Дмитерко, М. Ірчан, П. Козланюк та ін., які нібито продовжували традиції своїх попередників — Франка, Грабовського, а навіть Сковороди, що мали бути "пристрасними поборниками дружби російського й українського народів". Їх підтримували в цьому Бажан, Малишко, Рильський, Тичина та інші, які окупацію західних земель більшовиками "відображують" як продовження акту Переяславського до-

говору, “чого так жагуче прагнув весь український народ”.

Тільки “націоналістичне охвістя”, “викинене на смітник історії”, відстоює теорію єдиного потоку і намагається відірвати український нарід від російського та посварити ці два великі народи, такі близькі і мовою, і місцем проживання, і характерами, і історією, як казав Ленін.

Помилувався Ленін щодо подібності українців і москалів характерами, бо якби це була правда, то не було б ні “возз’єднання”, ні віршів про нього.

Літ.: В. Речмедін. Возз’єднана Україна, “Дніпро” 10/1949/104-114; **В. Поп.** Тема возз’єднання Закарпаття з Радянською Україною в художній літературі післявоєнного періоду, “Дукля” 4/1955/135-147; **С. Трофимук.** Ідея возз’єднання в творчості революційних письменників Західної України, “Вітчизна” 9/1959/160-167; **П. Довгалюк.** З думою про возз’єднання, “Рад-літство” 5/1964/31-38.

ВОЗНЯК Михайло (3. 10. 1881 —

20. 11. 1954), галицький дослідник та історик літератури, визначний франкознавець, автор тритомової історії давньої української літератури. Нар. в с. Волиці,

Рава-руського повіту на Львівщині в селянській родині, вчився в Академічній гімназії у Львові, а потім на філологічному факультеті Львівського університету, де студював слов’янську й класичну філологію під проводом професорів Олександра Колесси й Кирила Студинського. По закінченні сту-

дій (1908) працював кілька років учителем української мови й літератури в Академічній гімназії (1908-1914), в часі першої світової війни був запідозрений австрійськими військовими властями в москвофільстві і вивезений до Талергофу. Звідти йому одначе пощастило врятуватись і дібратись до Відня, де він співпрацював в українських виданнях, а в 1918 р. повернувся до Львова. З 1918 р. присвятився цілковито науководослідній праці, а на життя заробляв здебільша публікацією своїх літературних дослідів у періодичних виданнях.

В 20-х роках належав до “радянофілів”, які вірили в можливості незалежного розвитку української культури в “Рад. Україні”. Цю віру підтримували в нього галицькі комуністи, які ширили облудну пропаганду про “Радянську Україну” і з якими він неявно співпрацював, та “радянські українці”, з якими він мав близький зв’язок. В 1929 р. був “вибраний” дійсним членом Академії наук УРСР і, разом з іншими галицькими радянофілами, як Філярет Колесса, Василь Щурат, Кирило Студинський, титулувався академіком. Про те в своїх дослідях був незалежний і до історії української літератури підходив не з марксістського, а з національного погляду. В такому дусі написав тритомову “Історію української літератури” та низку інших праць, які друкувалися в національній пресі у Львові.

Після окупації більшовиками західних українських земель, перетавився на марксізм (з конечності), хоч мало що з нього розумів

і ще довго не міг достосуватися до советської літературознавчої псевдонауки, яка вимагала визначення участі й ролі письменника в класовій боротьбі та виразної характеристики його суспільно-політичних поглядів, а зокрема — і то було дуже важливе — визначення ролі російської літератури в житті і творчості українського письменника. Його дослідна праця про Івана Франка, “Титан праці”, надрукована в 1946 р., була оцінена сов. критикою неприхильно, оскільки дослідник не задовільнив “наукових вимог” і представив Франка як надклясового й аполітичного письменника, а класову боротьбу підмінив боротьбою поколінь чи антагонізмом між батьками й дітьми (М. Мороз). В цій праці не було теж ніякої згадки про роль рос. літератури в творчості Франка, а вона, на думку критиків, мала дуже благородний вплив на нього.

Після того однак, як він написав “цінну” працю “Іван Франко — популяризатор передової російської літератури” (1953), критика змінила своє наставлення до нього і визнала його своїм, “пролетарським” ученим.

З 1939 р. був професором, а з 1941 р. завідувачем катедри української літератури у Львівському університеті ім. Івана Франка та очолював відділ літератури Львівського філіялу Академії наук у Києві. За його заходами Львівський університет почав видавати наукові збірники п. з. “Іван Франко; статті і матеріали”, що появлялися, хоч рідше, і по його смерті.

Писати почав у 1902 р., але перша його поважніша дослідна праця появилася в 1908 р. п. з. “Причинки до студій над писаннями Лаврентія Зизанія” (ЗНТШ 3/1908/31-88), а далі низка інших: “До історії видання Номисової збірки “Українські приказки, прислів'я і таке інше” (ЗНТШ 2/1909/159-180), “Студії над галицько-українськими граматиками XIX в.” (ЗНТШ 1909-10), “Українські драматичні вистави в Галичині в першій половині XIX ст.” (ЗНТШ 1909), “Різдвяні й великодні вірші-орації зі збірника кінця ХУІІ — початку ХУІІІ в.” (ЗНТШ 4/1910/119-146), “Філологічні праці Івана Могилиницького” (Ль. 1910, 240 ст.), “Віршові проби Юліяна Величковського” (ЗНТШ 4/1911/181-191) та багато інших, великих і малих праць і статей.

Багато писав про Маркіяна Шапкевича, Тараса Шевченка, а найбільше про Івана Франка, понад 150 різного розміру праць і статей. Головну увагу однак присвячував дослідям над українською давньою літературою 11-18 ст. Вислідом тієї праці була згадана вже тритомова “Історія української літератури”, що вийшла в виданні “Просвіти” в 1921-24 роках. Перший том цієї праці обговорює русько-українську літературу княжої доби, від початків до кінця 15 ст. Цю добу дослідник справедливо трактує як надбання і власність українського народу, всупереч концепції советської псевдонауки, яка цю добу вважає “общеруською”, спільною всім трьом східнослов'янським народам, які нібито творили тоді т. зв. “давньо-

руську народність". За це його й критикував О. Вілецький і знецінював роботу, яка не виходить з марксо-ленінських позицій. Він визначив виклад Возняка як фотографічно-описовий і позбавлений всякої оригінальності в освітленні літературних фактів. Зокрема, він критикував Возняка й за те, що він оснував свою історію літератури на ідеї "відрубності українського народу від російського" і в перекладах давніх пам'яток літератури 11-12 ст. замінював термін "руський" на "український".

Другий (1921, 416 ст.) і третій (1924, 564 ст.) томи обговорюють другу або середню добу української літератури, 16-18 ст. В своїх дослідках автор цікавився перш за все маловідомими й недослідженими пам'ятками літератури та іншими того рода матеріалами, які показують доволі багате культурне життя українського народу того часу. Багато матеріалу опублікував у своїй хрестоматії давньої української літератури п. з. "Старе українське письменство; вибір для середніх шкіл" (1922, 517 ст.), але чимало з виявленого матеріалу увійшло і до тритомової "Історії української літератури", наукова вартість якої стоїть поза всякими сумнівами, хоч із деякими його поглядами й інтерпретаціями можна сьогодні не погоджуватись. Наукову вартість тієї праці збільшує і те, що він не шукав зв'язку літературних пам'яток з клясовою боротьбою, тільки трактував літературну творчість як вияв національного духа українського народу і старався бути науково об'єктивний. Висновки, які робив з лі-

тературного матеріалу, були вільні від ідеологічної тенденційності й перекручень, хоч громадської вартості літературних фактів він не ігнорував, тільки дивився на них з національної точки бачення.

Велику працю виконав і в ділянці дослідження рукописних збірок українських пісень 17-18 ст., над якими працював постійно. Він відшукав та опублікував найдавніші записи українських народних дум та історичних пісень, досліджував рукописи в українських та польських архівах і важливіші матеріали опублікував в трьох томах п. з. "Матеріали до історії української вірші і пісні" (Ль. I-III, 1913-1925).

Проте він не обмежувався до старої і середньої доби і цікавився не менше й новою українською літературою, як і позалітературними питаннями, які мали зв'язок з літературою. Це давало причину думати, що в його дослідках не було ні певної системи, ні плану, і що він цікавився всім, що впадало під руки, не раз і зовсім випадково. Цього закиду не можна заперечити, бо дослідник не був систематиком в науковому сенсі слова, але на це зложилися умови, в яких йому доводилося працювати, він матеріально залежний був переважно від того, що міг написати й надрукувати. Також його теоретичні знання були неширокі, тому він не раз пояснював певні літературні факти занадто просто, не усвідомлюючи їх суті і зв'язку з різними іншими фактами. Його естетичні погляди були по суті франківські, тобто суспільно-народні чи народницькі, а метода дослі-

джування — біо-бібліографічна, яку він перейняв від своїх учителів, тому його праці мають документальну вартість, бо він аналізував знайдені матеріали й описував їх, не вдаючись у їх ідеологічну оцінку, а в висновках був завжди обережний і об'єктивний, часом навіть здержувався, для збереження об'єктивності, від власних висновків, зате наводив багато іншого матеріалу, який мав допомогти читачеві чи дослідникові робити власні висновки. В ідеологічні комбінації не запускався і в літературних фактах не шукав відображення клясової боротьби, хоч і був “радянфілом”. Його радянфільство було причиною поганої opinii в польській поліції і його кандидатура на професора Львівського університету, як свідчать архівні документи, була через те відкинена (див. М. Мороз Бібліографія...). Та все таки попри своє “радянфільство” не був марксистом, ні інтернаціоналістом, ні низькопоклонником перед “братнім російським народом”, як довго був відділений від нього політичними кордонами.

Після “возз'єднання”, був змушений переставитися на марксизм-ленінізм, але в совєтському періоді друкувався менше, натомість більше уваги присвячував вихованню нового наукового покоління. В 1940-х роках написав кілька невеликих праць, як-от “До зв'язків Михайла Коцюбинського з Галичиною”, “Літературна атмосфера “Івана Підкови” Т. Шевченка”, “Григорій Квітка-Основ'яненко; життя і творчість”, “Зв'язки П. А. Грабовського з Західною Україною”,

“Іван Франко як популяризатор передової російської літератури”, “Іван Франко в боротьбі з Ватиканом” та деякі інші. Дві останні праці були наче окупом, який мусів заплатити за можливість продовжувати наукову працю.

З інших праць варто згадати: “Письменицька діяльність Івана Борецького на Волині й у Львові (1954, 68 ст.), “В єднанні з народом Надністрянщини” (про зв'язки М. Кропивницького з Зах. Україною, 1955, 25 ст.), “Михайло Павлик” (1956, 10 ст.), “На крилах творчості” (До 75-річчя Лесі Українки” (1946, 11 ст.), “Першодруки Лесі Українки” (1951, 31 ст.) та деякі інші.

Посмертно вийшли його книжки “З життя і творчості Івана Франка” (К. 1955, 302 ст.), “Нариси про світогляд Івана Франка” (Ль. 1955, 193 ст.) і найбільша його праця про Франка, монографія “Велетень думки і праці; шлях життя і боротьби Івана Франка” (1958), якої особлива вартість у багатстві зібраного біо-бібліографічного матеріалу, оскільки саме цей аспект його найбільше й цікавив.

Чимало його праць залишилося в рукописах, вони зберігаються в архіві, нпр., праця “Від дитинства до повноліття Івана Франка”, доведена до 1893 р. (М. Мороз), але й те, що було надруковане, ок. 60 позицій, свідчить про небуденну працьовитість і невтомність дослідника. Його зацікавлення в ділянці літератури були доволі широкі, він залишив сліди своїх дослідів стародруків, полемічного письменства, драматичної й віршувальної творчості 17-18 ст., біографії письмен-

ників, літературних взаємин Галичини з Наддніпрянщиною, галицького відродження і багато інших тем, які опрацьовував не раз і зовсім випадково, залежно від матеріялу, який потрапляв йому в руки, та все таки деякі теми й проблеми цікавили його постійно і від них він ніколи не відривався. Найбільше його цікавили, як показує бібліографія, 70-90 роки 19 ст. в житті Івана Франка, але поза Франком він мандрував по всій історії української літератури. Особливу наукову вартість мають його дослідження літератури 16-18 ст., як, нпр., "Хто ж автор так званого Літопису Самовидця" (1933), "Псевдо-Кониський і Псевдо-Полютика" (1939), "Початки української комедії" (1919), "Козацтво під Хотиним 1621 р. в сучасній поезії" та багато інших. Без його праць жаден історик української літератури не може обійтися, і в тому його особлива заслуга.

Літ.: М. Нечитайок. Невтомний трудівник науки, "Жовтень" 11/1959/148-152; **М. Мороз.** З архіву М. С. Возняка, "Рад. літ-во" 10/1865/69-71; **Гр. Нудьга.** З неопублікованої спадщини М. С. Возняка, "Рад. літ-во" 3/1962/118; **М. Мороз.** Бібліографія наукових праць академіка М. С. Возняка, "Українське літ-во" 4/1968/173-202; **Його ж.** М. С. Возняк як фолклорист, "Народна творчість..." 1/1968/39; **В. Дорошенко.** Академик Михайло Возняк, "Укр. літ. газета" 1/1957/2; **М. Мороз.** Остання праця академіка М. С. Возняка, "Вітчизна" 3/1959/203; **Т. Пачовський, Я. Шуст.** Праці М. С. Возняка про життя і творчість І. Франка, в кн. "Іван Франко. Статті і матеріяли" кн. 5/1956/407-422; **М. Мороз.** Бібліографічний список недрукованих праць акад. М. С. Возняка про життя і творчість Івана Франка, в кн. "Іван Франко. Статті і матеріяли" зб. УП/1960/484-486.

ВОЛИНСЬКИЙ Костянтин (27. 1.

1922-), підсов. літературознавець і дослідник сучасної соц. реалістичної літератури. Нар. в с. Плюському, Броварського району на Київщині в родині вчителя Петра Волинського (див.). Середню школу

скінчив у Києві (1940), після того був мобілізований і брав участь у нім.-сов. війні (1941-45) як командир розвідки і зенітної батареї. З 1949 р. вчився в Київському університеті на філологічному факультеті. Студії закінчив у 1954 р. і після того працював в редакції "Літературної газети", в якій і почав писати рецензії та літературно-критичні статті. Пізніше став науковим співробітником Інституту літератури АН.

Написав низку статей на літературні теми й видав 4 книжки: "Прикмети часу" (1962), "В пошуках героя" (1964), "Людина і майбутнє" (1969), "Із секретів майстерності" (1973).

В першій книжці, "В пошуках героя. Проблема героя в сучасній українській прозі", що є збіркою статей, об'єднаних спільною темою, розглядає питання, на основі творів О. Довженка, М. Стельмаха, О. Гончара, І. Муратова та інших, про те як "історичне рішення" останніх з'їздів КПСС (XX і XXII) відбилися на характері літературного героя і які нові риси відбилися в ньому, тобто як письменники виконали доручення чи вимогу партії і якого позитивного героя створили в своїх творах. Він

знаходить, що Довженко один із перших побачив як змінилася й виросла проста людина і які нові риси внесла в її портрет історія й сучасність. Він також один із перших втілює у своїх героях кращі провідні риси сучасної радянської людини. Особливість і сучасність творів Довженка, на його думку, в тому, що створені ним образи героїв є нібито “вразками нової моралі і несуть у собі синтез епохи”. В цих образах Довженко нібито показав “як нове, комуністичне стає власним і особистим для звичайної радянської людини середини 20-го віку”. Отже художній подвиг Довженка, це відкриття таких героїв, в чітких характеристиках відображені кращі провідні риси сучасної людини всіма своїми ділами, помислами і мріями, всім еством своїм спрямованим у світле завтра. Це “світле завтра”, однак, часово не означене, прямування до нього може тривати і тисячі років, як можна пропускати на основі сучасної дійсності.

Як довго дослідник говорить про літературні твори й літературні постаті, створені окремими письменниками, він є дослідником і його праця має більше або менше науково-дослідний характер, коли ж він пробує доказати, що це реальність, коли в цих образах і характерах бачить відображення реального советського життя, нібито письменники створили ті образи на основі обсервації реальних советських людей, які начебто відзначаються такими ідеальними й вимріяними рисами, то він стає партійним пропагандистом і лаку-

вальником та переходить від наукового досліду до творення мітів. Його видумки, під маскою науки, переходять у сферу комічного, бо образ советської людини не є образом з реального життя, тільки з партійної програми, а вона, як відомо, показує не дійсність, а бажання. Вона спрямована в майбутнє. З автором можна згодитися тільки в тому, що звичайна советська людина всім своїм еством скерована в майбутнє щасливіше життя, — (коли не буде комуністичної партії і життя буде свобідніше).

В третій книжці Волинський апотеозує Леніна й викладає ленінську концепцію майбутньої людини, в яку, за його рецептою, мала б перетворитися сучасна людина, згідно з його пляном “перетворення природи”, та досліджує питання чи і наскільки герой сучасної советської літератури витримує перевірку за високими критеріями ленінського ідеалу людини. Він в захопленні приписує Ленінові божеські риси й показує його як своєрідну боголюдину, перед якою згинається в низькопоклонстві майже все людство, за винятком тільки горстки недругів, буржуазних націоналістів і капіталістів, які “недоросли” до розуміння нової епохи. Все, що було перед ним, треба вважати передісторією людства.

Треба ствердити, що цей “дослідник” перейшов усі межі реального й увійшов у світ мітології, тимто й утратив здібності розуміти реальність.

Літ.: В. Дончик. К. Волинський. В пошуках героя, “Рад. літ-во” 2/1965/82-83; В. Ніколаєв. Риси но-

вої людини [“В пошуках героя”], “Прапор” 4/1965/85-6; **Б. Буркатов.** Ленінське розуміння людини [“Людина і майбутнє”], “Літ. Україна” 23/1970/3.

ВОЛИНСЬКИЙ Петро (14. 2. 1893-), підсов. літературознавець, історик літератури й педагог, керівник катедри української літератури Київського пед. інституту. Нар. в м. Олиці на Волині в селянській родині, вчився в Острозькій гімназії і в Ніжинському історично-філологічному інституті, який закінчив у 1916 р., потім учителював у школах Чернігівщини і Києва. З 1929 р. почав працювати у вищих школах Києва, а в 1947 р. став керівником катедри української літератури й професором Київського пед. інституту. Написав понад сотню статей і рецензій про українську літературу від Котляревського до Тичини. Більші його праці відносяться саме до цих двох поетів, але він писав і про Квітку, і про Шевченка, і про Франка, Кониського, Щоголева й ін. Писав теж праці з теорії літератури та про взаємини української й російської літератур, про значення літературної діяльності В. Белінського для розвитку культур братніх народів тощо.

Педагогічна діяльність виявилася в готуванні підручників з української літератури для середніх шкіл та праць з методики викладання української літератури, літературного читання, аналізу творів ідейно-політичного виховання. Під його керівництвом кафедра української літератури Київ. пед. інституту підготувала чотиритомну історію української літератури для студентів, досі з 4-х томів появи-

лися три: “Давня література” (1969, 431), “Література першої половини XIX століття” (1964, 574), “Література другої половини XIX століття” (1966, 762). Авторами трьох томів є: П. Волинський, Ю. Кобилицький, І. Пільгук, Ф. Поліщук, М. Походзіло, П. Хропко.

Давню українську літературу редактор всіх трьох томів, П. Волинський, починає з 14 ст., бо період Київської Русі він вважає спільним для всіх трьох східнослов'янських народів, оскільки Київ у ті часи “був політичним і культурним центром давньоруської землі”. На його думку, хоч це не тільки його думка, а сучасна советська концепція, давнє письменство розвивалося поряд з Києвом в усіх руських містах (Новгороді, Чернігові, Смоленську, Турові, Галичі, Ростові й ін.), тому й було “єдине в ті часи, коли давня Русь становила відносно єдину державу з центром у Києві, і тоді, коли розгорнувся процес феодального роздроблення руських земель. Літературні пам'ятки, створені в Києві, “пересувались і поширювались по всій руській землі”. Те ж слід сказати і про твори, які виникли в Новгороді, Чернігові і т. д., бо “мова всіх тих пам'яток була спільною давньоруською літературною мовою”. Українська народність виникла в 14 ст. “в наслідок зростання економічних, політичних і культурних зв'язків між південно-західними руськими землями”, тому й українська література починається щопиш в другому спільноруському періоді, коли з'явилися пам'ятки з виразними ознаками української мови.

Окремо вийшли його праці:

“Вивчення творів Павла Тичини в середній школі”, 1938 і 1947; “Вивчення творів Івана Котляревського в середній школі”, 1949; “Ідейно-політичне виховання на уроках української літератури”, 1950, 58 ст.; “Іван Котляревський. Життя і творчість”, 1951, друге перероблене й доповнене видання, 1955; “Своєрідність розвитку літературних напрямів в українській літературі XIX ст.”, 1958; “Історичний характер розвитку літератури”, 1958; “Теоретична боротьба в українській літературі” (перша половина XIX ст.), 1959, 439 ст.; “Основи теорії літератури: Вступ до літературознавства”, 1962, 351 ст. і 1967, 366 ст.; “Український романтизм у зв'язку з розвитком романтизму в слов'янських літературах”; доповіді рад. делегації на з'їзді, 1963, 52 ст.; “Українська народна поетична творчість”, 1965;

Деякі праці друкують в журналах і збірниках:

“Літературно - естетичні погляди Шевченка періоду “трьох літ”, Збірник 3-ї Шевч. конференції, 1953, ст. 123-137; “Естетичний ідеал Шевченка”, Збірник 4-ї Шевч. конф. 1956, ст. 125-147; “Поетична майстерність Івана Франка”, “Вітчизна” 8/1956/129-146; “Шевченків вірш”, “Укр. літ. в школі” 5/1961/17-32; “Шевченків 14-складовий вірш”, 36. 14-ї Шевч. конфер., 1962, ст. 187-207; “Вірш Шевченка як складова частина його поезики”, 36. 13-ї Шевч. конф., 1962, ст. 94-135.

Розділи в збірниках підручників історії літератури:

“Давня література”: Вступ, ст. 5-16, “Лірична поезія ХУІІІ ст.”, ст. 371-388; Висновки, ст. 425-430, в кн. “Історія української літератури”.

Київ. держ. пед. інституту, 1959.

Література першої половини XIX ст.: Вступ, ст. 5-22; “Літературний рух з кінця ХУІІІ ст. до 40-х рр. XIX ст.”, ст. 23-55; П. П. Гулак-Артемовський, Г. Ф. Квітка-Основа-Явченко”, “Є. П. Гребінка”, ст. 123-223; “Літературний рух 40-х років XIX ст.”, ст. 343-381; “Тарас Шевченко. Творчість 1843-1847 років”, ст. 428-490, в кн. “Іст. укр. літ. КДПІ, 1964.

Література другої половини XIX століття: “Літературний рух 50-60-х років, ст. 9-38, “Літературний рух 70-90-х років, ст. 217-273; “Яків Щоголев”, ст. 559-571; Висновки, ст. 758-760, в кн. “Іст. укр. літ. КДПІ, 1966.

“Методи літературознавчого дослідження в працях Івана Франка”, “Рад. літ-во” 5/1966/66-81.

В праці “Теоретична боротьба в українській літературі...” автор широко обговорює літературно-теоретичні виступи й вислови різних літературних діячів першої половини 19 ст. і окремих письменників, що не раз висловлювались на літературно-творчі чи літературно-теоретичні й критичні теми, як І. Котляревський, що в своїх творах висловлювався проти опери “Козак стихотворец” О. Шаховського, П. Артемівський-Гулак, що висловлювався в тій самій справі, Л. Боровиковський, Е. Гребінка, Г. Квітка, О. Корсун, М. Костомарів, М. Максимович, А. Метлинський, І. Срезневський та багато інших авторів, в тому й галицьких літературних діячів 30-50-х років. Особливу увагу присвятив і В. Бєлінському, якого попередні дослідники оцінювали здебільша однобічно — або тільки позитивно, або

тільки негативно, а він старається бути безстороннім і показує цього критика, що мав деякий вплив і на українську літературу, з одного й другого боку. Чимало місця присвятив він і Шевченкові та його теоретичним поглядам на літературу й мистецтво, не поминув і Куліша як Шевченкового антагоніста, згадав Чернишевського й Добролюбова, які висловлювались на теми української літератури, та багато інших українських і неукраїнських авторів, що мали таке або інше відношення до української літератури.

Праця дає повний образ змагань українських культурних діячів за розвиток самобутньої української літератури, автор пильно досліджував висловлювання окремих письменників і критиків на теоретичні теми, обговорив їх докладніше й всеохопніше, ніж попередні дослідники, але дав їм вузьке й одностороннє, марксо-ленінське, наświetлення, яке викривлює дійсність. З його погляду українська література була завжди виявом боротьби кляс і змаганням до реалізму, демократизму, ідейности, народности і невідривности від “братньої російської” літератури. Проте дослідник, що йому недоступні джерела, якими користувався автор праці, знайде в книжці чимало потрібних матеріалів, які мають документальну вартість, а його тенденційне й суб’єктивно-ідеологічне наświetлення літературного й літературознавчого процесу буде ігнорувати.

В книжці про Івана Котляревського обговорює всі його твори, в тому й вірші, як “Пісня на новий год 1805”, присвячена ген. гу-

бернаторові України кн. Куракіну, за яку йому пізніші критики дорікали й закидували низькопоклонство й прислужництво. Автор думає, що це несправедливо, бо Котляревський не був нічийим прислужником, а Куракіна прославляв за його добрі діла, які він зробив для України — за справедливість, за суворі вимоги до поміщиків, за захист перед ними убогих людей тощо. І сам він, Котляревський, не був на службі в Куракіна, і прославляв його не як вірний підданий, а як незалежний громадянин, що хотів вшанувати людину, яка заслужила на пошану. Натомість тим губернаторам, яким він так або йнакше служив, не написав ні одного рядка.

Дослідник пояснює “Оду кн. Куракіну” як вияв просвітительських поглядів Котляревського, що вірив у добротність освічених людей і правителів, згідно з тодішніми поглядами. В цьому, на його думку, Котляревський ішов за російськими письменниками - просвітителями, як Ломоносов, Державин, Фонвізін, Новіков, які писали про царів, поміщиків та вельмож — батьків народу і добродіїв. Для Котляревського це були традиції “реалізованого ідеалу”. Автор думає, що Котляревський поєднав традиції української і російської літератури 18 ст., тимто “Ода Куракіну”, на його думку, не була пародією, а зовсім серйозним твором, в якому Котляревський зробив спробу поєднати традиційні різдвяні й новорічні вірші з російською одною клясидизму.

Подібно пояснює він і “Наталку Полтавку”, яку зв’язує з російською літературою 18 — початку

19 ст., зокрема з п'єсою Ніколаєва "Розана й Любим", Іллїна "Великодушне", Княжїна "Сбитенщик", з комедїями Сумарокова, п'єсами Хераскова тощо. Перетворення поганої людини в добру в'яжеться з філософськими поглядами раціоналізму, за яким людина з природи добра, тільки обставини роблять її поганою. В опері, гадає автор, помітні сліди псевдокласичної естетики, яка обов'язувала в драмі другої половини 18 ст., особливо щодо трьох єдностей — дії часу й місця.

Щодо п'єси-водевілю "Москаль чарівник", то він і тут бачить залежність Котляревського від російської літератури і відкидає погляди "буржуазних" дослідників, які шукали джерела п'єси в французькій літературі 18 ст. і називає здобутки компаративізму облудними й псевдонауковими, бо шукати порівняння в європейській літературі, коли є зразки в російській, а саме "Повість о солдате удадом" Курганова, немає потреби, ця "повість" була обрїбкою народної анекдоти про невірну жінку. Таким чином "Москаль чарівник" не є безпосередньою обрїбкою Котляревським народної анекдоти, лише наслідуванням російського наслідування народного твору.

Манія підсоветських дослідників зводить українську літературу до наслідування російської і тільки російської і вишукувати в ній зразки певної української, стає виявом певної хворобливості.

Літ.: О. Засенко. За глибоке марксистсько-ленінське висвітлення дожовтневої української літератури ["І. Котляревський, Життя і творчість"], "Вітчизна" 4/1952/150-

3; М. Висоцький. Ювілей педагога і вченого [До 65-річчя з дня народження П. К. Волинського, "Літ. газета" 18. 2. 1958; [Без підп.]. Ювілей П. К. Волинського, "Літ. в школі" 2/1958/93; Е. Шаблювський. Волинський П. Теоретична боротьба в українській літературі, "Літ. в школі" 5/1960/74-78; В. Лесик. Синтетичне наукове дослідження ["Теоретична боротьба..."], "Рад. літ-во" 2/1961/136-140; С. Пінчук. У колі теоретико-літературних проблем ["Основи теорії літератури"], "Жовтень" 7/1963/142-148; В. Іванисенко. В колі проблем естетики ["Основи теорії літератури"], "Літ. Україна" 13/1963/3; Ю. Фалько. Обговорення книги П. К. Волинського "Основи теорії літератури", "Рад. літ-во" 2/1963/153; Н. Калениченко. Педагог і вчений, "Літ. Україна" 12/1973/4.

ВОЛИНЯК Петро (автн. Четет; 28. 9. 1907 — 29. 12. 1969), мало-відомий екзильний письменник і відомий журналіст та видавець, родом з Волині; нар. в м. Корці на Рівенщині. Вчився в агрономічній школі в Житомері, в часи українізації жив на Кубані й працював учителем, звідти його педагогічні аспірації.

Під час нім.-сов. війни емігрував на Захід і згодом опинився в таборі переміщених осіб у Зальцбурзі в Австрії, де згодом став видавати табору газетку-щоденник "Останні новини" (ред. П. Сагайдачний), тижневик "Нові дні" і місячник для молоді "Наш шлях". В його видавництві і частинно його ж коштами виходив літературно-науковий журнал "Літаври" (ред. Ю. Клен). Видав теж кілька літературних книжечок, як "Вальдшнепи" М. Хвильового і "Напосні дні" М. Івченка. В 1949 р. переселився до Канади і в 1950 р. почав видавати "універсальний жур-

нал” (місячник) “Нові дні”, якого сам був редактором і в якому містив теж літературні матеріали: поезії, оповідання, спомини (Аркадія Любченка), репортажі, літературно-критичні статті й рецензії. Із своєї власної творчості містив принагідно репортажі, а частіше — полемічні відзиви на різні справи, які порушували його емоції. Найбільш нетерпимий був до націоналістів, а в полеміці був темпераментний, гострий, неперебірливий і вульгарно-лайливий.

В літературі залишив слід двома збірками оповідань з підсоветського життя “Земля кличе” (1946, 61 ст.) та “Під Кизгуртом” (1947, 47 ст.). Окрім того, видав репортаж з Кубані, де вчителював під час українізації, “Кубань — земля українська козака” (1948, 71). В усіх трьох книжечках виявив непоганий розповідний хист, але занедбав його розвинути і збився на публіцистику й полеміку.

Видавав теж шкільні підручники (читанки) для шкіл українознавства.

Літ.: Б. Р. Петро Волиняк. Земля кличе, “Літаври” ч. 1/1947/70; **Ан. Галан.** Петро Волиняк. Під Кизгуртом..., “Літаври” ч. 4-5/1947/87; **І. Качуровський.** Кубань — земля українська козака. **П. К. Волиняк** — видавець і редактор; думки з нагоди 20-річчя “Нових днів”, “Нові дні” 241-242/1970/15-19; **Ю. Клиновий.** Петро Волиняк (1907 — 1968), “Північне саяво” У/1971/170-1.

“ВОЛИНЬ У ПІСНЯХ”, збірка народних пісень Волині, які зібрав і впорядкував Іван Федько, а видав у вигляді “Каменяра” у Львові, з передмовою І. Березовського й В. Зінича. Велику частину збірника

становлять “пісні революційного підпілля” 1920-1939 рр. та періоду “вічизняної війни”.

Рец.: В. Коваль. Волинські мелодії. “Літ. Україна” ч. 59/1970/3.

ВОЛКОВ Віталій (5. 7. 1900 —),

екзильний письменник, родом з Волині. Вчився в Дубенській гімназії, а потім у Київському університеті на математичному факультеті. Після визвольних змагань

вчився в Варшавському університеті на правничому відділі. Там також пройшов дворічні курси бухгалтерії і потім працював бухгалтером впродовж майже чвертьстоліття. В часі німецько-советської війни мусів покинути рідні землі й виїхати на чужину. Після війни опинився в переміщенському таборі “Д. П.” в Німеччині, а в 1949 р. переселився до ЗСА, осів у Філадельфії, де жив і помер.

Писати почав ще в гімназії і писав спочатку вірші, а потім перейшов на оповідання, але ще ніде не друкувався. В часі війни всі ранні писання загинули під німецькими бомбами. Відновлення літературної творчості прийшло у 1945 р., але ширше вона розвинулась у 1950 роках і друкувалась у періодичних виданнях Америки й Канади, як “Америка”, “Свобода”, календарі “Провидіння”, збірники “Слово”, “Нові дні”, “Літопис Волині” та ін.

З того часу видав чотири книжки: збірку оповідань “Загадковий перстень” (1951, 106 ст.), роман

“Довбуш” (1963, 304 ст.), збірку оповідань, скечів, статей та фейлетонів “Перекусничок” (1970, 216 ст.) та містичний роман у двох томах “Таємниця Космосу”. В архіві має ще кілька недрукованих п’єс: комедію в двох діях “В амбулаторії”, музичну комедію на три дії “Пильний Микита” та драму на чотири дії “Вікторія”, що написана на основі повісти А. Кащенко “Під Корсунем”. У збірнику “Перекусничок” надруковані два сценічні скечі, “Політична розмова” і “Хто питає, той не блудить”.

Волков належав до тихих і мирних письменників, що пишуть в стилі традиційного реалізму і не роблять в літературі революції, ані теж не претендують на новаторство. Перша його повість, доказ традиційного підходу до своєї творчості не тільки темою, але й мистецькими засобами. Довбуш притягав увагу багатьох письменників, але не кожний з них спромігся сказати щось нового. Письменники часом не мають відваги відступати від історичних фактів, щоб їх не посудили за фальшування історії, хоч “фальшування” історії в художньому творі неминуче, якщо письменник не хоче бути пережовувачем. Волков новатор у тому, що не держався сліпо історії, хоч і не дуже попускав віжки фантазії. Він різнився від інших тим, що показав свого героя всюди переможцем, який тільки своєї смерті не міг перемогти і мусів умерти. Автор вибрав собі за тему останні роки його життя і змалював його як народного месника. Може в цьому немає ще нічого особливо нового, але його образ героя різнився від попередніх.

В збірці оповідань “Перекусничок” автор показав добрим оповідачем, що вмів збудувати сюжетне оповідання й оповідати “фантастичні історії”, якими славились старосвітські приходства волинських та особливо поліських провінцій (О. Керч). Теми оповідань він брав із свого минулого, тому вони надихані теплом і щирістю, опрацьовані з погідним настроєм і легким гумором.

Найновіший твір, “Таємниця Космосу” належить до творів містичного жанру, до якого мало хто з наших письменників вдається. Він покористувався тут таємними знаннями індійських йогів та вченням про Космос, його розвиток та про перевтілення людини по смерті в іншу істоту. Такими перевтіленнями в романі є його волинські персонажі, що колись були жителями Регенсбургу. А все таки це роман про сучасність, автор показує життя волинян, що переживають важкі часи війни, окупації й еміграції. Автобіографічний елемент у романі безсумнівний, але добре прихований.

Літ.: **І. Кий.** Віталій Волков. Довбуш, “КІІВ” 4/1964/134; **Ю. Шумовський.** Новий скарб Волині, “Укр. слово” (Париж) 6. 5. 1973 і “Гомін України, Л. і М.” ч. 6/1973/3; **В. Макар.** “Таємниця Космосу”, “Гомін України, Л. і М.” ч. 6/1973/3; **О. Керч.** З сучасної поезії і прози [В. Волков. Перекусничок], “Укр. книга” 4/1971/112; **О. Керч.** Віталій Волков. Таємниця Космосу, “Укр. книга” 2/1973.

ВОЛКОВ Олександр, один із сучасних молодих підсов. прозаїків, автор двох книжок — збірки оповідань і нарисів “Людина на висоті” (Льв. 1964) і повісти “Забуду

брата". Критика оцінює ці твори невисоко. В першій книзі автор описує, радше ніж змальовує, будівельних робітників, з якими давніше і сам працював, то й знає їх життя, проте змалювати його по-мистецьки йому не пощастило.

В повісті "Забуду брата" оповідає про складні події 30-40-х років на Україні в образі двох братів, яких розкуркулений батько кінчає самогубством, а сини втікають з дому перед карою за напад на голову сільради й залишають самотню стару матір. Один з них "позитивний" герой, другий негативний, перший працює на Донбасі і згодом вступає до партії, а другий не може переболіти кривди (розкуркулення) й ходить манівцями.

Рец.: І. Трійняк. Недоробки цікавого задуму [Забуду брата"], "Вітчизна" 4/1964/208; **П. Козланюк.** Життя промовляє словом, "Літ. Україна" ч. 62/1964/2; **М. Гурладі.** Людина та її справа. "Жовтень" 2/1965/148-150.

ВОЛКОВ Роман (1. 10. 1885 — 6. 5. 1959), російський і український літературознавець, фольклорист і мистецтвознавець, професор Одеського, потім Чернівецького університету, доктор філологічних наук. Нар. у м. Новгороді Сіверському на Чернігівщині в родині сільського вчителя, вчився в Ніжинському інституті й Петроградському університеті. В 1918-1941 рр. написав понад 20 монографічних праць і чимало статей з історії російської й української літератур, зокрема про творчість Пушкіна й Шевченка, з історії українсько-ро-

сійських літературних та фольклорних зв'язків, як от "Шевченко й російська література", "Пушкін і українська література" та ін. Підготував перший підручник і хрестоматію української літератури для восьмої класи. Писав в більшості рос. мовою. Одна з важливіших його праць "Сказка великорусская, украинская и белорусская" (1924).

Літ.: П. Павлій. Досягнення української радянської фольклористики за сорок років, "Народна творчість та етнографія", ч. 3. 1958; **Роман Михайлович Волков;** некролог, "Рад. культура" ч. 36/1959/452... і "Рад. літ-во" 4/1959/162.

ВОЛКОВИЧ Іоанкій (р. нар. і см. невідомі), львівський письменник першої половини 17 ст., учитель Львівської братської школи і проповідник при Успенській церкві. В літературі 17 ст. занотований як автор великого вірша-діалога п. з. "Розмишляньє о муць Христа Спасителя нашего. Притим веселая радость з триумфального его воскресенія. Вѣршами написаний през многогрѣшного инока Іоаннікіа Волковича" (Львів, 1631).

Джерелом діалогу була анонімна візантійська трагедія 11-12 ст. "Христос пасхон", присвячена мукам і воскресенню Христа.

Діалог ділиться на дві частини, з яких перша має назву "Смутнии трени в смутнии день страстей Христа Спасителя нашего". В цій частині виступають 13 алегоричних постатей — три побожні душі і десять вістників — Ласка Божа, Ангел, Радість Церкви, Розум, Пам'ять, Воля, Звитязтво, Триумф, Хрест, Копіє, Гвоздіє, Трость. Ролі

побожних душ грали діти визначних міщан, яких прізвища автор подає в книжці. В другій частині автор прославляє воскресення Христове і виявляє “веселую радість з тріумфального єго воскресенія”. Діялог був надрукований у Братській друкарні і виставлений в Успенській церкві 1631 р.

В історії української літератури діялог становить перший відомий текст пасійної драми на тему терпіння, смерті й воскресення Христа. Давніші спроби, на які нагякає в своїх творах Іван Вишенський (“Посланіє до стариці Домнікії”), що учні “комедії строять і грають”, не збереглися.

Повний текст діялога надрукував з першодруку М. Возняк у своїй статті про діялог (ЗНТШ т. 129/1920), а звідти передрукував В. Резанов у своїй праці “Драма українська”. В “Хрестоматії давньої української літератури” О. Білецького надрукований уривок.

Вірш Волковича невибагливий, але здебільша правильний 13-складовий, цезура часто неправильна, римування переважно жіноче, нерідко й дактилічне, наголоси не всюди правильні.

Літ.: М. Возняк. Діялог Йоаннікія Волковича з 1631 р. ЗНТШ т. 129/1920/33-79; В. Резанов. Драма українська. І. Старовинний театр український. Вип. 1-й Вступ. Сценічні вистави в Галичині. Збірник іст.-філолог. відд. ВУАН Но. 7 “а”, 1926, ст. 29-36; Е. Махновець. Волкович Йоаннікія. “Укр. письменники”, біо-бібліогр. словник, т. 1/1960/275-6; А. Белецкий. Старинний театр в России. І. Зачатки театра в народном быту и школьным обиходе Южной Руси-Украины. М. 1923, ст. 49-50.

ВОЛОДАРСЬКИЙ Зіновій (1908-), актор і режисер, автор одноактних п'єс. Нар. в Києві, вчився в середній школі й у Київському музично-драматичному інституті, працював понад двадцять років в театрах України, під час війни — у Владивостоці, після війни — в Києві, згодом у телевізійній студії. Писав одноактні п'єси, які друкувалися в репертуарному збірнику “Соціалістична культура”. В 1963 р. вийшла його збірка одноактівок, в яких він “викриває дрібновласницькі пережитки в свідомості радянських людей”. Назви деяких п'єс: “Я прийду в суботу”, “Чорний день”, “І я з вами”, “Несподівана стоянка”, “Дочка в небезпеці”.

ВОЛОДИМИР (автн. Шаян; 2. 8. 1908 — 15. 7. 1974), еміграційний поет, прозаїк, журналіст, літературознавець, дослідник санскриту й орієнталістики, основник та ідеолог відродження прапредківської віри. Нар. у Львові в родині державного службовця, вчився в Академічній гімназії, потім у Львівському університеті, де студював європейські мови й літератури, історію філософії й санскрит і здобув ступінь магістра філософії. В часі нім.-совєтської війни емігрував на Захід, жив якийсь час в Аугсбурзі в Німеччині, а з 1948 р. в Англії (Лондон).

Написав і видав окремо такі поетичні твори: “Орден Бога Сонця”, “Про Перуна знання тасмне”, “Повстань Перуне”, “Гімни золоті діядеми”, “Баллада лісового шуму”, “Баллада про Святослава”. Художньою прозою напи-

сав ще у Львові роман “Терпіння молодого гуцула” (1934). Чимало написав статей на літературні теми, як “Основна сила творчості Шевченка”, “В боротьбі за ідеологію Лесі Українки”, “Леся Українка й українська національна революція”, “Знаменність української літератури”, а також статті про М. Коцюбинського, О. Ольжича, В. Грінченка, В. Пачовського. Переклав сучасною українською літературною мовою “Слово о полку Ігореві”, а також “Гимни Ригведи й Атхарваведи”. Писав теж на теми передхристиянської мітології та прослав’янської віри наших предків, а також на теми фольклористики й лінгвістики. Трьома виданнями вийшла його праця про Сквороду — “Етичні, соціологічні й педагогічні погляди Сквороди”.

ВОЛОДИМИР МОНОМАХ (хр. ім’я

Василій; 1053-1125), великий князь київський (1113-1125), син Всеволода Ярославича внук Ярослава Мудрого визначний політичний і державний діяч Руси - України, автор відомого літературно-виховного твору “Поучення”, цінної пам’ятки давньої русько-української літератури й мови. За життя батька був

Переяславським князем і організував успішні протиполовецькі походи, чим здобув собі велику популярність, по смерті князя Святополка II київські бояри запросили його на великокняжий престіл. В 1113 р. став великим київським

князем, успокоїв населення, що повстало було проти визиску боярів, і перевів деякі реформи в правно-фінансовій ділянці. Впродовж свого володіння провадив політику внутрішнього суспільного замирення, обмежуючи привілеї й надуживання боярської адміністрації захищаючи населення перед надужиттям і визиском. В тій цілі видав деякі закони, додав їх до “Руської правди”, т. зв. “устав”, який, між ін., полегшував положення боржників (знижив відсотки від позик і скасував “холопство” за борги).

Визначним ділом його володіння, крім перемоги над половцями, яка забезпечила країні спокій на кількадесять років, було зміцнення влади Київського великого князя, якому корилися всі інші удільні князі, та об’єднання великої більшости земель Київської держави, яка таким чином відзискала свого давню могутність. Автор “Слова о полку” згадує його пізніше як князя, що об’єднав руські землі та подбав про одностайну оборону країни перед зовнішніми ворогами.

Хоч його володіння не було спокійне і він мусів вести більш і менші війни, у внутрішній політиці він був радше угодивий і шукав внутрішнього замирення, стараючись полагоджувати станові різниці компромісовим способом. З цією метою він і написав своє “Поучення”, адресуючи його безпосередно своїм дітям, а посередно всім іншим, тому воно, крім літературного має й виховно-політичне значення, бо дає свого рода ідеальний образ князя-володаря як

він собі його уявляв, в цілості оснований на засадах християнської науки, в якій страх Божий і милостиня, терпіння, всепрощення й братня любов грали головну роллю. Він радить князям не вживати радикальних засобів правління, не відриватися від народу й не відмежовуватися від нього тивунами та іншими урядниками й вєводами, а вдержувати безпосередній зв'язок з народом та охороняти його від використання й надуживання посередників. Князь повинен сам бути суддею, щоб справедливо судити підданих, захищати їх перед кривдою і творити добро й справедливість. Князі повинні задовольнятися своїми землями й не зазіхати на чужі, також повинні знати свої обов'язки і коритися найстаршому князеві.

Багато його повчань відноситься не тільки до княжих дітей, а до всяких, бо він промовляє теж як батько, не тільки як князь. Тому закликає дітей до постійної активності й праці, застерігає від лєнєвства, обжирства й п'янства, від блуда й неправди, бо це шкідливе для душі й тіла, радить постійно вчитися і не легковажити знання, а надусє — не бути гордими й пам'ятати, що ми всі “смертны єсмы, днесь живи, а завтра в гроб”, бо все, що ми маємо, дав нам Бог на кілька днів, і все залишається Його, не наше. Шанувати старших треба як батьків, а молодших як братів, треба хворих відвідувати, спрагнених напоїти, голодних накормити і мати добре слово для кожного. Не карати надмірно гостро і не вбивати ні винного, ні

невинного, ні жадної християнської душі.

Після повчання, князь дає низку прикладів із власного життя, маючи на думці власним прикладом заохотити дітей, своїх і всіх, хто читатиме його “грамотицю”.

“Поучення” виявляє світогляд князя, наскрізь християнсько-ідеалістичний, цілком згідний з наукою християнської Церкви, яка вчить, що над людиною і світом панує Божа сутність і людські дії залежні від Божого провидіння. Найбільший обов'язок людини, це молитва до Бога й пошана до Церкви й духовенства. Джерелом земного щастя є Боже милосердя і людина повинна держатися Божих заповідей та поборювати свої пристрасті.

Попри свою літературно-виховну вартість “Поучення” має значення і як пам'ятка давньої русько-української мови, яка в деяких частинах (біографічній) є розговірною мовою освіченої верстви тих часів з більшою або меншою домішкою церковнослов'янщини.

Літ.: И. М. Ивакин. Князь Владимир Мономах и его “Поучение...” М. 1900 (1901), УПД-362; **М. Возняк.** “Поучення” Володимира Мономаха. ІУЛ т. 1/1920/147-152; **А. С. Орлов.** Владимир Мономах. М.-Л. АН СССР 1946, 191 ст.: **И. У. Будовиц.** “Изборник” Святослава 1076, ъ и “Поучение” Владимира Мономаха и его место в истории рус. общественной мысли. “Труды отд. др. рус. лит.” т. X/1954/44-75; **Ол. Білецький.** Повчання Володимира Мономаха. “Зібрання праць” т. 1/1965/188-193; **М. П. Алексеев.** Англосаксонская параллель к Поучению Владимира Мономаха. ТОДРЛ. Ист. рус. литературы. АН СССР, т. II/1935/39-80.

ВОЛОДИМИР Р. (автн. Роман Во-

лодимир Кухар; 21. 2. 1920 —), екзильний поет, прозаїк, есеїст, перекладач і літературознавець. Нар. у Львові, вчився на філії Академічної гімназії, потім у

Львівському університеті на гуманістичному відділі (1939 — 1941). Вчився також співу в Музичній консерваторії у Львові, потім у Відні, а згодом у Кольорадському університеті в ЗСА. Славістичні студії продовжував у Гайдельбергу в Німеччині (1946-1949). В 1959 р. закінчив бібліотекарську школу в Пратт-інституті в Нью Йорку (Бруклін) і почав працювати бібліотекарем в Поттсдамі (Н. Й.). В 1962 р. захистив докторську дисертацію (“Драматична творчість Лесі Українки”) в Українському вільному університеті в Мюнхені й одержав ступінь доктора філософії. Після того одержав працю викладача слов'янських і німецької мов у Кензаському стейтовому каледжу в м. Гейс, де працює й досі.

Писати почав давно, ще в юнацтві, але друкується щоплиш із 1956 р. Перші вірші (“Ранок Сквороди” і “Аделаїда”) появилися в ж. “Визвольний шлях” в Лондоні, там він друкувався постійно й надруковані в тому журналі поезії (ок. 80) ввійшли потім, разом з іншими, недрукованими, у збірку вибраних творів “Палкі серця”, яку автор вважає збіркою збірок (чотириох), що з різних причин не були окремо видані.

В книжці чотири цикли-збірки: в першій, “До країни провесни”, зібрані переважно віршовані спогади з дитинства й юнацтва — роки навчання й виховання, які залишили глибокий слід в душі поета; другий і третій цикли (“Палкі серця” і “Вітчизняні поеми”) мають історично-громадський і національно-патріотичний характер. В уяві оживають історичні постаті й події, яким автор присвячує окремі вірші або поеми, нпр., Святослав, Богун, Мазепа, Чупринка, Вишенський, Скворода, Франко і прославляє героїв та героїзм українського народу. В четвертому циклі, “Сучасне”, з усіх найбільшому (54 вірші) поет роздумує про людське життя й життєві проблеми, про час і дочасність, про поезію і про місію та месію. З ідейного боку збірка глибока й багата, “вона прояснює наш захмарений обрій і виводить з манівців на прямиий шлях, до боротьби за здійснення нашої історичної мети” (Л. Мурович). Форма віршів Володимира радше традиційна, ніж модерна, одначе збірка багата тематикою й відзначається різноманітністю віршових розмірів і строфіки.

В 1970 р. вийшли дві дальші книжки віршів, “Прапори думки” і “Височій життя”, які в'яжуться з попередньою книжкою і виявляють певну логічну тяглість і послідовність, що виникає з ідеологічної суверенности в опануванні свого творива” (Л. Мурович), оскільки сам поет її не плянував. Він вірить, що основи нашої ідейности мають своє коріння у праджерелі світовідчужання наших предків і в

довгій черзі історичних перевтілювань духа відвічної стихії, що поєднує різні напрями, які наявні в нації.

Побіч оригінальної поетичної творчості Володимир розвиває і перекладну діяльність. Знаючи декілька чужих мов, він перекладає українською мовою іншомовні поетичні твори та українські поезії іншими мовами. В 1971 р. вийшла його збірка "Поезія в перекладі", в якій надруковані його переклади з різних європейських та слов'янських літератур, а також його ж переклади його власних поезій різними мовами — англійською, еспанською, французькою, німецькою, сербською, мадярською та польською.

Нерідко виступає Володимир і в художній прозі й драмі. Окремі нариси й оповідання появляються часто в періодичній пресі, а в 1972 р. вийшла його збірка нарисів, "Простір і воля", в якій автор змальовує свої враження з мандрівок і подорожей по різних країнах в різних часах. Цим нарисам прикметна глибока ліричність і філософічність, письменник не втрачує від вислову своїх переживань та почувань, а також і міркувань чи роздумів про людину й людське життя. Ці міркування не вмисні, а природні й стихійні, тому й не вражають надуманістю. Мандруючи по чужих країнах, автор часто, при кожній відповідній нагоді, згадує рідну країну та її неперівняльну красу.

З інших прозових творів слід згадати роман в двох томах "Нація на світанку", з визвольної боротьби 1920-1940 років, та готові

до друку дві збірки оповідань і нарисів "Світ людини", "Верхів'ями буднів" та "Записну книгу" в трьох томах, складену з есеїв, критичних статей та спогадів.

В ділянці драми виявився Володимир збіркою драматичних творів, "Сучасний вертел" (1973, 171 ст.), в якій покористувався формою вертепної драми для вислову сучасних ідей, думок та поглядів на сучасні скомпліковані проблеми людського, зокрема українського буття.

Окрім того, Володимир працює і науково, зокрема в літературознавстві. Пише критичні есеї та дослідні праці з української літератури, нпр., про Лесю Українку — "Перша драматична поема Лесі Українки", "До генези класичних елементів у драматичних творах Лесі Українки", "Період творчих шукань Лесі Українки-драматурга", "Сучасна лірика в Україні" та інші. Наукова праця його зосереджується на дослідях советизації української мовної культури.

Рец.: Яр Славутич. Палке серце поета ["Палкі серця"], "Овід" 4/1944/38; **Ю. Фединський.** Р. Володимир, Палкі серця. "Америка" ч. 20/1966/2; **В. Радзикович.** Гаряче слово ["Палкі серця"]. "Вільний світ" чч. 44, 45, 46/1966 і 1, 2, 3, 4/1967; **Л. Мурович.** Палкі серця Р. Володимира. "Гомін України", ЛіМ ч. 8/1967; **С. Наумович.** Два поети [Р. Володимир, І. Шанковський]. "Визвольний шлях" 1/1969/120; **І. Овечко.** Дві нові збірки Р. Володимира, "Вільний світ" ч. 26/1970; **Ю. Бураківець.** Під враженням поетичних збірок Р. Володимира. "Вільний світ" ч. 34/1970; **Г. Мазуренко.** "Прапори думки", враження "Вільний світ" ч. 50-51/1970/9; **М. Матеїч.** Сдан українски песник [Поезія Романа Кухара]. "Глас Канадских Срба" ч.

1926/1969; Ю. Фединський. Роман В. Кухар. Поезія в перекладах. "Америка" 109/1971/2; В. Гаврилюк. Поезія ідеалізму ["Височій життя"] "Вісник" ООЧСУ 7-8/1971/52; Д. Чопик. Поетизована проза ["Простір і воля"]. "Українська книга" ч. 1/1972.

ВОЛОДИСЛАВИЧ Антін, псевдонім Антона Крушельницького, яким він підписував більшість своїх пр'єс, як "Артистка" (1901, "Герої", "Тривога", "Філістер" (1902), "Чоловік честя" (1904), "Де серце мовчить" (1904), "Зяті", "Орли" (1907), "З книги життя"; (нариси 1906) та деякі оповідання. Див. Крушельницький Антін.

"**ВОЛОСОЖАР**" (1957), назва видавництва й неперіодичного журналу, що його видає вряди-годи І. Манило-Дніпряк у м. Мілвілстейту Нью Джерсі в ЗСА. Почав появлятися з 1957 р. в Філадельфії, спочатку як "популярний літературно-мистецький альманах" фіктивного об'єднання українських письменників тієї ж назви ("Волосожар"), а потім як неперіодичний журнал, розміром на кальканадцять сторінок, друкваних на циклостилї.

Літ.: З. Дончук. Волосожар чи Волосожар. "Новий шлях" ч. 19/1957; Ф. Мелешко. Як я опинився в Волосожарі. "Новий шлях" ч. 24/1957; В. Сварог. На позиціях невігластва. "Укр. Прометей" ч. 19/1957/2.

ВОЛОХ С., один із псевдонімів Сидора Воробкевича.

ВОЛОШИН Августин (17. 3. 1874

— 1946), закарпатський церковний, суспільний і культурно-освітній діяч, журналіст, письменник і видавець, з професії католицький священник. Нар.

в с. Келечині на Волівщині в родині священника. Вчився в Ужгородській гімназії і Духовній семінарії, а потім у Високій педагогічній школі в Будапешті. Висвятившись на священника, працював учителем католицького учительського семінара в Ужгороді (1900), якого пізніше був директором (1917) аж до 1938 р., виховавши за той час багато національно свідомих і патріотичних учителів, які, в свою чергу, відіграли велику роль в національному освідомленню українського населення Закарпаття. Рівночасно працював в інших ділянках громадсько-політичного й культурно-освітнього життя, зокрема в педагогічно-видавничій ділянці видаванням шкільних підручників народною мовою, проти яких воювали москвофіли, при тому організував пресу, друкарню, видавав книжки для народу тощо. З 1897 р. видавав і редагував тижневу газету "Наука", яка за мадярських часів була єдиною українською газетою на Закарпатті. Виходила до 1918 р., від 1920 р. появлялася під назвою "Свобода", а з 1938 р., як щоденник, під назвою "Нова свобода", і була органом "Закарпатської народної ради".

В часі визвольних змагань, 1918-1920, був активний політично й відіграв поважну роль у національно-політичному самовизначенні Закарпаття. В 1920 р. був іменований членом тимчасового автономного управління Закарпаття, заснував християнську народну партію, від якої потім був вибраний послом до Празького парламенту (1925-1929). В 1930 р. оснував з М. Брацкайком тижневик "Українське слово", а в 1922 р. організував видавництво й журнал для молоді "Пчілка", що виходив впродовж десяти років за редакцією П. Кукурудзи. В тому видавництві вийшло понад пів сотні книжечок для молоді, селянства й робітництва. В 30 роках організував теж "Товариство українських письменників і журналістів" в Ужгороді, яке видавало твори своїх членів.

Своєю широкою й багатогранною діяльністю в різних ділянках життя заслужив собі велике довіря народу й пошану, і нарід вибрав його в 1938 р. першим президентом Карпатської України, а президент ЧСР іменував його прем'єром уряду. Після окупації К. У. мадярами за дозволом Гітлера, емігрував до Праги, де працював науково. Спочатку був професором, а потім деканом і проректором УВУ. Там написав кілька наукових праць з педагогіки. По зайнятті Праги сов. армією в 1945 р., був арештований більшовиками й замучений у підвалах КГБ.

Літературна спадщина його невелика, та все ж вона показує, що він і в цій ділянці був активний і залишив деякі сліди. Написав кілька оповідань, дві повісті, "Фа-

біола" й "У плаю", та кілька п'єс: "Маруся Верховинка" (1931), "Без Бога ані до порога" (1935), переробив з повісти п'єсу "Фабіола" (1940). Написав теж дві істор. п'єси, "Князь Лаборець" і "Син Срібної землі", які через німецьку цензуру не пройшли і видані не були, хоч уже й друкувалися в вид-ві "Пробосм".

Згадати слід і його "Практичну граматику малоруської мови" написану мадярською мовою і нагородженою Академією наук у Будапешті. В граматиці відстоєє мовну спільність всіх українців та живу народну мову в книжному вжитку. З інших праць слід згадати "О письменнім язичі Підкарпатської Руси" (1921) і "Спомини" (1923), в яких широко оповідає про намагання мадярів, за допомогою земляків, скасувати вживання українського письма в мадярській державі.

Цікавився теж творами св. Августина і перекладав дещо українською мовою.

Літ.: С. Росоха. Августин Волошин — письменник і журналіст. "Наш вік" ч. 12/1950; В. Маркусь. Волошин Августин. ЕУ т. 1/1955/315; М. Вайда. Монс. д-р Августин Волошин. "Новий шлях" ч. 23/1959.

ВОЛОШИН Іван (14. 11. 1905 —),

підсов. письменник, нар. в Києві в робітничій родині (батько був візником, потім переселився на село), змалку був пастухом, а потім пробував різних професій. В 1915 р. почав учитись у се-

мирічній школі, яку закінчив у 1922 р., а після того вчився в Київському художньо-промислово-му технікумі, але не закінчив, бо пішов на партійну політ.-освітню й комсомольську роботу. В 1928 р. почав працювати газетярем і писати репортажі й нариси. В 1938 р. став на працю в Науково-дослідному інституті фолкльору АН й досліджував етнографічні малюнки. В 1941 р. пішов на війну і заслужив кілька медалів.

Писати й друкуватись почав у 1925 р., спочатку писав вірші, а потім нариси й оповідання для газет. В 1945 р. вийшла перша його невеличка книжечка про стареньку жінку з колгоспу п. з. "Агрипіна Пармузіна", в 1950 р. з'явилась велика збірка нарисів "Сади цвітуть" (1950, 299 ст.), яку підсов критика оцінила як одну з найкращих в останніх часах. Тематика нарисів — колгоспна, нариси датовані роками 1944-1949. Потім посипалися дальші книжки нарисів та оповідань: "Самоцвіти" (1952, 241 ст.), "Наддніпрянські висоти" (1952, 232 ст.), "З моря народного" (1954, 224 ст.), "Дні художника" (1958, 175 ст.), "Маячок" (1958, 168 ст.), "Озеро серед діброви" (1959, 175 ст.), "Місячне срібло" (повісті й оповідання, 1961, 364 ст.), "Прекрасне живе вічно"; нарис для середнього шкільного віку про прикладне народне мистецтво України (1961, 104 ст.), "Художники; роман (1963, 411 ст.), "Сонце у росі" (1964), "Сашко Родень"; роман (1966). Написав теж одну п'єсу на 4 дії, "Золоті артезіяни" (1949). Російською мовою написав повість про залізничників

"На сталевих путях", а з російської мови переклав твори Салтикова-Щедріна (шість томів) і роман Маміна-Сибіряка "Хліб".

Нариси й оповідання Волошина концентруються, звичайно, на тематиці сучасності, як закон партії велить, здебільша на колгоспній, але не занебув він і фабричних робітників, як сталевари й ремонтники, а також працівників науково-дослідного інституту та народних "умільців", які "постійно підтримують у серці своєму вогник творчости неспокою й шукань", своєю працею "поповнюють скарбницю культурних художніх і матеріальних цінностей батьківщини" (М. Гурладі). Волошин пише широко, лірично, діалогічно і... казково, в тому сенсі, що в його творах відбуваються різні чудадива наче в казках, завдяки, очевидно, партії, яка має чародійну перетворювальну силу і майже на очах перетворює негативних людей у позитивних. Автор думає, що душі людей не каміння і піддаються вдосконаленню, на папері. Він виходить від ствердження, що советська людина "найщасливіша в світі і найздібніша", а "весь радянський народ є вищою расою героїв, нечуваних і небачених ніде в світі". Свою геніяльність вони завдячують, очевидно, великому Сталіну.

Чуда діються не тільки в оповіданнях, де голос має уява й видумка, але й у нарисах, що писані "по гарячих слідах подій" і "відображують життєву правду" — як багатіють колгоспи й колгоспники, як відбуваються докорінні зміни в

колгоспах, після історичних рішень партії про сільське господарство і т. п. Автор щиро прагне показати ті докорінні зміни і нових, змінених чи “перетворених” людей, але не знаходить їх у дійсності, тому вдається до чудодійства й фантастики і на тій основі оповідає про “правдиві факти”. Зразком йому служать сільсько-господарські героїні-стахановки, як Олена Хобта, 70-річна Агрипіна Пармузіна, Олександр Гришко та інші “герої соц. праці”. Він залюбки показує “неповторні характери”, які однак повторюються не тільки в його власних творах, але й у багатьох інших письменників. Його основна ціль — показати “благодатну й перетворювальну роллю партії” в постаті хоч би й дрібеньких секретарів, які при всьому своєму примітивізмі є все таки “втіленням партійної мудрості”, якою часто наділені голови колгоспів, як правило, “з великим розумом комуніста організатора”, під чім “благодотворним керівництвом” люди натхненно працюють і свідомо прагнуть до своєї заповітної мети — комунізму, а він так і не приходить, бариться і партія змушена купувати збіжжя в капіталістичних країнах, щоб прогодувати мільйонну армію партійних чудодіїв і паразитів, які в країні молоком і медом пливучій не вміють своєю безнадійною системою організувати власне господарство.

Та все таки Волошин вміє цікаво розповідати про нецікаві справи, тільки має він труднощі з психологією персонажів, тому вони виходять дерев’яні й непере-

конливі, підмальовані й прикрашені.

Більше хисту виявив письменник у двох романах на мистецькі теми — “Художники” і “Сашко Родень”, які опрацьовував уже й раніше в оповіданнях “Думи”, “Остап Кравчина”, “Кобзар” і “Невідома”.

В романі “Художники” він поставив собі для розв’язки проблеми (якої не розв’язав) про завдання чи призначення мистецтва. Він ставить дві протилежні концепції, за одною — завдання мистецтва полягає в перетворенні буденного в небуденне, звичайного в незвичайне й прекрасне, а за другою — мистецтво має “вторгатися в життя й прискорювати смерть хуліганству”, тобто викорінювати суспільні хиби, отже має мати виховне призначення. Першої концепції, клясичної, автор не приймає, бо вона прикрашувальна або лякувальна, а художник, на його думку, не має права ілюструвати й прикрашувати дійсність, бо саме життя його за це покарає, він повинен шукати свого місця в житті і думати про свою роллю в духовному розвитку суспільства. Він воліє другу концепцію, суспільно-виховну, але вона його повністю не задовільняє, тому він і не знаходить розв’язки проблеми.

З художнього боку роман стоїть вище від його дрібних творів та все ж і тут відчутно схильність до репортажів, документальності, деталістичності й публіцистики (А. Марков).

В другому романі, “Сашко Родень”, автор теж опрацьовує тему мистецтва і пробує дослідити про-

цес психічного становлення мистця старшого покоління, його “духовного й ідейного перетворення”, “гартування революційної свідомости”, формування його світогляду. Справа в тому, що герой, народившись у “старому світі”, виборює собі місце в новому й перетворюється в нову людину, що свідомо йде до комунізму.

Автор не мав і тут успіху, бо процес перетворювання людини мало переконливий, просто тому, що це партійна тема, якої автор не зміг пережити внутрішньо і переконливо змалювати, хоч ця тема йому краще підходить, ніж колгоспна, бо він все таки мав дещо спільного з мистецтвом. А крім того, психологічне трактування героїв йому не вдається, над ним тяжкі репортажна описовість, хронікальність, соціологізація і збачені психіку мистця йому не під силу.

Літ.: П. Волиняк. Сади цвітуть, а люди плачуть... “Нові дні” 9/1950/20; **В. Дарда.** Подих життя [“Самоцвіти”], “Вітчизна” 9/1952/182-4; **В. Буркалов.** Показане життям [“Наддніпрянські висоти”], “Вітчизна” 8/1954/178-80; **Л. Новиченко.** Розмови про оповідання [“Наддніпрянські висоти”], “Дніпро” 10/1954/98-106; **Гр. Сивокінь.** Люди з творчим вогником [“Дні художника”], “Прапор” 12/1958/15-17; **М. Гурладі.** Іван Волошин; літературний портрет, “Жовтень” 7/1960/132-39; **Ан. Макаров.** На терезах поезія та проза [“Художник”], “Літ. Україна” 54/1964/3; **Л. Санов.** Вірність темі [“Сапко Родень”], “Вітчизна” 8/1968/197-200; **П. Оровецький.** Поговоримо без списоламанія, “Літ. Україна” 33/1970/3.

ВОЛОШИН Максиміліян (автн. Кириєнко-Волошин: 1877-?), російський поет-символіст українсько-

німецького походження — предки по батькові запорозькі козаки, по матері німецькі осадники. Див. “Іншомовні письменники українського походження”.

ВОЛОШИНА Лариса (25. 4. 1906-), вітчизняна поетка старшої генерації, нар. в с. Лютенках, Зіньківського району на Полтавщині в родині учителів. Вчилася в Кременчуцькому педаг. технікумі, а потім учителювала в народних школах. З 1938 р. вчилася заочно в Бердянському, а пізніше в Одеському учительському інституті (1940). В час нім.-сов. війни працювала медсестрою в шпиталі, потім у рай. газеті на Свердловщині. З 1945 р. працювала в газеті “Чорноморська комуна” в Одесі.

Писати почала в 1927 р., перший вірш друкувався в журналі “Молодняк”, після війни друкувалася в столичних журналах (“Дніпро”, “Вітчизна”, “Прапор”). Перша збірка поезій, “Над Дніпром”, вийшла аж у 1960 р. До неї ввійшла поема “Над Дніпром” і десяток поезій, про які критика висловилася досить прихильно, мовляв, читача порадує і пристрасть, якою поетеса наснажує свої вірші, і намагання передати бачене свіжими образами, і врешті “копітка робота над оздобленням думки” (М. Мельник).

В 1964 р. поетка видала збірку віршів і поем, “Райдуга”, в 1969 р. збірку “Щедрість”, а в 1972 р. зб. “Ластівки відлетіли” (55 ст.).

Літ.: В. Іванисенко. “Барви слова” [“Над Дніпром”], “Літ. газета” 1/1961/2; **М. Мельник.** Перший засів [“Над Дніпром”], “Літ. газета” 23/1961/3; **І. Вирган, А. Черни-**

шов. Вітання ювілярові — Ларисі Волошиній — 60, "Літ. Україна" 33/1966/4; М. Дібрівний. Зріле слово ["Райдуга"], "Прапор" 12/1966/50; І. Бокій. Душевна щедрість ["Щедрість"], "Прапор" 12/1969/94.

ВОЛОШКА Людмила (автн. Морозова-Курек: 30. 12. 1879 — 1952), маловідома поетка кінця 19 — поч. 20 ст., сучасниця М. Підгірянки, Х. Алчевської, Г. Комарової та ін. Нар. в с. Розважівці, де батько був волосним писарем, писати почала під впливом Лесі Українки й хотіла, "Щоб кожне слово в людське серце западало". Дебютувала в альманаху М. Чернявського "Перша ластівка" (1905), де вміщено дев'ять її віршів. Пізніше вірші її появлялися в "Рідному краю" Олени Пчілки, в "Світлі", в альм. "Українська муза", в зб. "Вінок Т. Шевченкові".

В 1917 р. видала єдину збірку поезій "Пісні волі". Вірші мають здебільша громадське значення як вірші інших поетів того часу, які гостро відчували національний гніт і поневолення та закликали братів до праці і до зброї "боронити світлу волю". Під впливом Лесі Українки закликає земляків прокинутись, прозрівати, "щоб за волю міцно стати". Вірші сповнені щирого патріотизму, але мистецьки не виходять понад пересічний рівень.

Літ.: Л. Міщенко. Українські поетеси дожовтневої доби, вст. стаття в кн. "Тридцять українських поетес"; антологія, К. 1968, ст. 3-30, біогр. довідка, ст. 228, вірші — 229-237; Т. Суботенко, Н. Ботенко. Слово про матір, "Вітчизна" 8/1973/215-217.

ВОЛОШКО Євген (16. 3. 1927 —),

донбаський викладач і дослідник літератури. Нар. в м. Луганську в робітничій родині, вчився в Луганському пед. інституті, після того працював викладачем літера-

тури в донбаських середніх школах, пізніше перейшов працювати в Донецький кооперативний технікум, а згодом у Донецьку вищу військово-політичну школу, де працює й дотепер.

Писати почав у 1953 р. і з того часу виступає з літературно-критичними й дослідними статтями з сучасної української підсов. літератури. Написав понад сотню різного роду статей, рецензій та історично-літературних оглядів, як "Зародження і розвиток пролетарської поезії на Україні" (на матеріялі творчости донбаських письменників в революційні і пореволюційні роки), "Грецькі поети України", "Літописець землі Донецької" [Лев Скрипник], "Шляхами жовтневої ери. Сторінки Ленініани", "Політична економія і Остап Бендер" (репліка), "На літературній ниві" [про українську літературну творчість в суч. Польщі]. Окремо видав книжку літературно-критичних статей "Поезія революційної бурі" (1961) про поетів Донбасу.

Книжка написана в правовірнопартійному дусі, проте дослідник (позасоветський) знайде в ній бо-дай деякі потрібні матеріяли, а надто, що книжка вийшла в початках 60-х років.

ВОЛОЩАК Андрій (31. 8. 1890 —

8. 8. 1973), галицький поет старшого покоління, пізніше лів ої о ієнтації. Нар. в с. Мшанці, Старосамбірськ о г о району, Львівської області в селянській родині. Вчився

в Перемишльській гімназії, брав потім участь у першій світовій війні, був важко ранений і втратив зір. Повернувся додому, вчився в Празькому, потім у Львівському університеті. З 1924 р. жив у Дрогобичі, а з 1933 р. у Львові.

Писати почав в 1911 р., друкувався здебільша в періодичних виданнях, як “Промінь”, Діло”, “Світ”, ЛНВ під різними псевдонімами і під власним прізвищем. В ранніх поезіях ішов з модернізмом (“Пливають пари, Ллються чари... Очі чорні, сині, карі, Очі в в загравах, в пожарі” і т. п.) і не тільки віршовою музичною формою, але й песимістичним настроєм та інтимною ліричністю. Писав переважно пейзажні й любовні поезії, захоплювався красою рідної природи і виливав свою тугу та сумні настрої (“Нераз так хочеться мені ридати без упину...”). Нізніше покинув ці настрої й переключився на громадську тематику й бадьорі тони, усвідомлюючи, що “не слід впадати в зневіру, коли треба брати участь у боротьбі за світлу днину”. Під тією “світлою дниною” спочатку розумів він національне визволення українського народу з-під польської окупації, але потім змінив орієнтацію і почав “співати” на нуту Я. Галана,

С. Тудора, О. Гаврилюка й В. Бобинського, тобто пристав до львівських “горністів” і писав комуністичні вірші до ж. “Знання”. В 1934 р. видав у Львові першу збірку віршів “У тьмі горю”, яка є підсумком 20-річного віршування. З окупацією большевиками Львова в 1939 р. став по стороні окупанта й почав оспівувати “будівництво нового життя та нового чоловіка”.

В 1942 р. видав другу збірку віршів п. з. “Поезії”, а згодом ще кілька, як “Серед блискавиць і громів” (1946), “Серцем бачу” (1947), “Рідний край” (1949), “Спів Карпат” (1952), “Все тобі, Вітчизно” (1954), поему “На верховині” та підсумкову збірку “Лірика” (1958), в якій зібрані вірші за сорок років. Це переважно громадська лірика, в якій поет закликає всі народи боротися за мир, викриває “злочинні дії” американських імперіялістів і т. п. В 60-х рр. вийшли ще збірки “Вибране” (1961), “Семафори відкрито” (1962), “На спільному шляху (1964) та дві книжечки для дітей: “За горами, за лісами” (1961 з Гр. Книшем) та “Довбушеві скарби (1963). В 1971 р. вийшла збірка вибраних поезій “Спалахи й горіння” (248 ст.).

“Вірші Волощака відзначаються різноманітністю зримих образів, хоч він не завжди знаходить вдалі епітети, метафори, рими. Піднесеність часто переростає в нього в віршовану деклямацію... часто рядки віршів видзвонюють гаслами: поет закликає, проголошує, величає... так що поезія його стає різко публіцистичною, бо не завжди співець свої політичні погляди

встигає увібрати в добірну образну мову” (Р. Братунь).

До цієї дуже прихильної характеристики віршів Волощак, що належать іншому галицькому поетові, молодшої генерації, Ростиславу Братуневі, можна додати хіба те, що Волощак не звертав особливої уваги на віршову форму, бо йому й справді дуже хотілося утвердитись “радянським поетом” і прославляти “радянське життя”, яко-го він не міг бачити, а через те й не міг багато про нього знати. Незрачій був не тільки фізично.

Літ.: Р. Братунь. Завжди з народом [“Все тобі, вітчизно”], “Жовтень” 12/1954/101; С. Шаховський. Андрій Волощак; літ. портрет, “Жовтень” 8/1960/126; Б. Василевич. Мужня, як життя. До 70-річчя з дня народження, “Літ. газета” ч. 70/1960/3; Л. Рожило. Співає серце поета, “Жовтень” 1/1962/144-48; М. Дубина. Нев’януче, “Літ. Україна” 2/1963/3; Гр. Болозельний. Співець боротьби й незламності, “Жовтень” 8/1965/132; [Без підп.] Життя — подвиг. Андрію Волощаку — 80, “Жовтень” 8/1970/156; Р. Братунь. Зором серця Андрію Волощаку — 80, “Літ. Україна” 69/1970/2.

ВОЛЮНТАРИЗМ (лат. волонтакс — воля, жадоба), філософська теорія в психології й метафізиці, яка вважає волю головною чинністю духового життя і головним принципом буття, якому підпорядкований розум. Термін походить від німецького соціолога Ф. Тенніса (1883). Визначними представниками цієї теорії були такі мислителі, як Й. Е. Фіхте, Е. Гартман, А. Шопенгауер, хоч не вони були перші в сторії філософії, що поклонялися волі, бо волютаристично думали вже античні стоїки, потім

Августин з Гішо і Дунс Скотус, які ставили волю перед інтелектом (“Волонтакс суперіор ест інтелекту”) — Воля стоїть вище від інтелекту).

Але не тільки вони, ці перші християнські мислителі були волютаристами, всі християни визнають волю як найвищий принцип життя і творця всесвіту, але не сліпу волю, як пізніші волютаристи, тільки свідому волю Бога, яка є творцем і керівником універсу. Без Божої волі нічого не діється, а все, що діється, то лише за волею Богою. Вона вища від інтелекту чи розуму, але вона сама розумна, тим розумна, що вона Божа. Вільна людина вільна лише умовно, її воля залежна від найвищої волі Бога-Творця.

Найвизначнішим представником і теоретиком волютаризму був німецький філософ Артур Шопенгауер (1788-1860), який вірив, що воля є найглибшим і найсуттєвішим чинником людської природи й усього життя. В своєму творі “Світ як воля й уявлення” (1819) він пояснює волю як велику й сліпу всесилу, яка є творцем всесвіту. Статевий гін, однаковий у всіх живих створінь, він пояснював, як сліпу волю до життя й продовжування свого існування. Також релігійний імпульс у всіх культурах і всіх часах він пояснює як вислід сліпої й ірраціональної волі до безконечного існування. Етику він розуміє як почуття себелюбства. Людина має свобідну волю тільки в тому сенсі, що вона є свобідним вираженням волі, але не є незалежною від неї. Так само й Тенніс заперечує

закономірність і конечність в природі й доказує, що всі зміни в природі й суспільстві залежать від волі й зумовлені нею. А. Гартман гадає, що воля діє в усьому підсвідомому, а Ніцше бачив у всьому живучому волю до влади. В психології представниками волонтаризму були німецькі мислителі В. Вундт і А. Фройд, які уважають волю основним психічним процесом.

В нас найвизначнішим волонтаристом, в концепції Фіхте, Шопенгауера й Ніцше, був Дмитро Донцов, хоч ще перед ним волонтаристичні схильності виявляв письменник Володимир Винниченко, зокрема в своєму романі "Хочу". Донцов одначе відіграв певну роль і в літературі як літературний критик, який до літературних явищ підходив з позицій експресіонізму, в якому "вольовізм" грав не останню роль. Він негативно ставився й гостро критикував письменників, в яких не бачив прагнення до експансії, до влади, до свобідного й незалежного життя. В центрі своїх міркувань одначе він ставив не окрему людину, а спільноту, тобто націю, в якій хотів бачити волю до влади й експансії, але то можливе тільки через одиниці, бо тільки тоді нація зможе бути вільною, коли одиниці, які утворюють націю, опановані волею до боротьби й перемоги, волею до влади, до самоствердження нації. Літературу він уважав експресією цієї волі до життя й боротьби та влади, тому трактував її як знаряддя й виховний чинник. Так підходили до літератури й мистецтва експресіоністи. З цього погляду він по-

борював і критикував у літературі все слабе, хирне, нездарне й особисто-егоїстичне, натомість вирізняв і підносив поетів чи письменників, у яких знаходив волю до боротьби, динаміку, розмах, активне ставлення до життя, а також рішучість, непримиренність і принциповість та інші подібні риси, які роблять людину здібною змагатися за інтереси життєві своєї нації та її силу і владу.

ВОЛЬВАЧІВНА Маруся (автн. Вольвачева Марія; нар. ок. 1835 р. р. см. невід.), поетка-селянка, жила в с. Валках на Харківщині. Писала вірші, здебільша ліричні, на народний лад, на теми гіркого жіночого життя. Друком вийшла її "Казка про таємні слова" (Х. 1893) і збірка віршів "Пісні і розмови Валковської селянки Марусі Вольвачівни". В архіві зберігаються в рукописах дві п'єси, збірка ліричних віршів й одна поема.

Літ.: С. Шаховський. З потоку літературного життя. "Рад. літ-во" 4/1959/9-104; Л. Міщенко. Українські поетеси дожовтневої доби; в ст. в кн. "Тридцять українських поетес, антологія, К. 1968, ст. 3-30, про В. М. ст. 14.

ВОЛЬСЬКИЙ Іван, маловідомий поет початку 18 ст., жив у м. Камінці Струмлювій, або коло неї. Писав акровірші, які ввійшли до Богогласника з 1791 р. та до інших збірників. Там і можна знайти про нього короткі біографічні відомості й аналізу віршів, які він написав за своє життя. Декілька віршів подав М. Возняк у праці "Матеріяли до історії української пісні і віршів", I-III "Українсько-руський архів" (НТШ) т. 9/1913/210-221.

Літ.: Е. Махновець. Вольський Іван. "Українські письменники: біо-бібліограф. словник" т. 1/1960/276-7.

БОРОБИОВ Василь (28. 12 1910), український та російський літературознавець, дослідник та інтерпретатор марксо-ленінської естетики, професор Київського університету, доктор філологічних наук. Пише обидвома мовами, українською переважно статті на теоретичні теми про Марксові й Ленінові естетичні погляди і своїми статтями наче надає в українському літературознавстві партійний тон як своєрідний "політичний керівник" в ділянці теорії літератури. Він автор книжки рос. мовою "Марсизм-ленінізм и наука о литературе" (М. 1971), а українською — "Ленін про літературу й мистецтво" (К. 1971, 317 ст.).

Статті українською мовою: "Ленінські критерії художності" ("Вітчизна" 11/1964/156-164); "Творчо вивчати Ленінську естетичну спадщину" ("Рад. літ-во" 2/1965/3-9); "В. І. Ленін про національне й інтернаціональне в художній творчості" ("Прапор" 4/1966/52-57); "Теорія літератури в історичному освітленні" ("Рад. літ-во" 12/1966/11-19); "Карл Маркс і деякі питання історії літератури" ("Рад. літ-во" 5/1968/3-15); "Ленін і театр" ("Рад. літ-во" 12/1969/7-15); "З Ленінської когорти" (В. Воровський), "Вітчизна" 10/1971/172-7); "Теорія літератури у зв'язку з проблемою естетики" ("Рад. літ-во" 6/1971/49-55); "Бойова революційна естетика" ("Рад. літ-во" 3/1964/16-28); "Про спірні питання у вивченні методу" ("Рад. літ-во" 11/1972/22-33).

БОРОБИОВ Микола (1941 —); підсов. поет з покоління "шестидесятників". Народився в с. Мельниківці на Смілянщині в родині службовця. По закінченні середньої школи (1959) працював на будовах, потім учився в Київському університеті. Тоді й почав писати поезії. Друкувався в обласній і столичній пресі. Першу добірку віршів надрукував в журналі "Дніпро" (ч. 3) за 1965 р., другу в серпневому числі за 1966 р., а потім ще в "Вітрилах" за 1965 і 1968 рр. і в "Літературній Україні" (ч. 37) за 1967 р. Окремої збірки випустити не пощастило, його вірші не викликували довіря партії, тому його віршів не друкують тепер у періодичних виданнях.

Літ.: П. Воронько. Прониклива бентежність. "Літ. Україна" ч. 37/1967/2.

БОРОБКЕВИЧ Григорій (10. 1 1838 — 24. 11 1884), буковинський поет, молодший брат Сидора В., православний священик. Нар. в Чернівцях, від 7-го року життя, по смерті батька (мати померла раніше), жив у діда в Кіцмані і там одержав першу освіту. Потім скінчив гімназію в Чернівцях і богословські студії (1860), а після того працював душпастирем в с. Горошівцях. Через три роки після одруження втратив дружину і залишився самотником на все життя. В 1867 р. переселився до Львова, де познайомився з братами Барвінськими, з якими дружив короткий час, а 1870 р. вернувся на Буковину і став духовником у Чернівецькій духовній семінарії. Потім був катехигом в реальній школі, де вчив також історії й

географії. Там був душею української громади, загриваючи її без упину до щирого патріотизму (О. Огоновський). В 1881 р. перейшов на парафію в с. Топорівцях і заснував там читальню. Дальшу працю перервала смерть.

Писати почав у 60-х роках під впливом поезій Гайне, потім перейшов на українську мову й друкувався в буковинській і галицькій пресі ("Правда", "Руська хата", альманах "Родимий листок" та ін.). Рідною мовою писав поеми на історичні теми ("думи"), як "Переяславський трактат", "Берестечко", "Богун", "Богдан під Львовом", "Сон" та ліричні вірші, які в 1904 р. вийшли в Чернівцях окремою збіркою п. з. "Поезії", з передмовою О. Маковея. Всі вони сповнені суму, песимізму й горя.

Літ.: А. Костенко, в кн. "Поети пошевченківської доби", К. 1961, ст. 39-40 і 455; О. Огоновський Григорій Воробкевич (Наум Шрам), "Ист. лит. рус. ч. II, вип. 1, Ль. 1899, ст. 345-348.

ВОРОБКЕВИЧ Сидір (Ісидор, пс.

Данило Млака; 17. 5. 1836 — 19. 9. 1903), буковинський поет, прозаїк, драматист і музикант і композитор, старший брат Григорія. Нар. в м. Чернівцях в родині право-

славного священика, професора філософії в Чернівецькому ліцею та в Духовній семінарії. Прадід письменника, Скульський-Млака де Оробко, походив з Литви і з приводу переслідування віри переселився на Буковину в половині 18

ст., а син його Михайло, дід письменника, змінив прізвище Оробко на Воробкевич. Вчився в Чернівецькій гімназії і в Духовній семінарії, по закінченні якої висвятився на священника й працював у різних парохіях в Карпатських селах. Там побіч духовницьких обов'язків доповнював свою освіту приватною лектурою і збирав народну творчість, зокрема народні пісні, під впливом яких і сам почав писати вірші та писати до них ноти. На цю тему він написав потім працю "Наша народна пісня" (1865).

По сімох роках душпастирської праці, повернувся до Черновець і почав учити хорового співу в Духовній семінарії й гімназії. В 1868 р. поїхав до Відня для підвищення музичної освіти, зробив потрібні іспити й за пів року вернувся до Черновець і став працювати вчителем музики в Учительській та Духовній семінаріях, пізніше також у Чернівецькому університеті, де був професором богослов'я (1875). При Духовній семінарії організував своєрідну православну академію для реформи церковного співу і з того часу в богослужбних відправах відбувався поліфонічний спів. Із своїми хорами часто виступав на різних громадських імпрезах. В 1874 р. відбув поїздку до Києва і під враженням відвідин написав дві пісні на чоловічий хор, "Цар-ріка наш Дніпро" і "Я родився над Дніпром...". З того часу не покидав Черновець і брав живу участь у культурному й громадському житті столиці Буковини.

Писати почав вірші під впливом народної пісні з 1858 р., до своїх віршів творив музику і співав у домах священників. Друкуватися почав у 1863 р. в альманаху "Галичанин", що виходив у Львові за редакцією Богдана Дідицького, п. з. "Думки з Буковини" ("То наші любі високі Карпати", "Розлука козака", "Козак і зозуля", "Чому русин плаче", "Де серце моє" та ін.). З того часу друкувався майже в усіх періодичних і неперіодичних виданнях Галичини й Буковини ("Правда", "Зоря", "Вечерниці", "Нива", "Слово", "Ластівка", "Весна", "Денниця", "Родимий листок", в різних календарях, місяцесловах та альманахах.

В 1877 р. організував і видав перший буковинський альманах "Руська хата", де надрукував твори Федьковича, Поповича, Куліша, Ганни Варвінок, Устیانовича, Наума Шпрама і свої власні. Крім того брав участь у видаванні буковинських календарів (місяцесловів), в яких теж містив свої твори. Писав ліричні вірші, балади, думи й думки, оповідання, повісті й драми та популярно-наукові статті на літературні й музичні теми. Низка його коротких прозових творів, здебільша оповідань та повісток, починається з гумористичного оповідання "Муштрований кінь" (1865), а далі, "Амброзій Остапкевич", "Старий Мартин", "Турецькі бранці" (1868) — в останньому автор оповідає сумну історію, основу на історичних переказах, про сестру і брата, що попали в турецький полон, з якого зуміли втекти, але в дорозі на Україну згнули.

Інші оповідання, в тому й гумористичні нариси, написані здебільша на теми з народного життя, деякі в сатиричному тоні. З оповідань відзначаються такі, як "Олена", "Суджена", "Ідилія", "Месть чорногорця", "Гуцульська доля", "Панна Вероніка", "Циганка", "Старий Лесь Черновола", "Черниця", "Ксеня", "Панич Леонід". Пробував писати історичні повісті, як Іван Мазепа і Василь Кочубей, але з малим успіхом.

Головним його жанром були вірші, якими заповнялися всі тодішні газети, журнали та збірники. Деякі поезії стали народними піснями, як "Заграй ми цигане старий", "Сонце ся сховало", "Над Прутом у лузі", "Задзвенімо разом браття", "Чабан вівці ганяє", "Там де Ятрань круто в'ється" та ін. До багатьох своїх віршів написав і мелодію.

На окрему увагу заслуговують його патріотичні вірші, як, наприклад, вірш про рідну мову: "Мово рідна, слово рідне, хто вас забував...", "Збудилася Русь", "То моя Буковина". В них підкреслює, що Буковина є частиною України і закликає земляків любити свій рідний край, працювати для народу і не цуратися рідної мови. Його поезії, без сумніву, мали чималий вплив на розвиток національної свідомості буковинців, хоч з мистецького боку вони небездоганні і не дорівнюють поезіям Федьковича, але вони все таки були незвичайно популярні як у Галичині, так і на Буковині, серед простих і серед освічених людей.

Перша збірка його віршів, "Над Прутом", вийшла в 1901 р. у Льво-

ві, заходами І. Франка, який включив до неї понад пів сотні віршів, які оцінював похвально, мовляв, “в ліричних пісеньках Воробкевич являється паном своєї сили, розсипає багатство життєвих спостережень, осяяних тихим блеском широкого, глибоко людського і народолубного чуття...”

Окрім дрібних віршів та пісень, писав і більші віршовані твори (поеми), які називав думами або баладами, про воєнні пригоди козацьких гетьманів і славних запорозьких козаків, як-от “Іван Підкова” (1865), “Мурашка” (1865), “Гетьман Наливайко”, “Гетьман Павлюк”, “Казнь Івана Підкови”, “Богдан Хмельницький” (1867), “Нечай” (1868), “Стефан Дашкевич”, “Богдан Ружинський”, “Кифор і Ганнуся” (1860), “Конашевич-Сагайдачний” та ще деякі. Вони були висловом його захоплення історією козацтва запорозького. Франко, як і Маковей, цінити їх невисоко, але давніші дослідники ставили їх вище навіть за його ліричні поезії.

Окрім того, написав він і декілька поем на чужі теми, як “Альбоїн і Розамунда”, “Нерон”, “Сабля Скендербега”, “Клеопатра”, “Іван Грозний”, але більші розміром твори не були його жанром і не дорівнюють коротким.

Писав і драматичні твори, які появились в 1864 р., як у Львові постав театр “Руської бесіди” й дирекція театру закликала композиторів писати мелодії до народних п'єс. Тоді він написав драматичну поему “Козак бандурист” з романтичним сюжетом, мелодраму “Іван і Олена” (після перерібки —

“Петро і Настуся”), якої дія відбувається за часів панщини, а пізніше, в 70-90-х рр., ще цілу низку історичних і побутових драм, комедій та оперет. З побутових драм відзначаються “Гнат Приблуда”, що сюжетом нагадує “Наталку Полтавку”, “Відна Марта” (1878), “Новий двірник” (1883), “Блудний син” (1885), а з історичних — “Василько Ростиславич” (1882), “Петро Конашевич Сагайдачний” (1884) та “Кочубей і Мазепа” (1891).

Більш популярні були і довго не сходили зі сцени його комедії й оперети, в дійсності — побутові п'єси з музичними вставками, як “Каспер Румпельмаєр” (1874), “Золотий мопс” (1879), “Пані молода з Боснії” (1880), “Три грації”, “Пан мандатор”, “Янош Іштенгазі” (1882), або опери-водевілі, в яких розмовні діалоги чергуються з сольовими аріями і хоровими та хореографічними партіями. В деяких оперетах помітна моралізуюча тенденція проти пияцтва.

Повне видання творів Воробкевича в трьох томах видало в 1901 р. Т-во Просвіта у Львові, за редакцією О. Маковея.

З літературною творчістю В. тісно в'яжеється й музична. Він був з природи музиком-композитором і музичну творчість почав під впливом народних пісень, спочатку їх наслідуючи, але потім укладав власні мелодії на народний лад. З 1869 р. творить мелодії до своїх віршів, а потім пише музику на твори Франка, Шевченка, Федьковича, Шашкевича та інших поетів. В 1870 р. видав шкільний співаник “Сборник пісней для шкіл народних, низших гімназійних і реаль-

них” в трьох випусках. Його музична творчість дуже багата і має, як кажуть, чи не більше значення в історії української музики, ніж поетична в історії літератури. В музичній ділянці західних українських земель він був піонером і основником музично - вокального мистецтва. А крім того, працював у цій ділянці й теоретично, написав чимало статей теоретичного характеру на музичні теми.

Підписувався псевдонімом Данило Млака, а деякі твори підписував іншими псевдонімами, як Демко, Демко Маковійчик, Морозенко, Ізидор В., С. Волох та Семен Хрін.

Літ.: О. Огоновський. Ісидор Воробкевич (Данило Млака) ІРЛ ч. II, 1-ий відділ, Льв. 1889, ст. 330-345; **І. Франко.** Млака Данило (Ізидор Воробкевич); передмова, в кн. “І. Воробкевич, “Над Прутом” 1901, ст. 1-11; **В. Гнатюк.** І. Воробкевич. ЛНВ кн. 10/1903/43-50; **О. Маковей.** Літературна спадщина по Ізидорі Воробкевичу, “Буковина” ч. 103/1908; **Його ж.** Ізидор Воробкевич, в кн. “Твори Ізидора Воробкевича т. I/1909/5-8 і “Загальні замітки про драматичні твори І. Воробкевича”, в кн. “Твори І. Воробкевича” т. III/1911/404-417; **Його ж.** Оповідання І. Воробкевича, “Руслан” 212, 214/1956; **Ф. Погребенник.** Талановитий буковинський письменник. До 120-річчя з дня народження, “Рад. Буковина” ч. 91/1956; **М. Білинська.** І. І. Воробкевич; нарис про життя і творчість, К. 1958, 52 ст.; **В. Михайловський.** Буковинський жайворонок, “Літ. Україна” 76/1963/4; **Б. Сацюк.** Виразник дум народних. До 130-річчя з дня народження С. Воробкевича, “Літературна Україна” 35/1966/4.

ВОРОН Андрій (1901 — ?), закарпатський письменник, з професії народний учитель, автор оповідань з гуцульського життя, дру-

кувався у закарпатській і галицькій пресі. В 1936 р. підготував, з М. Храпком, і видав у Севлюші “Альманах підкарпатських українських письменників”. В 1943 р. видав збірку оповідань “Гуцульська помста”, яка має традиційний етнографічно-побутовий характер із соціальним забарвленням і виявляє злиденне життя селянства.

Літ.: В. Поп. На шляху до реалізму. (Проза письменників Закарпаття років угорсько - фашистської окупації). “Рад. літ-во” 11/1965/13-23.

ВОРОНИЙ Марко пс. Антиох; 1904 — 1939), репресований і знищений більшовиками поет, син Миколи Вороного. Нар. в м. Чернігові, там і вчився в гімназії. Писати почав у 1920 р., друкувався в журналах “Глобус”, “Червоний шлях”, “Життя і революція”. В “Глобусі” надрукував цикл поезій “Туркестанські сонети” (ч. 16/1926/327), які його й зробили відомим поетом. Писав переважно вірші для дітей і видав кілька книжечок, як “Будівники” (1930), “Коники” (1930), “Носоріг” (казка, 1930), “Ставок” (віршоване оповідання, 1930), “Червоні краватки” (віршоване оповідання, 1930), “Трюки в кіні” (1930, 40 ст.). Єдина збірка віршів “Форвард” вийшла в вид-ві “Л. і М.” в 1932 р. (120 ст.). В травні 1935 р. був арештований і засланий на Соловки, де й помер через кілька років від туберкульозу.

В 1920 рр. друкувався і за кордоном, в деяких журналах, як ЛНВ Донцова і “Світло” під псевдонімом Марко Антиох, або за підписом ініціалами М.А. і А. М. Е. Маланюк оцінював його вірші

дуже високо і протиставив його батькові, про якого не мав високої думки. В деяких творах, пише Е. Маланюк, поет підноситься до нечуваної від часів Шевченка потужності почуття і вислову. Вони досягають апогею у віршах, що їх можна б було назвати молитвою... "Вірші Вороного справжня молитва, жагуча й уперта, фанатично незламна, що одначе ні на крихту не виходить з границь релігійності: жаден теолог не міг би їй щось під тим оглядом закинути".

Значна частина його поезій присвячена тій самій темі і, певно, тій самій особі — розстріляній дівчині.

Літ.: М. Красильник. Марко Вороний, "Форвард", "За марксо-ленінську критику" ч. 7-8/1932/125-126; П. Усенко. Чужа поезія ["Форвард"], "Літ. газета" 24. 2. 1935; М. Сіверський. Трагедія української літератури під советами. "Свобода" ч. 274/1950/2; Е. Маланюк. Зовсім інші [про двох Вороних і двох Кандиб — Олесья й Ольжича], "Вежі" ч. 1/1947/ і "Книга спостережень" т. 1/1962/322.

ВОРОНИЙ Микола (7. 12. 1871 — 1942), поет, перекладач, журналіст, театральний діяч і театрознавець, один із перших українських модерністів, автор першого модерністичного "маніфесту" і видавець першого альманаха нової поетичної творчості. Народився на Катеринославщині в селянсько-міщанській родині — батько походив з кол. кріпаків, мати з старого роду Колачинських, з якого один був свого часу ректором Київської ака-

демії. Вчився спочатку в реальній школі в Харкові, потім у м. Ростові, куди батьки переселилися в 1880 р. Там уперше познайомився з соціалізмом, читав Бокла, Бюхнера, Чернишевського, Добролюбова й Пісарєва, належав до таємних учнівських гуртків і працював із залізничниками, але соціалістом не став і залишився вірний національним ідеям. Цього йому не можуть дарувати його сьгоднішні вітчизняні прихильники, які думають, що він "не зрозумів того великого, що твориться".

За свою підпільну діяльність був арештований, три роки жив під поліційним наглядом, виключений був із школи і позбавлений права вчитися в будь-яких вищих школах в цілому краю, навіть не мав права жити в університетських містах. В середині 80-х років познайомився вперше з українським театром і під його впливом почав "ходити в народ", став членом таємного Товариства Тарасівців і вів культурно-освітню роботу серед українського населення. Проте з вищої освіти не резигнував і задумав здобути її за границею. Вибір упав на Болгарію, де на слов'янській кафедрі в Софії професором був Михайло Драгоманів, який "мав з нього зробити людину". В 1895 р. вибрався в дорогу до Болгарії, але подорозі, у Львові, довідався, що Драгоманов несподівано помер і його подорож виявилася безцільною. Побувши коротко у Львові, поїхав до Відня і вписався на філологічний факультет Віденського університету, але незабаром вернувся до Львова і продовжував студії у Львів-

ському університеті. Тоді зійшовся ближче з Франком, який теж був для нього своєрідним університетом, і став його співробітником в журналі “Житє і слово”, де писав “Вісті з Росії”. Був теж співробітником інших львівських періодичних видань, а якийсь час був редактором “Зорі”. За посередництвом Франка познайомився з польською й європейською модерною літературою та німецькою ідеалістичною філософією Шеллінга, який тоді був дуже популярний і в Східній Європі. З того часу став прихильником великих змін, які діялися в європейській поезії, а незабаром і сам ступив на ту стежку, якою йшли молоді європейські письменники.

У Львові познайомився теж з українським театром “Руської бесіди” і якийсь час був навіть його режисером (у Тернополі). В 1897 р. одначе знявся нагло, як птах, і полетів на Україну, куди його запрошував до свого театру М. Кропивницький. Пізніше працював у кількох інших мандрівних театрах, українських і російських і об'їхав з ними мало не всю Україну. Врешті, утомившись вічними мандрівками, покинув театр і поселився в Катеринодарі, де за допомогою приятелів влаштувався на працю в банку. Там і задумав видавати альманах модерної української поезії. Мальяричний клімат одначе незабаром вигнав його звідти до Харкова, а з Харкова до Одеси, де прожив два роки і видав запланований альманах п. з. “З-над хмар і з долин” (збірник творів сьогочасних авторів, 1903, 252 і ІУ ст.), що став своєрідною ві-

хою в розвитку української поезії, хоч зовсім новим явищем в українській літературі не був, бо модерні поезії окремих авторів, що прагнули йти в сліди європейських письменників, появлялися вже раніше, нпр., збірка Петра Карманського “З теки самовбивці” вийшла ще в 1899 р., а перша збірка В. Пачовського, “Розсипані перли”, в 1901 р. Окрім того, у Львові появлялася в 1899-1900 рр. серія книжок “Живі струни”, де символізм, за словами Сфремова, досягнув вершка. Першим випуском тієї серії були поезії В. Пшибишевського “Із циклю віглії”. Одначе треба згодитися з О. Вілецьким, що “виступи Вороного відбивали загальну тенденцію ряду поетів до модерної літератури, яка виступає з кінця віку у поетів з Галичини”.

Ще того самого року (1903) поїхав до Києва, де несподівано одружився й переїхав до Чернігова на сталий побут, а через рік так само несподівано розійшовся з дружиною і шукав забуття в громадській праці й поезії. Там зійшовся ближче з Михайлом Коцюбинським, Михайлом Жуком та Григорієм Коваленком, працював у Просвіті і з театральним гуртком молоді, до якого, між ін., належав і Павло Тичина, який потім у своїй початковій творчості чимало завдячує саме Вороному.

По сімох роках вернувся до Києва (1910) і зв'язався з театром Миколи Садовського, з яким співпрацював практично й теоретично — як режисер та мистецький керівник його театру і як викладач теорії театрального мистецтва. Тоді й написав низку статей про

театральне мистецтво й драматичну літературу та видав кілька книжечок на театральні й мистецькі теми.

В Києві застав його 1917 рік і національна революція, та в ній він участі не брав, бо скоро виїхав до хворого батька до Ростова, звідки повернувся, по його смерті, аж під кінець гетьманської влади. В 1920 р. емігрував з урядом УНР до Польщі й приїхав до Львова, де знову розвинув живу діяльність на культурному полі — відкрив драматичну школу, яку вів впродовж п'яти років, викладав в українському таємному університеті (реторику для правників) тощо.

В 1926 р. знову знявся, як птах, і полетів на Україну, повіривши большевицькій пропаганді в справжнє “відродження України”, нібито т. зв. Радянська Україна була та Україна, якої він разом з мільйонами інших українців прагнув. Але свою помилку він потім болюче відчув. Спочатку пробував пристосуватися до нових обставин, працював на різних посадах, пізніше його вислали учителем на Кіровоградщину, але за якийсь час він вернувся до Києва і з трудом пробивався крізь життя.

В 1932 р. трапилась подія, яка мала для нього дуже неприємні наслідки. Виголошуючи промову на похороні письменника Степана Васильченка, сказав кілька слів, які чув передтим від письменника, що жив у великих недостатках і мріяв про кусник сала. Того ж вечора одержав поліційний наказ негайно виїхати на сталий побут до Алма Ати (в Казахстані).

Переїжджаючи через Харків, тодішню столицю “Рад. України”, пробував добитися в столичному ГПУ скасування наказу, але домогся тільки того, що міг собі вибрати інше місце заслання на три роки і вибрав найближче місто на пограничній території, Вороніж, де й прожив три роки, а після того повернувся на Україну, але з заборонаю жити в 20-х чи й більше великих містах. Тоді він поселився в невеличкій місцевині під Києвом, Святошині, звідки міг їздити до Києва (О. Кобець). За іншими відомостями, він залишився жити в Вороніжі чи в Воронізькій області аж до 1942 р., коли ту територію зайняли німці, і там тоді помер (О. Білецький). Ця версія однак здається видуманою, бо деякі сучасники-очевидці свідчать, що в 1942 р. бачили його в Києві (О. Кобець), якщо вірити їх пам'яті.

Писати почав ще в середній школі і його юнацькі вірші й прозові твори появлялися на сторінках учнівських газет, але вони не збереглися, а постійну літературну діяльність розгорнув аж у 90-х роках. Перший надрукований вірш “Не журись дівчино” появилася, як подає О. Білецький, в 1893 р. на сторінках львівської “Зорі”, але інші дослідники знайшли перші його друковані вірші (“Собака” й “Російська серенада”) ще в 1888 р. в “Правді” (О. Кріль).

Спочатку працював як журналіст і писав статті й рецензії на літературні й драматичні твори, а поетичні твори появляються частіше з 1893 р., спочатку в “Зорі”, а потім в інших збірниках та аль-

манахах, як “Складка” (1895, 1897), “Степові квіти” (1899), “Вік” (1900) та “Акорди” (1909).

Більша збірка поезій (14) появилася в його ж таки альманаху “З-над хмар і з долин”, що був задуманий як перший збірник нової української літератури, до якого він запрошував письменників окремою відозвою, що була надрукована в ЛНВ в 1901 р. В ній закликав письменників скінчити з примітивізмом народницької літератури і ставити собі ширші естетичні завдання й наблизитися до західної літератури. “Бажалося б творів хоч з маленькою ціхою оригінальності, з вільною ідеєю, з сучасним змістом; бажалося б творів, де було б хоч трохи філософії, де хоч клаптик яснів би того далекого неба блакитного, що від віків манить своєю недосяжною красою, своєю незглибною тасмничістю”. Зокрема він підкреслював, що треба звертати найбільшу увагу на естетичний бік творів та уникати тенденційності й грубо натуралістичних описів.

Окрім того, розсилав до окремих письменників листи, в яких з’ясуував свої погляди на поезію і звертав увагу на окремих європейських модерністів, як Бодлер, Маяларме, Метерлінк, По, Ібсен, Тетмаєр, Гавптман та ін.

Визнаючи красу за єдине божество мистецтва й поезії, він тільки такому мистецтву поклонявся, яке служить красі — чисте й незалежне, без тенденцій і моралі, натомість рішуче відкидав і засуджував традиційну “мужикофільську поезію”, бо “старі шаблони збивають із стежки молоді поетич-

ні сили, а раз у поезію ввійде нова течія, то освіжить, певно, і їх малі дарування чи таланти, і вони заспівають цікавіше...”

Хоч альманах не відповідав усім вимогам редактора й видавця, оскільки в ньому взяли участь і письменники з традиційними творами, то все ж він був виявом “нових прагнень і тенденцій” тодішніх молодих письменників, а перш за все самого Вороного, що надрукував у збірнику кільканадцять поезій, які виявляли новий підхід до поетичної творчості, дарма, що вони не дорівнювали тим, на які орієнтувалися.

Збірник викликав гостру й ідку рецензію С. Єфремова, в журналі “Киевская старина”, який критикував і висміював модернізм взагалі, а Вороного зокрема, називаючи його поетом, що “згубив стерно й іде байдужий немов затерплий весь”, а сам альманах назвав виявом літературного розгардіяшу й немічності.

В 1911 р. вийшла перша збірка його віршів п. з. “Ліричні поезії” т. I (142 ст.), яка містила майже все його поетичне надбання за 18 років (1893-1911), а драматичні етюди й інші писання мали ввійти до 2-го тому, але він ніколи не появився. Критика оцінила збірку тепло й прихильно, мовляв, “з сього першого тому виростає автор як один з кращих сучасних ліричних поетів”, що було правдою, тільки негодування викликали патріотичні вірші (на визначені теми), що “відрізняються важкою формою і відсутністю поетичного образу”, а не маючи сили епосу, не мають і патосу лірики, “тому хоч як

дзвінко віршовані сі поетичні міркування, вони не переконують думки і не запалюють серця” (Л. Старицька-Черняхівська).

Були й інші голоси, які допускали до нової поезії і патріотичні теми, коли національні свята, як відслонення пам'ятника І. Котляревському або смерть Лисенка можуть поетові здатися моментом краси, справа тільки в тому, як поет відгукнеться на ті події (А. Ніковський).

Пізніші модерністи, 20-х років взагалі не визнавали його й інших старших поетів модерністами й здавали їх у музей, а інші визнавали Вороного тільки предтечею модернізму, на тій основі, що він нібито одною ногою стояв ще в народництві. Та Вороний сам зізнавався, що національний елемент був у нього як поетична стихія, а не як данина традиції. Він болюче переживав національне поневолення свого народу і часом національному питанню давав перевагу над усіми іншими. Він шукав поезії в революційних настроях, а не в народному побуті та ненькоукраїнських плачах і наріканнях і горнувся до різних національних організацій. Це вже не було традиційне народництво, тільки було пробудження політичної свідомости, яка в той час була такою ж новістю і революційністю, як і в поезії. А втім, західні модерністи хоч і відкидали суспільно-політичну тематику, то все таки визнавали, що “вона теж має свою велич, якщо глибоко й щиро відчувається”.

Друга збірка “В сьайві мрій”, що вийшла в 1913 р. виявляє поглиб-

лення модерністичних “тенденцій” і майже повний зник громадських тем. Як кожний з модерних поетів, він теж утікає від сірої буденщини, яка його давить і нудить, у зоряний світ, де зливається з зірками й усією вселенною, бо на землі все для нього “нудне і тлінне, а в мріях росте чуття незмінне”. В сьайві мрій, серед чарівної зоряної ночі, в цілунках кохання він забуває сіру буденщину і знаходить свої вимріяні коліскові сні, недоспівані співи і... жінку, яка для нього є втіленням краси, тому він віддає всю свою любов жінкам, бо любить красу, любить їх за принаду очей, за їх вогонь, а навіть за зраду.

Чи всі ті поезії були виявом його справжніх почувань і переживань, окрім, мабуть тих, що стосуються жінок, можна сумніватись, вони такого враження не викликають і видаються радше вмисними, ніж стихійними, наче написаними на його таки, поетове власне замовлення, щоб показати нову поезію, але, можливо, що він, перекладаючи західних модерністів, захоплювався їх творами і те захоплення могло викликувати його власні вірші на той же лад. Та головне в цих поезіях не це, а заглиблення поета в свій власний внутрішній світ, бо це й було найбільш характерне для європейського, особливо французького модернізму, а також прагнення краси й музики.

Треба одначе сказати, що мотиви в одних і других не були ті самі. Французькі модерністи вірили в надприродний світ і згідно з філософією Платона-Плотина —

в ідею Краси, яка реалізується в поезії, тому шукали зв'язку з тим світом, а природний світ, тобто звичайні умови життя на землі їм у тому перешкоджали, тому вони прагнули від нього відірватися й усамотнитися, щоб краще й легше з тим світом зв'язатися. А крім того, вони вірили, що власна сутність окремої людини, в тому самого поета, його внутрішній духовий світ, це така ж багата тема для поезії, як і зовнішній світ, що був темою творчості парнасців.

Та коли французькі модерністи прагнули ідеї краси й прагнули заглибитися в світ ідей, то Вороний бачив свій ідеал краси в жінці, тобто таки в матеріальному світі, і цим він засадничо різнився від західних модерністів.

Подібна справа і з музикою, якої шукали в поезії французькі модерністи (символісти), як Валері, Верлен, Малайрме та інші, нпр., Верлен, якого твори Вороний перекладав, вимагав від поезії перш за все музики: "Найперше музика у слові!... Так музика всякчас і знов, Щоб вірш твій завше був крилатий!" (переклад Г. Кочура). У Вороного це прагнення виразилося в словах: "Яка краса! Усе життя в акорди перелить"! тому вся його поезія, майже кожний вірш, скерована на те, щоб створювати враження музики. До цього він мав і природні схильності — музичну стихію, про яку згадував у листі до О. Білецького, і це для його творчості дуже характеристичне, як і для пізнішого Тичини.

Та французькі модерністи мали щось інше на думці. Вони вірили,

що поезія була колись свого рода музикою і хотіли відібрати від музики те, що належало поезії, хотіли робити словами те, що Вагнер, яким вони захоплювалися, робив з нотами, музичними знаками чи музичною мовою. Малайрме глибоко вірив в музичні якості поезії і мріяв про музику сфер, яку може чути духове вухо в формах ідеальної краси. Він хотів зробити поезію такою, щоб вона дала абсолютну радість, яка переходить межі природної радості.

Вороний, натомість, як і інші тодішні модерністи всього того, мабуть, і не усвідомлювали і приймали з заходу тільки самі гасла, не дуже цікавлячись їх суттю, тому гасла музичності вірша приймали дослівно, не раз уподібнюючи поезію до музики дзеньків-бреньків. Вони добивались музики поезії перш за все засобами самої мови — звукописом, інтонацією, різноманітністю строфіки, римуванням. В цьому Вороний був безсумнівним новатором і майстром, він випробовував найрізноманітніші розміри й строфи, яких в українській поезії зовсім не було, та інші способи й засоби, які давала і без того дуже музична українська мова, щоб умузичнити поезію. Це йому якоюсь мірою пощастило досягнути, тому його вірші звучать справді по-новому, модерно, а цього тоді вже зовсім вистачало, щоб бути модерністом.

Але це далеко не все, треба врахувати ще й інші елементи, як використання мотиву сну, мрій, фантазії, ірреального, уявного світу, невизначені й затінені силуети замість виразних образів, часте вжи-

вання чужих, здебільша невідомих слів і висловів, щоб викликати враження таємничности, і врешті особливі настрої, як почуття самотности й відокремлености, песимізм і відчуття власної окремішности (індивідуальности) та егоцентризму.

Варто при цій нагоді згадати, що під модернізм у нашій літературі підтягають і неокласицизм, що був відгомоном французького парнасизму, проти якого й виступив символізм, а також футуризм, імпресіонізм та експресіонізм, неоромантизм, але в дійсності модернізмом був у Франції, а потім і в усій Європі перш за все символізм Бодлера, Валері й Маллярме, бо то саме вони зробили революцію в поезії останньої чверті 19 ст.

Символізм, який у самій таки Франції називали теж декадансом, складне явище, він в різних літературах виявлявся неоднаково, навіть у тій самій французькій літературі між окремими символістами були певні, не раз навіть засадничі різниці, та все таки всім символістам і символістам, в тому й українським, прикметні були деякі невід'ємні риси: антиматеріялізм, антираціоналізм, антинатуралізм, антиутилітаризм і антисоціалізм.

Антиматеріялізм — бо всі символісти-модерністи вірили в існування надприродного, духового світу й шукали з ним зв'язку, власне, за допомогою магії слова, в яку вони вірили. Антираціоналізм — бо вони відкидали розум як єдиний і головний чинник поезії і визнавали перш за все уяву, фантазію, якій давали необмежену волю, та інтуїцію, тобто підсвідо-

мість. Антинатуралізм — бо вони відкидали погляд, що поезія є відображенням природи, і радо зверталися до надприродного світу, заглиблювалися в світ духів, в сонні мрії і т. п. Антиутилітаризм — бо вони не хотіли служити ніяким практичним цілям і потребам, натомість визнавали засаду, що поезія є втіленням ідеї Краси і це її єдине добро і правда, і ціль. Поети творять не з зовнішніх, а з внутрішніх спонук, отже мають право виражувати свою власну індивідуальність. І врешті антисоціалізм — бо вони відкидали соціалістичну доктрину, що головним чинником життя людини є неозначена спільнота, а одиниця є тільки клітиною в соціальному організмі, але визнавали філософію індивідуалізму, яка "во главу вугла" ставила одиницю, індивідуала, що має право виявляти в поезії, — свої індивідуальні почування.

Вслід за тим модерністи відкидали погляд про першенство змісту над формою і приймали концепцію, що краса поезії не в змісті, а в формі, бо то саме вона має ту магічну силу, до якої вони прагнули, тому й така велика в них увага до слова, до музичности поезії, зокрема до оновлення поетичних засобів вірша.

Як придивитись ближче творчості Вороного, то легко в ній ствердити всі ті риси, про які була вище мова, і саме це, а не сама тематика вирішує питання про модернізм його поезії, дарма, що він не символіст в повному сенсі слова. Однак ні батьком, ні творцем модернізму він фактично не був, хоч і

був автором першого “маніфесту”, але він був першим найяскравішим виразником нових течій у поезії і представником молодих поетичних сил, що прагнули до обнови української поезії в європейському дусі.

Цими двома збірками фактично й вичерпується поетична творчість Вороного, бо більше він нічого особливого не написав. Тільки ще в 1917 р. вийшла в Києві окремою книжечкою відома вже давніше поема “Євшан зілля”, в 1920 р. появилася в Черкасах книжка “Поезії” т. 1, а в 1921 р. вийшла в Варшаві патріотична збірка віршів “За Україну (20 ст.)”.

Повне видання поетичних творів п. з. “Поезії”, до якого ввійшло чимало недрукованих поезій, але написаних давніше, вийшло в Києві (“Рух”) в 1929 р. з передмовою О. Білецького. Після цього ніяких його видань бібліографія більше не нотує, за винятком хіба кількох нарисів, що появились в 1930 р. в вид-ві “Культура” (по 12 ст.). Потім, аж у 1959 р., вийшла збірка “Вибрані твори” (322 ст.) з передмовою того ж О. Білецького, який виправдує поета, який переклав комуністичний інтернаціонал українською мовою, ніби він не “розумів подій”, що відбувалися, і сліпо вірив у лозунги “національного визволення”. В цьому сенсі написана більшість ювілейних статей на сторіччя з дня народження.

Окремо слід згадати його писання на театральні теми. Окрім театральних та літературно-критичних рецензій, писав він чимало на теоретичні театральні теми. На сторінках “Зорі” й ЛНВ друкува-

лися його розвідки, “Марко Кропивницький”, “Вій” в драматичній переробці М. Кропивницького, “Михайло Щепкін”, “Сучасний український театр в Києві”. Довша теоретична стаття друкувалася в кількох числах ЛНВ за 1912 р. п. з. “Театральне мистецтво і український театр”, яка потім вийшла окремою книжкою “Театр і драма” (1913, 166 ст.). Пізніше, у Львові, написав книжечки “Режисер”, “Драматична примадонна” і статтю про малярство “Пензлем і пером”.

Літ.: С. Ефремов. На мертвій точке (записки читателя) [“З-над хмар і з долин”], “Києв. старина” т. 85/кн. 5-6/305; **Г. Чупринка.** Микола Вороний, Ліричні поезії... ЛНВ ч. 1/1912; **М. Старицька-Черняхівська.** Микола Вороний. Ліричні поезії... ЛНВ ч. 1/1912/201-205; **А. Василько.** Микола Вороний [“Ліричні поезії”], “Укр. хата” ч. 6/1913; **М. К-чук.** Микола Вороний, В сьйві мрій, “Дзвін” ч. 9/1913; **І. Лизанівський.** Микола Вороний, В сьйві мрій, ЛНВ 6/1913/569-70; **Ле-о.** Микола Вороний, В сьйві мрій, “Укр. хата” 6/1913; **А. Ніковський.** Українська література в 1913 році, ЛНВ 1/1914/60; **М. Євшан.** Літературні замітки [“Театр і драма”], ЛНВ 3/1913/536-543; **С. Русова.** Микола Вороний, ЛНВ 10-11/1918; **О. Ковалевський.** Вороний Микола, “Глигарь” 17/1919/1025-1030; **П. Филипович.** Молода українська поезія, ЛНВ 4-6/1919/76-83; **В. Дорошенко.** Борці за красу і волю, ЛНВ 1/1922/67; **О. Дорошкевич.** Микола Вороний, “Підр. іст. укр. літератури”, 1927/250-253; **В. Якубський.** Поетична творчість Миколи Вороного, “Життя і революція” 11/1928; **О. Білецький.** Микола Вороний... “Червоний шлях” 1/1929/159-173; **Його ж.** Микола Вороний; вступна стаття, в кн. “Микола Вороний, Вибрані поезії”, 1959/3-41, т. с. в його ж кн. “Письменник і епоха” 1963/241-271 і “Зібрання праць” т. 2/1965/596-624; **О. Кобець.** Як засиляли Миколу Вороного, “Укр. літ. газета” ч. 5/1959/

7; **З. Гончарук**. На зламі століть, "Вітчизна" 12/1971/181-3; **П. Колесник**. Микола Вороний... "Укр. мова в шк." 12/1971/77-80; **Г. Вервес**. Перекладач інтернаціоналізму... "Літ. Україна" 96/1971/3; **О. Кріль**. Микола Вороний... "Наша культура" (Варшава) 12/1971/11-12; **Його ж.** Наш автор-патріот... "Дукля" 6/1971/71-75; **Г. Вервес**. Микола Вороний — поет, перекладач, публіцист, "Рад. літ-во" 12/1971/39-48.

ВОРОНИН ПРОХІР (1885.?), мало-відомий письменник 20-х років старшого покоління. Нар. в с. Цвіжині на Вінниччині в родині сіль. дяка. Вчився в Кам'янець-Подільській семінарії, з якої був виключений за належання до підпільного гуртка. До 1917 р. вчителював, потім служив у нар. комісаріаті освіти, а з 1922 р. працював журналістом.

Писати почав з початком 1900-х років, перший свій твір, оповідання, надрукував у провінційній газеті "Громадська думка" в 1906 р., а першу збірку оповідань, "Як я виграв самовара", видав у 1909 р. Потім видав ще збірку оповідань "Щасливий день Флора" (1910). Після того, певний час мовчав, а з 1917 р. друкувався в провінційних газетах, як "Червоне село", "Більшовик", "Червоний край", "Селянська правда", "Селянська біднота". В 1927 р. видав велику збірку оповідань "На зажинках" (234 ст.) та окреме оповідання "Радивонка". Належав до літ. організації "Плуг". В 30-х роках був репресований, дальша доля його невідома.

Рец.: **Л. Гомін** — "Зоря" 12/1927/35; **Ю. Кастаньєта** — "Плужанин" 8/1927/62-4; **І. Капустянський** — Плужанська творчість. "Плуг",

альм. ч. 2/1926/273; **Ол. П-ий** — "Пролет. правда" 210/1927.

ВОРОНЬКО Платон (1. 12.1913 —),

сов. партійно - режисимовий поет середнього покоління, яке ввійшло в літературу в часі останньої нім.-сов. війни. Нар. в с. Чернеччині Охтирського району на Харківщині, (тепер Сумська область) в родині сільського коваля. Вчився в семирічній школі в Охтирці в т. зв. дитячому містечку (в Троїцькому монастирі), потім в автомобільно-дорожній школі в Харкові, яку закінчив і виїхав на роботу в Таджикистан, де прожив шість років.

Після того відбував військову службу й почав заочно вчитися в Московському літературному інституті. По закінченні військової служби (1938) продовжував студії в Москві, а в 1939 р. пішов добровольцем на фінський фронт і брав участь в імперіалістичному нападі Москви на мирну Фінляндію в ролі політрука розвідки в запіллі. Пізніше працював інструктором партизанської школи в Москві, а в 1943 р. був висланий до Ковпакової партизанської групи на західноукраїнські землі і брав участь у Карпатському й Варшавському рейдах, переслідуючи українське населення за співпрацю з німцями. В 1944 р. був ранений і демобілізований, а після війни працював у редакції журналу "Дніпро" відповідальним секретарем комісії для "пророблювання" [промивання мозків] молодих письменників, членів СПУ. В тій ролі їздив, як вислан-

ник партії, по селах і містах України перевіряти діяльність письменників. Потім подорожував по "країнах народних демократій", як Болгарія, Угорщина, Польща й Чехословачина, а в 1945 р. їздив на "Всесвітню конференцію демократичної молоді" в Лондон. Під враженням цієї конференції написав цикл віршів, в яких прославляє "дружбу і братерство соціалістичних народів". Ця тематика саме й визначає світоглядovu основу всієї його творчості, хоч у поетичному сенсі не вносить в українську літературу нічого особливого нового. Пізніше відбув ще подорож до Індії.

Писати почав під час короткотривалого вчителювання, продовжував під час студій і зокрема під час війни, як був у партизанському загоні Ковпака, а друкуватись почав аж у 1944 р., виступивши із збіркою партизанських пісень "Карпатський рейд", в якій прославляє "партизанські походи й подвиги" в ворожих тилах. Вірші це невинбагливі, писані на зразок народних пісень, від яких різняться тим, що не досягають поетичного рівня народної творчості. З того часу його збірки появляються одна за одною й досі їх вийшло понад двадцять, окрім кільканадцяти книжечок для дітей. Вірші й поеми: "Карпатський рейд" (1944), "Весняний грім" (1947), "Великий світ" (1948), "В ім'я твоєї волі" (1949), "Від Москви до Карпат" (1951), "Моя Москва" (1953), "Славен мир" (1950), "Обов'язок" і "Поезії" (1955), "Моя Гуцульщина" (1956), "Тепло землі моєї" (1959), "Драгі другарі" (вірші, ле-

генди, поеми про Болгарію, 1959), "Мирний непокій" (1960), "Через гони літ" (1960), "Гнівом Африка клекоче" (1961, "Коли я в Київ повертаюсь" (1962), "Нелинь" (1963), "Скресання" (1967), "Поки живий — іди!", "У світлі блискавиць" (1968), "Повінь" (1970). Окремо видані поеми: "Ранком комсомолу" (1949), "Народження легенди" (поема про Лесю Українку в Грузії (1954), "За всі літа розлуки" (1962). Твори для дітей: "Три покоління" (1950), "Лісовий гомін" (казки, 1956), "Казка про чугайстра" (драм. поема, 1957), "Коли виростуть крила" (вірші, 1960), "До нас наближаються зорі" (вірші, казки, поеми, 1963), "Три кроки" (поеми, 1963) та ще декілька дрібніших книжечок.

Почав віршувати на лад народної пісні, від якої не відійшов і досі, хоч двадцятикількалітня практика зробила його вправним поетом. Він учився й досконалився, вчився в Тичини, Рильського й Лесі Українки, яким ніколи не міг дорівняти, але від яких навчився дечого, бо й непозбавлений був віршувальною хисту. Від Лесі Українки навчився передавати сильні драматичні почуття влучними, точними й невишуканими засобами, в неї навчився розкривати поетичність казково прекрасних образів, створених народом, їх романтику у вищому значенні цього слова. Слід Лесиного впливу помітно в драматичній поемі "Казка про чугайстра" (В. Іванисенко). Він працює і над своїм віршем, зокрема над строфікою й ритмікою, при чому старається бути ошадним, навіть скупим на слова,

залишаючи нагоду читачеві домислюватись.

Однаке він поет партійний, не тільки тематикою, але й ідеологією. В нього нема національного почуття, не знати й чи є національна свідомість. Тематика його віршів переважно воєнна або зв'язана з війною, з партизанщиною, яку він постійно згадує і творить легенди, колишні події змальовує захоплено романтичними барвами, прикрашує, героїзує, підносить до ідеалу, згідно з програмою партії, для якої романтизація дійсності має особливе значення. Можливо, що ця настанова соц. реалізму збігається з його власною природною настановою, та це все одно не робить його віршів щирішими й безпосередніми та сприйнятливішими для непартійного читача, що шукає поезії без комуністичної ідеології, що саме поняття поезії безмірно звужує й примітивізує такою засадою, як оця: "Той поет, хто став на путь єдину, по якій ідуть большевики". Це поетичне вірую Воронька (див. "Слово про поезію"), яке, коли сказане щиро, дискваліфікує його як поета, а коли нещиро, то характеризує його як підлабузника.

З усього, що він за двадцять кілька років написав, "найкраще" зібрано в двотоміку ("Твори в двох томах", 1963) поезій і поем, а з того в українській літературі залишиться, може, не більше як кільканадцять віршів (нпр., "Ходімо кохана у ліс") та поема про Лесю Українку в Грузії "Народження легенди". Збережуться, певно, й дитячі твори, в яких він

виявився непоганим поетом для дітей.

Літ.: В. Іванисенко. Вогнем народжена й гартована; вст. стаття в кн. "Платон Воронько, Твори в двох томах", т. 1/1963/132-138; **Його ж.** Мужність і вірність (До 50-річчя з дня народження), "Вітчизна" 12/1963/132-8; **В. Дрозд.** Ціна любови ["За всі літа розлуки"], "Літ. Україна" 55/1963/3; **Ст. Крижанівський.** Платон Воронько. До 50-річчя з дня народження. "Дніпро" 12/1963/125-131; **М. Малиновська.** Почуте серцем, "Літ. Україна" 22/1964/3; **П. Сердюк.** Платон Воронько (До 50-річчя з дня народження); літ. крит. нарис, К. 1963, 184 ст., бібліографія, ст. 178-182); **М. Скорський.** Три кроки доби ["Три кроки"], "Літ. Україна" 100/1964/3; **І. Маковійчук.** Скровлена пульсом серця, "Літ. Україна" 52/1967/3; **П. Морганіно.** Зоря Платона Воронька, в кн. "П. Воронько, Скресання", К. 1967/3-14; **А. Стефанський.** Як вічні пам'ятні гіпці ["Поки живий — іди"], "Літ. Україна" 67/1968/3; **А. Іщук.** Платон Воронько, стаття, в кн. "А. Іщук, На шляху поступу", К. 1968, ст. 195-204; **А. Макаров.** На цьому березі часу ["Поки живий — іди"], "Літ. Україна" 45/1969/3; **П. Вовк.** Щедрість ["Повінь"], "Вітчизна" 6/1970/198-200; **М. Логвиненко.** Поетична сповідь ["Повінь"], "Літ. Україна" 36/1971/2; **П. Сердюк.** Поезія побратимської вірності, "Жовтень" 12/1971/132-4; **О. Килимник.** Повінь людських почуттів, "Дніпро" 2/1972/138; **Кім Балабуха.** Ленініана в поетичному жанрі "Літ. Україна" 5/1972/2; **В. Шевчук.** Повінь почуттів і мислі карбування. "Рад. літ-во" 6/1972/21-28.

ВОРОПАЙ Олекса (9. 11. 1913 —), письменник, фолклорист, етнограф-етнолог, з фаху природник-біолог. Нар. в м. Одесі, вчився в Одеській агрономічній академії і на факультеті слов'янської етнології Одеського університету, потім ще в УВУ в Мюнхені та в Лон-

донському університеті на біології. Тепер працює бібліотекарем.

Етнографією цікавився здавна, особливо народними звичаями й народною творчістю. З цієї ділянки видав працю "Звичаї нашого народу" в двох томах (1958, 1966) і "Етнографія — наука про націю" (1963). З ділянки фолкльору написав невеличку працю "Ясир", народна творчість в німецькій неволі (1947, 1966), а крім того, ще три збірки фолкльору "Вогні в церкві"; сучасні українські народні легенди (1946), "Українські народні приповідки" (1952, 64 ст.) та "Українські народні загадки" (1954-5, 56 ст.).

З художньої прози цікава його пригодницька повість "Пригоди Марка Чубатого" (1954). Написав теж три книжки спогадів: "В дев'ятому крузі"; спогади про 1933 рік (1953), "В дорозі на Захід": щоденник утікача (1970) і "Англія зблизька?": щоденник нового поселенця (1971).

Пише теж статті на літературні теми, як "Тарас Шевченко й ідея визволення України", "Архип Тесленко, його літературна й етнографічна діяльність", "Іван Франко як дослідник життя, культури й побуту селян і робітників", Іван Франко як етнограф і фолкльорист" та деякі інші.

Літ.: **Гр. Завадович.** Твір, що заслуговує на увагу ["Пригоди Марка Чубатого"]. "За єдність нації" 5/1955/19; **П. Чуйко.** Якої літератури нам бракує (т. с.). "За єдність нації" 7-8/1955/11; **І. Костецький.** Олекса Воропай. Звичаї нашого народу... "Україна і світ" ч. 24/1962/57; **О. Керч.** Два обличчя позитивного героя ["В дорозі на Захід"]. "Америка" ч. 181/1970/2; **Яр. Славутич.** Свідчення сучас-

ника ["В дорозі на Захід"]. "Визв. шлях" 9/1970/1069; **О. Керч.** Дорогою на Захід ["Англія Зблизька"]. "Америка" 66/1972/2.

ВІРА ВОРСКЛО (автн. Юлія Три-

ріг; 5. 2. 1926 —), екзильна поетка, родом з Києва, мати була вчителька, батько керівником санітарно - технічних робіт на Кавказі. Вчилася в десятирічці, але се-

редню освіту закінчила іспитом зрілості в Перемишлі. Потім училася на економічному факультеті УЕВШ в Мюнхені, в Комерційному каледжі в Англії і в Торонтському університеті на відділі мистецтва, де одержала в 1964 р. ступінь Б.А. Заочно закінчила Асекураційний інститут, також із ступенем бакалавра. Потім працювала в забезпечених компаніях в Торонті, аж поки не вийшла заміж (1974). Тепер живе в Ошаві.

Писати почала ще в дитинстві, дебютувала віршем "Мрії" в 1941 р. на олімпіяді юнацького мистецтва й одержала першу нагороду, потім в таборівій стінній газеті, але перший друкований вірш "Для тебе Вкраїно" появився в 1953 р. в газ. "Новий шлях" у Вінніпегу. Потім друкувала ліричні поезії в різних емігрантських часописах і журналах, в тому й у журналі "КІІВ". Написала небагато, на перешкоді стояли несприятливі умовини життя (щоденна праця й вечірнє навчання та інші безчисленні перешкоди), але те, що написала, є щирим і глибоким вираженням її настроїв і переживань.

Видала одну збірку вибраної лірики "Листи без адреси" (1967), а тепер до друку готує наступну збірку. Пише також нариси ("Так народилася пісня", "Цвіт акації"), сценічні дійства і статті та рецензії на літературно-мистецькі теми, які друкуються часто в "Новому шляху". Принагідно перекладає дещо, нпр., переклала поему про Г. Сковороду, "Діамант", рос. поета Родіона Березова (ще не друкована).

Поезії Віри Ворскло, це справді листи без адреси (назва дуже влучна), звернені до улюбленої особи, якої поетка багато років не могла відшукати, тому й писала до нього в невідоме ці глибоко зворушливі листи-поезії, висловлюючи в них свою любов, тугу, смуток, безнадійність і надію. Щирість і глибина почувань відчужаються вже в перших рядках. Але це не виключна тематика збірки, є тут і чимало гарних поезій, в яких поетка виразила свої почування до рідної землі й рідного народу. Вона ставить мету, ідею й ідеали вище від індивідуально-особистих інтересів і в труді для вищих цілей бачить щастя й рятуюнок від печалі. Людина без народу не має значення, громада, це життєвий корінь, а людина галузка. Поетка глибоко вірить у свій нарід, "як міт безсмертний" і "як граніт незломний", "його ніхто з історії не вирве, як і не кине в прірву Дніпра та не вб'є Кобзаря".

До глибокого змісту поезій Віри Ворскло потрібна ще вишуканіша, модерніша віршова форма.

Рец.: В. Лесич. Поети на перехрестях. "Листи до приятелів" 7-8 (1950); **І. Шанковський.** Листи віднаходять адресу. "Визв. шлях" 2/1969/243; **Ю. Буряківець.** Ліризм полум'яного і пристрасного серця. (Нотатки про книгу поезій Віри Ворскло). "Укр. вісті" 44/1971/4; **Яр. Слаутич.** Вірно адресовані почуття. "Укр. книга" 1/1972/28.

ВОСКРЕКАСЕНКО Сергій (19. 10.

1906 —), підсов. поет - лірик, потім гуморист і сатирик; нар. в с. Лазірця на Канівщині Київської обл. в селянській родині. Вчився в семирічній школі, а потім у Київському педагогічному технікумі. По закінченні школи був відраджений на роботу в комсомольську пресу, в газету (потім журнал) "Молодий більшовик". Тоді й почав виступати із своїми віршами, спочатку в журналі, де працював, а потім в інших періодичних виданнях, особливо в "Перці". Спершу писав ліричні вірші, потім переключився на гумор і сатиру. Видав понад чверть сотні книжок, які показують його "невгасиме прагнення" задовільнити вимоги й потреби "рідної партії".

Сов. критики часто пишуть, що свобода творчості буржуазного письменника, це замаскована залежність від грошового мішка, від підкupu, від утримання, натомість соц. свобода творчості полягає в тому, що "пролетарський письменник відкрито зв'язаний з пролетаріатом", тобто відкрито залежний від партійного грошового мішка.

Цю залежність видно в усій Воскресасенковій творчості і перш за все у виборі тематики — він вибирає теми тільки з партійного мішка, якнайбільше сучасні й актуальні (“історичні віяння часу”), бо це йому розв’язує і мішок партійних ласк. В рамках партійної тематики він почувується свobodно й вигідно — свobodно ляяти “буржуазних самостійників”, оте “мізерне охвістя, що плазує на смітниках людського життя”.

Друкуватись почав в 1928 р., а першу збірку віршів “Штурм” видав у 1931. На другу збірку “Березнева ніч” довелося чекати аж шість років (1937), але потім книжки його виходили одна за одною: “Героїка одеського комсомолу” (1938), “Поезії” (1939), “Сатира” (1946), “Цілком серйозно” (1947), “Взагалі і зокрема” (1948), “Від душі” (сатира й гумор, 1951), “Поезії” (1951), “Кому хвала, кому хула” (сатира й гумор, 1952), “Під прожектором” (вірші, 1953), “Березова каша” (гумор і сатира, 1955), “Вибране” (поезії, 1955), “Не той герой, в кого шапка набакир” (сат. гумор. вірші, 1956), “З перцем” (вірші, 1957), “І серйозно і жартома” (1960), “Я вас трохи потурбую” (гумор і сатира, 1960), “Будьмо ще кращими” (1962), “Подивись на себе збоку” (1962), “І так далі” (1963), “На тому і на цьому світі” (сатиричні мініатюри, 1965), “Плями на совісті”, “Не криви душею” (1966), “По коно і по голоблях”, “Що буває, те бува” (1969).

В початках поетичної творчості виходить від народної творчості,

тому в більшості його віршування традиційно-народницьке, наче й не було ні Тичини, ні Рильського, ні Бажана, тимто й української поезії він не зумів чимнебудь збагатити. Про почування він радше говорить, ніж їх виявляє, тому його вірші холодні й сухі, “ідейно насичені” партійними ідеями. Гумористично-сатиричні вірші, з яких багато скеровані проти “буржуазних націоналістів”, не захоплюють ні гумором, ні сатирою, вони повні злоби й ненависти, натомість позбавлені поетичних якостей.

Літ.: В. Костюченко. Поет-громадянин. До 50-річчя з дня народження. “Вітчизна” 10/1956/154-7; Ф. Маківчук. Слово про нашого друга сатирика. “Дніпро” 10/1956/120-3; І. Зуб. До чистих джерел [“Не той герой...”]. “Вітчизна” 8/1957/21-23; М. Березний. Двадцять творча весна [“З перцем...”], “Вітчизна” 9/1958/211-214; Ю. Кругляк. “І всерйоз і жартома”, “Літ. газета” 12/1961/3; Ю. Бурляй. В прагненні до кращого [“Будьмо ще кращими”], “Вітчизна” 11/1962/199-201; І. Зуб. Нові подорожі й пригоди Енея [“На цьому і на тому світі”], “Вітчизна” 12/1965/202; В. П’янов. Пристрасть і неспокій сатирика, “Літ. Україна” 83/1966/3.

“ВОСКРЕСЕНІЕ МЕРТВЫХ обще убо всѣм будущее, но страждущим всѣм неповинно в вѣцѣ сем блаженно, а обидящим гибелно; в пяти дѣйствіях в ползу чающим онаго показанное Георгієм Конѣцким, 1746)”, драма, а радше трагі-комедія Георгія Кониського, жанру мораліте, виставлена в Київській академії 1746 р., вперше надрукована аж у 19 ст. в “Летописях русской литературы” (1861), а перед тим поширювалась у відписах і в деяких з них мала

назву "Комедія, яке трактуєт о обидах". Це алегорична дія, побу-дована згідно з законами поетики самого Кониського ("Прецепта де арте поетика" — "Правила поетичного мистецтва"), складається з пролога, п'ятох дій з кантами й інтермедіями після кожної дії, та епілога. В поетиці автор пояснює що трагікомедія, якою є в дійсно-сті ця драма, поєднує справи сміш-ні й жартівливі з поважними й сумними та особи низького похо-дження із шляхетними. Ціль дра-ми — повчання, автор прагнув по-казати тогосвітні кари й нагороди та остерегти тих, хто не уникає злих діл і не вірить у потойбічне життя й воскресення мертвих. Священик пояснює, що колись воскреснуть усі, що помирали, але доля їх буде неоднакова — багаті кривдники підуть на вічні муки, а покривджені й гноблені знайдуть місце в раю. В дальших діях автор показує це на прикла-дах з бідним Гіпоменом (Терпля-чим) і багатим Діоктитом (Гно-бителем), який важко кривдить Гі-помена, відібравши в нього все, що він мав, садибу й майно, заку-вав його в кайдани і кинув у в'яз-ницю. Діоктит певний, що це йому минеться безкарно, але незабаром він сам помирає, "з пянства роз-болтввся, с огнивици умираєт". "Терп'єніє" (алегорична постать) просить Бога покарати Діоктита за знуцання над бідним, а "Отра-да" обіцяє Гіпоменові нагороду — краще життя на другому світі. По смерті зустрічаються на дру-гому світі, де Гіпомен живе з янго-лами в раю, а коли до нього при-водять Діоктита, він відсилає

його в пекло.

В драмі відбився тодішній су-спільний лад, витворений Мос-квою, яка купувала собі козацьку старшину, обдаровуючи маєтками, а старшина, й собі бажаючи до-рівняти дворянам, використовува-ла своє становище й загарбувала козацькі землі. Автор таврує теж тогочасне судівництво, опановане багатими. В епілозі робить загаль-ний висновок, що як Діоктит зоб-лиганий прийняв люти муки, так і всім злим людям тих мух не минути, а Гіпомен дійшов блаженної сла-ви; такого блаженства заслужать всі праведні.

Драма Кониського була в своє-му часі дуже популярна, очевид-но, з уваги на свою суспільну те-му, але й художня її вартість бу-ла досить висока серед інших то-го рода творів. Як звичайно, вона писана 13-складовим віршем, але наголоси перед цезурою не часто сходяться з природним наголосом слова. В кантах автор міняє фор-му вірша і вводить п'яти-шести-складові рядки.

Літ.: Н. И. Петров. Киевская искусственная литература ХУІІІ в., преимущественно драматическая, в кн. "Очерки из истории украинской литературы ХУІІІ в. К. 1880; П. Житецкий. Памяти Георгия Конисского (1717-1795), "Киев. старина" т. 8/февраль/1895/257-264; М. Возняк. ІУЛ т. ІІ/1924/204-207; О. Мишанич. Шкільна драма. ІУЛ т. 1/1967/474-5; Ф. Поліщук. Драма "Воскресеніє мертвих". ІУЛ, Давня література. К. 1969/323-325.

"ВОСКРЕСЛА УКРАЇНА" (1907), збірка літературних творів, вида-на "Просвітою" у Львові в 1907 р. (48 ст.), упорядник невідомий. До збірки ввійшли твори А. Бобенка,

Б. Лепкого, М. Левицького, О. Маковая, П. Развського.

“ВОСЬМЕРО” (1963), спільна збірка поезій групи молодих поетів Пряшівщини, яка утворилася в Пряшеві 1953 р. з бажанням розвивати літературу тієї вітки українського народу, що після першої світової війни опинилася в границях Чехословацької держави (ЧСР). До групи входило вісім поетів (один з них писав російською мовою) Юрій Вача (1932), Віктор Гайний (1932), Ілья Галайда (1931), Степан Гостиняк (1941), Петро Гула (1937), Йосип Збіглей (1938), Сергій Макара (1937) і Йосип Шелепець (1938). Це т. ск. Пряшівські “шестидесятники”.

До збірки увійшли поезії за перше десятиліття їх творчості (1953-1963), друковані здебільша в періодичних виданнях, як “Дукля”, “Дружно вперед”, “Нове життя” або й у провінційних газетах та в календарях. Деякі з них мають вже сьогодні по одній або й більше збірок. “Восьмеро” — свідство того, що “українська література Східної Словаччини міцніє в щоденній боротьбі за здійснення високих мет соціалізму, що її крила набираються сил з рідного ґрунту народного життя, що ця література готується до серйозної боротьби за високу майстерність і за поезію, яка — а це наша мета! — запахне на сімейнім столі хлібом і трояндами” (І. Мацинський).

Різноманітність стилю, образності, різноманітність способів підходу до дійсності, специфічність тематики є безперечним доказом диференції молоді місцевої україн-

ської поезії, яка сама по собі є експонентом досягнень наших молодих поетів (т. с.).

Деякі з поетів цієї групи сьогодні репресовані комуністичною партією ЧСР, на домагання, очевидно, Москви, яка й на Україні розгромила “шестидесятників” і одних змусила мовчати, не допускаючи до друку, інших перетягнула на свій бік, а деяких запроторила в тюрму чи до дому божевільних.

Літ.: П. Яшук. З рідного ґрунту, “Жовтень” 8/1964/119-120; П. Сердюк. Ластівки з Пряшева, “Вітчизна” 9/1964/213-214.

“ВПЕРЕД” (1888), збірник поезій, що його впорядкував і видав у Чернівцях Кирило Трильовський у 1888 р. В Збірнику вміщені твори таких письменників і поетів: В. Александрова, Г. Барвінок, Ц. Білиловського (Цезарка), Н. Ганкевича, В. Грінченка (Чайченка), І. Журбіна, Я. Жарка, О. Колесси, О. Мурашка, А. Навроцького, переклади з Некрасова Л. Перейми, К. Поповича, І. Розмая, П. Річицького, В. Самійленка, К. Студинського (Лавріна) та Н. Шамрава.

ВРАБЕЛЬ Михайло, закарпатський етнограф і фолклорист минулого і початку 20 ст., вчитель з Руського Керестура, культурний діяч бачвацьких русинів. Відіграв видатну роллю в культурному житті т. зв. “Угорської Руси”. Вув редактором газети “Неділя”. В 1892 р. видав в Ужгороді збірку народних пісень і літературних творів закарпатських і бачванських русинів п. з. “Руський соловей”, в

якому був розділ “Народні пісні на бачванском и земплинском дия-лекте”. В 1901 р. видав угроруські співанки з Мараморощини.

ВРАЖЛИВИЙ Василь (автн.

Штанько: 1903 — 1937), репресований і знищений большевиками письменник 20-х років, родом з Полтавщини; нар. в м. Опішні в селянській родині, вчився в приходській

початковій школі, гімназії скінчив у м. Зінькові, потім поїхав учитись до Харкова. Налезав до літ. організації “Плуг”, потім до “Вапліте”.

Писати й друкуватись почав у 1923 р., перше оповідання “В лісі” друкувалося в газеті “Сільсько-господарський пролетар” (ч. 2-3/1923), потім по інших газетах і журналах, як “Плуг” “Всесвіт”, “Червоний шлях”, “Вапліте”, “Література, Наука, Мистецтво”, в альманаху “Квартали” тощо. Перша збірка оповідань “В яру” вийшла в 1924 р. (52 ст.), а потім збірки: “Земля” (1925, 128), “Життя білого будинку” (1927, 52), “Вовчі байраки” (1929, 96), “Молодість” (1932, 188), “Шість оповідань” (1930, 135), “Перемога”, (1932, 110), повість “Батько” (1929, 104) і роман “Справа серця” (1933, 286) — це був його останній твір. Критик Е. Кирилук написав про нього викривальну статтю в 1934 р., і з того часу більше про нього не було чулки. Згинув десь у концтаборах у 1937 р. (за УРЕ — 1938).

Творчість його була вилучена й заборонена і дотепер не реабілітована. О. Білецький так характеризував його творчість: “...Епічна стихія в письменникові переважає... Він уперто шукає сюжетности і покищо звертається до судової та кримінальної хроніки; з вісьмох його оповідань, шість, це історії, які міг би розповісти судовий протокол, кримінальні історії. Не завжди вони дуже вражають через те тільки, що їх узяв за розповіді художник; іноді не можна не пошкодувати, що того внутрішнього, що було приступне зорові письменника, він читачеві так і не показав. Але в цім нахилі до сюжетности здорова риса молодого письменника й засновок його майбутньої досконалости...”

Літ.: М. Доленго. Василь Вразливий. Земля, “Червоний шлях” 10/1925/215-216; О. Білецький. Про прозу взагалі та про нашу прозу 1925 р., “Черв. шлях” 3/1926/133-163; В. Коваленко. Вразливий, Земля, “Життя і революція” 2-3/1926/135-6; Гр. Майфет. Василь Вразливий, риси літературного портрета [“Земля” і “Молодість”], “Черв. шлях” 8-9/1929/103-111; Ю. Савченко. В. Вразливий “Молодість”, “Критика” 7-8/1929/215-216; Е. Кирилук. В чому помилки Вразливого? “За марксо-ленінську критику” 7/1934/91-7.

ВРЕМЕННАЯ КОМИССИЯ для древних актов” (“Тимчасова Комісія для розгляду давніх актів”), офіційна назва Археографічної комісії в Києві, створеної Київським генерал - губернатором Вібіковим 1845 р. для вивчення пам'яток української старовини. Ціллю цієї акції було заперечення документальними даними польських пре-

тенсій до Правобережної України. Головою Комісії був рос. письменник М. Писарев, а одним із членів — Тарас Шевченко, який одержав був місію розшукувати всюди по Україні, головно в трьох губерніях, Київській, Подільській і Волинській, різні історичні пам'ятки, як храми, укріплення, кургани та все інше, що збереглося з давніх часів, описати їх фахово, зробити рисунки, збирати про них перекази, оповідання, пісні тощо. Це завдання збігалось з зацікавленнями самого Шевченка, що ще в 1841 р. почав був подібну роботу і видав перший випуск “Живописної України”, якраз те, що цікавило в даному випадку Тимчасову комісію губернатора Вібікова.

На початку 1846 р. Шевченко відбув подорож по Чернігівщині, а повернувшись до Києва, рисував, разом із рос. малярем Сажиним, визначити місця й краєвиди Києва та околиць. Влітку того ж року Шевченко брав участь, разом з іншими членами Комісії, в розкопках могили біля Фастова, бо в пляні Комісії було розкопування могил і курганів на обидвох берегах Дніпра та описання християнських пам'яток, як руїни церкви св. Василя в Овручі і Десятинна церква в Києві. Шевченко одержав відрядження, в якому були докладно визначені його завдання, зібрані в чотирьох точках:

“Доручаю Вам виїхати в різні місця Київської, Подільської і Волинської губерній і зібрати такі відомості:

1. Про народні перекази, місцеві повісті, оповіді й пісні і все, що вважатимете, описати, а пісні й

оповідання і перекази записати, оскільки можна в такій формі, як вони є.

2. Про варті уваги кургани, урочища, де і в якому вони місці і які про них існують перекази місцеві й оповідання, а також історичні відомості; з курганів зробити шкци із зображенням їх форм, величини та описати кожний за зібраними відомостями.

3. Оглянути гідні уваги монументальні пам'ятники і давні будинки, описати їх, щоб потім можна було зробити з них у майбутньому році рисунки. Якби Ви де-небудь мали можливість дістати якісь старовинності, письмові грамоти й папери, то їх доставити мені або, довідавшись де вони знаходяться, повідомити про них.

4. Крім того, відвідати Почаївську лавру і там описати: а) загальний зовнішній вид Лаври, б) нутро храму, в) вид на околицю з тераси...

Всі зібрані Вами відомості, описи й рисунки по повероті в Київ передати мені”.

На видатки й життя Шевченко одержав 150 рублів сріблом. Для легшої праці губернатор видав поліції накази співпрацювати з Шевченком, а виконуючим обов'язки цивільних губернаторів просив теж сприяти Шевченкові в виконуванні його обов'язків і дати всяку законну допомогу. Окремим письмом просив він і Подільського архієпископа Арсенія та Волинського Никанора допомогати Шевченкові.

Одержавши все потрібне від губернатора, Шевченко вибрався негайно в дорогу в “благословенний волинський край” і 1 жовтня 1846

р. приїхав до Кам'янця Подільського, де зупинився на квартирі учителя Петра Чуйкевича. Там і почав свою працю для Археографічної комісії, і закінчив її впродовж двох місяців, побувавши в різних містах, як Почаїв, Крем'янець, Дубно, Берестечко, Остріг, Луцьк, Житомир та по деяких селах, в тому і в Кодні, котре було місцем кривавої і жорстокої розправи поляків з гайдамаками, яких там згнуло около трьох тисяч — їх навіть не ховали, а скидали в глибокий яр. Свої враження з Волинської землі Шевченко відтворив пізніше в повісті "Варнак".

Оце й було знайомство Шевченка з західноукраїнськими землями.

Тут, до речі, буде згадати, що одним із членів "Тимчасової комісії" був відомий історик Володимир Антонович, який був гол. редактором "Архіву Юго-Западной Россії", що його видавала Комісія, і за свій час видав 9 великих томів незвичайно важливих і цікавих джерельних матеріалів до історії козаччини, укр. міст, селянства, церковних відносин та колонізації України тощо.

Літ.: Микола Дубина. Шевченко і Західна Україна. Вид. Київського університету, К. 1969.

ВСЕВИДАТ, в советському арго — Всеукраїнське видавництво або Всевидавництво (на зразок російського Всеиздат), перше большевицьке партійно-державне тоталітарне вид-во, засноване навесну 1919 р. для паралізування вільних українських видавництв, що працювали до того часу незалежно. Зма-

гаючи до тотального опанування людського життя, большевики "революційно" закривали менші видавництва, як "Час" і "Друкар", злучивши їх із "Книгоспілкою", щоб "нероздрібновати книжкового промислу", але незабаром, в 1920 р., забрали й цьому вид-ву друкарню, а кілька місяців пізніше зліквідували й саме видавництво, "возз'єднавши" його з новим Всеиздатом-Всевидатом, мовляв, неоптійно подвоєння роботи, для якої вистачає сам "Всевидат".

Літ.: Е. Грицак. З історії книжкового руху на Україні (1917-1922). "Українська нова книга" ч. 11/1972/9-13 і ч. 14/1973/10-14 (передрук без подання джерела).

"ВСЕСВІТ" I (1925-1934) літературно-художній і громадсько-політичний ілюстрований журнал, виходив з 1925 р. в Харкові, спочатку як двотижневик, потім як тижневик, десятиденник, а там знову як двотижневик. Основником і першим редактором журналу був редактор Вістей ВУЦК Василь Еллан-Блакитний. Ілюстраторами журналу були: О. Довженко, А. Петрицький, В. Касіян та О. Козюренко.

Журнал містив твори крайових та заграничних пролетарських письменників та різні матеріали про визначні (з погляду комуністичного) світові події, про соц. будівництво, пролетарський рух у світі тощо. В часі розгрому партією українського культурного й громадського життя в 30-х роках, журнал перестав виходити в 1934 р.

"ВСЕСВІТ" II (1958 —), відновлений у 1958 р. той же "літературно-художній та громадсько-політич-

ний” ілюстрований журнал, який появляється постійно як місячник того самого розміру, але в збільшеному об’ємі (160 ст.). В редакційній колегії засіли: О. Вілецький, В. Василевська, Д. Затонський, О. Корнійчук, М. Лукаш, А. Малишко, Л. Первомайський, М. Рильський, Ю. Смолич та О. Полторацький як головний редактор. Як видавці, фігурують СПУ та Українське товариство дружби і культурного зв’язку з зарубіжними країнами.

В журналі друкуються: проза, поезія, драма, статті, нариси, репортажі, інформації. Довгий час в журналі знаходили місце тільки прогресивні письменники з усіх кінців світу, згодом однаке почали появлятися і твори непрогресивних, тобто буржуазних письменників, як Віліям Фокнер, Л’опе де Вега, Альфред Мюссе, М. Сервантес, Сомерсет Мом, а навіть класики “буржуазного модернізму”, як Джеймс Джойс та деякі інші, а крім того, пригодницькі твори західних непрогресивних письменників. Це показує, що читачі “Всесвіту” прагнули й домагалися знайомства з європейською літературою буржуазного характеру, бо советська була здебільша нудна й начинена пропагандою.

“Всесвіт” охоче публікує твори “зарубіжних” письменників, які критично змальовують власне суспільство [це на Заході нормальне явище], виявляють негати́ви капіталістичного світу, або тільки “натяками, уривками, кинутими мимохідь реченнями, окремими епізодами розвінчують буржуазне суспільство” (Г. Коновалов). Все це

робиться для того, щоб показати советському читачеві розклад і недалеку загибель західного капіталістичного суспільства і всесвітнього поширення комунізму. Журнал однаке не мав відваги друкувати творів своїх власних авторів, що розвінчують советське суспільство, бо за це там письменників переслідують і карають та засилають у божевільні або в табори примусової праці. Це м. ін. показує наскільки вище культурно стоїть “буржуазне суспільство”, яке не боїться критики ні своїх, ні чужих, і наскільки й культурно нижче стоїть советське суспільство, що боїться вільної критики збоку власних громадян. Це теж доказ, що советське суспільство свідоме того, що під подувом вільної критики воно б розпалося як неприродне й неорганічне, бо, зліплене насильно, держиться тільки на державній силі й насильстві (КГБ), фальшивій пропаганді й зоологічній ненависті до буржуазного світу, при одночасному незмірно примітивному самохвальстві, якого на Заході ніколи не було й немає.

Окрім літературних творів, “Всесвіт” друкує і літературознавчі матеріали — критичні й теоретичні статті, яких автори намагаються критикувати буржуазну літературу з марксо-ленінської точки бачення, та буржуазну естетику, протиставляючи їй соц. реалістичну, як під кожним оглядом “вищу й досконалішу”, хоч нормальній людині ясно, що це тільки одна з багатьох теорій, але однобічна, нетолерантна й агресивна, а при то-

му й немічна, тому пробує підтримки державної сили.

Критика “зарубіжних” творів літератури, яку “Всесвіт” друкував на своїх сторінках деякий час, припала була до вподоби читачам, навіть партійним, бо таким шляхом вони довідувалися про світову літературу, хай тільки в обмеженому засягу (прогресивному), але західна й прогресивна література багато цікавіша від совєтської, яка рідко виходить з колгоспу або фабрики чи заводу. Потім журнал перестав був друкувати рецензії на “зарубіжні” твори, з чого читачі були невдоволені й домагалися відновлення критичних оглядів закордонної літератури.

В 1972 р. в журналі зайшли певні зміни, перш за все, журнал змінив головного редактора, яким на місце О. Полторацького став Д. Павличко, що саме перевів деякі зміни — змінив форму журналу на вигіднішу, журнальну (велика вісімка) і ширше відкрив двері європейській літературі, не тільки прогресивній, але й класичній та модерністичній. Таким чином, на сторінках “Всесвіту” появилися вперше “французькі майстри сонета” (колись його виклинали як контрреволюцію) — Леконт де Ліль, Шарль Бодлер, Арман Сюллі-Прюдом, Хозе Марія де Ередія, Стефан Мальярме, Моріс Ролліна та Анрі де Реньє.

Більшість творів, надрукованих в журналі за 1972 р., вказують на те, що політика партії в відношенні до західної літератури дещо змінилася й наголосувє принцип інтернаціоналізму ширшого, ніж

досі, але це, мабуть, в’яжеться з певною акцією КП-Брежнєва, яка має його суперникам показати, що Захід гнилий і з ним можна переводити всякі обдурювальні експерименти, щоб його вкінці угробити за його власною допомогою — торгівлею та культобманом. В цьому “Всесвіт” мав би відіграти якусь роллю, створюючи враження, ніби совєтська культура справді інтернаціональна.

“Всесвіт” не забуває і про “буржуазно-націоналістичне охвістя” і нерідко згадує його з-під пера Ю. Косача.

Літ.: **І. Кошелівець**. Про журнал “Всесвіт”, “Укр. літ. газета” 3/1959/9; **О. Полторацький**. “Всесвіт у наступному році”, “Літ. Україна” 99/1968/2; **Його ж.** Надаємо слово “Всесвіту” (інтерв’ю), “Літ. Україна” 94/1962/2; **Гр. Коновалов**. Творче десятир’ччя, “Літ. Україна” 60/1968/4; **Ю. Покальчук**. Напрямок — інтернаціоналізм і братерство, “Літ. Україна” 19/1973/4.

ВСЕУКРЛІТКОМ, в совєтському аргю назва “Всеукраїнського літературного комітету” при відділі мистецтв Народного комісаріату освіти перших років большевицької окупації України. Керівник а ми його були т. зв. “пролеткультівці”, російські комун. діячі культури, які не визнавали національного мистецтва, окрім російського, а також іншої мови й культури, мовляв, національні вияви стають перешкодою в розвитку інтернаціональної пролетарської культури. Згодом одначе вони мусіли поступитись, бо українські пролеткультівські діячі відстоювали свою окремішність, мовну, і при Комітеті утворилася українська секція,

якої керівником був пролеткультівець Володимир Коряк. Українська секція почала була видавати літературно - мистецький тижневик "Мистецтво", який і був першим "пролетарським літературно-мистецьким органом.

Літ.: І. Золотоверхий. Становлення української радянської культури (1917-1920). АН, К. 1961, 248 ст.; О. Ведміцький. Літературний фронт, "Літ. архів" 4-5/1931/107; М. Родько. Українська поезія перших повоєнних років, К. 1971, 307 ст.

ВСЕУКРАЇНСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ пролетарських письменників і мистців (ВФППМ) (1922), перша пролет-культівська літературно - мистецька організація, яка намагалася охопити всіх письменників і мистців на Україні для організованого творення "пролетарської культури", щоб представити в художній творчості "могутній момент перелому й уловити побут переходною доби революції". Основниками федерації були: Микола Хвильовий, Віра Стрельнікова, Є. Хазін, М. Розанельський — всі з Харкова, та Валеріян Поліщук з Києва і В. Гадзінський з Москви. Метою організації було об'єднати розпорошених літераторів і мистців, що йдуть до творення пролетарської культури, та поширення ідеї пролет. культури серед робітничих, батрацьких та червоноармійських мас: "Федерація об'єднує письменників, що різними шляхами йдуть до спільної мети, переламуючи революційну дійсність в світлі різноманітних світоглядів і скерувати їх до одної мети — утворення мо-

гутньої культури майбутнього. Для ширення своїх ідей Федерація вирішила оснувати власне видавництво й журнал "Арена", в якому надрукована "Деклярація і Статут" (ч. 1/1922).

В Деклярації говориться й про мову — що виховувати пролетаріят виключно на російській мові, це значить, робити з нього так званих перевертнів-хахлів з низьким культурним світоглядом.

"В умовах робітничо-селянської державности, в умовах диктатури пролетаріяту ми позбавляємося примусової русифікації, що дає можливість пролетаризованому селянинові зробитись свідомим членом, творцем комуністичного суспільства".

Федерація дозволяла письменникам вибирати собі методи творчості і писати як хто хоче, бо це найпевніший шлях, і разом з тим проголосила "добу шукань" у пролетарському мистецтві. Відповідальність за можливі помилки брав на себе не автор, що допустився помилки, а цілий колектив. Але письменників, що пішли б "старими стежками зоологічного націоналізму", Федерація попереджала, що не буде толерувати і буде викидати членів, заражених націоналізмом, бо вона розуміла себе як заперечення національного мистецтва, хоч і допускала мовну свободу, мовляв, "мову українську беремо як певний і багатий матеріал, даний нам у спадщину тисячолітніми поколіннями батьків наших — селянства українського ("Наш універсал").

Федерація однак не виявила ніякої діяльності і коли з'явився

“Гарт” та ВУАПП, члени перейшли до одної або до другої організації.

ВСТАВЛЕНА НОВЕЛЯ (також **вставна**, підсов. термін), більший або менший епізод вставлений у прозовий твір, як повість або роман, не зв'язаний з розвитком сюжету і становить окрему цілість, проте виконує певну функцію в творі — допомагає краще й виразніше підкреслити окремі риси персонажів, вияснити дещо небезпосередно, навіть ускладнити сюжет, скерувати акцію на інші рейки тощо. Такою вставленою новелою можна вважати в творі М. Коцюбинського “Під мінаретами” розповідь Рустема про історію дєрвіша й осла.

Якщо новелю відрізати від оповідання як окремий жанр, то більш відповідним буде термін вставлене оповідання, бо не кожний епізод вставлений у твір, можна назвати новелою. Дуже часто — це звичайне оповідання без новелістичних рис. В “вітчизняному” літературознавстві однак, як і в російському, новеля й оповідання, це те саме — жанр малої прози. Тільки в останніх часах появилися окремі праці, присвячені новелі як окремому жанрові. (В. Фащенко Із студій про новелу, К. 1971, та ін.).

ВСТАВЛЕНІ СЛОВА І РЕЧЕННЯ (сов. терм. — вставні), стилістичний засіб худ. літератури, що надає висловлюванню емоційних або модальних відтінків, робить мову яснішою і легшою для сприймання, нерідко злагіднює або заго-

стрює тон та підкреслює головну думку. Вони до речення не належать, вказують на характер повідомлення, на ставлення автора до свого висловлення, на контакт з читачем чи слухачем і под. Від основного речення відділені комою і означають, що речення без них може бути повне й зрозуміле і може без них обійтися. Найчастіше вживані вставлені слова: без сумніву, видно, безперечно, здається, кажуць, може, отже, певно та багато інших. Деякі з них можуть бути членами речення і тоді вони комами не відділюються.

ВУАПП — Всеукраїнська асоціація пролетарських письменників, що об'єднувала російських письменників на Україні, переважно в Харкові й Одесі. Належали до неї І. Волін, М. Кручинін, З. Невський, С. Радугін, Р. Соболев, Е. Хазін, Л. Полярний та ще декілька, менше відомих. То була в дійсності неофіційна філія або агентура ВАПП-у (Всеросійської асоціації пролет. письменників), яка стояла формально на позиціях інтернаціоналізму, але під російським національним проводом. Тому ВАПП поборювала не тільки окремі російські організації, але й, головню, іншонаціональні, а тимбільше поборювала самостійність або автономність національних культурних організацій. Пропагувала строгий інтернаціоналізм, тимто й виключала будьякі національні ознаки, заперечуючи тим самим свою інтернаціональність. На практиці це виявилося в роботі, яка проводилася виключно російською мовою і нехтуванням потреб і до-

сягнень української культури, тому між ВУАПП-ом та іншими українськими літературними організаціями не було згоди, ні співпраці. Особливо погані були стосунки "Гарту" з ВУАПП-ом, бо "Гарт" претендував на гегемонію в Україні і звинувачував ВУАПП в русотяпстві, зате ВУАПП називав бажання українських письменників працювати українською мовою "буржуазним націоналізмом". "Гарт" ставив безумовну вимогу до ВУАПП підпорядкуватись йому, а ВУАПП вимагав того самого для себе, прагнучи зайняти в літературному фронті домінантне становище. Того самого прагнув і "Гарт" в національному засягу.

В 1925 р. ВУАПП скликав з'їзд і запросив представників усіх українських літературних організацій, щоб їх згуртувати довкола себе і створити одну всеукраїнську організацію пролетарських письменників, але це йому не вдалося. На пропозицію Донецької організації "Забой" українські делегати висловились за те, що в Україні пролетарська література має розвиватися українською мовою. Під тиском українських організацій ВУАПП погодився на самоліквідацію. На тому з'їзді вибрали Центральне бюро, яке мало довести до створення всеукраїнського об'єднання літературних організацій.

Літ.: М. Пригодій. Взаємодія радянських літератур. К. 1966 і "Діалектика зближення літератур", К. 1970.

ВУЛЬГАРНИЙ СОЦІОЛОГІЗМ, в українському й російському советському літературознавстві інтер-

претація літератури, що випливала з нерозуміння чи однобічного розуміння марксівського твердження про класову обумовленість ідеології і привела до спрощення і схематизації історично-літературного процесу. Головними хибами В. с. було твердження про безпосередню залежність літературної творчості від економічних основ і класової боротьби, отже намагання пояснити навіть особливості будови вислову, метафори, ритму та інших елементів літературного твору економічними чинниками. Також розуміння літературної творчості як пасивного відображення дійсності, обмеження поняття історичної дійсності матеріальними умовами життя клас без врахування різного загальнонародного, ідейно-політичного й психологічного життя даної доби, розуміння поетичної творчості не як суб'єктивного відображення дійсності, але як об'єкту копіювання дійсності й намагання простолінійно розкрити в літературних образах загальні політично-економічні риси абстрактної класової психоідеології, і врешті утотожнення змісту і цілей художньої літератури із змістом і цілями суспільних наук та обернення літератури в образну ілюстрацію до соціології.

Вульгарний соціологізм постав у період становлення марксівської науки про літературу і був пов'язаний з боротьбою проти "буржуазних соціологічних ідей", в 20-х роках. Проблеми ідеологічної ролі літератури, її класової природи розробляли В. Перверзев та В. Фріче, які устійнювали зв'язок літератури з класовою боротьбою,

ролю світогляду в творчості тощо. Ці літературні теоретики, продовжуючи традиції Плеханова, що захищав тезу про залежність свідомості від суспільного життя і його боротьбу з ідеалістичною естетикою та з “буржуазним декадентським” мистецтвознавством, доходили до вульгарних соціологічних положень. Вони, між іншим, твердили, що мистецької класи не спроможний розуміти духового життя людей іншої класи, а це, на думку сьогоднішніх сов. теоретиків, також не вільних від помилкових тверджень та інтерпретацій, збіднює зміст мистецького твору, позбавляючи його зв'язків з довкіллям.

На тій фальшивій основі сов. критика відкидала давніх письменників, уважаючи їх “буржуазними”, які “нездібні були підвестись понад своїм класовим буттям до пізнання загальних інтересів та об'єктивних історичних закономірностей”, а сучасних письменників, в яких не знаходила “соціологічного еквіваленту”, таврувала контрреволюціонерами і тим самим денунціювала перед владою і партією, які розправлялися з ними, як “ворогами народу”, незвичайно жорстоко й безоглядно, злочинно їх вбиваючи без- чи посередно. Внаслідок отже помилкової інтерпретації марксизму, яка свідчить про неспроможність ком. партії керувати суспільним життям, згинувло невинно понад три сотні українських культурних діячів, в тому понад дві сотні поетів і письменників та літературних діячів. Партія підм'яняла філософську й естетичну оцінку позитивістичним опи-

сом соціологічного еквіваленту.

Пізніше, в половині 30-х років В. с. був “виправлений” і серед літературознавців виникла була тенденція, замість наклеювання класових наліпок, об'являти літературні твори вираженням народності. Сьогодні народність розуміється тільки як партійність, хоч обидва ці поняття один одному і теоретично, і практично чужі і несполучні. Цього доказом може бути хочби той факт, що партія сьогодні гостро критикує й засуджує літературні твори, які мають темою українську народність в її історичному розвитку, отже партійність і народність, це такий же нонсенс, як колись “соціологічний еквівалент” літературних творів.

Літ.: **И. Верцман.** Марксистко-ленинская теория искусства и ее социологическое извращение, “Вестник ком. академии” 3/1934; **М. Розенталь.** Против вульгарной социологии в литературной теории. М. 1936; **А. Чернишов.** Проти вульгаризаторського спрощенства та схематизму, “Вітчизна” 11/1956/152.

ВУСАТИЙ Степан (автн. Женецький; 28. 12. 1913 —), еміграційний журналіст і письменник-гуморист, з с. Мостів Великих, Жовківського повіту в Галичині. Видав збірку гуморесок “Еміграція в поході” (1958) і збірку оповідань на лемківські теми “Гори мстяться” (1961).

ВУСИК Олексій (12. 12. 1937 —), підсов. письменник-гуморист. Нар. в с. Готви на Полтавщині, вчився, після десятирічки, в Київському університеті на філологічному факультеті. З 1967 р. працює голов-

ним редактором Дніпропетровського обласного радіо. Пише гумористичні нариси й оповідання, друкується в столичній і обласній пресі. Видав дві збірки: “На вус намотане” (1967) і “Між нами хлопці кажучи” (1972).

ВУСПП, Всеукраїнська спілка пролетарських письменників (1927-1932), літературна організація письменників, заснована в 1927 р. деякими виходцями з “Гарту”, що не пішли до “Вапліте”, та виходцями з інших організацій, як “Плуг” та “Жовтень”. Колишні члени “Гарту”, які трималися партійної лінії, організували в січні 1927 р. в Харкові т. зв. всеукраїнський з’їзд пролетарських письменників під протекторатом партії й утворили спілку письменників всієї України під назвою ВУСПП-у з метою утворити “єдиний літературний революційний фронт”. В своєму маніфесті ВУСПП викриває “отруйну працю” поміркованих буржуазних ідеологів, що, “ставши формально на радянську платформу, непомітно, але систематично всовують в літературу елементи своєї ідеології й естетичного світосприймання, заражують ними частину хисткої, не загартованої в пролетарській ідеології інтелігенції, прищеплюють їй або націоналістичний світогляд, або зневір’я в творчих шляхах революції, ідейний скепсис, пасеїстичне нидіння, що цілком не є співзвучне вольовій, бадьорій психології переможної класи...” “Тому з’їзд пролетарських письменників висовує гасла рішучої боротьби за інтернаціонально-класовий союз лі-

тератури України проти міщанського національного, за вольовий, активний пролетарський світогляд у літературі — проти буржуазного пасеїстичного, за соціальну художність — проти індивідуалістичної богемської”. Маніфест передбачає, що “українські націоналісти справедливо відчують свою недалеко загибель і пролетаріят вирве їм з рук останню зброю — мистецтво, яке вони хочуть залишити собі як засіб своєї, ворожої пролетарської ідеології”. [Ті, хто схвалював ті резолюції, сьогодні, по 50-ти роках, можуть побачити, як вони помилялися, бо національна сила показала багато міцніша від клясової з усім її екстермінаційним державним апаратом].

В грудні 1927 р. ВУСПП схвалила окрему декларацію, в якій поставила пропозицію чи заклик до всіх літературних організацій України в справі створення єдиного літературного революційного радянського фронту в формі “Всеукраїнської федерації революційних радянських письменників”, згідно з директивою КП, з відповідними ідеологічними постулатами — “боротьби проти українського й міжнародного фашизму”, проти націоналістичних ухилів різного рода, але українського як найгрізнішого, за зв’язок з революційним культурним рухом всіх народів СССР, проти віддавання переваги буржуазній культурі Заходу над пролетарською культурою СССР і т. п. Згадана федерація літ. організацій була створена в травні 1928 р. в Москві, за проєктом ВУСПП, під назвою

ВОАПП (“Всесоюзне об’єднання асоціацій пролетарських письменників”).

В дійсності ВУСПП була створена на противагу ВАПЛІТЕ і для поборювання її впливів, які давалися відчуті в літературному житті, а надто, що Вільна академія теж претендувала на гегемонію в пролетарській літературі, а може й над нею, тому вся діяльність ВУСПП в першій фазі скерована була проти “Вапліте”, Поліщуків “Авангарду” та Семенкової “Нової генерації”, а потім проти “Літературного ярмарку” й “Пролітфронту”, які організував М. Хвильовий. Свою роллю одначе, яку їй призначила партія, ВУСПП виконала — зліквідувала чи довела до ліквідації майже всі організації, а разом з тим ліквідувала й саму літературу як мистецтво. Пізніша творчість була вже звичайною публіцистикою або літературною пропагандою. Лідери ВУСПП, І. Кулик та І. Микитенко, проголосили в 30-х рр. “призов ударників” до літератури на зразок ударництва в промисловості й будівництві, з метою поживити літературний процес, і мобілізацію письменників з-поміж робітництва, на такий же спосіб, як відбувається мобілізація (призов) до армії, де рекрути одержують військовий вишкіл. Такий вишкіл мали одержати заводські робітники, яких відправляли до видавництв і редакцій на практику, щоб зробити з них письменників, критиків і літературознавців. Під кінець 1931 р. Спілка мала вже яких дві тисячі ударників, в кож-

ному робітничому осередку вуспівський гурток, а в різних містах вуспівські журнали, як “Металеві дні” в Одесі, “Стапелі” в Миколаєві, “Кривбас” в Кривому розі, “Зоря” в Дніпропетровську та альманахи, як “Кузня героїв” Харківського тракторного заводу та ін. В 1931 р. ВУСПП почала видавати журнал “Літературний призов”, якого завданням було держати партійну лінію в літературі й пропагувати творення літератури “робітничого класу”.

Окрім того, професійні письменники повинні були їздити по заводах і фабриках, придивлятися роботі і потім хвалити-вихваляти робітників, їх працю й заводи, досліджувати способи роботи та розкривати “пролетарський світогляд робітництва”. З того часу й почалося щось наче фабричне виробництво літератури, якої творцем і героєм був “пролетар”, що сам писав про своє життя й працю.

ВУСПП одначе довго не вдержалась. Її керівники повели нетолерантну політику супроти так званих “попутників” — позавуспівських і позапартійних письменників, судили й засуджували їх за відхилення не лише від партійної лінії, але й від свого власного, вуспівського, розуміння літератури й вузьких ультрапартійних уподобань. Маючи одначе довір’я й підтримку партії, ВУСПП ставала монопольною літературною організацією й застосовувала до попутників голобельну критику, дошукуючись у їхніх творах різного роду ухилів і збочень та денунціюючи їх перед партією, яка до них застосовувала гострі репресії, виси-

лаючи в примусові табори праці та ув'язнюючи й розстрілюючи.

Проте ВУСПП не задовільнила партії, не зміла створити “єдиного фронту пролетарської літератури”, натомість витворила таку ситуацію, що партія вирішила перебудувати літературно-художню організацію. Найбільшим промахом ВУСПП було її переконання, що поза нею не існує пролетарської літератури, і хто входив до неї, був пролетарським письменником, хто не входив, був ворогом, якого треба було знищити. Таким чином поза спілкою, отже між ворогами, опинилися такі письменники, як М. Рильський, Остап Вишня, Ю. Яновський, О. Копиленко та багато інших. На домагання партії ВУСПП мала перебудуватись, але замість того її помилки й недоліки помножились, набули більшої гостроти, тому партія постановою “Про перебудову літературно-художніх організацій” від 23. 4. 1932 р. ліквідувала ВОАП і РАПП, а ВУСПП на бажання партії сама ліквідувалась. Тоді вибрано окремих комітет, який одержав доручення створити нову літературну організацію, яка об'єднувала б усіх пролетарських письменників з однаковими правами [бути зняряддям партійної політики]. Така організація постала в квітні 1934 р. під назвою Спілка письменників України, яка існує й досі як незвичайно покірне й послухне зняряддя партії в усіх її потребах. А оскільки комуністична партія є зняряддям московської імперіалістичної політики, то українські письменники є вірними її слугами, які покірно помагають їй нищити

самих себе, як українських письменників, і свій нарід.

Літ.: С. Федчинин; упор. Шляхи розвитку української пролетарської літератури. Літературна дискусія 1925-1928, X. 1928; Я. Горди́нський. Літературна критика підсоветської України. Ль. 1939, ст. 47-54; С. Крижанівський, А. Тростянецький. В єдиній Спільці радянських письменників, “Рад. літво” 5/1967/3-13; і його ж, “Літературне життя в ІУЛітератури т. 6/1970/17-54.

ВУХНАЛЬ Юрій (автн. Іван Ковтун; 1906 — 15. 7. 1937), популярний в Україні 20-х років письменник гуморист; нар. в с. Чорнобаївцях на Харківщині в селянській родині

Вчився в Харківському педагогічному технікумі, потім працював у газ. “Комсомолец України” та ж. “Червоний перець”. Належав до літ. групи “Плуг”, потім до “Молодняка”, а вкінці до ВУСПП.

Писати почав у 1924 р. і друкувався в періодичній пресі, як “Література, наука, мистецтво” (додаток до “Вістей ВУЦК”), “Сільськогосподарський пролетар”, “Червоні квіти”, “Комсомолец України”, “Студент революції”, “Молодий більшовик”, “Молодняк”. Перша збірка оповідань, “Червоні паростки”, вийшла в 1925 р. (32 ст.), в ній автор розробляє культурно-освітні та громадсько-побутові теми. Героєм його творів є переважно комсомольці. З 1926 р. почав писати гумористичні оповідання і в 1927 р. видав першу збірку гу-

моресок, "По злобі" (56), до якої ввійшли і деякі гуморески про Федька Гуску. В наступних роках вийшли збірки: "Початкуючий" (1928), "Гуморески" (1929), "Життя і діяльність Федька Гуски" (1929), збірка нарисів "Крилатий рейд" (1929), гуморески "Одруження Гаврила Ратиці" (1929), оповідання "Помилка професора Кіма" (1929), "Щирий українець" (1930).

Окрім того, написав два пригодницькі романи, "Яструби" (1928) і науково фантастичний роман, "Азіятський аероліт" (1931) та дві повісті, "Чонг" і "Юнгбуд" (1931). За свої твори, які не відповідали докладно партійним настановам, був на початку 1930-х років репресований і помер молодю, на 31-му році життя. За Хрущова був по-смертно реабілітований і після того деякі його твори були передруковані, особливо цикл оповідань "Життя і діяльність Федька Гуски", в яких змальований образ своєрідного селянського шалапутя й бешкетника, але члена комсомолу, який уважає себе за справжнього комсомольця, а інших уважає поганими. Перевидані були теж оповідання "Товариш і товаришок" (1963) та збірка "Вибрані твори", вибрані дуже обережно (упорядник І. Зуб).

Літ.: В. Коряк. Барвінковий цвіт [Літературний комсомольський молодняк], в зб. "Барвінковий цвіт" 1927/47; **Д. Нитченко.** Юрій Вухналь сміється, "Нові дні" 27/1952/27; **І. Дузь.** Нова зустріч [“Життя і діяльність Ф. Гуски”], "Літ. газета" 79/1960/3; **І. Зуб.** Юрій Вухналь. "Літ. Україна" 54/1964/3; **О. Килимник.** Юрій Вухналь. "Письменники Рад. України"; біо-бібліографічний довідник, 1970, ст. 77.

В'ЯЗАНА МОВА, інакше, віршована мова, цебто мова, яку зв'язують віршові засоби, як рима, складочислення, ритміка, строфа, через що мова стає більш експресивна й наставлена на музичність, яку утворюють перш за все ритмічність і римування, а також асонанси та різні інші повтори. Деякі поети звертали особливу увагу на в'язальні засоби і старалися їх якнайбільше вдосконалювати, як, наприклад, неоклясики, інші ж прагнули від них звільнитися й відкидали римування, складочислення, строфіку й писали вільним віршем, а потім верлібром, в якому, крім ритміки, немає ніяких в'язальних приписів і засобів, а ритміка вважається радше виявом внутрішнього стану душі, ніж віршовим законом, тому вірш від ритмічності не може звільнитися і без неї не може існувати. Коли зникає ритм, то й зникає вірш і залишається проза в віршових рядках.

В'ЯЗОВСЬКИЙ Григорій (2. 2.

1919 —), літературний і театральний критик, професор літератури в Одеському університеті. Нар. в с. Баштанці на Миколаївщині в селянській родині. Після закінчення середньої школи, вчився в

Одеському університеті на філологічному факультеті, там теж відбував аспірантуру при кафедрі української літератури й одержав ступінь кандидата філологічних наук, а потім ступінь доктора. Якийсь час працював викладачем

української літератури в тому ж університеті, а в 1957 р. став завідувачем катедри у. л. З 1966 р. працював завідувачем катедри теорії й методики літератури. В 1953-1958 рр. був також головним редактором альманахів "Літературна Одеса".

Писати почав у 1939 р., спочатку писав вірші, що друкувалися в періодичних виданнях, а з 1949 р. почав виступати як літературний і театральний критик і літературознавець, що писав теж теоретичні праці. Написав низку літературно-критичних і теоретичних статей, а окремо вийшли його книжки: "Письменник і життя" (1959), "Літературно - художній тип і його прототипи" (1962), "Орбіти художнього слова" (1969). Він теж один із авторів і науковий редактор книжки "Тарас Шевченко"; Біографія (1960).

В кн. "Літературно-художній тип і його прототипи" обговорює питання літературно-художньої творчості з погляду марксо-ленінської матеріалістичної філософії, яка пояснює літературну творчість як "відображення дійсності", але оскільки цей підхід до літератури в засаді соціалістичний, тобто суспільно-політичний, то під дійсністю він розуміє кожночасні суспільно-політичні умовини, які письменник мусить відображувати. Відображення дійсності одначе не є фотографічною копією дійсності, тільки її художнім перетворенням, згідно з письменниковим світоглядом та ідеологією, як учив Ленін. Окрім того, письменник повинен свої спостереження життя узагальнювати й показувати тільки типо-

ві явища, в душі своєї, тобто комуністичної ідеології й матеріалістичного світогляду. Звідси й головна вимога до письменників, щоб вони глибоко вивчали життя народу, але інтерпретували його з погляду марксо-ленінської філософії. Для цього письменник мусить бути сам глибоко ознайомлений з марксизмом-ленінізмом, бо це єдина філософія, що "правильно й глибоко науково" пояснює життя, яке письменник має відображувати. І ще повинен письменник мати постійне й "невгасиме почуття громадської відповідальності за все, що в житті народу відбувається", а також "повинен мати прагнення показувати побачене й усвідомлене і давати всьому правдиву оцінку з високих позицій комуністичної партійності".

Для цього одначе письменникові потрібний талант, але талант, це здібність бачити життя розумом і серцем і відбирати з його потоку лиш те, що справді важливе й характерне, і типізувати його в художніх образах. Таким чином вартість мистецтва міряється здібністю письменника чи вмінням узагальнювати виділені головні й характеристичні явища і таким чином відтворювати дійсність в художніх образах.

Тут слід пояснити, що марксо-ленінський, тобто соц. реалістичний образ-тип є, т. ск., апріорним узагальненням, тобто образом, що втілює однородні, позитивні або негативні риси окремих людей і узагальнює їх, тобто поширює їх на загал. Так постають позитивні й негативні герої, які репрезен-

тують дане суспільство, комуністичне або антикомуністичне (буржуазно-націоналістичне). Звідси й походить те, що в соц. реалістичній літературі “позитивними” героями і взагалі персонажами бувають тільки комуністи або комуніфіли, а негативними — вороги комунізму, петлюрівці, бандерівці та взагалі буржуазні націоналісти.

З цього логічний висновок, що соц. реалістичний образ-тип, позитивний чи негативний, це в дійсності образ нереальний і неприродний, бо видуманий за програмою і механічно, не на основі реального життя, тільки для життя керованого партією, щоб бути зразком “перетворення природи”, отже й людини, це головна ціль партії.

В цьому особливу роль має графі фантазія, яка однак має бути керована розумом і творити образи-типи не свобідно й довільно, а згідно з вимогами й потребами часу. Фантазія мусить ґрунтуватися на дійсності, але не на дійсній дійсності, а бажаній, витвореній марксістською нукою, тому автор підтримує твердження М. Горького, що нібито художня література має багато спільного з наукою (очевидно, тільки марксістською), бо вона є вислідом розумової діяльності — вивчаючи дійсність, узагальнює її явища в формі наукових висновків.

В книжці “Орбіти художнього слова”, автор обговорює питання асоціативності в художній творчості, яка є властивістю людського мислення і ознакою його пізнавальної діяльності. Він дає огляд розвитку образотворення, особли-

востей асоціації в ліричних та епічних жанрах і дає характеристику історичного й локального типу художніх асоціацій та різні сфери асоціативних утворень — автора і персонажів, а також старається показати просте і складне в художньому образі. Він думає, що неможливо створити образ без асоціативних зв'язків у свідомості творця і розвинути ті зв'язки до такого ступеня досконалости, коли стає можливим постання складних асоціативних рядів з пропущенням проміжних пов'язуючих ланок на зразок образів “Музичного етюда” І. Драча, асоціацій за контрастом у романах М. Стельмаха і зливи асоціацій у “Вершниках” Ю. Яновського.

Інше питання в цій книжці — абстрактне і образне мислення в процесі пізнання. Автор думає, що абстрактне й образне мислення не суперечать одне одному, а доповнюються взаємно, отже немає підстави протиставити образність логічному мисленню. Міркування автора на цю тему цікаві й речеві, хоч і не завжди переконливі.

Важніші статті друкуються в журналах:

“Життєвий матеріал і творча фантазія” (“Література в школі” 3/1960); “Літературознавство і психологія творчості” (“Рад. літ-во” 4/1960/26-40); “Живе споглядання і творчий труд мистця” (“Рад. літ-во” 1/1965/17-30); “Прагнучи більшої активності” (“Літ. Україна” 6/1973/2); “Про народність і творчу самобутність письменника”, в кн. “М. Т. Рильський”, збірник доповідей Одеського університету.

ДОДАТКИ

До гасла Віршова література (ст. 182-195)

Літ.: І. Франко. До історії віршів на Україні. ЗНТШ т. 24/1900/9-14; **В. Перетц.** Очерки из истории малорусской поэзии ХУІІІ в. ИОРЯС АН, кн. 11/1902; **Його ж.** К истории малорусского литературного стиха. В кн. "Историко-литературные исследования и материалы, т. ІІІ/1902; **Його ж.** Новые данные для истории старинной украинской лирики. Спб. 1905; **М. Возняк.** До історії української вірші и драми.

Ль. 1910; **Його ж.** Матеріали до історії української пісні і вірші І-ІІІ, "Українсько-руський архів (Львів) т. 9/1913/1-240, т. 10/1914/241-481, т. 11/1925/481-589; **Його ж.** Історія української літератури т. 2, 3/1920-1924; **С. Гасвський.** Різдва і великодні вірші. ЗНТШ у Києві, кн. 11/1913/75-106; **Г. Сидоренко.** Віршування в українській літературі (від найдавніших часів до Шевченка). К. 1972.

До гасла "Вітчизна" (ст. 213)

Л. Вишеславський. Осмислюючи світ сучасника; літ. критичний огляд віршів "Вітчизни" за 1971 р. "Літ. Україна" 19/1973/3; **І. Семенчук.** Провідна тема — сучасність

(Проза "Вітчизни" за 1972 р.). "Жовтень" 5/1973/136-145; **М. Ільницький.** "Вітчизна" 1973; критика, літературознавство. "Жовтень" 11/1973/142-148.

Г

Г-(ge), давня назва “глагол, четверта буква або літера української азбуки на означення гортанного, щілинного (протяжного, фрикативного) звука “г”, що відповідає латинському “h”, в українській мові дуже поширеного й прадавнього. В старовину наші предки вимовляли і грецький звук “гамма” як “г”, що видно в таких словах, як “ангел”, “євангелія”, “граматика”, “програма” та й самий нарід називали “греками”, а не “греками”, як їх називають і поляки, і москалі, і західні народи. Так само вимовляли грецьку “гамму” як “г” в пізніших грецьких словах, які прийняли з латинської мови, а також і латинське “G” вимовляли як “г”, бо ні звука “г”, ні букви “Г” в русько-українській мові ще не було. І звук, і буква з’явилися в українській мові щонайменше тоді, коли Україна зіткнулася з Заходом, точніше, з Польщею, цебто в 14 ст. Не маючи букви г, наші предки передавали на письмі польське G двома буквами, кг, або таки польським G, а потім придумали букву г, але ще в 18 ст. мішали ці три букви, нпр., поет 17 ст. Климентій Зіновійв пише в своїх віршах польське G в троякій спосіб: кг, G і г, нпр., “кгды”, “Gды” і “гды”, але букву г пише тільки в польських словах, як “гарло”, “негдис”, “до гури”, хоч часом забувається і пише латинське G, нпр., “нѣGды”, “оGніем” та ін. Давні грецькі слова одначе

пише тільки з г, нпр., “аггели”, “архаггли” й ін.

А в 19 ст. поет Павло Білецький-Носенко пояснює в своєму “Словнику української мови” під буквою Г, що ця “гортанна буква вимовляється з сильним придигом, як церковнослов’янський “глагол”, цебто “г”. “В деяких словах — пише далі — що вкралися в українську мову з західноєвропейських і азійських мов, українці вимовляють замість [звука] “г” як латинський [звук] “G” (кг), нпр., “кгвалт”, “кгуля”, “кгузь”, цебто “гуля”, “гвалт”, “гузь”, отже вимовляють “г”, але пишуть кг, бо букви г ще не було.

Іншими словами, звук “г” українській мові більш притаманний, ніж звук “г”, бо він прадавній, традиційний. Саме тому і новіше західне “G” вимовляють чи вимовляли на Україні як “г”, бо в нашій мові постійно відбувається процес “гекання”, цебто перехід “г” в “г”. Це процес повільний, триває довгі роки і “г” зовсім природно співіснує з “г”, але тенденція до “г” постійно жива, що й відбивається в вимові окремих слів, які, наприклад, в Галичині 50 років тому під польсько - німецько - московським впливом вимовлялися з “г”, нпр., “програм” чи програма” “телеграма”, “організація” і ін. Тепер уже мало хто вимовить у цих словах “г”, тільки “г”. Це і є процес “гекання”. Правда, большевики хотіли цей процес прискорити і взага-

лі викинути букву г, хоч звука "г" не можуть викинути, бо він в українській мові таки існує, всупереч забороні, в небагатьох рідних словах і в західних "запозичених".

Але треба також знати, що букву г в чужомовних словах скасував не хто інший, як сам міністр освіти й ісповідань УНР і ректор українського університету в Кам'янці Подільському проф. Іван Огієнко. Своім запорядком від 17 січня й 18 вересня 1919 р. він ухвалив "Головні правила українського правопису" "для обов'язкового шкільного вжитку і по всіх духовних інституціях на всій Україні". В розділі "Правопис чужих слів в українській мові" в точці 1. написано: "Звук г в чужоземних словах передаємо через г: гімназія, телеграф, генерал, газета, термінологія, психологія, В "Примітці" автор правопису зауважує, що "В цім разі часто пишуть г", але це не значить, що вільно писати й г у згаданих і подібних словах.

Га, частка або вигук, вживається для вираження невдоволення або безрадности, нпр., "Га! Чорт його бери!", "От голова, га!", "Га, ото собаки і ведмедя загризуть!" (Ф. Одрач). Часто вживається в народній мові як перепитування недочутого: "Га? Додому йти? Ще рано". Також вживається як відгук на звернення і як спонуку до відповіді в кінці питальних речень. В літературній мові вживається як елемент розмовної мови.

ГАВРИЛЕНКО Володимир (15. 8. 1905 —), письменник, нар. в м. Херсоні в родині службовця агронома. Вчився в Харківському інституті політично-педагогічної освіти, потім учителював у початковій школі (з 1923 р.), а після

того перейшов на комсомольську і професійно-спілкуву роботу. В 1930 р. почав працювати редактором газети "Трактор" і керівником літературної групи тієї ж назви. Після 1934 р. працював і захищав "радянську батьківщину". З 1946 р. працював у газеті "Красное знамя" та в видавництві у Харкові.

Писати почав у 1929 р., перше оповідання "Іван Рудик" друкувалося в додатку до газ. "Наймит", перша збірка оповідань, про "героїв колгоспних ланів", "Портрети друзів", вийшла в 1935 р. Після того вийшли ще такі його твори: нарис "Ланка Насті Стовби", як вона перевиконувала план врожаю буряків, збірка нарисів "Везсмертя" (1943), біографічний нарис "Герой Радянського союзу Сергій Борзенко" (1945), збірки оповідань: "Комуністи" (1963), "Хто дорогий для мене" (1964), "Коли приходять щастя" (1965), повість "Москвичка Тоня" (1954), романи: "Щирість" (1941) і "Максим Попелюх" (1957), в яких змальовує людей "щирого серця і великого оптимізму".

В повісті "Москвичка Тоня" "відображує" життя сов. молоді в часі війни на виробництві, на фронті та в інтимних взаєминах. Повість оцінена советською критикою низько, як композиційно слаба, в вічі кидається відразу випадковість, невмотивованість учинків тощо.

В 1972 р. друкується в журналі "Прапор" його документальна повість "Подвиг воїнів шахтарів", начебто правдива розповідь про "героїзм гірників Донбасу" в часи німецько-советської війни. Їх героїзм зупинив німецьку армію в листопаді 1941 р. над річкою Мінос. Автор підкреслює інтернаціоналізм сов. армії й дружбу народів. В дійсності московське армійське ко-

мандування насильно вигнало на оборону фронту молодь усіх поневолених народів.

Рец.: О. Гуреїв. Повість про дружбу [“Москвичка Тоня”] “Літ. газета” 17. 2. 1955; **О. Дяченко.** Як говорити про глибину [“Максим Попелюх”]. “Літ. газета” 21. 3. 1958; **Б. Буряк.** Образ нашого сучасника [“Москвичка Тоня”]. В кн. “Питання української літератури”, 1956, ст. 187, 227; **П. Зубов.** Сини радянської вітчизни. “Прапор” ч. 12/1972/93.

ГАВРИЛКО Михайло, маловідомий поет, автор одної збірки віршів “На румовищах”, яку видав К. Паньківський у 1909 р. Рецензію на цю збірку написав відомий тоді критик М. Євшан у ЛНВ кн. 5/1910/413.

ГАВРИЛОВ Пилип, невідомий ближче автор повістей про Марка Кропивницького, “Проти течії” і про Степана Васильченка, “Назустріч бурі”.

ГАВРИЛЮК Володимир (3. 7. 1904 —), мистецтвознавець, маляр і поет, родом з Галичини (з с. Зарваниці). Вчився в Академічній гімназії у Львові, а по гімназії вчився малярства в мистця Вигрживальського,

потім у Новаківського, а пізніше в Академії мистецтв у Кракові. Окрім того, вчився ще й на малярському відділі Промислової школи у Львові. Після закінчення Краківської академії мистецтв працював учителем рисунків у середній школі на Волині. Перед другою світовою війною жив у Львові, належав до АНУМ і брав участь у різних малярських виставках.

Писати почав ще студентом, друкувався не часто, здебільша в літ. газеті “Назустріч”, в журналі “Дзвони” й у “Батьківщині”. В 1935 р. видав збірку поезій “Сольо в тиші”, яка його поставила в ряди поетів модерністів. За оцінкою критики він ріднився з Антоничем, але був незалежним і самобутнім поетом. Спільні в нього з Антоничем деякі символи, як дерева і трави, зелені соки, як кров людини, що пульсують в усьому, і зелені горобці і дзбан, і скриня, і сонце, що співає. Це імпресіоністичне злиття у світлі й кольорі образу природи, що домінує як цілість, що зливає функції індивідуального й масового у символічне загальне (Б. Стебельський). Його образність одначе часом непрозора, загадкова: тут майже погансько-обрядові персоніфікації природи, що можна вважати за процес протилежний до Антоничевого отожднювання людини з природою. Своїми метафорами поет перетворює щоденну дійсність у дивовижний краєвид казки, близький до народної мітології та народних вірувань. І саме цією творчою рисою Гаврилук більше схильний до символізму, ніж до імпресіонізму чи сюрреалізму (“Координати” 1/1969/256).

Після понад тридцятилітнього мовчання, відізвався знову як поет в 1969 р. збіркою поезій “Тінь і мандрівник”, що теж відзначається схильністю поета до імажинізму (імажизму), хоч і не такою мірою, як у попередній збірці. У цій збірці, на думку деяких критиків, він наближається до неокласицизму (Яр Славутич), але не можна заперечити, що в більшості поезій цієї збірки зберігається особлива Гаврилюкова схильність до імажизму.

Літ.: В. Ласовський. Грубий калібер поета і маляра. "Вісник" (ООЧСУ) ч. 1/1966/20; **В. Стебельський.** Володимир Гаврилюк, Тінь і мандрівник. "Гомін України" — ЛіМ ч. 3 (1969); **П. Кізко.** Майстер поетичних образів ["Тінь і мандрівник"], "Шлях перемоги" ч. 15-16/1969/4; **Р. Кухар.** Шукання поезії в житті. Під враженням однієї поетичної збірки ["Тінь і мандрівник"]. "Визв. шлях" ч. 10/1971/1197-9; **Яр Славутич.** Передусім образ ["Тінь і мандрівник"]. "Північне сійво" У/1971/183-4.

ГАВРИЛЮК Ілько (I) (р. нар. невід.), буковинський письменник, родом з Весарабії (з міс. Білгорода), учасник визвольних змагань 1917-1920 рр., член президії Військового з'їзду.

Після війни написав повість "Наболілі душі" (1923) і драму з життя артистів "Молоді парості", нарис про Петлюру, "Велетень духа" (друкований в газеті "Рідний край", Чернівці 1928), драматичні нариси "Контрасти" (Одеса, 1918, 16 ст.) й "Малюнок життя" на 1 дію (Одеса 1918), спомини з визвольних змагань "Тернистим шляхом'х", спогади з Херсонщини "Четвертий універсал", збірку новель "Влада темного" (Чернівці, 1933, 127) і збірку поезій "В темну далечінь" (Чернівці, 1929, 73).

ГАВРИЛЮК Ілько (II) (рік нар. невід.), маловідомий поет і педагог, в 20-х роках працював у Коломийській гімназії як учитель українист. Видав збірку поезій "По терню та кременню" (Коломия, 1923, 26).

ГАВРИЛЮК Олександр (23. 4. 1911 — 22. 6. 1941), комуністичний письменник з Волині, нар. в с. Заболотті, Вельського повіту, Седлецької губ. в селянській родині. Закінчив початкову школу в рід-

ному селі, потім сидів разом з батьком у польській тюрмі за комунізм. В 1939 р. був членом управи Львівського відділу СПУ, в 1941 р. згинув у Львові від німецької бомби.

Пісати почав у 1929 р., писав "революційні" вірші й поеми, як "Поема про петлю" (1932), "Плакати" (1933), "Пісня матері" (1935), "Пісня з Берези" й "Береза" (1937), "Львів", "Жовтень у Львові". Написав теж повість "Береза", в якій змалював відомий польський концентраційний табір в Березі Картузькій. Писав ще антинаціональні публіцистичні статті й памфлети, "Пани і паничі над кобзарем". Посмертно вийшли, окрім "Берези", "Вибрані твори" (1949), "Оповідання і вірші" (Льв. 1950, 48), поеми "Львів", "Явори", "Прощайте", "Вибране", Наївний мури" і збірка статей "Кобзар стереже", яку видала Академія наук УРСР.

Літ.: Ф. Крат. До творчої біографії О. Гаврилюка. "Жовтень" 4/1956/104-110; **П. Довгалюк.** Олександр Гаврилюк. "Рад. літ-ство" 2/1970/33-35; **Л. Бондар.** Художня своєрідність автобіографічної повісти О. Гаврилюка "Береза". "Укр. літ-ство" 8/1970/161-166; **О. Черкашин** та ін. "Українські письменники" т. ІУ/1965/238-248.

ГАВРИШ - ГНИЛОСИР Василь (1836 — 1901), маловідомий поет другої половини 19 ст., з полтавських міщан. Вчився в Харківському університеті на історично-філологічному факультеті в проф. О. Потебні, з яким жив у дружніх взаєминах. Студентом брав активну участь у громадському житті, зокрема любив їздити по селах і ярмарках і поширював серед народу українські книжки т. зв. "метелики" — твори тодішніх українських поетів і письменників, як

Котляревський, Квітка, Гребінка, Марко Вовчок, Куліш, Стороженко, а особливо Шевченко. Про це він розповів у своєму нарисі “П’ять день із життя харківського студента”, що друкувався в “Основі” в 1862 р. По закінченні студій, працював учителем, а в 1873 р. став директором Канівської повітової школи і при тій нагоді опікувався могилою Шевченка до кінця свого життя. Був великим прихильником культурно-освітньої роботи й активним учасником в праці недільних шкіл.

Писати почав ще студентом і друкувався в “Основі”, “Київській старині” та де трапилось, під псевд. А. Гавриш (його справжнє прізвище — Гнилосир, пізніше він дочив собі -ов, як відійшов від українського життя через непорозуміння в київській Старій громаді). Окремо видав поему “Закохана” і казку “Царівна русалка”, а російською мовою видав у 1897 р. збірку оповідань “Расскази”. В різних журналах друкувався пізніше уривками його щоденник. Деякі його вірші надруковані в збірнику “Поети пошевченківської доби”, що вийшов у 1961 р. у вид-ві “Рад. письменник” (біографічна довідка, ст. 465).

ГАГЛІКИ, див. Гаївки.

ГАГІОГРАФІЯ (гр. гагіос — святий, графейн — писати, досл. писання про святих), життєписи святих, в загальному значенні — життєписна література на початку нашої історії літератури. Прийшла на Україну разом з християнством і церковними книгами. То були початки українського письменства і перекладені житія святих грецької Церкви, що прийшли з Болгарії, мали значний

вплив на розвиток оригінального письменства в Україні.

Зразком гагіографічної літератури була т. зв. “Четья-Миней” — збірник житій святих на кожний день місяця в повній розвиненій формі, відома на Україні в 11 ст. Інший збірник називався “Пролог” або “Синаксар”, різнився від “Миней” тим, що містив життєписи святих у короткій версії (кільканадцять чи кількадесять рядків), упорядковані на кожний день місяця, згідно з церковним календарем, в якому кожний день мав свого святого. На Україну “Пролог” прийшов у 13 ст. і був дуже популярною книгою, до якої потім ввійшли і життєписи місцевих, цебто руських, а також інших святих, вірменських, готських тощо. вплив “Пролога” на розвиток рідного письменства, зокрема на народну творчість був досить значний (народні легенди й побожні пісні).

До гагіографічної літератури належали також Патерики — збірники оповідань і життєписів святих ченців і аскетів, упорядковані за територіальним принципом, цебто святих Палестини, Єрусалиму, Синаю тощо.

На Русі-Україні “Патерики” відомі були вже в 11 ст., особливо Єгипетський та Синайський. Вони були зразком для “Кисво-Печерського патерика”, що постав значно пізніше.

Окрім збірників, були ще відомі на Русі й окремі життєписи святих, як Сави Освященного, Антонія Великого, Теодора Студита, Андрія Юродивого, Георгія Перемождя, Теодора Тирона, Йоана Златоуста, Миколая Мірлікійського, Олексія чоловіка Божого, Теодора Стратилата. В усіх тих життях багато фолклорного матеріалу — народних переказів антич-

них Греції й Риму та Індії, тому вони були серед народу популярні (див. Життя святих).

Літ.: П. Владимиров. Древняя русская литература Киевского периода XI-XIII веков, 1900. (Огляд життійної літератури, аналіза й характеристика збірників та окремих житій); І. Франко. Нарис історії української літератури, 1910, УІІІ-444 ст.; В. Келгуяла. Курс истории русской литературы. Ч. I. История древней русской литературы от XI в. до половины XIII в. Изд. 2-е, СПб, 1913, 1013 ст. на ст. 212-251 огляд гагіограф. літератури); Леонид, архиеп. Сведения о славянских и русских переводах патериков различных наименований и обзор редакции оных, "Чтения в общ. истор. и древ. рос. 1890) 1-3. (Характеристика різних "Патериків" — Синайського, Єрусалимського, Єгипетського, Скитського, Римського); Памятники древнерусской церковно-учительной литературы. Вып. 2. Славяно-русский Пролог. Ч. I. Сентябрь-декабрь. Под ред. А. И. Пономарева. СПб., изд. журнала "Странник" 1896/ХУІ/224 ст.

ГАСВСЬКИЙ Степан (9. 1. 1876-), літературознавець, професор Кам'янець-Подільського університету, від 1942 р. єпископ Православної Церкви, потім архієпископ Сильвестер. Нар. в с. Михиринцях на Волині в селянській родині. Вчився в Житомирській семінарії на учителя, в 1906 р. закінчив гімназію як екстерніст і потім учився в Київському університеті, закінчивши його з титулом приват-доцента в 1912 р. В 1921 р. став професором Кам'янець - Подільського унів-ту, де за ректорства проф. І. Огієнка викладав українську мову й літературу. Потім, за советських часів, працював викладачем української мови й літератури в різних вищих школах Києва, а в 1932 р. був арештований і просидів рік у Лукіянівській тюрмі. Після звільнення, переїхав до

Алма-Ати в Казахстані, де жила його дочка, і працював науковим секретарем державної бібліотеки. З 1934 р. працював на тій же посаді в Ташкенті (Узбекистан), а в 1935 р. вернувся на Україну й працював у педагогічних установах в різних містах аж до другої світової війни. В 1942 р. був висвячений у Києві на єпископа, а потім, вже на еміграції, став архієпископом Православної Церкви. В 1963 р. пішов на пенсію й тепер доживає віку в м. Вікторії в Австралії. Йому тепер 97 років.

В часі своєї вчительської праці в українських вищих школах, працював науково в ділянці давньої і сучасної української літератури. Праці його одначе розкидані по різних журналах і не списані. З більш відомих його наукових праць слід згадати: "Александрія в давній українській літературі" (1915-1916), підручник "Теорія поезії" (1929), "Заповіт Митрополита Петра Могили" (1947), "Франків Мойсей" (розвідка і текст, 1948). Написав теж декілька праць на поза-літературні теми, які друкував у пресі.

ГАЗЕЛЬ (араб. газаль) віршова форма ліричної поезії народів Сходу (близького), відома з перської, арабської, таджицької та інших східних народів (урду, непалі, Пакістану й Індії). Постала ця форма, як кажуть дослідники, з народної ліричної пісні, імовірно в 7 ст., а розвинулась у 13-14 ст.

Це здебільша ліричний вірш на любовні теми і складається з 5-12 дворядкових строф, зв. "бейтів" об'єднаних тією самою римою таким способом, що римуються два перші рядки, а потім у кожному другому рядку двовірша повторюється та сама рима, що в двох перших, впродовж цілого вірша.

Схема: аа, ба, ва, га, га і т. д. В останній дворянській строфі (бейті) повинно бути згадане прізвище автора. Кожний двовірш, як правило, висловлює закінчену думку і має самостійне значення.

Цією формою вірша користувалися визначні перські поети, як Сааді, Гафіз, Камаль та ін. З європейських поетів газель любили німецькі поети, як Воденштедт, Гете, Рюкерт, російські Іванов, Брюсов, Кузьмін, Гумільов, а з українських цією формою писали А. Кримський, О. Неприцький - Грановський, Р. Єндик, Д. Павличко.

Крім звичайної, була ще т. зв. "періста газель" кількома мовами на переміну. А. Кримський перекладав арабські строфи російською мовою, а перські українською, тоді газель виходила такою перістою ("пістрявою") як і в оригіналі. Він однак не додержувався правил римування.

ГАЗЕТА, перс. газа — скарб, іт. газетта — дрібна монета, за яку в Венеції купували рукописний часопис. Згодом назва монети перейшла на часопис. В українській мові латинський звук передавали колись на письмі двома буквами kg(азета). В народній мові буква г відпала й лишилася "казета", а в літературній мові буква к відпала й лишилася "газета". Слово газета як назва часопису ввійшло в ужиток з появою французького часопису Теофраста Ренодо "Ля газетт(е)" в 1631 р., що в 1762 р. називалася "Газет(е) де Франс(е)". Сьогодні це загальна назва часопису, нім. Цайтунг, здебільша періодичного друкованого видання, що подає відомості й матеріали із щоденного життя. В тоталітарних країнах, як в ССРС, газета стала знаряддям суспільно-політичної бо-

ротьби й засобом пропаганди реакційної марксо-ленінської комуністичної ідеології, дезінформації й обдурювання трудящих. Недаром про дві советські партійні газети "Правда" й "Известия" говорять дотепно, що в "Правді" немає "известий" (новинок), а в "Известиях" немає правди, бо там все пропаганда, окомилування й урядово-партійні накази трудящим.

Першою українською газетою, але друкованою російською мовою, був "Харьковский еженедельник", що почав виходити в травні 1812 р. й виходив що суботи, в один друкований аркуш. Видавав його університетський книгар Лянґнер, а редагував професор Харківського університету К. Нельдежен. Газета мала економічний і комерційний характер, але друкувалися в ній і вірші та статті з історії й естетики В. Масловича. Виходила ця газета всього три місяці, бо цензура дальшу появу припинила.

Перша українська газета українською мовою почала виходити у Львові п. н. "Зоря Галицька" (перше число вийшло 15. 5. 1848). Перших чотири роки друкувалася народною розмовною мовою, а потім москвофільським "язичієм". Була органом Головної руської ради й виходила двічі в тиждень на 4-8 сторінках (див. "Зоря Галицкая").

Літ.: П. Лещенко. Перші газети й журнали на Україні. "Україна" ч. 3/1958/21; В. Дмитрук. Нарис з історії української журналістики XIX ст., Львів, 1969, ст. 43.

ГАЗЕТНА РЕЦЕНЗІЯ, обмежена розміром оцінка літературного або наукового твору, театральної вистави, музичного концерту і т. п. Має головню на меті сказати чи і як автор виконав своє основне завдання, нпр., як змалював образ головного героя та інших важливих персонажів і т. п. Менше пи-

шется в газетній рецензії про те що змальовано в творі, а більше пишеться про те як воно змальовано. Читач шукає в газеті коротких, але кваліфікованих і об'єктивних рецензій, речевих зауважень про додатні й від'ємні риси твору, нпр., чи твір не перетяжений зайвими описами, балакунством, де його непотрібно, чи окремі розділи не занадто розтягнуті, чи сам твір не перебільшено статичний і чи в діялогах і монологах досить динаміки й напруження, чи твір достатньо насичений дією й думкою. Думка — невід'ємний елемент літературного твору, але вона не повинна приглушувати уяви й почувань. Окрім того, рецензія дає, звичайно, загальну характеристику літературних засобів радше, ніж цитує уривки творів, які читач мусів би сам собі аналізувати й пояснювати, бо газетна рецензія на те й пишеться, щоб допомогти читачеві розуміти літературний твір. Тому кваліфікованість рецензента має засадниче значення. Некваліфікований рецензент баламутить читача й навіязує йому своє нерозуміння твору. Те саме можна сказати й про інші рецензії, які виявляють позитивні й негативні риси явища на основі фахових критеріїв. Короткість, ясність і фаховість, це головні риси газетної рецензії.

ГАЇВКИ, гагілки, ягівки, галагілки та ін., рід обрядових пісень у Галичині й на Поділлі, тих самих, що на східноукраїнських землях називалися веснянками. На думку В. Гнатюка, однаке, не кожному веснянку можна назвати гаївкою чи гагілкою, але кожна гаївка є весняною. Термін веснянка охоплює ширший цикл пісень, а гаївка вузчий. Веснянки в Україні співа-ли цілу весну, а гаївки здебільша

тільки на Великдень. Але зміст гаївок такий же, як і веснянок — радощі з приводу весни, молодости, життя. Це пісні молоді, переважно дівочі і жартівливі, а то й сатиричні, скеровані проти хлопців. Давніші гаївки співали в супроводі ігор, а новіші без ігор. Співаючи гаївки, дівчата йшли в "криве колесо" (витагнена еліпса) або в "кривий танець". Хлопці участі не брали, хіба тільки переривали гру, визвані насмішками дівчат, або тільки приглядалися.

Гаївки почали записувати в першій половині 19 ст., а в друку вони появились вперше в 1833 р., в збірнику Вацлава з Олеська п. з. "Пісні польске і руске люду галицькогого" ("Зельман", "Галя", "Дівоча краса", "Льон", "А ми просо сіяли"). Пізніше кілька нових гаївок надруковано в "Русалці Дністровій", а в 1839 р. вийшов 1-й том збірки гаївок Жеготи Паулі "Пісні люду руского в Галиції", в якому надруковано 16 гаївок. Понад 30 гаївок надруковано в збірнику "Зоря галицькая яко альбум на год 1860", а потім майже в кожній газеті було по кілька гаївок. В 1878 р. вийшов збірник Якова Головацького "Народные песни Галицкой и Угорской Руси", в якому надруковано тексти понад 30 гаївок. Найбільшу збірку гаївок видав у 1909 р. Володимир Гнатюк, який звів усі друковані гаївки та свої власні записи з села Григорово на Тернопільщині в один великий збірник "Гаївки", з мелодіями, що їх записав на фонограф фолкльорист Осип Роздольський, і видав його як ХУ том "Матеріялів до української етнології".

Походження самого слова неясне. Деякі дослідники, в тому й сам В. Гнатюк, виводили гаївки від гаю, в якому вони могли відбуватися, інші брали за основне слово

гагілка й виводили його від староцерковного дієслова “глаголати” (В. Щурат), але сучасні дослідники відкидають ту етимологію й шукають нової. В. Чапленко, нпр., виводить це слово і всі інші варіанти, яких нараховує аж 20, від російського дієслова “гололжить”, яке німецький дослідник перекладає як “швацен”, “пляп-перн”, що по-нашому означає п'яткати, плескати язиком, і яке походить від звуконаслідувального подвоєння кореня гол-гол.

Інший дослідник, Я. Рудницький, дає іншу етимологію — виводить гаївку чи гагілку з праіндоєвропейського кореня яг-яг. Котра з цих двох теорій ближча до правди, можуть показати дальші дослідження.

Літ.: В. Гнатюк. Гаївки. “Матеріали до української етнології” т. XII/1909/1-15; В. Чапленко. Походження назв гагілки. “КІЇВ” 4, 5/1961/28-33, 36-41; Я. Рудницький. До походження слова “гаївка-ягілка”. “Укр. літературна газета” ч. 6/1959/2; К. Ластівка. Північно-буковинські гаївки. “Наша культура” ч. 7/1936/505-510.

ГАЙ-ГОЛОВКО Олекса (12. 8. 1910 —), поет, прозаїк, перекладач і літературознавець; нар. в с. Писарівці Крутянського району на Поділлі в родині вчителя церковно-приходської школи. Вчився в місцевій школі, за советських часів закінчив семирічку, а після того вчився в Красносільській агрономічній школі. Бувши своїм соціальним походженням “ворожим пролетаріатові” елементом, не міг здобувати вищої освіти в рідній країні, тому поїхав до Ленінграду й учився на літературному факультеті Ленінградського унів-ту. В 1931 р. закінчив студії й залишився на аспірантурі, але викриття соц. походження спонукало поки-

нути університет. Опинившись у Харкові, працював в радіокомітеті, потім у редакції журналу “Червоний шлях”, в Київській кіно-студії, а в 1940 р. переїхав до Львова, де пів року просидів у в'язниці, а потім поїхав на роботу до Німеччини й працював у редакції дивізійної газети. Після закінчення війни був арештований в Австрії органами НКВД і висланий “на родину”. Подорозі однак йому пощастило вирватися з рук НКВД і добитися до Авгсбургу. В 1948 р. переїхав до Англії, а звідти до Канади, де живе й досі (Вінніпег).

Писати почав ще в школі і читав свої вірші на шкільних літературних вечорах, але не друкувався. В друку почав виступати аж у 1931 р., перший друкований вірш, “Балада про Федька” появилася в Дніпропетровському журналі “Зоря” (1931). Першу збірку віршів “Штурмові балади” видав у 1934 р., а потім перейшов на прозу і в 1936 р. видав збірку оповідань “Світання”; за нею слідувала збірка “Десять новель”. Другу збірку віршів, “Сурмач”, видав у Львові на початку 1942 р., до якої включив відтворені з пам'яті недруквані вірші давніших років. П'ята книжка творів, лірично-сатирична поема “Коханіяда”, вийшла в 1947 р. в Новому Ульмі. Про неї В. Державин писав, що “в ній автор виявив добре володіння поетичними формулами нашої пісенної лірики і вміння комбінувати їх новим і подекуди несподіваним способом” і що він “досконало вивчив тяжке мистецтво легкої поезії”. Прихильно висловився про поему і Г. Шевчук, який знайшов у ній “легкий, багатий і гнучкий репертуар образів, метафор і пуант”.

Наступна книжка, “Поєдинок з дияволом”, у двох частинах, вийшла в 1950 р. в Канаді. Автор

змалював у ній свої пригоди з органами сов. НКВД, які його транспортували “на родину”. Після того письменник видав ще збірку оповідань “Одчайдушні” (1959), але вміжчасі друкував чимало віршів і прози в періодичній пресі, як “Нові дні”, “Молода Україна” та ін. Писав теж статті на літературні теми і про українських письменників у Канаді, які друкувалися переважно в газ. “Канадійський фермер”.

Чимало часу присвятив автор і перекладам, готуючи антологію канадських англомовних поетів.

В 1970 р. вийшов у Торонті перший том із запланованого тритомника “Поетичні твори”, в який увійшли вірші з 1933-47 років, включно з поемою “Коханіяда”; вступна стаття Ю. Мулика-Луцика. Письменник продовжує літературну працю і пише роман “Лора” англійською мовою.

Рец.: Е. Маланок. Інтер арма [“Сурмач”] “Краківські вісті” з 23. 12. 1943; В. Державин. “Коханіяда”, “Пу-Гу” з 16. 11. 1947; Г. Шевчук. Ознака часу [“Коханіяда”], “Час” з 8. 2. 1948; Л[еоїд] П[голгав] — “Наша мета” з 9. 12. 1950; І. Кедрин. Без пристрасти [“Поєдинок з дияволом”], “Свобода” з 22. 12. 1951; Ю. Мулик-Луцик. Откровення душі поневоленого. “Канад. фермер” з 30. 5. 1951; Ю. Т[ис], О. Гай-Головко. Поєдинок з дияволом. “Овід”, березень 1951; Л. Луц[ів]. С. Гай-Головко. Поєдинок з дияволом. “Обрії” з 1. 8. 1951; Ю. Мулик-Луцик. Олександра Гай-Головко; вст. стаття в кн. “О. Гай-Головко, Поетичні твори” т. 1/1970/ХУ-ХХХХІ; В. Сварог. На вихідній дорозі (“Поетичні твори”), “Нові дні” ч. 254/1971/3-6.

ГАЙДАБУРА Михайло (13. 5. 1909 — 1942), маловідомий письменник, автор єдиної збірки оповідань про море п. з. “У морі”, що вперше появилася в 1938 р. (64 ст.); до другого видання ввійшло багато не-

друкованих оповідань, які збільшили книжку до 180 сторінок (1958). Вступну статтю написав О. Копиленко.

Народився Г. в с. Вербовому, Бердянського повіту, тепер Запорізька область. Вчився в Київському художньому інституті, служив у фльоті на Балтицькому морі і там писав оповідання. Згинув у нім.-сов. війні під Севастополем, де був командиром морської піхоти.

ГАЙДАЙ Іван (1923 —), підсов. прозаїк-гуморист, родом з Херсонщини. Видав кілька збірок гуморесок: “На довгій ниві” (1962), “Дідова таємниця” (1963), “Рибяча струна” (1967), “Стережіться дівчата” (1967), “Ласкаво просимо” [сатира, 1973]. Тепер він редактор обласної газети “Наддніпрянська правда”.

Був час, коли він був журналістом, писав вірші, але потім у нього відізналася сатирична струна, і він почав висмівати тих, що прагнуть більше захопити для себе, а менше зробити доброго для свого суспільства. Тоді почав викривати пристосованців, підлабузників, бюрократів, безгосподарників, хапуг та інших того рода “нових людей”, “нового ладу”. Він також показує в своїх гуморесках людей, що випадково потрапили в комічне становище, або вмисних жартівників, що прагнуть розвеселити людей. Всі його гуморески присвячені сучасному селу степового краю.

Друкувався в різних журналах, як “Зміна”, “Дніпро”, “Перець”. Оповідання його невеликі, 2-3 сторінки, лаконічні, а мова їх пересипана народними приказками, прислів'ями, дотепами, несподіваними порівняннями.

Літ.: П. Сліпчук. Перша книжка гумориста [Дідова тасмніця"], "Україна" 50/1964); Л. Войко. Пахощі таврійського степу ["На довгій ниві"], "Літ. Україна" ч. 100/1964; І. Сочинець. Гумористична струна ["Стережіться дівчата"], "Літ. Україна" ч. 12/1971/3; М. Зінченко. В центрі уваги — характер. "Прапор" 4/1974/104-5.

ГАЙДАМАЦЬКІ ПІСНІ, рід народних історичних пісень, в яких нарід оспівував гайдамаччину — збройну героїчну боротьбу українського народу проти польської шляхетської неволі в 18 ст. Гайдамацькі революційні рухи на Правобережжі в 18 ст., що ввійшли в історію під назвою коліївщини, відбилися в піснях про окремих повстанських ватажків, як Залізняк, Гонта, Швачка, Бондаренко та ін. Пісня про Залізняка "Максим козак Залізняк" славить його як могутнього богатиря, щиро відданого своєму народові. Він виїхав із Запоріжжя, зібрав сорок тисяч війська й обступив город Умань, де положив воріженьків повнісінькі шанці. Нарід висловлює в пісні радість з приводу перемоги над ляхами й висловлює йому признання за оборону рідного краю: "Отак Максим Залізняк за Україну бився, Він за цеє добре діло слави залучився".

Про Гонту говорить народна пісня "Ой наварили ляхи пива", в якій нарід висловлює певність, що Гонта покарає ляхів за те, що вони взяли собі Україну, але не шанували її. За те він дасться їм взнаки.

Про Швачку запорожця, що керував повстанськими загонами на Київщині, співає пісня "Ой виїхав із Гуманя козаченько Швачка", в якій розповідає про боротьбу гайдамаків після уманської розправи з ляхами, про повстанців, яких Швачка закликає не здаватися на

ласку ляхам. Пісня сповнена суму з приводу зради москалів, які підступно заманили до себе повстанських ватажків і передали ляхам, а самих повстанців знищили.

Про Бондаренка співає пісня "У селі Грузькому жила вдова Вондариша" й розказує про життя одного з провідників гайдамацьких загонів Івана Бондаренка. В пісні він панський свинопас, засуджений паном на смерть і врятований отаманом Гонтою. Потім він помстився на тих, що його зневажали. Декілька пісень про Бондаренка записав був Тарас Шевченко в 1843-46 рр. В них оспівана бойова діяльність Бондаренка та його мученицька смерть. Пісня вказує на зраду Браницького, який "велів йому, молодому, головоньку зняти..."

Гостро засуджує народна пісня зрадника Саву Чалого, якого козаки вирішили покарати смертю за зраду батьківщини. Сам батько Сави вказує, що з його сином-зрадником може справитись лише Гнат Голий, його колишній друг, а потім ворог. Він і виконує засуд народу. Пісня розповідає як Гнат Голий оточує Саву в його домі, вривається до нього з козаками й карає смертю. "Оце тобі пане Саво, сукні, адамшки, Що ти нажив, вражий сину, з козацької ласки". Ця пісня про Саву Чалого й Гната Голого довго держалась у кобзарському репертуарі.

Гайдамацькі пісні можна знайти у збірниках: "Українські думи та історичні пісні" з 1944 р., які упорядкував, з примітками, М. Плісецький, а передмову написав М. Рильський, та "Українські народні думи й історичні пісні" з 1955 р., які упорядкували М. Павлій, М. Родіна і М. Стельмах. З давніших збірників декілька гайдамацьких пісень, в тому й про Саву Чалого

і Гната Голого, подає: збірник “Малоросійские песни” М. Максимовича, а збірник П. Лукашевича “Малоросійские и червонорусские народние думи и песни” з 1836 р. подає пісні про Нечая, Швачку й Калниша. Чимало гайдамацьких пісень записав був і Т. Шевченко в часі своєї подорожі по Україні в 1843-46 роках. В його записах, досі недрукованих, є пісні про Нечая, Харка, Бондаренка, Саву Чалого й інших. Марко Вовчок теж збирала народну творчість і записала декілька пісень про Саву Чалого, а в рукописному збірнику Степана Руданського “Копя пісень” записані історичні пісні про Саву Чалого і Гната Голого.

Лит.: М. Плісецький. Думи та історичні пісні, К. 1941, перевидання: “Українські думи та історичні пісні”, К. 1944; М. Родіна. Історичні пісні. В кн. “Українська народна поетична творчість. Т. I. К. 1958, ст. 512-570.

ГАЙДАРІВСЬКИЙ Василь (автн.

Гайворонський; 1. 12. 1908 — 13. 11. 1972), донбаський письменник, пізніше на еміграції. Нар. в с. Костянтинівці, Вахмутського повіту, тепер Донецької області, в родині гірничої родини. Вчився в місцевій початковій школі, потім працював на різних роботах і відвідував самоосвітні курси. З 1927 р. вчився в Вищому художньо-технічному інституті в Москві, але на третьому році покинув студії, які давали, як він сам казав, тільки ідеологічно-партійну освіту, і повернувся на Донбас. З 1931 р. працював у редакції літературного журналу “Забой”. Під кінець 1933 р. був разом з іншими українськими письменниками заарештований, обвину-

вачений у націоналістичній проти-революційній діяльності і засуджений на заслання, але з місця висилки вдалося йому втекти й перебути важкі часи поза межами України — на північному Кавказі і в Дагестані. Під час нім.-сов. війни повернувся на Україну й працював у редакції “Костянтинівських вістей”. Під кінець 1943 р. переїхав до Львова й працював редактором в Українському видавництві, а потім евакуювався на Захід — Краків, Відень, Берлін, Мюнхен. В 1949 р. переселився до ЗСА й останніх десять років жив у Філядельфії, де й помер (добровільно).

Писати почав з 1925 р. й містив свої оповідання в донбаській пресі, як “Молодий шахтар”, “Забой” та в харківському “Гарті”. В журналі “Забой” друкувалася в 1931 р. перша частина його повісті “Розминовка”, а друга частина йшла на сторінках журналу “Літературний Донбас”. В 1933 р. обидві частини вийшли окремою книжкою “Пугачівська рудня” (вид-во ЛіМ), але зараз же й була знищена, бо автор був арештований. На тому й припинилася тимчасово його літературна творчість, яка відновилася аж під час війни в “Костянтинівських вістях”. Потім друкувався у “Львівських” та “Краківських вістях”, в Берлінському “робітнику” та в військовому журналі “До зброї”. В Німеччині написав повість “Ще одно кохання” в 1946 р. Переселившись до ЗСА, друкувався в “Америці”, “Свободі”, “Нових днях”, “Ми і світ” та в збірниках “Слово”, “Північне сяйво” й “Естафета”.

В ЗСА вийшла його повість “Заячий пастух” (1962) і збірка повістей (оповідань) “А світ такий гарний” (1962). В кількох збірниках “Північного саява” друкували-

ся початкові розділи роману “Час покути”, а в 3-му збірнику “Слово” надрукована повість “Зоре моя вечірняя”. Останній його твір, оповідання “Циркачка”, надрукований в другому річнику “Естафети”, що вийшла в 1974 р.

Ранніх творів Г., писаних і виданих на рідних землях, майже ніхто не знає, вони недоступні, а дві книжки, що вийшли на еміграції, критика й читачка публіка прийняли прихильно. Перша повість “Заячий пастух” цікава тим, що в ній реальне сплетене з нереальним або казковим, і це багатьом незвичайно подобалось, наче казка для дітей, хоч, не для дітей. Героєм повісти виступає тут хлопець-сирота, що хотів знайти щастя і пустився в мандрівку до теплих країв, куди птахи на зиму відлітають. В мандрівку взяв із собою споліску, на якій своєю грою зачаровував звірат. Мудрість хлопчини, його незвичайні здібності роблять з нього легендарну постать в уяві простолюддя; згідно з народною легендою про трьох Тарасів, визволителів народу з неволі, він має бути третім Тарасом. В епілозі автор пояснює все, що в повісті як слід не з'ясоване.

В другій книжці “А світ такий гарний” автор опрацював советські теми — в одному шахтарське життя на Донбасі за часів Сталіна, коли робітників, у їх же державі, обвинувачували безпідставно за шкідництво й промахи керівників, тому кожний робітник жив під загрозою, яка його психічно виснажувала. Змальовуючи героїв у такому ненормальному психічному стані, автор легко переходить у надприродний світ і переплітає реальність із сновидінням, яке підсуває як реальність.

В іншому оповіданні змальовує деякі епізоди з сов. життя, прик-

метного тим, що навіть члени одної родини не мають одне до одного довір'я й оберегаються один одного, щоб не потрапити в халепу в системі донощництва.

В останньому оповіданні цієї книжки автор показує на тлі советських умовин життя різні пригоди молоді пари, що хоче одружитися й зазнає пригод, можливих тільки в большевиків. В усіх трьох оповіданнях, як і в інших творах Гайдарівський виявляється майстром сюжетности, що й робить його твори принадними для читача і композиційно добре збудованими.

Літ.: **А. Юрняк.** Ще одно кохання. “Укр. вісті” 3/1947; **І. Смолий.** Між казкою і дійсністю. “Свобода” ч. 228/1962/2-3; **В. Чапленко.** Казка про заячого пастуха або ще один приклад збагаченого реалізму. “Нові дні” 154/1962/9; **А. Юрняк.** Шляхом власного стилю [“А світ такий гарний”]. “Нові дні” 159/1963/11; **В. Чапленко.** Привітаймо письменника [“А світ такий гарний”]. “Нові дні” 160/1963/14-17; **М. Щербак.** Іскристий талант [“Заячий пастух”]. “Свобода” ч. 80/1963/2; **О. Животко-Чернова.** Василь Гайдарівський Заячий пастух... “Свобода” 38/1963/6; **В. Ром.** Василь Гайдарівський А світ такий гарний. “КІЇВ” 2/1964/69; **В. Сварог.** Творчі шукання Василя Гайдарівського (Письменник, його час, люди і теми). “Нові дні” 204/1967/6-11; **М. Щербак.** Талант і доля (До 60-річчя Василя Гайдарівського з дня народження). “Свобода” 83/1969/4.

ГАЙНИЙ Віктор (26. 4. 1923 —), закарпатський поет і актор з Пряшівщини, родом з Волині. Нар. в с. Гуті-Марятині на Волині, там закінчив семирічну школу, а в 1947 р. поїхав на Чехословаччину й працював звичайним робітником. В 1949 р. переїхав до Пряшева і став актором — виступав на сцені УНТ. Писати й друкуватись почав у 1955 р., першу збірку “Шум-

лять Бескиди" видав у 1959 р. Написав теж кілька п'єс "Одного чудового дня", "Недокінчений епізод" та "Світло і тінь", які йшли на сцені УНТ. Цикл його віршів друкувався в колективній збірці "Восьмеро".

Літ.: А. Червняк. Література чехословацьких українців. Пряшів, 1968, ст. 53; "Восьмеро", збірник 8-х. Пряшів, 1963, ст. 39.

АНАТОЛЬ ГАК (псевдонім;

20. 6. 1893 —; інші псевдоніми: О с а, Антоша Ко, Мартин Задека), письменник, фейлетоніст і драматист, родом із Запоріжжя. Нар. на хуторі коло Гуляй-Поля в

селянській родині. Вчився в початковій "міністерській" школі, потім у хліборобській школі, а згодом, за большевиків, у Київському інституті народної освіти (ІНО). В 1914 р. був мобілізований до царської армії й бував на різних фронтах, в тому й на румунському, де вперше почав працювати в військовій газеті ("Воин гражданин"), в якій містив свої фейлетони. В 1918 р. жив якийсь час в Одесі й працював у тимчасових пресових виданнях, але незабаром поїхав до Києва й працював в журналі "Громада", а потім у газ. "Вісті" (1919-1920). Рівночасно вчився в ІНО. В 1924 р. переселився до Харкова й працював у редакції "Селянська правда", де секретарем працював уже Остап Вишня, а редактором Сергій Пилипенко. В 1926 р. перейшов на літературну працю. Коли почалася нім.-советська війна і німці займали Харків, він, замість евакуюватись у Казахстан, залишився на місці й працював фейлетоністом у газе-

ті "Нова Україна". З відступом німців помандрував на Захід і зупинився в Німеччині, де й почав працювати в редакції газети "Українські вісті", що виходить в Новому Ульмі, як мовний редактор і фейлетоніст. В 1949 р. переселився до ЗСА і з того часу живе в Філядельфії. В 1973 р. йому минуло 80 років.

Писати й друкуватись почав у 1917 р., але першого фейлетона надрукував у київській газеті "Рада" ще в 1910 р. Спочатку писав газетні фейлетони, а з 1920 р. почав писати оповідання (гумористичні) й комедії, а пізніше й повісті чи романи. Написав безліч фейлетонів і гуморесок, друкваних в "Селянській правді" та в інших газетах. Окремо вийшли оповідання "Куркуль" (1924) і "Сорочинський ярмарок" (1927, 88) за підписом Анатоль Гак, а за підписом Антоша Ко вийшли окремо такі книжки: "Про волинського бога Корнія" (1925), "Веселі рядки, скибка перша" (1925), "Лопанські раки" (1927), "Радіо-інваліди", "Свиняче сальдо", "Головбухова борода" (1927), "Розгороджене життя", "Паразити під мікроскопом" і "Тридцять гуморесок" (1930). Книжкою вийшла теж комедія "Студенти", а комедія "Людина в окулярах" не була друкована, але йшла, як і попередня, в театрі ім. Заньковецької. "Студентів" ставив О. Загаров і на еміграції. Окрім того, написав ще комедію "Родина пацюків" з життя кол. царських урядовців та дворян за перші роки советської влади в Україні, і комедію "Тіль Уленшпігель" перероблену з відомої німецької гумористичної повісти ("Тіль Ойленшпігель"). В 1933 р. написав і видав роман "Молода напруга", а в 1944 р. роман "Золоті ворота", з якого надрукований

був лише уривок перед самою війною, решта пропала.

Опинившись на еміграції, продовжує писати фейлетони й гуморески, які друкувалися в еміграційній пресі, як "Укр. вісті", "Прометей", "Нові дні", також у збірнику "Слово". В Німеччині видав збірку фейлетонів "Міжпланетні люди" (1947), а через двадцять кілька років видав більшу збірку оповідань і фейлетонів "На двох трибунах" за підписом Анатоль Гак (Мартин Задека). В 1973 р. вийшла його книга спогадів "Від Гуляй-Поля до Нью Йорку", в якій згадує земляка Нестора Махна, що випадково став анархістом, Миколо Міхновського, з яким познайомився в армії, та різних письменників 20-30-х років, як А. Любченко, Д. Бузько, Д. Геродот, О. Варавва, С. Пилипенко, Остап Вишня, Яків Мамонтов, Микола Хвильовий, Ю. Смолич, а також про літературні організації, як "Плуг", до якої сам належав, "Гарт", "Вапліте", "Літературний армарок".

Як письменник-фейлетоніст належав у своєму часі до небагатих тих, що їх твори радо друкували в кожній газеті, але ті твори тепер недоступні і з ними можна познайомитись у книжці "На двох трибунах", де він себе виразно виявив як автор гумористичних оповідань і фейлетонів, в яких висміває й критикує советський лад і советське життя перш за все, та не минає еміграції. Проте, глузуючи з еміграції, не виключає з неї й себе самого. Висміваючи комуністично-большевизм, він стоїть на непримирно-протибольшевицьких позиціях, але большевицьких негативних рис не перебільшує, лиш показує такими, як вони справді були і є і перебільшень не потребують. В цьому й різниця між ним і підсоветськими сатириками та

його над ними перевага. Вони представляють "буржуазних націоналістів" не тільки перебільшеними негативними рисами, але й фантастично негативними, просто нереальними, виявляючи таким способом свої низькі емоції. Натомість для партійних комуністів вони мають самі тільки додатні й високоякісні риси, теж фантастичні й нереальні. В гуморесках Гака таких перебільшень немає, він висміває негативи не придумані, а реальні, і висміває природно без советського штукарства й перебільшення.

Літ.: А. Юриняк. Анатоль Гак горою над Мартином Задекою. "Укр. вісті" ч. 17-18/1967/6; В. Сварог. Люди з дев'ятьма життями ["На двох трибунах"]. "Укр. вісті" ч. 24/1967/3; Ю. Мовчан. Анатоль Гак (Мартин Задека), "На двох трибунах...". "Укр. вісті" ч. 40/1968/3-4.

ГАЛАЙДА ГНАТ, псевдонім Гната Хоткевича, яким він підписував деякі свої твори.

ГАЛАЙДА ІЛЛЯ (1. 9. 1931 —), закарпатський поет з Пряшівщини; нар. в с. Чертежному Гуменської округи в селянській родині. Після закінчення народної школи в рідному селі, вчився в московській гімназії в Гуменному, а з 1952 р. в Карловому університеті в Празі. В 1953 р. поїхав як обмінний студент до Саратівського університету (1953-55), потім ще до Московського (1955-58), де здобув кваліфікації на вчителя російської мови і в 1958 р. вернувся до краю. Спочатку працював в редакції журналу "Дружно вперед", а з 1960 р. почав працювати асистентом на кафедрі російської мови й літератури в Пряшівському університеті ім. Шафарика.

Писати почав у 1956 р., пише двома мовами, українською й ро-

сійською і ще не вирішив котра йому ближча. В 1959 р. вмістив добірку поезій російською мовою в альманаху пражських мисльменників і поетів "Восьмеро", після того друкує в ж. "Дукля" вірші й оповідання українською мовою. У збірнику "Розмова сторіч" надруковані вірші про Тараса.

ГАЛАН АНАТОЛЬ (автн. Кали-

новський; 22. 8. 1901 —), поет-сатирик, прозаїк-гуморист, новеліст, повістяр і байкар, родом з Чернігівщини. Нар. в с. Земляниці, Глухівського повіту в родині священника, яким і сам мав бути, тому й учився в Новгород-Сіверській духовній семінарії. За совєтської окупації не міг продовжувати освіти через своє соц. походження, але пізніше вчився заочно в Ніжинському пед. інституті й працював по редакціях коректором, секретарем, літературним редактором тощо. Яких п'ять років перед другою світовою війною працював викладачем української літератури й мови в середній школі та технікумі в Чернігові. В часі війни опинився, по різних перипетіях, на еміграції, спершу в Австрії, в таборі "переміщених осіб" у Ляндеку, а потім за морем, спочатку в Аргентині, а потім в ЗСА. Тепер живе в Рочестері і готує нові твори. Йому тепер 73 роки.

Писати почав на початку 20-х років, перші його оповідання друкувалися в харківському журналі "Знання" в 1924 р., а потім твори його появлялися в багатьох інших журналах, як "Гарт", "Плуг", "Червоний шлях", "Універсальний журнал", "Соц. громада" та ін. Писав поезії і драми, першу збірку

віршів видав у 1930 р. (ЛіМ), а в 1932 р. вийшла його комедія на 3 дії ("Рух"). З 1933 р. свідомо перестав писати й не надрукував ніде ні рядка аж до 1946 р. Опинившись в Австрії, відновив літературну діяльність і в 1947 р. видав мініатюрну збірку новелів п. з. "Чарівна дружина" (три новелі), таку ж збірочку "Вайки і сатири" (1947) під пс. Іван Евентуальний, та збірочку смішок "А що чувати"? й сатиричних віршів "Мої знайомі" (1948). В Аргентині видав дві збірки оповідань, "Пахощі" (1950) й "Поразка маршала" (1956), драму на три дії "Володар страх" (1956) та книжку спогадів "Будні світського журналіста" (1956). В ЗСА видав ще 11 книжок: 3 збірки оповідань — "Чарівна дружина", до якої ввійшли давніші оповідання й 15 нових (1957), "Невигадане" (1967) й "Розмова з минулим" (1971); 3 повісті: "Між двома смертями" (1964), "Пригоди Рубенса" (1968) й віршована повість "Хам" (1970); потім збірку поезій "Про радість і біль" (1970), дві збірки сатиричних творів "Проти шерсти" (1962) й "Сатири" (1971), збірку злободенних мініатюр "Міркування серйозні, не дуже серйозні і так собі" (1971) і книжку спогадів "Записки слідчого" (під пс. Андрій Чечко, 1964).

Літературна творчість Галана жанрово й тематично досить різноманітна, автор пробував пера в різних видах і жанрах, але головним його видом стала проза, велика й мала, цебто повісті (3) й оповідання (4) та сатира й гумор, віршем і прозою. В цих творах він викриває й висміває комуно-більшевизм в різних виявах, але не щадить також еміграції й висміває її хиби й недостачі, великі й малі, індивідуальні й громадські. Його сатиричні твори друкували-

ся вперед у сатиричному журналі й щорічних календарях "Мітла" в Аргентині, вони зібрані в книзі "Проти шерсти" (віршовані) і в кн. "Міркування серйозні..." (прозові) на найрізноманітніші теми, включно з мовно-правописними й церковно - релігійними. Тематика його оповідань також різnorodна й необмежена ні територіяльно, ні навіть національно, але найчастіше він зупиняється на любовній і розповідає про найрізноманітніші любовні історії й пригоди, певно, свої і несвої та про подружнє життя, легальне й нелегальне, щасливе й нещасливе, як звичайно в житті буває. Історії ті, як він каже, не вигадані, а взяті з життя ("знімки з живого життя", "невигадане", "розмова з минулим"), але для читача це й немає особливого значення, бо він тим і не буде цікавитися, котрі вигадані, а котрі правдиві були колись, для нього засадниче значення має те, як вони розказані, цікаво чи нецікаво. Можна без перебільшення сказати, що Галан розповідає цікаво. Майже всі його оповідання починаються з випадку, звичайного або незвичайного, більше або менше переконливого, часом навіть не зовсім імовірного, але він уміє розповідати легко, природно і читач сприймає саму подію як зовсім імовірний факт. Проте, оповідання його роблять враження, наче б були написані в поспіху, наче б авторові хотілося якнайскоріше розказати історію й іти далі, до другої, тому читач читає їх як свого рода мигавки й немає часу познайомитися як слід з персонажами, а вони все таки в творі головне. Тому враження лишається таке, що автор і не дуже дбав про постаті, йому більше хотілося розказати саму подію чи пригоду. Це та-

кож причина того, що не всі персонажі як слід вмотивовані, про деякі можна й сперечатись, але це й не було головною ціллю автора. Його оповідання мають характер розважальний, тому для автора головне було цікаво розповідати про різні події. З тієї причини він більше увагу звертав на сюжет і живу акцію, тому визначною рисою його оповідань є добра сюжетність, в українській малій прозі явище не дуже часте. Розважальний характер оповідань не є їх негативом, якраз протилежно, це їх позитивна риса, бо таких оповідань мало хто пише. Більшість авторів малої прози стараються бути дуже серйозні й високоідейні і пишуть часто нудні оповідання. Галан такий серйозний майже не вмів бути, він гуморист і сатирик, тому навіть такі оповідання, як "Остання любов наркома" не позбавлені цієї риси, хоч, може, автор і не мав сатири на думці. Сатири його влучні, часом і гострі, але вони вимагали б селекції.

Те, що сказано про персонажів оповідань, не стосується його повістей, бо в них він мав нагоду більше їм присвятити увагу, а може саме їх і мав на думці перш за все, тому вони там живіші, природніші, виразніші, хоч, може, й не цілком взяті з життя, а створені уявою.

Літ.: Г. Шевчук. Про одну дискусію... і аргентинську школу... "Нові дні" 32/1952/12; В. Сварог. Безпроблемні проблеми ["Чарівна дружина"], "Укр. вісті" ч. 10/1958; В. Чапленко. Анатоль Галан, Будні советського журналіста. "Нові дні" 105/1958/28; Ю. Тис. Книга про підсоветську дійсність ["Будні..."], "Визв. шлях" 10/1958/19-74; Ю. Мовчан. Анатоль Галан, Пригоди Рубенса. "Укр. вісті" 36-37/1969/6; Ю. Тис. Творче обличчя Анатолія Галана. "Овід" 1-2/1969/51-2; К. Кошарська. Пригоди еміг-

ранта [“Пригоди Рубенса”], “Укр. вісті” ч. 9/1970.

ГАЛАН Ярослав (27. 7. 1902 — 24. 10. 1949), галицький комуністичний журналіст і письменник, ненавзник української нації, серед якої розпалював клясову боротьбу і помагав большевикам її поневолювати.

Нар. в м. Долині в Галичині, до школи ходив у Перемишлі, де й закінчив гімназію (1922), потім учився в Краківському університеті на відділі слов'янської філології. Після студій, працював короткий час учителем польської мови й літератури в Луцькій гімназії, але за комуністичну діяльність був звільнений і почав працювати комуністичним журналістом у лівих і комуністичних виданнях, як “Нові шляхи” (А. Крушельницького, советфіла), “Вікна” і “Знання”. Був співосновником групи пролетарських письменників “Горно” у Львові (1930) й організував журнал “Освіта”. В 1936 р. переїхав до Варшави й працював з польською комуністкою, В. Василевською в комуніст. газеті “Дзєннік популярни”. Коли поліція закрила газету, побував якийсь час в тюрмі, а потім повернувся до Львова й заробляв перекладами німецьких романів польською мовою. Після окупації большевиками західних земель у 1939 р. опинився в Саратові й працював радіокоментатором, а потім його направили до “Радянської України”, від якої він був спец. кореспондентом на Ньюрнберзькому процесі в Німеччині.

Писати почав у 1927 р. і спершу переробляв та інсценізував чужі твори, як Г. Еверса “Альрауне” та “Ромео і Юлія” за новелею Г. Келлера, а потім писав оригінальні п'єси, з яких першою була траге-

дія “Дон Кіхот з Еттенгайма” (1927), що була нагороджена першою нагородою на львівському конкурсі, але за умовою, що він докаже оригінальність п'єси, бо журі не мало довіря до невідомого автора, якому пощастило написати непогану п'єсу. Темою п'єси було намагання французького престолонаслідника Бурбонів кн. Луї д'Ангієн відновити монархію, за що він був розстріляний. Автор назвав його за те Дон Кіхотом. Дальші його п'єси мають характер комуністичної пропаганди, крайно тенденційні й зовсім сумнівної мистецької вартости.

Наступною була п'єса “Вантаж” (1928) на тему революційної діяльності англійських робітників у 1927 р., потім п'єса-памфлет “99%” (1930), скерована проти націоналістів, а “Вероніка” (1930) й “Осередок” (1932) про страйковий рух у Галичині. Після війни написав трагедію “Під золотим орлом” (1948) на тему життя переміщених осіб у таборах в Німеччині і про діяльність “воєнних злочинців”, які перешкоджали репатріації, та драму “Любов на світанні” про перемогу соціалістичного ладу в Галичині і викриття “бандерівських злочинців”. Ця п'єса й була в його житті критична, за неї він заплатив життям, засуджений трибуналом революційно-визвольного руху на смерть за шкідництво й зневагу.

Писав теж прозові твори. В 1938 р. написав польською мовою повість “Гори димлять” про діяльність комуністичних агентів у горах, українською мовою вийшла в 1956 р., і декілька оповідань та низку вульгарних памфлетів, в тому й проти Ватикану, як і проти націоналізму й католицизму. За ці памфлети одержав сталінську премію.

Підписувався псевдами Мірон Яро, Володимир Росович, Ігор Семенюк, Я. Олександрович.

Написав теж декілька літературно-критичних статей про І. Франка, О. Гаврилюка, С. Тудора, О. Десняка та Ю. Кримова.

Літ.: М. Мундяк. Повість Я. Галана [“Гори димлять”]. “Жовтень” 5/1959/138; О. Тарнавський. Нечесна метода московської беатифікації. “Нові дні” 120/1960/15; П. Довгалюк. Недоспівана пісня. “Вітчизна” 7/1962/199; Гр. Кулінич. Ярослав Галан; літературний портрет, К. 1965; М. Вальо. Партийна пристрасть мистця. “Літ. Україна” 46/1972; Ф. Білецький. Письменник трибун. “Укр. мова в шк.” 7/1972/10-17; Його ж. Традиції боротьби. “Літ. Україна” 55/1972/2; Ст. Трофимук. Ярослав Галан. “Український календар” (Варшава), 1972, 213-216; І. Давидова. Драматургія публіциста. “Вітчизна” 11/1973/172-175.

ГАЛИЦЯ Микола (1885 —), закарпатський народний казкар, записані від нього казки зібрані в книжці “Казки зелених гір”, яку видало вид-во “Карпати” (Ужгород) в 1965 р. Про нього розказують, що він “звидів багато світа”, шукаючи праці, і навчився багато мов. Тепер живе в східній частині Закарпаття, на Тячівщині. Останнє місце його праці було будівництво Теремле-Ріцької ГЕС, де він працював теслею. Окремі твори його репертуару сягають до 30 сторінок, як-от “Гора, що верхом сягала неба”, “Про царя дикого лісу” та деякі інші. Його казки вражають розмахом фантазії й епічним плином розповіді, глибиною задуму... (І. Чендей).

Літ.: І. Чендей. Фолклорні перлини Закарпаття. “Літ. Україна” ч. 100/1966/2; В. Фединишинець. Едельвайси епосу Закарпаття. “Літ. Україна” ч. 72/1966/3.

ГАЛИЦЬКА ЛІТЕРАТУРА, див. Західноукраїнська література.

ГАЛИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ (четвероєвангеліє), одна з найдавніших і найважливіших пам'яток русько-українського письменства Київської Русі. Написане уставом на пергаменті на 230 аркушах. З дописки на 228 арк. відомо, що воно записане в Крилосі к. Галича від 1-го жовтня до 19 листопада 1144 р., а решта, 32 арк., пізніше в Галичі. Видав його друком російський палеограф Амфілохій, архимандрит Московського монастиря, в 1882-3 р. Зберігається в Історичному музею в Москві.

Галицьке євангеліє має особливе значення як джерело вивчення старослов'янської, зокрема староукраїнської мови. Це друга важлива пам'ятка давнього українського письменства 12 ст. (перша — “Слово Григорія Богослова”), яка показує деякі особливості живої русько-української мови того часу, внесені переписувачем у 1144 р. в переклад церковнослов'янською мовою. Деякі давніші, а також сучасні лінгвісти вважають ті риси доказом формування української мови в тому часі, хоч то могло бути в дійсності не формування, а просування живої народної мови в старочерковнослов'янський текст перекладу.

Перший дослідник цієї пам'ятки, чеський мовознавець Ватрослав Ягіч виявив такі південноруські риси: жч, зам. жд — дожч, зам. дождь, ижченете зам. ижденете; 2) початкове оу зам. в, нпр., упрашаю зам. выпрашаю; 3) и зам. ѣ, нпр., в попелі зам. в попель; хр. зам. цсл. кр, нпр., хрстить зам. крьстить; 4) м'яка вимова ж, ч, ш і ц, зам. твердої, нпр., пшеницю зам. пшеницу, до конца, зам. конца, чост, зам. чуст; 5) закінчення ъе,

ья, ью, ьн, зам. ис, ия, ию, ии, напр., знанье, зам. знанье.

На основі цих рис Ягіч заперечував погляди деяких дослідників, що руські наріччя й говори розвинулись тільки після нашестя татар, бо вони вже існували на початку 12 століття. В тому часі — друга половина 12 ст. — то був уже дуже прогресивний погляд.

Літ.: И. В. Ягич. Четыре критико-палеографические статьи. СПб, 1884, ст. 83-99; А. Москаленко. Основные этапы развития украинской мови. К. 1964, ст. 47-48.

ГАЛИЦЬКО - ВОЛИНСЬКИЙ ЛІТОПИС (1201-1292), визначна історична й літературна пам'ятка 13 ст., яка, побіч історичної, має й літературно-мистецьку вартість, бо вона є радше повістю про історичні події, аніж літописним записом подій. Літописець більше звертав увагу на змальовання центральної постаті, аніж на самі події, які відбувалися в різних ділянках життя, тимто події тут творять радше тло, на якому автор показує князя Данила Романовича.

Літопис складається з двох частин: галицької (1201-1261) і волинської (1262-1292), які збереглися в "Іпатівському списку", де вони творять наче продовження Київського літопису. Дослідники вказують, що обидві частини були написані не відразу, а в різний час і потім зведені були разом. Перша частина містить оповідання про галицькі події, а друга про волинські, але спочатку літопис творився як оповість про події, а хронологічний поділ за роками виконали пізніше різні автори і не зовсім доладно; устійнив хронологію подій пізніше Михайло Грушевський.

Починається літопис з 1201 р. п. з. "Начало княжения великого князя Романа, како держца бѣвша

всей Руской земли, князя Галичкого" (за О. Білецьким), але самого "княження" Романа тут немає, і літопис починається повідомленням про його смерть та короткою його характеристикою, а радше похвалою, в якій підкреслено згадані головні риси князя: "устремил бо ся бѣше на поганя, яко и лев, сердит же бисть, яко и рись, и губяше, яко и крокодил, и перехожаше землю их, яко и орел, храбор бо бі (бѣ), яко и тур". Далі літописець каже, що Роман наслідував діда свого Мономаха, який розбив поганих "измалтян" (половців), забрав їх землю, вигнав половецького хана отрока аж у Обези (Абхазію) і пив золотим шоломом Дон. Тут є теж переказ про свшан-зілля, який пізніше Микола Вороний опрацював у поемі під тим же заголовком.

Автора цього літопису дослідникам не вдалося устійнити, але вони думають, що він належав до княжого оточення, був прихильником і оборонцем князя Данила та його справи, але походив, мабуть, з Волині, бо називає галичан безбожними за їх поведінку з родиною князя Романа. Був освіченою людиною й обзнайомлений з лицарською літературою та обдарований літературним хистом, тимто літопис, зокрема життєпис Данила читається як повість біографічна.

Деякі дослідники роблять авторів закид, що він не зовсім добре орієнтувався в хронології подій і писав літописну повість не за роками, а за розвитком подій і дати заступав означеннями, як "в тоже літо", "по тѣх же лѣтѣх", "в таже лѣта" і т. п. (М. Грушевський), а всі підкреслюють її велику літературну вартість, мовляв, "перед нами дійсно не літопис, а повість у повному значенні слова, як ті... київські воїнські повісті 12 ст.,

тільки в небувалім після “Повісти временних літ”, розмірі — цілого пів століття. З цього боку вона становить дуже інтересне явище, унікат нашої літератури. Вона свідомо ставить собі літературні, навіть... естетичні завдання: живо й емоційно закріпити в уяві читачів своїх головних героїв і найбільш чулі героїчні, взагалі ефектовні ситуації — на протязі цілого пів століття, заховані в тих кругах “вірних бояр”. В прогиставленні до “невірних”, “безбожних” олігархів галицьких, хоче звеличати їх автор і передає потомству, поруч діл самих князів, подвиги і заслуги членів сих родів, батьків і родичів — чим послужили вони династії в її тяжкі часи” (ІУЛ, т. III/1959/154-5). Далі автор підкреслює імпресіоністичну манеру повісти, нервовий патос “Слова о полку” та його нахил до окремих яскравих імпресіоністично взятих образів, порівнює його до Вишенського, що любив степенувати вражіння, аналізує окремі його засоби, як-от широке вживання дієприкметникових конструкцій, “абсолютного датива” тощо. Для доказу дослідник наводить досить великі уривки літопису, в яких можна розпізнати елементи пізнішого барока — нагромадження епітетів, яскравих висловів, схильність до орнаментатії й образowości, вживає багато афоризмів, притч, метафор, а крім того й багато цитат із св. Письма та різних збірників, як “Пчола”, “Хроніка Малали” та ін. Він часто включає в повість інші оповідання, на зразок дружинної поезії, нпр., оповідання про Ватіїв погром, про битву над Калкою, про осліплення Василька, замучення в орді князя Михайла Чернігівського, оповідання про євшан-зілля та ін. Особливої уваги варте змалювання по-

статі Данила, якому автор присвятив досить багато місця, показуючи його позитивні риси, якими його наділив Бог.

Після цього в літописі йде оповідання про напад Куремси на Волинь, а потім оповідання про Бурундая, написане іншою рукою і відмінним стилем. Цю частину дослідники вважають волинським продовженням Галицького літопису або просто Волинським літописом, який оповідає, головним чином, про Володимира Васильковича, якого називає великим книголюбом і філософом, “якого же не бысть по всей земли и ни по нем не будет”. Він наділює його всіми найкращими зовнішніми й внутрішніми рисами, нпр., “возрастом бѣ висок, плечима велик, лицем красен, волосы имѣя желты, кудрявы, бороду стриги, руки же имѣя красны и ноги... глаголаше ясно от книг, зане бысть философ велик и ловець хитр, хоровор, кроток, смирен, незлобив, правдив, не мздиимець, не лжив, татьби не видаще, питья же не пи от возраста своего”.

Волинський автор теж невідомий, але він спочатку наслідував свого попередника, тільки пізніше пішов власною дорогою і виявив власну манеру та власні зацікавлення. Стиль його одначе без прикрас і цитат попередника, зате оповідання про події більш докладне й літописне. Його цікавили волинські справи більше, ніж татарські, тимто він на Галич майже не звертав уваги. Це навело дослідників на думку, що українсько-литовські події написані іншою рукою та іншим стилем, ніж оповідання про Бурундая та Куремсу, отже приймають участь у літописі ще одного автора, якого стиль нагадує старі повісті 12 ст. (Грушевський).

Волинський літопис концентрується головню на постаті князя Володимира, особливо ж на останніх роках його князювання, а його оповідання про важку хворобу князя і смерть дуже зворушливі. На окрему згадку заслугоує похвала князеві Володимирові, написана на зразок давніших того рода творів, як "Похвала Володимиру" в "Слові о законі і благодаті" Іларіона або княжі некрологи Київського літопису, звідки він брав не тільки спосіб характеристики, але й окремі висловлювання (О. Білецький).

Та незалежно від різниць у стилі й зацікавленнях окремих авторів, яких нараховують аж п'ять, Галицько-Волинський літопис є найбільш літературний з-поміж усіх інших літописів і дуже близько стоїть своєю художністю до найкращого твору княжої доби, "Слова о полку". Якби автор писав не літопис, а літературний твір, то він в літературі стояв би дуже високо.

Варто накінець згадати, що окремим оповідання цього літопису використали деякі письменники нової літератури, нпр., тему про свшан-зілля опрацювали, крім Вороного, або переспівали ще й Іван Франко й Микола Чернявський, а тему, а радше ідею використав сучасний поет Леонід Горlach у баладі "Свшан зілля". Переказ про Митусу-співця опрацювали Микола Костомаров п. з. "Бунт Митуси" і сучасна вітчизняна письменниця Ніна Вічужа в оповіданні "Буєсть Митуси" (Дніпро 1/1972/69-83), відомості з літопису черпали Катря Гриневичева для своїх повістей "Шеломи в сонці" і "Шестикрилець", а про Данила короля написав повість А. Жижняк ("Данило Галицький") і поему Микола Важан.

Літ.: М. Возняк. Галицько-Волинський літопис. ІУЛІ I/1920/205-211; Д. Чижевський. Літописи. ІУЛІ, УВАН, Н. Й., 1956; А. Генсьорський. Галицько-Волинський літопис [Процес складання; редакції і редактори], К. 1958; М. Грушевський. Галицька літопись. ІУЛІ III/1959/142-203; А. Генсьорський. Галицько-Волинський літопис. Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості. К. 1961; О. Білецький. Галицько-Волинський літопис. "Зібрання праць" т. 1/1965/250-260; О. Мишанич. Літописання. ІУЛІ т. 1/1967/171-6; А. Генсьорський. З коментарів до Галицько-Волинського літопису. "Волинські і галицькі грамоти XIII ст., "Історичні джерела..." вип. 4/1969/171-184; В. Пащучо. Очерки по истории Галицко-Волинской Руси. М. 1950, ст. 37; С. Бабишин. Історичне значення книжності Галицько-Волинської Русі. "Укр. літ-во 13/1972/60-67.

ГАЛИЦЬКО - РУСЬКА МАТИЦЯ (1848-1914), товариство народної освіти або культурно-освітнє товариство, яке мало ширити освіту серед народу в Галичині, організувати народні школи з українською мовою та ширити національну свідомість. Оснувалося воно на третьому засіданні собору "учених руських" у Львові 23 жовтня 1848 р.. Там вибрали 19 членів як керівне тіло, а на голову вибрали Михайла Куземського, який скликав загальні збори аж через два роки (1850). На зборах вирішили просити уряд, щоб заводив в українських громадах українські школи і дозволив видати Читанку Маркіяна Пашкевича та видавати часопис. Після тих зборів товариство замовкло на 14 років, чекаючи затвердження владою статута. Коли ж врешті міністерство статут затвердило, в 1861 р., то члени ще трохи думали, і в 1864 р. скликали загальні збори, на яких голова нарікав на непереможні перешкоди для української мови з

усіх сторін, так що в них “стигла кров горячая” і “никли надії на краще майбутнє”.

На тих же зборах виникла дискусія про правопис, одні хотіли фонетичного, інші церковнослов'янського етимологічного, а треті шукали компромісової позиції — держатися етимології “ведля духа народного язика”, але погодилися всі на те, щоб справу правопису... залишити наступному виділові. Обговорювали також справу мови, якою Матиця мала видавати свої книжки. Пропозиції були за народну мову, але Яків Головацький, що був предсідником зборів, дискусію припинив.

В іншому відділі товариства — поезії й мистецтва, обговорювали питання літературної і мовної єдності з Україною, але пропозиції в цій справі не мали вирішення. Літературні органи Матиці — “Науковий збірник” (1865-1868), “Літературний збірник” (1869, 1885-1890), а пізніше “Научно-літературний збірник” (1901-6, 1908) були завжди в руках москвофілів і друкувалися т. зв. “язичієм”.

Від 1848 р. до 1885 Матиця видала 81 книжку, але, за словами професора Огоновського, “вона фактично запропастила просвітно-національний ідеал своїх основателів з року 1848”, тимто студенти Львівського університету заснували товариство “Просвіта”. Матиця існувала до першої світової війни, але для українського народу в Галичині вона не зробила багато й не відіграла позитивної ролі, навіть більше, спиняла природний національний розвиток.

Літ.: О. Огоновський. Галицько-руська Матиця. История литературы руской, частина II/1889/71-Е9.

ГАЛИЧ Марія (1900 -), маловідома письменниця 20-х років, дуже рано зникла з літературного обрію,

коли почалося переслідування українських письменників під кінсьць 20-х та з початком 30-х років. Батько її був учителем. Вчилася в Уманському сільсько-господарському інституті, потім у Київському педагогічному. За оцінкою Т. Осмачки, “вона була в своїй творчості символісткою школи Стефаніка і мала смак до ляконічного вислову в народному стилі”. В 30-х роках замовкла і невідомо було що з нею діється та й чи взагалі вона ще десь живе, але вона, після довгого мовчання, відізналась аж у 1968 р. статтею до 70-річчя поета Євгена Плужника (“Риси знайомого образу”, ЛУ 102/1968/2).

В літературі виступила вперше в 1923 р. з віршем “Перстень” у “Новій громаді” (ч. 11-12/1923/8), але писала переважно прозою, головно оповідання, які друкувалися в журналах “Життя і революція” (“До біржі”, “Хліба нема”, “Подорозі”, “Друкарка”) і в ж. “Глобус” (“Про клин”). В 1927 р. видала збірку оповідань “Друкарка” (104 ст.), а в 1929 р. ще одну збірку, “Моя кар'єра”, і на тому закінчилася її літературна творчість. Належала до Київської групи “Ланка”.

У своїй статті про Плужника згадує кількома словами й про себе — що в 1930 р. працювала в Київській кінофабриці лібретисткою й писала методичні розробки до кінокартин.

Рец.: М. Гук — “Культура і побут” ч. 32/1927; Д. Гуменна — “Життя і революція” ч. 7-8/1927/127-8; А. Ключча. — “Молодняк” ч. 10/1927/127-8; О. Полторацький — “Комуніст” ч. 202/1927; В. Покальчук — ЧП ч. 9-10/1927/255; Т. Осмачка. Мої товариші; історично-мемуарна розвідка (про людей розстріляного відродження 20-х рр.). “Прометей” ч. 27/1955/3.

“ГАЛИЧАНИН” (1862-3), літературний збірник Якова Головацького й Богдана Дідицького, виданий у Львові в 2-х випусках, 1862 і 1863 р. Два дальші випуски видав сам Дідицький у 1863 р. (328 ст.). В збірниках друкувалися літературні й наукові твори С. Воробкевича, Ф. Верниволи (О. Кониського), І. Гушалевича, Я. Головацького, Л. Данкевича, О. Духновича, В. Дідицького, А. Заклинського, Кс. Клишковича, А. Кралицького, М. Максимовича, М. Костомарова, І. Кульжинського, П. Куліша, І. Озаркевича, А. Павловича, О. Партицького, А. Петрушевича, Ю. Федьковича, І. Шараневича. До статті М. Максимовича “Письмо о галицко - русской словесности” з 1840 р. Головацький додав примітку, що, згідно з пропозицією Максимовича, всі письменники, без винятку, ставлять в основу українську народну мову й доповнюють її словами і реченнями із старинних галицьких і українських письменних пам’яток, але поповнювальним джерелом нашої мови є і книжний російський язык, живаний в Росії. Матеріали збірника друкувалися двома мовами; українською і московфільським “язичієм”.

“ГАЛИЧАНИНЪ” (1867-1870), літературно - науковий додаток до московфільської газети “Слово”, що виходило у Львові впродовж трьох років, за редакцією В. Дідицького. В ньому друкувалися й немосквофіли, як С. Воробкевич, але більше місця займали переклади з російської літератури, як І. Тургенева, І. Крилова, Ф. Тютченка та ін. Там друкувалася й стаття В. Дідицького “Народная история Руси”, в якій автор доволі виразно виявив своє московфільство.

ГАЛИЧО - РУСЬКИЙ ВІСТНИК (1849-1866), урядова газета австрійського уряду для галицьких українців. Виходила спочатку у Львові, перше число появилася 14. 7. 1849, виходило три рази в тиждень, за редакцією Миколи Устияновича. У Львові вийшло 16 чисел. В 1850 р. уряд перебрав газету до Відня, де вона виходила під назвою “Вістник”. До того причинився чеський діяч у Відні, Бек, який старався, щоб урядова газета виходила на всіх мовах імперії. Він був вищим урядовцем у Відні і мав певні впливи в урядових колах. “Вістник” друкований був кирилицею і містив офіційні матеріали уряду, хроніку політичних подій, а також літературні твори галицьких письменників, як повість “Месть верховинця” М. Устияновича і вірші, “Чари”, “Путь на полонину”, “Поворот чумака”, “Шумить вітер долами”, переклади з Челяковського, вірші Наума. Співробітниками “Вістника” були Іван Головацький, Михайло Косак і Богдан Дідицький.

ГАЛПІ Теодот (19. 6. 1873 — 6. 4.

1943), буковинський громадсько - політичний діяч і письменник; нар. в с. Волоці на Буковині в родині священика. Вчився в гімназії й університеті в Чернівцях, студіював право, потім став адвокатом. Спочатку почувався московфільом і почав писати російською мовою, але під час студій в університеті освідомився національно й перейшов на українську мову та писав вірші й оповідання, які друкувалися в газ. “Буковина” з 1894 р. В 1895 р. видав у Чернівцях

1943), буковинський громадсько - політичний діяч і письменник; нар. в с. Волоці на Буковині в родині священика. Вчився в гімназії й університеті в Чернівцях, студіював право, потім став адвокатом. Спочатку почувався московфільом і почав писати російською мовою, але під час студій в університеті освідомився національно й перейшов на українську мову та писав вірші й оповідання, які друкувалися в газ. “Буковина” з 1894 р. В 1895 р. видав у Чернівцях

збірку оповідань "Перші зорі" (109 ст.), в 1901 р. зб. поезій "Думи та пісні" (у Львові), а в 1919 р. збірку "Дика рожа". Звичайно друкувався на сторінках "Буковини", "Рідного Краю" та "Народної справи". Ставши адвокатом, занедбав літературу і більше цікавився громадським і політичним життям. З 1906 р. був лідером радикальної партії на Буковині, а пізніше був вибраний від неї послом до Буковинського сейму. Був також головою Союзу Січей і редактором Січових видань. В 1918 р. був членом УНРади ЗУНР в Станиславові, а пізніше членом дипломатичної місії УНР у Римі. З 1920 р. жив і працював (адвокатом) в Хусті на Закарпатті, а в 1939 р. переселився на Моравію до м. Брна. Принагідно написав ще дві повісті, які за його життя друковані не були. Пізніше одна з них була надрукована в Чернівцях у 1938 р., а друга, "Пани і підпанки", друкувалася в "Канадському фермері". Писав теж історичні оповідання і спомини, які друкувалися в "Краківських вістях" в 1943 р.

Літ.: А. Кримський. Галіп Теодот. Перші зорі. "Зоря" ч. 1/1897/18-19.

ГАЛІЯМБ (гр. галіямбікон метрон), античний каталектичний тетраметр — цебто віршовий рядок, складений з чотирьох чотирискладових стіп, в яких два склади довгі, а два короткі. Стопа з довгими стопами на початку називалася "а майоре" (- - х х), а з короткими "а міноре" (х х - -). Коли довгі перемішані з короткими, поставав або подвійний ямб (х - х -) або подвійний хорей (- ч - х), а коли короткі були в середині, між двома довгими, тоді утворювався хорейамб (- х х -), коли ж довгі були в середині, то поставав ямбохорей (х - - х). Назва походить від

якогось жреця Галлі. Розмір стосований був у віршах на пошану Сибілли. Вживав його римський поет Куталь.

Примітка: короткі склади значимо тут умовно буквою х.

ІЄРЕМІЯ ГАЛКА, літературний псевдонім Миколи Костомарова (1817-1885), яким він підписував свої літературні твори, українською мовою: історичну драму "Сава Чалий" (1838), збірку поезій "Українські балади" (1839), збірку поезій "Вітка" (1840), драми, "Переяславська ніч" (1841) і "Загадки" (1862). Під час слідства в справі Кирило-методіївського братства обидві збірки були вилучені й заборонені. Під тим же псевдонімом друкувалися його поезії по збірниках та альманахах, як "Сніг", "Молодик", "Малорусский литературный сборник", а також літературно-критичні статті, друковані російською мовою, як "Обзор сочинений писанных на малороссийском языке" та ін. Інші твори, друковані пізніше, після повороту з заслання, підписані справжнім прізвиськом. Див. Костомаров Микола.

Літ.: І. Боднарук. Єремія Галка. "Визв. шлях" ч. 39/1967/4.

ГАЛУШКА Денис (1898 — 1938), маловідомий підсов. письменник старшого покоління. Походив із селян, довгий час працював "політруком" у сов. армії. Писати почав у половині 20-х рр., писав нариси, оповідання й повісті з життя сов. війська й партизаники. Організував літературне об'єднання "Червоної армії і флоту" (ЛЮЧАФ) і був його секретарем. В 1930-х рр. був викладачем літератури в Харківському пед. інституті (1932-37), а потім історії заграничної літератури в Харківському університеті.

Писав т. зв. червоноармійські оповідання, “Перший раз на чаті” (1929), “Дні боротьби”, “Рейд ударників” (1931), “Рядовий революції” (обрібка оповідання партизана, 1932), оповідання “Перші кроки” (1934). Написав також літературно-критичну працю “Література на службі оборони Рад. країни” (1932).

Літ.: А. Тросянецький. Критика і самокритика. “Літ. газета” 17.7. 1937.

ГАЛЯТОВСЬКИЙ Іоанікій (р. н. невід. — 2. 1. 1688), церковний діяч і письменник - проповідник другої половини 17 ст., родом з Волині, автор першої в слов'янському світі теорії ораторства (проповіді), борець за національну й релігійну незалежність і культурну самобутність українського народу.

Вчився в Києво - Могиланській Академії (тоді ще колегії) за ректорства Лазаря Барановича, після закінчення студій у 1649 р. постригся в ченці і став учителем тієї ж школи. Після 1651 р. був, мабуть, ігуменом Куп'ятицького монастиря б. Мінська, але в 1655/56 р. повернувся до Академії і в 1658 р. став її ректором та ігуменом Києво-братського монастиря. В 1665 р. знову вийшов з Академії, якийсь час був, мабуть, без якогось певного призначення, а в 1668 р. архієпископ Лазар Баранович взяв його на ігумена Єлецького монастиря в Чернігові. Потім він став архимандритом того монастиря і залишився на тій посаді аж до смерті.

В літературі відомий як автор проповідей, полемічних творів, писаних польською мовою, і першої теорії проповіді (гомилетики). В 1659 р. вийшов друком перший його збірник проповідей “Ключ ра-

зум'янія священником законним і свѣцким належачий, от недостойного ієромонаха Іоаннікія Галятовського, ректора и игумена монастыря братского кievского...”, “...жебы священники... сами собі на недѣли и на свята могли учинити и повѣдати казаня, поглядаючи на мои”. В збірнику було 20 проповідей, 8 на Господні й 12 на Богородичі празники, а в додатку правила, як укладати проповіді п. з. “Наука албо способ зложеня казаня”. Пізніше він додав ще 14 проповідей, написав нові правила п. з. “Наука короткая албо способ зложеня казаня” й додав 95 чудес Богородиці, які видав у 1660 р. п. з. “Казаня приданьи до книги “Ключ разум'янія названои...” Потім обидві книжки разом видав у 1663 р. львівський друкар Михайло Сльозка із своєю присвятою книги кн. Четвертинському і двома зверненнями до читачів. В 1665 р. сам автор перевидав цю книжку з поправками та присвятою віршем на похвалу гербу князів Желиборських. До цього видання не ввійшли чуда Богородиці, але були видані окремо того самого року п. з. “Небо новое з новыми звiздами сотворенное, то есть преблагословенная дѣва Мария Богородица з чудами своими за старанем наименшого слуги своего недостойного ієромонаха...”, з додатком вірша на пошану Петра Могилы, присвятою Ганні Потоцькій і з передмовою до читача.

Цією книжкою автор мав на меті дати священикам матеріал на Богородичні свята, мовляв, “з тих чудів могут і казнодіи поміч мѣти до казаня на праздникі Богородичні та иншии свята и недѣли и на погреб и на оказіі різньи беручи їх і аллікуючи до своєї мови” (див. ІУЛІ М. Возняка, 2, 323).

Доповненням “Неба нового” була невелика книжечка “Скарбница потребная или чудеса пресвятыя богородици”, цебто похвали на чудотворний образ Єлецької Богородиці, видана в Чернігові в 1676 р. українською і польською мовами. Автор включив до збірки багато різних віршів, як анаграми, акровірші, раки, загадки тощо.

Збірник проповідей Галятівсько-го був свого часу дуже популярний і був перекладений російською й румунською мовами. Проповіді його мають схолястичний, цебто західно-латинський, відмінний від греко-слов'янського характер, що до того часу був у практиці. Давніша проповідь була проста, імпровізована, без пляну, проповідник говорив, що йому прийшло на думку під час проповіді, а проповіді Галятівського були вперше в українській практиці складені за певним пляном, за зразком латинсько-єзуїтських проповідей, що складені були за вимогами єдності теми, думки, предмету, пропорції окремих частин.

Проповіді Галятівського призначені були для широких мас слухачів, тому й були пристосовані до їх рівня й смаку, але в засаді мали морально-повчальний характер, в дусі традиційної церковно-християнської моралі й проповідували традиційні християнські чесноти, як побожність, покору, справедливість, людяність, вдячність, милосердя, згідливість, миролюбність і т. п. Щоб зацікавити слухача, Галятівський вводив у проповіді різні оповідні приклади для ілюстрації різних догматичних тез, цебто різного рода оповідання з вигаданими сюжетами, як фацеції, казки, міти, байки, параболи, а також відомості з життя природи — про птахів, квіти, а також з антич-

ної й середвічної історії, а зокрема апокрифи, взяті із книг західних авторів або з Києво-Печерського патерика. В одному казанні, нпр., він використав байку про орла і стрілу і пов'язав її з умовами “війни домової” після Богдана Хмельницького. В іншому казанні оповідає про св. Іллю, який боронив християн від ворогів, і порівнює його із Скандербегом, що обороняв Альбанію від турків. В казанні на Покрову Богородиці прославляє Богоматір і порівнює з іншими жінками, “бо щоколвек знаменитого якіи невѣсти учинили, тоє все учынила Пречистая Дѣва. Яилъ была валеchnая, Сісарѣ гетманови мадіамскому спячому гвозд молотом в голову вбила, и на той час сон его в смерть перемѣнился; и Пречистая Дѣва ест валеchnая, скрушила голову Сісарѣ пекелному през Христа, сина своего. Царица савская была мудрая, пришла до Іерусалима слухати мудрости Соломоновои и принесла ему подарунки, золото, дорогое камѣнья и пахнучи зела; и пречистая дѣва ест мудрая, пошла до Іерусалима небесного слухати мудрости бозскои и понесла Богу великіе дары: цноты свои, которыи золотом, дорогим камѣньем и пахнучим зіллям называются”.

Книга “Небо новое” мала великий успіх і була кілька разів перевидана (1665, 1666, 1669), вміщені в ній оповідання присвячені були Богоматері, тому їх темою були Богородичні чуда, щоб підтримувати догми Православної Церкви і її повновартість, бо латиняни насміхалися з неї, що вона не має ні святих, ні чуд. Православні доказували протилежне, і книга “Небо новое” була одним із доказів про чуда Богоматері.

В оповіданнях цього збірника правда часто переплітається з

фантазією, але автор щедро користувався з народної творчості, де границя між реальним і уявним плінна, бо для широких мас народу все уявне — дійсне, надприродний світ такий же реальний, як і природний. Цей засіб зближував проповідника до народу і нарід до проповідника, а через нього до Бога.

Друга книжка оповідань, основаних на народних переказах, п. з. “Скарбниця потрібна...” вийшла в 1676 р. українською й польською мовами. В ній зібрано 32 оповідання про чуда, зв’язані з іконою Єлецької Богоматері. В них іде мова про те, як постала Єлецька церква, як її татари зруйнували, а православні вірні потім відбудували, та про різні чуда, що в ній відбувалися. В передмові автор говорить про потребу єднання слов’ян проти турецько-татарської небезпеки. З цього вітчизняні дослідники зробили своєрідний висновок — що Галятовський належав до тих культурних діячів, які “гаряче вітали історичний акт возз’єднання України з Росією”.

В “Науці”, яка є “показником ступеня розумового розвитку і літературних смаків інтелігентного суспільства” (М. Сумцов), Г. викладає теоретичні основи духовної проповіді як літературного твору. Автор підкреслює, що треба мати ясний план і пропорційно побудувати складові частини. Наперед треба вибрати тему, з св. Письма, потім обдумати план проповіді, що має складатися з трьох частин: екзорідум (вступу), нарації (викладу) і конклюдіум (висновків). Матеріал треба брати з власної голови або з релігійної та світської літератури. В доборі матеріялу виявляється майстерність композиції. Завдання проповіді — давати відсіч еретикам і

зміцнювати віру. Для цього проповідь повинна бути зрозуміла й переконлива для всіх слухачів.

Друга група писань Галятовського, це писані польською мовою полемічні трактати, скеровані головним чином проти латинян, а деякі проти турко-татарської віри. Збереглося всього дев’ять творів, з яких три мають виразно антикатолицький характер, а то: “Розмова бялоцерковска” (1676), “Стари косцьол” (1676) і “Фундамент” (1683).

Причиною, яка спонукала його писати ці трактати, були деякі твори польських єзуїтів — Павла Войми “Стара вяра” (1668) й Міколая Циховича “Трибунал” (1678), які висмівали православних, що вони не розуміють суті церковного вчення. Давніше Галятовському доводилось брати участь у богословському диспуті в 1663 р. в Вільній Церкві, в прийнятті самого короля, з єзуїтом Адріаном Пекарським та єпископом Празмовським. Темою була проблема походження Св. Духа. Пізніше Галятовський докладно переповів хід диспуту в дуже різкій формі, далекій від тодішнього барокового стилю, й випустив друком п. з. “Розмова бялоцерковска...” На ту розмову поляки відповіли полемічним твором “Рефутація” (“Відпір”), на яку Галятовський знову відповів брошурою “Рицерж” (“Лицар”). На думку Возняка, це твір анонімний. Крім того, він видав у 1678 р. книгу “Стари косцьол” як відповідь на твори Войми й Циховича, на тему походження Св. Духа. З католицького боку знов прийшла відповідь — трактат єзуїта Теофіла Рутки (уніят) п. з. “Голіят, своїм мечем поражони” (“Голіят, побитий власним мечем”), на що Галятовський відповів трактатом “Фундамент, на ктурих ла-

цінниці єдносьць Русі з Ржимем фундуѳон”, в якому оспорює 30 латинських фундаментів єдності Русі з Римом. При тому вичислює багато польських надуживань супроти православних та осуджує відступство від прабатьківської віри з єгоїстичних спонук. В другій частині трактату обороняє Православну Церкву від нападів з боку латинян, викриває польсько-шляхетську несправедливість і жорстокість, осуджує релігійний і національний гніт, використовуючи багатий матеріал з України й Білоруси. Трактат має радше публіцистичний характер, ніж науково-богословський.

Два інші трактати — “Лабендзь” (“Лебідь”, 1679) і “Аль коран Могамметув” (1683) скерований проти могамметан. Засуджуючи іслам з погляду християнського богослова, автор разом з тим ставить питання оборони вітчизни проти чужих завойовників. В “Лебеді” він висловлює думку про слов'янське об'єднання в боротьбі проти турецько-татарської напастливости. На думку деяких дослідників, автор ставив собі в “Лебеді” практичну ціль, дати своєрідний посібник воєнної справи, тому майже цілий розділ 5-й виповнений оповіданнями на бойові воєнні теми з історії світу. Приклади автор брав з різних писаних джерел, але також із сучасного українського життя, як “Чигиринський похід турків” 1678 р. та інші (Ф. Шолом, Я. Чепіга, ст. 323).

Інші полемічні твори (польською мовою), як “Скарб похвали” (1676), “Альфабетум розмаїтм геретиком...” (1681) і “Софія мондросьць” дають відповідь латинникам на закид аріяства православних.

Українською мовою написані такі книжки, як “Грѣхи розмаїтїи

вократцѣ написанныє, до сповѣдника и до исповѣдаючогося належит, жеби до сповѣди готуючися тую книжку читал...” (1685) і останній твір “Души людей умерлих...” (1687), написаний рік перед смертю, автор веде читачів на другий світ і показує їм оселі праведників і місце мук грішників. Цей твір в цілості є витвором уяви, тому його можна в цілості зачислити до художньої прози.

Всі твори Галятівського показують, що він був незвичайно плідним письменником, визначним проповідником, знаменитим теоретиком ораторства і мудрим полемістом, з яким латинники мали твердий горіх.

Для повноти бібліографії його творів слід додати ще два твори: “Семя слова Божого...” (Ль. 1667) і “Месія правдивий, Ісус Христос, Син Божий...” з віршами на герб Месії і передмовами до Месії та читачів (К. 1669, польською мовою — 1672).

Літ.: М. Сумцов. Иоанникий Галятівський (К истории южнорусской литературы ХУП в.), “Киевская старина” т. УІІІ, січень 1884, ст. 1-20, лютий, ст. 183-204, березень, ст. 371-390, квітень, ст. 565-588; Його ж. Обзор содержания проповедей Иоанникия Галятівського, К. 1915; М. Возняк. Історія української літератури, т. 2/1924/320-29, 293-4); В. Колосова та ін. Історія української літератури АН, т. 1/1967/377-83, 387-390; І. Чепіга. Иоанникий Галятівський — проти турецько-татарської агресії. “Рад. літ-во” 2/1963/112; Його ж. Антикатолицькі трактати І. Галятівського (До питання про полемічно - публіцистичну літературу другої половини ХУП — початку ХУІІІ ст.), “Радянське літ-во” 9/1968/26-34; Ф. Шолом, І. Чепіга. Произведения Иоанникия Галятівського на польском языке. ТОДРЛ ХХУ. Памятники русской литературы X-XVII вв. М. 1970/321-4.

Бібліогр.: “Українські письменники”; біо-бібліогр. словник, т. 1/1960/278-286.

ГАМАЛІЙ Геннадій, один із мало-відомих, початкуючих соц. реалістичних письменників, автор двох збірок оповідань, “Хрещатий барвінок” (1962) і “Земле моїх батьків” (1966). Визначальною рисою оповідань є авторова схильність до психологізму, він цікавиться переживаннями героїв в різних ситуаціях, але нерідко збивається на партійний схематизм і зам. виявляти справжню психіку персонажів, природну, він показує її з точки бачення партійности і цим фальшує природу (це називається “перетворенням природи”).

В другій збірці увагу притягає оповідання, яке є своєрідним триптихом — про трьох братів, яких життя автор змальовує, від Жовтня починаючи. Всі три виховалися на чесних комуністів, чесних в комуністичному сенсі, а комуністична чесність не покривається з загальнолюдською, вона викривлена. Це вказує, що молодий письменник пішов у своїй творчості партійною дорогою і змальовує людей, якими вони повинні бути в комуністичному світі.

Рец.: Д. Кушнарєнко. Земля і доля [“Земле батьків моїх”]. “Літ. Україна” 20/1967/3; П. Гаврилов, В. Мартиненко. Герої — земля і люди. “Прапор” 1/1968/71.

ГАМАН Віктор, сучасний молодий журналіст і письменник початківець, автор двох збірок оповідань, “Сонцестояння” (1964) і “Колодязь”. В першій книжці шість оповідань на теми сучасности. Автор цікавиться психічним життям персонажів та їхньою реакцією на різні акції. Оповіданням прикметна лаконічність вислову, автор ста-

рається короткими рисками створити виразний образ або настрої.

В другій книжці він робить спробу, на прикладі того чи іншого персонажа, створити образ “передової людини сучасности”, але в нього ще чимало публіцистики й декларативности.

Рец.: І. Маценко. Перший крок [“Сонцестояння”], “Літ. Україна” 92/1964/3; А. Москаленко. З любовою до людини [“Колодязь”], “Літ. Україна” 80/1972/2.

ГАМАРТІЯ (гр. помилка, гріх), в грецькій трагедії поневільна або не-свідомо помилка героя, яка змінює дальшу його долю, відвертає від нього щастя й успіхи і спричинює невдачі в його змаганнях. Помилка може бути спричинена хибним думанням, незнанням фактів чи окремих людей, хибною оцінкою якоїсь ситуації, але яка б вона не була, вона має негативні наслідки для героя, бо спричинює в дальшому його житті рішучий зворот у протилежному напрямі.

ГАНДЗЮРА Петро (27. 12. 1924 -), письменник з Кіровоградщини, з села Михайлівки, Каманського району, селянського походження. Вчився в середній школі в селі Березняках на Смілянщині. В часі нім.-сов. війни воював у партизанському загоні, потім служив в армії. Після війни працював у смілянській газеті, а потім студіював журналістику в Київському університеті. Закінчивши студії, працював у журналі “Дніпро”, а пізніше в журналі “Зміна” (тепер “Ранок”).

Написав тетралогію, чотири ро-мани, на воєнно-військову тему — про дії партизанського загону в часі німецько-совєтської війни в німецькому заплілі на українських землях: “Назустріч бурі” (1958),

“Розгнівана земля” (1960), “Похмура осінь” (1962) і “Багряні ночі” (1964). Історія починається після вибуху війни, участь у діях беруть підлітки, 16-річні хлопці й дівчата, що покінчили середню школу, з якої вивесли прагнення подвигів і героїзму, як зрештою всі молоді люди прагнуть чимось виявитись. Коли настала війна, вони потрапили в партизанський загін і там виявляли свій героїзм.

Повість має автобіографічний характер, бо саме те, що автор відтворив у творі, трапилось йому самому, коли йому було стільки ж років. Тому він і прагнув виявити все, що пережив і виявити якнайбагатше і найдокладніше. Але це було причиною, що він був неспроможний матеріал селекціонувати, тому в творі багато зайвого, навіть непотрібного і нетворчого. Він часом подає готові військові звідомлення, які в творі не мають ніякого значення. В критиці й висловлювались думки, що теми не варто було розтягати на чотири частини, її легко можна було вмістити і в одному томі і з більшим успіхом. Зауваження викликають і його герої, змальовані за соц. реалістичною схемою — свої завжди і всюди найкращі, найгероїчніші, найідеальніші, а ворожі й не свої — тупі, жорстокі, недотепа, унтерменші, вовкулаки тощо. В такому дусі написана й решта томів. Великої критики твор не мав, на той час він був задоволенний, належав до культівського періоду, а 60-ті роки були періодом відродження літератури.

В 1972 р. автор видав ще один роман з часів тієї ж війни, “Партизанський кур’єр”, якого героєм зробив командира партизанського загону і змалював його всіма кольорами веселки — як переконаного комуніста, досвідченого ке-

рівника, великого організатора й непомітного знавця людей і т. п. Такі люди бувають тільки в совєтській літературі.

Гандзюра пише також нариси (“Законодавчі поля”, 1963) і літературно-критичні статті.

Літ.: П. Зеленгур. Книга про бойову юність [“Назустріч бурі”], “Дніпро” 10/1959/154; Б. Буркагов. Гнів і сила [“Розгнівана земля”], “Україна” ч. 9/1961/25; В. Речмедін. Особисто пережите [“Назустріч бурі”], “Літ. газета” ч. 84/1959/2; Алла Іщук. 150 сірих [про всі чотири романи], “Вітчизна” ч. 1/1966/200-4.

ГАНУЛЯК Григорій (1. 3. 1883 — 25. 8. 1945), кол. львівський видавець, журналіст і письменник, родом з Лемківщини, нар. в с. Сняві. В середній школі вчився в Сяноці й жив у москвофільській бурсі. В 1908 р. приїхав до Львова і співпрацював з москвофілами та друкувався в їх пресі, як “Наука”, “Галичанин”, “Живая мысль”. Потім почав видавати сатирично-гумористичні календарі “Страхопуд”, різні монологи, куплети й декламації для сцени п. н. “Для отрады”. В 1909 р. видав збірку поезій “Весняні сні” та кілька драм, як “Щасливий чоловік”, “Хлопський син”, “Суперники”. Писав народною мовою або лемківським говором. Після першої світової війни тримався й далі москвофільської преси, в якій друкував свої оповідання, як “Нанасова Настуня”, “Шпег”, “Зрада стану” та ін., а лемківською говіркою друкувався у “Прикарпатській Русі”, “Волі народа” та в календарях т-ва І. М. Качковського. В 1921 р. організував у Львові видавництво “Русалка” й видавав книжки в двох серіях — українській і московській, а радше москвофільській. Українські книжки друкував фонетикою,

а москвофільські етимологією. В “Українській серії” видавав “Літературну бібліотеку” і “Народну бібліотеку” за редакцією Сильвестра Калинця і “Театральну бібліотеку”, в якій видав ок. 150 театральних п'єс для аматорських театрів в українському дусі. В “Літературній б-ці” видав деякі твори Федора Дудка, Олесья Вабія, Галини Орлівни, Сильвестра Калинця. З 1922 р. почав видавати календарі, з яких найдовше виходив “Веселий календар” (до 1939 р.) і журнал театру і сцени “Театральне мистецтво” (виходив три роки). Десь від 1923 р. почав щораз більше хилитися до українства, а згодом і зовсім відстав від москвофільства, яке щораз більше занепадало і втрачало ґрунт, аж зовсім зникло.

Пізніше видавав ще п'єси для дітей, співаник “Весела бандура”, кілька чисел дитячого журналу “Веселка” (1933) та переписні картки й вишивкові взори. Підписувався псевдонімами Гр. Марусин, Гриць Зазуля, Грицько Мамалига. За советських часів видав у Києві збірку оповідань “За горами, за ріками” (1941, 168 ст.).

Літ.: І. Ч. Григорій Гануляк. “Канад. фермер” (друга частина) ч. 5/1971/9.

ГАНТАР Максим (21. 1. 1919 —), сліпий поет з Орлівця на Черкащині. Вчився в фармацевтичному інституті, потім працював в аптеці й осліп. Друкувалися почав у 1961 р. в районних газетах, на 42-му році життя Першу збірку “Світло” видав аж у 1972 р. Л. Первомайський у передмові до збірки пише, що творчість для нього (сліпого поета) стала могутнім засобом єднання із світом, з його красою, непокоєм, боротьбою. Йому минуло 50. Хотів бути

художником, але хвороба очей перешкодила. Свої вірші він довго виношував в душі, потім диктував. Вони прості, але щирі і безпретенсійні.

Рец.: Н. Гордієнко. Пісня щедрістю багата... “Літ. Україна” ч. 34/1973/3.

ГАРАСЕВИЧ Андрій (13. 8. 1917 — 24. 7. 1947), поет і прозаїк, родом з Галичини. Нар. у Львові в інтелігентській родині, а виростав і вчився на Закарпатті, спочатку в Рахові, потім у Хусті, де вчився в гімназії, яку закінчував в Ужгороді (1936). Пізніше вчився в Карловому університеті в Празі, спочатку на правничому факультеті, а потім на філософічному й вивчав українську літературу. В Ужгороді вчився гри на фортепіані. В кінці 1945 р. емігрував до Німеччини й жив у переміщенських таборах, спочатку в Карльсфельді, потім у Берхтесгадені, де працював учителем української мови й літератури в таборівій гімназії. Згинув випадково в горах, упавши з гори Вацман, на 30-му році життя.

Писати почав ще в гімназії, писав вірші, репортажі й нариси, які друкувалися в газеті “Вперед”, а вірші друкувалися вперше в літературному додатку тижневика “Голос з-над Буга” в Сокалі в Галичині. Друкувався теж у львівській газеті “Напередодні”, де появився його нарис про учасну українську літературу на Закарпатті. Цікавився теж фолкльором й записував гуцульські пісні. У своїх віршах опрацював морську тематику й писав чорноморські сонети, які потім і видав збіркою “Сонети” в 1941 р. у Празі.

В ранній творчості був під впливом символізму, за одними критиками, символізму рос. поета Блока

(В. Державин), інші зараховують його до символізму Єсеніна ("Координати"). Цей погляд ближчий до правди, Гарасевич любив образівність (імажизм), як Антонич. В пізнійшій поезії він виявляє захоплення Маланюком та Ольжичем, від яких навчився старанно працювати над віршем і вдосконалювати його композиційно, образно, ритмічно - мелодійно, римуваною, строфічно. Тематика його віршів дотрохи багата й різnorodна — особиста, громадська, морська, воєнна, релігійна, філософська, пейзажна або картинно-природна. В особистій ліриці переважають мінорні настрої — меланхолія, самотність, задуманість...

Повна збірка поезій "До вершин" появилася в 1959 р.

Писав також і прозою — новелі, як "Очарована душа" (про Сервантеса), "Апасіоната" (про Бетговена), спогад "Побратими" та "Все вище" (про альпіністику). Написав також есеї про Є. Маланюка. Підписувався теж псевдом Василь Сурмач.

Літ.: М. Новиченко. Стежками творчости молодого покоління. Врaження з вечора студентських поетів у Празі. "Українська дійсність" ч. 29/1944/2; К. Грідень. Андрій Гарасевич. "Вежі" ч. 1/1947/35-40; В. Державин. Поет камерного жанру. До 5-ї річниці смерті А. Гарасевича. "Сучасна Україна" ч. 22/1952/1; В. Кравців. А. Гарасевич і його поезія. Вступна стаття в кн. "Андрій Гарасевич, До вершин", НІ 1959, ст. 117-122.

ГАРАСЬКО, українізоване ім'я античного римського поета Горація в пародійному стилі Котляревського. Українізував його перший Петро Артемовський-Гулак, який перекладав, а радше переробляв Горацієві оди п. з. "Гараськові пісні". Як і Котляревський, Гулак теж перейменовував античних пер-

сонажів на українських і Горацієвого Деллія, якому Горацій присвятив свою оду, назвав Пархімом і скерував до нього перероблену оду: "Пархоми, в щасті не брикай, В нудзі — притьмом не лизь до неба; Свій розум май, Людей питай. Як не мудруй, а вмрети треба".

Гараськом називається також герої поеми Михайла Макаровського "Гарасько або Талан в неволі", але цей Гарасько не має нічого спільного з Горацієм, тільки поема написана в трагедійному стилі.

ГАРІН Хведір (9. 10. 1914 —), письменник; нар. на Литві в с. Шаулай в робітничій родині рос. походження. Вчився в Полтавській електромеханічній технічній школі, а потім у Київському університеті. Після закінчення другої світової війни, працював у Татарії, потім осів у Полтаві, де живе й досі. Вчився теж у Москві, де закінчив Вищі літературні курси в Літературному інституті ім. Горького (1958).

Писати почав — українською мовою — в 1937 р., писав вірші, поеми, нариси й статті. Оскромно вийшли його збірки поезій "Над Ворсклою" (1953), "Моя Полтавщина" (1960), "Вірний тобі" (1965), "Троянди й метал" (1967), "Подив" (1968), "Клич" (1971). Працює теж як перекладач і переклав деякі твори Райніса, Хетагурова, Церетелі, Джамбула. В 1944 р. видав у Казані збірку українських поетів у російському перекладі п. з. "Україна мстить".

Тематика його віршів партійна, критика закидує їм відсутність глибокого розкриття образу, конкретної картини події, недостатку своєрідности поетичних засобів, образного вислову думок, глибини почуттів схвильованости. Жододні,

байдуже зримовані рядки не дають естетичної приємності (В. Бойко).

Рец.: В. Бойко. Перша книга ["Над Ворсклою"], "Дніпро" ч. 3/1954/116; О. Моторний. Здатність дивуватися, "Прапор" ч. 7/1967/86; І. Наливайко. Любов і ніжність. "Прапор" 6/1969/87.

МІРА ГАРМАШ (автн. Дорошен-

ко - Василишин; рік нар. невід.), сучасна поетка на еміграції, родом зі Львова, з родини бібліографа й літературознавця Володимира Дорошенка. Гімназію кінчила у Львові, потім училася на медичному факультеті Мюнхенського університету. Переселившись до ЗСА в 1949 р., працювала в клінічній лабораторії, потім дослідною асистенткою в біохемічній лабораторії морської флотги та в лабораторії клітинної біофізики в Дослідному інституті Гаймана в Філадельфії.

Літературні зацікавлення виявляла ще в ранньому юнацтві, перший вірш написала на тринадцятому році життя, а друкуватись почала аж на 19-му році. Юнацької збірки не видала. Ширшу літературну активність розвинула в 60-х роках, з 1962 р. її вірші публікуються в журналах "Київ", "Крилаті", "Наше життя", "Самостійна Україна", "Визвольний шлях", "Веселка" та в деяких газетах (літературний додаток "Свободи"). Першу збірку поезій "Віднайдені роки" випустила в 1968 р. Збірка була нагороджена літературною премією на конкурсі ім. І. Франка в Чикаго (1970) й одержала прихильні відзиви в пресі як "щира й безпосередня рефлексійна лірика, надихана правдивою поезією серця й повита свіжими по-

етичними образами" (Гр. Лужницький). В невеликих розміром поезіях, скромних за формою сяють самоцвіти щирости, тепла й кмітливости, як на чистому джерельному дні...", а "її оспівування найкращого в нашому світі, нашої природи, її зворушлива ностальгія та невтрачений зв'язок з Україною — це тільки одна сторінка її оригінального таланту" (Оксана Керч).

Через чотири роки вийшла друга збірка, "Райдуга в пітьмі" (1972), яка була новим успіхом поетки і здобула прихильні, а то й захоплені оцінки, зокрема за "сильну й трепетну віру в остаточну перемогу України, за віру в свого правдивого Бога", за радість життя і тонкий смуток людської душі, яка знаходить замало братів і сестер на життєвій дорозі за океаном..." (Л. Полтава).

Наступного року поетка видала поему "Марія Льюїза" (1973 р.) про дівчину, що росла й виховувалася в Нью Йорку, але коли поїхала до Іспанії на студії, відчувала в ній щось дуже рідне й близьке, наче зов крові. Повернувшись до Н. Йорку, де її мати померла, довідалася з листа, що вона народилася в Іспанії. Поетка майстерно змалювала відчуття дівчини, яка цілком підсвідомо захоплювалася всім рідним, еспанським.

Окрім цих трьох книжечок, Міра Гармаш видала ще раніше книжечку для дітей "Журавлі".

Літ.: Гр. Лужницький. Нова поетична сила ["Віднайдені роки"], "Америка" ч. 118/1969/2; Оксана Керч. Міра Гармаш, Віднайдені роки. "Гомін України", ЛІМ, 5. 7. 1969; Л. Полтава. Перша збірка Міри Гармаш. "Визв. шлях" кн. ХІ/1969/26; Його ж. Віднайдення людського світу. "Свобода" ч. 12/1970/6; Його ж. Райдуга в пітьмі. "Визв. шлях" ч. 12/1972/1407; Лука Луців. Міра Гармаш. Райдуга

в п'ятмі. "Свобода" 12. 1. 1973; І. Пеленська. Поетичне слово Міри Гармаш. "Естафета" ч. 2/1973; Лу-ка Луців. Міра Гармаш, Марія Льюїза. "Свобода" 21. 9. 1973.

ГАРМОНІЯ (гр. гармонія — згід-ність у сполученні), узгіднена організація форм, кольорів, звуків та інших якостей в певну естетич-ну цілість з особливою увагою на відповідну узгідненість і допасова-ність складових частин одних з другими.

Принцип гармонії в своїй найсу-тєвішій інтенції був основним при-ципом у грецькій естетичній свідо-мості і в розвитку естетичної те-орії. Античні греки всюди шукали гармонії, перш за все в природі, бо гармонія була для них суттю й основою краси, тому вони й ці-кавилися питанням одности у мно-гості, оскільки всесвіт — явище складне, але у своїй складності згармонізоване. А що мистецтво для них було імітацією природи, то й для мистецтва засадниче зна-чення мала одність у многості, цебто узгіднене поєднання скла-дових елементів у цілості і в де-тялях між собою.

В античній філософії питання гар-монії перші поставили пітагорей-ці (учні Пітагора, 6-4 ст.), які ві-рили, що людська музика є іміта-цією музики сфер, цебто небесних тіл, що, розміщені в космічному просторі в пропорційній віддалі одні від одних, рухаються безна-станно в своєму напрямі й витво-рюють в етері звуки, а ті звуки разом творять могутні мелодії, цеб-то музику чи гармонію сфер. Для людського вуха ті звуки нечутні, бо вони безустанні і здаються тишею. З того факту, що небесні тіла (зорі, планети) творять в етері мелодії, вони зробили висновок, що гармо-нія сфер є вислідом числових про-порцій у всесвіті, а числа вони

вважали суттю буття і всесвітньо-го ладу.

На думку пітагорейців, анало-гічне явище помітно і в людській душі, де числові пропорції також творять музику, бо сама людська душа є гармонією, основою на числовому узгідненні. Тому душа така вражлива на гармонійні віб-рації і сприймає їх з приємністю. На цій основі розвинулася згодом теорія про вражливість душі на прекрасні явища, цебто на красу, і теорія процесу, з якого постають прекрасні речі, тобто мистецтво, якого суттю є краса.

Ця теорія гармонії пітагорейців знайшла відгомін у філософії Пла-тона й Аристотеля, в яких прин-цип гармонії знайшов ширше есте-тичне застосування у відповідних відношеннях між складовими час-тинами й цілістю мистецького тво-ру або одністю і многістю. Платон одначе більше цікавився поняттям краси, ніж мистецтва, і більше на-голошував простоту чистої одности (Бога), Аристотель натомість біль-ше цікавився мистецтвом і наголо-шував одність у многості. В Пла-тоновій системі думання принцип гармонії виступає як головний у питанні моралі й метафізики, а та-кож і в мистецтві, а в Аристотеля гармонія має своє джерело в по-єднанні контрастів (у Платона по-дібно сті елементів), цебто ко-льорів у малярстві і тонів у музи-ці, бо, на його думку, природа лю-бить контрасти й різnorodність і саме з них висновує гармонію. В цьому відношенні мистецтво наслі-дує природу і теж шукає гармонії в контрастах, а в гармонії вся кра-са мистецтва.

Лит.: К. Е. Gilbert, H. Kuhn. A History of Aesthetics (1954); B. Bosanquet. A History of Aesthetics (1957); J. G. Warry. Greek aesthetic Theory (1962); F. K. Bock. Das Gesetz der Harmonie das Urgeheimnis der Natur (1948).

“ГАРМОНІЯ або согласіє вѣри, сокраментов и церемоніей святое Восточное церкви с костелом римським” (Вільно, 1608, 58 арк.), один із полемічних творів відомого уніятського полеміста Іпатія Потія з 1608 р., в якому він полемізує з православними на тему тайни подружжя священників і критикує православний клир за “свавільство” — що висвячені попи женяться, деякі навіть по кілька разів, або беруть собі по кілька жінок. Так само, — каже він там, — “і ченці побісилися” й, покинувши клобук, жінок беруть. Він протиставить православній Церкві римську, де панує безженство, а Україна має великі клопоти збоку попівських жінок і дітей, що всі дідицим правом тягнуть до церковних маєтків. А наслідник, що служить Церкві, не має де часом і хліба заробити.

На Потієву “Гармонію” відповів Мелетій Смотрицький книжкою польською мовою п. з. “Антиграфе віленського друку” в 1608 р. (Див. Антиграфе).

Лит.: М. Возняк. ІУЛ т. 2/1921/223; К. Студинський. Полемічне письменство в р. 1608. ЗНТШ т. СІУ/1911/5-37; М. Грушевський. ІУЛ т. У/1960/399.

“ГАРТ” (1923-1925), спілка “пролетарських” письменників на Україні в 20-х роках, основана в січні 1923 р. з ініціативи Василя Еллана-Блакитного, що був одним із перших пролетарських агіт-поетів і організаторів большевицької літератури. В статуті спілки написано, що вона має на меті об’єднання пролетарських письменників України, котрі стремлять до створення єдиної інтернаціональної комуністичної літератури, користуючися українською мовою як знаряддям творчості, поширення комуністичної ідеології та переборювання

буржуазної міщанської власницької ідеології”. В основу своєї праці спілка кладе марксієвську ідеологію і програмові постулати комуністичної партії в культурній роботі.

Основниками Гарту були: В. Еллан-Блакитний, К. Гордієнко, М. Йогансен, В. Сосюра, а потім членами стали: І. Дніпровський, О. Довженко, О. Досвітній, Г. Коляда, В. Коряк, Г. Коцюба, І. Кулик, П. Лісовий, В. Поліщук, Я. Савченко, Ю. Смолич, М. Хвильовий та інші.

Як видно з постанов статуту, “Гарт” об’єднував письменників перш за все з-поміж робітництва, елементу національно несвідомого чи байдужого, а навіть українству ворожого, що легко приймав клясову концепцію організації суспільства і йшов за провідниками, які хотіли творити інтернаціональну пролетарську культуру.

Ідеологію “Гарту” виклав В. Еллан в кількох статтях: “Без маніфесту” (“Гарт”, альманах, 1924), “На передових позиціях” (“Вісті” 10. 7. 1924), “Новий письменник — нова література” (“Вісті” 12. 7. 1924). Він наголошував суспільно-виховну й перетворювальну роль літератури, яка отверто стоїть на послугах ком. партії (“буржуазна література стояла, за словами Леніна, на послугах буржуазного суспільства не явно, а скрито), отже тому має опрацювати сучасну робітничу тематику, має оспівувати “робітничий клас”, який має стати творцем нової революційної літератури. Одним із ударних гасел спілки було поборювання буржуазної літератури і боротьба з націоналізмом, з виявами національного духа в літературі та взагалі в культурі, оскільки той національний дух був і залишив-

ся головним ворогом комуністичної ідеології.

Сьогодні, після більше як півстолітньої боротьби з українським націоналізмом всіми засобами, не виключаючи й державно-поліційних, ком. партія стоїть ще далше позаду, ніж на початку своєї влади, бо знищити націоналізм і викоринити його не могла. Він виявився безмірно міцніший, хоч і цілковито безбройний, ніж штучно й насильно прищеплюваний псевдоінтернаціоналізм і пролетарський клясовізм. Але тоді проблема творення "пролетарської літератури", незалежно й окремо від існуючої понад тисячу років національної літератури, була головною проблемою "Гарту", який почав масово приймати в члени робітничу молодь із т. зв. "робкорів" (робітничих кореспондентів) і "робфаків" (робітничих факультетів), яка хотіла вступити в літературу, хоч не мала ніякої літературної підготовки, ні освіти. По містах і заводах творилися філії "Гарту", які приймали в члени кожного, хто вмів щось написати, і видавали членські квитки, що були рівнозначні з іменуванням на письменника.

Цей масовізм викликав спротив у певної частини членів, які творили основне творче ядро спілки. Вони й почали поборювати нездорове явище й вимагали від письменників відповідної освіти й літературної кваліфікації, окрім таланту.

В половині 1925 р. провід Спілки перебрала опозиція, яку очолював Хвильовий, що вже давніше створив був внутрі спілки окрему групу, "Урбіно", котра противилася масовій продукції письменників. Їх за це назвали противники "олімпійцями" й ворогами пролетарської літератури, а саме слово "ворог"

для партії означало предмет безоглядного знищення в зародку.

Після смерти Елланського, на початку грудня 1925 р., "Гарт" розвалився. Хвильовий із своїми прихильниками з "Гарту" заснував під кінець грудня того ж року (20. 12. 1925) нову організацію ВАПЛІТЕ, а решта гартованців створили пізніше, на початку 1927 р., разом з іншими виходцями з "Молодняка" та "Плугу", нову організацію ВУСПІ (див.). Канадська філія "Гарту", якої вождем був М. Ірчан, вдержалася аж до 1929 р.

Окрім внутрішньої опозиції, "Гарт" мав і зовнішню — збоку спілки селянських письменників "Плуг", під проводом Сергія Пилипенка, з якою вів перманентну війну за гегемонію в "пролетарській" літературі.

Спілка видала в 1924 р. "літературно-художній альманах пролетарських письменників" "Гарт".

"ГАРТ" (1924), "літературно-художній альманах пролетарських письменників", єдина публікація спілки "Гарт", в якій взяли участь члени, як К. Гордієнко, І. Дніпровський, В. Елланський, М. Йогансен, Г. Коляда, О. Копиленко, Г. Коцюба, А. Любченко, В. Поліщук, В. Сосюра, П. Тичина та М. Христовий.

В. Еллан(ський) помістив у ньому маніфест "Гарту" п. з. "Без маніфесту", в якому детально з'ясував літературно-політичну позицію "Гарту", оснований на марксо-ленінській ідеології. Він підкреслював непрофесійність спілки, але ознакою професіоналізму він уважав індивідуалізм, гонитву за славою, конкуренцію, що часто переходить, як він казав, "у собачу гризню з інтригами, склоками, продажністю, безпринципністю" і т. п. Перед "Гар-

том” він ставив завдання “оздоровити ту специфічну мистецьку атмосферу припливом нової, свіжої крові із тих шарів суспільства, для котрих громадська робота, класові завдання — на першому плані”. З тих причин він пропонував приймати в члени “Гарту” насамперед членів ком. партії — комсомольців і робітників від верстату, без огляду на їх мистецькі кваліфікації. Літературу він проголосив зброєю проти ворогів комунізму, знарядям до творення нового суспільства. Про відношення партії до мистецтва він писав, що згідно з короткою вказівкою партії, всі цінності мистецтва, надбані за старі часи, треба зробити доступними для мас, а з цього він зробив висновок, що нові мистецькі цінності мають творитися для широких робітничих і селянських мас, тому корисність, утилітаризм, мистецтво як засіб розвитку суспільної свідомості, поліпшення суспільного ладу є головною і єдиною ціллю нового мистецтва. А коли так, то мистецтво підпорядковане завданням загальної політики.

Альманах відкривався утопічною поемою М. Йогансена “Комуна”, а решту місця в альманаху зайняли вірші П. Тичини, В. Сосюра, І. Дніпровського, В. Поліщука, поема Г. Коляди, уривки з повісти К. Гордієнка, короткі новели В. Еллана, оповідання Г. Коцюби, О. Копиленка, А. Любченка, П. Христового, М. Хвильового, програмні статті В. Коряка (“Література минулого і Жовтень”) і статут спілки. Альманах прикрашений малюнками С. Довженка (портрети окремих поетів).

Лит.: В. Коряк. Літературна дискусія. В кн. “Шляхи розвитку української пролетарської літератури”. Х. 1928, ст. 7-30; А. Крижа-

нівський, А. Тростянецький. Літературне життя. ІУЛІ т. 6/1970/5-54; Ю. Смолич. Розповіді про неспокій немає кінця. “Вітчизна” 4/1972/93-122; М. Пригодій. Всесоюзна консолідація літератур; історико-літературний нарис, 1972.

“ГАРТ” (1927-1931), літературно-політичний журнал-місячник, орган ВУСПП, яка була своєрідним продовженням “Гарту”, оскільки її організували кол. вірні члени “Гарту”, що не пішли до Валпліте.

Головною настановою журналу було орієнтувати письменників на безпосередню участь і активне відображення сучасності (Ю. Смолич), тому в ньому друкувалися головні такі твори, які відповідали цим вимогам, а такими були: повість К. Гордієнка “Славгород”, Ю. Шовкопляса “Весна над морем”, Н. Забіли “Тракторбуд”, Ю. Зорі “Депо”, І. Кириленка “Перешихтовка”. Новели й оповідання надрукували там О. Кундзіч, В. Кузьмич, Л. Скрипник, П. Козланюк, М. Козоріс, С. Жигалко. В драмі працювали І. Микитенко та Л. Первомайський, а поезії друкували І. Кулик, В. Сосюра, В. Свідзінський, О. Влизько, Л. Первомайський.

На зовнішньому відтинку журнал запекло воював з Валпліте й гостро критикував ідеї Хвильового з позицій російського націонал-комунізму.

Про художню політику ВУСПП писав в журналі М. Доленго та В. Коваленко, а про керівництво партії літературним процесом І. Кулик. Ідейні засади Валпліте й “Авангарду” та “Нової генерації” критикували В. Коряк, Я. Савченко, С. Щупак, І. Кулик та В. Коваленко, які одночасно пропагували пролетарський реалізм як творчий метод.

Журнал існував, доки існувала ВУСПП, до травня 1932 р.

ГАСКО Мечислав (27. 1. 1907 —),

письменник, поет і перекладач, з міста Луцька на Волині. Закінчивши семирічну школу, належав до комуністичної організації і був арештований, а по звільненні перейшов

на сов. Україну. Там учився в Інституті народного господарства в Харкові, а потім був аспірантом “червоної професури” (1930-1934). Належав до літ. організації “Західна Україна” і до ВУСПШ-у.

Писати почав з 1926 р. й друкувався в періодичній пресі. Писав вірші, оповідання, нариси й статті. Оремо видав дві збірки поезій: “Обабіч кордону” (1930) і “Шлю вам свій привіт” (1931), а також поему “Над аеродромом” (1931). Писав теж рецензії на книги про кіно й перекладав з німецької та польської мов. В 1934 р. був репресований, а в 1956 реабілітований. В 1958 р. вийшла реабілітаційна збірка “Поезії” (104 ст.) із статтею П. Усенка, а в 1967 р. вийшла нова збірка поезій “Ланки життя”. В усій своїй творчості був лояльний до партії і партійної літератури, оспівував дружбу народів (комуністичних) та інтернаціональну солідарність пролетаріату, прославляв Леніна і захоплювався советським життям. В останніх часах почав цікавитися питанням Шевченкознавства і в 1970 р. видав книжку “Про що розповідають малюнки Тараса Шевченка”, “Шевченкові етюди” (228 ст.). Перед тим ці етюди друкувалися на сторінках журналів.

Літ.: М. Доленго. М. Гаско. Обабіч кордону. “Гарт” 6/1930/183-186; М. Шеремет. М. Гаско. Обабіч кордону. “Молодняк” 8/1930/103-4; М. Марфієвич. Щире слово [“Поезії”], “Літ. газета” 2. 6.1959/

3; М. Доленго. На шляху невпинних шукань [“Поезії”], “Прапор” 11/1959/108-110; М. Слов’янова. Заповітна тема [“Ланки життя”] Літ. Україна 66/1968/3.

ГЕЙ, вигук, спонукувальне слово, вживається часто при звертанні або заклику, нпр., “Гей, Музо, панночко цютлива!”, також виражує піднесення або захоплення — “Гей, степи, поля розкішні!” Часто вживається в народній поезії, нпр., в думках — “То Хведор бездольний, безродний, “Гей, та промовляє словами”, “Понад Дніпром Славутою, Гей, та козаків стрічає”, “Гей, обізветься пан Хмельницький”. Зрідка зустрічається і в художній літературі, нпр., в сучасній поезії:

Гей, чи став я співзвучний з тобою
Сурмовий, голосистий мій дню?!
Гей, чи я твою честь бороню,
Чи знаю на-гора із забою
Антрацит, а не пил порохню.

(Микола Романенко)

ГЕЙ Василь (1944 —), молодий вітчизняний поет, родом з Волині (з с. Заболоття). Скінчивши середню школу, був учителем математики в середній (восьмирічній) школі, потому був бібліотекарем і вчився заочно в Київському технічно - поліграфічному інституті. Після того працював редактором районної газети в м. Любомлі. Першу збірку віршів “Закон вірності” видав у 1973 р. Вірші показують талановитого поета і ніяк не початківця, навіть з певним ухилом до драчівського модернізму, але вони насякнені “активним світосприйманням” і прославляють “красу радянського життя”. Хоч у збірці є й поезії, в яких немає “художнього відображення” реального життя, та все таки автор не почувався вільним поетом, тіль-

ки спадкоємцем свого батька, цебто старшого покоління, яке воювало не за свою, а за чужу справу.

Рец.: П. Осадчук. Можливості першого кроку ["Закон вірності"], "Дніпро" 7/1974/152-5.

ГЕИНЧ Кароль Август (1810 — ?), польсько-український письменник-драматист, поляк з походження. Нар. в м. Житомирі, цікавився театром і написав декілька польських і українських п'єс. В польських змальовував сатирично польську шляхту Правобережної України. Популяризував також п'єси українських письменників на сцені польських театрів. В своїх кращих п'єсах продовжував традиції Котляревського, Квітки, працював для зміцнення польсько-українських культурних зв'язків. Особливої слави набула собі його віршована комедія "Молодь тогочасна", в якій висмівав молодих "балагулів", цебто молодь, що носила вуся й бороди, як у наші часи, та, певно, й довге волосся. Наслідок тієї комедії мав бути такий, як свідчить один польський учений, що висміяні "балагули" постригли й поголили волосся і надіслали їх авторові п'єси.

В 1840 р. написав одну з кращих своїх п'єс українською мовою (польським письмом) "Повернення запорожців з Трапезунду", яка йшла на сцені тогочасних театрів Волині. Про неї написав статтю дослідник українського театру М. Марковський ("Україна", Київ, ч. 5/1926).

Літ.: П. Лобас. Забутий драматург. З блокнота літературного слідопити. "Літ. Україна" 69/1970/4.

ГЕКСАМЕТЕР (гр. гекс — шість, метрон — міра), античний віршовий розмір, вживаний головно в героїчній поезії, як Гомерова "Іліада", "Одисея", Вергілієва "Енеїда"

та багато інших творів. Складається з шістьох дактилічних стоп (- х х), в яких перший склад був довгий, а два дальші короткі, разом три склади, чотири мори, бо довгий стояв за дві мори. Остання стопа здебільша неповна, цебто втята (каталектична) або хореїчна, цезура ділила рядок на два піврядки після третього довгого складу і звичайно переривала стопу в половині, так що два короткі склади належать до другого піврядка, а не раз то й зникають або лишається тільки один. Ось перший рядок з Іліади: "Менін аейде теа Пелеіадо Аххілеос (довгі склади тут надруковані товстим друком). Тут перший піврядок каталектичний, друга частина третьої стопи втята на одну мору і після неї йде знову довгий склад четвертої стопи. Тут могли бути ще й інші комбінації. В середньовічних гексаметрах обидва піврядки часом римувалися, але гексаметер не мав римування. В кожній стопі два короткі склади можна було заступити одним довгим, і так поставав спондей (два склади довгі).

В сучасній поезії гексаметер має тонічний характер, бо довгі й короткі склади, яких у сучасних європейських мовах немає, заступлені наголошеними й ненаголошеними. Тонічний гексаметер постав із наслідування античного, тому він від нього нічим іншим, крім наголосу, не різнився, бо стопа має так само три дактилічні стопи, в яких перший склад наголошений. Часом буває, що перша стопа неповна або має один склад зайвий. Це так зв. анакруза (див.), якою нераз користувалася Леся Українка. Часом деякі дактилі заступлені хореями і тоді постає дактильно-хорейний вірш.

Тонічний гексаметер появився наперед в англійській поезії, а потім у німецькій, де цим розміром почав писати Ф. Г. Кльопшток, що написав велику поему про Христа “Месія” (1748), за ним пішов потім Гете (“Герман і Доротея”) та інші поети. Згодом тонічний гексаметер з’явився і в слов’янській поезії, наперед, мабуть, у російській, а потім в українській. Один з перших українських гексаметристів був Костянтин Думитрашко, що написав цим розміром поему “Жабомишодраківка” (про війну мишей із жабами), яка є переспівом античної пародії “Ватрахоміомахія” в стилі “Енеїди” Котляревського. Ось рядок з неї: “Хоти, козаче, відкіль ти прибіг і якого ти роду? Правду скажи мені всю і мене не мороч ти брехнею” (наголошені склади чорні).

Гомерову “Гляяду” й “Одисею” перекладали тонічним гексаметром П. Ніщинський, О. Навроцький, “Одисею” Ст. Руданський. Гексаметром писали теж І. Франко, В. Самійленко, Леся Українка, потім М. Рильський, П. Тичина, С. Гординський та інші. В українському гексаметрі дактилічна стопа часто замінюється хорейною, а деколи третій склад буває втятий (каталектичний). Особливістю українського гексаметра є анакруза, цебто зайвий склад на початку рядка (В. Ковалевський).

Б. Тен. Нотатки про ритміку гексаметра. “Мовознавство” 4/1967/54.

ГЕКСАСТИХ (гр. гекс — шість, стихон — вірш), шестивірш, цебто строфа з шістьох рядків, інакше — сестина. Має звичайно три рими: аабвбб, аббаав, аабавв. Нижче сестина М. Вороного (“Соловейко”):
Розвився пишно мій садок, (а)
Рясна черемха і бузок, (а)

І яблуневий цвіт (б)
В своїм убранні молодім, (в)
Блищать на сонці золотім (в)
І шлють йому привіт. (б)

ГЕЛЬФАНДБАЙН Григорій (11. 5. 1908 —), літературний і театральний критик. Нар. в м. Херсоні в робітничій родині. По закінченні середньої школи, вчився в Харківському ІНО. З 1927 р. почав виступати з літературно-критичними статтями, з яких перша появилася в журналі “Молодняк” про поета Василя Мисика. Потім писав про Тереня Масенка, Леоніда Первомайського, Олександра Корнійчука, Юрія Яновського й інших. В 1936 р. видав книгу “Молода поезія”, в якій обговорив творчість Ігора Муратова, Миколи Нагнибіді та Івана Виргана. В 1963 р. видав свою збірку статей “Життя народу — життя літератури”. В пізній книзі, “Генерал і адютант”, що вийшла в 1966 р., пише про письменників, зв’язаних з Харковом, між ними й про М. Горького, В. Маяковського, М. Островського, В. Блакитного, В. Сосюру, М. Рильського, О. Вишню та Ю. Яновського. Російською мовою написав есей “Маяковський в Харкове” (1963). З інших його писань слід згадати декілька біографічних нарисів про українських акторів, Д. Антоновича, І. Маряненка, А. Смереку (1948). Окрім того, писав і рецензії на театральні вистави, редагував і впорядкував збірник “Револьюційні письменники Іспанії” (1937) та “Антирелігійний художній збірник” (1938). Писав теж передмови та вступні статті до видань творів сучасних підсов. письменників. Як літературний критик, стояв і стоїть на позиціях соц. реалізму й до літератури підходить “із зброєю марксо-ленінської есте-

тики”, а давніше, в 20-х роках, писав із позицій “вulgарного соціологізму” як тепер кажуть.

Літ.: А. Соколов. Його любов — поезія. “Літ. Україна” 39/1968/3; О. Килимник та ін. “Письменники Рад. України”; бібліографічний довідник, 1970, ст. 84.

ГЕМІСТИХ (гр. гемі — пів, стіхон — вірш), досл. піввірш, половина віршового рядка, поділеного цезурою на два піввірші, лівий перед цезурою і правий після цезури. Перший піввірш, незалежно від закінчення цілого рядка може бути втятий (каталектичний), або “нарощений” (гіперкаталектичний) на один чи й два склади, що до розміру не належать. Ось строфа (Вороного) із збільшеними на один склад піввіршами (“В сяйві мрій”): Наголошений склад х.

Ворожі сили (— х, — х, —)
Життя земного (— х, — х, —)
Не загасили сяйва мрій.
Не загасили (— х, — х, —)
Чуття святого (— х, — х, —)
В душі закоханий моїй.

Тут два перші рядки і четвертий з п'ятих — піввірші, по дві ямбічні стопи з одним “нарощеним” складом (гіперкаталектичним), а третій і шостий рядки, по чотири ямби — повні, цебто акаталектичні (не втяті й не нарощені).

Цей вірш одначе можна розглядати інакше — як λογαεδичний, в якому хорейчні стопи чергуються з амфібрахічними, нпр.:

Ворожі сили (— х —, х —)
Життя земного (— х —, х —)

Натомість третій піввірш складений з пірихія (перші 2 склади ненаголошені) і амфібраха: (— —, х —). Четвертий піввірш подібний до першого й другого (ямб і амфібрах).

Третій і шостий рядки одначе показують, що розмір цього вірша (строфи) — чотиристоповий ямб.

ГЕНДЕКАСИЛАБІК (гр. гендека — одинадцять, сіллябе — склад), одинадцятискладник, цебто рядок з одинадцяти складів, частий у грецькій і латинській античній поезії, стандартний розмір італійської поезії. Писали ним, м. ін., античні римські поети, Катуль і Марціал. Термін відноситься до клясичного пентаметра, в якому перша й остання стопа спондеїчна, друга дактилічна, третя й четверта хорейчна.

В українській поезії 11-складник можна знайти в поезії Шевченка, де він чергується з 12-тискладником.

Така її доля... О, Воже мій милий!
За що ти караш її молоду?
За те, що так щиро вона полюбила
Козацькі очі? Прости сироту!

Цей вірш написаний силабічною системою, перший і третій рядки в цій строфі мають по 12 складів, а другий і четвертий по одинадцять. Виразна цезура після шостою складу і послідовно наголос на передостанньому в непарних і на останньому в парних рядках свідчать, що це типовий олександрійський вірш, гексаметер з каталектичними парними. На думку Рильського, це улюблені Шевченкові силабічні розміри пов'язані в чотирирядкові строфи з римуванням абаб (пор. І. Кошелівець, Нариси... ст. 36). В силаботонічному віршуванням гендекасилабик, це або гіперкаталектичний ямбічний пентаметр (з одним зайвим складом на кінці), або каталектичний шестистоповий ямб (без останнього складу). Прикладів в українській поезії чимало. Ось рядки Гординського (“Лук і ліра”):

Що вибереш? — спитав мене
Аполло, —
Ось ліра злострунна, осьде лук;

Це гіперкаталектичний п'яти-
стопний ямб, в першому рядку, а
в другому — повний ямбічний
п'ятистопник (10 складів).

ГЕНДИЯДА (гр. ген-діа-дуоін —
одне двома), реторична фігура в
античному й бароковому стилі,
означає висловлення одного понят-
тя чи змісту двома словами, зви-
чайно, іменниками, з яких один
має атрибутивну вартість і може
бути заступлений прикметником,
нпр., лат. "патеріс лібамус ет
авро" — "з чаші п'ємо і золота",
зам. "з золотої чаші", або "змага-
лися з вогнем і серцем", зам. "з
гарячим серцем". Тут зміст відок-
ремлюється у усамостійнюється.

ГЕНІЙ (лат. геніус — дух, гр.
даймон, потім демон), дух, зви-
чайно, добрий дух. Сократ, нпр., ві-
рив, що ним керує добрий дух
(евдаймон). Часто ще й тепер го-
ворять про доброго і злого генія.
Коли християнство стало в Римі
офіційною релігією, геній означав
злого духа, диявола, пізніше геній
означав те саме, що лат інге-
нію м, цебто талант, але його дії
перенесли з зовнішнього у внутріш-
ній світ людини. В 16 ст. геній
означав в англійській літературі
вроджений талант, а романтики ге-
нієм називали вищий ступінь та-
ланту.

В українському світі геній розу-
міють в романтичному дусі, навіть
більше, як вершок талановистости
і найвищого натхнення. Матеріа-
лісти й раціоналісти не вірять у
надприродного генія, хоч слово ге-
ніальний у їх літературі вживаєть-
ся дуже часто. Вони вірять, що ге-
ніальним письменником чи мистцем

можна стати без Вожого втручан-
ня, тільки практичною працею і
вправами. Старинні одначе вірили,
що людина не може бути велика
без Вожого натхнення (інспірації).
Аристотель, щоправда, не вірив у
натхнення як джерело поетової си-
ли, але давніші греки, як Гомер,
Гесіод, Піндар, Теокрит звертали-
ся до богів своїх і просили нахнен-
ня. Сюрреалісти вірять, що інспі-
рація постає з обсервації своїх
власних придумуваних прагнень,
але вони також перекреслюють
об'єктивний чинник — обсервацію
конфліктів в суспільстві і соціаль-
них та політичних умовин, проти
яких поет бунтує.

ГЕОНІМ (гр. ге — земля, оніма
— ім'я), приbrane ім'я чи псев-
донім, який є географічною наз-
вою (назвою землі), або утворе-
ний з неї, нпр., геонім **Галичанин**
був псевдонімом М. Драгоманова,
А. Петрушевича, Я. Головацького
та інших авторів, **Галичанкою** на-
зивала себе Ірина Стасів, Ірина
Пеленська, Олена Кисілевська, ге-
онімом **Українець** підписувалися:
П. Грабовський, В. Дорошенко, М.
Драгоманов, О. Кониський, К. Ми-
хальчук, О. Русов, геонім **Уманець**
був псевдонімом М. Комарова й
М. Фітільова-Хвильового, Л. Гре-
бінка підписувався часом геонімом
Пирятинець, а О. Барвінський вжи-
вав геонім **Подоланин**. Деякі авто-
ри поєднували хресне ім'я з геоні-
мом, нпр., **Іван з-під Кіцмана** —
Сидір Воробкевич, **Наталь з-над**
Сячу — А. Вахнянин, **Никола з**
Николаєва — Микола Устиянович.

ГЕОРГІЙ, зв. **Гарматол** (гр. гамар-
толос — грішний) або **Грішник**, ві-
зантійський монах, літописець з 9
ст., автор "Хроніки світової істо-
рії", якою користувався руський
літописець Нестор та й інші, пізні-

ші літописці. "Хроніка" Гамартола складається з чотирьох частин, в першій автор оповідає про часи від Адама до смерті Олександра Македонського, в другій викладає історію жидів (євреїв), третя присвячена історії Риму, а четверта історії Візантії. Про використання цієї Хроніки Нестором пише рос. дослідник Строев і подає тексти сімох уривків з неї, а інший дослідник, В. Истрин, пише про переклад "Хроніки" церковнослов'янською мовою (П. А. Лавров думав, що "Хроніка" була перекладена не з грецького оригіналу, а з південнослов'янського перекладу). "Хроніка" відома була в Русі-Україні в доповненому виді з 13-14 ст.

"Хроніка" Гамартола — твір не так науковий, як радше хрестоматійний, в ній багато матеріалу для читання — цікаві оповідання на історичні теми з різних джерел — з Біблії, з творів ООЦеркви, з апокрифів, з античної мітології й фолкльору тощо. Вона була джерелом не тільки Несторового літопису, але й інших, Галицько-Волинського й Толкової Палей (13 ст.). Доповнення "Хроніки" Гамартола доведене до 948 р.

Літ.: П. Строев. О византийском источнике Нестора. "Труды летоп. общ. ист. и древн. рос. ч. IУ/кн. 1/1828/167-?"; А. Шахматов. "Повесть временных лет" и ее источники. ТОДРЛ т. IУ/1940/9-150; В. Истрин. Хроника Георгия Амартола в славянорусском переводе и связанные с нею памятники. ЖМ-НП, новая серия, ч. ІХІХ, май, 1917, 1-25.

Бібліографія: "Українські письменники", біо-бібліогр. словник, т. 1/1960/662-5.

ГЕОРГІКИ (гр. ге — земля, ергон — праця), в античній поезії жанр повчальної поезії, якої цілком було прославляти хліборобське життя й заохочувати до хліборобства. То

була, отже, утилітарна поезія з виховними інтенціями, проте в ній було багато поезії — гарні описи явищ природи з відступами в мітологію й фолкльор, філософські рефлексії, які підсувала тема тощо. Таким чином георгіки вийшли далеко поза практичну ціль і стали справжньою поезією, але тільки завдяки тому, що їх автори були великими поетами з обдарування природного.

Георгіки перший писав Гесіод ще в 750-х роках перед Хр., потім писали їх римські поети Люкрецій та Овідій, але найкращі георгіки залишив римський поет Вергілій, автор "Енеїди". Він написав чотири книги георгік, в яких оспівав хліборобство, садівництво, скотарство й пасічництво. На думку дослідників, Вергілій хотів прислужитися цісареві Августові, за якого в країні настав спокій, щоб заохотити селян вернутися до хліборобства, занедбаного в неспокійних часах.

ГЕПЕНД (англ. гепті — щасливий, енд — кінець), щасливе закінчення повісти, драми, фільму, коли герой чи герої після різних пригод і нещастя, невдач і клопотів та важких переживань виходять ціло й щасливо, перемігши всякі перешкоди, доходять щасливо до своєї мети. Гепенд прикметний головню американській літературі, але не виключно, сучасний читач не любить трагедії й трагічності, зокрема в фільмі й романі, які є його головною "духовою поживою".

ГЕПТАМЕТЕР (гр. гепта — сім, метрон — міра), віршовий розмір з сімох ямбічних стоп, відомий в грецькій і латинській поезії. Поділений на дві частини, став баладним розміром.

В українській поезії трапляється не часто. Ось строфа гептаметра в Антонича:

Мужчини в сірих пальтах тонуть
в синяві провулка
І тінь замазує панни, мов образи
затерті
Як віко скриню, ніч прикрила
муравлисько міста
В долинах забуття ростуть гіркі
мигдалі сну
(“Концерт з Меркурія”)

Цезура ділить рядки після четвертої стопи або таки на четвертій стопі, розриваючи її на двох, так що в лівому піввірші один склад довший, а в правому ямб міняється на хорей. Але коли рядок брати без цезури, то він має сім правильних гіперкатаlecticних ямбів.

ГЕПТАСТИХ (гр. гепта — сім, стихон — вірш), семивірш, строфа з семи рядків, з-лат. септима. В українській поезії трапляється не часто. Ось приклад у Тичини:

Я ж не винен, що Андже́ла (а)
то сіпне мене, то корзне, (б)
то нагрузне: Лі — (в)
то злякає: Ко — (г)
Андже́ліко, Андже́ліко, (г)
хіба ж можна несерйозно? (б)
Можна отако? (г)

Римування вказує, що це семи-вірш, другий рядок римується з шостим, четвертий із п'ятим і сьомим. Перший і третій рядки не мають пари. Гептастих можна ще знайти в Франка (“Семпер тіро”), в Лесі Українки (“На вічну пам'ять листочкові”, М. Рильського (“Любов”), а Ю. Липа поєднує семивірш із дев'ятивіршем, як Шевченко із п'яти-і шестивіршем.

ГЕРАЛЬДИЧНА ПОЕЗІЯ, вірші на похвалу шляхетських гербів ви-

значних і заслужених родин на Україні. Автори, вихвалюючи герби, прославляли їх власників, підносили їх заслуги для батьківщини і Православної Церкви. Перший відомий в українській літературі геральдичний вірш написав острозький дяч Герасим Смотрицький на герб князя Костянтина Острозького і надрукував його в Острозькій біблій в 1581 р. То був не тільки перший геральдичний вірш, але взагалі перший вірш в історії української літератури, яким і почалася українська віршова література і перше відродження української літератури. Інший гербовий вірш, міста Львова, надрукований був у греко-слов'янській граматиці Арсенія Еласонського “Адельфотес”, що вийшла друком у Львівській братській друкарні в 1591 р. Там зображений герб Львова і восьмирядковий нерівноскладний вірш, який був надрукований уже раніше, в іншому варіанті, в панегірику на похвалу митрополита Рогози, який відвідав Львів. Вірш прославляє город Лева та його герб і заохочує “многоплеменний руский народ мужатися в боротьбі” проти національного поневолення (Польщею). Подібний вірш на герб Львова, але менший розміром, чотирирядковий, вміщений у збірнику “Иже в святых отца нашего Иоанна Златоустаго. Вестьда избранныя о воспитании чад” (1609). Автор підкреслює провідну роль міста, яке “над всі міста в князстві руском продкує”.

На герб підканцлера Литовського князівства Льва Сапіги надрукував вірша (епіграму) в “Статути” з 1588 р. Андрій Римша, відомий віршар, який оспівує “цноти и розтропу й мужскую смілость Сапігів та описує їх герб. Той самий автор написав вірш на герб Федора Скумина, який служив “от-

чизнѣ милой, трафлячи недруга по шию отилой". Вірш надрукований в віленському "Апостолі" з 1591 р.

На герб Саліги написав епіграму інший поет, Леонтій Мамонич, друкар віленьської друкарні, і надрукував у книзі "Тріюдь цвѣтная" (1609). Автор славить канцлера "за набоженство, рицарскую мужност, розтропност в порадах, справедливост у судех".

Невідомий автор написав вірша на двоякін клейноти Огіньських і Воловичів і надрукував в "Свангелії учительном" в 1616 р., а Кирило Транквіліон Ставровецький надрукував одну епіграму на герб О. Пузуні і другу на герб Лаврентія Древинського в кн. "Зерцало богословія" (1618). Там він підносить заслуги шляхтичів, підкреслюючи, що "вѣра с побожностью и цнота важнѣшая анѣжели скарби злота".

Думку, що гербу не дають, як казав Римша, "в дому сидящому, Але з татарми в полю часто гулящому" висловив невідомий автор у вірші на герб Острозького в "Октаиху Іоанна Дамаскина" (1604), в якому підкреслює, що головне для воїна захищати свою країну і нарід.

Кілька гербових віршів написав і Тарасій Земка, учитель Львівської, а потім Київської братської школи і керівник Києво-Печерської друкарні, а саме, на герб Костянтина Долмата за добродійства в книгодрукарських справах, і "на старожитний клейнот их милостей панов Балабанов", а також на герб Захарії Копистенського, якого прославляє за освітню діяльність, два вірші на герб Петра Могили, в яких славить митрополита за видання книг та за "набоженство". Ці вірші надруковані в різних книгах,

як "Бесѣди Іоанна Златоустаго...", "Лексикон Памва Беринди" в кн. "Постная тріюдь" і в кн. "Літургіаріон".

Пізніше студенти писали гербові вірші, а це видно з того, що в віршах з'являються елементи шкільної науки, нпр., з античної мітології та складні означення, наслідки чи вияви освіти й науки віршування. Вони одначе збереглися лише в кількох примірниках.

В другій половині 17 ст. геральдичні вірші пережилися, а збереглися ще панегірики, що прославляли не так герби, як самих визначних людей свого часу.

Літ.: Історія української літератури АН, т. 1. Давня література. К. 1967, ст. 294-330; Історія української літератури КДПІ. Давня література. К. 1969, ст. 191-196; М. Возняк. Історія української літератури, т. 2, 1921.

ГЕРАСИМЕНКО Кость (11. 5. 1907 — 27. 9. 1942), поет і драматист; нар. в с. Приходьках на Полтавщині в родині сільського учителя. Вчився на педагогічних курсах в Пирятині, потім учителював на Донбасі (1927-29), а відбувши військову службу, переїхав у 1935 р. до Києва й працював у кінофабриці. В 1939 р. пішов на війну, брав участь у "визвольному поході" на Західну Україну, а потім працював у фронтових газетах "Знамя рідни", "Звезда советов", воював проти німців на Кавказькому фронті, де й був важко поранений і помер у шпиталі від ран у 1942 р.

Писати почав в 1925 р. в часі навчання в педагогічному технікумі в Пирятині. Перший вірш "Спомин" був надрукований в окружній газеті "Правда Прилуччини" (28. 5. 1925), потім його вірші друкувалися по різних газетах і журналах. Перша збірка віршів, "Зріст", вийшла в 1933 р. (50 ст.),

а потім вийшли ще такі збірки: "Вересень" (1935), "Пам'ять" (1938), "Дорога" (1939) і "Портрет" (1941). Написав також п'єсу "При битій дорозі", за мотивами Шевченкової "Катерини", і текст (лібретто) до опери М. Вериківського "Наймичка", на основі Шевченкової однойменної поеми, а потім ще драматичну поему "Легенда" (1941). По смертю вийшли книжки: "Вибране" (1946, 96), "Поезії" (1950, 182), знову "Вибране" (1955, 324) і знову "Поезії" (1966). Пишав теж роздуми про поезію, її "епічний різновид" та рецензії на твори інших поетів. Перекладав українською мовою М. Некрасова й В. Маяковського.

Тематика його віршів різнородна, але перш за все партійна — громадянська війна, клясова боротьба, відродження Донбасу та про "простих радянських людей", як і про деяких письменників та їх героїв. Чимало віршів присвятив жінкам ("радянським"), образ жінки виступає в багатьох поезіях. Віршової техніки вчився в Маяковського, чимало віршів написав верлібром ("Наречена", "Хуртовина", "Корній", "Учителька", "Смерть Степаниди Степанівни", "Оповідання про пісню", "В березні" та ін.).

В драмі "При битій дорозі" змальовує Шевченкову Катерину, яка несе своє горе "по битій дорозі" з вірою й надією, що любов перемаже горе, але помилилась і зневірилась. Про Шевченка написав кілька віршів ("На могилі поета", "З фронтового блок-нота"), підкреслюючи, що, мовляв, кожен з нас мав і має священну волю, для якої страждав Тарас, але для нього "Минули чорні страдні дні", а його пісні живуть в "країні вільній і великій".

Літ.: Ю. Кобилянський. Поет-воїн. "Передмова в кн. "Вибране",

1946, ст. 3-4 М. Талаласвський. Поет молодості. ["Вибране"], "Дніпро" 2/1947/111; Ст. Крижанівський. Незабутні. "Вітчизна" 6/1952/168-70; М. Савченко. Поет-воїн. "Вітчизна" 9/1962/157-163; М. Рильський. Кость Герасименко. В своїй кн. "Наша кровна справа", 1966, ст. 5-12.

Бібліогр.: "Українські письменники"; біо-бібліографічний словник, т. ІУ/1965/282-4.

ГЕРАСИМЕНКО Юрій (20. 10. 1927 —), поет і прозаїк, народився в Харкові в родині службовця, вчився в Харківському університеті на філології, потім учив української мови й літератури в сільській середній школі.

Писати й друкуватись почав у 1944 р., писав головню поезії, а часом і вірші для дітей. Перший вірш був надрукований у 1944 р. в газеті "Зірка", потім друкувався в різних періодиках. Видав дев'ять збірок: "Повноліття" (1952), "Напровесні" (1955), "Круті дороги" (1957), "Людина на шляху" (1958), "Моїм однодумцям" (1959), "Ми однолюби" (1960), "Подих бурі" (1961), "Тарасова зоря" (поезії про дуже похмурі можливості реально-1962), "Іменем любові" (1963), "Ясениця" (1964) і "Лірика" (1967).

В 1960-х роках почав писати прозою і в 1964 р. видав фантастичну повість "Коли вмирає Безсмертний", в якій висміває "капіталістичну державу блаженного спокою", де не буває заворушень, тільки вічно сяє сонце. Він пише про дуже понурі можливості реального, невигаданого буття капіталістичних країн та про його відлуння в свідомості якоїсь частини совєтської молоді. Описує біопедагогічний комбінат фашизованої країни, де діти належать державі і виховуються на основі біопедагогіки, без батька-матері, а щоб у дітей не розвивалася хвороба червоної

крови, їх тримають постійно в при- смерку, гіпнопедична апаратура прочищує їх мозки. Далі він пи- ше, що капіталістичний світ нама- гається створити абсолютизованого міщанина, якого не цікавить ніщо, крім життєвих благ, а такі не бун- туються, не протестують і бояться смерті, тупо йдуть на смерть, ко- ли їм кажуть.

Звідки автор узяв такі відомості про капіталістичний світ, невідомо, але можливо, що він під виду- маним буттям Заходу хотів відоб- разити, маскуючись фантастичністю, реальний комуно-більшевиць- кий світ, в якому справді все те відбувалося, а дещо й далі відбу- вається справді так, як він зма- льовує у повісті як щось фанта- стичне й неймовірне.

Літ.: В. Кочевський. На крутих дорогах, "Літ. газета" 18. 4. 1958/3; Ю. Петров. З почуттям сучасності ["Моїм однодумцям"], "Дніпро" 9/ 1960/158; В. Брюгген. Температу- ра вірша ["Ми однолюби"], "Літ. газета" 92/1961/2; М. Данкієв. У площині гіперболи ["Коли вмирає Безсмертний"], "Літ. Україна" 77/ 1965/3-4; О. Юрченко. Фантастика і прокція в сучасність "Прапор" 8/1966/76; М. Колесников. Фанта- стично й реальна" ["Кожен побачить сонце"], "Літ. Україна" 14/ 1967/3.

ГЕРАСИМЧУК Дмитро (12. 9. 1942 —), письменник і журналіст родом з Буковини, нар. в с. Кози- рянах Чернівецької області в се- лянській родині. Вчився журналі- стики у Львівському університеті. Працює тепер у Львівській пресі. Писати почав у 1964 р. й друкуєть- ся в періодиках ("Дніпро", "Жов- тень", "Вітчизна"). Окремо видав збірку оповідань "Снять квітами зорі" (1967) і першу повість "Да- на" (1967) та збірку "малі повісті" "Тепле літо" (1973).

В своїх оповіданнях чи, як він їх називає, новелах, він виявив уміння добре організувати сюжет і малювати цікаві характери. Те- матика його повістей і оповідань буковинська, "справляє гарне вра- ження і свідчить про те, що мо- лодий автор має підстави худож- ньо осмислювати ширший життє- вий матеріал, багатий на розмаїті соціальні й психологічні проблеми" (Л. Сенік). Ідеологічно він стоїть на основах соц. реалізму і це йому стоїть на перешкоді в розвитку його таланту.

Літ.: В. Яворівський. Знайдене і втрачене ["Снять квітами зорі"], "Жовтень" 6/1968/136-140; Р. Іва- ничук. В пошуках золотої троянди ["Снять квітами зорі"], "Літ. Ук- раїна" 62/1967/2; Л. Сенік. Доро- гами молодості ["Снять квітами зорі"], "Вітчизна" 12/1967/195; М. Нечипоренко. Невикористані можли- вості, "Літ. Україна" 45/1973/3.

ГЕРМЕНЕВТИКА (гр. герменейн — толкувати), наука про правиль- не толкування якогось твору, ус- тійнення його справжнього значен- ня і правильного розуміння його змісту. Давніше цим терміном на- зивали толкування біблійних тек- стів, цебто вживали його в значен- ні науки про устійнення первісно- го тексту літературних пам'яток, що збереглися в частинному або попсованому виді, незрозумілого без коментарів. Потім називали ним також пояснення всяких тво- рів, отже й пояснювальні видання давніх творів чи збірних видань з поясненнями, примітками, варіан- тами й різночитаннями окремих тво- рів. В тому значенні герменевтика є засадою філологічної методи лі- тературної критики. В новіших ча- сах термін має в літературознав- стві ширше значення — об'єктив- ного тлумачення всякої літератур- ної пам'ятки.

ГЕРМЕТИЧНА ПОЕЗІЯ, цим терміном, що походить від імени Гермеса Трісмегістоса, мітичного автора релігійно-філософічних і таємничо-символістичних писань у 3-му ст. н. е., називають італійську поезію раннього й середнього 20-го ст., яка кориниться в поезії і теорії Е. По в інтерпретації французьких символістів, Бодлера, Малларме й Валері. Головним представником чи піонером цієї поезії був італієць Артуро Онофрі (1885-1925), який був під сильним впливом згаданих французьких символістів і їх концепції "чистої поезії". Він був і експонентом нової поетики, яка була свого рода літературним аскетизмом або "естетичним" містицизмом. То була спроба дійти до "голої поезії", яка мала бути "концентрацією всього ліричного потенціалу або логічних елементів". Головний наголос він ставив на музичну сугестивність та алітеративну силу слова радше, ніж на його значення. Поезія мала бути наче інтелектуалізована музика, в якій оповідні й логічні елементи не відграють ніякої ролі. Спроба перетворити реальний світ у надреальний вимагала дуже суб'єктивної мови і скомплікованих засобів, а звідти й значення таємничості, що в'язалася з тією поезією. Таким чином термін "герметична поезія" став означати поезію, яка застосовує свідому таємничість, загадковість і символічність. Пізніше цей напрям поезії зробив певний відворот в сторону таких поетів, як Т. С. Еліот, Ф. Гарсія Льорка, Поль Елюар та ін. Визначними поетами останньої фази були: Джузеппе Унгаретті, Еугеніо Монтале й Сальваторе Квазімодо.

Літ.: **A. Onofri**. *Il novo Rinascimento e l'arte dell'* (1925); **E. Williamson**. *Contemporary Italian Poetry*. Poetry, 79 (1951-52); **O. Ragusa**.

"French Symbolism in Italy" RR 46 (1955); **V. Orsini**. *Ermetismo* (1956); **Princeton**. *Encyclopedia of Poetry and Poetics* (1965).

ГЕРМЕТИЧНІ КНИГИ, за давніми переказами, це таємні книги, які мав написати єгипетський бог Ттотг, що його греки називали Гермесом Трісмегістом ("тричі найбільший"). Вони вважали його єгипетським королем, що був винахідником всіх таємних наук, як магія, астрологія, хемія та ін., що переховувалися в таємних книгах, яких мало бути, за одними переказами, 20 тисяч, а за іншими — 36 тисяч. Перекази називають ті книги, від імени їх автора, Гермеса, герметичними або таємними. Про них писали деякі німецькі дослідники, як Ваумгартен-Крузіус у своїй книзі "Де Індорум Герметікорум Орігіне ет Індолє" (Сна, 1827) та Пічман у кн. "Гермес Трісмегістос" (Ляйпціг, 1875).

ДМИТРО ГЕРОДОТ (автн. Івашина, рік нар. невід.), журналіст, фейлетоніст і поет, родом з Гуляйпільщини. В часі війни працював, разом з пізнішим Анатолем Гаком, у прифронтовій газеті "Воин-гражданин"), пізніше в "Вістях" ВУЦВК в Києві. В 1920-х роках поселився в Чернівцях і вів книгарню. Там видав збірку поезій "Тернистий шлях" у 1929 р. На Буковині жив до другої світ. війни, а дальша доля його невідома.

ГЕРОІЧНА ДРАМА, рід трагедії або трагедокомедії, що розвинулася в другій половині 17 ст. в Англії. Головними дійовими особами, цебто героями, були справжні герої, які дорівнювали в воєнних діях античним героям, самому Ахіллєві з Гомерової "Іліади", а в

любовних справах то й перевищали їх. Герой стояв у центрі важкого конфлікту між пристрасною любов'ю до якоїсь дами, найчастіше полоненої князівни чи королівни, або дочки свого найбільшого ворога і своєю власною честю або державним обов'язком. Якщо героєм умів погодити обидві вимоги, любов і обов'язок, а це вимагало неабиякого зусилля й героїзму, то драма кінчалася для нього щасливо, а для антагоніста нещасливо. Якщо головним героєм була жінка-героїня, то вона була зразком усіх чеснот, часто однак в конфлікті між обов'язком супроти свого батька, не раз лиходія або тирана, і безмежною любов'ю до свого героя. Антагоніст був теж злочинником або тираном чи узурпатором, жадібним слави. Акція драми була часто нападом на якусь іншу державу, отже воєнні дії, які кінчалися для героїв щасливо або нещасливо. Драматична характеристика була величавість, яка не раз перетворювалася в бомбаст, тим більше, що й центральна дилема була, як і характери, вигадана. Одним із авторів героїчної драми в Англії був відомий поет Драйден, що написав драму "Облога Гренади". Фальшивість героїчної драми була незабаром викрита критикою, та все ж вона протрималася до 1680 р. і мала деякий вплив на трагедію 18 ст.

Лит.: *A. Handbook to Literature*. Revised and enlarged by C. H. Holman (1960); *A. Nicoll. A Hist. of Restoration Drama 1660-1700* (1928); *C. V. Deane. Drama theory and the H. P.* (1931).

"ГЕРОІЧНИ СТИХИ о славних воєнних дійствіях войск запорожских вкратцѣ з разных исторіи просторѣчно сочиненны. Писанны же года 1784", своєрідна героїчна

поема якогось невідомого ближче монаха Іоанна з Уманщини, який сховав своє прізвище під число 181. Автор нарікає на Польщу, яка "людем незносни обиды чинила" і занастила себе й Україну. Козаків він тут змальовує дуже високими рисами — як орлів, що, подібно, як герої "Слова о полку", "силою крѣпкою свиш препоясаны", летят на ворога, як "стрѣли огненны", а шляхтичі, як зайці за Вислу гуртом утѣкалы". Прославляючи козацьку славу, він висловлює думку, що для усіх, хто дбає про славу свого народу, немає нічого дорожчого й любішого, як вірний опис славних дій предків. Його незвичайно сердить, що Польща віддячилася Україні злом за добро. Запорожці помагали Польщі побити турків, кров свою за них проливаючи і панство її своїми грудьми захищаючи, "то Ляхи ж злобни, горди за то мужиками защитников своих з всѣми их племями починили, иго на них наложивши неволниче; еще ж и вѣру зломивши греческу, унию ввели в Украину".

"Героїчні стихи" цього автора, пише М. Возняк, не тільки живе зеркало для любителів козацької слави, але й твір для наслідування (М. Возняк, ІУЛ, т. 3, ст. 418; С. Єфремов, ІУП, т. 1, ст. 238; ІУЛ АН, т. 2, ст. 41-2).

ГЕРОІЧНИЙ ВІРШ, віршовий розмір, яким писали в давнину героїчний епос. В античній поезії то був гексамер, в англійській поезії — ямбічний пентаметр, в французькій — олександрина (12-тискладник), а в італійській гендекасилабік (11-тискладник).

ГЕРОІЧНИЙ ЕПОС, жанр епічної поезії, яка оспівує й прославляє

героїзм і геройські дії великих воїнів, борців і завойовників давніх часів, про яких пам'ять зберігалася довгі віки в усній традиції, цебто в народних піснях і легендах, що творилися в сиву давнину і потім стали основою героїчного, писаного, епосу. Наприклад, на основі народних пісень і легенд про Троянську війну в 9-му чи 8-му столітті до н. е., поширених тоді в усій античній Греції, постала велика антична епопея "Іліяда", якої автор, (невідомий ближче) Гомер, прославив у ній давніх героїв тієї ж війни, як Ахілл, Гектор, Патрокл, Діомед, Агамемнон, Менелай та ін. Так само й друга його епопея, "Одисея", склалася на основі народних пісень та легенд про пригоди та відвагу й завзяття воївника Одисея, під час його поворотної дороги до рідної Ітаки.

І зовсім подібно, між ін., постала і в нас відома героїчна поема О. Ю. Федьковича "Довбуш", яка оснований на (не дуже давніх) народних піснях і легендах про славногo ватажка карпатських опришків Олексу Довбуша, який у народній уяві, а тому й у народ. піснях та легендах був героєм, що відзначався великою силою й відвагою та вдачаю воївника й борця-мєсника за народні кривди. Це перший у новій українській літературі, але не єдиний, твір про народногo героя Довбуша, якого героїчні дії натхнули неодного письменника написати про нього як не поему, то повість чи роман і прославити його. Ще й сьогодні появляються повісті про нього сучасних письменників, які насвітлюють його постать відповідно до своїх задумів (В. Волков, А. Жлистова, Р. Федорів).

Так само й Тарас Шевченко написав свою поему "Гайдамаки" на основі оповідань старожилих про могутній колись гайдамацький визвольний рух українського народу та його ватажків Гонту, Залізняка, Швачку, Неживого й інших. Це, безсумніву, теж героїчний епос, хоч зовсім відмінний від античного чи середньовічного.

З античних часів збереглися, крім "Іліяди" й "Одисеї", ще такі героїчні епоси, як "Магабарата" староіндійська, на 107 тисяч двовіршів і "Рамаєна", на 24 тис. рядків, староіранський епос "Шагнаме" ("Книга королів") на 60 тис. двовіршів, якого автором був відомий і в українській літературі поет Фірдусі з перекладів А. Кримського, й фінська "Калевала" та чимало інших.

В європейській літературі героїчний епос різних народів розвинувся в середні віки, теж, очевидно, на основі прадавніх героїчних пісень та легенд, які постали ще в часи великої мандрівки народів, у 4-6 століттях, і довгі віки зберігалися в пам'яті народній у різних версіях. Впродовж віків вони були, очевидно, поширені й розбудовані в усній традиції, аж досягнули завершеної форми й були записані та дали спонуку до нових творів героїчного епосу.

Дослідники ділять твори героїчного жанру на дві групи: збірні й індивідуальні. Збірні, це ті, що творилися й розроблялися в устах народу, а потім в устах окремих виконавців, які в різних країнах різно називалися (аєди, скопи, барди, скоморохи та ін.), а індивідуальний ахактер мають ті, що написані індивідуально, окремими поетами, які користувалися творами збірногo авторства. Перші залипилися в скарбниці народної

творчості, а другі стали надбанням письменства, здебільше художньої літератури. До неї належать обидві античні епопеї, “Іліяда” й “Одисея”, славетна “Енеїда” римського поета Вергілія, яка була якоюсь мірою наслідуванням грецьких творів і розповідає про троянського героя Енея, який після упадку Трої пустився в світ і по багатьох пригодах став засновником Риму.

При цій нагоді варто пригадати, що Гомерову “Іліяду” й “Одисею” перекладали українською мовою такі поети, як Степан Руданський, Петро Ніщинський, Іван Франко, Леся Українка, Володимир Самійленко, а цілу “Одисею” переклав в останніх часах Борис Тен. “Енеїду”, як відомо, пародіював Іван Котляревський, а в цілості переклав М. Білик.

В французькій поезії найстарішим і найвизначнішим героїчним епосом вважається відома “Шансон де Ролян” (“Пісня про Ролянда”), написана ок. 1100 р. невідомим автором і оснований на переказах, також ідеалізована, як і всі інші, поетичною уявою. Автор оповідає в ній про загибель арергардної армії Карла Великого (Шарлеманя) під проводом Ролянда в просміку Ронсево, коли він вертався до Франції через Піреней після переможної війни в Іспанії. В горах на неї напали несподівано сарацени і знищили до останньої ноги. Там згнули й герої-полководці, Ролянд, Олівіє та інші. Як показують досліді “Пісня про Ролянда” оснований не лише на народних переказах, але й на інших творах на ту ж тему, написаних раніше, отже вона була вислідом довгої літературної розвитку.

В німецькій літературі теж довгий час зберігалися старогерман-

ські героїчні пісні й легенди (заги) з часів мандрівки народів. На початку 9-го ст. відома була “Пісня про Гільдебранда” та чимало інших героїчних пісень того рода, як-от “Пісня про Зігфріда” чи інші. Вони й були основою німецького героїчного епосу “Пісня про Нібелюнгів”, яку написав невідомий із прізвища автор на початку 13 ст. (1200). Він оповідає про славного героя-воїownika Зігфріда, що здобув безмежні скарби нібелюгів разом із шапкою невидимкою і допоміг королеві Гунтерові перемогти непереможну королеву Брунгільду й засватати її, а потім одружився з прекрасною сестрою Гунтера Крїмгільдою. Пізніше він згинув підступною смертю, з намови того таки Гунтера, який боявся виявлення тасмниці перемоги над Брунгільдою і волів позбутися свідка. За його смерть Крїмгільда помстилася кривою й жорстокою і внаслідок її помсти згинув увесь бургундський рід.

З інших пам'яток героїчного епосу в Німеччині збереглися такі, як “Гудрунлід” (“Пісня про Гудруну”) з 1230 р., що написана на основі пісні “Гільдезаге”, та декілька християнських епосів, як “Король Ротер” (1160), “Вальтгаріос” латинською мовою та декілька менші.

В еспанській літературі відомий героїчний епос “Пісня про мого Сіда” (Кантар де міо Сід”), написаний у 1140 р. невідомим автором. Героєм епосу — відома історична особа, еспанський воїownik, королівський васаль, Родріго Діаз де Вівар, якого король вигнав з батьківщини, але він все таки залишився вірний королеві і здобув для нього від маврів Валенсію. Дослідники вважають епос найкращою збереженою пам'яткою еспан-

ського чи взагалі європейського героїчного епосу. (Українською мовою переклав "Сіда" Богдан Лончина в 1973 р.).

До германського епосу, за походженням, належить англійський (англосаксонський) героїчний епос "Беовулф" "бі вулф — будь вовком) або "Фінсбурзький фрагмент", якого героєм є войовничий Беовулф, що боровся з драконами на дворі данського короля Гротгара та в своїй власній країні. Цей епос порівнюють з "Ілліадою" й "Одіссеею", бодай окремі з нього місця.

В Русі-Україні ситуація склалася інакше, ніж у західних народів, про яких вище була мова. Героїчні пісні й легенди там, очевидно, також були, але вони в Україні ані не збереглися в первісній формі, ані не дали спонуки чи не стали основою героїчного епосу, як "Пісня про Ролянда" чи "Пісня про Нібелюнгів". Збереглися вони натовість, у зміненому виді, очевидно, і під іншою назвою, "билини", далеко на півночі Росії і тільки іменами героїв нагадують про своє південне походження. З дохованих билин найбагатший виявився Київський цикл, в якому князь Володимир (Великий чи Мономах чи й ще якийсь інший) відграв таку саму роль як Шарлемань (Карло Великий) у французькій епічній поезії. Його прославляли як героя, називали "ясним сонічком", довкола нього гуртувалися лицарі — його військова дружина. Окрім нього, головними героями билин виступають такі, як Добрина, Дюк Степанович, Ілля Муромець та багато інших. Особливо ж Муромець нагадує героїв західної і східної героїчної поезії, зокрема їх тему — боротьбу батька з рідним сином.

Які були причини, що первісні пісні про героїв на Русі-Україні не

збереглися і не наткнули поетів на створення великого епосу, це питання ще й досі не в'яснене, але певним можна вважати постійні війни проти східних наїздників, половців і татарів, які й довели до упадку могутню Київську імперію. А в тому саме часі на Заході й творився героїчний епос, 12 і 13 століття.

Проте на Русі зберігся один-єдиний героїчний епос, який не виріс із колишніх билин чи історичних пісень, а був написаний на основі історичного факту незабаром після нього. Це "Слово о полку Ігореві", написане в 1187 р., приблизно в два роки після самої події (похід Ігора на половців відбувся в 1185 р.). Але "Слово о полку" має дані називатися героїчним епосом, бо оповідає історію про воєнні дії величною манерою і поетичними засобами колишніх билин, здебільшого засобами давнього Вояна, нпр., негативні порівняння, як "не десять соколов на стадо лебедьми пущаше, но своя в'їцця прьсти на живає струни выскладаше..." Також мова персонажів і сама розповідь, строго об'єктивна, зв'язують "Слово" з героїчним епосом. Деякі чужинці уважають "Слово" радше панегіричною поезією, ніж героїчним епосом (С. М. Бовра), але це умовна оцінка, бо всі героїчні пісні співали дитирамби чи панегірики своїм героям, і "Слово" нічого особливо відмінного під цим оглядом не виявляє. Воно, правда, різниться від епічних пісень багато чим, а перш за все тим, що має в основі свіжий історичний факт, а не народні легенди, і разом з тим, в ньому немає й фантастичного елемента, як у героїчному епосі, або таких жорстокостей, як, нпр., у "Пісні про Нібелюнгів" чи в "Пісні про Гіль-

дебранда". Всі ті елементи можна знайти в билинах, які перебули певну еволюцію в устах народу чи окремих співців-виконавців, але нема їх у "Слові". Тож коли "Слово" й трактувати як героїчний епос, то тільки в загальному сенсі. Це зовсім оригінальний і неподібний до інших епос, але, безсумнівно, епос і героїчний.

Літ.: **E. Mudrak.** Die nordische Heldensage, 1943; **A. Heusler.** Nibelungensage u. Nibelungenlied (5. Aufl.), 1955; **W. W. Lawrence.** Beowulf and Epic Tradition (1928); **C. M. Bowra.** Heroic Poetry (1952); **F. Panzer.** Das deutsche Volksepos, 1903; **A. Heusler.** Lied und Epos in germanischen Sagendichtung; **D. V. Kralik.** Deutsche Siegfried Trilogie I, 1945; **K. Weis.** Frühe Epik Westeuropas, 1953; **Jan de Vries.** Heroic Song and Heroic Legend (1963); **Sidney Hook.** The Hero in History, A study in Limitation and Possibility (1969); **R. Trautman.** Die Volksdichtung der Grossrussen I, Das Heldenlied, 1935, S. 56-61.

ГЕРОЙ, ГЕРОІНЯ (гр. геро — герої), в античні часи героєм уважали й називали сильного, фізично й духово, й відважного борця чи воїownika, який перемагав всіх противників і перевищав силою й відвагою всіх інших людей та залишав по собі славу наступним поколінням. Такий заповіт дав Глявкус своєму синові Гіполохові, вислаючи його до Трої, і батько Ахілля Пелей заповідав синові бути відважним і перевищати всіх інших, наслідуючи своїх славних предків і залишаючи по собі славу своїм нащадкам.

Це прагнення слави в сучасному й майбутньому житті прикметне всім людям у всіх часах, хоч і в неоднаковій мірі, але й не всі люди, крім одиниць, здібні це прагнення заспокоїти, багатьом бракує і сили і ще більше — відваги,

тому вони героями не можуть стати. Та все ж саме прагнення — дане людині від самої природи, тому кожна людина прагне залишити по собі бодай добру пам'ять, щоб її шанували майбутні покоління. Так було колись і так завжди буде, хоч не всі люди однаково розуміють "добру пам'ять" і, може, й не всі дбають про те, щоб залишити по собі саме "добру пам'ять", а не тільки взагалі пам'ять.

Проте античний ідеал героя не зник безслідно, він живий для всіх часів і для наших часів, тільки ж у багатьох випадках він здрібнів, збуденнів і зматеріалізувався, тимто й сьогодні героєм називають людину, яка перевищує державний плян у годівлі свиней або доення корів чи в добуванні вугілля, а навіть певну масу людей, які сліпо виконують завдання партії чи держави й будують "нове суспільство". Цим ті люди й відрізняються й перевищують інших

Таким чином, бажання перевищати інших — це все, що залишилося від античного ідеалу героя. Нерідко прагнення перевищати інших є причиною нищення тих інших або ставлення всяких перешкод, щоб ті інші не піднялися вище і щоб їх завжди можна було перевищати — навіть використовувати для свого власного підвищення й перевищення. Так діють, звичайно, народи завойовники, цебто наїзники й окупанти.

Бувають герої і в інших ділянках життя — науці, техніці, спорті, літературі. Вони живуть у пам'яті людей довше від тимчасових, бо вони життя своє посвяtilи для справи чи свої ділянки — науки, техніки тощо.

Літературний герой. Іншого рода герої бувають в худож. літературі. Це або герої літератури

або герої в літературі. Перші, це поети або письменники, які своєю творчістю виявили небуденну силу й відвагу й відзначаються від інших, бо перевищують всіх інших, тому пам'ять про них не вмирає, і їх славлять наступні покоління. Таким героєм української літератури став Тарас Шевченко.

Герої в літературі або просто літературні герої, це в загальному значенні літературні персонажі, які виступають у літературних творах, але їх частіше називають персонажами або посталями чи образами або характерами чи просто дієвими особами. Найчастіше назву герої прикладають до головного чи центрального персонажа, в епічних і драматичних творах, від якого залежить розвиток акції, колізії, сюжет і композиція твору. Термін "герой" однак не сугерує думки, що герой літературного твору буває або мусить бути справжнім героєм у точному значенні слова, він може ним бути і може не бути, це залежить від автора, та який він не був би, він у творі — центральна дійова особа, від якої залежить розвиток акції, що й "обертається" довкола нього, тому він завжди стоїть у центрі уваги письменника, який йому в творі відводить найбільше часу й місця, і в центрі уваги читача, який слідкує за його діями, що найбільше приковують увагу, та за його долею. Часто герої літ. твору бувають виразником авторської думки, але не завжди, часом автор висловлює свої думки й погляди через інших персонажів, не раз і через антагоніста. Проте автор завжди старіється головного героя змалювати якнайбагатше і показати його важливі як позитивні, так і негативні риси, хоч більше позитивні, ніж негативні.

В античній літературі, в великих героїчних епопеях ("Іліяда", "Одісея", "Енеїда"), або в середньовічних героїчних піснях ("Пісня про нібелунгів", "Пісня про Роланда", "Пісня про Сіда"), головними літературними персонажами, тобто літературними героями були справжні герої, цебто героїчні герої, які відзначалися великою силою й відвагою. То були, звичайно, великі воїтники й завоювальники, військові провідники й полководці. Так само і в давніх середньовічних билинах, що в первісному виді на Русі-Україні не збереглися, тільки десь там на півночі Росії, головними дієвими персонажами виступали справжні, героїчні герої, від того й пішла назва головної дієвої особи в літературному творі. В античній драмі його називали ще протагоністом, а його супротивника антагоністом.

Героїчний герой у героїчному епосі був двоякого рода — природний і неприродний або чудодійний чи магичний. Природний герой відзначався природними, але високоякісними людськими рисами. Він був наділений великою силою й відвагою як фізичною, так і духовною, але та сила була людська. І ту свою силу й відвагу героїчні герої виявляли звичайно в війні й боротьбі, тому їх вважали й називали воїниками або й завоювальниками, бо в давні часи завойовувати нові землі й чужі території вважали героїством. Але ще важливіша була його сила волі, яка теж вирізняла його з-поміж маси людей. Та сила волі робила його жорстоким і безоглядним, але ці риси не зменшували його героїчного німбу; протилежні риси — м'якість і милосердя не належали до героїчних.

Неприродний або чудодійний героїчний герой виступає переважно в героїчних піснях, переказах, легендах, загах і билинах. Його героїзм має неприродне або чудодійне чи магичне походження, бо магія грала велику роллю в його героїських діях. Германський герой Зигфрід з "Пісні про нібелунгів" мав шалку-невидимку, а його тіло було відпорне на стріли. Так само й герої фінської "Калевали" переважають інших магичною силою. А билинний герой Ілля Муромець, що тридцять років від народження ходив без ніг, і коли святі дали йому напитися води, яку він приніс для них з річки чи потоку, він відчув у собі таку силу, що міг і землю повернути. Чудесною силою відзначався й герой Михайлик, що взяв на плечі Золоті ворота, та й билинний князь Роман, галицький, що міг перекинутись у вовка, горностая чи й ворону, коли йому було треба. Це, очевидно, народна уява наділювала героїв магичною силою. Поети чи письменники рідше нею користувались.

Окрім героїчних героїв, природних і неприродних, бувають ще звичайні, нормальні герої, цебто головні або центральні персонажі чи дієві особи, і т. зв. "позитивні" й "негативні" герої, відомі з літератури соц. реалізму, а також "ліричні" герої, які виступають у соц-реалістичній ліриці.

Позитивні герої, це в соцреалістичній літературі "передові комуністи", вірні аж до самоzapечення члени партії, які "будують комунізм" і "нове суспільство". На позитивного героя письменники наліплюють масу блискіток, блискітливих рис, що вони від них сяють, як советські генерали від медалів. Це для того, щоб показати зраз-

кових людей майбутнього суспільства. Це ті герої, в яких поглядах, діях і переживаннях автор втілює риси передових людей свого часу.

В літературі соцреалізму показ "позитивних героїв" є першочерговим завданням, бо вони "служать засобом виховання мільйонних мас читачів на прикладах поведінки й праці людей, які прокладають шляхи в комуністичне майбутнє" (Лесин, Пулинець).

Оскільки комунізм на сьогодні застаріла й реакційна утопія, і абсурдом виявляється "нове суспільство", будоване насильно й примусово та проти самої природи, якої ніяка партія перемогти не зможе, "позитивні герої" не мають ніякої виховної сили, ні впливу, бо вони переважно неприродні, навіть протиприродні, створені партійною магією, яка має стільки сили, що примус під загрозою переслідування, заслання, тюрми, а то й смерті. Без цього примусу комунізм не має сили вдержатися і згинув би як роса на сонці, особливо після півстолітньої кривавої практики.

Негативними героями, натомість, в літературі соціалістичного реалізму, в якому нема реалізму, бувають головню "буржуазні націоналісти", сіоністи, ревізіоністи й узгалі антикомуністи, а зокрема "відсталі люди", які відстають такою чи іншою мірою від партійної лінії й вимог, письменники висмівають їх у сатиричних творах, або змальовують всіма можливими негативними рисами. В повістях, романах і драмах ці герої існують переважно для того, щоб їх поборювати і щоб при них позитивні герої виглядали ще яснішими й блискучішими, а також для того, щоб через них "засуджувати все, що гальмує рух вперед".

Ліричний герой, це також винахід соцреалістичної теорії літератури. Це "особа, якої думки й почуття виражаються в ліриці, але що ліричні вірші пишуться головно від першої особи, то ліричного героя часто утотожують з самим поетом. Це, на думку теоретиків, неправильно, бо ліричний твір не конечно виражує поетову біографію, він радше розповідає про себе і про свій час, тільки ж у тій розповіді мусить бути "типизація", цебто поет мусить "відбирати найбільш істотне в житті і за допомогою вимислу узагальнювати, переносити на нього всі індивідуальні риси" (Лесин-Пулинець). В цьому вони йдуть за Вісаріоном Бєлінським, який казав, що великий поет, кажучи про себе самого, про своє я, говорить про людство, бо в його натурі лежить усе, чим живе людство. Цю теорію можна прийняти тільки частинно — оскільки мати на увазі комуністичних поетів, які мають претенсії й уважають себе поетами, що репрезентують усе людство. Але це тьпова мегаломанія.

Літ.: В. Лесин, С. Пулинець. Словник літературних термінів, вид. третє, 1971; А. Трипільський. Образ героя нашого часу. "Дніпро" 12/1948/105; В. Лисенко. Становлення героя. "Вітчизна" 11/1957/176-195; Л. Серпілін. Шукання героя. "Літ. газета" 14/1961/3; М. Логвиненко. Провідний герой сучасної літератури. "Жовтень" 10/1961/141-148; І. Муратов. Герої повинні бути героями. "Літ. Україна" 34/1963/1; П. Кононенко. Проблема позитивного героя в історичному розвитку. "Вісник Київ. ун-ту" 8/1966/23-28; І. Зуб. Герой має бути героєм. "Літ. Україна" 64/1968/3-4; М. Логвиненко. Герой літератури — трудівник. "Вітчизна" 3/1971/149-156; В. Біленко. Героїв дає життя. "Літ. Україна" 1/1973/2, 4.

Н. М. Chadwick. The heroic Age (1923); С. М. Bowra. Heroic Poetry

(1932); N. K. Sidhanta. The heroic Age of India (1929); F. Kloeber. Beowulf and the Fight at Finsburg (1950); H. Schneider. Germanische Heldensage (1933); Jan de Vries. Heroic Song and Heroic Legend (1963).

ГЕТЬМАН Володимир (10. 6.

1921 —), сучасний соц. реалістичний поет, родом з Одещини; нар. в с. Маяках Біляївського р-ну Одеської області в робітничій родині. Вчився в середній школі в Одесі, а після війни в Одеському університеті на філологічному факультеті. Після студій працював викладачем української мови й літератури в середній школі в Одесі. Брав участь у сов.-німецькій війні, але в перших днях потрапив в оточення на білоруському фронті і в німецький полон. Перебував у різних таборах полонених, з Остерфельду два рази пробував утікати, але перебув у полоні аж до 1945 року. В квітні того року вийшов на волю, повернувся додому, закінчив студії й пішов учителювати. В 1954 р. перейшов на редакційну роботу в в-ві "Маяк" в Одесі.

Друкуватись почав у 1939 р., перша збірка віршів "Рибальське щастя" вийшла в 1950 р. Після того видав ще 11 збірок: "Зустріч" (1955), "За дротом" (1957), "Ранкові зорі" (1960), "Подорож по обрію" (1964), "Іскри з-під молота" (1964), "Побачення з квітнем" (1965), "Жар-птиця" (1966), "Вогник" (1967), "Білі крила вітрил" (1969), "Квітнева заметіль" (1972) і "Не залишай мене любове" (1974).

Гетьман — поет лірик, поет емоцій. В першій збірці він оспівує

море й чорноморських рибалок. Пише традиційним, невибагливим віршем. В другій збірці захоплюється широкими степами України — “Я степовик із діда і прадіда”, каже про себе, але й не цурається “журавлиних шляхів над Дінцем над копрами”, знає “смак полину сухого Мангишлаку, де в неволі мучився Тарас Шевченко”. При нагоді тепло згадує Соломію Крушельницьку й співака Козловського. В третій збірці згадує свої переживання в німецькому полоні, тому в цій книжці багато гіркого й трагічного, її образи, епітети, ситуації дуже відрізняються від стандартів соц. реалістичної поезії на тему війни (А. Недзвідський). Він теж звертається до тих, хто з полону не повернувся додому, а подався за океан, і кличе їх вернуться до рідного краю, “вітчизна радянська” простить їм їхні провини. В пізніших збірках виступають робітники й сучасники — шахтарі, хлібороби, цілинники, космонавти й інші “герої праці”. Помаду він опановує й віршову техніку, підходить до складнішої композиції й конструкції з різноманітністю строфіки, ритміки й рими, але т. зв. “знахідок” у нього обмаль. В 1972 р. вийшла його підсумкова збірка “Квітнева заметіль”, в якій зібрані найкращі вірші за тридцять кілька років. В порівнянні з першими збірками, він зробив великий крок вперед, навчився володіти віршовою формою, підшукувати небанальні рими, прецизувати вислів, конденсувати думку, проте особливих досягнень, які б його висували понад інших, немає. “Часто вдавався до ліричної мніятюри, жанру досить складного, який вимагає глибини філософського осмислення дійсності, а віршам її бракує. Часто це було заримоване

ствердження факту” (Е. Прісовський).

Літ.: Л. Новиченко. Слово молодого поета [“Рибальське щастя”], “Вітчизна” 4/1951/181-4; П. Лисюк. Шляхом зростання [“Зустріч”], “Вітчизна” 6/1956/175-8; А. Недзвідський. Поезія нескорених сердець [“За дротом”], “Вітчизна” 12/1959/177-9; Е. Прісовський. Розплески сонця [“Іскри з-під молота”], “Жовтень” 2/1965/142; А. Колісниченко. Світло духової чистоти. “Літ. Україна” 56/1970/3; М. Сиротюк. Час першого підсумку. “Літ. Україна” 70/1972/3; Євген Прісовський. Перед летом в найвищу з доріг [“Не залишай мене, любове”], “Вітчизна” 3/1974/143.

ПЕТРО ГЕТЬМАНЕЦЬ, псевдонім невідомого ближче повстанського поета УПА, автора єдиної відомої воляцької збірки ліричних віршів “Мої повстанські марші” (1946), передрукованої на еміграції у вид-ві “До зброї” під тим же заголовком. Вірші поета-воєнка сповнені гарячої любові до України і такої ж ненависти до її відвічного ворога Москви, якій він “сто раз прокричав прокляття” і “проти якої підняв меч повстання”, щоб помститись “за безлік вбивств”, “за чорний мор села і міста”, “за розстріл батька, за материні сльози і за власні муки й біди”. Вірші цього поета-воїна традиційні, часом шорсткі й неvigладжені, але гарячі, гнівні, визивні, а часом елегійні й зворушливі або публіцистичні й агітаційні. В воляцькій поезії це явище зовсім нормальне й природне, тому й нема потреби його виправдувати за неvigладжену форму, бо він висловлював свої переживання, а переживав він глибоко й болюче, а це в поезії рахується перш за все.

ГІМН (гр. гімнос — похвальна пісня), жанр ліричної поезії, яка виражує захоплення, похвалу, звеличення визначної особи, події, явища, інституції тощо. В античній поезії це була величальна пісня, яка прославляла богів і героїв, в християнському світі — всяка релігійна пісня, за винятком псалмів, що прославляла Бога, називалася гімном, а сьогодні гімн означає переважно таку пісню, яка прославляє нарід-націю й державу або короля чи царя або цісаря. Звідті й назва національного або державного гімну. Кожний нарід має національний або національно-державний гімн, який прославляє або монарха, або нарід, або державу. Гімн царської Росії був зверненням до Бога з проханням чи молитвою охороняти царя (“Боже царя храни”), гімн цісарської Австрії так само звертався до Бога, щоб був “покровителем цісаря і його країв”, англійський державний гімн теж є зверненням до Бога з проханням охороняти короля (“Гад сейв тзе кінг”), натомість німецький національний гімн прославляє свій нарід і країну і ставить їх понад усе в світі (“Дойчланд, Дойчланд убер аллес ін дер Вельт”).

Український національний гімн, визнаний державним запорядком уряду української держави в 1917 р., це вірш поета Павла Чубинського “Ще не вмерла Україна” з музикою М. Вербицького, написаний яких 110 років тому (надрукований уперше в 1863 р., з ногами в 1885 р.), можливо, що й під польським впливом (“Ще Польска не згінела”). Вірш висловлює надію, що Україна, цебто український нарід, тоді в московсько-царській неволі, ще не згинув і не згине, а навпаки, вороги його зги-

нуть, як роса гине від сонця, а він ще запанує на своїй землі від Сяну аж до Дону, що йому ще усміхнеться козацька доля, цебто воля, і він не дозволить нікому над собою панувати.

Пісня, як на ті часи, темні й безнадійні, була бадьора й оптимістична, вселяла надію на краще майбутнє й підносила на душі і навіть виявляла готовість народу віддати життя за свободу, але не виявляла активної постави, не заохочувала до активної боротьби за свободу і через те не виконала свого завдання. Та все таки здобула велику популярність, відома стала по всій Україні і згодом стала справжнім національним гімном, відсунувши набік всі інші пісні, які мали характер гімну, хоч меншою мірою. Також мелодія пісні, музика М. Вербицького, загально подобалася, і на тій основі, що і змістом, і мелодією була загально визнана, стала запорядком уряду затверджена як державний гімн.

Національний гімн має велику силу впливу і збудження часто приспаних національних почувань, особливо коли співається великою громадою, має силу поривати до дії, якщо в ньому виражена активна постава до життя не тільки сама надія й віра в краще майбутнє.

Окрім цієї пісні, в минулому столітті були ще й інші пісні, що їх співали на велелюдних або вселюдних зборах, маніфестаціях, концертах, академіях та інших того рода зборах, але вони мали часто локальне значення. Тільки Шевченків заповіт мав багато даних стати всенаціональним гімном (“Як умру то поховайте”), бо його співали всі і всюди, оскільки Шевченко став всенаціональним поетом великої сили й авторитету. Так само популярний був і ще й досі за-

лишився в великій пошані вірш Івана Франка “Не пора”, що його не раз співають побіч національного гімну. Але в часи Головної руської ради в Галичині, в 40-х роках минулого століття, національним гімном галицьких українців був вірш І. Гушалевича “Мир вам, браття, всім приносим”. Закарпатці співали всюди вірш О. Духновича “Я русин бив, єсьм і буду”, а українці в Америці любили співати пісню Василя Щурата “Далека ти, а близька нам”. Сьогодні українці на еміграції в світі мають і національно-релігійний гімн, який співають головно в церкві після Богослуження, це вірш О. Кониського “Боже великий, єдиний, нам Україну храни”. Пісня незвичайно емоційна й зворушлива, зокрема своєю мелодією, але в ній також немає активної постави, тільки самі благання й моління.

ГІПЕРБАТОН (гіпер — над, батон, від байно — рухаю) реторична фігура, в якій порушений звичайний порядок слів, в тому сенсі, що деякі слова, які мають в реченні своє устійнене місце, переставлені на інше місце, нпр., прикметник після іменника, або особовий займенник в кінці речення чи віршового рядка, або підмет на кінці речення тощо, нпр.:

Роки йшли. Минали ночі.
Тисячоліття терпів я!

або інше:

Тумани, тумани на містом пливуть
Як хвилі гойдаються сонні...
І клаптями тануть і лавою йдуть
Таки монотонні.

В поезії гіпербатон вживається з ритмо-римувань міркувань.

ГІПЕРБОЛА, гіперболізація (гр. гіперболе — перебільшення), рето-

рична фігура й стилістично-поетичний засіб, який полягає на свідомому перебільшенні певних рис речей, явищ, розмірів для підкреслення виразності або з іронії, часто сатирично й гумористично, одначе нерідко й підсвідомо чи не свідомо. Коли перебільшення свідоме, його, звичайно, не трактують серйозно або дослівно, бо воно має за ціль підкреслити певні речі або явища і зробити їх чезрез те виразнішими, тому гіпербола часто в'яжеться з іншими засобами стилю — з порівняннями й метафорою (ніс, як кулак, рука, як довбня, голос, як труба єрихонська, слово, як сокира, класти світ під ноги, цебто мандрувати).

Іншого рода гіпербола — в методі зображування реально не реального життя, полягає на перебільшенні позитивних або негативних якостей та явищ, нагромадження самих позитивних рис і явищ на одному боці і самих негативних, перебільшено негативних, на другому боці. Цього рода гіпербола стає часто методом творчости й перетворюється з засобу в самоціль та стає нормативним явищем. Тоді це вже не гіпербола, а гіперболізація, літературна метода, прикметна совєтській соц. реалістичній літературі, яка самохвальбу й саморекляму, з одного боку, і знецінювання та опоганювання супротивного, з другого, поставила во главу угла літературної творчости. Тому все комуністичне відзначається всіми додатними гіперболізованими рисами, а все некомуністичне, антикомуністичне, “буржуазно-націоналістичне” змальоване гіперболізовано негативними рисами. Ця гіперболізація одначе там називається правдивим і вірним відображенням реального життя. Гіперболізацію слід відрізнити від ідеалізації, яка є в суті тільки

легким і в мистецтві допускальним перебільшенням деяких позитивних або й не зовсім позитивних рис. Цим відзначався головню романтизм, для якого ідеалізація минулого народу була відзначальною рисою.

Гіпербола буває й несвідома, особливо в людей з багатою уявою, які несвідомо або мимовільно перебільшують речі й явища. Тих, хто свідомо й цілево перебільшує, називають брехунами.

В літературі звичайна гіпербола, поміркована — часте явище і поетичний засіб як у поезії, так і в прозі, і без неї не обійдеться жаден поет чи письменник. Читач її часто й не помічає або приймає за нормальне явище. Також в розмовній мові гіпербола стала часто не обхідним засобом вислову, а в народній поетичній творчості, де реальне часто переплітається з нереальним, гіпербола грає важливу роль. Шедро користувалися гіперболою письменники 17-18 ст., особливо в сатиричних творах. Кілька прикладів нормальної гіперболи:

І клявся, божився, що любить її
Над сонце, над місяць, над зорі
ясні. (М. Вороний)

А матерніх гарячих сльоз!
А батькових старих, кривавих,
Не ріки — море розлилось,
Огненне море:

(Т. Шевченко, Сон)

З лисим добре панувати,
З лисим добре жити,
Во як сяде до вечері,
Не треба світити. (Нар. пісня)

ГІПЕРДАКТИЛІЧНА РИМА (гр. гіпер — над, дактиль — трискладова стопа з першим складом під наголосом), більше, ніж трискладова, найменше чотирискладова рима з наголосом на четвертому складі від кінця, цебто співзвуч-

ність чотирьох останніх складів у рядках, що римуються, з наголосом на четвертому складі від кінця. Ці чотири останні склади можуть бути окремими словами або тільки частинами більшескладових слів, у яких наголошений четвертий склад від кінця (х — — —), нпр., у вірші:

Блиску ще прибавилось (ся)
мов металом плавилось (ся)
і вогнем мінилось
сонце в блиску славилось (ся)
і на нас дивилося.

— всі закінчення рядків дактилічні, отже й рима дактилічна (наголос на третьому складі від кінця), римуються два перші рядки з четвертим і третій з п'ятим — прибавилось — плавилось — і мінилось — дивилося, але якби в двох перших рядках і в четвертому -сь змінити на -ся, то в кожному з цих рядків прибавиться ще один склад і разом буде чотири, з наголосом на четвертому від кінця: прибавилося — плавилось — славилось; це й буде гіпердактилічна рима, бо римуються чотири останні склади зам. трьох.

Гіпердактилічна рима в українській поезії трапляється нечасто — натрапити на “живий” приклад не легко, бо й дактилічний розмір в українській поезії менше вживаний.

ГІПЕРДАКТИЛІЧНЕ ЗАКІНЧЕННЯ (клявзуля; гр. гіпер — над, дактиль — трискладова стопа з першим наголошеним складом), закінчення віршового рядка стопою більшою, ніж дактилічна, цебто чотирискладовою, отже наддактилічною або гіпердактилічною, як, нпр., рядок І. Драча:

Хочеться пива. Петляємо коліями
х — —, х — —, х — —, х — — —

В цьому рядку три дактильні стопи, а четверта довша на один склад, цебто більша, ніж дактиль, тому й наддактилічна або гіпердактилічна.

ГІПЕРКАТАЛЕКТИЧНИЙ ВІРШ гіпер — над, каталектичний — втятий), віршовий рядок, в якому закінчення (клявзуля) довше на один або й два склади, ненаголошені, які до розміру не належать, нпр.:

Ніч колише задуму зелену
— — х, — — х, — — х, —

В цьому рядку три анапести (трискладові стопи з наголосом на третьому складі), але остання стопа має чотири склади, цебто один склад для цього розміру забагато, тому цей рядок називається гіперкаталектичний. Те саме виходить, коли ямбічний або хорейчний рядок закінчується дактилічною стопою. А коли такі рядки в строфі римуються, то рима називається гіперкаталектична, нпр., у строфі В. Грінчака ("Земля"):

Зірок у небі як піщинок в морі,
— х, — х, — х, — х, — х —
А місяць наче парус в даліні.
— х, — х, — х, — х, — х
Сиджу задуманий і слухаю про
горе

— х, — х, — —, — х, — —, — х —
Немов легенду про минулі дні.
— х, — х, — —, — х, — х

В цій строфі римуються 1-й — 3-й та 2-й і 4-й рядки, яких розміром є п'ятистоповий ямб. Перший і третій рядки закінчуються дактилічною стопою. Так постала гіперкаталектична рима.

ГІПОРХЕМА (гр.), у давній Греції весела хорова пісня, яку співали в супроводі танців і міміки під час свята на пошану бога Апол-

лона. Влизька до пеану і дитирамбу на пошану Діоніса. Гіпорхеми й пеани писав Піндар.

ГІПОТАКСА (гр. гіпотаксис — підпорядкування), вживання підрядних сполучників та відносних займенників для складових підрядних речень: котрий, який, що, щоб, якщо, якби, де, куди, так що, бо, тому що та інші, нпр., "Добродій, що стояв на розі вулиці, яка вела до центру міста, звідки до залізниці було десять миль, що їх перейти було вночі небезпечно, взяв таксі і поїхав на залізничий двірць".

ГІПОТИПОЗА (гр. гіпотипозіс — модель, скеч, образ), поетична фігура, — зображення події, ніби вона відбувається або відбувалася перед авторовими очима, нпр., у Шевченка:

Дивлюся — аж он передо мною
Неначе дива виринають,
Із хмари тихо виступають
Обрив високий, гай, байрак,
Хатки біленькі виглядають,
Мов діти в білих сорочках
У піджмурки в яру гуляють...
(“Сон”)

ГІРНИЙ Василь (1902 —), більше відомий під псевд. Федь Триндик, популярний свого часу (в 1930-х рр.) галицький фейлетоніст і гуморист, співробітник-працівник преси І. Тиктора ("Нового часу", "Комара" та ін.). Видав збірку "Літературні пародії" (1937) і книжечку "Світ глядить на Україну" (1937). Пізніше написав повість з життя еміграції в Франції "Розгублені сили" (1943). Після війни замовк. Живе у Франції.

ГІРНИК Микола (7. 6. 1923 —), сучасний соц. реалістичний поет середнього покоління; нар. в с. Вербівці на Черкащині в селянській родині. Після закінчення середньої школи в 1940 р., почав студії на філологічному факультеті Львівського університету, але війна студії перервала, його взяли на фронт, аж під Сталінград, де він був тричі ранений і демобілізований. Після війни продовжував студії в Київському університеті, в 1946-1949 рр., а потім працював у редакції. Пізніше вчився ще на Вищих літературних курсах в Москві (1954-1956), де поетів і письменників вчать соц. реалізму.

Писати почав у 1938 р., відтоді й друкується, спершу в районній газеті "Піонерія", а потім у військових і фронтових газетах та в районних. Перша його збірка віршів, "Моя Звенигородщина", вийшла в 1950 р., а потім появилoся ще 12 збірок: "Вірність" (1952), "Друзі солдатів" (1953), "Ромашковий цвіт"; ліричний щоденник (1955), "Совість"; поетична хроніка (1957), "Сонце і грози" (1958), "Сурмачі" (1959), "В авангарді світу"; поезії в путі (1960), "Стартують мрії" (1963), "Сузір'я серця" (1965), "Цвіте терен" (1966), підсумкова збірка "Поезії" (1968), "Крізь відстані" (1969), "Одвічне, сьогоднішнє"; "Вибрані поезії" (1973). Працює теж як перекладач з білоруської, російської та інших мов народів СРСР.

Основною рисою його віршів є ліризм, він поет лірик і в ліриці найміцніший. На увагу заслуговує збірка "Ромашковий цвіт", "ліричний щоденник", яку в критиці називали ліричною повістю або ліричною драмою. Вірші в цій збірці творять наче ліричну драму подружньої дисгармонії й розриву

— "ліричний герой" розходиться з дружиною, яку щиро любить, через внутрішні суперечності в поглядах і характері, і тратить сина, якого з любови, до неї й до сина, відступає їй. У зв'язку з різними переживаннями героя, змінюється і ритм віршів та система образів, одначе спосіб його віршування традиційний.

В третій збірці "Друзі солдати" "оспіває" життя і побут сов. вояків у мирний час, а показати їх будні уважається почесним завданням соц. реалістичного поета. І він виконує це завдання й згадує "переможно пройдені шляхи" [американським коштом], "гуманні цілі сов. армії" та розкриває "глибокий зміст їх мирного життя" (М. Острик). Поет гордий, що Сов. союз "захистив світ від поневолення фашистськими варварами і забезпечив людству можливість мирного життя". Цинічна самохвальба й самореκляма понижують і так невисоку вартість збірки поезій.

Підсумкова збірка "Поезії" (1968) потверджує, що Гіриик поет рядовий і "сучасний", а сучасність — одна з найперших партійних заповідей для поетів. І він цієї заповіді тримається, щоб легше пробираватись крізь життя й заслужити на увагу. В своєму віршуванні він використовує народнописенні мотиви, образи й народну ритміку, а це свідчить про його тісний зв'язок з народом, що теж є одною з головних заповідей партії, бо "партійність і народність" — одне. Цього зв'язку з народом він тримається в усій своїй творчості.

Рец.: М. Острик. Розвідка нової теми ["Друзі солдати"], "Дніпро" 12/1953/119-21; П. Лисюк. Почуття ліричного героя ["Ромашковий цвіт"], "Дніпро" 2/1956/122-5; І. Сварник. Совість воїна і трудівника ["Совість"], "Жовтень" 7/1958/1941-5; В. Іванісенко. Зрілість по-

ета [“Сонце і грози”], “Вітчизна” 3/1959/187; **О. Єфімов.** Свіжий подих часу[“Сурмачі”, “Літ. газета” 98/1960/3; **О. Малій.** Поет воїн. “Літ. Україна” 44/1973/3.

ГІСТРІОНИ (лат. гістріо — штукар), в давньому Римі мандрівні актори, жартівники, музиканти, акробати, співці та інші того рода виконавці легкого мистецтва. В давній Україні такими гістріонами були скоморохи, а потім мандрівні спудеї й дяки-пиворізи. (Див. повість В. Чаплєнка “Пиворізи”).

ГІФЕРЕЗА (гр. гіфайрезіс — відтягнення), в реториці і в поезії відтягнення або пропущення звука, в поезії голосного, для збереження ритму, нпр.:

“Та чого д’кладовища”, зам. до кладовища, “По доріжці на ’дній ніжці вітер робить па...”, зам. “на одній”, “Завила сирена, вила, сяннувши ’д прожектора”, зам. “од прожектора”. (Всі приклади Тичинині; тут апостроф заступає пропущений голосний “о”). В українській поезії трапляється рідко.

Цим же терміном називають також скорочення кількох слів, які творять нове слово, нпр., сов. госп або колгосп, зам. “советське” або “колективне господарство”; або ще слово, яке втратило один або більше звуків, нпр., мла, зам. імла, весь, зам. увесь чи ввесь, гра, зам. ігра. В народній мові: “Сусе Христе”, замість “Ісусе Христе”, “Авайсу”, зам. “Слава Ісусу”, Анна, зам. Ганна, в літературній мові “о д”, зам. “від”, “обрали”, зам. вибрали і т. п.

ГІЯТУС (лат. гіяре — відкривати рот, зівати), збіг голосних у “визвуку” й “назвуку”, цебто в кінці слова і на початку наступного слова, інакше, роззів або зіяння. В

античній поезії гіятус був небажаний і один голосний випадав (елізія), нпр., “сата ест” звучало “састаст”.

В українській мові гіятус теж небажаний, особливо в поезії і поети його часто уникають, але це не завжди можливе з уваги на ритм вірша, нпр., “Лєпта удовиці” голосного не можна замінити приголосним, бо пропаде ритм (хорей), або “Престолові-отечеству” теж не можна позбутися одного голосного або замінити його з уваги на ритм слів. Думка авторів “Словника” літературних термінів”, ніби українській мові зіяння мало властиве, невірна, воно трапляється дуже часто як у віршах, так і в прозі, але його не завжди можна оминати та й не разить воно аж так, щоб його конечно треба було уникати, де неможливо. Прикладів можна знайти дуже багато: “Біле одіння, носить”, “Во мене обійматиме”, “І очі зустрічні ясні”, “Дівчина уперто...” і т. п.

ГЛАВЛІТ (рос. Главное управление по делам литературы), український відповідник “головліт”, російська імперіяльна державно-партійна установа в Наркомпросі (Народном комисариате просвещения) для контролі літературної діяльності. Має поліційні завдання стояти на сторожі політичних, ідеологічних і культурних справ Сов. союзу. Тотально контролює видавничу діяльність, видає дозволи на відкриття видавництва і періодиків, визначає або затверджує редакторів і ред. колегії та весь видавничий апарат, укладає й вирішує видавничі пляни окремих видавництв на цілий рік, також контролює радіомовлення, книжкові та мистецькі виставки, театральні вистави, публічні лекції, імпорт загранич-

ної літератури та експорт власної літератури за границю.

ГЛАГОЛИЦЯ (цсл. глагол — слово), один з найдавніших слов'янських зразків письма (інший — кирилиця), якого походження в лінгвістиці досі неустійчене. Різні дослідники подавали різні теорії й виводили це письмо від грецького, латинського, семітського, авестського, грузинського письма. Найбільш сприйнятлива була теорія Тейлора й Ягіча, які виводили глаголицю від коптського курсивного письма, що було комбінацією всіх візантійських курсивних букв 8 ст. з шістьма буквами єгипетського письма. Інша була гіпотеза Соболевського, який бачив у глаголиці перероблену кирилицю, оскільки обидва роди письма мають однакову кількість букв (40), той самий порядок (уклад) і звукове значення, але іншу форму чи крій букв. Він думав, а з ним ще й такі лінгвісти, як Карський і Срезневський, що глаголиця постала в часі переслідування католицьким духовенством кирилических книг. Сучасні дослідники (Черних, Ліхачев, Львов) схильні думати, на основі найновіших археологічних і палеографічних дослідів, що глаголиця має в своїй основі т. зв. "руські письмена", які існували в давній Русі-Україні ще перед християнством, про що згадував монах Храбр. На основі того письма Костянтин (Кирило) мав уложити нову азбуку, яка певний час співіснувала з кирилицею, що появилася з прийняттям християнства на Русі в 10 ст., і яка згодом перемогла глаголицю й залишилася єдиною азбукою наших предків.

Літ.: М. Попруженко. Прошлоє глаголиці. "Филологіч. записки" (Воронеж), вип. 6/1891; М. Станівський. Старослов'янська мова. Ль.

1964, ст. 30-57; В. Петров. Слов'янська писемність за археологічними пам'ятками. Зб. "Питання походження і розвитку слов'янської писемності", К. 1963, ст. 28.

ГЛАЗОВИЙ Павло (30. 8. 1922 —), поет-гуморист, родом з села Новокаловатки Миколаївської області, з селянської родини. Вчився, після семирічки, в педагогічній школі на Дніпропетровщині, з 1940 до 1946 р. служив в армії, воював проти німців, а після війни, з якої виїшов непошкоджений, вчився в Київському педагогічному інституті на філологічному факультеті. Закінчив у 1950 р. Після того працював у "Перці" заступником редактора, а потім заст. голов. редактора журналу "Мистецтво".

Писати й друкуватись почав у 1940 р., а першу сатирично-гумористичну збірку, "Великі цяці", видав у 1956 р. Пізніше видав такі книжечки: "Слався Вітчизно моя", поема, "Карикатури з натури" (1963), "Коротко і ясно" (1965), "Щоб вам весело було" (1967), "Мініатюри та гуморески" (1968), "Куміяда", жартівлива поема (1969), "Усмішки" (1971). Написав теж кілька книжечок для дітей "Пушок і дружок" (1957), на спілку з Ф. Маківчуком — "Про відважного Варвінка та Коника-Дзвоника" (1958), на спілку з В. Чалим — "Іванець - Вігунець" (1963), "Як сторінка, то й картинка" (1964), "Про Сергіяка-Нежалійка та колуна Вобу" (1965) і "Перчень" (1966).

Сатирично-гумористичні вірші Глазового замітні тим, що в них мало гумору, хоч автор і намагається різними засобами читача розвеселити. Це йому настільки вдається, що читач схильний сміятися радше з самого автора, аніж із його гуморесок, а з авто-

ра він хотів би посміятися тому, що не може сміятися з його гуморесок. В сатирі він теж не виявив особливого таланту (сатиристичного). Предметом його сатири бувають тільки суспільні низи, верхів він не наважується сатирично викривати, хоч між ними більше гідних сатири типів, ніж серед мас суспільства. Через те й сатира його не відзначається тими рисами, що характерні були класикам нашої літератури.

Літ.: М. Годованець. Серйозно і смішно [“Щоб вам весело було”], “Літ. Україна” 93/1967/3; В. Чемерис. Про усмішки та “за про остальное”, “Літ. Україна” 91/1971/3; Е. Кравченко. Павлу Глазову 50. “Літ. Україна” 69/1972/4.

ГЛИНСЬКИЙ Іван (7. 11. 1923 -), прозаїк, перекладач, літературознавець, фолклорист; нар. в с. Потуші Тиврівського р-ну на Вінничині в селянській родині. В 1957 р. скінчив студії на філологічному факультеті Чернівецького університету. В часі війни побував у німецькому конц. таборі як комсомольський активіст. Після війни працював у газетах на Вінничині та на Буковині.

Писати почав ще перед війною, друкується з 1946 р., пише вірші, оповідання, нариси, статті, перекладає з білоруської, польської, російської, молдавської та німецької літератур, пише статті з теорії перекладу, про польсько-українські літературні зв'язки, про молдавську драматургію та децю з фолклористики. Упорядкував і частинно перекладав збірку сатири й гумору соціалістичних країн “Друзі сміються” (1965). З важніших літературних праць: “Юліуш Словацький в українських перекладах”, “Вітчизна” 9/1959/179-189.

ГЛБОВ Леонід (4. 3. 1827. —

10. 11. 1893), поет, байкар, дитячий письменник, журналіст, видавець і громадський діяч Громадський діяч другої половини 19 ст., відомий загально як байкар, чий байки давно стали шкільною лектурою. Народився в с. Веселому Подолі Хорольського повіту на Полтавщині в родині управителя маєтку поміщика Родзянка-батька, а дитячі роки прожив у маєтку Родзянка-сина, до якого батько перейшов на працю, в с. Горбах Кременчуцького повіту.

Вчився спочатку дома, з 1840 р. в Полтавській гімназії, а потім у Ніжинському ліцею кн. Безбородька, який закінчив у 1855 р. Наступного року почав працювати учителем (історії й географії) в дворянській школі у Чорному Острові на Поділлі, а з 1858 р. в Чернігівській гімназії, де працював аж до свого передчасного звільнення в 1863 р., причиною якого були здогадні зв'язки з членом нелегальної організації “Земля і воля” І. Андрущенком, що був тоді арештований за поширювання протирядових відозв. Виселений з Чернігова, жив якийсь час у Ніжині, у тестів, під поліційним наглядом, але під кінець 1865 р. одержав дозвіл повернутися до Чернігова, хоч без права на вчительську працю. Восени 1867 р. одержав посаду завідувача земською друкарнею, в якій працював до кінця свого життя.

Писати почав ще в гімназії, а навіть раніше, але російською мовою, і видав збірку віршів “Стихотворения Леонида Глебова” (1847), але під впливом Шевченкового

“Кобзаря” і Гребінчиних “Приказок” почав писати рідною мовою, головню байки, які потім друкувалися в “Черниговских губерниальных ведомостях” (1853). Одночасно писав і поезії в дусі романтизму 20-40-х років. Коли ж у 1861 р. в Петербурзі почав виходити журнал “Основа”, він послав туди свої байки й поезії, і там вони друкувалися, давніші й новіші. Одначе він тим не задовільнявся і в 1861 р. почав і сам видавати газету “Чернігівський листок”, в якому друкував не тільки байки й ліричні поезії, але й статті на актуальні теми, в тому й про потребу навчання в школах рідною мовою, та на педагогічні теми. Газета появлялася нерівномірно, через фінансові труднощі, та все таки пережила “Основу” і з осені 1862 р. до серпня 1863 р. була єдиним періодичним виданням українською мовою на всю Україну й московську державу. Та в 1863 р. була циркуляром міністра Валусева закрита. Того самого року вийшла в Києві його збірка “Байки”, до якої ввійшли всі байки, друковані в “Основі”, “Чернігівських губерниальных ведомостях” та в “Чернігівському листку”. Друге видання цієї збірки з додатком 16 нових байок видав він сам у своїй друкарні в Чернігові в 1872 р.

В половині 50-х років почав писати й поезії рідною мовою, які Франко назвав пізніше “правдивими перлинами української лірики”, як “Журба”, що потім стала улюбленою народною піснею (“Стоить гора високая”), “Вечір”, “Зірнька”, “Моя веснянка” та ін. Десь на початку 50-х років написав поему “Перекотиполе”, яка, правда, не була друкована, але з неї поет вибрав пізніше три уривки

(“Думка”, “Ярмарок”, “Паняночка”) і надрукував у ЧГВ за 1858/59 рр.

Після 1863 р. його літературна діяльність українською мовою на деякий час припинилася. Він пробував кілька разів одержати дозвіл на видавання української газети (1865, 1873, 1875), але без успіху, місцева поліція не допускала, інформуючи міністерство з засади негативно про всіх, хто подавав у тій справі прохання.

В 1870-80 рр. писав дещо московською мовою і слав до газети “Киевский телеграф”, де й були надруковані його кореспонденції за підписом И. К-н-рь (криптонім від псевдоніма Кенеръ, яким підписувався в “Чернігівському листку”). Там був надрукований його фейлетон “Пейзажи из болотного рая”, в якому описані деякі “звичаї” чернігівської урядничої верстви — чернігівське начальство, і другий, прозо-віршований, фейлетон п. з. “Черниговской фельетон” за підписом Копитан Бонвиван та “Случайный фельетон Копитана Бонвивана”, де автор критикує, засобами сатири, політичний та економічний лад Росії й інші хибні місцевого й загального характеру.

Коли дальша співпраця в цій газеті стала неможливою з приводу причіпливости цензури, він перейшов до новозаснованої “Чернігівської газети” (1877-78) і там друкував свої вірші й фейлетони та статті про театр, в яких виявився компетентним театральним критиком.

Крім газет, видавав ще гумористичні книжечки-метелики рос. мовою, якою писав теж ліричні вірші з виявами щирої любови до України і співчуття знедоленому народові. Московською мовою користувався він тоді, коли не міг

писати рідною мовою, але й чужою мовою він виявляв свою наскрізь українську душу і критично ставився завжди до московських порядків на Україні.

В 1889 р. зв'язався з галицькими виданнями, як "Зоря" і "Дзвінок" і почав знову писати українською мовою. Впродовж трьох років друкувалися в галицькій пресі його байки і віршики та загадки для дітей, які мають виховне спрямування. В творах для дітей він виявився неабияким майстром, який збагнув дитячу душу й зацікавлення дітей, а при тому вмів збуджувати любов до рідної мови й народу. За той короткий час, три роки, написав стільки, що за весь попередній період. Під кінець життя, остання байка — "Огонь і Гай" написана була п'ять днів перед смертю. Помер на 66-му році життя від астми й хвороби серця.

Літературна спадщина Глібова українською мовою — 107 байок, понад 40 ліричних пісень, 54 вірші-загадки і стільки ж відгадок, 14 акровіршів, згаданий водевіль-одноактівка "До мирового" та драма "Остапова правда", написана ще в юні часи (1855). Московською мовою написав понад 90 ліричних віршів, ок. 30 сатиричних, дві п'єси, 4 оповідання, дві повісті ("Наташа" і "На ком жениться") та низку статей, рецензій і фейлетонів.

Найбільшу літературну цінність мають його байки, які йому й принесли велику популярність, але літературну вартість мають і ліричні вірші, писані в романтичному дусі. Байки його передруковувалися безліч разів у більшому й меншому виборі, в Києві і Львові, Чернігові і Харкові, розміром від 14 сторінок до 232. В 1872 р. вийшла друга збірка байок. Чимало разів

виходили й "Вибрані твори", а повне видання було здійснене тільки один раз у вид-ві "Вік" в 1904 р. за редакцією С. Єфремова (365 ст.). За сов. часів вийшов двотомник його творів у його століття від дня народження (1927) п. з. "Твори". До цього видання ввійшли і твори московською мовою. Ювілейне видання в одному томі видало теж вид-во "Сяйво" (406 ст.).

Темою байок Глібова першого періоду (1853-1872) є суспільні й індивідуальні хиби різних людей, а перш за все представників царської адміністрації, здебільша людей чужих Україні і шкідливих, і їх найчастіше репрезентують в байках Вовк, Свиня, Гадюка, Ведмідь, Лев, Щука та інші тварини-хижаки, бо вони, представники царської влади, й були тими визискувачами, здирниками й облудниками, що використовували свою владу й чинили кривду народові, з якого жили. То були не стільки багаті люди, дворяни чи поміщики, як радше ті, що хотіли збагатитися коштом підданих під їх контролю людей. Їх і показував письменник у постатях різних тварин, як головних спричинників лиха. То не був одначе вияв класової ворожнечі, як думають підсоветські дослідники, тільки радше вияв окупантської чи панівної класи до підкореного народу, отже то була радше ненависть національна, ніж класова, бо серед гнобителів були і "свої люди", малороси, такі ж бідні, як інші, що хотіли легким коштом стати багатими, приєднавшись до панівної класи. Їх письменник показав у таких байках, як "Вовк та Мишеня", "Лев та Миша", "Вовк та Ягня", "Пан на всю губу", "Вівці та Собаки", "Вовк та Зозуля", "Га-

дюка і Ягня”, “Шука”, “Свиня”, “Вівчар”, “Ляці”, “Ведмідь і Пасічник”.

В більшості байок одначе Глібов звертає увагу на хиби й від’ємні риси таких своїх людей — чваньків, ледачих, облудних, хитрунів, брехунів, підступників, суспільно байдужих, марнотравних, наклепників, безгосподарних, наївних тощо.

Інтерпретація байок з погляду марксизму не має підстави, в негативних виявах людської природи немає клясової боротьби, несправедливість діялася народові збоку адміністрації і несвісних людей. Якщо письменник говорить у своїх творах про бідних, то тими бідними в нього завжди були його земляки, які поневолені були перш за все національно, а разом з ним і соціально, і які в байках показані, як “нижчий, що перед вищим гнеться” і “менший, що його більший кусає та ще б’є. Можна цю байку пояснювати всяко, але не можна заперечити, що вовками на Україні під Московою були завжди самі москалі. Поведінка Вовка в байці “Вовк та Ягня” типово московська — задирлива й нахабна і в жадному випадку не клясова, хоч автор часом і вживає слово “пан”, та воно означає в нього якраз царського службовця, який жив по-панськи в порівнянні з мужиком чи взагалі з місцевим населенням. В байці “Вовк та Зозуля” Вовк типовий представник царської адміністрації, якому надоїло жити на власній землі, де його “хотіли навіть вбити і де кожний біс його ганяє” (за вовчі діла) і він вирішив “попхатись на Вкраїну”, “де люди не страшні, шанують, привітають” і де навіть “собаки нікого не займають. Живи, де хоч, де

хоч, ходи, не сподіваючись біди”. Це дуже влучна й вірна характеристика України й українського народу як повний контраст до Росії. З таких саме Вовків і складалася царська (як і тепер большевицька) адміністрація на Україні, яка поводитася по-вовчому. Вовк каже до Зозулі, на запитання, де подіне він вовчі норови; “Був вовком я і вовком буду і до віку і до суду”. Ягнята одначе про це часто забувають.

В другому періоді своєї української творчости, після 15-літньої перерви (1872-1889), написав ще пів сотні байок, які друкувалися в галицькій пресі. Велика частина з них створена на власні теми, як-от “Горшки”, “Снігур та Синичка”, “Будяк і Васильки”, “Дідок і Вітряки”, “Кундель”, “Ластівка і Шуліка”, “Перекотиполо”, “Сила”, “Фіялка”, “Бурян”, а решта чимало мандрівні теми. Деякі його байки схожі радше на балади або й пісні (Перекотиполо, Старець, Мальований та ін.), бо жанрові риси байки в них затерлися, мабуть, від того, що в них багато ліризму і частіше в них вжита народно-пісенна форма, але вони не позбавлені сатири, письменник виставляє в них на посміх різні негативні риси людей, як і в інших байках. Тут також, як і давніше, він таврує самовольно й хижацтво московської адміністрації та її зневажливе ставлення до народу. Проте більше уваги він присвячував хибам власного суспільства, тавруючи особливо такі хиби, як глупота, лінивість, брехунство, пияцтво, неробство, лакейство, пристосованство та ін. Це всякі Коники-стрибунці, Мальовані Стовпи, Цуцики, Жаби, Солом’яні Діди тощо.

Поетичні засоби байок Глібова багаті й різноманітні, він уміло використовував фольклор, образки природи, народні прислів'я й приказки, народний гумор, лірично-пісенні епітети, дотепну іронію, діялоги, монологи і т. п. Мова байок чисто народна, хоч переповнена здрібнілими іменниками й прикметниками та прислівниками, як літечко, порадоньки, вітрогоненько, небагатечко, раденький, дурненький, добренько та ін., що нагадують Квітчичні сантиментальні оповідання. Побіч одначе й народні вульгаризми, як "бісові сини", "прокляті пацюки", "мордатий кіт" та ін.

Уваги варті й ліричні поезії Глібова, які продовжують романтичні традиції 20-40-х років. Їх особливую рисою є глибокий ліризм і мелодійність, тому їх легко було співати, чимало з них і ввійшли в народний пісенний репертуар. Деякі написані і на суспільні теми, а пізніші, писані під кінець життя, насичені релігійними образами.

Публіцистична діяльність Глібова зв'язана з його такою газетою "Чернігівський листок", в якому він обговорював різні питання суспільного й культурного місцевого життя. Там він друкував і свої фейлетони й театральні рецензії.

Твори його російською мовою мають у його творчості другорядне значення і не стоять на рівні українських, хоч він знав добре російську мову, і вони не позбавлені поетичної вартості, але йому було краще висловлювати свої почуття й настрої рідною мовою.

Накінець ще питання про оригінальність його байок, яка свого часу була досить широко дискутована. Одні критики, переважно українські, вважали його байки майже за цілком оригінальні твори,

інші, здебільша російські заперечували їх оригінальність і вважали звичайними перекладами байок російського байкаря Крилова. Цим аргументом часто користувались і царські цензори, які забороняли видання Глібова після 1876 р. саме тому, що вони були, як вони думали, перекладами українською мовою російських творів, що указом з 1876 р. було заборонене (М. Сиваченко, 268-9).

Глібов, очевидно, читав і любив байки Крилова, і може навіть під його впливом зацікавився цим жанром, в якому можна було висловити критичну думку про суспільний лад, не боявшись цензури. Деякі байки Крилова він перекладав і перекладами фактично й розпочав байкарську творчість ("Лебідь, Щука і Рак", "Вовк і Кіт" та ін.), але потім він брав у Крилова тільки тему байки й опрацьовував її по-своєму, так що його байка на ту саму тему дуже мало або зовсім неподібна до оригінальної байки Крилова. Але в нього є чимало таки зовсім оригінальних тем, яких у Крилова немає, а ті, що він узяв у Крилова, мають зовсім самобутній український характер. Крім того й розмір його байок відмінний, нпр., байка "Вовк і Вівчарі" має в Крилова 8 рядків, а в Глібова 27, або байка "Цікавий" ("Любопытный" у Крилова складається з 17 рядків, а в Глібова з 47-х, при чому й характер байки зовсім інший, наскрізь український — природа, дійові особи, розмови, побутові деталі, звичаї — все це дуже далеко від Крилова. Варто одначе пригадати, що в тому часі використовування чужих тем було в літературі звичайним явищем і так робив, як відомо, І. Котляревський, П. Артемовський-Гулак, Вілецький-Носенко і Л. Боровиковський та інші,

але всі вони в оброблюванні позичених тем були наскрізь оригінальні і їх твори мають цілком самостійне значення.

Перші байки Глібова почали появлятися в 1853 р. в “Чернігівських губ. відомостях” і за сім років (до 1860) назбиралося їх понад тридцять і вони всі ввійшли до першої збірки, яку видала Київська шкільна округа в серії книжок для народного читання в 1863 р. Але вийшов Валуєвський закон того самого року, влада наказала спалити “до єдиного екземпляра”, щоби всі 500 примірників книжки як “вредное издание”, майже так само, як трапилось через сто років, вже в наших часах, з книжкою одного підсоветського українського письменника, О. Гончара “Собор”, яку чинники партії й уряду забирали з книгарень і прилюдно палили, як у середовіччі. Це доказ, що ментальність Москви за сто років зовсім не змінилась, а комуністам зовсім не вдалось за півстоліття “перетворити природу”.

Лит.: М. Загірна й Б. Грінченко. Л. І. Глібов. Чернігів, 1900, 48 ст.; А. Косматенко. Леонід Глібов (До 130річчя з дня народження), “Дніпро” 3/1957/124-28; О. Бандура. Вивчення творчості Леоніда Глібова в школі, вид. 2-ге, перероблене й доповнене. К. 1958, 131 ст.; Б. Гур'єв. Леонід Іванович Глібов, вст. ст. в кн. “Леонід Глібов, “Вайки і вірші”. К. 1959/5-37; Його ж. Леонід Іванович Глібов, вст. ст. в кн. “Леонід Глібов, Твори”, К. 1964/3-27; І. Шльгук. Майстерність байкаря-реаліста. “Укр. мова в школі” 4/1965/12-18; Б. Гур'єв. Леонід Глібов. Життя і діяльність. В кн. ІУЛІ КДПІ, К. 1966/83-103; В. Герасименко. Леонід Глібов; в кн. ІУЛІ АН т. 3/1968/284-296; М. Сиваченко, О. Деко. Леонід Глібов, документи і матеріяли, К. 1969, 286 ст.; І. Шльгук. Майстерність байкаря-реаліста, в його ж кн. “У пошуках художньої правди”, 1960/270-80; С. Зубкова. У пошуках

основного тексту “Пісні” Л. Глібова. “Рад. літ-во” 5/1970/55-60; Г. Неділько. З архіву Ніжинського ліцею кн. Везбородька. “Рад. літ-во” 5/1970/68-70; М. Нечай. “Білі лебеді [біографічна повість про Л. Глібова], 1970; **Бібліографія:** “Українські письменники”, біо-бібліогр. словник, т. 2/1968/250-70.

ГЛІКОНЕЙСЬКИЙ ВІРШ або гліконеї, від імени античного поета Гліконея, в античній поезії т. зв. “логаедичний” вірш, що складається з дактилічної стопи і трьох хорейних, остання стопа каталектична. Дактиль стояв на другому місці (х -, х -, х -, х -). Цей розмір вживали в ліриці і в хорах трагедії.

ГЛОБЕНКО - ОГЛОБЛИН Микола

(19. 12. 1902 - 29. 5. 1957), літературознавець і дослідник української літератури. Нар. в с. Новогорієвськ о м у, Куп'янського повіту на Харківщині в родині священика. Бчився в середній школі в Куп'янці, потім кілька років працював учителем, а після того вчився в Харківському ІНО на історично-філологічному факультеті (1923-1928), під проводом О. Білецького й М. Плевака. Там вивчав і західну літературу. Після студій працював викладачем української мови в середніх школах та курсах у Харкові, а також як літературний редактор деяких журналів (“Пролітфронт”, “Радянська література”, “Україна”) та в ДВУ, а в 1933 р. в редакції УРЕ, що готувалася за часів Скрипника, хоч ніколи не появилася. Того самого року одержав дозвіл викладати українську літературу в Художньому інституті, в 1939 в Інститу-

ті журналістики, а в 1940 в Харківському університеті. В часі евакуації Харкова залишився на місці й за німців працював у редакції щоденної газети “Нова Україна”, а в 1943 р. покинув Харків і пустився в широкий світ. Опинившись у Німеччині, жив у переміщенському таборі в Ашафенбурзі, де працював у таборовій гімназії викладачем української літератури. В 1948 р. був професором УВУ, в 1949 р. працював в Інституті заочного навчання УВУ, а в 1951 р. переїхав до Сарселю у Франції і працював заступником редактора Енциклопедії українознавства, для якої писав і статті з української літератури. Там і помер на 55 році життя.

Літературно-наукову працю почав ще студентом і присвятився вивченню давньої літератури, зокрема літературі 17-18 ст., та надрукувати своїх досліджень під советським режимом не міг і опублікував їх аж на еміграції. Важніші з них такі: “Спадщина Київської Русі в літературі доби барокко” (1958), “Тератургіма А. Кальнофойського в її зв'язках із старокіївською літературою (Збірник УЛГ, 1956), “Патерикон Сильвестра Косова” (Записки НТШ, збірник ФС т. 26), “До питань вивчення бароккової доби на Україні” (“Україна”, Париж, кн. 8/1952) і “Спадщина Київської Русі в літературі доби барокко” (ЗНТШ, т. 167, 1958).

Цими працями Глобенко вклучився в українсько-російський спір, по українському боці, про спадщину Київської Русі і показав, що українська література 17 ст. є продовженням літератури княжої доби після кількох століть перерви, спричиненої різними суспільно-політичними й воєнними причинами. В російській науці ширилася ще

від часів відомого Погодіна теорія, що українська література 17-18 ст. не йшла за давньою традицією княжих часів, тільки йшла слідами польської літератури, а за її посередництвом європейської. Тим самим вона не була, на думку російських дослідників, безпосереднім продовженням літератури Київської Русі і з нею не мала ніякого духового зв'язку. Натомість мала той зв'язок і була безпосереднім продовженням київського періоду російська література 14-17 ст., московського періоду, яка нібито вийшла з літератури “спільноруської” (общеруської), а вийшовши в 18-19 ст. поза власні межі (московського царства), поширилася на всю тодішню російську імперію, до якої належала й Україна, і стала знову літературою “общеруською”. Проти цих спекуляцій виступало багато українських дослідників, а між ними й Глобенко, який у згаданих працях доказує протилежне — що якраз українська література 17-18 ст. тісно зв'язана з літературою Київської Русі і є її безпосереднім продовженням. А такими творами він уважає “Патерикон” С. Косова (1635), “Тератургіму” А. Кальнофойського (1638) і “Печерський Патерик”, надрукований уперше в 1661 р., та й узагалі всю літературу українського барока.

Варто при тій нагоді зауважити, що автор зацікавився цією проблемою ще на батьківщині і писав свої праці (на еміграції), коли українські вітчизняні дослідники не наважувалися цієї теми обговорювати й шукати духового зв'язку літератури 17 ст. з літературою Київської Русі 11-13 ст. Пізніше однаке ця справа трохи змінилась і автори восьмитомової ІУЛ АН відважилися про це за-

говорити і при кожній нагоді підкреслюють тісний духовий і літературний зв'язок літератури української середньої доби (за періодизацією М. Возняка) з літературою княжої Русі-України. Це вони зовсім виразно підкреслюють і не тільки в літературі, але й у мистецтві (архитектура, малярство тощо). А літературні пам'ятки другої половини 15-го й першої половини 16-го ст. ідейно і стилістично продовжують школу Київської Русі. Традиції літописання продовжує Галицько-Волинський літопис та Західноруський літопис (т. 1/1967/157, 162), в іншому місці говориться про Заповіт Василя Заговорського з 1577 р., який можна вважати своєрідною паралеллю до "Поучення Володимира Мономаха" (ст. 291), а в статті про віршування говориться про давній звичай починати серйозний прозовий твір з віршованої похвали чи передмови, яку мала й Острозька Біблія, що містила два вірші Герасима Смотрицького. "Корені цієї традиції сягають ще часів Київської Русі "Похвала царю Симеону" в Збірнику Святослава 1073 р. або "Пролог" чи "Азбучна молитва до "Учительного євангелія" Костянтина Болгарського (ст. 294).

Чимало писав Глобенко і про сучасну літературу. До більших належать праці: "1845 рік у творчості Шевченка" (ЗНТШ т. 167), "Українська проза 1920 — початку 30-х років (там само)", "Література підсоветської України" (тама само). Окрім того, написав низку статей про сучасних письменників, як Леся Українка, О. Олесь, О. Ольжич, М. Хвильовий, Ю. Яновський. Він теж написав низку статей-довідок в ЕУ т. II, як "Історія, стан і дослі-

дження української літератури", "Доба реалізму", "Доба модернізму", "Найновіша доба", "Україна в художніх творах, писаних російською мовою". Йому теж належить передмова й бібліографія в книзі Павла Зайцева "Життя Тараса Шевченка". Багато його статтей розсіяні по різних газетах, журналах і збірниках. Недрукована спадщина ввійшла частинно в присвячений йому том ЗНТШ (1987[1958]/158, а частинно в окрему книжку п. з. "З літературознавчої спадщини" (Париж, 1961, 246 ст.) з передмовою Ю. Войка.

Літ.: Ю. Войко. Проф. Микола М. Глобенко. "Наукові записки УВУ" ч. 2/1958/5; **І. Кошелівець**. Микола Глобенко як літературознавець і критик. ЗНТШ т. 167/1958/10-20; **В. Кубійович**. Життєвий шлях Миколи Оглоблина-Глобенка (там само); **П. Зайцев**. історико-літературні нариси Миколи Глобенка. УЛГ ч. 5/1959/6; **Ю. Войко**, вступне слово в кн. "М. Глобенко, 3 літературної спадщини", 1961/5-17; **Б. Кравців**. Літературна спадщина М. Глобенка. "Сучасність" 6/1962; **В. Маркусь**. Літературознавча спадщина М. М. Глобенка. "Укр. самостійник" 59-60/1962/38.

"ГЛОБУС" (1923-1935), український універсальний ілюстрований журнал-двотижневик, виходив у Києві від 1923 до 1935 р. як видання газ. "Пролетарська правда". Побіч різних матеріялів про соц. будівництво й міжнародні події, містив теж літературні матеріяли, в яких насвітлював питання "пролетарської" літератури, й переклади іншомовних авторів. В журналі друкувалися твори М. Ваяна, О. Влизька, П. Качури, П. Козлянюка, І. Ле, М. Рильського, С. Склярєнка, М. Терещенка, Ю. Яновського та ін. Редактором журналу був Самійло Щупак, в редакції працював Б. Антоненко-Давидович.

ГЛОСА (гр. глосса, лат. глоссса, досл. мова, слово) пояснення або переклад незрозумілих слів іншою мовою, головню в давніх пам'ятках письменства, також коментарі в церковних і юридичних текстах. В творах античних письменників, в грецьких рукописах, що їх переписували латинські переписувачі або й читачі, які пояснювали собі грецькі слова латинськими, та в багатьох інших давніх текстах було повно глос, цебто пояснень збоку на полях тексту або між рядками.

“Глоскування” античних текстів чи Біблії почалося в античні часи у зв'язку з вивченням творів Гомера, звідти й “Гомерівські глоси”. В візантійські часи поширені були глоси в Біблії, які пояснювали неясні й незрозумілі слова та висловлення. В 11-13 ст. правники пояснювали римське право, на полях і між рядками, в тексті кодексу Юстиніана. В середні віки читачі пояснювали незрозумілі латинські слова народними (вернакулярними). Згодом глосами почали називати й коментарі до творів разом із поясненнями окремих слів і висловів.

Сьогодні глоси можна знайти в шкільних підручниках зокрема чужих мов, де студенти записують у тексті і на полях збоку пояснення чи переклад невідомих чужих слів.

З глос розвинулася в Іспанії в 14 ст. окрема віршова форма під тією ж назвою “глоссса”, і складається з кількох рядків, найчастіше з цілої строфи-катрена, яка називається “кабеза” і з пояснень до неї, а радше розвинення її думок. Самі пояснення складаються звичайно з десятих рядків (децима), для кожного рядка кабези, отже пояснення разом із “кабезою” мають 44 рядки. При тому кож-

ний рядок кабези входить до децими. Саме тому вірш і називається “глосссою”, що він пояснює епіграму або катрен, в якому міститься тема вірша. Цей рід віршової форми розвинувся в Іспанії, але відомий був і в Німеччині, де його культивували брати Шлегелі, хоч трохи в іншій варіації (видозміні). Зразок вірша-глоссси можна знайти в ХУІІІ розділі II частини “Дон-Кіхота” Сервантеса, або в іншого єспанського поета 16 ст., Вісенте Еспінелі.

Від слова “глоса” походить і “глосарій” (глосссаріум), збірник глос якогось тексту.

ГЛУХЕНЬКИЙ Микола (рік народження невід.), сучасний соц. реалістичний письменник, автор двох історичних романів про боротьбу українського народу проти шляхетської Польщі, “Коліїщина” (1966) і “Колії” (1968) та біографічної повісті “Михайло Максимович” (1969).

Перші два романи написав на основі архівних матеріалів, як твердять його рецензенти, так що обидва твори можна уважати історично вірними. Постаті гайдамацьких ватажків змальовані реалістично, без романтизації. До повстанців він ставиться прихильно і малює їх з очевидною симпатією та з добрим знанням тогочасного побуту, звичаїв, обрядів. Данину класовій ідеології віддав тим, що до повстання включив і деяких чужинців — поляків, москалів, білорусів, татарів, але найбільше уваги присвятив росіянинові Василеві Москалеві, що прибився до повстанців з російської землі. Появу іногородців між гайдамаками він одначе слабо мотивував і їм особливої уваги не присвячував, тому невідомо, чого до гайдамаків пристав шляхтич Копиткевич, який потому знову вернувся до конфедератів.

Виразно й переконливо показав він підступну й нечесну зраду москалів, які допомагали польській шляхті придушити повстання, а рівночасно й наївність і політичне невироблення гайдамаків, які знали тільки своє горе-бідку, але в політичних питаннях були дітьми, тому їх так легко було москалям обдурити. Клясова ідеологія вимагала від нього зарахувати до ворогів народу запорозьку старшину, яка стримувалася від участі в повстанні, хоч чимало запорозької бідноти (виходить, що й там була біднота й багаті) втікали й приставали до гайдамаків. Цим він мав показати, що селянські маси були гноблені не тільки польськими, але й українськими панами.

В першому романі автор простежує причини гайдамацького повстання, а в другому ("Колії"), присвяченому головно сотникові Гонти, змальовує готування й перехід сотні на сторону гайдамаків проти шляхти.

Рец.: А. Мацевич. Коліївщина та колії. "Вітчизна" 3/1969(207-9).

ГЛУЩАК **Анатоль** (1940-), поет молодого покоління, видав збірку "Мотиви", яку критика оцінила як слабу з художнього боку, але варту видання з тематичного боку, оскільки автор декларує з першої сторінки вірність ідеям Жовтня і ленінській правді, заявляючи свою готовість іти в бій за ці дорогі ідеали, але не знаходить адекватних художніх образів, які дали б відчуття, що його слово конкретне, реальне діло справжньої громадської високопоетичної поезії. Слушні думки не знайшли точного образно-емоційного вираження. І слово прозвучало сухо (Е. Прісовський).

Рец.: М. Логвиненко. Перший заспів поета. "Літ. Україна" 57/1972/

3; **П. Слободянюк.** Слово щире й вагоме. "Прапор" 6/1973/9; **С. Васильчук.** Чотири дебюти. "Жовтень" 2/1973/152-4; **Е. Прісовський.** До істини йдучи. "Вітчизна" 4/1973/206-7; **М. Логвиненко.** Трансформуючи думку поета, репліка (на рецензію Е. Прісовського), "Літ. Україна" 44/1973/3.

ГНАТИШАК **Микола** (5. 12. 1902 — 8. 11. 1940), історик літератури й

дослідник; нар. в м. Перемишлі в Галичині в родині гімназійного вчителя. Початкову освіту одержав у Перемишлі, середню в

Бродах і Станиславові, а вищу в Празькому університеті на факультеті слов'янської філології. Крім того, брав курси історії європейської літератури й філософії. Закінчив студії дипломом доктора філософії (1927). Після того працював кілька років асистентом в Українському науковому інституті в Берліні (1927-30), а в 1931 р. переїхав до Львова, де працював редактором української католицької преси — газети "Мета" і журналу "Христос — наша сила". Був теж співробітником літературного журналу "Дзвони". Окрім того, вчив української мови й літератури в Малій семінарії та в Богословській академії. Нераз виступав публічно з літературними доповідями.

В 1939 р. виїхав з родиною на Чехословаччину (тоді "Протекторат Чехії й Моравії"), а в 1940 р. одержав посаду лектора слов'янського семінара у Віденському університеті, але в короткому часі помер у Лібштаті від саркоми, на 38 році життя.

Писати почав під час студій, друкувався аж у Львові, в "Меті",

“Дзвонах”, “Нашій культурі” й “Рідній мові” І. Огієнка, в Збірнику Історично-філологічного т-ва в Празі та в інших періодиках. Важніші літературні праці: “З сучасної мистецької прози Німеччини. І. Підготовка експресіонізму”, “Література і суспільне життя” “Українська романтична балада”, “Нова українська лірика в Галичині”, “Артизм Степана Руданського”, “Поет і його невміруче слово”, “Тарас Шевченко і релігія” та чимало інших, яких зібрати не пощастило через недоступність джерел.

Окремо вийшов у Празі перший томик “Історії української літератури” (1941, 132 ст.), в якій автор пропонує нову періодизацію історії української літератури, “формально-стилістичну”, основану на теорії професора Київського університету Олександра Потебні про зв'язок генези літературного твору із структурою слова чи мови. Цей зв'язок автор і ставить в основу літературно-історичного досліджу, якого другим принципом є зв'язок слова і словесности, цебто літературної і народної творчости, вироблений празькою школою мовознавців і літературознавців-структуралістів, що застосовували до літературних творів критерій мистецьких стилів і формальних вартостей. Головним теоретиком тієї школи був чеський дослідник Ян Мукажовски, якого теорія тісно була зв'язана з російським формалізмом і під його впливом подала, але з ним розійшлася. З тієї школи вийшов відомий сьогодні інтернаціонально американський теоретик літератури й історик світової літературної критики Рене Веллек, чех з походження. Звідти вийшов теж інший американський структураліст Роман

Якобсон, російського походження, один із кол. російських формалістів.

Гнатишак одначе відмежувався від чистих або радикальних формалістів, які ігнорували зміст літературного твору, звертаючи всю увагу на його форму, і, вслід за О. Потебнею, ставив літературний твір у тісний зв'язок із реальним життям і життєвими проблемами. Вслід за тим він трактує поезію як одну з двох форм пізнання за допомогою слова, оскільки поетичний твір, на його думку, треба вважати способом об'єктивації думки і того, що з нею зв'язане, а саме суспільних явищ і настроїв суспільства, які на даному історичному етапі його хвилюють. Таким чином, літературний твір, в якому поет невід'ємна частина своєї суспільности, заспокоює авторові внутрішні, особисті прагнення й потреби й одночасно виражає настрої й інтереси своєї суспільности, а через те впливає на неї, тому й має виховне значення.

Таким чином автор дійшов до тих самих теоретичних висновків, що й російський чи советський соц. реалізм, який теж бере до уваги Потебніанську теорію і ставить поета і його твір у залежність від середовища, цебто від суспільства і його насущних потреб. Але тому що в житті людини й суспільства велику роль грають певні етичні засади, то етичний момент грає і в поезії велику роль. Поетичний твір, на його думку, тратить свою красу (під красою він розуміє античну калокагатію — отримання доброго з прекрасним), якщо він не осяяний високим етичним ідеалом (ст. 17). “Естетичний смак людини як одноцілої індивідуальности розвивається в тісному зв'язку з іншими сферами її духового життя і зміслового (чут-

тєвого) сприймання...”, бо “ідейні, етичні, національні і суспільні первні мають у літературному творі також визначну естетичну функцію. Саме тому автор вважає konieczним тісно сполучувати естетичну оцінку літературного твору з ідейною, етичною і національно-суспільною. Саму естетичну оцінку твору він вважає невиспачальною, неповною і для суспільного життя шкідливою.

Теорію Гнатипака можна вважаати рідною сестрою соц. реалізму, але вона пішла в іншому напрямі — національно-суспільному, тому її справедливо можна б назвати, аналогічно, “надреалізмом”, цебто національним реалізмом. Різниця між обидвома реалізмами в різному розумінні етики й суспільства. Соцреалізм ставить в основу клясову чи комуністичну мораль (все добре, що для комунізму добре) і соціалістичне, цебто клясове суспільство, а формально-стилістична або “національно реалістична” концепція Гнатипака ґрунтується на національно-християнській етиці і на увазі має національно-християнське суспільство. Все інше, цебто методика досліджу літератури та сама. Це не значить одначе, що його концепція є копією соц. реалістичної, вона постала багато раніше, ніж появилася друком, і можна думати, що могла постати приблизно в тому самому часі (30-ті роки), але під різними впливами і одна від одної незалежно. Гнатипак виходить від празького структуралізму й теорії Потебні, а соц. реалізм має своє коріння в концепції В. Белінського й теорії Чернишевського “Відношення мистецтва до дійсности”) та творчости М. Горького. До Потебні соц. реалісти дійшли щопиш недавно, в 50-60-х рр., знайшовши в його

концепції чимало співзвучности. Це дає соц. реалізові ширшу базу, бо через Потебню сягає до тих джерел, з яких і він виходив, німецьких мислителів.

В основі літературного досліджу Гнатипак ставить засади: 1) структурального зв'язку твору із словом; 2) літературного формалізму і 3) ідейно-етичного естетизму, конкретизованого в сенсі національно-християнської етики.

Щодо періодизації української літератури, то він застосовує “мистецько-стилевий принцип” і ділить всю українську літературу на 10 періодів, при чому п'ять перших періодів стосуються давньої літератури XI-XVIII ст., цебто стару й середню добу за поділом М. Возняка, а п'ять других охоплюють нову добу. Давню літературу автор ділить на такі стилі: староукраїнський, візантійський, пізньовізантійський, ренесансовий і козацько-бароковий. В новій добі він розрізняє псевдоклясичний, бідермаєрівський, романтичний, реалістичний і модерністичний стилі. В 1-му томі своєї ІУЛ обговорює три перші стилі, а дальші томи не появиліся.

Літ.: М. Гнатипак [двоюрідний брат]. Про згаслих. Микола Гнатипак; [біографічна стаття], “Україна”, Париж 4/1950/277-8.

ГНАТОВСЬКИЙ Володимир (21. 3. 1913 —), вітчизняний літератор і перекладач; нар. в с. Кальнику, Іллінецького р-ну на Вінниччині в родині службовця. Вчився на робітничому факультеті (робфаці) і на філологічному ф-ті Київського університету (1934-1941). Після студій працював у ганко-технічному “училищі” в Києві. Після війни почав працювати в пресі і в редакції “Літературної газети”, був кореспондентом рос. “Литерат. га-

зети" на Україні, потім був заступником редактора журналу "Дніпро" і відповідальним секретарем комісії для пророблювання молодих письменників СПУ, старшим редактором і відповідальним редактором газети "Друг читача".

Друкується з 1946 року, пише літературно-критичні статті й рецензії, багато перекладає з російської мови (твори О. Авдєєнка, М. Горького, О. Купріна, Л. Соболева, Л. Толстого) та узбецької мови — Айбека "Вігер золотої долини" (роман) та повісті й романи А. Мухтара, Ш. Рашидова й ін.

Літ.: "Літературні письменники Рад. України", 1970, ст. 90; В. Малець. Володимиру Гнатювському — 60. "Літ. Україна" 6/1973/2.

ГНАТЮК Володимир (21. 5. 1871

— 6. 10. 1926), етнограф і фольклорист, мовно - літературний дослідник і публіцист, журналіст і перекладач. Нар. в с. Велесневі, Бучацького повіту в Галичині в селянській родині. Вчився в місцевій народній школі, потім у Бучацькій і Станіславській гімназіях, а далі у Львівському університеті на філологічному факультеті, де студіював слов'янську філологію й народну творчість. Після студій хотів присвятитися педагогічній праці, але доля його обернулася в інший бік, і він став секретарем НТШ у Львові за головування М. Грушевського. На тій посаді залишився до кінця свого життя. При тому був і редактором видань Етнографічної комісії НТШ і співредактором ЛНВ, а також секретарем і редактором Українсько-руської видавничої спілки, яка вида-

вала твори рідної й чужинної літератури.

Головною ділянкою його наукової діяльності була фольклористика, зокрема збирання, записування й наукове досліджування української народної творчості. Фольклористичні зацікавлення виявляв уже в хлоп'ячому віці, записував народні легенди й пісні від своїх дідів і батьків та від інших людей у селі і вже тоді, в народній і середній школі, мав великі збірки, понад пів тисячі, народних пісень. Деякі з них були друковані в тогочасних газетах, але більшість пропала по редакціях.

Окремою книжкою вийшла його перша збірка лірницьких пісень, молитов та інших матеріалів про лірників Бучацького повіту п. з. "Лірники" (1896).

Професійну фольклорну діяльність почав у 1895 р., коли вирушив у першу фольклорну мандрівку на Закарпаття, яке під тим оглядом було занедбане. Таких мандрівок він зробив п'ять, за вісім років, і зібрав велику масу матеріялу, який упорядковував, досліджував і редагував, а Наукове т-во ім. Шевченка видавало в Етнографічному збірнику НТШ п. з. "Етнографічні матеріяли з Угорської Русі" (1897-1891), яких назбиралося аж шість томів. До 1-го тому ввійшли легенди й новелі, до 2-го й 4-го казки, байки, легенди, оповідання про історичні особи й історичні спомини з Ванагу, до 3-го матеріяли з західно-угорських комітатів, до 5-го казки з Вачки, а до 6-го байки, легенди, історичні перекази, новелі й анекдоти з Вачки. Після 1903 р. його мандрівки через хворість припинилися, але фольклорну діяльність він продовжував листувальними засобами — організував по

всій Україні кореспондентів-збирачів, які працювали на місцях і надсилали йому свої матеріали. Окрім того, він включав у видавничий плян і збірки давніших фольклористів, як Опанас і Марія Марковичі, Михайло Максимович-Осип Бодяньський, Михайло Драгоманів, Осип Роздольський та інші. Зібрані таким способом матеріали дали 24 томи Етнографічного збірника НТШ, до яких увійшли: "Галицько-руські легенди" (1902-3, 2 томи), "Коломийки" (1907, 3 тт.), "Гаївки" (1909, 1 т.), "Коляди і щедрівки" (1914, 2 тт.), "Українські народні байки" (1916, 2 тт.), "Народні новели" (1918, 1 т.), "Народні оповідання про опришків" (1919, 1 т.), "Галицько-руські анекдоти" (1899, 1 т.).

На основі зібраних матеріалів написав низку наукових статей і розвідок, в яких висвітлював різні етнографічно-фольклорні питання, які мають певне значення і для істориків літератури, бо зв'язки художньої літератури й народної словесності були в Україні завжди дуже тісні. З важніших його праць слід згадати такі, як "Українська народна словесність", "Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесності", "Деякі уваги над байкою" та передмови до збірника "Коломийки", "Гаївки", "Народні казки" та інші. В першій із згаданих статей він особливу увагу звертає на великий вплив народної творчості на письменство, а також і письменства на народну творчість, зокрема духовних віршів, які залишили глибокі сліди в народній творчості, а середньовічні проповіді духовників виявляють впливи народної творчості. Вперше однак народна пісня почала пробивати собі дорогу до письменства в 18 ст.,

автор згадує твори Гр. Сковороди, зокрема його пісню "Ой ти птичко желтобока", далі твори Некрашевича, а потім народна пісня поплила широким руслом у літературу — твори Котляревського, Квітки, Шевченка, Куліша та майже всіх інших поетів і письменників 19 ст.

В другій праці "Пісенні новотвори..." автор розглядає питання про замирання народної творчості в новіших часах і залеречує погляди давніших дослідників, що народна творчість — пережиток давнини, а не живий процес. На його думку, народна творчість ніколи не замирає і не вичерпується, поки живий нарід, тільки після певного часу забувається або виходить з уживання, але постійно з'являються нові пісні на нові теми, які хвилюють нарід, про нові події й явища.

Цей погляд Гнатюка не викликає ніяких сумнівів, ні заперечень, він оснований на авторових спостереженнях і дослідах, але він ніяк не впливає ні з марксизму, ні з матеріалізму, як думають советські дослідники, а стверджують реальний факт, зрозумілий і без марксизму.

У вступній статті "Деякі уваги над байкою", автор дає виразне розмежування байки від казки, які в народній мові змішуються, і визначає байку як народне оповідання, в якому змальований не людський, а звіринний побут, бо в ній головні персонажі — звірята, а коли й появляється в них часом людина, то її роля зовсім другорядна. Однак поняття народної байки, на його думку, різниться від літературної, в якій виступають і люди, і звірята, і рослини, і мертві речі, анімізовані. Казкою натомість називає автор

(у передмові до збірки “Народні казки”) фантастичне народне оповідання, основане на буденному реальному житті, але з чудесним елементом, який і є її головною рисою і... принадою. Героєм казки, виясною автор, є завжди людина, а звірята виступають тільки епізодично.

Від казок Гнатюк відрізняє народні новелі, молодші від казок, і позбавлені фантастичного елемента. Між ними й казками ще й та різниця, що народні новелі творяться постійно, а народні казки вже не творяться, хіба як комбінація старих мотивів.

Подібних статей і досліджень у Гнатюка досить багато, нпр., “Передмова до збірки народних казок”, “Баронський син в Америці”, “Віршована легенда про смерть і лицаря”, “Легенда про три жіночі вдачі”, “Передмова” до “Народних оповідань про опришків”, “Останки передхристиянського релігійного світогляду наших предків”, “Купання і палення відьом у Галичині”, “Пісня про покритку, що втопила дитину”, “Пісня про неплідну матір і ненароджених дітей”, “Війна і народна поезія”, “Словацький опришок Яношік в народній поезії” та ще деякі інші, а в тому й численні рецензії на видання етнографічних і фольклорних матеріалів інших фольклористів та власні етнографічні праці про народну поживу, про кушнірство, ткацтво, про чортів та відьом, про похоронні звичаї та обряди й ін. Окрім того, Гнатюк писав і на теми суспільно-політичні, національно-географічні, історичні, діалектологічно-мовознавчі, правописні, видавничі, шкільні і москвофільські, в яких гостро поробував москвофільство в Галичині, а також літературні — про І. Воробкевича, В. Пачовського, І.

Верхратського, про знайдені рукописні збірники віршів і пісень, як “Причинок до літератури нашого віршотворства”, “Старохристиянські лігенси із книжки “Народоввѣщаніє”, “Угроруські духовні вірші”, “Хоценський співаник Левицького”, “Угроруський співаник Івана Градилевича”. Всі ці писання мають особливу вартість для історії української літератури.

В літературній діяльності Гнатюк зробив багато як організатор, секретар і редактор Видавничої спілки, яка з початком 1899 р. почала видавати твори художньої літератури, одну книжку щомісяця, а від 1904 р. що два місяці. За 18 років появилось в тому видавництві понад півтори сотні книжок, які редагував і випускав у світ саме Гнатюк з допомогою Франка. До деяких книжок писав передмови.

Для літератури працював він і як співредактор ЛНВ (1898-1907, 1922-1926), для якого організував співробітників і заохочував письменників до творчості (з його спонуки Коцюбинський написав “Тіні забутих предків”). В журналі він містив багато своїх писань на літературні й мовноправописні теми, а зокрема багато перекладів з інших мов, головню з польської, німецької й російської. Був членом різних наукових товариств, нпр., чеського “Народопісна сполочност Ческо-словенска” в Празі, німецького “Ферайн фюр Истеррайхіше Фольксунде” у Відні, “Герман Барт Гезельшафт фюр гайстіге Филькерферштендігунг” в Берліні, Російської АН в Петербурзі, Українського етнографічного товариства в Києві. В 1924 р. був іменованний академіком УАН.

В 1903 р. захворів на туберкульозу, від якої й помер у 1926 р., але не випускав пера з рук до останніх днів життя.

Літ.: В. Дорошенко. Пам'яті Володимира Гнатюка. ЛНВ XI/1926/262-73; **Н. Загледа.** Вібліографія праць академіка В. Гнатюка. Записки Етнограф. Т-ва кн. II/1927; **В. Камінський.** Угорська Україна в етнографічних працях Вол. Гнатюка. Записки іст. філолог. від. УАН XXV/1929/149-174; **М. Яценко.** Вол. Гнатюк. Життя і фольклористична діяльність. К. 1964; **Його ж.** Фольклористична спадщина В. М. Гнатюка, в кн. "В. М. Гнатюк, Вибрані статті про народну творчість", К. 1966, 5-36; **М. Мушинка.** Володимир Гнатюк, визначний дослідник фольклору Пряшівщини. "Науковий збірник музею укр. культури в Свиднику" ч. 3/1967/51-58; **И. Шелепець.** Діалектологічні дослідження В. Гнатюка, там же, ст. 81-97; **І. Ребошанка.** Слідами В. Гнатюка в Ванаті, там же, ст. 97-108; **М. Мушинка.** Кореспонденція В. Гнатюка з І. Панкевичем. Листи В. Гнатюка до І. Панкевича (1924-1926); **Р. Мишанч.** Визначний дослідник давньої української літератури. "Рад. літ-во" 5/1971/73-82; **Б. Романенчук.** Рік сторіччів. Володимир Гнатюк, 1871-1971. "Америка" ч. 33-40/1972.

ГНАТЮК Іван (27. 7. 1929 —),

підсов. поет родом з Галичини; нар. в с. Дзвенячі Вишневецького району Тернопільської області в селянській родині. Вчився в Кременецькому педагог. інституті, а в

1948 р. був засланий на Далекий схід, де працював шахтарем кільканадцять років, потім повернувся на Україну й працював мулярем в одному радгоспі на Миколаївщині. Пізніше переселився до м. Борислава.

Писати й друкуватись почав пізно, аж у 1960 р., а першу збірку

віршів "Паговіння" видав у 1965 р. Потім вийшли ще збірки "Калина" і "Повнява" (1968). Своїми небагатьома поетичними творами Гнатюк — шестидесятник, хоч віком він старший за них. Не тільки тим шестидесятник, що виступив уперше в 60-х роках, як головно тим, що його твори, разом із іншими поетами того часу, зробили революцію в підсовєтській поезії і почали третє відродження української поезії. В його ліриці прикметне, між ін., відчуття рідного пракореня та усвідомлення ролі й місця поета в національному бутті. Про це міг би свідчити про його світовідчужання, вірш, в якому поет, згадуючи минуле, згадав Шевченкову книгу, що лежала на столі на самотканій скатертині, як святиня. То був "Кобзар". Його не смів ніхто, не вмивши рук, узяти, бо він — святий, казала мати, "Він смерть народну переміг"! Віршам Гнатюка прикметна простота, ясність і точність вислову, при чому він виявляв схильності до клясичних чи неоклясичних форм. Замість верлібру, він воліє сонет. В одному вірші так і каже: "Тут не візьме формою верлібр, бо якщо клясично не зорете, то кукіль збереже, а не хліб". Тому він і старається свої вірші шліфувати, цебо "уклясичнювати", мавши для того досить таланту.

Літ.: Р. Кудлик. Чекаємо нової зустрічі ["Паговіння"], "Жовтень" 9/1965/117; **М. Шалата.** На чистій глибині ["Калина"], "Літ. Україна" 61/1966/3; **Л. Сенік.** Кольори почуття ["Калина"], "Вітчизна" 2/1968/196; **В. Лучук.** Аспекти лірики ["Повнява"], "Літ. Україна" 28/1968/3; **М. Косів.** Закономірності ["Повнява"], "Літ. Україна" 80/1968/2.

ГНАТЮК Микола (1932 — 4. 3. 1975), неголосний “вітчизняний” літературознавець, критик і педагог; родом з західних областей, селянського походження. Вчився в Володимир - Волинській середній школі, потім у Київському пед. інституті, де й відбував аспірантуру, а кандидатську дисертацію захищав у Київському університеті й там працював викладачем.

Написав низку дослідних праць, як “Шевченко і декабристи”, “Альфред Снсен — дослідник Шевченка”, “Юліуш Словацький”, “З пісенних народних скарбів Волині”, “Художня література й літературознавство” та ін. Окремо вийшла книжка “Поема Т. Г. Шевченка “Гайдамаки” (1963), “Поема як літературний вид” (1972), а в спів-авторстві з Є. Шаблювським — “І. С. Тургенєв і українська дожовтнева література” (1968). Анотація подає, що автори використали неопубліковані досі мемуари, листи та інші архівні документи. Проте нічого нового вони тут не сказали, бо про взаємозв’язки “двох братніх літератур” написано вже стільки, що навряд чи можна ще щось нового сказати. Книжка має значення хіба як ще один низький поклін перед літературою “великого братнього народу”. Важко сказати, скільки в цій книжці авторства Гнатюка, а скільки Шаблювського, але, опираючись на інших працях одного й другого, можна сказати, що всяке “славословіє” й низькопоклонство перед російською літературою належить радше Шаблювському.

Рец. А. Кацнельсон. Секрети універсального жанру”, “Літ. Україна” 12/1973[3; М. Сироток. М. Гнатюк, Поема Т. Г. Шевченка “Гайдамаки”... “Укр. мова в школі” 9/1963[81-2.

ГНАТЮК Ніна (18. 3. 1947 —), молода поетка, родом із с. Безводного на Вінниччині, Ямпільського р-ну. Закінчила середню школу у Львові, а після того стала завідувачкою відділу сільського господарства в рай. газеті “Слово хлібороба” в Ямполі.

Видала дві збірки поезій “Пелюстка грому” (1966), за яку одержала обласну комсомольську премію, і “Прощання з березнем”.

Рец.: І. Глинський. Як вітраки хрестяться... “Вітчизна” 8/1973/154-160; **В. Затенацький.** Оберігати проліски. “Літ. Україна” 67/1973/3.

ГНОМІЧНА ПОЕЗІЯ (гр. гномай), моральні, філософські та різні інші мудрі й дотепні висловлення, афоризми, епіграми, прислів’я та сентенції в віршовій або прозовій мові. Поширені були в античній Греції ще десь у 6-му столітті пер. Хр., а також у багатьох інших античних країнах, як Арабія, Китай, Індія, Єгипет тощо. Багато гномічних віршів можна знайти в творах Гомера й Гесіода, а відомими авторами гномічних віршів в античні часи були Теогніс з Мегари та Фокилід, що був майстром цього жанру. В римській літературі гномічними віршами вславився Діонізіє Катон з другого століття н. е. Збереглася його книжка “Дікта Катоніс”.

Відома була гномічна література і в давній Русі-Україні, писана прозою, хоч багато сентенцій та епіграм не позбавлені віршового ритму. То були висловлювання, взяті перш за все з Біблійних книг, “Стословця Геннадія” з перекладних повістей про “Акира Премудрого” й “Варлаама і Йоасафа” та ін. Чимало гномічних рядків із тих та інших книг увійшло до “Збірника Святослава” з 1073 р., а окремою книжкою гномічних

творів була антологія “Пчела”, перекладена з грецької мови в першій половині 13 ст. В ній зібрано багато коротких мудрих висловів, морального характеру, Отців Церкви та світських письменників, головюно античних, як Есхіл, Софокл, Еврипід, Пітагор, Менандер, Діоген, а також Платон та Аристотель. Виписки з цієї антології відомі ще й у 17 й 18 століттях і ними користувалися такі українські письменники, як Іван Величковський та Григорій Сковорода, що, напевно, звідти взяв сентенцію про багатого, мовляв, “багатий не той, хто багато має, а той, хто потреби у збільшенні мастку не відчуває”. Також “Моленіє Данила” (Заточника) можна вважати своєрідним збірником гномічних творів на різні теми — про багатство й бідність, правду й неправду, про добру й лиху жінку, про розум і нерозум, про людську долю та ін. Окрім книжних думок, тут чимало й народних та власних авторових сентенцій. Ось кілька прикладів із “Пчели” та “Моленія”:

“Красота воину оружие и кораблю вѣтрила, тако и праведнику почитанье книжное”.

“Добро есть, братъе, почитанье книжное, паче всякому християнину”.

“Яко же олово гинет часто розливаемо, тако и человекъ приемля многие бѣды”.

“Злато съкрушается огнем, а человекъ напастыми”.

“Пшеница бо много мучима чист хлѣб являет, а в печали обрѣгает человекъ ум ввѣршен”.

“Не огонь творить ражежение желѣзу, но надимание мешное; тако же и князь не сам впадает в вещь, но думци вводят”.

В наші часи писали гноми і навіть видали окремі збірки мудрих висловень — Володимир Державин і Ростислав Єндик.

(Див. “Ізборник Святослава”, “Моленіє” Данила, “Пчела”).

Літ.: М. Н. Сперанський. Переводные сборники изречений в славянорусской письменности. Исследования и тексты. “Чтения в общ. истор. и древн. рос. кн.4/199/”, 1901, ст. I-УІ+1+154+1-48; кн. 1/212/, ст. 155-450; кн. 2(213), ст. 451-578 +49-245+III-У. Відбитка, М. 1904.

ГОВ'ЯДА Віктор, невідомий ближче молодий письменник і фільмовий режисер родом із Київщини, скінчив вищу журналістичну й кінематографічну освіту. Почув писати нариси, потім присвятився фільмові й написав сценарій до фільму “Осінні весілля”, за який одержав премію на Міжнародному фестивалі в Льокарно. В художній прозі дебютував повістю “Ген за вербами міст...” (“Дніпро” 11/1970/9-39). В 1973 р. видав книжку драматичних творів “Кольор осіннього листя”.

Довідка: Віктор Гов'яда — “Дніпро” 11/1939/9.

ГОГОЛЬ - ЯНОВСЬКИЙ Василь

(1777 — ? . 4. 1825), культурний діяч на переломі 18 й 19 століть, автор двох водевілів, батько Миколи Гоголя. Нар. в родині полкового писаря на хуторі Купчинськй

(пізніше перезваням на Василівку) на Миргородщині (тепер Полтавська обл.). Вчився в Полтавській семінарії, а потім доповнював освіту самотужки. Цікавився літературою, мистецтвом, фольклором і театром, часто їздив на вистави Полтавського театру і

знайомий був з Котляревським, цебто його творами. Жив у дружніх взаєминах з дідичем Д. Трощинським і організував для нього домашній театр в с. Кибинцях, яким постійно опікувався та писав для нього п'єси народною мовою — два водевілі, з яких один “Собака-вівця” не зберігся, а другий “Простак або хитрощі жінки перехитрені москалем”, написаний, правдоподібно, після “Москаля-чарівника” Котляревського. Зберігся також уривок з якоїсь віршованої п'єси та два уривки з віршів російською мовою. Зміст п'єси “Собака-вівця” відомий тільки із спогадів його дружини. “Простак” був надрукований пізніше в журналі “Основа” в 1962 р. Сюжетно він подібний до “Москаля-чарівника” і з того дослідники робили висновок, що “Простак” його наслідування, інші ж, не хотівши узалежнювати Гоголя від Котляревського, твердили, що обидві п'єси є варіантами якогось мандрівного мотиву (М. Зеров), опрацьованого трохи відмінно в деталях, в наслідок чого “Простак” набув індивідуальних рис і своєї власної вартості. Куліш ставив “Простака” вище від “Москаля-чарівника”, а Зеров нижче, хоч і не відмовляв йому літературної вартості. Інші дослідники, сучасні, радше згодні з думкою І. Франка й М. Возняка, що обидва водевілі написані під впливом поезики інтермедій, тільки становлять їх вищий рівень (П. Волинський, М. Гудзій). Про це мали б свідчити народний побут, гумор і народна психологія. Зміст “Простака” нескладний: жінка має недорікуватого й ледачого чоловіка, але прагне любови й тасмно сходиться з дяком. Одначе боїться неслави й поговорів, ховається з своїми почуваннями, але

москаль показався хитрішим за неї.

Літ.: О. Огоновський. Василь Гоголь. ІЛР ч. II/1889/728-735; М. Возняк. Початки української комедії (1619-1819). Ль., 1919, 170 ст.; М. Зеров. Нове українське письменство; історичний нарис. К. 1924, ст. 142-6; В. Шубравський. Українська драматургія першої половини 19 ст. К. 1958; М. Грицай. Традиції вертепної драми у п'єсах І. Котляревського та В. Гоголя. “Рад. літ-во” 1/1963/105-113; Л. Махновець та ін. — ІУЛІ АН, т. 2/1967/387-390.

ГОЛОВАНЕЦЬ Микита (26. 9. 1893 — 2. 8. 1974), пи-

сьменник - байкар і гуморист; нар. в с. Зікніні, Бершадського (тепер Джулинського) р-ну на Вінничині в селянській родині. Вчився в церковно-парохіяльній школі, потім у дворічній учительській і після того якийсь час учителював. В 1917 р. поїхав до Києва доповнювати освіту й закінчив кооперативні курси, потім як інструктор культурно-освітнього відділу Всеукраїнської спілки споживчої кооперації дістав призначення на Поділля й осів у Кам'янці Подільському.

Писати почав ще юнаком, після того, як познайомився з творами Л. Глібова й співомовками С. Руданського, які спочатку наслідував і писав віршовані загадки для дітей та віршовані анекдоти, а потім ліричні й сатиричні вірші, які посилав до тижневика “Маяк” (1913-14). Пізніше, як служив в армії в Ревелі, друкувався в місцевій газеті. Згодом друкувався в подільських періодиках. Його хрещеним літературним батьком був Остап Вишня. З 1920 р. почав писати байки, з яких першою була “Голуб і лелека” на тему любови

до рідного краю. Лелека розповідає про веселе життя на чужині, але вертається на Україну, бо то його рідний край, який він більш усього любить. Пізніше він захопився облудними гаслами “жовтневої революції” й почав хвалити “нове життя”, хоч це його не врятувало від репресій, бо він все таки думав національно і вірив, що революція справді принесе щастя рідному народові, але глибоко розчарувався, як багато інших письменників.

Перша збірка байок “Незаможний Клим” появилася в 1927 р., а потім вийшли ще такі збірки: “До добробуту й культури...” (1928), “Парася на парастасі” (1929), “Будяки” (1930), “Довгоносики” (антирелігійні байки, 1930), “У колектів” (1930), більша збірка “Байки” (1932, 118 ст.). З 1932 р. не друкувався впродовж цілого чверть століття. Після реабілітації його байки появились вперше в 1957 р. і з того часу він видає збірку майже щороку, ставши вірним слугою комуністичної партії, за його власними словами. Наступні збірки, після 1957 р.: “Осел на хаті” (1958), “Байки” (1960), “Заяча математика” (1961), “Вужі під яслами” (1963), “Байки” (1963, 289), “Ріка мудрості” (1964), “Веселий педант” (1965), “Конвалії і лопухи” (1966), “Афоризми сатирика” й “Талановита тріска” (1967), “Байки за Леонардо да Вінчі, Федром, Бабрієм” (1967). В 1968 р. вийшло його збірне видання байок в двох томах. До 1-го тому ввійшли байки писані після реабілітації і лише кілька з давніших, а в 2-й том увійшли байки на позичені сюжети в Езопа, спрямовані головно проти хиб людської вдачі, проти забобонів тощо. Завдання своє письменник бачив “у творчому пе-

реосмисленні фолкльорної спадщини”, “у використанні гострої зброї сатири для боротьби проти залишків старого й потворного”, що “неминуче мають зникнути в новому суспільстві”. Під старим і потворним письменник розумів національне думання і національні традиції. На його особі большевикам пощастило “перетворити”, вірніше, спотворити природу.

Байки Годованця, в порівнянні до класиків, крім тематики, не вносять нічого нового в розвиток байки. Певний успіх у читача вони мали тільки завдяки актуальним темам, які він опрацював, і злободенності, бо він звертав особливу увагу на недоліки реального життя. В першому періоді він робив те саме, але тоді то було зневаженням “нового життя”, бо партія трактувала критику свого суспільного ладу й самого життя як контрреволюцію і антипартійність. “Нове життя” в сталінські часи слід було тільки хвалити й прославляти, хто ж його критикував і висмівав, був репресований і мусів відбутися кару на засланні. Після Сталіна, критикувати негативи суспільного життя було навіть бажано, бо все, що в тому житті було негативне, було вислідом “підлої діяльності буржуазних націоналістів”, яких треба було висмівати й сатирою таврувати. Таким чином, на рахунок буржуазних націоналістів упали всі негативи большевизму й помилки партійних невдачників. Годованець підхоплював ті негативи й виводив їх у байках, викриваючи хитрунів, окомилувачів, міщухів, космополітів, лакуз, шапкувальників, незнайків та інших грішників, але надівав на них націоналістичну шапку, щоб зробити когось іншого винним за свої помилки.

Сатира Годованця-байкара лагідна, але частим героєм у його байках виступають Свиня, Ослюк, Вовк, Медвідь, побіч таких, як Комарі з Мухами, Реп'яхи, а не раз і неживі речі, як Чобіт, Диван тощо. Він часто поєднує в байці неприродно дібраних персонажів і то робить байку непереконливою й неприродною, бо він "творив" байку для визначеної згори "моральної думки". Цим він і ризниться від байкарів-клясиків, які творили свої байки природно і моральна наука з них випливала природно.

Сам письменник свідомий був недосконаlosti своїх байок і часто їх переробляв та відшліфовував, але піднятися понад рівень своїх клясичних попередників не був спроможний. Новістю в його байкарській діяльності були переклади і перерібки невідомих або маловідомих байкарів, як Леонардо да Вінчі і Вабрії, Іріарте, Семаніго, Красіцький та ін. В 1973 р. вийшли три збірки байок: "Сміх на службі" (1973), "Байки і фразки" (Ль. 1973) і "Байки зарубіжних байкарів" (К. 1973).

Соц. реалістичні дослідники хвалять Годованця, що ніби він в другому періоді своєї діяльності, після заслання, виявив справжній талант і піднісся на високий рівень, а в дійсності було якраз протилежно. В найкращі роки свого життя він був змушений мовчати, а коли діждався реабілітації, був уже зовсім старий (63), цебто в такому віці, коли творчий талант в'яне, а не розвивається. Його творче літо проминуло на заслання, тому він уже не творив, а виробляв байки, як ремісник.

Літ.: Ю. Петров. З джерел мудрості ["Байки за Леонардом да Вінчі..."], "Літ. Україна" 98/1967/3; Ю. Мушак. З грецького гумору ["Великий Педант"], "Жовтень" 2/1968/153; Е. Чеханівська. По

землі українській іде Езоп. "Жовтень" 3/1969/145; Ю. Мосговий. Діалог з Езопом ["Ріка мудрості"], "Літ. Україна" 53/1965/3; В. Карий. Відродження жанру ["Веселий Педант"], "Вітчизна" 7/1967/200; М. Старовойт. По чому стріляють сатирики. "Жовтень" 4/1974/129-134; Ю. Альперін. М. П. Годованець. До 80-річчя з дня народження. "Укр. мова в школі" 11/1973/82-4; О. Ковінька. Патріарх сміху. Микиті Годованцю — 80. "Прапор" 9/1973/84-86.

Бібліографія: "Українські письменники"; біо-бібліогр. словник т. 4/1965/292-5.

ГОЙДА Юрій (15. 3. 1919 — 2. 6. 1955), закарпатський поет з Мукачівщини (с. Знячево) селянського роду. Вчився в Ужгородській гімназії і Дебречинському університеті на Мадярщині. Ще в гімназії захопився з комуністичною пресою і під її впливом відійшов від "Просвіти" й потрапив у полон комунізму. Після окупації Закарпаття більшовиками, працював викладачем географії в Мукачівському пед. інституті, а потім перейшов на журналістично-літературний фах і працював в обласній газеті "Закарпатська правда". Якийсь час був відповідальним секретарем закарпатського відділу СПУ в Ужгороді (1947-1954). Тоді був теж депутатом "Обласної ради", членом ред. колегії журналу "Жовтень" і редактором альманаху "Радянське Закарпаття". Помер молодю, на 36 році життя.

Писати й друкуватись почав у 1939 р. в місцевих газетах. Спочатку писав московською мовою, під Некрасова й Кольцова і видав збірку віршів "Живая синь", що скерована була проти війни і фашизму, бо вже тоді він орієнту-

вався на Сов. союз і співав про дружбу й братерство з народами Сов. союзу. Потім перейшов на українську мову й видав другу збірку "Люди моєї землі" (1948), в якій переспіває тему визволення Закарпаття й воз'єднання з Сов. союзом. Після того видав ще збірки: "Верховинська поема" (1949), ліро-епічний твір про життя й боротьбу "трудящих Закарпаття" і "початок нового життя". Тут, як звичайно, усе комуністичне світле-пресвітле, навіть нове поневолення видається йому прекрасним; дальші збірки: "Сонце над Тисою" (1950), "Сонце над Карпатами" (1951), "Високі дороги" (1952), "Лірика" (1954). Посмертно вийшла збірка "Серце, вічно гори" (1956). В 1955 р. вийшла ще збірка з мадярською тематикою "Угорські мелодії". Крім того писав і для дітей і в 1955 р. видав віршоване оповідання чи поему "Під горою високою" на тему визвольної війни Хмельницького з пригодницьким сюжетом в казково-легендарному стилі, але в соц. реалістичному дусі. Для дітей написана теж збірка "Вибране" (1956, 254). і збірка "Поезії" до "Декади в Москві" (1960), врешті ще одна збірка з передмовою М. Рильського (1962, 303), в якій цей поет висловлює думку, що поезія Гойди "пройнята любов'ю до народу, пошаною до народу і гордістю за свій нарід...", а його поетичний доробок вражає й тішить простотою вислову, ясністю думки, чистотою почуття, милозвучністю вірша". Рильський дав вірну характеристику Гойди, із становища комуністичного критика. Гойда був справді розхвалений советською критикою за народницький зміст своїх поезій та ідеологічно-партійний характер. Він писав згідно з бажанням партії, опрацьовував

пролетарську тематику і віршував під народну поезію, цեбто народнописаним стилем. Він був, без сумніву, поет з хистом, але на його творчості глибоко позначився культ особи, партії й Москви, яким він співав гімни ("Партіє наша, радосте наша").

Літ.: В. Поп. Юрій Гойда; літературно-критичний нарис, 1963; В. Ладижець. Юрій Андріянович Гойда, в кн. "Юрій Гойда, Вибране", Ужгород, 1956, ст. 3-20; В. Пугач. Натхненна пісня верховинця (До 50-річчя... Ю. Гойди), "Літ. Україна" 22/1969/2.

ГОЛОБОРОДЬКО Василь 1946 __), молодий поет-шестидесятник, родом з Луганщини. Вчився в середній школі, після її закінчення пішов працювати робітником у шахту. Зацікавлення поезією виявляв здавна, тому його приятелі хотіли його примістити в газеті, але він, мабуть, думає, може, й знає, що в шахті писати поезії свобідніше, ніж у редакції. Пізніше поїхав на студії до Києва, але з якихсь причин студій не закінчив і пішов відбувати військову службу на Далекому сході.

Коли почав писати __ невідомо, але вперше його поезії дійшли до публічного відома на літературному вечорі молодих авторів у Києві, в квітні 1964 р. Там він зачитав декілька своїх віршів, про які Андрій Малишко словився дуже прихильно й сказав, що поезія Василя Голобородька буйна, одухотворена, по-філософському заглиблена й нагадує йому полотна французького художника Курбе".

В друку появились його поезії вперше в "Літ. Україні" в 1964 р. (1. 5.) з супровідним словом Дмитра Павличка, який визнав у ньому непересічний талант, потому декілька поезій появились на сто-

рінках ж. “Дніпро” (ч. 7. 1964) з довідкою Володимира П’янова, який там писав, що “гострий зір Василя Голобородька вихоплює з буденного життя вагомі зерна поезії, а своєрідність його бачення світу він бачить в умінні змалювати звичайне в казковому забарвленні”. Прикметною рисою його поезії, на думку П’янова, є “вміння поєднувати народно-традиційні засоби з новим змістом, наповнювати музикою свої лаконічні малюнки з життям людини. Коротше кажучи: Василь Голобородько поет із своєрідним світосприйманням, органічним чуттям музики слова, закоханий у життя, яке в його баченні є отією білою казкою, де, наче на рушнику, червоні й чорні букви створюють неповторну картину живої дійсності”.

Наступного року написав про нього статтю критик Іван Дзюба, який побачив у Голобородька ніби оживлення світу прадавніх анімістичних уявлень про природу, світ нашого далекого наївного предка... світ української... демонології, казки, загадки, думи.

Негативно оцінили поезію Голобородька Дмитро Сєдих і Анатолій Макаров, але для певности Голобородька повезли до Москви, разом із деякими іншими молодими поетами, на обговорення творчости, бо “суверенна” Україна не почувалася настільки суверенною, щоб творчість українських письменників обговорювати й оцінювати в Києві. Вислід обговорення мусів бути негативний, бо після того його поезії вже більше не появлялися в пресі, а підготована збірка “Летюче віконце” не побачила світу. Але вона пішла в руки читачів, як колись, за царських часів, коли українська мова й література були заборонені, в рукописній а чи машинописній формі.

І нічого не навчилася Москва від історії, хоч могла навчитися — що раніше чи пізніше вона впаде разом із своєю нелюдською системою, а нарід український переживе й це лихо.

Пізніше в поета назбиралося більше поезій, які склалися на три нові збірки “Пастух квітів”, “Від криниці до криниці” та “Ікар на метеликових крильцях”. Всі чотири збірки опинилися згодом на еміграції й вийшли друком в одній книжці п. з. “Летюче віконце” в 1970 р. (“Смолокип”).

Літ.: М. Малиновська. По-весняному, “Літ. Україна” 30/1964/3; Д. Павличко. Пісні про золоту птицю, “Літ. Україна” 34/1964/3; В. П’янов. Василь Голобородько [довідка], “Дніпро” 4/1964/64; І. Дзюба. У дивосвіті рідної хати, “Дніпро” 4/1965/145-151; Д. Сєдих. З дивосвіту тісної хати — у світ широкий, “Літ. Україна” 49/1965/3; І. Дзюба. Хлюпни нам море свіжі лави, “Укр. календар” (Варшава) 1966/271-3; О. Гончар. Українська радянська література напередодні великого п’ятдесятиріччя; доповідь, “Літ. Україна” 93/1968/3; П. Голубенко. Поезія Василя Голобородька; передмова, в кн. “Василь Голобородько, Летюче віконце”, 1970/5-11.

ГОЛОБОРОДЬКО Василь (Захарович, 1928 —), письменник-гуморист з робітників, працював на паровозоремонтному депо і вчився в технікумі, потім перейшов на культурну роботу в тому ж депо і почав писати гуморески й байки та посилав старшому гумористові О. Ковінці, а той висилав до газет. В 1973 р. видав першу збірку гуморесок “Нічна пригода”. Його гуморески, як більшість советських гуморесок, без гумору, від них віє сумом і розпачем, бо автори силуються на гумор, який не смішать. Вони мусять сміятися з того, що не смішать, а з чого вар-

то було б посміятися, вони не сміють сміятися.

Довідка: “Дніпро” 3/1962/126;
О. Ковінька. Радіємо: Ій-60, росте.
“Прапор” 11/1972/110-111.

ГОЛОВАНІВСЬКИЙ Сава (29. 5.

1910 —), сучасний вітчизняний поет, прозаїк, драматист і перекладач. Нар. в с. Єлисаветградівці Кіровоградської обл. в родині службовця. Вчився в семирічній професійно-технічній школі, потім у Харківському сільськогосподарському інституті.

Писати й друкуватись почав у 1927 р., писав вірші, поеми, новелі, комедії, драматичні поеми й репортажі. Багато його творів появилися в перекладі російською мовою. Першу книжечку віршів, “Кіньми залізними”, видав у 1927 р., а т. зв. “передпершу” збірку “Одверто” в 1929 р. Після того видав ще ок. сорока книжок різних видів і жанрів. Поезії: “Рапортуго” (1931), “Так починається пісня” (1932), “Тисяча друзів; початок лірики” (1933), “Дружба мого покоління”; вибрані поезії (1934), “Зустріч Марії” (1935), “Перша книга”; поезії (1935), “З листів про дорогу” (1940), “Книга визнань”; нові поезії (1940), “Пісня про мою Україну”; фронтові поезії (1942), “Книга воїнів” (1943), “Дорога поезії” (1946), “Близьке і далеке” (1948), “Поезії” (вибране, 1955), “Нові поезії” (1958), “Літа” (1960), “35 літ”, підсумкова збірка за 35 років (1963). Після неї видав ще три збірки — “Клени” (1967), “Досвід” (1970) і “Біографія берези” (1974), а між ними й вибрану збірку “Люстро”. Серед віршових творів помітне (розміром) місце мають:

“Книга поем” (1932) і “Дві поеми” (1957) та віршований роман “Фронтоники” (1933). Прозою видав кілька книжок репортажів і нарисів, як “Скатерть доріжка” (1930), “Чобіт Європи” (1932), “Поєдинок” (1941) і російською мовою — “Грізний Дніпро”, “Віра в свою зорю”, “Мстися воїне” (1942), “Вибавлення мужністю”, “На захід ідуть батальйони” (1943).

В жанрі малої прози видав збірку оповідань “Фронте уніко” (італійські новели; 1931), “Крапля крові” (1945), а в жанрі великої прози: повість “Василь Найда”, роман “Тополя на тому березі” (1965) і друга частина цього роману “Корсунь” (1973). Окрім того, видав книжку віршів-статтей “Часопис” (1968). В драматичному жанрі виступив з кількома творами: “Смерть леді Грей” (1934, перероблене видання, 1936), драматичні поеми — “Марія” (1936), “Осінь двадцятого” (1938), “Поетова доля” (із життя Тараса Шевченка, 4 дії, два видання російською мовою того самого року), комедія “Соняшна сторона” (1955), збірне видання “Драми” (1956), “Перший грім” (1956), “Катерина” (1957), “Дальня луна” (1961), “Істина дорожче” (1962), “Тінь минулого” (1967). Деякі з цих творів появилися теж у перекладі російською мовою. Як перекладач з літератур народів СРСР та європейських підготував і видав Пушкінову “Полтаву”, деякі твори В. Маяковського, М. Чаковського, Л. Кіячелі, В. Гюґо, Г. Гайне, Й. В. Гете, А. Міцкевича, Ю. Словацького та ін.

Як поет і письменник, Голованівський ревний помічник партії і майже вся його творчість має вартість лише для соц. реалістичної літератури. Він клявся й божився, ще на початку своєї літературної

кар'єри, "розгорнути небо, як зоряний зошит" і "пізнати всі його таємниці та... простувати вперед, оглядаючись тільки на порубаних батьків", клявся понести багнет як солдат "за твої і мої міста", бо "комунізм попереду" і "армія наша залізна" тощо. Інших зацікавлень і проблем, крім партійних, у нього майже не було, і на все він дивився партійними очима, хоч критика з нього задоволена не була і нераз робила йому різні закиди, що "недороблена" його книжка, далека від життя, в полоні шкідливих концепцій і порочних поглядів тощо, але то була критика вульгарного марксизму чи вульгарних марксистів-донощиків, що вислугувалися й доносили партії на інших письменників, своїх колег. І те, що давніші вульгарні марксиста засуджували, новіші реабілітували, бо й не було в його творач нічого порочного. Він славив "героїзм праці й боротьби", ляв Петлюру й буржуазних націоналістів від щирого серця, виявляв низькопоклонство перед партією, Кремлем і Пушкіном, а також перед советською армією та п'ятикутною зіркою. Навіть у таких віршах, що присвячені Україні, писаних у 1942 р., на зразок Сосюрині пісні "Любіть Україну", він любив встромити кілька слів, які гострим дисонансом, що псує весь настрій, знецінюють добрий і доречний вірш. Окремі критики підкреслювали його "безмежну любов України", та він, без сумніву, любив її географічно, і серед віршів, написаних ще до війни, чимало таких, де зображена величчя природа України, багатство її степів, колгоспних ланів тощо.

Проте з його творчості можна дещо вибрати, що залишиться і в історії української літератури, як-

от вірш про Лесю Українку ("Блакитноока Леся"), про Остапа Вересая ("Остап Вересай") та ще драматична поема "Поетова доля", решта залишиться виключним добром соц. реалістичної літератури. Віршувальник він, щоправда, непоганий, віршову техніку опанував добре, дбав про ритмічну, римувальну й строфічну різноманітність і досконалість, але змістом вірш його банальний, тематика здебільша партійна, так що й свіжі нераз порівняння й образи не заохочують до читання.

Літ.: В. Ковалевський. Сава Голованівський, "Одверто", ЖС і Р. ч. 10/1929/185-6; М. Гельфандбайн, Нові поезії Сави Голованівського, "Молодняк" 1/1936/109-114; А. Гозенгуд, Замітки про "Поетову долю", "Театр" 2/1939/27-29; М. Доленго, Недороблена книжка ["Крапля крові"], "Літ. газета" 4. 4. 1946; С. Іванов. В полоні шкідливих концепцій і порочних поглядів, "Вітчизна" 6/1949/168-169; А. Ключчя. Герої розгубилися ["Дальна луна"], "Літ. газета" 103/1959/3; М. Євгені, Поети звітують, "Літ. газета" 103/1959/4; М. Талаласвський. Очима громадянина ["Часопис"], "Літ. Україна" 31/1969/3; М. Упеник. Дорога кличе; лист давньому другові, "Літ. Україна" 42/1970/3; Л. Черватенко. У світлі досвіду ["Досвід"], "Літ. Україна" 12/1971/3.

Бібліогр. "Українські письменники", біо-бібліогр. словник, т. ІУ/1965/299-305; "Письменники рад. України, біо-бібліогр. довідник, 1970, ст. 192.

ГОЛОВАЦЬКИЙ Яків (20. 10.

1814 — 13. 5. 1888), галицький поет, фолклорист, етнограф, історик літератури, бібліограф, лексиколог, один із трьох членів "Руської трійці" і зачинатель нової української літератури й національ-

ного відродження в Галичині. Народився в с. Чепелях, Бродського повіту Золочівської округи в родині священика. Вчився у Львівській гімназії, а з 1831-32 р. у Львівському університеті на філософічному факультеті і в духовній семінарії. Тоді й навчився писати по-руськи і переписав собі цілий збірник пісень М. Максимовича, чим і розпочав свою фольклористичну діяльність. Це помітив Маркіян Шашкевич, познайомився з ним, радий, що знайшов споріднену душу, та виловив йому свої думки й плани щодо рідної мови й літератури. Потім познайомив його з Вагилевичем, що був студентом того самого факультету, і так створився гурток, який увійшов в історію української літератури як "Руська трійця". Цю назву дали їм жартівливо студенти, що бачили їх завжди разом. Між собою вони завжди говорили рідною мовою і зобов'язалися під словом чести все життя працювати для рідного народу й для відродження народної словесности. Вони вибрали собі слов'янські імена й ними підписували свої твори. Головацький вибрав собі ім'я Ярослав. В тому часі він багато читав і збирав матеріали з руської історії й літератури, слов'янських мов, етнографії, старовини руського народу тощо, щоб збагатити своє знання про нього. Члени трійці, усвідомивши, що вони нічого не знають про свій нарід, вирішили йти в народ, досліджувати його життя безпосередно й записувати з живих уст народну творчість.

Влітку 1834 р. він вирушив в мандрівку по Галичині і перейшов Стрийщину, Коломиїщину, Станіславщину, Буковину, за другим разом побував на Лемківщині й Закарпатті. В Будапешті надроб-

ляв утрачені курси у Львівському університеті і там познайомився з відомими тоді слов'янськими вченими, особливо з Колляром, із словінським діячем і сербським патріотом та літератором Георгієм Петровичем, який пізніше став йому в пригоді з виданням "Русалки". Після закінчення студій, знову мандрував по Галичині й Закарпатті, оглянувши південносхідну частину Галичини, "зміряв ногами Закарпаття, від кінця Карпат по Унгвар", і зібрав чимало народних пісень, переказів тощо. В цій ділянці він був попередником визначного фольклориста Володимира Гнатюка, що під кінець 19 ст. зійшов усе Закарпаття. В 1841 р. одружився, потім висвятився на священика й одержав місце помічника пароха в с. Микитинцях на Коломиїщині, а по чотирьох роках самостійну парохію в с. Хмелеві, Чортківського повіту, де прожив два роки, а в 1848 р., коли у Львівському університеті відкрилася катедра української мови й літератури і його запросили на ту посаду, виїхав до Львова і став університетським професором. В 1864 р. був обраний ректором.

В 1850-х роках "змінив віху" під впливом російського історика М. Погодіна та його галицького однодумця Д. Зубрицького, пристав до москвофілів і відцурався рідної мови та своїх колишніх відродженецьких ідей, яким колись присягав вірно служити. З того часу почав писати москвофільським "язичієм" і думати по-москвофільському. В 1867 р. поїхав на етнографічний з'їзд у Москві і за участь у т. зв. слов'янофільських маніфестаціях в часі з'їзду проти Австрії та за своє москвофільство, виявлене ще на кафедрі української мови у Львівському університеті, був звільнений з по-

сади. Тоді поїхав з низькопоклонством до Москви з надією одержати посаду в університеті, але посади не одержав з приводу незнання російської мови. Та все таки за москвофільську роботу одержав посаду голови Археографічної комісії у Вільні, де залишився до кінця свого життя, придбавши певний маєток. Помер на 76 році життя.

Писати почав ще в студентські часи. Як був у Вудапешті, написав вірш з туги за рідним краєм “Туга за родиною”, що надрукований був разом з деякими іншими (“Весна”, “Річка”, “Над Прутом”) в альманасу “Вінок русинам на обжинки” (1846, 1847). Всі чотири вірші покладені були на ноти І. Воробкевичем та І. Лаврівським. Окрім того, вірш “Два віночки” надрукований був у “Русалці” (1837), а другий, “Пешт”, в “Літературному збірнику Галицько - руської матиці” (1886). Вірш, присвячений Срезневському з нагоди його перебування в Ужгороді і Львові (1842), надрукований у книзі І. Свенціцького “Матеріали по истории возрождения Карпатской Руси” (1906).

На тому його поетична творчість скінчилася, але він переклав чимало сербських і хорватських народних пісень, з яких дві ввійшли до “Русалки”, а понад 20 надруковані в обидвох частинах “Вінка русинам...”. Решта залишилася в рукописі і вперше опублікована була аж у 1965 р. в журналі “Радянське літературознавство” (ч. 2, ст. 74-79, подав В. Гуць) і в 1968 р. (ч. 9, ст. 81-85, подав М. Шалата).

В небагатьох віршах Головацький виражує свої почування — любов до рідного краю і тугу за ним, відчуття національної гідності і певності, що почата ними,

молодими патріотами, культурна діяльність для народу марно не пропаде і дасть гарні плоди.

В передмові до сербських народних пісень (у “Вінку”), порівнюю сербські пісні з українськими і приходить до висновку, що сербські пісні успішно перекладати можна тільки українською мовою, коли треба зберегти “тую просту красу без всякої принуди”. Україна і Сербія — дві сестриці слов'янські, близькі собі ступенем освіти і тим, що зберегли багато пам'яток предвіцької слов'янщини в обрядах, звичаях, обичаях, переданнях, розцвіли прекрасним цвітом народної поезії. В інших слов'ян того немає, бо їх наріччя втрапили свою давню природну красу. На його думку, сербські жіночі пісні дуже подібні до наших обрядових, в них той же дух повівав, дух сердечної любови, натомість юнацькі (богатырські) відмінні від дум козацьких, в них розповідь велична і спокійна, без участі (автора) в ділі, детальні описи, казковий елемент, а в думках тільки те, що найважливіше, “дух його самих високих вершків досягає, а на деталі не звертає уваги. В кожному слові думи — вага і сила, тому думи коротенькі, а сербські пісні довгі”.

Окрім віршів, писав дещо прозою, опрацьовував деякі народні твори — легенди, казки, приказки, байки, нпр., казки Даля Луганського на моральні теми, анекдотичні мініатюри про жидів та циганів, у яких бачив спритність і розум, в “приказочках” засуджував лівних, ледарів і славив взаємну любов, сумлінність у праці, взаємопрощення в християнському дусі. Всі ці дрібні речі писані на народний лад.

Більше значення мають його літературно-наукові праці, з яких

перша присвячена Шашкевичеві п. з. "Память Маркіяну-Руслану Шашкевичу", в якій високо підносить його діяльність, зокрема писання рідною мовою, і прихильно оцінює його твори. "Маркіян, — писав він, — показав, яку високу вартість можуть мати поезії, писані рідною народною мовою". Думки його, повні чувства глибокого, пливуть із-під самого серця гладким, чистим, звучним руським язиком; рідко в них слобідная безжурная мысль, найчастіше глибока сердечна туга, жаль та скарга на недолго аж серце розриває" ("Вінок" 1, 1846).

В 1848 р. відбувся у Львові "Собор руських учених", на якому він мав доповідь "Розправа о язичі южноруским і его нарчіях", в якій розглянув питання історичної самобутности українського народу й мови та її відношення до інших слов'янських мов. Він рішуче відкидає польські претенсії, ніби українська мова постала в пізніших часах "за ляцкого панованя", і думає, що польська мова не мала ніякого впливу на руську, а польський язик винен руській мові своє образоване, правильність і свій борзий взріст..." "Русь була образованіша в давних віках: язик руский був урядовим, судебним, письменним язиком", а "польський ще тоді зовсім не був книжним, не був письменним...", тому зближення Руси до Польщі мало "велике вліяніє на польську словесність", а прилучення Галичини до Польщі "вплинуло на розвитє польського язика і словесности". (Див. твори М. Шашкевича і Я. Головацького, Ль. 1913, ст. 238-9).

Щодо української літературної мови, Головацький уважав, що "язик ізустний народа є запевно правдиве і перше джерело для письменного язика, бо в устах на-

роду найчастіше заховуються всі форми, цілий лад і склад язика, правий дух его", тому він радив писати народним язиком, "як народ говорить". Заперечуючи ворожі думки, ніби українська мова — польське або російське нарчіє, він рішуче заявляє, що "це не нарчіє, а язик осібний, самостатний і стародавний", якого виразні сліди збереглися в пам'ятках світського характеру — в "горожанских законодательных ділах, літописах, грамотах, договорах і пр." Стаття цікава й тим, що в ній автор зробив чи не першу спробу наукового визначення українських діалектів.

Погляди Головацького на українську мову відповідали своєю суттю і науковим рівнем тогочасному станові слов'янознавства, бо він був знайомий з усіми тодішніми науковими працями в цій ділянці.

Ті самі думки й погляди висловив і в перших своїх університетських лекціях, "Три вступительніі преподаванія о рускій словесности", надрукованих у 1948 р. Там він подає, у зв'язку з народною мовою, цікаве визначення народности, яке могло бути відгомонем думок Гердера або Гегеля: "Народність, се душа племінного буття, котрим нарід дає ознаку життя свого родимого, народність, се добро завітне, передане віно отців, старанно хоронене і переховуване внуками; народність, се скарб дорогий, котрого цілі народи хоробрими грудьми захищають; народність, се родиме пятно, котрим чоловік належит до свого народового тіла, разом іс кровію і душею, іс житем предків, іс житем потомків своїх; народність, се обличє народне, котрим нарід в цілім обемі чоловічества виказується..." "Всякий нарід є особа в великім обществі народного житя, є ідея на об-

цім зібранію чоловічства, ідея воплещена самим Промислом для его сокритої ціли. Народи яко особи (лица) минаються, зникають, яко ідея безсмертні”.

Саме ця ідея, під якою він розуміє “норовственную жизнь народа”, найсильніше відбивається в народній словесності, але для її розуміння треба досліджувати душу народу і його духове життя, “вникнути в его направлення”, в риси його морального життя, в його характер, “одним словом, во всі стихії, із котрих твориться его духовное чоловічское битіє. Тогди тільки одушевимо слово народа його власною мислею, коли відкриємо тую точку зріння, з котрої можна буде видіти особенність народної словесности”. Він розуміє слово (літературу) як “незриме тіло народа”, що “обгоріає всі стихії народного биту”; в ньому й виражається народна душа і народне життя. Це і є причиною, чому народна мова мусить бути літературною мовою, інакше література не відбиватиме народної душі, бо народна мова дана людині Богом для вираження і виказання людського духа, вона “найлучче виражає питоменну жизнь народа”.

В цій же статті він дає огляд української літератури, якої історію ділить на три періоди. “Відділ первий зачинає ся від водворення віри християнської на Русі...” “Втора епока — від прилучення Русі до Литви, де руский язик правительственным і урядовим зостався”, і “третя епока” від Котляревського. Під кінець другої “епоки”, зауважує далі, “одна частина южної Русі, злучена з царством російским, підпомогла взростови російського письменства... наші учені южнорускіі, наші родимці в южноруских школах ви-

учені допомагали взростови російської літератури”. Третю “епоку” згадує кількома загальниками про письменників, які виступили після Котляревського, але не згадує Шевченка. Тут він виявляє і своє ставлення до Москви в тому часі. “Хмельницький в крайній потребі принужен був піддатися восточному (московському) царю на условиях захоронявших віру і народні права. Але тим перевисилася важка на ту сторону, но не удоволена надія України, надія Русинів. Так ошуканий, заведений в своїх надіях Русин, видав в своїй народній поезії тую невдоволеність, досаду, наріканє на свою нещасну, як пісня виражає, щербату долю”.

Про будь-який вплив російської літератури на українську автор ніде тут не згадує, але підсоветські історики літератури (Ю. Кобилецький) підсувають йому думки, яких він тоді ще не мав — нібито він “високо підносить роль російської літератури та значення її впливу на розвиток української літератури, зокрема на творчість Котляревського” (ІУЛІ, 1964, ст. 333-4). Нема про це згадки і в статті “Іван Котляревський”, що друкувалася в “Пчолі” в 1849 р. (ч. 3, ст. 37-41), це советське фальшування поглядів Головацького. На позиції москвофільства він став виразно щоплиш у 1850-х роках і відійшов від ідей Шашкевича, не раз і заперечуючи те, що недавно проповідував. Але в 1849 р. написав ще статтю про Григорія Квітку, “О житю і сочиненіях Грицька Основяненка”, до видання “Марусі” (1849), і статтю “Русини в 1848 році”, присвячену Шевченкові (друкувалася пізніше в “Основі” (ч. 4/1862/1-27), а після того вже виступав у москвофільській

газеті "Слово" на теми української літератури "Литературния известия з Украины" (1863), "Червоно-русская литература" (1871), "Литературные отзывы" (1885-6) і останню "Николай Гоголь — политический пророк" (1888), писані псевдоросійською мовою.

В ділянці фолкльору Г. заслужився великим збірником українських народних пісень, які пізніше видав у Москві О. Бодянский у чотирьох томах п. з. "Народные песни Галицкой и Угорской Руси" (1878), а в ділянці бібліографії працею "Коротка ведомость о рукописях славянорусских... в монастырях ООБВ у Львові" (1837) та працями "Библиография галицко-русская с 1772 по 1848 год, Библиографический список русских книг изданных во Львове в 1864 г.", "Дополнение к очерку славяно-русской библиографии В. М. Ундольского" та деякі інші (див. ст. М. Гуменюка).

Біографічну вартість мають його спомини "Пережитое и перестраданное", доведені до часу одержання катедри у Львівському університеті (друкувалися в "Литературному сборнику Галицко-Руської Матиці", 1885-6) і "Подорожі по Галичині й Закарпаттю", друковані чеською мовою ("Цеста по Галицке а Угерске Руси") в "Часописі чеського музею" в Празі, в 1841-42 рр.

Німецькою мовою написав статтю "Цуштенде дер Русінен ін Галицієн. Айн Ворт цур Цайт" (1846), а московільською низку статей на всякі теми — мовні, історичні, освітні, літературні, етнографічні та ін.

Працював також у ділянці словникарства і видав "Географический словарь западнославянских земель и прилегающих стран"

(1884) і готував словник української мови, частини якого (рукописні) знайшлися недавно в Ленінградській бібліотеці АН і в бібліотеці Чернівецького університету.

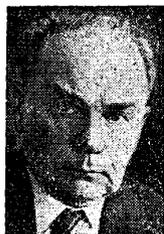
Повне видання його творів, віршових і прозових, та деяких статей, написаних до 1850 р., вийшло в 1913 р. у виданні "Просвіти" п. з. "Руська письменність" т. III, разом із творами Шашкевича, Вагиловича й Падури, а вдруге аж у 1965 р. в вид-ві Дніпро п. з. "Письменники Західної України 30-50-х років". Там надруковані і спомини "Пережитое и перестраданное", які вперше появились були в 1861 р. Листування Я. Головацького видав був Кирило Студинський в роках 1835-1849 у Збірнику ФС НТШ т. XI-XII/1909 і "Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850-1862" у Збірнику ФС НТШ т. ХУІІІ-ІХ/1905/161-592.

Підписувався псевдонімами Балагур Яцько, Головацький Ярослав, Гаврило Русин, Галичанин та різними криптонімами.

Літ.: М. Возняк. До в'яснення національних поглядів Я. Головацького в 1848 р. ЗНТШ т. 121/1914/133-172; П. Волинський. Літературно-теоретичні виступи в західних землях України в 1830-1850 рр. В його ж кн. "Теоретична боротьба в українській літературі (перша пол. 19 ст.). К. 1959, ст. 354-405, 416; М. Пивоваров та ін. Головацький Яків Федорович. "Українські письменники"; біо-бібліогр. словник, т. 2/1963/176-188 [бібліографія про Я. Головацького доведена до 1958 р.]; М. Пилинський. Ленінградська знахідка (про Словник української мови), "Літ. Україна" 76/1963/2; О. Петраш. На варті українського слова. "Літ. Україна" 80/1964/3; Ю. Кобиляцький. Яків Федорович Головацький, в кн. "П. Волинський (та ін.)", ІУЛ, Література першої пол. 19 ст. К. 1964/329-334; О. Рудловчак. На подорожах з Яковом Головацьким

1314-1888), "Дукля" 4/1964/79-83; І. Шильгук. Літературне відродження на Західній Україні (30-50 рр. XIX ст.), К. 1965/5-33; М. Гуць. Недруковані переклади Я. Головацького з сербської та хорватської народної поезії. "Рад. літ-во" 2/1965/74-79; М. Шалата. Ще вісім невідомих перекладів Я. Головацького. "Рад. літ-во" 9/1968/81-85; Е. Шабловський. Яків Ф. Головацький, в кн. ІУЛ АН т. 2/1937/346-352; М. Гуменюк. Я. Ф. Головатий як бібліограф і книгознавець. "Рад. літ-во" 8/1969/60-66).

ГОЛОВСКО Андрій (4. 12. 1897 — 5. 12. 1972), "вітчизняний" письменник, один із зачинателів т. зв. "пролетарської" прози; нар. в с. Юрках Козельщанського повіту на Полтавщині в небідній родині козацького походження. Вчився в місцевій початковій школі, потім (з 1908) у реальній гімназії в м. Кременчузі, з якої був у 1914 р. виключений за участь у видаванні учнівського рукописного журналу та за писання українських віршів. На тому й закінчилася його освіта. В 1915 р. зголосився добровільно до царської армії і воював на фронті в Галичині, під Равою Руською, та дослужився ранги поручника. Під кінець 1917 р. повернувся додому й працював кілька років учителем, спочатку в с. Троянівці, а з 1918 р. в Кременчузі. (Деякі джерела подають, що в 1918 р. він боровся в українській армії проти більшовиків, а потім перейшов до більшовиків і грабив українських селян на Константиноградщині (Гр. Ващенко). Захворівши на тиф, повернувся в рідне село, а влітку 1920 р. пристав до більшовицьких озброєних банд, що грабували Україну. Під

кінець 1921 р. повернувся знову в Троянівку, де вчителював і займався сільським господарством. З 1922 р. покинув учителювання і присвятився літературній творчості. Незабаром переїхав до Харкова і включився в літературне життя. Був членом-основником літературної організації "Плуг" і, разом із Сергієм Пилипенком, розбудовував "пролетарську" літературу. Писати почав ще в реальній гімназії, під впливом "Кобзаря" Шевченкового і в його дусі. В 1919 р. видав збірку поезій "Самоцвіти", в якій помітно сліди модернізму (символізму), звідти в них і беруться сумовиті настрої, песимізм, журба, туга й безнадійність, хоч побіч них трапляються й бадьорі вірші з закликами до боротьби за щастя народу (тоді він стояв ще на національних позиціях). Того ж року підготував іншу збірку, "Бризки смарагдові", але вона друкована не була й не збереглася (О. Килимник). Після того, перейшов на прозу і надрукував в журналі "Маяк" у Кременчузі уривок повісті "У дикому танку". В 1921-22 р. появились в жур. "Шляхи мистецтва" імпресіоністичні мініатюри "Рафінована проституція" (первісно "Момент", 1921) й "Діти землі і сонця" (1922), які одначе не викликали в літературному світі помітного враження. Може це й було причиною, що він, прагнучи більше уваги до себе, надрукував в журналі "Червоний шлях" першу повість "Можу" (1923) і другу, "Червоний роман" (1923). Перша повість була своєрідною полемікою з Валеріаном Підмогильним, який у своїй повісті "Остап Шаптала" змалював образ комуніста з надломленою психікою, що втратив сильну волю і слово "можу" для нього не існувало як вислід слова "хочу". Йому

кінець 1921 р. повернувся знову в Троянівку, де вчителював і займався сільським господарством. З 1922 р. покинув учителювання і присвятився літературній творчості. Незабаром переїхав до Харкова і включився в літературне життя. Був членом-основником літературної організації "Плуг" і, разом із Сергієм Пилипенком, розбудовував "пролетарську" літературу.

Писати почав ще в реальній гімназії, під впливом "Кобзаря" Шевченкового і в його дусі. В 1919 р. видав збірку поезій "Самоцвіти", в якій помітно сліди модернізму (символізму), звідти в них і беруться сумовиті настрої, песимізм, журба, туга й безнадійність, хоч побіч них трапляються й бадьорі вірші з закликами до боротьби за щастя народу (тоді він стояв ще на національних позиціях). Того ж року підготував іншу збірку, "Бризки смарагдові", але вона друкована не була й не збереглася (О. Килимник). Після того, перейшов на прозу і надрукував в журналі "Маяк" у Кременчузі уривок повісті "У дикому танку". В 1921-22 р. появились в жур. "Шляхи мистецтва" імпресіоністичні мініатюри "Рафінована проституція" (первісно "Момент", 1921) й "Діти землі і сонця" (1922), які одначе не викликали в літературному світі помітного враження. Може це й було причиною, що він, прагнучи більше уваги до себе, надрукував в журналі "Червоний шлях" першу повість "Можу" (1923) і другу, "Червоний роман" (1923). Перша повість була своєрідною полемікою з Валеріаном Підмогильним, який у своїй повісті "Остап Шаптала" змалював образ комуніста з надломленою психікою, що втратив сильну волю і слово "можу" для нього не існувало як вислід слова "хочу". Йому

у відповідь Головка змалював людину, для якої “хочу” і “можу” були однозначні. У висліді його герой Гордій був такою ж надломленою людиною, як Підмогильного. Хворіючи на сухоти, хворів одночасно й на почуття меншевартості, тому й уважав себе зайвим у суспільстві й покінчив самогубством, щоб показати сильну волю. А дівчині, яка його любила, радив визволитись із неволі почувань. Він ще також страждав від природного людині почуття власності, яке йому, мовляв, “у печінки в’їлося”. Так постав персонаж — образ патологічної людини, хворої на почуття меншевартості в формі урочної всесильності; вона поривається до боротьби проти людської природи, щоб доказати всесильність комунізму.

Друга повість, Червоний роман”, теж була своєрідною полемічною антитезою — до “Блакитного роману” Гната Михайличенка, якого герої діють підсвідомо і їх дії підпорядковані біологічним законам. Та оскільки марксизм заперечує біологічний принцип життя і на його місце ставить соціологічний, то персонажі “Червоного роману” керуються виключно інтересами класової боротьби, яку вважають єдиним рушієм життя. Внаслідок того, комуніст розчиняється в суспільстві і стає клітиною в колективному організмі. Автор мав на думці показати еволюцію селянина-бідняка від власницької психології до повного заперечення особовості. Тому в повісті йде гостра полеміка між виразниками двох протилежних соціально-класових сил в українському селі, і на цій протилежності ґрунтується конфлікт твору. Автор вплітає в тканину твору ліричні спогади героїв про історичне минуле України для підкреслення національного момен-

ту і ствердження думки про потребу боротися і за національне визволення, але воно має в творі тільки підрядне значення. Все, за що змагається український нарід у творі Головка, це суспільне вирівнювання, а радше класове підзицення й домінація та матеріальні добра.

В наступних роках друкувалися в тому ж “Червоному шляху” інші дві повісті, “Зелені серцем” (1924) і “Пасинки степу” (1925). Перша, — повість про молодь, для якої радянська влада відкрила можливість навчання, але не відкрила можливості жити, тому молодь і далі їсть хліб із сіллю, ходить у драних чоботях, живе в холодній хаті, а дехто мусить покинути школу через злидні. Повість помітна нахилом до імпресіоністичного вислову і ліричних наливів.

В другій повісті, “Пасинки степу”, змальована радісна організація колективного господарства в перших роках комуністичної влади. Персонажі поділені на дві групи — незаможників і куркулів, одні змальовані з максимальною симпатією, другі втілюють у собі всі можливі негативи, але як одні, так і другі надумані й неприродні, позбавлені рис індивідуальних живих людей. Дослідники пов’язують цю повість з давнішою літературою і шукають для неї традицій у Коцюбинського й Тесленка, якого “Хуторяночка” нібито продовжена в “Пасинках степу”, з тією різницею, що мрії в Тесленка стали дійсністю в Головка. Це і є те “прогресивне”, що Головка вніс у реалістичну літературу (В. Півторадні). Він виступив з поетизацією праці і відтворив нові соціалістичні відносини на селі в період розгортання класової боротьби, нацькуючи одну частину села на другу.

Окрім повістей, писав Головка й оповідання, як "Дівчина з шляху" (1923), "Пилипко", "Червона хустина" (1924), "Інженери" (1925), "Удовині діти" (1926), які спершу друкувалися в журналах, а потім вийшли окремими виданнями або збірками. Великий розголос свого часу мали оповідання "Червона хустина" й "Пилипко", в яких письменник намагався показати "клясову свідомість" і "клясовий героїзм" сільських дітей, які ненавидять ворогів большевицької влади, що ними були їх рідні батьки. Хоч автор і вміє змалювати принадли постаті дітей, то все таки вони не природні, а фабриковані за зразком.

Майже всі ранні оповідання й повісті вийшли окремою збіркою "Можу" (354 ст.), куди ввійшла також авторова біографія. В дальших виданнях цієї збірки (1928, 1929) замість біографії ввійшли оповідання "Інженери" й "Удовині діти". До раннього періоду належить ще п'єса на три дії "В червоних шумах" (1924).

В 1927 р. вийшов новий роман Головка, "Бурян", який відразу зайняв почесне місце серед творів, що були написані в роки боротьби за соціалістичну індустріалізацію (О. Килимник). Автор одержав за нього державну премію, бо твір присвячений боротьбі партії за зміцнення радянської влади на селі в період відбудови народного господарства. То був період безоглядної боротьби українського села з большевизмом і большевицькими колгоспами. Селянство боротьбу прогало, бо партія мала проти нього весь державний апарат, безмежну владу й необмежену жорстокість. Автор показує цю боротьбу з партійного погляду, тому й змалює селян негативно,

власне, як "бурян", куркульню, запеклих "ворогів народу", кидає на них різні наклепи, приписує різні злочини, таврує зневажливими словами, епітетами й безмірно вихваляє бідняків, сількорів та тих, що допомагали партії нищити українське селянство й заводити колгоспну панцину. Герой цього роману, сількор Давид Мотузка в селі Обухівці на Полтавщині, де боротьба селянства з колгоспами виявилася в незвичайно гострих формах. Його образ максимально ідеалізований, хоч для партії захопливий як ідеал комуніста, тому, що твердий, безоглядний, залізної волі і прагнень і сповнений волі перебудувати чи перетворити природу людини.

Черговий роман, "Мати", плянований спочатку як пролог до роману "Три сини", появився в 1932 р. Його темою є події "першої російської революції" в 1905-7 рр. на Україні, які, на думку автора, відіграли важливу роль у формуванні характерів багатьох учасників "жовтневої революції". В творі відображена "клясова боротьба" в українському селі (частинно також і в місті). Його задум втілюється головним чином в образі матері та її трьох синів, що походили від трьох різних батьків і відзначалися різними вдачами й характерами. Один мав нахил до землі і відзначався приватновласницькою вдачею, другий виявляв містецькі зрібності і "буржуазно-націоналістичні схильності", а третій походив від сільського пролетаря, активного учасника революційних подій (1905-7) і пішов у комуністи. Він і став потім головним героєм наступного роману в трьох частинах, "Артем Гармаш", якого остання частина друкувалася аж у 1972 р. Перша частина викликала за-

стерезення принципового порядку за біологічний принцип, яким письменник керувався в мотивуванні характерів, а повинен був керуватися соціальними мотивами і показати, що сини розвивалися під впливом соціальних відносин (класової боротьби) свого часу.

Автор узяв до уваги всі закиди партійної критики і видав роман у новій редакції (1934) як першу частину трилогії "Батьківщина", якої другу частину становить "Артем Гармаш" в трьох частинах. Перша частина, що розповідає про громадянську війну в Україні в 1917 р., появилася в журнальному варіанті в 1951 р., а перероблена й дороблена вийшла окремою книжкою, разом із двома попередніми, в 1972 р. Третьої частини трилогії автор уже не встиг написати.

Тема роману "Артем Гармаш" — класова боротьба в українському селі, боротьба партії з українськими селянами і його національним духом. Большевики старалися за всяку ціну знищити колишнє село і для цього вживали всяких засобів. Це й було "класовою боротьбою", яку Головка змальовує на основі подій у с. Вітрова Балка, повітовому місті Славгороді та частинно в Києві в кінці 1917 р.

Основною конфлікту стала боротьба за зброю в місті Славгороді між націоналістами й комуністами, але в тій боротьбі локального характеру відображена фактично боротьба за владу в усій Україні, бо автор узагальнює події й зображує позиції політичних середовищ та боротьбу між ними за народні маси. Центральною постаттю є в романі Артем Гармаш, що в першій частині трилогії "Мати" був ще хлопчиною. Вершком у розвитку дії є перемога Артемової гру-

пи робітників, яка захопила зброю, що її охороняла сотня в казармі, від сотні гайдамаків-полуботківців.

Після другої світової війни Головка написав ще кілька п'єс, як "Райське яблуко", "Коли зустрічаються двоє" та кіноповісті "Скиба Іван", "Митько", "Літа молодії". Твори його виходили безліч разів окремо й вибраними творами збірками. Повне видання в 3-х томах вийшло в 1962 р.

Літ.: Г. Ващенко — в кн. "Український ренесанс ХХ ст., 1953/42-43; Т. Масвська. Андрій Головка; бібліографічний покажчик, К. 1964 (критична література від 1919 до 1962); О. Черкашин та ін. Головка Андрій Васильович. "Українські письменники"; біо-бібліогр. словник т. ІУ/1965/305-319 (бібліографія критичних матеріалів від 1926 до 1963); В. Півторадні. Повісті Андрія Головка, в кн. "Андрієві Головку", збірник... 1958/158-172; Л. Сенік. З літературної історії роману "Мати", там же, ст. 173-193; О. Дяченко. Відтворення правди життя ["Бурян"], там же, ст. 144-157; О. Килимник. Поезія Андрія Головка, там же, ст. 135-143; М. Кисельов. Драматургічна творчість Андрія Головка, там же, ст. 194-220; І. Дзюба. Картини революційних літ. Нотатки про перші частини "Артема Гармаша", "Вітчизна" 11/1964/165-172; Л. Сенік. Роман А. Головка "Мати", 1963; К. Фролова. Про життєву основу роману Андрія Головка "Бурян", "Укр. мова в шк." 10/1966/12; М. Пасічник, К. Фролова. Андрій Головка. Творчий шлях, К. 1967, 255 ст.; М. Пархоменко. Традиції й новаторство. Слово про Андрія Головка. "Рад. літ-во" 3/1969/14-28.

Бібліогр.: "Українські письменники"; біо-бібліогр. словник, т. 4/1965.

ГОЛОВКО Дмитро (17. 12. 1933 —), молодий поет і прозаїк, родом з Чернігівщини, з с. Пісків. Вчився в художньо-ремісничій школі й

працював різьбарем у дереві, потім закінчив журналістику в Київському університеті (1955) й одержав призначення до комсомольської преси. Тепер він старший співробітник у редакції піонерської літератури в-ва "Молодь".

Друкується з 1950 р. в періодиках, пише вірші й оповідання, в 1958 р. видав першу збірку віршів "Плем'я робітниче", а в 1971 р. збірку "Земна вісь" та оповідання для дітей "Як Окрайчик біг за хлопчиком" (1973). Про нього кажуть, що він пише про те, що добре знає і що сам пережив, має спостережливе око. Тримається головню "сучасности", як партійний закон велить, славить "робітничий клас" і "нове робітниче плем'я". Вміє коротко передавати свої думки, але не дуже вміє розкривати почування, тому його поезія йде з голови, не з серця.

Лит.: Гр. Вартанов. З гуці робітничої, "Україна" (Київ), 24/1958/8.

ГОЛОВЧЕНКО Іван 14. 10. 1918-), письменник, кол. гетіст і міністер внутрішніх справ Української ССР. Нар. в с. Другому Лимані, Дворічанського р-ну на Харківщині в селянській родині. По закінченні школи ФЗН, працював слюсарем, потім у комсомольській організації і на залізничному транспорті як представник партії. В 1948 р. закінчив Вищу партійну школу ЦК КПСС і з того часу працював у партійних органах, з 1955 до 1962 р. в ГПУ, потім був міністром внутрішніх справ у ранзі генерал-лейтенанта. Попри партійну роботу присвячував трохи часу й літературі. В 1957 р. видав першу книжку оповідань "Записки чекіста", потім повісті: "Третя зустріч" (1960), "Чорна тропка" (1961), а на спілку з С. Мусієнком романи

"Золоті ворота" (1962) й "Чорне сонце" (1966, передтим в ж. "Вітчизна") та "Білий морок" (1970).

Лит.: С. Тельнюк. Двобій біля Золотих воріт ["Золоті ворота"], "Літ. Україна" 16/1963/2; Гр. Вартанов. Читаючи журнальний варіант ["Чорне сонце"], "Літ. Україна" 2/1962/3; С. Дяченко. Нескорений Київ боровся ["Чорне сонце"], "Дніпро" 5/1967/151; І. Солдатенко. Правда про подвиг ["Золоті ворота", "Чорне сонце", "Білий морок"], "Дніпро" 1/1971/142-9.

"ГОЛОС ГАЛИЧАН", перший у Галичині друкований українською мовою поетичний твір, якого автором був Маркіян Шашкевич. За традицією в семінарії завжди відзначали ювілеї та роковини визначних людей, а зокрема "найяснішого монарха" Франца Йосифа I. На таких ювілеях виступали звичайно семінаристи й виголошували панегіричні промови латинською, німецькою або й польською мовами. В 1835 р. на черзі виголосити промову на пошану цесаря був Маркіян Шашкевич, і він виголосив промову, але українською мовою і прочитав ювілейну оду під вище поданням заголовком (вона пізніше була надрукована). То був перший його друкований твір і в той же час перший у Галичині друкований вірш народною мовою, замість церковнослов'янської чи іншої чужої мови. Цим поет доказав, що українською народною мовою можна виголошувати навіть промови та писати вірші, бо вона зовсім не гірша від інших, і давав приклад та спонуку іншим студентам, що пора виводити народну мову в широкий світ. І справді, восени наступного року М. Шашкевич, М. Устиянович і Ю. Величковський виголосили одночасно проповіді українською народною мовою у трьох

львівських церквах. Такий був початок прилюдності української народної мови.

ГОЛОСІННЯ, оплакування померлих, жанр народної поетичної творчості, якої початки сягають ще передісторичних часів. Голосіння й приговорювання на похороні — прадавній народний обрядовий звичай, відомий не тільки в Україні, але і в інших народів. Ще арабський історик Ібн Фадлан описував похорон знатного русича і згадав, що одна з невільниць, яка хотіла вмерти із своїм паном, співала перед смертю довгі сумні пісні, в яких прощалася з родиною й близькими (Л. Вілецький). Голосіння в часах князівських записані в літописах, а невідомий автор “Слова о полку Ігореві” поетично змалював голосіння Ярославни на мурах Путивля по втраті князя Ігора, що не вернувся з походу на половців. Літопис оповідає також про бажання княгині Ольги оплати смерть вбитого деревлянами князя. Той самий літописець згадує й бажання Володимира Мономаха, звернене до Олега, щоб він відпустив синову, яка, оплакуючи свого ладо, “сядет аки горлиця на суєхъ древѣ жалѣючи”.

Звичай голосити по вмерлому на Україні відомий серед усіх верств народу і зберігався ще в першій чверті 20 ст., а, може, й довше. Голосили тільки жінки, жінка по чоловікові, сестра по братові, дівчина по хлопцеві, мати по дочці і дочка по матері. Голосили й приговорювали і тими словами виявляли свій глибокий жаль і сум по втраті дорогої особи. Але були й т. зв. громадські голосільниці, яких родини просили чи наймали поплакати на похоронах над гробом. Коли не було голосільниці, людям

здавалося, що похорон був невдалий, бо навіть не було кому голосити по вмерлому.

Головною рисою голосінь було те, що вони були щирі й безпосередні, коли померлого оплакували члени родини, в засаді імпровізовані, виголошені безпосередно, під впливом глибокого жалю і смутку, тому були найбільше ліричні з усіх ліричних творів. Саме тому вони не мали устійненої форми й не були ні віршами, ні прозою, або були одним і другим, бо деякі частини схожі були на вірші, в яких можна дошукатися й віршового розміру, нпр., у рядку “Товаришко моя, приятелько моя”, легко знайти ямби з пірихіями, а в наступному рядку “На що ти покинула свою стару неньку” виразно видно амфібрах (— x —, — x —, — x —, — x —) із нарощеною другою стопою. Дослідник народної поезії, Філарет Колесса, думає, що голосіння переховалися переважно в віршовій формі, але їх нерівномірні рядки без постійної цезури в’яжуться найчастіше на основі паралелізму в більші й менші групи, з яких кожна замикає закінчену думку або образ. Рівнобіжний уклад слів у паралельних рядках подекуди вирівнює віршову будову в рамках окремих періодиків та поєднує їх численними дієслівними римами. Але ця будова рядків і періодиків доволі різноманітна й свободна і ніде не визначає якогось сталого ритмічного компонента” (Л. Вілецький, ст. 160).

Щодо форми й композиції голосінь, Л. В. думає, що, незалежно від глибокої особистої прикмети українських голосінь, вони своєю формою підпорядковані певній зверхній будові, спільній усім типам голосінь. В тій будові він ба-

чить певну композиційну схему — три частини: 1) ліро-епічне змалювання хвороби чи смерти та значення померлого для родини й оцінка його праці; 2) чисто ліричне вираження власних почувань з приводу втрати даної особи, туга і жаль; 3) середня частина в'яже дві попередні — це поетичні образи: порівняння похорону з весіллям, коли предметом оплакування був хлопець або дівчина, звернення до могили як до зятя, до невістки, заклик до природи, звернення до пташок, до душі покійного (-ї) з проханням відвідувати й не забувати їх.

Проте, не всі голосіння були імпровізовані, а не були головною, що їх виголошували громадські чи найняті голосільниці, які вже мали певну схему і навіть стиль як професійні. І що краще голосільниця голосила, то вище її на похороні люди оцінювали, висловлюючи признання. Успіх її залежав від добору слів, як у всій іншій поезії.

Літ.: Л. Білецький. Похоронний обряд. В його ж кн. ІУЛ т. 1. Народна поезія, 1947, ст. 152-161; І. Свєнціцький. Похоронні голосіння. "Етнографічний збірник" т. 31-32/1912; Ф. Колесса. Речитативні форми в українській народній поезії. "Первісне громадянство" ч. 1-3/1927; М. Стельмах. Голосіння. В кн. "Українська народна поетична творчість" т. 1/1958.

ГОЛОТА Петро (автн. Мельник; 1902 — 8. 11. 1949), "пролетарський" поет 20-х рр.; нар. в с. Валашівці на Одещині в селянсько-заробітній родині. Закінчив початкову школу і після того працював по економіях. Після окупації України більшовиками став комсомольцем і працював над собою та своєю самоосвітою.

Писати й друкуватись почав у

1919 р. в газеті "Вісті" й "Черво-не село", в 1921 р. видав першу збірку віршів "Тернистий шлях до волі й освіти" (24 ст.), а в 1925 р. першу збірку оповідань "В дорозі змагань" (32 ст.) і другу збірку віршів, "Степи — заводові" (32 ст.). Окрім того, постійно друкувався в періодичній пресі (здебільша провінційній, а потім і в столичній). Належав до літ. організації "Молодняк" (1926-7), потім до Поліщуківської групи "Авангард" (1928-29). Після кількох згаданих дрібних книжечок, видав ще такі: збірку поезій "Пісні під гармонію" і поему "Будні" (1928), оповідання "Аль-кегаль" (1929), збірку повістей та оповідань "Бруд" (1929, 320 ст.), повість "Дні юності" (1930, 110 ст.), роман "Сходило сонце" (1930, 122 ст.), дві збірки частушок "Піонер" (1930 і "Трактор" (1931), дві збірки приповісток, "Приповістки" (1930) і "Колгоспівські приповідки" (1931) і ще збірочку віршів "Паротяг" (1932). Після того замовк, був репресований і, мабуть, засланий. В 1945 р. був, мабуть, звільнений і жив з того часу в місті Снятині на Покутті в Галичині і працював у редакції районної газети й культурним "масовиком" у колгоспі. Там брав участь у підготові літературно-меморіального музею Марка Черемшини.

Літ.: С. Слісаренко. Петро Голо-та. Степи — заводові, "Червоний шлях" 1/1926/279-81; В. Поліщук. Нове й старе ["Степи — заводові"], "Плужанин" 1/1927/35; Ів. Момот. Петро Голота. Нотатки. "Молод-няк" 3/1927/104-8; Його ж. В те-негах словоблудства. "Молод-няк" 11/1927/80-93; В. Поліщук. Нове й старе. "Плужанин" 1/1927/34-36; Його ж. Пульс епохи. (Конструк-тивний динамізм чи войовниче на-задництво? Про Голоту, ст. 30) 1927, 223 ст.; С. Полторацький Петро Голота Будні. "Черв. шлях" 11/1928/273-4; І. Райд. Благона-

дійна література [“Аль-кегаль”]. “Молодняк” 6/1929/103-6; М. Г. Петро Голота, Бруд; повісті й оповідання. “Культробітник” 17/1929/47; С. Божко. Петро Голота, Сходило сонце. “Черв. шлях” 7-8/1930/208-210; В. Полск. Вшануймо поета. “Літ. Україна” 98/1964/4.

ГОЛУБЕНКО Дмитро, збірний псевдонім літературних критиків в журналі “Нова генерація” Михайла Семенка, яким підписували свої статті різні автори.

ГОЛУБЕНКО ПЕТРО (автн. Шатун; 12. 1. 1907 —), поет, публіцист і літературознавець, родом з Харківщини, тепер на еміграції, живе в Нью Йорку. Нар. в с. Деркачах на Харківщині в селянсько-робітничій родині, батько працював столярем. Вчився в середній школі в Харкові, вищу освіту набував у Харківському пед. технікумі (1925-1928), потім у Харківському ІНО на літературному факультеті (1931-1936), а пізніше в аспірантурі при кафедрі історії української літератури (1938-1941), де захистив кандидатську дисертацію на тему “Літературно-естетичні погляди Шевченка” й одержав ступінь кандидата філолог. наук. Під час студій в університеті й аспірантурі працював журналістом, літ. редактором і викладачем літератури в середній і вищій школі в Харкові.

Писати й друкуватись почав у 1924 р., писав вірші й прозу, вірші друкував у газ. “Молодий більшевик” (1926, 1927), а в журналі “Молодняк” друкував початок повісти “Голуба далечинь” (про Сквородинців). Передана до видавця ціла повість, не була надрукована й автор був зарахований до “ворогів народу”. Під час нім.-сов. війни опинився поза межами ССРСР і став емігрантом. Перебував у Ні-

меччині, де й продовжував літературну діяльність — писав поезії, літературно-критичні й публіцистичні статті в еміграційній пресі. В ж. “Орлик” друкувалася його стаття “Хвильовий і сучасність” (1945), та серія статей про Валіте (1947), які потім вийшли окремою книжкою. До цього циклу належать його статті: “Хвильовий і Шевченко” (1948), “Хвильовий і Шпенглер” (1963), “Донцов і Хвильовий” (1973), “Куди ведуть дороги шведських могил, “Трагедія Гоголя й Хвильового” (1953), “Куди летіли Вальдшнепи” (1953) та інші.

На еміграції продовжував писати й поезії, які друкувалися в “Нових днях”, “Українському слові” й “Свободі”. Добірка “З ліричних поезій” надрукована в журналі “Нові дні” в 1959 р. Крім ліричних поезій, друкував теж розділи “Енеїди нашого часу” та “Еней на літературному ярмарку”. Публіцистика й статті на актуальні теми видані окремою книжечкою “Вісті з України” (1947). До друку готова лежить книжка нарисів про українсько-російські культурні взаємини “Імперія й культура”.

Підписувався теж псевдонімами Петро Ромен, П. Ром., Дм. Кармазин. (Біо-бібліографічні інформації — від автора).

ГОЛУБЕЦЬ Микола (15. 12. 1891

— 22. 5. 1942), галицький поет, прозаїк, есеїст, перекладач, журналіст, редактор, видавець, мистецтвознавець і краєзнавець 20-30-х років н. ст. Нар. у Львові, там і здобував народну й середню освіту і в 1911 р. склав у Академічній гім-

назії екстерном іспит зрілости, а після того вчився в Академії мистецтв у Кракові. В 1914 р. вступив до формації Українських січових стрільців (УСС) й працював у пресовій квартирі, разом з деякими іншими мистцями та журналістами, як І. Іванець, С. Буцманюк, Л. Лепкий, О. Курилас, М. Гаврилко та ін. Жив постійно в Відні, а після війни у Львові.

Писати почав студентом, спочатку писав вірші, а потім перейшов на прозу. Перший його вірш, “У карцері”, був, правдоподібно, надрукований в журналі М. Венгжина “Брат”, а потім друкувався зрідка в ЛНВ (1908), “Народному слові” (1910-11), “Ілюстрованій Україні” (1913-14) та в журналі “Шляхи”. Першу збірку віршів “Фрагменти” видав у 1909 р., а наступного року другу, “Бувають хвили” (1910). Обидві збірки були справді студентські, тому їх і критикував досить гостро тодішній критик Микола Євшан, який писав, що автор починає з того, на чому інші наші поети скінчили, і що він залишився учнем, не навчившись розпоряджати своїми силами, і знає тільки те, чого уживають другі.

Після цих рецензій поет помовчав кілька років, а потім видав третю збірку, “Мойсей безумний” (1914), яку від’ємно оцінив І. Лизанівський, але автор не дуже зважав на те і наступного року видав у Відні четверту збірку “Із чужини далекої” (1915) і на тому закінчив свою віршову творчість та присвятився перекладам. В 1916 р. переклав “Затоплений дзвін” Г. Гавптмана, “Пер Гінт” Генріха Ібсена, його ж трагедію “Бранд”, драму Ернеста Гардта “Тантріс” і драму Оскара Вайльда “Падуанська княгиня”.

Після війни, головню в 20-х роках, почав писати прозою і першим його прозовим твором була повість “Люди і блазні” в двох частинах (1927, 1928), а потім велике оповідання з воєнних часів “Вчорашня легенда” (1933) про те, як українські війська зайняли Київ у 1918 р., як його обороняли та як покидали перед наступом поляків. За словами провідного критика того часу, оповідання було написане добре й постаті зарисовані добре, бездоганна була й композиція з інтригою, так що в творі відчутно було легку руку письменника, може, навіть залегку, як казав критик, головню в мові і стилі (М. Рудницький).

Наступна його книжка, що вийшла в тій самій серії “Української бібліотеки” І Тиктора, якої він був редактором, був нарис “Гей видно село” (1934) про перші бої Українських січових стрільців. Той самий критик одначе оцінив її досить гостро, головню за стиль та мову й композицію. Але це його не стримало від дальшої творчости і в 1937 р. він видав ще історичну повість (названу романом) з часів Хмельниччини “Жовті води” та повість хроніку з 13 ст. “Плем’я Джингісхана” (1938). В останніх роках перед війною почав писати повість “Князь Сарматії”, але не встиг її закінчити, невмолима смерть перервала нитку його життя й творчости.

Більш успішно працював в ділянці мистецтвознавства, в якій був більшим спеціалістом і написав безліч статей і рецензій на мистецькі теми, кілька монографій про мистців образотворчого мистецтва, як “Архипенко” (1922), “Шевченко — маляр” (1924), “Долинський Л[ука]” (1924), “Холодний” (1926), “Павло Ковжун” (1939), та кілька загально-історич-

них праць про українське малярство, як "Українське малярство"; вступ до історії (1918), "Українське малярство 16-17 століття під покровом Ставропігії" (1920), "Начерк історії українського мистецтва", перша частина (1922), "Галицьке малярство" (1926).

Цікавився теж історією й краєзнавством і в цій ділянці також написав багато статей по газетах і декілька історично-краєзнавчих оглядів, як "Перемишль" (1928), "Теребовля" (1928), "Сокаль" (1929) та ін., а зокрема більшу книжку "Львів"; історія Львова від найдавніших часів... (1925, 179 ст.). В співавторстві з І. Крип'якевичем писав "Історію української культури" для вид-ва І. Тиктора та "Велику історію України" для того ж вид-ва.

Відзначився теж і в видавничій ділянці і видавав та редагував журнали "Світ" (1917-18), "Життя і мистецтво" (1920), "Маски" (1923), "Українське мистецтво" (1926), газету "Неділя" (1928-31) і щоденник "Час" (1931).

Літературу й мистецтво трактував тільки як виховний засіб, тому його літературна творчість мала радше виховні цілі, ніж мистецькі і на мистецькі вартості він не звертав уваги. В передмові до нарису "Гей видно село" він писав: "Завдання мого нарису виховне, подібно як виховним було завдання "Вчорашньої легенди". Очевидно, було б мені приємно почути від фахової критики, що моє оповідання не позбавлене і літературної вартості".

Підписувався також псевдонімами М. Вільшина й Микола Віконський.

Літ.: М. Євшан. Микола Голубець ["Фрагменти"], ЛНВ ч. III/1910/694-5; **Його ж.** Микола Голубець, Бувають хвилі. ЛНВ кн. УІ/

1911/537; **І. Лизанівський.** Микола Голубець, Мойсей безумний... ЛНВ 4/1914/186; **м. р.** [М. Рудницький]. Микола Голубець Вчорашня легенда... "Діло" 19. 12. 1933; **Його ж.** Микола Голубець, Гей видно село... "Діло" 9. 9. 1934; **Л. Нигрицький.** Плем'я Джінгісхана... "Новий Час" літ.-наук. додаток 30. 5. 1938; **Його ж.** Слідами Богдановими ["Жовті води"], там же, 7. 1. 1938; **М. Рудницький.** Наші повісті за 1937 рік ["Жовті води"], "Укр. книжка" ч. 2 /1938/53; **Б. Попович.** Перший твір М. Голубця. "Свобода" 8. 12. 1970.

ГОМЗИН Борис (20. 6. 1887 —

15. 11 1965), поет, прозаїк, публіцист і редактор та громадський діяч на еміграції. Нар. в родинному маєтку на хуторі над річкою Богом, недалеко містечка Саврані,

Балтського повіту на Поділлі в старій дворянській родині, татарського походження (Гомза). Виростав у Райгороді на Київщині над Тясмином і в с. Мар'янівці, Єлисаветського повіту на Херсонщині, куди переселився батько. Вчився в Єлисаветській гімназії (1897-1905), (де вчився теж, старший від нього, В. Винниченко). Скінчивши гімназію, записався на правничий факультет Одеського університету, але по році студій перейшов до військової кавалерійської школи і потім служив старшиною гусарського полку в Києві. В 1917 р. був командиром Першого українського кінного полку, в 1918 році служив рядовиком у Слобожанському курені, що обороняв Київ перед бандами Муравйова, в 1919 р. служив у штабі Правобережного фронту, а в 1920 р. був штабовим старшиною при Головному комісарі України помічни-

ком начальника розвідчої служби. В 1921 році став віцедиректором політичного департаменту міністерства внутрішніх справ, а в 1922 р. опинився на еміграції в Чехословаччині. В Празі вчився в Українському педагогічному інституті, редагував журнал "Студент" і чесько-українську газету "Україна". В 1938 р. переселився до Берліну й працював у гетьманській організації СГД та редагував журнал "Нація в поході". З того часу жив постійно в Німеччині, де й помер на 78-му році життя.

Писати почав на еміграції, в 20-х роках, друкувався спочатку в "Веселці" й ЛНВ, а потім у різних галицьких, буковинських та еміграційних періодичних виданнях, як "Дзвони", "Меч і плуг", "Нова Україна", "Розбудова нації", "Самостійна думка", "Студентський вістник", "Хліборобський шлях", а після війни в "Віснику ООЧСУ", "Українській думці" та "Шляху перемоги".

Писав поезії, оповідання, есеї та інші літературні, історичні й національно-політичні статті. Літературна спадщина його ще не зібрана, але вона й невелика, якщо мати на думці окремі книжкові видання, й література не була його головним промислом. Він видав збірку поезій "Тройзілля" (1928) в модерністичному дусі (символізму), поему "Лови", що була видана як підпільне видання ОУН, отже націоналістична духом, збірку оповідань "Прокляті часи" і драму "Кров кличе" з життя націоналістів-підпільників. В драмі автор проводить думку про спадковість змагання за національне визволення, мовляв, до того змагання нас кличе кров наших предків. В композиції драми автор покористувався засобом ретроспекції і 2-га й 3-тя сцени є інсценізацією опо-

відання матері в уяві сина. Варт уваги й жанрово неозначений, високо експресивний твір, "Еклезіяст", що не є ані поезією, ані поемою. Це авторові роздуми про різні життєві проблеми, висловлені прозовою мовою в химерно уложених рядках, що нагадують вільний вірш, тому дехто прийняв цей твір за поему.

Цікаві також його есеї п. з. "З щоденника людини, що її оточення не розуміє, не хоче або й не може розуміти", друковані в лондонській "Українській думці" під псевдонімом Ньюфрайнгпен, цебто Новий Скворода. В них автор виявив велику начитаність і знання багато невідомих або маловідомих речей, подій та фактів і дає влучну інтерпретацію сучасних і минулих подій та явищ суспільно-історичного характеру, як також влучну характеристику москалів або німців, вивчаючи нас на історичних джерелах. Під тим же псевдонімом вийшла в 1957 р. в Ганновері його книжка "Большевизм — органічне московське явище", в якій він переконливо розкриває московське коріння большевизму. В 1963 р. друкувалися в газеті "Шлях перемоги" його "Спогади", які відкривають цікаві моменти нашого минулого.

Літ.: О. В. Борис Гомзин. Тройзілля... ЛНВ кн. 4/1929/378; В. Давиденко. Борис Гомзин (3 нагоди 70-ліття), "Свобода" ч. 201/1957 (Літ. і мистецтво); Його ж. Борис Гомзин (3 нагоди 70-ліття), "Свобода" ч. 177/1962/2; [Вез підпису], Вояк - письменник - громадянин [некролог], "Шлях перемоги" ч. 49/1956/3.

ГОМІЛЕТИКА (гр. гомілія — розмова про св. Письмо з метою переконати й здобути довір'я), потім "наука albo спосіб зложення казаня", теорія церковної реторики чи

проповідництва. Перший того рода підручник в Україні написав проповідник 17 ст. Йоанкій Галятовський, ректор Києво-Могилянської академії й архимандрит Єлецького монастиря в Чернігові, п. з. "Наука албо спосіб зложенія казаня", що вийшов друком у його ж книзі проповідей "Ключ Розум'їня" в 1659 р. в Києві. До того часу українські проповідники зворувалися на попередниках княжої доби, які в свою чергу зворувалися на візантійських зразках, голов-но на "словах" та повчаннях Отців Церкви — Василя Великого, Григорія Богослова, Йоанна Златоуста, відомих візантійських письменників і проповідників, а також пізніших проповідників, 8-9 ст., Андрія Критського, Федора Студита, Йоана Дамаскина та ін.

Підручник Галятовського почав проповіді нового типу. Коли попередні проповіді були розмовою проповідника з вірними про св. Письмо, то від Галятовського проповідь має характер ораторський і відзначається певним пляном, системою й доброю композицією. Підручник Галятовського вчить, що проповідь має складатися з трьох частин: ексордіум (вступ), наратції (виклад теми) і конклюдії (закінчення). В першій частині проповідник має познайомити слухачів з темою проповіді та її головною думкою, в наратції має викласти саму тему, цебто сказати проповідь на заповіджену тему, а в третій частині, конклюдії, має зробити висновок і повчання, бо це й було найголовніше в церковній проповіді. Матеріал для проповіді автор радить брати з релігійної чи й світської літератури або й з власної голови, як хто може. Проповідь повинна бути зрозуміла для всіх слухачів. "Старайся жеби всі люди розуміли тое, що

ти мовиш на казаню... Бо многія суть казодѣи мудріє, сами добре що умѣют, а не могут албо не хотят иншим людем того ясне виразити и протолковати овшем латвою мовою реч свою затрудняють, затлумяють".

Завдання церковної проповіді Галятовський бачив у тому, щоб дати "відсіч" єретикам і зміцнювати віру в слухачів.

"ГОМІН" (1964), антологія української літератури в сучасній комуністичній Польщі (ІПНР), яку видало Українське суспільно-культурне товариство в Варшаві, за редакцією Костя Кузика. Вступну статтю написав Кость Джуринак з Пряшева п. з. "Свідоктво доби", яка є коротким оглядом суч. літературної творчости українців в Польщі. До альманаху ввійшли твори 43-х авторів, в тому 22 поети і 21 прозаїк. До визначніших поетів належать Яків Гудемчук, що має тут 79 віршів, Євген Самохваленко, з 29-ма віршами й чотирьома перекладами, Остап Лалський, що має тут 27 віршів і 54 переклади з польської поезії (Ю. Словацького, К. Норвіда, Ю. Тувіма, А. Слоніського, В. Броневського, К. Галчинського, Л. Стаффа, Я. Івашкевича, Є. Герасимовича, Т. Ружевица та ще деяких) та одна поетка, Ірина Рейт, що має в збірнику 18 віршів. По кілька віршів мають Євген Веднарчук, Аделя Білоус, Олександр Жабський, Іван Злагокудр, Міля Лучак, Микола Жебрак, Леонід Жукотинський (з уривком із "Слова о полку") та кілька народних поетів, що пишуть лемківською народною мовою (Андрій Сисак, Степанія Романяк, Ваньо Дзядик, Федор Федак, Микола Буряк, Павло Стефановський, Ваньо Вірх, Яков Дуд-

ра, Арсен Яруга, Іван Русенко, Дмитро Старанка).

З прозаїків найбагатше заступлені Антон Верба (15 оповідань), Максим Запорожець (5), Микола Марасенко (3), гуморист Панько Шипавка (7), Михайло Онишко, Іван Стасюк, Іван Грішний, Орест Марчук, Петро Хрін, Кость Кузик (4), Григорій Войчук (4), Андрій Задума (уривок із повісти), Дмитро Галицький (3), Степан Вербицький (2), Іван Гребінчишин (2), Василь Нижник (спогади), Іван Шелюк (3), Ірина Галащук (2), Оті Зінич (1) і два народні прозаїки — Теодор Кузяк та Дмитро Копач. Окрім того, в альманасу знайшли місце і репродукції 16-х українських мистців, що живуть тепер в Польщі.

Літ.: М. Лесів. Перша антологія української літератури в ПНР. "Наша культура" 10/1964; **С. Козак.** На літературному порозі. "Дніпро" 4/1964; **М. Олійник.** Гомін і відгомін. "Вітчизна" 10/1965/182-6; **М. Шудря.** Варвистий гомін. "Рад. Україна" 24. 11. 1965; **Є. Волошко.** Український гомін з-під Варшави. "Донбас" 3/1965; **Ст. Трофимук.** Гомін і відгомін. "Жовтень" 2/1965; **В. Коротич.** Народжена з любові. "Літ. Україна" 8. 12. 1964.

ЛЕСЬ ГОМІН (автн. Олександр Королевич; 30. 3. 1900 — 16. 1. 1958), письменник, публіцист, фольклорист, літературний критик і дослідник та викладач літератури в вищих школах. Нар. в м. Черкасах в родині візника лому. Вчився в нар. й середній школах у Черкасах, а з 1918 р. в Київському університеті. В 1920 р. служив в армії, а потім продовжував студії, які закінчив у 1924 р. Після того працював у редакції газети "Радянська думка" (1924-28), одеської газети "Чорноморська комуна" (1929), а потім відповідальним секретарем журналу "Металеві дні". В роки

культу особи був репресований (за спогадами дружини), але в 1939 р. був уже викладачем літератури в Ніжинському пед. інституті. В часі нім.-советської війни учителював в Узбекистані, звідки повернувся на Україну в 1944 р. і продовжував працю на давньому місці.

Писати і друкуватись почав у 1919 р., писав статті, фейлетони, гуморески, нарис, оповідання (збірка "Контрольні цифри", 1931). Крім того, написав одну повість, "Голгофа", роман "Люди" і п'єсу "Маски". Повість "Голгофа" — антирелігійна, присвячена "боротьбі проти капіталізму й релігії" й основана начебто на фактах із життя молдавських монастирів між 1905 і 1917 роками. Повість написана на партійне замовлення, цебто однобічно — релігійні люди змальовані найтемнішими барвами, в дійсності неможливі, а деякі риси — зовсім природні, тільки змальовані в темному світлі. Роман "Люди" (обидва твори вийшли по-смертно) має зовсім протилежний характер, автор змальовував у ньому окремі постаті (типи) сов. інтелігенції (філологи, літературознавці та інші), отже людей науки, найкращими рисами, показуючи їх здібності перетворюватися в потреби в воїнів, організаторів, що вміють діяти за законами війни. Це постаті ідеалізовані, героїзовані, видумані й нереальні з погляду реального реалізму.

Писав теж літературно-критичні статті й розвідки про творчість Івана Франка, Карпенка Карого, огляд ж. "Вікна", про "Паціфістичний реалізм в антивоєнній літературі" та ін.

Літ.: В. Войтко. Релігійний опіум перед судом розуму. "Вітчизна" 9/1961/199; ["Наш кор."], Впорядкування спадщини (біографія), "Літ. Україна" 48/1963/4; **Є. При-**

совський. Покликання й обов'язок героїв. "Літ. Україна" 59/1965/3; А. Ішук. Учений, критик, романіст (До 70-річчя з дня народження Леся Гомона), "Літ. Україна" 25/1970.

"ГОМІН УКРАЇНИ" (1948 —), суспільно-політична тижнева газета Ліги Визволення України в Торонті і назва видавничої спілки, що видає ту газету. Газета почала виходити спочатку як двотижневик, а з 3 вересня 1949 р. і дотепер як тижневик. Перше число вийшло 15 грудня 1948 р., видавнича спілка оформилась у березні 1950 р. З літературою зв'язана газета тим, що видає місячний додаток "Література і мистецтво" (4 ст., ред. Б. Стебельський), де друкуються статті на літературно-мистецькі теми й рецензії на літературні видання, а видавництво тим, що видає в більшості твори сучасних українських письменників на еміграції.

За весь час існування в цьому видавництві вийшли такі літературні твори: 2 томи прози (есеї) Євгена Маланюка, "Книга спостережень", 2 повісті Оксани Керч: "Наречений" і "Такий довгий рік", 2 книжки Миколи Понеділка: "Говорить лише поле" і "Зорепад", 4 повісті Ольги Мак: "Проти переконань", "Чудасій", "Жаїра" в двох частинах, і "Каміння під косою", 2 книжки Меланії Кравців: "Калейдоскоп" і "Дорога", по-смертна збірка Зенона Тарнавського, "Дорога на Високий замок", книжка Дмитра Донцова "Дві літератури нашої доби" та біографічний нарис Ярослава Гриневича "Катря Гриневичева". Окрім того видавництво видає й щорічні календарі, в яких уміщено багато літературного матеріалу.

ГОМОНІМИ (гр. гомос — однаковий, оніма — назва, ім'я), слова, що звучать і пишуться однаково, але різне мають значення, напр., коса до кошення трави, коса дівоча і коса — мис у морі; ріг у вола чи барана, ріг дому і ріг вулиці; віз — воза, віз — везти, мин. час; ручка — дитини, ручка до писання і ручка молотка; перекладач рейок на залізниці і перекладач творів з одної мови іншою і т. п.

ГОМОГАННІ ФОНЕМИ (гр.), дві (або більше) фонем, які вимовляються тими самими мовними органами, як губи, губи й зуби та ін., нпр., б-п-м (двогубні) в-ф (губно-зубні), д-т, з-с, дз-ц, л, н, р (передноязыкові), ґ, к, х (задноязыкові).

ГОМОФОНІЯ (гр. гомофонія — подібність у голосі чи вимові), однакове звучання слів, що пишуться різно — часто в англійській та французькій мовах, нпр., англ.: hare — hair, pane — pain, tear — tier, four — for.

ГОНЧАР Олександр (Олександр; 3. 4. 1918 —), державний письменник, журналіст і культурно-громадський діяч сучасної України. Нар. в слободі Сухій Кобеляцького р-ну на Полтавщині в селянській родині. Вчився в сільській семирічній школі, після того працював коротко в редакції рай. газети, а в 1935 р. висланий був до Харкова вчитися журналістики. Після закінчення курсу (1937), працював коротко в харківській обласній комсом. газеті, а

з 1938 р. почав учитися на філологічному факультеті Харківського університету. В 1941 р. перервав студії й зголосився добровольцем на фронт, де й перебув усю війну і де, як каже Маргарита Малиновська, став комуністом. Там авансував на старшого сержанта мінометників гвардійського полку і заслужив два ордени й три медалі. Потім брав участь у переслідуванні німецьких військ аж до Праги, а під кінець 1945 р. демобілізувався й вернувся до Харкова. Потім докінчував студії в Дніпропетровському університеті й почав учитися в аспірантурі Інституту літератури АН у Києві. В 1946 р. був “вибраний” депутатом Верховної Ради, в 1959 р. головою СПУ, а потім і секретарем СП СРСР. Вимоги й завдання, що їх ставила партія, завжди “надихали його в творчій праці”. Після студій переїшов на літературну роботу.

Писати почав ще перед війною, в студентські часи, зрідка писав вірші, а переважно прозу, малу й велику. Перший його прозовий твір — “Оповідання командира” (1938), потім “Черешні цвітуть” та “Іван Мостовий”. В оповіданні “Черешні цвітуть”, символічному, автор показав садівника, який вирощував колгоспні сади, і коли в роки війни не було опалу, він не дозволяв рубати дерев у саду, а коли це зробили білогвардійці, він потім побожно поскладав зрубані дерева серед двору, а навесну вони “зацвіли” останнім цвітом.

В оповіданні “Іван Мостовий” показаний колгоспний коваль, який, важко занедужавши, мусів покинути кузню, але він так затужив за колгоспною працею, що вночі пішов до кузні, розпалив горно і... помер, з любови до колгоспної праці.

Таких оповідань він написав більше і всюди показав ідеалізованих сучасників, цебто таких людей, якими вони, за теорією Аристотеля, могли би бути, а за партійною повинні бути. В тому одначе не було нічого незвичайного, бо письменникові вільно ідеалізувати і гіперболізувати дійсність, але справа в тому, що советська література й критика можливість подають за дійсність, а високо й надмірно ідеалізовані постації за реальні, хоч вони є тільки видумкою. Критика називає це реальною дійсністю й правдивим змалюванням життя, але тут слово “правдиво” треба замінити словом “правдоподібно” і тоді це буде означати можливу дійсність. До того рода оповідань належать ще такі, як “Цілюща вода”, “Подруга”, “Пальма”, “Нехай пливе життя”, “Халяра”, “Орля” й інші. Останнє з них відзначене було другою премією.

Напередодні війни він написав повість “Стокозове поле” на тему подій весни 1933 р. (завершення насильної колективізації), які він невинно називає “першими кроками колгоспного будівництва”, хоч ті “перші кроки” були причиною жахливого голоду в усій Україні і голодової смерті мільйонів селян.

В часі війни писав також вірші, які друкувалися в фронтових газетах, а після війни вірші й оповідання в дніпропетровській газеті “Зоря” та в столичних журналах. “Великим письменником” він став аж після написання трилогії “Прапорonoсці”, яка є панегіриком советської армії. Перша частина трилогії, “Альпи”, появилася в 1946 р. (в ж. “Вітчизна”), потім друга, “Голубий Дунай” (1947) і третя, “Злата Прага” (1948). Всі три книжки були захоплено прий-

няті сов. критикою і винесені на вершок досягнень советської літератури. Гончар став найталановитішим представником українського соц. реалізму (що з реалізмом майже нічого спільного не має), а дехто навіть пробував прирівнювати трилогію до “Слова о полку Ігоревім”, чим дав доказ убогости суджень про літературу, бо між цими творами стільки спільного, що сама тема війни і більше нічого.

Темою “Прапорносоців” є “бойовий шлях” мінометної роти, що в складі сов. армії, яка переслідувала відступаючих німців після Сталінграду, пройшла в боях шлях від кордонів аж до Праги. Як і багато інших творів сов. літератури, зокрема Гончаревих, трилогія є типовою советською самохвалю бою й підвищуванням себе до неймовірних висот. Правди в тому стільки, що самі історичні факти — відворот німецької армії, переможеної американською зброєю й воєнними матеріалами, без яких перемога була б неможлива, і переслідування її большевицькою армією. Советська пропаганда зробила з того походу великий саморекламний “бизнес” і представила сов. армію як “визволительку Європи”, хоч “визволені” були (на советську користь) всього дві країни, Угорщина й Чехословаччина, тепер примусові сателіти Росії. Але це сталося не без видатної допомоги Америки, без якої перемога й “визволення” були неможливі. Про ці факти одначе в трилогії немає й згадки, натомість автор пильно дбав, щоб “великому братньому народові” всюди було першенство, тому головним героєм трилогії він зробив його представника, майора Воронцова, який був у полку, “наче мати в сім’ї” і ста-

новив “найголовнішу невід’ємну частину складного організму полку”. В своєму надмірному низькопоклонстві перед “великим братнім” він і не помітив, як не помітила й критика, карикатурності такого порівняння, бо в кожній армії, зокрема в російській, будь-який командир, від сержанта до генерала, є діаметральною протилежністю до матері чи няньки. Та саме це порівняння свідчить, що автор не знав уже яких яскравих кольорів дібрати, щоб велично змалювати російського командира й мимоволі зробив з нього військову карикатуру — Воронцов ідейний керівник полку, носій волі компартії, зразково витривалий, мужній, передбачливий, знавець психології воїна, вмів підтримати військового духа і чуйно відгукується на запити й потреби кожного бійця, невтомно турбується про родини бійців, пише листи в сілради й правління колгоспів, вимагаючи уваги до родин воїнів, дорікає бійцям, що не знаходять часу послати вістку додому. Він політичний керівник, воєначальник, командир, учитель і водночас батько для всіх підлеглих, що, як мати піклується за всіх бійців та офіцерів своїх частин.

Що ж до інших персонажів, в тому й українських вояків, то вони відзначаються перш за все “глибокою любов’ю до радянської вітчизни” і ця любов визначає всі прагнення Черниша, Сагайдаки, Хасцького й інших. Всі вони зливаються із своїм колективом (втрачають риси індивідуальності), над яким стоїть висока індивідуальність Воронцова. А Сагайдак, “звільнившись від своїх недоліків”, став гідним офіцером радянської армії. Від одного тільки слова словацької партизанки, “братку”, “він

усвідомив як багато зробила радянська армія, звільнивши Європу від фашизму”.

Ніхто з цих героїчних героїв не викликає враження природности й реальности, дарма, що Воронцов взятий нібито з дійсности, як призначається сам автор, якраз навпаки, це визнання автора збільшує недовіря до нього як письменника, що не був добрим знавцем людської душі, натомість був добре знайомий з бажаннями партійних керівників, людей може й освічених, що таким або іншим способом здобули вищу освіту, але в суті речі примітивних і тупих, для яких людська психіка — земля невідома й нецікава, бо їм вистачало їх власна воля — для всіх підданих закон. Гончар у цьому творі зовсім забув про природність персонажів, про їх подібність до життя, він знав тільки, що вони повинні бути яскраво змальовані, щоб ціла армія блищала як “визволителька” цілої Європи. Тому в нього кожен солдат “турбувався за весь світ, а вже потім за власне життя”, хоч у реальному житті діється якраз протилежно. Тут автор знову не усвідомив, що це думка еретична, бо турбуватись за весь світ (щоб його загарбати), це справа партії, а справа солдата бути послухним партії і вмирати за неї, як колись за царя вмирали царські солдати.

Варт одначе зауважити, що в першій редакції окремих частин трилогії не було так багато “революційного романтизму”, його збільшилося пізніше, коли автор став доробляти, підправляти й прикрашувати твір у дальших виданнях, щоб ще більше догодити партії й збільшити можливості своєї “безсмертності”. Поправки дуже подобалися критикам, які захлинають-

ся від захоплення, що письменник прославив героїчну советську армію і зробив її “визволителькою Європи”.

**

Коли до згаданих творів додати ще повість “Земля гуде” (1948) і збірку “Новели” (1949), то ними закрийється друге десятиліття Гончаревої творчости. В наступній декаді він написав такі твори: чотири збірки оповідань: “Модри камень” (1950), “Південь” (1951), “Дорога за хмари” (1953), “Чаркоміші” (1958), дві книжки нарисів: “Зустрічі з друзями” (1950), “Китай зблизька” (1951), дві повісті: “Микита Братусь” (1951), “Щоб світився вогник” (1954), два романи: “Таврія” (1952) й “Перекоп” (1957), кіноповість “Партизанська іскра” (1958) та два кіносценарії, основані на власних прозових творах.

До попереднього десятиліття належить повість “Земля гуде”, якої темою є підпільна боротьба української молоді Полтавщини з німцями на окупованих теренах. Повість нагадує “Молоду гвардію” Фадеева і під її впливом написана, але так само мало перекоплива, як і трилогія. Героїня повісти — Ляля Убийвовк, підліток, недавно скінчила середню школу, але вона геніяльна комуністка, під благородним впливом партії організує й очолює підпільну боротьбу, а при тому виявляє таку душевну красу й благородство, що читач мліє від захоплення. Всі учасники організації щоденно “росли й мужніли” і... були німцями виловлені й розстріляні, але перед смертю патетично запевняли, що їм смерть за партію нестрашна.

В повісті “Микита Братусь” Гончар захотів показати колишніх

“прапороносців” у праці, в труді, мовляв, того вимагало саме життя, тобто партія, бо Хрущов якраз тоді закликав письменників дати “достойні твори про героїв колгоспного села та про майстрів високих урожаїв”. Микита Братусь і був одним із таких “героїв-майстрів”, що на голому колись острові південного Придністров'я виростив чудовий сад. В образі цього героя автор хотів показати, як “радянські люди”, керовані партією ‘здійснюють величні плани побудови комунізму”, а показав в дійсності безмежну забріханість системи. Микита Братусь повчає молодь, що “партія й народ для неї найвищий авторитет, компас, який ніколи не підведе” (хоч багато разів підводив). “В ньому”, — каже він, цебто в тому авторитеті, — “твоя сила, щастя, багатство і неосяжні можливості”. Це провідна ідея повісті й самого автора. Йому одначе не вдалося зробити повісти імовірною й переконливою, пропаганда й саморекляма пробивається з кожного рядка. Повість не мала великого успіху.

Більше розголосу мали два романи з півдня України “Таврія” й “Перекоп”. В “Таврії” автор показав “зародження клясової боротьби” в степовому місті Каховці, що було торжищем заробітчан. Щороку там відбувався на весняного Миколи ярмарок на робітників, який постачав робочу силу для поміщиків усього півдня. Туди з усіх сторін сходилися заробітчани найматися на роботу на все літо.

Автор вибрав собі групу заробітчан із села Кринички на Полтавщині, помандрував з ними (в повісті) до Каховки, де вони чекали на наймачів, які приїздили з приморських степів та з Криму, а навіть з Кубані. Щороку поміщикам щастило наймати заробіт-

чан забезпечені, але того року, 1914, перед самою війною, заробітчани зустрілися в Каховці з російськими революціонерами й почали “клясову боротьбу”. Вони попали в економію німецьких колоністів Фельцфайнів, але їм експлуатувати заробітчан не вдалось, бо заробітчани почали “клясово прозрівати” й організуватись.

Автор старався показати “зростання клясової свідомості” заробітчан, тому й мусів впровадити в дію представника “великого братнього народу”, який спричинив панам стільки лиха. Автор виразно показав, хто був розсадником комуністичного лиха на Україні і що комунізм — типова московське явище, зовсім чужорodne на Україні. Він, правда, хотів показати щось інше, але й вийшло інше, ніж він хотів. Принагідно він проводить у творі й інші партійні ідеї, в тому й ідею дружби народів, голвно українців і росіян, але росіяни завжди добродії українців. Це низькопоклонство перед росіянами прикметне не тільки Гончареві, але й усім іншим українським письменникам, які намагаються показати й доказати, що українці не мають більших приятелів, ніж росіяни, але самі росіяни своєю політикою показують зовсім протилежне — що в них до українців та інших поневолених народів немає в дійсності ніяких дружніх і братерських почувань, тільки ставлення окупанта до підлеглого й поневоленого. Це видно в реальному житті на кожному відтинку життя, а все, що там пишеться про дружбу народів і братерство — тотальне окаямлювання й пропаганда. Це можна довести безліччю прикладів.

Роман побудований на конфлікті між бідними й багатими, але до багатих автор включив і “буржуаз-

них націоналістів” та їх “прихвостнів”, що “плазують перед поміщиками”. Якби одначе перевести порівняння хто перед ким більше плазує — “буржуазні націоналісти” перед капіталістами, чи, може, “пролетарські” інтернаціоналісти перед большевицькою партією й Москвою, то перевагу напевно здобули останні, бо їх партія виховує в покорі, щоб вони гнули шию й плазували перед Москвою. В цьому плазуванні вони втратили відчуття своєї невірничої позиції й національну та персональну гідність.

В романі багато психологічного фальшу, штучних, надуманих і нежиттєвих ситуацій, перебільшення позитивів в один, большевицький, бік і негативів у протилежний, багато публіцистики й пропаганди ординарними засобами.

В другому романі, “Перекоп”, Гончар показав відтинок т. зв. “громадянської війни” на Україні, цебто війни російського большевизму проти національної України за установлення своєї влади, замість царської, з допомогою місцевих зрадників “пролетарів”. В трьох частинах роману автор показав три стани підбою України большевиками: підпільну боротьбу місцевих комуністів під проводом російських, боротьбу червоних банд проти Петлюри й Махна, при чому автор ставить Махна побіч Петлюри, і класову боротьбу на селі між незаможниками й “куркулями”, і третій етап, боротьбу большевицьких банд під командою Фрунзе, висланого Леніном на Україну проти Врангеля. Участь у тій війні беруть переважно персонажі “Таврії”, інші персонажі — історичні (Фрунзе, Махно, Врангель та ін.). Закінчується боротьба і роман, упадком Перекопу й переходом в

руки большевиків, до чого причинився великою мірою й Махно, що в критичну хвилину перейшов на їх сторону, і відступом аліантів, які підтримували Врангеля.

Показуючи діяльність ворожого табору, Гончар нібито й не вдається до карикатурного показу ворогів, як робили інші письменники, але він відійшов від них дуже недалеко, і вороги для нього все одно гірші, глупіші, морально й фізично слабші, егоїстичні, безідейні, зате “ленінські бійці” завжди чудові, для них все можливе, навіть найбільш неможливе, вони зростають духово майже в кожному віддихом, героїзм у них щоденним явищем і тільки їх виключна властивість. Негативні персонажі як правило анти-і некомуністи. В характеристиці “позитивних героїв” письменник не відчував реальності й реалізму, багато сцен реально неможливих (зустріч Вутаньки з командиром банди Ганною), а деякі то й позбавлені сенсу. Критика називає цю самохвальну манеру “революційним романтизмом”, хоч цю суцільну блягу важко назвати реалізмом, а ще більше романтичним.

Трохи відмінний характер мають менші повісті, як “Маша з Верховини” і “Щоб світився вогник”, обидві на любовно-моральні теми, при чому автор оминає фізичну сторінку любови й уникає “гепіенду”, що робить ці повісті нетрафаретними, хоч без пропаганди й тут не обійшлося, тільки трохи делікатнішою.

В 60-х роках Гончар написав кілька повістей і романів, як “Людина і зброя” (1960), “Тронка” (1963) й “Собор” (1968), а в 70-х роках “Циклон” (1970) і “Бригантина” (1970).

В романі “Людина і зброя” автор вернувся до воєнно-військової теми німецько-совєтської війни, але її початкового етапу. На перший план він висуває, як звичайно, не самі події, а людей, що в них беруть участь, і цікавиться причинами різних явищ на війні. Можна думати, що автор, після засудження культу особи, хотів звернути увагу на деякі негативні явища в часі війни і на наслідки певних явищ перед війною, а також на окремих партійних людей, які діяли ще старими сталінськими методами. Героями роману є переважно студенти Київського університету, які з вибухом нім.-сов. війни зголосилися добровільно на фронт, щоб обороняти країну свою перед ворогами. Головним героєм автор зробив, не випадково, сина колишнього армійського старшини, засудженого і репресованого “ворога народу”, Богдана Колосовського, який хотів доказати свою лояльність всупереч недовір'ю збоку упереджених партійних чинників і відвоювати добру славу свого батька, знєславленого за часів культу особи.

Сам автор критично ставиться до партійного упередження і до партійних чинників, що в людині бачили бездушний механізм, який має порушуватися механічно. У їхньому ставленні до сина уявного “ворога народу”, автор натякнув на обмеженість і хибність тих простолінійних суджень, нав'язуваних молоді. Окрім того він критикує злегка й інших партійних самодурів, які виявляли свою владу над підлеглими і нелюдяно їх використовували. Вони не зміють цінити людського життя, для них завтрішні вчені, інженери, письменники тільки гарматне м'ясо. Автор підкреслює, що людину треба цінити мірою патріотизму, наскільки

людське життя має вартість для своєї країни. Тим партійним чиновникам автор протиставить справжніх “радянських патріотів”, які і “за ґратами не зраджують своїх переконань і не перестають бути лєнінцями”, а таким йому видається син згаданого ворога народу, Богдан Колосовський. Йому автор, можна думати, й присвятив свій твір, змалювавши його не занадто перебільшеними додатними рисами. Він добровільно зголосився на фронт, бо мусів бути там, де “вирішувалася доля України”, очевидно “радянської”, бо іншої він не знав.

Роман “Людина і зброя”, твір, безсумнівно, цікавіший від усіх його попередніх творів, дарма що в ньому все ще чимало явної неправди й гіперболізації, і, безсумнівно, більше майстерний, хоч він все таки совєтський, але в ньому виявляється дещо таке, що показує його, автору, гуманність, не совєтську злочинну гуманність, а вселюдську, як її розуміють споконвіку в усьому культурному світі — що кожному людину вважає людиною, без уваги на її світогляд, віру й політичні погляди. Твір водночас показує, що якби письменник мав справжню, не совєтську фальшиву свободу творчости, він був би всилі написати твір непроминальної мистецької й людської вартости, а ще одним доказом цих можливостей може бути його ж роман “Собор”.

Наступний твір Гончара — роман в новелях, “Тронка”, складений з 12-х новел, в яких письменник хотів “зосередитися на драматичних колізіях в їх найгостріших проявах і вирішив уникати всього, що не має найістотнішого значення” (О. Вабишкін). Зразком для нього були “Вершники” Ю. Яновського, а цілло твору — відображення

людей сьогоднішнього дня, “відтворення духа історії народу й синтеза історії й сучасності” (т. с.). Іншими словами, автор хотів показати життя “трударів” у степах України, якими колись володіли німці та інші зајди, а тепер “пролетарська” держава й партія, і “живущий дух людини-трударя степового радгоспу, що межує з територією полігону.

Автор співставляє нове з старим, сучасне з традиційним, і старається охопити визначальні проблеми сучасного життя — громадські, політичні, етичні, естетичні, національні, міжнародні. Представником старого світу він зробив старого чабана овечої отари в степу, а нового й сучасного — його сина літуна, що літає над тими степами, де пасуться отари батька. Автор ставить обидвох на одному рівні, але на різних відтинках праці. Обидва згідні в тому, що “соціалістичний лад — велика благодать, яка дає людству незмірненні блага”, мовляв, “це рух, що йде з “правіку”, з давньої давнини, а радянська людина єдина відчувла турботу за долю всього людства і перед ним вона відповідальна”. Подібну советську мегаломанію автор показував уже в “Прапорonoсцях”, а тут її повторив в іншій формі, але вона не сприймається ніскільки серйозно й викликає почуття смішности. Коли той соціалістичний лад такий благодатний, то хіба треба для нього стільки пропаганди в кожному літературному творі і стільки жертв в людях?

Разом з тим одначе автор показав в окремих новелях і деякі негативні риси “радянських людей” та суперечні явища життя, пережитки недавнього культу особи в окремих людей, які не можуть відзвичаїтися від старого способу

життя, але то була критика лагідна, дружня і на той час зовсім сприйнятлива, тим більше, що автор повертає “блужаючих” знову на лоно партії, після деяких переживань і блукань. Тому твір викликав велике захоплення критики й читачів, останніх тим, що автор ніби не побоявся показати негативи життя.

Заголовок твору автор узяв від назви дзвінка, в дійсності, звичайного “калатала” на шпї вівці в отарі, зробленого з кусника гарматної гільзи найпростішим способом. Воно добре відоме й на Гуцульщині, але там ніхто ним не захоплювався, як советські критики, що зробили з нього “символ безмежної винахідливости, мирної творчої роботи людини трударя, яка вічна в своєму пориві до самодосконалення, до прекрасного, до праці” (М. Малиновська), а звук “калатала” привінняли до голосу срібного дзвіночка. Це піднесення звичайного “калатала” до значення символу й порівняння з срібним дзвіночком прикметне дуже для всієї советської системи, в якій завжди надувають гумову жабу до величини слона. Типова мегаломанія людей, що за всяку ціну хочуть мати велике значення й грати велику роль на велику скалю. В дійсності це є глибоким почуттям меншевартости й шуканням компенсації у своїх власних почуваннях незвичайности.

Проте не можна заперечити, що письменник у цьому творі, як і в деяких інших, написаних у 60-х роках, пробував критично показати деякі негативні явища советського життя і деяких негативних типів партійного апарату, які в своїй заскорузлості й примітивізмі надуживають свою владу й чинять лихо народові, а в їхній концепції і партії. Це робили й інші письмен-

ники в тому часі, які легше віддихали після трагічної доби сталінізму.

Критичне ставлення Гончара до негативних явищ і людей свого часу виявилось ще виразніше в голосному й на еміграції романі "Собор", який емігранти прийняли за знак Гончаревої зміни поглядів і виявлення його національного обличчя.

Питання, яке автор тут порушив, це справа зберегання історичних пам'яток України, в тому часі дуже актуальна. В романі це дев'ятибанний козацький Собор, збудований кілька століть тому в стилі козацького барока на колишній козацькій території, що пізніше стала селищем металургів. Конфлікт роману полягає в тому, що окремі партійні кар'єровічі й браконьєри, як автор їх називає, хотіли Собор зруйнувати і на його місці збудувати більш практичні споруди, а населення тієї місцевости, робітники-металурги й шанувальники пам'яток старовини прагнули його зберегти як величну пам'ятку козацького будівництва. Автор осуджує партійних кар'єристів, покликаючись навіть на Леніна, що зберіг Собор від руйнування.

На адресу партійних браконьєрів автор сказав неодне терпке слово, але ніяк не з позицій українського патріота, який у ньому напевно десь глибоко дрімає, лише з позицій партійного ідеаліста, що хотів би бачити свою партію більше людською, ідеальною, без лакуз, браконьєрів і кар'єровічів. І саме тим партійним лакузам, з яких у більшості складається партія, цей твір Гончара не подобався, тому вони й почали на нього налітку. Тепер про цей твір ніде нема й згадки, наче він не існує, хоч сам автор залишився й далі

фігурою в партії, якою був і передтим.

Але крім того, автор заторкнув у цьому творі й деякі інші проблеми советського життя, як важка праця жінок, державний бюрократизм, свесвілля державних начальників, культ живота, жаждоба влади над рівними собі, байдужість до національної історичної спадщини й традицій тощо, а також виявив у творі й певне захоплення минулим рідного краю, зокрема козацьким минулим, яке в тому часі ще не було заборонене і яке автор якоюсь мірою протиставив сучасному, щоб його змінити, збагатити, бо воно занадто примітивне, "казармене", перейняте філософією зрівнялівки. Це партія писанням кількох суперлояльних критиків засудила, хоч твір знайшов признання серед усього майже українського читацького населення. Це доказ як партія піклується за народ, чим вона постійно хвалиться. В дійсності брехня завжди виходить легко наверх.

Після "Собору" Гончар написав новий твір, "Циклон", про який дехто думає, що він "реабілітаційний". В ньому автор повернувся на давні позиції вірного слуги партії й виправив попередні помилки тим способом, що виявив у ньому ідеологічне низькопоклонство перед партією і старався якомога ширше охопити процеси, що відбуваються сьогодні, пішовши назустріч бажанням партії показом сучасника й сучасности, вияскравленням "найважливішого в советській дійсности в широких діалектичних зв'язках".

Сюжет цього роману розвивається двома лініями, одна з них — відтворення подій німецько-советської війни, в тому й німецького табору полонених на Холодній Го-

рі, в якій брав участь тодішній студент Богдан Колосовський, тепер керівник групи фільмовиків, що виїхала на фільмування, і друга — боротьба з страшною й небувалою повинню, яка навістила в той час західні українські землі, зокрема Підкарпаття, де фільмова група в той час перебувала. Обидві лінії зв'язані єдністю задуму й персонажами, які чверть століття тому боролися проти “циклону німецького фашизму”, а тепер проти стихії природи, цебо проти циклону, що нібито надійшов від сторони Атлантику. В обидвох герої виявляють небувалу мужність, героїзм, завдяки мудрій політиці партії.

В критиці називають “Циклон” “романом роздумів” про долю й характері людей, про основи буття і т. п., насправді ж тут багато деклямації й проповіді про “ленінську людяність”, про “високоідейне, правдиве та чесне мистецтво”, про обов'язки письменства й письменників супроти суспільства, про зв'язки письменства з дійсністю, про ролі особи в народі та про те, що визначає поведінку людини, крім соціальних умовин, і про “сучасність зіткану з минулим”, а зокрема про неперевершеність героїзму “радянської людини”. Герої “Циклону” “свідомі своєї мети”, “знають за що борються і за що боролися їх батьки”. Це Гончар і наголошує в цьому творі, бажаючи конечно скеровувати молоді покоління в сліди їхніх батьків за Леніна, за “родину”, за комунізм.

Мегаломанія, саморекляма й самохвальство — це головні риси цього роману, як і всієї творчости Гончара, за винятком кількох творів.

Літ.: Ю. Бойко. “Прапорносії” О. Гончара, “Свобода” 38/1952/3;

Ю. Шерех. Здобутки і втрати української літератури [“Таврія”], “Нові дні” 62/1955/8; Його ж. Спостерігаючи з чужини [“Щоб світився вогник”], “Нові дні” 62/1955/8; А. Мороз. Труд, творчість, поезія, в кн. “Питання укр. рад. літератури”, 1956/264-304; В. Фащенко. Ранні новели Олеся Гончара, “Рад. літ-во” 3/1957/21-31; І. Дзевєрін. Про війну проти війни [“Людина і зброя”], “Літ. газета” 59/1960/3; М. Рудницький. Неловторна розповідь [“Людина і зброя”], “Вітчизна” 8/1960/189; В. Гришко. Живе й мертве в українській радянській прозі, “Слово” збірник 1/1962/384-401; Ю. Бурлай. Голос життя [“Тронка”], “Рад. літ-во” 5/1963/3-12; Т. Денисова. Автор, герой, композиція, “Рад. літ-во” 1/1963/72-82; І. Семенчук. Пейзаж — це стан душі. З творчої лабораторії Олеся Гончара, “Рад. літ-во” 1/1963/72; Б. Бурак. Людинопоклонники і ракети [“Тронка”], “Вітчизна” 8/1964/146-160; Л. Новиченко. З роздумів над прозою О. Гончара і літературною сьогоденністю, “Жовтень” 4/1965/13-17; О. Килимник. Олесь Гончар, вид. 2-ге, 1966, 159 ст.; І. Семенчук. Вогонь творення, 1968, 163 ст.; О. Бабишкін. Олесь Гончар, 1968, 320 ст.; М. Маліновська. Олесь Гончар, 1971, 122 ст.

Бібліографія: “Українські письменники”, біо - бібліографічний словник, т. ІУ/1965/322-351.

ГОНЧАРЕНКО Борис (18. 6. 1925-), соц. реалістичний письменник; нар. в м. Новомиргороді Кіровоградської області в родині сільського вчителя. З 1944 р. служив на фронті, був важко ранений. Вчився заочно в Учителському ін-ті в Чернівцях, потім закінчив Вищу партійну школу ЦК КПСС. Спочатку працював у газетах на Кіровоградщині і на Буковині, потім був секретарем обласної газети “Чорноморська комуна” в Одесі й завідувачем відділу газети “Сільські вісті”.

З того часу й почав писати для газет, спочатку нариси, потім опо-

відання й повісті. Окремо видав збірки: "Твоя школа" (повість, оповідання й нариси, 1957, 147 ст.), "Естафета" (1960), повість "Стоїть гора високая" (1961), оповідання "Гості буковинської орлиці" (1964) та "Дні нашого тижня" (1967).

На увагу заслуговують оповідання про Ольгу Кобилянську. В збірці "Гості буковинської орлиці" п'ять оповідань, в яких показані різні риси письменниці в різні моменти і в різних ситуаціях, зокрема в зустрічах з письменниками — М. Коцюбинським, В. Короленком, Лесею Українкою. Автор більше уваги присвячував духовому образу письменниці та її відвідувачів, але в поглибленні духового образу письменників великого успіху не досягнув, забагато присвячуючи уваги "Капіталові" та брошурі Дікштайна "Хто з чого живе". Багато теж міркувань про революційний рух. Подібні хиби і в інших оповіданнях, в які автор вмонтує багато зайвого ілюстративного й публіцистичного матеріалу, якому місце в газеті. Проте спроба змалювати образ буковинської письменниці цікавий самим задумом, хоч виконання незадовільне.

Рец.: В. Дячков. Гості бесід дружби, "Вітчизна" 7/1965/204; Г. Вовчук. Коли нехтуються факти ["Гості бук. орлиці"], "Жовтень" 8/1965/147.

ГОНЧАРЕНКО Валерій (1942 —), сучасний поет - початківець, видав покищо тільки одну збірку поезій "Червоний Волосожар", в 1967 р. Передтим друкувався в періодичних виданнях, як "Молодь України", "Зміна", "Дніпро" та ін. Друкуватися почав у 60-х роках. Вчився заочно в середній школі і працював мулярем у Кіровограді. Нар. в с. Верхній Ольховій, Лисичанського р-ну на Луганщині.

Рец.: Г. Турков. Потрібна вдумливість, "Літ. Україна" 76/1967/3; В. Базилевський. Парадоксальність суджень, "Літ. Україна" 97/1967/2.

ГОНЧАРЕНКО Іван (30. 7. 1908-),

суч. поет, родом з Полтавщини; нар. в селі Яблунові Оржицького р-ну в селянській родині. Закінчив семирічну середню школу в 1924 р., потім учився в Харківському сільсько-господарському інституті, в Ін-ті професійної освіти та в Ін-ті червоної професури. Після того працював літературним редактором вид-ва "Український робітник", науковим працівником Інституту літератури ім. Т. Шевченка, керівником кабінету молодого автора СПУ і Державного літературного вид-ва (1935-1940). Під час нім.-сов. війни працював у газеті Київської військової округи, в 1953 р. демобілізувався і з 1955 р. працює в СПУ. Належав до літ. організації "Молодняк", потім до ВУСНП. Це й визначає ідейний і мистецький характер його творчості.

З віршами виступив уперше в пресі в 1925 р., але, крім того, пише й літературні статті та рецензії й перекладає дещо. Перша збірка віршів, "Друзі", вийшла в 1930 р. Після того видав ще кільканадцять збірок і три поеми: "Заручини" (1950, 90 ст.), "Дунайська поема" (1953, 178 ст.), "Матрос Гайдай" (1956, 168 ст.). Назви інших збірок: "На ригштованні" (1931), "Пісні весни" (1933), "За наше щастя" (1938), "Краю рідний", вибрані поезії (1940), "Одеса. Севастополь"; фронтові поезії (1940), "На землі оновлений" (1951), "Вірші та поеми" (1955), "Гду землею рідною" (1956), "Піс-

ні юності моєї (1958), "Вибране" (1959, 501 ст.), "На клич життя" (1960, 161 ст.), "Поезії" (1967), "Літа ідуть" (1968), "Обеліски" (1974).

Гончаренко — поет партійний, в початках залежний від різних впливів, перш за все від народної пісні, також від Шевченка і не чужий йому був Сосюра. Його ціль, як поета — служити партії, тому й тематика його віршів переважно партійна — про "героїзм борців за владу Рад", про "паростки нового життя" — комсомольців, про їх мужність і відвагу та інші непереврені героїчні риси. Йому одначе не достає поетичної вправності, у віршах багато надуманости, мало поетичного досвіду. вершком його творчости вважають велику поему "Микита Гайдай", в якій мова про відступ німецької армії з України і наступ советської армії та визволення сусідніх народів — Румунії, Болгарії, Югославії, Угорщини й Чехословаччини від німців. Всі ці країни загорілися палкою любов'ю до "уосіблення правди, світла й гуманізму", "могутньої поборниці свободи й справедливости — радянської армії". Ці визначальні риси автор розкриває в образі матроса Гайдая та інших персонажів, змалюваних рисами, якими й повинні, за програмою партії, відзначитися позитивні герої "пролетарської" літератури.

Літ.: В. П'янов. Землею рідною; вступна стаття в кн. "І. Гончаренко, Вибране", 1959, ст. 3-16; **Його ж.** Іван Гончаренко. В кн. "Українські рад. письменники" т. У/1964/112-156; **В. Вільний.** Розкриті літа. "Україна" ч. 30/1968/12; **М. Логвиненко.** Мужність таланту. "Літ. Україна" ч. 60/1968/2; **М. Богущкий.** Трудом і боем вивірене слово. "Літ. Україна" 5/1975/3.

Бібліографія до 1960 р. в кн. "Українські письменники"; біо-бібліогр. словник, т. 4/1965/351-354.

ГОРБАНЬ Микола (1899 — ?), письменник та історик 20-х років в Україні, родом з Полтавщини. Був науковим співробітником Науково-дослідної катедри історії української культури, писав праці з суспільно-політичної історії України 18 ст., також статті про "Історію Русов" (про її автора). В 1929 р. написав історичну повість "Козак і воєвода", а в 1930 р. "Слово й діло государеве". Відомий теж як автор вступної статті в книжці Катрі Гриневичевої "Шеломи в сонці", що вийшла була в 1929 р. В 1930 рр. був репресований і засланий, а потім, як подають сов. джерела, працював як архівіст у Казахстані.

ГОРДАСЕВИЧ Галіна (31. 3. 1935 —), молода поетка покоління шестидесятників; нар. в м. Крем'янці, тепер Тернопільської області, в робітничій родині. В 1955 р. поїхала на Донбас, працювала мотористкою на будівництві Куйбишевської ГЕС, пізніше була на культурній роботі (в клубі), працювала друкаркою в друкарні, об'їздила за путівками комсомолу весь Донбас, вчилася в культ.-освітній школі театрального мистецтва і заочно проходила курс в Літературному інституті ім. Горького.

Друкується з 1951 р. Спочатку її вірші появлялися в місцевій рівенській газеті, потім на сторінках "Рад. Донеччини", а там і в столичних газетах і журналах — в "Дніпрі", "Вітчизні", "Прапорі", "Україні" та в колективних збірках. В 1966 р. видала першу збірку поезій "Ластівки на тротуарах". Збірка відзначається щирою лірич-

ністю й пошуками поетки нових поетичних засобів, нових ритмів і образів для вираження своїх настроїв і переживань. Добре володіє вільним віршем, любить барвисті образи. Деякі вірші занадто кучеряві, як окреслюють їх деякі критики, але то було в стилу шестидесятників писати інакше від попередників, а в неї було досити поетичного хисту, щоб висловитись модерно. В 1974 р. видала першу збірку прози — оповідань і новель “Віддвіла шипшина”. Виступає теж у літературній критиці й пише рецензії на поетичні твори.

Рец.: М. Малахута. Перші веселки. “Літ. Україна” 63/1966; П. Іванов. Кроки поезії, рік 1966-й. “Рад. літ-во” 4/1967/23.

ГОРДИНСЬКИЙ Святослав (30. 12. 1906 —), поет, мистець-маляр і графік, перекладач, літературний критик і мистецтвознавець. Нар. в м. Коломиї, столиці Покуття, в родині гімназійного вчителя, вчився в Академічній гімназії у Львові, яку закінчив у 1924 р. і потім учився в мистецькій школі О. Новаківського, яка була відділом політехніки Українського тайного університету у Львові. В 1929 р. поїхав на дальші студії малярства до Парижу і вчився в Академії Жуліян та в Модерній академії (1929-1931). Повернувшись до Львова, працював у своїй професії як маляр і графік і з того часу оформив графічно сотні книжок та інших видань. Брав живу участь в мистецькому й літературному житті Львова, був членом-основником мистецької асоціації АНУМ, співробітником мистецького журналу “Мистецтво”, літературної газети “Назустріч”, літ. журналу “Ми” в Варшаві й дописував на літературно-мистецькі теми до різних газет. Написав низку статей з мистец-

твознавства та кілька монографій “Шевченко маляр” (1942), “Павло Ковжун” (1943), “Крук, Павлось і Мухин” (1947) та вступних статтей до інших монографій, а також чимало рецензій на поетичні книжки. Під час війни працював літературним редактором львівського відділу “Українського видавництва” в Кракові і впорядкував та видав декілька книжок забороненої в Україні літератури. В 1945 р. емігрував до Німеччини, а звідти до ЗСА й поселився в стейті Нью Джерзі (Верона) й продовжує мистецьку діяльність. В 1956-1963 рр. був головою Об’єднання мистців українців в Америці, з 1950 р. співредактор і співробітник літ. журналу “Київ”, редактор і упорядник видання “Слова о полку Ігореві” (1952) із своїм переспівом “Слова” сучасною літературною мовою, співробітником “Українського квартальника” (англійською мовою), в якому містив англомовні статті на мистецькі й літературні теми. Професійно працює як церковний маляр на терені ЗСА й Канади.

Як поет виступав у пресі на початку 30-х років, першу збірку поезій, “Варви і лінії”, видав у 1933 р. Збірка була нагороджена премією Т-ва українських письменників і журналістів у Львові (ТОПЖ). В галицькій поезії була вона наче продовженням припиненої більшовиками поетичної творчости київських поетів 20-х років. В своїх віршах звертав особливу увагу на культуру слова й досконалість поетичного вислову і цим примикав до київських неоклясиків, хоч своїм світосприйманням був радше романтиком і тільки пізніше підтягнувся до неоклясиків.

В наступних роках вийшли нові збірки: "Буруни" (1934), "Слова на каменях" (1937), лірична поема "Сновидів" і "Вітер над полями" (1938), Вибрані поезії (1943), "Вогнем і смерчем" (1947) та недокінчена віршована повість "Олена", яка друкувалася тільки уривками (в III збір. МУР, в журналах "Арка" й "Київ"). За визначенням критика В. Державина, повість належить до найліпших ліроепічних творів українського неокласицизму. В журналі "Театр" надрукував уривок драматичної казки "Володар гір", яку той же критик уважав першою неокласичною драмою, в якій тематика гуцульських легенд "віртуозно поєднана з досконалою класичною легкістю та барвистою елеганцією віршованого викладу". Характеризуючи творчість Гординського, він стверджує, що "в усіх жанрах поетичної творчості Гординський зберігає ту дозрілу, довершену форму вислову, або ще краще, дозрілий, довершений стан душі, які сам автор вважає за незмінні ознаки класицизму".

Працює теж в ділянці перекладів з різних мов — французької, англійської, німецької, італійської та польської. В 1961 р. видав збірку перекладів "Поети Заходу", а пізніше книжку перекладів французького поета 15 ст., Франсуа Війона. До перекладів належить і поетичний переспів сучасною літературною мовою "Слова о полку".

В ділянці літературознавства працював головню як літературний критик, часто писав літературно-критичні статті про українську й європейську поезію на сторінках журналів "Арка", "Київ", "Сучасність". З теорії літератури написав працю "Український вірш". Поетика (1947).

Лит.: Г. Шевчук. С. Гординський, Вогнем і смерчем... "Арка" 3-4/1948/81; В. Барка. Ліра С. Гординського. "Слово" 29/1944/2; [Без підп.] Святослав Гординський — мистець, поет і мистецтвознавець. "Укр. голос" (Вінніпег), друга частина, ЛГМ (27/1966/9).

ГОРДИНСЬКИЙ Ярослав (22. 8.

1882 — 29. 10. 1939), галицький педагог, літературний дослідник і перекладач. Нар. в с. Склі на Львівщині в священничій родині. Вчився в Академічній гімназії у Львові, а потім у Віденському університеті на філологічному факультеті. Докінчував студії у Львівському унів-ті і там одержав ступінь доктора філософії. Після закінчення студій працював учителем української мови й літератури в Коломийській гімназії, а пізніше в Академічній гімназії у Львові. В 20-х рр. був професором літератури в Українському тайному університеті у Львові. Побіч педагогічної діяльності, вів і наукову і за свої науки праці був вибраний дійсним членом НТШ в 1914 р. і Богословського наукового товариства в 1925 р. В 1918 р. був вибраний послом до Тимчасового сейму ЗОУНР від християнсько-суспільної партії.

Наукову діяльність почав в університеті. Спершу цікавився давньою літературою 16-18 ст. і на ті теми написав декілька праць, як "Владимір" Т. Прокоповича і "Милость Вожія" невідомого автора. В 1930 р. опублікував десять інтермедій, знайдених у с. Дернові коло Камінки Струмислової, "Пам'ятки української мови й літератури, т. УІІІ. З поля української дра-

матичної літератури ХУІ-ХУІІІ ст.” На окрему увагу залужила солідна праця про К. Студинського, “Академік Кирило Студинський як дослідник літератури ХУІ й ХУІІІ ст.” (ЗНТШ ХСІХ/ 1930/1-94).

Пізніше цікавився й новішою та сучасною літературою, як українською, так і європейською: “Невідомі писання Маркіяна Шашкевича” (1910-11), “До біографії й характеристики Миколи Устияновича”, “З сучасних історично-літературних розслідувань” (ЛНВ, 1925), “Українська поезія 1890-1900 років” (НК, 1935), “Жіноче питання в повісті Радянської України” (1937), “Повість в Радянській Україні”, “Головні напрями в сучасній німецькій драмі” (ЛНВ, 1925), “Англійська література ХІХ й ХХ ст.” (ЛНВ, 1926), “Виспнянський і Україна” (доповідь на ІІ Славистичному конгресі в Варшаві 1934 р.), “Гете в українській літературі” та чимало інших вартісних праць, які друкувалися в Записках НТШ, ЛНВ, Нашій культурі (НК), “Дзвонах”, “Україні” (І. Ворщака). Чимало написав і про сучасну українську літературу — про Шевченка, Франка, Куліша, Федьковича, Хвильового, Слісаренка, Досвітнього та ін.

Останньою й найбільшою його науковою працею є “Літературна критика підсоветської України”, видана в 1939 р. в Українській Моголянсько-Мазепинській Академії Наук у Львові. В 18-х розділах автор розглядає початки літературної критики під большевицькою окупацією, літературні угруповання 20-х років та їх естетичні позиції, літературні журнали того часу, початки “пролетарської” літератури й марксистської критики та етапи її розвитку, літературну

дискусію, висловлюючи при тому влучні помічення й характеристики, можливо, якнайоб’єктивніше, хоч, розуміється, з національної точки бачення, яка й давала йому єдину можливість трактувати проблему безсторонно. Він стверджує на основі докладних дослідів, що єдиною метою марксистської критики було бажання большевиків з акріпити владу комуністичної партії на Україні і її верхівки, і це, на його думку, найважливіша й найосновніша ознака тієї критики, яка саме цим і відрізняється ґрунтовно від критики усього світу. Марксистська критика, каже він, зовсім збанкрутувала перед большевицьким урядом, а так мусліло статися з критикою, що пішла на службу змінливим примхам панівної верхівки (ст. 107).

В іншому розділі автор досліджує діяльність перших теоретиків марксистської критики на Україні і потім показує їх упадок. Піонерів марксистської критики зустріла та доля, яку вони готували неортодоксійним письменникам. З признанням висловлюється про немарксистську критику, в якій бачить добре обізнання з німецькою, французькою й англійською критикою. Українська поезія, стверджує він, переймає живо різні теоретичні течії у світовій поезиці та випробує їх на власному ґрунті. Україна, на його думку, стояла вже на порозі власної української теорії поезії й прози з детально опрацьованим широким планом, але морозний подув північного марксизму в 1931 р. здержав той величний почин.

В підсумках автор приходить до висновку, що марксистська критика переживає глибоку кризу, упадок наукового престижевого рівня й тотальне підпорядкування пар-

тійним бажанням... "критика переходить отверто на партійного жан-дарма" (там же).

Автор доводить свій огляд майже до кінця передвоєнного періоду і дає вірний та об'єктивний образ марксо-ленінської критики за перших 20 років. Дотепер це єдина, незвичайно солідно опрацьована спроба підсумувати все, що діялося в ділянці українського літературознавства в московсько-советській імперії.

ГОРДІЄНКО Дмитро (26. 11. 1901

— 1. 1. 1974), підсов. журналіст і письменник 20-х рр., автор багатьох фейлегонів, дописів, нарисів, оповідань і романів, спочатку реєвний будівник комунізму, потім "во-рог народу", репресований і засланий на довгі роки. Нар. в с. Плужниках Яготинського р-ну на Київщині в селянській родині. Після закінчення початкової школи пішов у найми, потім працював на цукрорварні, а в 1917 р. пристав до большевицьких банд і воював проти Денікіна, Махна, Зеленого й Тютюнника. Після війни відбув спеціальний партійний курс (1920) і працював у комсомолі і з ним збирав "продовольчий" податок, організував комсомольські осередки по селах і клуби молоді (П. Усенко). Згодом його вислали на курс журналістики в ЦК партії і в 1924 р. він став працювати журналістом, спершу в "Вістях", потім у "Всесвіті" як заступник редактора. Належав до літ. організації "Молодняк", якої був одним із основників, а потім до "Пролітфронту" М. Хвильового (в 30-х рр.), і це було напевно потім при-

чиною репресій і заслання в Алтайський край (1934). В 1956 р. був реабілітований, і з того часу доживає віку в родинному селі.

Писати й друкуватись почав у 1917-18 рр., перше оповідання "Кум-хан" вийшло окремою книжечкою в Полтаві в 1918 р. Потім писав фейлетони й оповідання, з яких одне з перших друкувалося в ж. "Селянка України" в 1924 р. З 1923 року почав писати вірші, які друкувалися в періодичній пресі ("Знання", "Всесвіт", "Червоний шлях", "Життя і революція", "Культура і побут", "Нова громада", "Молодняк", "Гарт", "Студент революції"). Згодом ці вірші вийшли окремими збірками, "У Пуць" (1927) та "Арки" (1929). В 1927 р. вернувся знову до прози (опов. "Великий Канц") і в найближчих роках видав кілька збірок, як "Зелений флігель" (1928), "Поламані люди" (1929), "Злочин механіка" (1930), "Бригада Безгодька" (1931), "Підпал" (1931), "Матроси степу" (1932), "Марьянівга", "Чужі профілі" (1933), "У плавнях коло Тясмина" (1934). Це й була його остання книжка перед репресіями. Після того він уже більше не друкувався. Але ще раніше він писав художні нариси й дописи з колективізації, як "Доба на повороті" й "Полонені чорноземи" (1930), художні дописи з округи суцільної колективізації, як "Героїка", "На буряках" (1931), "Там починається комуна" (1932), репортажний роман "Срібний край" (1931), потім опрацьований для дітей під тим же заг. в 1933 р. Окрім того написав кілька романів з життя шахтарів Донбасу, як "Тинда" (1930) і "Завойовники надр" (1932, 256). Впродовж 40-ка років його твори були на індексі, аж у 1965 р. вийшла збірка "Ви-

бране”, і в 1966 р. книжка прози — роман “Тинда” й сім оповідань.

Цей роман викликав був свого часу дискусії, оскільки з погляду партії він був наклепом на комунізм, бо показував негативи “нового життя” і негативними персонажами були не рядові, а провідні комуністи, яких він у романі й викриває, очевидно, в добрій вірі, що зло треба виявляти всюди. Але це тоді (і ще й сьогодні) вважається наклепом на комунізм, бо провідні люди партії не можуть бути злі й погані апріорі. Їх можна змальовувати тільки позитивними рисами.

В романі автор змальовує своєрідне змагання, боротьбу між гірничим інженером Петром Тиндою і його незаконною донькою Марією на вугільних копальнях Донбасу. Тинда з керівним колективом хоче закрити копальню й порозганяти робітників, а Марія організує робітників проти цієї акції Тинди. Вона не знає, що вона його незаконна донька, бо мати померла, не виявивши батька, але вона підсвідомо відчуває ненависть до нього. Роман кінчається “гепіендом”, робітнича солідарність перемагає власницькі заботи, бо згідно з програмою партії робітничий колектив мусить завжди перемагати.

Літ.: **Гр. Гельфандбайн.** Дмитро Гордієнко, У путь. “Гарт” 1/1928/86-88; **Його ж.** Дмитро Гордієнко, Арки. “Молодняк” ч. 9/1929/123-5; **І. Багмут.** Про одне спрощення дуже складної справи [“Тинда”], “Літ. газета” 10 лютого 1931; **А. Костенко.** Письменник повернувся; післяслово в кн. “Д. Гордієнко, Вибране”, 1965; **М. Файбишенко.** Люди двадцятих років [“Вибране”], Прапор”, 6/1965/75-77; **П. Усенко.** Слово про друга, в кн. “Дмитро Гордієнко, Тинда”, 1966, ст. 5-12.

ГОРДІЄНКО Кость (3. 10 1899 —),

письменник і журналіст, один із “зачинателів пролетарської літератури”, “літописець села”, автор багатьох оповідань, нарисів і кількох повістей та романів про українське передколгоспне й колгоспне село. Народився в с. Микитинцях, Летичівського повіту (тепер Ярмолинецького р-ну) Хмельницької області в селянсько-робітничій родині (батько часто їздив на заробітки до Одеси, куди пізніше й переселився з родиною). Вчився в ремісничій школі, на якій і закінчилася вся його освіта. Після закінчення школи (1917), працював якийсь час слюсарем та токарем, а в 1920 р. став нагло секретарем одеської губ. газети “Більшовик”. Там і почав свою журналістичну й літературну кар’єру. Наступного року перейшов на редактора повітової газети до Балти, а незабаром, 1922 р. перейшов на працю до столичної газети “Вісті ВУЦВК” до Харкова, де в тому часі редактором був Василь Блакитний, а співробітниками Остап Вишня й Олександр Довженко. Під їх впливом почав писати “художні” шкіци, ескізи, малюнки з природи, нариси, а згодом оповідання, повісті й романи. Друкувався в “Вістях” та в багатьох інших газетах і журналах, як “Сільсько-господарський пролетар”, “Література, наука й мистецтво”, “Всесвіт”, “Гарт” (був також членом-основником літ. організації “Г а р т”), “Валпите”, “Червоний шлях”, “Червоні квіти”, “Службовець”.

Перші оповідання, друковані в пресі: “Весняний час” (1923), “Клаттики революції”, “Вуденна

історія”, “Автомат” (шкіц, 1924), “Кривий Зуб і Клишоногий”, “Як я був редактором повітової газети” (1925), “На містку”, “Скалозубова хворма” (1926).

Окремими книжечками вийшли оповідання й нариси: “Федько” (1925), “Червоні роси”, “Харчевня ‘Розвага друзів’” (1926), “Автомат” (оповідання, 1928), “Ладька”, “Нечипір”, “Мудрі голови”, “Комуна на хуторі ‘Куличка’”, “Комуна Жовтня на Волині” (1930), “Три комунарки”, “Був наймитом”, “Лінія пера” (1932), “Вечори на хуторі під Красносілкою” (1934), “Дівчата-подруги”, “Листи до друзів” (1942), “Б’ють джерела” (1947), “Цвіти земле!” (1951) і казка “Про хитру Лисичку і хоробру Жучку” (1960). Видав теж кілька більших і менших збірок оповідань, як “Автомат” (1928, 206), “Атака” (1931), “Вірність” (1953, 92), “Косарі, в’язальниці” (1934, 84), “Літо” (1932, 158), “Сильніше смерті” (1946, 72), “Вибори” (1931, 80).

Написав теж кілька повістей і романів. Перша повість “Славгород” (1930, 248) мала сатиричний характер, інші були доволі докладним відображенням, власне, відображенням дійсності, цебто колективізації: “Повість про комуна” (1930, 104), “Повість наймита” (1930, 98), цикл повістей або трилогія про колективізацію в селах Лебединського р-ну на Сумщині: “Артіль” (1932, 260), “Зерна” (1934, 318), “Сквар і син” (1935, 228). З життя дітей написав повість “Буян” (1938, 96), а повість “Заробітчани”, що вийшла в 1949 р., була перерібною роману “Діти землі” з 1937 р. Так само повість “Сім’я Остапа Тура” є перерібною роману “Чужу ниву жала” в 3-х частинах, що вийшов був у 1939-1940 рр. Пізніше, вже в 60-х роках, на-

писав ще “Зимову повість” (1965). Під назвою роману видав такі твори: “Діти землі” (1947, 304), “Чужу ниву жала” в трьох частинах (1939-1940), “Дівчина під яблуною” (1954, 316) і “Буймир” (1968), що якоюсь мірою є продовженням попереднього роману (“Чужу ниву жала”).

Тематика творів Гордієнка виключно селянська, тому його й називали “літописцем села”. Він писав про передвоєнне, часів революції 1905 р., і повоєнне, колгоспне й колективізоване село. Спочатку “викривав” непівську дійсність з її негативами, висміював залишки дореволюційного побуту (“Славгород”, “Автомат”), але критика закидувала йому брак “позитивного ідеалу” і він почав відображувати “революційні перетворення” села та “соц. будівництво”, “новий лад”, “зростання клясової свідомости”, “боротьбу з клясовим ворогом” та всякі інші “революційні” зміни, які відбувалися на селі під тиском партійної політики. “Грандіозні перетворення” на селі письменник “відтворював” по свіжих слідах подій, майже одночасно і майже протокольно в таких творах, як “Атака”, “Повість про комуна”, “Артіль”, “Зерна”, “Сквар і син” та в багатьох нарисах і оповіданнях. Хотівши бути реалістичним, він мало дбав про композицію творів, тому вони з мистецького боку, а власне композиційного мало вдатні, занадто завантажені деталями, розмовами-діалогами та іншими зайвими для мистецького твору рибницями. Він хотів, щоб персонажі його самі за себе говорили, щоб розповідали про себе без авторського втручання, тому в творах заговорив сам персонаж, селянин-колгоспник, але заговорив без розбору, без самоконтролю і

душі своєї не розкрив всебічно (Д. Копиця). І не зумів вийти поза один повіт, тому його твори мають льокальний характер, в них здебільша схоплені Житомирщина й Лебединщина, отже провінція. І ще йому закидали, що не зумів конкретний життєвий матеріял піднести на рівень художнього синтезу (Т. Верунь), тому його твори мають льокальний характер.

Автор ці критичні зауваження прийняв і дальші його твори з композиційного боку багато кращі від попередніх, а саме, романи “Чужу ниву жала”, “Заробітчани”, “Сім'я Остапа Тура”, “Дівчина під яблунею” і “Буймир”. Ці твори сов. критика вважає за “найвагоміший внесок К. Гордієнка в українську сов. літературу”. Вони становлять певну ідейно-художню цілість (М. Острик). В романі “Чужу ниву жала” автор змальовує українське село напередодні і в часі заворушень 1905 р. — страйк і діяльність селянського комітету проти царського режиму. Селяни розгромили кілька поміщицьких економій, захопили панські землі, організували громадське самоврядування, але влада вислала на Лебединщину каральні загони, з якими селянські повстанці мали крижаві сутички, і все скінчилося жахливим погромом села. То були історичні події і так їх автор показав, але з клясового становища, отже невірно. При тому він засуджує націоналізм, теорію про безклясовість української нації і заперечує потребу обороняти націю та її справи, бо для нього основа суспільності кляса, не нація, а нація клясовий ворог.

Два інші твори, “Сім'я Остапа Тура” і “Чужу ниву жала” показують “соціалістичні перетворення” села, нових людей у розвитку,

“вільних і щедрих душею, з ясним поглядом на світ” (М. Острик), а в дійсності — події першого десятиліття колгоспів на Україні. В усіх цих творах одначе, як і в останньому цього циклу романі, “Буймир”, що відображує часи німецької окупації, все йде й розвивається за законами марксо-ленінської логіки, за передбаченою і згори установленою схемою й послідовністю, не згідною з природою людини, бо тут людина, наче автомат, перетворюється за програмою, яка не передбачає ніяких несподіванок, прикметних живій людині. Навіть психологічні твори пишуться за тією самою схемою. Бражає в цих повістях і романах надмірна деталізація, докладність і дрібничковість у змальовуванні й описування села, селянського побуту, клясових різниць на селі, які він показує невірно й тенденційно, всюди перебільшуючи негативні риси багатіїв та “хазяїв”, які нічого іншого не думають і не роблять, як тільки те, щоб докраю ожебратити бідних селян і заробітчани і самим наживитися їх працею. А бідних він показує тричі біднішими, ніж вони могли б бути. Це т. зв. “типізація”, цебто зібрання в одній особі чи родині всіх можливих рис бідности, хоч у природі чи в дійсності такої конденсації лиха не буває. Таким чином соц. реалістична “типізація”, це фактично фальшування дійсности під маскою вірного зображення чи відображення життя. Ця типізація одначе прикметна головню переробленим і новим творам, в первісних, оригінальних творах автор ще не вмів так докладно “типізувати” персонажів, події і явища.

Літ.: Е. Кирилюк. Кость Гордієнко. Автомат. “Критика” 4/1928/164-8; М. Чеховий. Кость Гордієнко, Мудриголови. Ж і Р 1-2/1931/

171-3; **Гр. Нудьга**. Кость Гордієнко, Буян. "Літ. критика" 1/1938/131-3; **Т. Верунь**. Кость Гордієнко. До 60-річчя.. "Дніпро" 10/1959/134; **А. Копиця**. Невтомний шукач (До 60-річчя...), "Вітчизна" 10/1959/177-184; **М. Острик**. Літописець Буймира ["Твори в двох томах"], "Літ. газета" 87/1959/3; **С. Шаховський**. Люди Буймира, "Літ. Україна" 14/1968/3; **В. Бережний**. Нежорений Буймир, "Літ. Україна" 2/1969/3; **П. Морганко**. Самобутність. "Україна" 44/1969/14-15; **В. Собонович**. З артезіанських джерел. (До 70-річчя...). "Дніпро" 10/1969/145-7; **Б. Стецюра**. Лебединські зустрічі. "Прапор" 10/1969/25; **М. Равлюк**. Епічна концепція прозаїка. "Вітчизна" 2/1970/150-3; **М. Острик**. Літописець Буймира. В його ж кн. "Критичні етюди", 1970/82-108.

Бібліографія: "Українські письменники"; біо-бібліогр. словник. т. 4/1965/356-361.

ГОРЕЦЬКИЙ Петро (26. 6. 1919 —), донецький поет і перекладач із села Максиміліянівки Марійського р-ну селянського роду. До 1937 р. вчився в середній школі, довгий час служив у прикордонних частинах сов. армії (1939-1948), а в часі війни працював воєнним журналістом. Після війни на Закарпатті і вчився в Ужгородському університеті. Перебував теж на Львівщині, а потім в Києві.

Писати почав ще перед війною, друкувався в газетах "Комуніст", "Вісті". Писав вірші й нариси, видав п'ять збірок віршів: "Дружба" (1948), "Джерело" (1952), "Весна" (1953), "Моя любов" (1957), "Дерзання"; нариси: (1961), "Слово про наш колгосп" (1956), "Дніпровські кручі" (1969). Працює теж як перекладач з російської та білоруської мов. В поетичній творчості не відзначився ніякою особливістю, ні новаторством, з технічного боку вірші його мають характер виробництва, цікавіше написані нариси, які, мабуть, і були його

жанром, але він його не використав.

Літ.: **Е. Колош**. Неповноцінна збірка ["Джерело"], "Молодь України" 26. 9. 1951; **В. Кухар**. З джерела життя ["Джерело"], "Літ. газета" 17. 5. 1952; **А. Христич**. Не знижувати вимогливості ["Весна"], "Літ. газета" 23. 9. 1954; **О. Вовченко**. Нездійснене бажання ["Весна"], "Жовтень" 10/1954/125-7.

ГОРПІШНИЙ Микола (14. 12. 1915

—), народний поет, родом з Нью Йорку, батьки — емігранти з Галичини, з села Данильча к. Рогатина. Після першої світової війни вернувся з батьками на рідну зем-

лю (1922) і там виростав та виховувався, вчився в народній школі і в Рогатинській гімназії. До Америки повернувся в 1937 р., тепер живе в Джерзі Ситі, Н. Дж.

Писати почав вірші ще в юнацтві і вислав до дитячих журналів, як "Дзвінок", "Світ дитини", "Каменярі", "Народна справа", де вони й друкувалися. Потім виступав і в інших, крайових і заокеанських газетах та календарях. За той час написав, за його власними словами, понад п'ять тисяч віршів та трохи оповідань. Його вірші, а багато з них гисані для дітей і молоді, патріотичні, присвячені Україні і рідному народові. Вони бадьорі й оптимістичні, бо поет вірить, що "прийде час розплати" з ворогами й український нарід "стане господарем у своїй хаті".

Окремо видав три збірки віршів: "Юні сні" (1956), "Шляхом пісень" (1956), "На українській фермі" (1956). За змістом його вірші щирі й теплі, а формою вірша поет іде здебільша за народ-

ним віршуванням, хоч не раз віршує своєрідним верлібром.

Літ.: Т. Кобзей. Сорок років невинної поетичної діяльності Миколи Горішнього. "Нар. воля" ч. 25/1968.

ГОРКА Лаврентій (1671 — 10. 4. 1737), церковний діяч і письменник, теоретик літератури й викладач літературної теорії в Київській академії. Народився у Львові в родині козака з м. Стайків. В молодому віці поїхав до Києва, постригся в ченці і вчився в Київській академії, де пізніше був викладачем поезики (піітики). В 1709 р. став настоятелем Видубицького монастиря, а в 1722 р. архімандритом московського Воскресенського монастиря. Деякі дослідники твердять, що Горка заслужив на цю посаду тим, що після Полтавської битви дав знати кн. Голіцинові через Теофана Прокоповича, що в Вілій Церкві знаходяться Мазепині скарби, які Голіцин загарбав і віддав до московської казни (М. Возняк, ІУЛ т. 3, ст. 227). Якийсь час Горка був "оберісромонахом фльоти, а в 1723 р. був висвячений на Астраханського єпископа. В 1727 р. був призначений єпископом до Устюга, в 1731 р. переведений до Рязані, а в 1733 р. до В'ятки, де й помер, на 66 році життя.

В 1707-1708 р. видав друком свій курс поезики п. з. "Ідея артїс поезеос" ("Ідея поетичного мистецтва"). Йому теж приписують трагедокомедію (шкільну драму) "Йосиф патріярха", що була виставлена на сцені в Академії в 1708 р. Темою драми є біблійне оповідання про Йосифа, якого брати продали до Єгипту, де він пізніше став адміністратором єгипетського вельможі Пентефрія, якого дружина спокушувала Йосифа, але

він переміг спокуси і потрапив до в'язниці, куди його запроторила мстива вельможа. Пентефрій однак довідався про його невинність і зробив його своїм адміністратором. Чи Горка був автором цієї драми, дослідники не устійнили, але на авторство Горки вказує той факт, що драма збереглася в його підручнику поезики, яку він викладав в Академії, в двох різних копіях.

В поезиці Горка, на думку дослідників, не був оригінальний, його підручник є повторенням того, що вже раніше сказав Теофан Прокопович у своїй поезиці "Де арте поетика лібрі III". Новою була тільки думка, що на зміст епопеї не конечно брати ціле життя героя, можна брати й частину. Всі інші правила повторюють поезику Прокоповича (див. "Ідея артїс поезеос").

Літ.: В. Мочульський. Отношение южнорусской схоластики ХУП в. к ложноклассицизму ХУШ в. ЖМНП СССУ, 1904, август, ст. 361-379; Н. И. Петров. Очерки из истории украинской литературы ХУП и ХУШ веков... К. 1911, ст. 240-251 (відбитка з ТКДА); М. Возняк. ІУЛ т. 3/1924/224-7; Л. Махновець. Горка Лаврентій (бібліографія). "Укр. письменники", біо-бібліогр. словник т. 1/1960/292-3; В. Колосова та ін. ІУЛ в 8-х томах, т. 1/1967/427, 479-480.

ЛЕОНІД ГОРЛАЧ (автн. Коваленко; 4. 4. 1941 —), молодий поет покоління шестидесятників; нар. в містечку Ріпках на Чернігівщині в селянській родині. Вчився в середній школі в Монастирищі Ічнянського р-ну і в Ніжинському пед. інституті на філологічному факультеті. Після студій працював коротко учителем, потім служив в армії, а пізніше пішов в журналістику й працював спочатку в міській районній газеті в Ніжині "Під прапо-

ром Леніна”, потім в обласній газеті для молоді “Комсомольський гарт” у Чернігові, а згодом авансував на відповідального секретаря Комісії друкованих органів СІУ.

Писати й друкуватись почав у студентські часи і в 1965 р. видав першу збірку поезій “Сонце в зіницях”. Потім вийшли й інші його збірки: “Лебеді” (1967), книжечка для дітей “Зелений букварик” (1969), збірка поезій “Дивосвіт” (1970), і знову книжка лірики “Танок дощу” (1971) та “Співучий млин” (1974). Крім того, почав писати і прозою й у 1972 р. видав повість “Буран”, а в 1974 р. книжечку “Платон Воронько, життя і творчість”.

Горlach формально й фактично належить до покоління шестидесятників — почав писати під кінець 50-х і на початку 60-х років. Першу збірку поезій видав у 1965 р. Як інші поети його покоління, почав писати по-новому, дечим нагадуючи краєвих поетів 20-х років, навіть якоюсь мірою в стилі Тичини, в якого вчився поетичного мистецтва. Він, правда, не такий метафоричний як Іван Драч, проте його вірші мають характер наскрізь новаторський, далекий від віршування попередників. В його поезіях помітно Тичинині впливи, його динаміка, ритми, стиль творення обрису, що іноді прориваються зовсім несподівано у відновленому епітеті чи метафорі або в повторенні якогось засобу. Іноді він захоплюється технікою версифікації (О. моторний). Разом з тим однак він не відривається від “сучасності”, й окремі поезії багаті асоціативним сприйманням “сучасності”. На “сучасні” теми написана й повість “Буран”, якої темою є “боротьба комсомольського підпілля містечка Холми на Чернігівщині

проти німецьких наїздників. Всі юнаки погинули в боротьбі. Автора захопила не тільки їхня мужність, як радше “керівна роля КП в боротьбі проти фашизму”. Громадське звучання має й остання збірка “Співучий млин”, якої “ліричний герой” утверджує своєю працею і мрією “красу життя на землі та вірність справі батьків”.

Рец.: О. Моторний. Напруга пункань [“Дивосвіт”], “Літ. Україна” 96/1970/3; Іг. Василенко. Кольори слова [“Дивосвіт”], “Дніпро” 6/1971/153-4; В. Фединшинець. Валади — дітям [“Чумацький шлях”], “Літ. Україна” 54/1971/3; Ром. Славко. Дві гілки одного дерева [“Чумацький шлях”], “Танок дощу”], “Дніпро” 10/1972/146-9; А. Шевченко-Якимович. Холмські герої [“Буран”], “Літ. Україна” 27/1973/3; С. Цетляк. Леонід Горlach, Буран... “Укр. мова в шк. 6/1973/93.

ГОРЛЕНКО Василь (1. 3. 1853 —

12. 4. 1907), літературознавець, фольклорист і мистецтвознавець 2-ї пол. 19 ст., не дуже багатий поміщик з Прилуччини. Нар. в с. Ярошівці в поміщицькій родині козацького роду (від реєстрованого козака Лазаря Горленка, почавши). Один із його предків, прилудський полковник Дмитро Горленко, одержав маєток за гетьмана Мазепи. Інший предок, прадід Йоасаф Горленко (1705-1754) був білгородським єпископом і письменником. Батько був військовою людиною царської армії, штаб-ротмістром, помер того самого року, як син народився.

Вчився в Полтавській гімназії та в Ніжинському ліцеї, потім у Паризькій Сорбоні, де здобув основні знання з французької літератури, мистецтва й філософії та

познайомився з естетичними поглядами Іполіта Тена й критика Сент-Бева, які прийняв за основу літературного дослідження й критики. В Парижі був співробітником газети “Фігаро”. Як вихованець Сорбони, “був європейцем всією своєю культурою, всіми клітинами своєї української душі... в історії української культури на віки вічні збереглося ім'я цього, як він сам себе називав, “інстинктивного традиційного мазепинця” (О. Оглоблин).

В 1882 р. закінчив студії й повернувся в рідне село Ярошівку та почав цікавитися українським культурним життям — досліджував архіви поміщицьких маєтків церков, монастирів, організував музейництво, записував фолкльор тощо. Тоді теж почав співпрацювати в ж. “Киевская старина”, що виходив у Києві російською мовою. Перша його стаття в тому журналі — про кобзаря І. Крюковського (Кравченка), якою він і почав свою етнографічну діяльність. Згодом в тому журналі появилися й інші статті, як “Епізод про пам'ятник Шевченку і його могили на Полтавському земському зібранні в 1882 р.” (1882), “З паперів І. Котляревського” (1883), “Українські видання 1882 р.” (“Катерина” Т. Шевченка), “Ворскло, лірна поезія Я. Щоголева”, “Кобзарі і лірники” (1884) та ін. В 1887 р. підготував літературно-етнографічну збірку “Вістка”, до якої входили старі рукописи, деякі публікації польських етнографів, твори П. Мирного, П. Куліша, Я. Щоголева, Номиса, але збірка до публікації була цензурою недопущена.

Влітку 1883 р. мандрував з Костомаровим по історичних місцях Лубенщини, відвідав Переяслав і потім розповів про свої мандрівки

та знахідки, на які там натрапив, в книжці “Південноросійські нариси й портрети” (1898). “Як здібний і тактовний дослідник, глибокий ерудит, він умів вишукувати справжній мистецькі дива” серед відшумілого життя, вгадувати в багатьох відомих (а здебільша й невідомих) історичних фактах отой чіткий пульс, який визначає лише істотне, сутєве, найхарактерніше. Йому вдавалося кількома рядками або точними штрихами відтворити давно забутий час, людей, їхні думки, почування, щось сутнє” (Валентин Шевчук). В своїх дослідках виходив, як згадано, від теорії І. Тена і завжди шукав зв'язків української літератури з історичним розвитком національної культури.

В половині 90-х років його матеріальне положення дуже погіршилося, бо господарем він таким знаменитим, як письменником, не був, боржники розібрали маєток, і він покинув Ярошівку й найнявся працювати в петербурзьких газетах. Щоліта однак приїздив на Україну й брав участь в культурному житті. В 1896 р. одержав постійне місце рецензента в газеті “Новое время” в Петербурзі. Його рецензії мали в читачів великий успіх, але він писати на замовлення не любив.

За весь час своєї письменницької діяльності видав три книжки: “Південноросійські нариси й портрети” (“Южнорусские очерки й портреты”, 1898, 229 ст.), “Українська бувальщина” (“Украинские были”, 1899, 168 ст.) і “Відблиски. Замітки з словесності й мистецтва” (“Отблески. Заметки по словесности и искусству”, 1905, 236 ст.).

В першій книжці вміщені статті й нариси: “Батьківщина Гоголя”, “З історії південноросійського суспільства початку XIX ст.”, де він

розглядає авторство "Історії Русов" й приписує його Василеві Полетиці, статті "Київ 1799 року", "Шевченко живописець і гравер", "Дві поїздки з М. Костомаровим", "Україна в зображенні французів", "М. М. Макаровський", "Григорій Ф. Квітка" та ін. Він всюди підкреслював культуру й освіченість українського народу в минулому й називав українців обдарованими й допитливими (П. Ротач).

В другій книжці, складеній з двох розділів — "Старовинні силюети" й "Художники", вміщені біографічні нариси про Дмитра Левицького й В. Боровиковського — виходців з України, та їх виїняткове значення в розвитку російського мистецтва 18 ст., про Д. Ростовського й Мелхіседека Значка Яворського, про кобзарів Федора Ващу, Івана Крюковського, Григорія Любистка, про свого предка віршописця Івана Горленка, про Петропавловський монастир, замок Вишневецьких, ярмарок у Пирятині, побут військового поселення тощо.

В третій книзі "Відблиски", увагу притягають три статті п. з. "Малороссія" — перша про Котляревського, який увів українську мову в ряди літературних мов, друга про "Записки Пилипа Орлика", що їх знайшов у краківському архіві історик Равіта-Гавронський, і третя, про "Заповіді села" (передрук з першої збірки), в якій дає характеристику народної поетичної творчості. Дві інші статті в цій книжці присвячені Миколі Гоголеві. Всі три книжки вийшли невеликим накладом, по 700 прим. і вже давно стали бібліографічною рідкістю, вони заслуговують на те, щоб їх перекласти українською мовою і перевидати, а надто, що Горленко відзначався,

як підкреслюють дослідники, блискучим стилем і добрим знанням справи, про яку писав. Його писання не постарілися й досі.

Літ.: О. Дорошкевич. Естет і поміщик. Ж. і Р. 11/1925/61-66; Е. Рудинська. Василь П. Горленко. Записки ІФВ УАН XI/1927/304-318; Її ж передмова в кн. "Листи Василя Горленка до Панаса Мирного 1883-1905", 1928, ст. 3-17; Ол. Гамалій. Василь Горленко. У 35-ті роковини смерті. "Краківські вісті", січень, 1943 (передрук з "Голосу Полтавщини"); О. Оглоблин, упор. З невиданих листів Василя Горленка до Миколи Стороженька (1893-1905), "Україна" (Париж) 7/1952/556-569 і 8/1952/658-676; І. Борщак. Василь Кричевський і Василь Горленко, "Україна" 8/1952/682-3; Вал. Шевчук. Майстер кристалових тонів, "Літ. Україна" 64/1967/2.

ГОРЛЕНКО Йоасаф (св. ім'я Яким; 8. 9. 1705 — 10. 12. 1754), церковний діяч і письменник першої половини 18 ст.; народ. в м. Прилуках в родині козацького полковника, по матері він внук гетьмана Данила Апостола. Вчився в Київській академії, в 1727 р. вступив до Києво-братського монастиря під іменем Йоасафа і з 1729 р. став викладачем Київської академії. В 1737 р. став ігуменом Мгарського монастиря (коло Лубен), в 1774 р. висвячений на архимандрита, в 1745 р. переведений в Москву намісником Троїцько-Сергіївської лаври, а в 1748 р. став Вілгородським і Оболенським єпископом. Помер у м. Грайвороні під час візитації парохій, на 49-му році життя. Похований у Вілгороді.

В літературі відомий як автор діялога "Бран честных седми добродѣтелей с седми грѣхами смертними..." написаного в 1737 р. В цій "епічній драмі" автор спробував викласти науку про сім чеснот з сімома гріхами в формі справжньої

війни двох ворогів. Гріхи перемагають чесноти і беруть людину в полон, але Слово Боже проникає до пекла й визволяє Людину, наче з турецької неволі.

Йому належить теж проповідь “Слово в неділю 25-ю по сошествіи святого духа... проповіданное... монастиря Мгарського, что под городом Лубнами, игуменом Иоасафом Горленком, в Москвѣ...” М. 1743.

Літ.: Святитель Иоасаф Горленко, епископ белгородский и обоянский (1705-1754). Материалы для биографии, собранные и изданные кн. Н. Д. Жеваховым. Т. I-II, К. 1907-1909. Зміст обидвох томів у кн. “Українські письменники т. 1/1960/293-6. Там же й бібліографія. А. Лебедев. Иоасаф Горленко, епископ белгородский и обоянский. “Сборник Харк. ист.-филолог. общества”, т. 12/1900/52-72; П. Фомин. Святитель Иоасаф Горленко, епископ Белгородский и Обоянский (1705-1754), Харків, 1909, 95 ст.; Н. И. Петров. Киевская искусственная литература XVIII века, преимущественно драматическая. ТГДА ч. 10/1880/439-444.

“ГОРНО” (1929 — 1933), літературна організація комуністичних письменників Західної України, створена коло журналу “Вікна”. Стаючи на позиції вищости, як це повелося в усіх комуністів, які себе бачили вибраними до ролі спасителів людства, горнівці переконували публіку, що “пролетарська література” це не просто нова літературна течія, а вищий етап у розвитку літератури не тільки української, але й світової, тому й повели організований наступ на всі напрями й стилі української й загальної літератури.

Засновуючи свою організацію, ком. письменники (здебільша графомани) схвалили декларацію про те, що вони стоять на ґруті пролетарської ідеології, обоснованої

Марксом і великими практиками сучасного послідовного марксистського пролетарського руху. Вказуючи на героїчну боротьбу міського й сільського пролетаріату Західної України, горнівці обіцяють “в дальшій своїй роботі ще більше спрямувати зброю художнього слова на захист інтересів трудящих”.

Декларацію підписало 28 членів. Організація перебрала видавання й редагування журналу “Вікна”, якого редакцію склала трійка, Бобинський - Козланюк - Тудор. Після того, група “Горно” прийнята була в члени Міжнародного бюро пролетарських письменників в Москві і була фактично агентурою Москви в Галичині. Крім вище згаданих, до “Горна” належали: О. Гаврилюк, Я. Галан, В. Дмитрин, А. Іванчук, Яр. Кондра, Ст. Масляк, В. Мизинець, І. Михайлюк, Д. Осічний, К. Пелехатий, К. Ткач, М. Сопілка, В. Шаля, К. Яран та ще деякі. Ідеологом групи був Степан Тудор, а полемістом проти націоналізму, Церкви й Ватикану Ярослав Галан. Група існувала офіційно майже до кінця грудня 1933 р., а журнал “Вікна” закритий був польською владою в вересні 1932 р. Деякі горнівці вивезені були пізніше до Берези Картузької.

Літ.: Ст. Трофимук. Розвиток революційної літератури в Західній Україні (1921-1939), К. 1957; Його ж. Гарт. “Літ. Україна” ч. 38/1969/4; Історія української літератури АН в вісьмох томах, т. 6/1970/450, 452, 456, 457.

ТИБЕРІЙ ГОРОБЕЦЬ, сатирично-гумористичний псевдонім кол. фейлетоніста й поета галицької землі, Степана Чарнецького зі Львова, що часто виступав у львівській пресі 20-х років в короткими оповіданнями й фейлетонами на злобу дня. В них автор любив не раз

поглузувати з польських політиків та членів уряду, що любили роздувати свою “моцарствовість”, нпр., Польща мала на Балтійському морі всього кілька корабликів і дві канонірки, але для цієї флотії мала аж дві тисячі моряків і п'ять адміралів. Автор глузував з того. В фейлетоні “Чар моря” висмівав польських послів до сейму, які постійно сперечалися над дрібницями, але коли йшло про польську політику проти українців у Галичині, ставали обов'язково однодумцями. Відоме гасло польське “од моржа до моржа” знайшло одностайне схвалення всіх послів сейму, де важко було знайти двох, що мали б однакові погляди на одну справу.

В фейлетоні “Дорога купіль” автор взяв на глум польського посла при Ватикані, якого дружина домагалась дорогої репрезентативної квартири, що коштувала урядові понад дев'яност польських марок. В іншому фейлетоні автор висміває тодішнього польського прем'єра Вітоса (селянина), який міністрові Грабському купив одяг за 75 тисяч марок, хоч уряд мав ок. сто мільярдів боргів. Глузував також із кол. польських бугальтерів, аптекарів та музик, які стали державними керманічами і збивали собі мастки.

Не минав він нагоди поглузувати із своїх рідних політичних і культурних діячів, зокрема висмівав він графоманів, які друкувалися в календарях “Просвіти”, бувши на посаді голови Т-ва. Він мав на думці тодішнього голову “Просвіти” Степана Шаха, що писав вірші на тюремні теми: “Радійте духи великих поетів”, — писав він, — “В струни, на яких ви грали, вдарив новий бандурист. В своє велике коло прийміть молод-

шого брата, Степана Шаха”. Часто висмівав він і жінок львівських “нотаблів”, які намагалися за всяку ціну пробитися до т. зв. “вищого товариства”.

Для сьогоденнього читача ті фейлетони не будуть зрозумілі, вони вимагали б коментарів про тодішні часи й людей.

Свої фейлетони автор видав двома збірками, “Дикий виноград” і “Квіти й бодяче” (1922), в яких фейлетони перемішані з оповіданнями, які він називав новелями. В деяких оповіданнях одначе можна відшукати й ознаки новелі. (Див. Чернецький Степан).

ГОРОДИСЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ, зване також Бучацьким, пам'ятка давньої русько-української церковної мови 12-13 ст. Назви походять від монастирів, де воно зберігалось. Має важливе значення для вивчення історії української мови, бо в ньому наявні риси південно-волинського діалекту 12-13 ст. Находиться тепер у Львові. Мову його досліджували І. Свенціцький та Олександр Колесса. З того часу походить і “Городиський Апостол”, званий Христоніпольським, що теж відбиває південно-волинські риси русько-української церковної мови. Знайшлося двісті дев'яност аркушів, які видав друком Омелян Калужняцький п. з. “Діяння і послання апостолів”, у Відні 1896 року. Пізніше знайдено ще кілька, вісім чи дев'ять аркушів, які опублікував Сергій Маслов 1910 року. Зберігається тепер у Публічній 6-ці АН України. Мову його досліджували О. Калужняцький, С. Маслов, О. Кульбакін та О. Колесса.

ГОРОТАК Порфірій, автор майстерної веселої книжечки пародій і сатир “Дияболічні параболи”, що ви-

йшла 1947 року в Зальцбурзі (Австрія). З довідки Леоніда Мосендза про автора виходить, що він народився на Зеленому Кліні в с. Горотаківці над Амуром, куди його батьки переселилися були із Сквир на Київщині. Коли він виріс, перебрався до Манджурії, звідти до Кореї, а потім до Японії, Індії, Персії, Туреччини і врешті опинився в Європі. Подорозі навчився різних чужих мов і познайомився з модерною французькою поезією й писав під Маларме, а потім написав цю книжечку.

Вся ця історія з автором — літературна містифікація, під псевдонім Порфірія Горотака сховалися два відомі визначні письменники, Юрій Клен і Леонід Мосендз, які спільно написали ці майстерні вірші.

“ГОРТУС ПОЕТКУС” (“Поетичний сад”), давній підручник поезики (піітики, як тоді казали) Митрофана Довгалевського, який був викладачем поезики в Київській академії в 1736-37 академічному році. Знайдений рукопис його поезики опрацьовував і готував до друку російський дослідник давньої української літератури, В. Рязанов, але видати її вже не встиг, бо помер.

Поетика Довгалевського, як і деякі інші підручники поезики тих часів мало оригінальна, вона ґрунтувалася на поезиці італійського теоретика Якова Понтана, яка була основним джерелом для багатьох інших кийвських поетик, і український автор тільки небагато додавав від себе. Згаданий дослідник, В. Рязанов, висловлював думку, що поезика Довгалевського мала своїм джерелом іншу кийвську поезику, що називалася коротко “Ліра” (1696), отже Довга-

левський в такій або іншій формі повторює те, що вже викладали інші викладачі. З його поезики може бути цікавий хіба тільки погляд на комедію, оскільки він був і сам автором драми-комедії “Комическое дѣйствие”. Під комедією він розумів інтермедію, бо вона й була початком пізнішої комедії. В його двох драмах збереглося по п’ять інтермедій невідомого автора, але дослідники думають, що він сам був їх автором. Він писав, що інтермедія, це коротка дія, вигадана або справжня яка розграється між актами драми й трагедії і складається із слів, предметів і веселих осіб, щоб освіжувати увагу глядача. Вона не належить до драми, її вставляють між окремі акти чи дії. Далі він вказує що інтермедія не мусить бути зв’язана з драмою змістом. Бувають випадки, що сцени інтермедійного типу входять в саму обробку драми. Він також визначає тематику інтермедії: нею може бути забавна й жартівлива історія, оповідання, анекдоти, жарти слуг, придворних, бідняків та мужиків. Комізм, на його думку, буває двоякий, один ґрунтується на смішних словах, інший на смішних діях, що викликають сміх. В комедії виступають звичайно низького походження особи, тому інтермедії чи то комедії треба писати простою селянською мовою.

Літ.: О. Білецький. Хрестоматія давньої української літератури, 1967, ст. 483; М. Возняк. ІУЛ т. III, ст. 169-170, 177, 185-6; Гр. Спюкіль. Давні українські поезики, 1960.

ГОСТИНЯК Степан (20. 9. 1941 —), закарпатський поет із Пряшівщини; нар. в с. Збудському Рокитові, Гуменської округи в робітничій родині. Скінчив середню школу в

Межилабірцях і Пряшівський університет ім. Шафарика.

Писати почав в середній школі, друкується з 1958 р. в ж. "Дукля". В колективному збірнику "Восьме-ро" (1963) надрукована перша його збірка поезій "Очі дівчини" (20 віршів). Вже там у нього "На роги місяць небо повисів", "червень завітчався картопляним цвітом", а "на траву спадає сніг, мов підстрілені надії". Це тільки порівняння, ще не дуже ускладнені, але далі придуть загадки-ребуси-метафори, які треба розгадувати. Ними й виповнена перша окрема збірка "Пропоную вам свою дорогу" (1965), яку місцева критика розглядає як літературну подію, яка є границею в розвитку української поезії в Чехословаччині і яка виходить далеко за межі місцевої української поезії (А. Червеняк). Його пов'язують з чеським поетом Незвалом й французьким Аполінером.

В 1967 р. вийшла збірка поетичної прози, радше ніж віршованої поезії, "Лише двома очима", яка є виразом, на думку критики, поетової зневіри в усі ідеали й правди, залишилося в нього тільки довіря до своїх двох очей, цебто вияв матеріялістичної філософії, основаної тільки на досвіді. Вірші цієї збірки написані поетичною прозою й нагадують вірші "Листя трави" Вітмана. І така ж вона метафорична.

Літ.: М. Неврлі. Наша поезія за 1964 рік. "Дукля" 3/1965/62-3; О. Зілинський. Яка поетова дорога? "Дукля" 1/1966/40-55; Його ж. Неспокійний лабіринт світу ("Лише двома очима"), "Дукля" 15/1967/55-6; А. Червеняк. Поезія в кн. "Література чехословацьких українців, 1968/55-58.

ГРАБИНА Олексій (60-ті рр. — 1924), маловідомий письменник і перекладач початку 20-го ст. В

1906 р. видав в Прилуках драму в трьох діях із співами й танцями "Пекельне діло або кривава зрада", а в 1910 р. збірку віршів "Дівоче серце". Перекладав з французької поезії (Беранже).

ГРАБОВИЧ Іларіон (6. 6. 1856 — 11. 7. 1903), маловідомий галицький поет 2-ї пол. 19 ст., ровесник і сучасник І. Франка; нар. в с. Шмальківцях на Тернопільщині в родині священика. З молодих років був сиротою, але, заробляючи лекціями, добився вищої освіти. Вчився в Академічній гімназії у Львові, потім слухав університетських викладів з класичної й слов'янської філології та "руської" літератури. Пізніше працював учителем у середніх школах в Бучачі, Самборі і Львові.

Писати почав за спонукую Омеляна Партицького, який був редактором "Зорі". Перші його вірші появилися в московфільській "Газеті школьній" в 1879 р. у Львові, друкувався теж у "Зорі", "Ділі" й "Світі", потім його вірші входили до збірних видань, як "Антологія руська" (1881) та "Українська муза" (1908). Був у полоні Шевченкової поезії, але віршованою формою був від нього далеко. На думку О. Огоновського, він не використав як слід свого таланту. Тематика його віршів патріотична, любовна й особиста. Суспільно-політичні вірші підписував псевд. Квасний і друкував у газ. "Нове зеркало". З його рукописної спадщини приятелі вибрали найкраще й видали окремою збіркою, "Вибір поезій" (1905, 96 ст.). Писав дещо й прозою, "Найкращий великдень", "Заклята таємниця" й ін. Як вийшов зі Львова на провінцію, перестав писати.

Літ.: О. Огоновський. Іларіон Грабович. Історія літератури ру-

скої т. 2/1889/713-14; В. Іларіон Грабович. Вибір поезій, 1905, ЛНВ т. 31/1905/99; В. Якубський — в кн. “Галицька та буковинська українська поезія XIX віку”; [вступна стаття]. К. 1927.

ГРАБОВСЬКИЙ Валентин (10. 8. 1937 —), молодий поет 60-х років, родом з Харківщини; нар. в с. Городному Краснокутського р-ну Харківської області, потім переїхав з родиною до села Вірівка на Житомирщині. Вчився в Житомирському пед. інституті, а з 1959 р. почав працювати в газетах. Друкуватися почав в альманахах “Перший сніг”, “Весняні шуми”, “Ранок”, “Щасливої дороги”, і в журналах “Зміна”, “Дніпро” та “Літ. Україна”. Першу збірку поезій “Ключі” видав у 1965 р., а потім видав ще дві збірки, “Наснилася матері вишня” (1968) і “Над Тетевом” (1973).

Своїм віком і виступом в літературі належить до покоління шестидесятників, але він пішов не тією дорогою, бо його “не спокुшала поезія натяків і недомовок, він прагнув бути зрозумілим і простим, хоч це йому не завжди вдавалося, і він не раз виявляв замилювання до ліричного екстазу” (М. Миценко).

В другій збірці наскрізною є тема матері. В образі матеріної вишні критики вбачають символ родинних почуттів і символ української землі. Рідна мати, рідна земля-мати й Україна-мати. Ці поняття часом проникають одне в одне. Провідний мотив вірша “Для мене Україна почалась” є ствердженням кровної єдності ліричного героя з рідною землею (П. Федотюк).

Третя збірка проти першої показує поетичний ріст поета. В збірці є “Балада про кобзаря”, в якій автор оповідає про прозріваю по-

ляків над гайдамаками в с. Кодні. Між ними був і сліпий кобзар, якого поляки так само стратили, залишилася тільки його бандура, яку — автор вірить — підійме повода-тор, піде з нею в світ і людям душу обпече кобзою. Варто згадати й добру віршову форму цього поета, чимало влучних крилатих висловів, порівнянь та образів.

Рец.: П. Федотюк. Материна вишня. “Літ. Україна” 54/1969/3; М. Миценко. Поступовання молоді [“Наснилася матері вишня”], “Вітчизна” 1/1969/201; Біограф. довідка, “Літ. Україна” 78/1973/2 і “Україна” 8/1968/4.

ГРАБОВСЬКИЙ Павло (11. 9. 1864 — 12. 12. 1902),

поет - засланець, журналіст, перекладач і критик другої половини 19 ст. Нар. в с. Пушкарному, Охтирського повіту на Харківщині в родині сільського титаря (паламаря). Вчився спершу в місцевого дякона, потім, з десятого року життя, в Охтирській бурсі, а з 1879 р. в духовній семінарії в Харкові. Студій не закінчив, бо на четвертому році був заарештований за читання й ширення забороненої й нелегальної лектури, а потім і виключений із семінарії (1882) за виявлення особи, від якої одержав нелегальні книжки. Як неповнолітнього, його відправили в родинне село на два роки під нагляд поліції без права виїзду. Про молоді роки свого життя автор пізніше писав.

“Змолоду я був трохи химерної вдачі, смиренної, хоч і запальної, легко переймався жалем та товариським почуттям, не любив заводитись та гратися з хлопцями, а як підріс трохи, — так мене тяг-

ло до всього надзвичайного та романтичного, і мені хотілося прийняти муки за Христа. Згодом заворушилися у голові інші думки; мені хотілося вже піти на муки не за Христа, а “за народ” і те бажання цілком запанувало мною. Це була якась невідхильна потреба серця”. (Автобіографія).

По двох роках домашнього арешту, поїхав до Харкова шукати праці і з 1885 р. працював короткий час у газеті “Южный край”, але восени того ж року мусів іти до війська й відбувати військову службу. Незабаром був знову арештований, за протест проти знущань старшин над вояками, і відправлений аж до Ташкенту, але у зв'язку з викриттям харківської групи народників “Чорний переділ”, яка закликала скинути царське ярмо, був знову арештований, бо слідство виявило, що він був одним із головних діячів групи й автором протирежимних відозв. Він признався до вини і після дворічного слідства був покараний адміністративно на п'ять років заслання на Східний Сибір, в Іркутську область. З тих п'ятих років однаке чотири просидів у в'язниці, куди його запроторили за протестну акцію проти кривавої розправи адміністрації з політичними засланцями (“Якутська різня”), і засуджений був на чотири роки каторги, яку потім йому замінили на 14 років заслання в найвіддаленіші місцевості Сибіру, в Вілюйську округу. По двох роках однаке він переселився до самого Вілюйська, потім звідти до Якутська, а врешті до Тобольська, шукаючи кращих кліматичних умовин. Там в 1900 р. одружився, але через два роки помер, на 38-му житті, проживши тільки перших 18 років на волі, а 20 у тюрмах

і засланнях. Помер з великою тугою в серці за рідною Україною.

Писати почав, російською мовою, ще в семінарії, але не друкувався. Потім дещо з того писання поліція знайшла під час обшуку — два розділи повісти “Гниле коріння” і вірш “Майбутнє”, які виявляли авторове озлоблення й ненависть до існуючого ладу і глузування з місцевої влади. (Ці твори знайшлися в поліційних архівах і були надруковані згодом в сов. журналі “Радянське літературознавство” ч. 4/1964/120-123). При іншому обшуку поліція знайшла сім рукописів, віршів і прози, написаних під час дворічного домашнього арешту. Пізніше, вже в Ізюмській тюрмі, написав поему “Текінка” та низку віршів російською й українською мовами, які не збереглися. Поему “Текінка” він пізніше відтворив з пам'яті й вислав до “львівської “Зорі”. В тюрмі почав і перекладацьку діяльність, з думкою, що треба мову українську виводити на широкий шлях, бо нею цілком добре можна висловлювати тонкі й складні переживання. Чимало писав і в дорозі на заслання, але справжню літературну діяльність українською мовою розвинув аж на засланні, в Іркутській тюрмі. Звідти й надсилав свої твори до галицької преси, головню до “Зорі”, “Дзвінка”, “Правди”, “Народа”, “Життя і слова”, ЛНВ та календарів “Просвіти”. Перші його твори появилися в “Зорі” в 1890 р., а перша збірка віршів “Пролісок”, підписана псевдонімом Павло Граб, вийшла у вид-ві К. Паньківського у Львові в 1894 р. (“Дрібна бібліотека”).

В збірці — понад сотня віршів на суспільні й національно-патріотичні теми, хоч не цурався він і особистих тем з власних пережи-

вань. Зокрема, багато віршів присвятив засланці Надії Сигиді, з якою відбував етапну дорогу на заслання і з якою щиро подружив. Вона потім згинула трагічно від сотні різок за демонстративний полчи́чик зненавидженому представникові влади, що жорстоко змущувався з засланців. Саме їй він присвятив свою першу збірку і згадував її в своїх віршах все життя. Та в збірці чимало й інших віршів, в яких поет виявляє свої власні настрої й переживання, трапляються також і вірші про природу, хоч він строго застерігався від таких тем, мовляв, “я не співець чудової природи з холодною байдужістю її”. Образи природи однак тісно пов'язані в нього з його ж душевними станами і часто змальовані контрастно, що й підносить їх ліричність. Проте, більшість віршів мають громадський характер, точніше, народницький чи революційно-народницький, бо він ще в семінарії зв'язався був з російськими революційними народниками, які діяли і на Україні. Присвятитися й працювати для народу взагалі, а для свого рідного зокрема, і допомогти йому підвестися й визволитися від визискувачів, отже боротьба проти суспільного ладу, проти самодержавства та суспільно-політичного гноблення і за справедливий суспільний лад була його найбільшим бажанням і найвищою ціллю. Тимто й Україна займає в його віршах особливе місце. В збірці є цілий цикл та чимало окремих поезій, в яких поет зовсім конкретно звертається до українських поетів і письменників, до дітей та до всіх земляків із закликами до єдності, любови й освіти (“До українців”). Він прагнув, щоб його рідний край “на

волно здобувався”, щоб “велич простого народу запанувала на Русі” і щоб “Русь порізнена устала з-під віковичного ярма” (“До Русі-України”), тому й закликав земляків до громадської роботи для добра народу, для якого слід і життя своє віддати (“Гадка”). Це він сам і зробив без вагання. В коротенькому вірші, “До товариша”, він думає, що не треба скаржитись на власне горе, коли цілісеньке море сліз розлилось по світі, але “Але щирі народу свого громадяни, за край ми повинні гадати, бо прийшла хвилина хрест нести за долю рідного народу”. “Хоч всюди злидні, скрізь незгода”, він вірить, що “невміруща міць народу переживе усе лихо” (“Оце я думаю, брати”). Ця віра й додавала йому сили терпіти в неволі. Він усвідомлював зовсім ясно, що визволення не прийде самовільно, але передумовою волі і кращого життя, як і інші українські патріоти того часу (Грінченко), уважав освіту, без якої нарід терпить усяке зло й лихо. Освіта мала збудити “чуття самопізнання”, “власної шаноби” і власної гідності.

Того самого року вийшла (в тому ж вид-ві) книжечка його перекладів, “Твори Івана Сурика”, з його ж передмовою, в якій він пояснює, що взявся перекладати вірші російського поета-самоука Сурикова тому, що він поет щиро народний і виробився переважно під впливом Шевченка, якого поезії в більшості й наслідував. В ньому він знайшов споріднену душу і захопився його віршами.

Третьою збіркою були переклади європейської поезії, “З чужого поля” (1895), до якої ввійшли твори різних більше й менше визначних європейських та слов'янських

поетів, але вибирав з них не за мистецьким критерієм, а за громадським. Хоч він чужих мов і не знав, за винятком російської, але переклади робив за допомогою інших людей, що знали чужі мови. Таким способом він переклав велику поему Байрона “Шільйонський в'язень” і потім просив різних знавців англійської мови перевіряти його переклад. Багато іншомовних віршів він радше переспівував, ніж перекладав, або брав тільки мотив і сам його опрацював поетично.

Друга збірка оригінальних віршів, з додатком декількох перекладів, п. з. “З півночі”, появилася у Львові в 1896 р. в тому самому видавництві К. Паньківського.

Подібно, як і Франкове “Зів'яле листя”, збірка була запереченням його власного заперечення поезії як мистецтва для мистецтва, тобто поезії як вислову поетових “індивідуально-занепадницьких” настроїв, почувань та переживань. Він тут щиро виявив всю глибину своєї душі, свої душевні болі й страждання, свої сумні-пресумні настрої й тюремні переживання. Він зовсім ясно усвідомлював, що йому, поетові-громадянинові не слід нарікати й падати духом, але теж усвідомлював, що “легко сказати, не плач, не журись, духом не падай, а жваво борись”, та не можна від борця вимагати, щоб він нічого іншого, крім тернового вінця, в своєму життю не смів бажати (“Легко сказати”). Усвідомивши це і, переживаючи важкі душевні муки від самотності й забутості усіми (“Чи ви живі, чи повмирали”), цей поет-громадянин тим самим перекреслив політичну теорію мистецтва (Белінського й Чернишевського), яка вимагала від поета бути громадянином, патріотом, су-

спільником, політиком, а свої персональні й індивідуальні почування, думки й настрої старанно приховувати. Він побачив, що це неможливе й висловив усю свою зболілу душу глибоко зворушливими рядками, які перевищують усе, що він до того часу й пізніше написав. В збірці не бракує й бадьорих віршів, якими поет себе перемагав, але в них не має тієї щирості й глибини почувань, що в сумних віршах, і не вони надають тону всій збірці. Та й віршовою формою ті вірші стоять на рівні тогочасних поетикальних вимог.

Наступна книжечка, це збірка переспівів “Доля”, що появилася в 1897 р. у Львові. Про свої перспіви автор пише в передмові, що деякі твори приваблювали його або художньою формою або подібністю думок і почувань. Майже всі вірші цієї збірки друкувалися раніше в “Зорі” і коштами цього ж журналу були видані окремою збіркою. Це перспіви багатьох європейських та слов'янських і східних поетів. В деяких автор позичав тільки “мотив” (тему) вірша, переймався його настроєм і переспівував цілком по-своєму. Вся збірка, як і попередня, підготована була вже на заслання, в Якутії, головню в Вілюйську.

Остання збірка, видана за життя, і перша та єдина, що вийшла тоді на Україні, у вид-ві В. Грінченка в Чернігові, в 1898 р., це збірка “співів і переспівів” “Кобза”, до якої ввійшло багато віршів уже друківаних у попередніх збірках, але перероблених та виправлених. В перекладах і перспівах він вкладав стільки свого власного, що вони стали майже самостійними його власними творами. А для цензури він включав вірші про кохання й поцілунки, “зовсім

нікчемні”, щоб не викликати недо-
вір'я. Пізніше він підготував дру-
ге видання “Кобзи”, доповнене
багатьома новими віршами, і ви-
слав до вид-ва “Вік” у Києві, але
воно видане не було. В 1899 р.
поет підготував ще одну збірку
перекладів, “Хвиля”, але вона то-
ді теж не була видана й залиши-
лася в рукописі, а в скороченій ре-
дакції появилася аж у 1941 році
в Києві.

Окрім перекладів іншомовної по-
езії українською мовою, він робив
переклади української поезії росій-
ською мовою і підготував був збір-
ник-антологію української поезії
19 ст. п. з. “Песни Украйны”, під
псевдонімом П. Арсеньев, яку ви-
слав був Грінченкові, але збірка
також не була надрукована, ні то-
ді, ні пізніше, тільки частина пе-
рекладів тієї збірки друкувалася
аж за советських часів.

Працював Грабовський і в ділян-
ці прози, публіцистики й літера-
турної критики. Творів художньої
прози залишив небагато, всього
кілька оповідань і нарисів, але
більше написав статей на літера-
турні теми: “Шевченко в Нижнім
Новгороді” (1895), “Тарас Григо-
рович Шевченко” (1900), “Па-
м'яти Т. Г. Шевченка” (1901),
“Московські переклади творів Шев-
ченкових” (1896), які були певним
вкладом в Шевченкознавство. Де-
які статті про Шевченка писав
російською мовою, щоб познайоми-
ти з Шевченком російського чита-
ча. Шевченка він ставив побіч
Пушкіна й Міцкевича, а нераз і
вище від них, коли йде про “без-
посередню палкість почувань і каз-
кову природність вислову”. Він га-
дає, що поезія Шевченка показа-
ла чим може й повинна бути ук-
раїнська література і піднесла її
на висоту загальноєвропейської

творчості та внесла в неї багатий
залас кращих вселюдських ідей.
Одначе він повторює думку рос.
рев. демократів, що Шевченко
йшов рука в руку з кращими дія-
чами Росії і виконував на Україні
те саме “загальноруське діло об-
новлення, яке без нього не мало б
свого апостола”.

Крім того, написав ще кілька
статей про деяких українських
письменників, як П. Кореницький
та В. Александрів, про філософа-
шелінгіянца Д. Веланського-Каву-
ника, а також про вождя револю-
ційних демократів М. Чернишев-
ського та його “соратника” М. Ми-
хайлова, письменника й перекла-
дача творів Шевченка російською
мовою. Обидві статті надрукував
І. Франко в своєму журналі “Жи-
те і слово” (1895).

Цікавився теж питаннями теорії
літератури й свої думки висловив
у статті “Дещо про творчість по-
етичну” (1897), яка була реакцією
на рецензію М. Комарова на збір-
ку поезій Г. Кернеренка “В досу-
жий час”. На його думку, поезія
має бути “средством боротьби з
світовою неправдою, сміливим го-
лосом за всіх пригноблених, скрив-
джених і поневолених, одним із
чинників поступу загальнолюдсько-
го”. За приклад він ставив Т.
Шевченка, який для нього був
поетом-борцем, найкращим діячем
громадським, що завжди знав ку-
ди йде і за чим.

Погляди Грабовського на поезію
і зокрема на Шевченка були в
дійсності відгомном актуальних
тоді поглядів російських револю-
ційних демократів (Белінського,
Чернишевського, Добролюбова), які,
ніде правди діти, мали певний
вплив на формування естетичної
думки на Україні і відповідали
його власним народницьким упо-

добанням і настроям. Ті погляди залишилися й досьгодні актуальні чи, може, навіть єдиноактуальні для багатьох українських патріотів, які дивляться на літературу не інакше як кризь революційно-демократичні окуляри, цебто з громадсько-політичного становища, як на засіб суспільного виховання та вираження громадських інтересів.

Під впливом революційно-демократичної естетики Грабовський критикував і погляди тих, хто в поезії Шевченка бачив апотеозу минулого й ідеалізацію гетьманства та уважав його політичним сепаратистом. Таким Шевченко, на думку Грабовського, не був, а щодо козаччини, то нею він захоплювався тільки деякий час, під впливом історичних праць Костомарова, Кониського, Маркевича, Куліша та літописів, але пізніше він змінив свої погляди і стояв більше за вселюдську свободу й рівноправність, коли зрозумів, що прославлений патріотизм українських героїв — не більше як міт, а боротьба велася не за свободу і рівноправність, а за “козацькі привілеї”, на некористь народних мас. Оці “народні маси” й були головним аргументом соціалістів, якими вони зводили людей з національного шляху. То був опіум, який задурманював людей обіцянками раю на землі.

Проте соціалістом чи марксистом Грабовський фактично не був і сам не раз це підкреслював, але деякі погляди соціалістичні приймав, тому й дивився на літературу соціалістичними очима й вимагав, щоб поезія ставила собі першим завданням звільнення народу з невільництва. До українських письменників він ставив три вимоги, — щоб вони мали 1) певну загальнолюдську освіту; 2) тверезий

цілокупний громадський світогляд і 3) розуміння ваги й цілей поетичної діяльності. Без цього письменник, на його думку, ніколи не буде вартісним громадянином, тільки буде “верзякати всяку нісенітницю, що забрела зненацька в голову [поезія була для нього вивором розуму, як і для соц. демократів] та цвірінкати як та Божа пташка серед гаю”. “Кожен співець повинен обміркувати ці думки, як хоче виступати перед громадою і робити гуртову спільну роботу, а не триндикати без пуття”.

На цій основі та ще на тому, що він критикував у певний час російських революційних народників як імперіялістів, які “хотять допотопні форми російського життя живосилом нав'язати усім народностям неросійським” і які “побивають українців у їх національній роботі”, що начебто “розстрілює сили потрібні для спільної праці”, сьогоднішні соц. реалісти, спадкоємці кол. рев. демократів, уважають його соціалістом і предтечею українського соц. реалізму, а деякі національні шанувальники поета-засланця уважають його націоналістом і борцем за націю, хоч він в дійсності не був ні одним, ні другим. В критиці російського народництва він виходив не з позицій націоналістичних, тільки з позицій революційних демократів, що й виразно видно з його висловлювань про марксизм, з яким він познайомився ближче на засланні. Він писав, що марксизм вимагає насамперед політичної волі й незалежності окремих народностей, бо “того вимагають реальні умови поступу і вказують практичні межі для національної роботи”. Українські народники того часу таких вимог собі не ставили й обме-

жувалися здебільша до культурної незалежності, а про політичну й думати не наважувались. Та все таки деякі погляди рев. демократів, правдиві вони були чи фальшиві, сходилися з національними прагненнями Грабовського, який прагнув не тільки загального визволення всіх поневолених і гноблених, згідно з програмою рев. демократів, але й визволення свого рідного народу від царського самодержавства, хоч певний час належав до російського народницького революційного руху і більшу частину свого життя провів на засланні не як учасник українського визвольного руху, якого тоді й не було, а російського народництва, що ширилося й на Україні та включало чимало українських революційно настроєних народників. Коли ж побачив, що російські народники виявляють шовіністично-імперіалістичні настрої й хотіли б "чужими руками грань вигортати", схилився більше до революційних демократів і осуджував народників. Але як одні, так і другі були в своїй суті російські і на меті мали перш за все свої російські інтереси, тільки ж одні ставилися до України й українських національних аспірацій отверто неприхильно, а другі маскувалися марксизмом, але виразно засуджували ідеалізацію українського минулого. З цих же позицій і Грабовський висловлювався про козаччину й гетьманщину негативно, чого українські народники не робили, якраз протилежно, вони українське минуле прославляли.

Окрім літературно-критичних і теоретичних статей, писав Грабовський і публіцистичні на злободенні теми літературного й суспільно-політичного життя та художні нариси. Одною з них була

стаття "Слівце на слівце", в якій він став в обороні російського письменника Решетнікова, що його Грінченко в своїй статті про Нечуя-Левицького "недоцінив" і висловився про нього легковажно, як про другорядного письменника. Грабовський реагував на статтю із серцем, бо вважав Решетнікова одним із найпередовіших російських письменників, якого треба читати побіч Левицького та інших українських письменників. Решетніков був симпатик рев. демократів. Високо цинив Грабовський і Чернишевського й називав його "світлом все озаряючим" та присвятив йому нарис "На далекій півночі".

Інший нарис, "З далекої півночі", присвячений українській народній пісні, а нарис "Червоний жупан" показує бідняцьке життя якутів. В своїх публіцистичних статтях ("Дещо до свідомости громадської", "Економічна безвикрутність благословенної Полтавщини", "Лист до молоді української") порушував різні питання тогочасного громадського життя.

Повне видання творів в 3-ох томах вийшло в 1959-1960 рр. й містить всю його літературну спадщину.

Грабовський підписував свої твори найчастіше псевдонімом Павло Граб, а крім того вживав ще псевдонімім Павло Журба, Шанько, Харко Вець та ін.

Життя Грабовського було темою 3-х повістей: Л. Грабовської, російською мовою, "До мети" (переклад Л. Смілянського, К. 1958), Миколи Строковського, українською мовою, "Життя у другому читанні", документальна повість). Рец. В. Олійник. Документалізм і художність. "Літ. Україна" ч. 53/

1972/3. Миколи Сиротюка "Забілили сніги", 1970.

Літ.: О. Маковей. Павло Грабовський. Дещо про його життя і діяльність, ЛНВ кн. ІУ/т. УІ/1899/22-37; **О. Кисельов.** Листи П. Грабовського до В. Грінченка, "Рад. літ-во" 5-6/1940/231-293; **Його ж.** В боротьбі проти реакційної естетики (Літературно - естетичні погляди Павла Грабовського), "Рад. літ-во" ч. 7-8/1947/89-100; **О. Дей, П. Пироженко.** Зв'язки П. Грабовського з Галичиною (Листи П. Грабовського до К. Паньківського), "Жовтень" 5/1959/118-132; **О. Кисельов.** Павло Грабовський. Життя і творчість (2-ге видання), К. 1959; **В. Поважна.** Павло Грабовський; літературний портрет. К. 1962, 104 ст.; **Е. Сверстюк.** Павло Грабовський (До сторіччя з дня народження), "Укр. мова в шк." 8/1964/21-28; **В. Святонець.** Проза Павла Грабовського. "Жовтень" 9/1968/141; **М. Сиротюк.** Забілили сніги; роман [про П. Грабовського], 1970; **М. Строковський.** Життя у другім читанні; повість [про П. Грабовського]; **П. Терещенко.** Життя неповторне, героїчне, рец., "Літ. Україна" 13/1973/2; **П. Гаврилов.** Образи революціонерів у поезії Павла Грабовського, "Укр. мова в шк." 11/1973/51-55.

Бібліографія: М. Назаревський. Матеріали до бібліографії критичної літератури про П. Грабовського (1894-1938), "Рад. літ-во" 4/1964/141-9; **М. Мороз.** Павло Грабовський; бібліографічний покажчик, 1964; "Укр. письменники"; біо-бібліографічний словник т. 2/1963/192-223.

ГРАБ'ЯНКА Григорій, козацький літописець, гадацький полковник за гетьмана Данила Апостола. Дата народження невідома, відомо тільки, що з 1686 р. був на військовій службі, спочатку сотником, потім осавулом, обозним суддею (1717-1726), а потім полковником. В 1723 р. належав до складу делегації гетьмана Полуботка до Петербурга, коли цар покликав гетьмана до себе "на ставку". Гетьман

намагався обороняти автономію України і виступав проти самоволі "Малоросійської колегії" (заведеної в травні 1722 р.) і вислав делегацію до царя в справі вибору нового гетьмана, із скаргою на нешанування вольностей України російською владою. Обидві делегації одначе були ув'язнені і Полуботок так і помер у в'язниці (1724), а Граб'янка вийшов у 1725 р. на волю, мабуть, заходами нового гетьмана Апостола. В 1729 р. став гадацьким полковником, в 1734 р. брав участь у поході (Мініха) на Крим проти татар і там згинув у якійсь битві в 1737 або 1738 р.

Його твором, гідним вічної пам'яті, є літопис про часи Хмельницького, п. з. "Дійствія презьльної і от начала поляков кравашой небивалой брани Богдана Хмельницького, гетьмана запорожского с поляки... Року 1710". Оригінал літопису, надрукований в Києві 1854 р. і виданий "Тимчасовою комісією для розгляду давніх актів" ("Временная комиссия для разбора древних актов"), не зберігся, але залишилося ок. 20 відписів.

Літопис починається "Объявлением ко читателю, кося ради вини сія история начатся писати", автор пояснює, що "умислех историю сію в память последнему роду написати", щоб не забулися славні дії, що відбувалися під проводом великих вождів, а зокрема Богдана Хмельницького. При цій нагоді він згадує й джерела, якими користувався, а то "римскими и полскими, Кромером, Вѣльским, Стрійковским, Гвагнѣном, Коховским, також нѣмецкими Пофендорфом и Гибнером", які цар велів перекласти на "славенский язык". Крім того він використав різні "діаріуші", "собирая ово от діаріуша наших воинов в обозѣ писанного

и от духовних и мерских лѣтописцев, елика в них возмогах обрѣсти достовѣрнее написанного”.

Далі літопис розказує історію козацтва від найдавніших часів до початку 18 ст., цебто до вибору гетьманом Скоропадського в 1709 р., але головну увагу він присвячує Хмельницькому й подіям Хмельниччини.

В першій частині пояснює походження слова “козак” і виводить його від назви скитського племені “козар”, якого козаки, на його думку, є прямими нащадками. Далі йде шість “сказаній” про найголовніші події на Україні до виступу Хмельницького — про татар, про козацькі війни з татарами, про зброю, поживу й про окремих гетьманів (Шаха, Підкову), пояснює теж чому козаки виступили проти поляків, чому Тарас Трясило проти них повстав і т. п.

В другій частині пише про причини виступу Хмельницького проти поляків на Україні, докладно оповідає про битви під Жовтими Водами, під Корсунем, про перемогу під Збаражем і Зборовом та інші події. Разом з тим говорять теж про внутрішнє положення України та про її стосунки з іншими країнами.

Головною особою в літописі є, очевидно, Хмельницький “благорозумний вожд”, що освободив Україну козацьким мужеством від “тягчайшого ига лядского”. Порівнює його до найбільш відомих в історії всесвітній провідників, як Мойсей, що “род еврейскій от египетской работи чудеснѣ през Черне море” перевів, як Кир, що перший кораблями море наповнив, як Олександр “во славѣ превознесенный”, як Август “вселенною едино властвующий”, або як Дмитрій, князь Московский, “милліон и

двѣстѣ тысячей татар истребивший”. Він старався змалювати Хмельницького, як Лівій Ганнібала, а Нестор-літописець Святослава — за його велику, чисту, безкорисну й щирю любов до України. Для нього це “муж поистиннѣ имени гетманского достоин, муж хитр в воинствѣ и разумен зѣло з природы и в науцѣ зыка латинского бѣгльїй”.

Він згадує в літописі також інших історичних осіб, як Наливайко, що ненавидів унію, Виговський, “муж мудр и в писанїи искусен”, а потім “яко тать и вѣроломец, утасний супостат, образом и вещью лях, враг всероссийский, супостат и явнїи измѣнник”. Також Тетерю вважає зрадником Москви, а Сомка хвалить, бо він “царскому величеству слуга найвѣрнѣйший”. Оце й було для Граб’янки критерієм вартости політичних діячів після Хмельницького — чи і наскільки вони підкорялися цареві. Він, правда, відстоював автономію України, але під царською зверхністю, бо вірив, що єдиним захисником України перед Польщею й турко-татарами є цар московський, “ибо всѣ били благонадежны под единовѣрним себѣ монархою...” Ці міркування він підсуває Хмельницькому, але він сам був прихильником Переяславської угоди.

Літопис Граб’янки має, на думку дослідників, більше літературну, ніж історичну вартість, оскільки йому йшло не так про документальність фактів, як радше про їх популяризацію серед населення й пробудження національних почувань славними діями великих вождів. Політично однаке він не був самостійником, тільки автономістом.

В передмові до Літопису від видавництва І. Самчевський подає

бібліографічні відомості про автора, аналізує й характеристику всіх збережених копій, тексти двох віршів — “Похвала Хмельницькому от народа малоросійського” і “Върши на герб малоросійский”. Обговорення Літопису дає М. Марченко в своїй праці “Українська історіографія” (з давніх часів до середини 19 ст.), К. 1959, ст. 67-72. Відомості про Літопис подають: ІЛР О. Огоновського (ст. 376-9), ІУЛ М. Возняка, т. 3 (ст. 385-8), ІУЛ в 8-х томах, т. 1 (ст. 410-416), А. Л. К. вопросу о Грабянкиной летописи. “Киев. старина”, т. LVI/1897/41-2.

ГРАЖДАНКА, або гражданське письмо, новий тип слов'янського письма, зреформоване кириличне письмо для відрізнення його від самої кирилиці, якою писані й друковані були церковні книги. Реформа, переведена з наказу рос. царя Петра в 1709 р., стосувалася головню російської азбуки, але вона обов'язувала й українську та білоруську. В Галичині гражданку прийняли аж у 1886 р., а до того часу там держалася кирилиця. Гражданка прийнялася також у Болгарії й Сербії, решта слов'ян пишуть латинкою, пристосованою до їхньої власної звукової системи.

Реформа кирилиці полягає в тому, що кириличні букви якоюсь мірою уподібнилися своєю формою до латинки, стали простіші й округліші і втратили т. зв. діякритичні (надрядкові) знаки, як, нпр., титло, ерики, оксії та кілька рідко вживаних букв, як ксі, псі, носові.

Зреформованим письмом почали писати тоді й друкувати книжки й документи світського змісту (цивільні або “гражданські” чи громадські), а кирилиця залишилася в церковному вжитку.

На українському ґрунті гражданка пристосована до української звукової системи хоч і недосконало. Перш за все зникли букви ѣ, ѣ (буква ѣ “ять” означала фонему (i) і вдержалася довше від інших. Російську букву е з двома крапками заступили дві букви, йо, а буква е стала вживатися для фонем (e), рос. (е), натомість буква є стала означати дві фонем (й+e) і (e) після м'якого приголосного, напр., нс зам. нье. Буква и заступила кириличну букву ѣ, а буква і кириличне и.

Українська “гражданка” вимагає дальшого вдосконалення, бо деякі звуки мають по дві букви, а деякі не мають окремої букви, як (в) після голосного або перед приголосним, нпр., у слові “взяв”, де перше й останнє (в) вимовляється інакше, ніж те саме (в) перед голосним, нпр., “він” або “вона”. Труднощі бувають також із буквами я, е, ю, які означають й-а, й-е, й-у або м'який приголосний, нпр., ня, зам. ньа і т. п.

“ГРАММАТИКА МАЛОРОСІЙСЬКАГО НАРЪЧІЯ или грамматическое показаніе существеннѣйших отличій отдаливших малоросійское нарѣчіе от чистого російского языка, сопровождаемое разными и сочиненіями”. Перша в історії українського мовознавства грамика живої української загальнонародної мови Олександра Павловського і перша друкована грамика української народної мови та перша праця українського мовознавства, яке від неї бере свій початок. Значення цієї грамики полягає в тому, що автор її спостеріг новий етап розвитку української літературної мови на народній основі і відповідно до рівня

годішньої науки про мову зробив вдалу спробу її граматичної характеристики. “Через усі граматичні настанови О. Павловського червоною ниткою проходить ідея організації української літературної мови, ідея піднесення її до рівня тогочасних розвинених мов світу” (К. Цілуйко).

Первісна редакція граматики мала заголовок “Обозрение малороссийского нарѣчія...” і в 1805 р. передана була на розгляд Академії наук в Петербурзі, де пролежала 13 років і врешті вийшла друком у 1818 р. під зміненням, вище поданим, заголовком. Хоч автор і називає в заголовку українську мову “нарѣчієм”, то все ж він її трактує як окрему й самостійну мову — малоросійський язък, а не як діалект іншої (російської) мови і відзначає перш за все ті риси, які відрізняють її від російської мови, тому цю граматику й називають диференціальною, що вказує на різниці між нею й іншими мовами (російською). Він головню визначив фонетичні особливості, якими українська мова відрізняється від російської, але, застосувавши практично фонетичний правопис, дав майже повну картину фонетики української народної мови кінця 18-го — початку 19-го століть.

ГраMATика складається з двох частин — граматичної й словниково-фолкльорної В передмові автор дає історичну довідку про український нарід, його минуле, про українську мову та її фонетичні й морфологічні риси. В другій частині він умістив словникові й фолкльорні матеріали, які ілюструють його твердження. Варто відмітити при цій нагоді погляд автора на фонемі (Г) і (Г). Він виразно відрізняє фонему (Г) від фонемі (Г), але останню передає на письмі

двома буквами кг, нпр., кгуля, кгвалт, оскільки тоді ще, видно, не було графемі Г. Буквою Г він передає фонему (Г), лат. Н.

Варт уваги й те, що Павловський перший в українському правописі передає на письмі голосний (і) незалежно від його походження, одною буквою і, отже перший завів єдине правописне правило для писання фонемі (і) в українській мові. За ним пішла “Русалка Дністровая”, а потім і Куліш; воно обов’язує й досі. Рівночасно він був також перший, що завів норму в писанні фонемі (и), незалежно від його походження, однак писав її буквою ы. Пізніше цю фонему почали писати буквою и, зам. ы і так залишилося до сьогодні. Окрім того, Павловський застосував фонетичний правопис і в дієслівних формах -тсья, -шсья й писав -щя, -сья (дивищя, смієсья), але ця правописна форма не прийнялася, заперечив її Амврозій Метлинський, що обґрунтував потребу писати ці форми етимологічно, -тсья, -шсья (б’єтсья, смієшсья).

В другій частині автор вмістив багато матеріалу з народної поетичної творчості і цим випередив збірники Цертелєва (1819) і Максимовича (1827). Він мав на меті ознайомити читачів з живою українською мовою і в цій частині подав також “Краткий малоросійський словарь”, понад тисячу загальнонародних слів.

Довгий час ГраMATика Павловського була зразком для інших авторів-граматиків, як Білецький-Носенко, М. Лучкай, Й. Левицький, які теж подавали фолкльорний матеріал як ілюстрацію. Деякі дослідники називають це романтичним підходом, для відрізнєння від теологічного.

Щодо походження автора, то довгий час його уважали росіянином, але в останніх часах доведено (Ю. Шерех), що він був українського походження й душою був українцем. Його граматики мала великий вплив на розвиток українського мовознавства, української літературної мови на народній основі та фонетичного правопису.

Літ.: Г. Левченко. Нариси з історії української літературної мови першої половини XIX ст. К. 1946 (розділ: “Естетична оцінка української мови в Граматиці О. Павловського”); В. Ващенко. Перша українська граMATика, “Українська мова в школі” 4/1955/29-36; А. Москаленко. Перша друкована граMATика української мови. “Укр. м. в шк. До 150-річчя “Граматики” О. Павловського, К. 1972, 115 ст.; Ю. Шевельов. ГраMATика, що належить до історії літератури (ГраMATика малоросійського нарiччя Павловського та її автор), “Слово”, збірник 2/1964/177-197; О. Пархоменко. Додаток О. Павловського до ГраMATики малорос. нарiччя. “Укр. мова в шк.” 5/1962/23-26.

ГРАМАТИКА Мелетія Смотрицького (1619), досл. “Грамматикi славенскiя правилное синтагма потщанiем многогрѣшного мнѣха Мелетiя Смотрицкого...”, Євѣ, 1619, четверта з черги граMATика церковнослов'янської мови, яка тоді була в книжному вживанні (першою була “КграмMATика словенска язика” з 1586 р. (віленска), другою “Адельфотес” (львівська), грецько-слов'янська, з 1591 р., третья “Грамматика словенска” Лаврентія Зизанія з 1596 р., а ГраMATика Смотрицького була з них найвизначніша з наукового боку й мала великий вплив на формування церковнослов'янської мови не тільки на Україні, але і в Росії, Сербії та Хорватії. Вона вчила не тільки читати “пословенску”, але й “чтимое виразу-

мѣвати” й давала настанови правильної літературної вимови. Російський учений Ломоносов називав цю граMATику, разом із арифметикою Магницького й віршованим псалтирем Полоцького “воротами вчености своєї”. Вона була кілька разів передрукована в Москві (1648, 1721, 1782), Вільні (1629) і Крем'янці (1638) з певними перерібками, і була підручником в українських, російських та білоруських школах; користувалися нею також болгари й серби.

З літературного боку вона цікава ще й тим, що автор розробляє в ній засади віршування в розділі “О просодии стихотворной”, в якому говорить “о степенях стихотворения мѣри” та “о страстех речений”. Він нараховує 124 роди віршових розмірів, з яких найчастіше в практиці виступають 28, а в слов'янських мовах лише 12, а то “двосложниі” — спондей, піррихій, трохей, іамв; тресложниі — дактил, анапест амфіврахій, амфімакр, вакхій, палімакхій, тріврахій, тримакр”. Під “страстями речений” автор розуміє засоби вкладати речення в розмір вірша, щоб додати або відімати склади, коли треба, для розміру. Він також дає характеристику сімох родів вірша: “иройского или шестимѣрного (гексаметра), елегійскаго, іамвійскаго, сафійска, фалейска, гликонска, хоріамвійска або асклепідска”. Про гексаметр він пише “Иройскій стих состоит шестми степенми [стопами], их же пятый дактил есть, шестий спондій; прочіи дактили, или спондіе”. Далі він дає зразок слов'янського гексаметра.

Антична просодія не була властива слов'янським мовам, зокрема українській, в яких немає довгих і коротких голосних, тому намагання пересадити на слов'янський ґрунт античну метрику не

вдалися, проте більшість поетикальних термінів збереглися до сьогодні, українських рівнозначних термінів ні в українській, ні в іншій слов'янській мові немає. (Див. ІУЛ АН т. 1/1937/296; І. Поліщук. Література другої половини ХУІ — першої половини ХУІІ ст. в кн. ІУЛ Київ. пед. інституту, 1969/134, 191, також М. Возняк, ІУЛ т. 2, ст. 227).

ЛУКА ГРАНИЧКА, псевдонім літературного критика й дослідника Луки Луцева (див.).

ГРАНКА, технічний термін в друкарстві, означає відбитку або відтиск на папері набраного ручно або лінотипно тексту книжки чи газети. Давніше то була г. зв. щіткова відбитка, потім машинова. На гранці роблять поправки друкарських помилок, але часто письменники й поети та й інші автори роблять у тексті деякі зміни, тому гранки з авторськими змінами мають особливе значення для устійнення первісного тексту творів.

Гранкою називають теж і стовець друкарського набору (тут “геля” або “бляха”), якого відтиск роблять для коректури та й саму бляху, з трьома бортами, на яку складають набір.

ГРАНОВСЬКИЙ Олександр, див. Неприцький-Грановський Олександр, поет-модерніст часів “Української хати”.

ГРАФЕМА (гр. графейн — писати), графічна (письмова) одиниця (буква), що означає певну фонему (звук). Графічна система або графіка української азбуки має два різновиди — друкований і писаний. Кожний варіант має великі й малі букви, отже кожна графема

має чотири форми вираження — друковані й писані, великі й малі знаки (букви). Графема бувають прості й складні; в українській графіці переважають прості графема, а складних є лише дві: дз і дж. Деякі букви означають завжди два звуки — і та щ, а деякі лише в певних позиціях — я, є, ю. Сучасна українська мова має 32 графема, розміщені в традиційному порядку.

ГРАФІКА (гр. графікос — письменний), в мовознавстві — сукупність правил, які визначають способи позначення в письмі графем і їх сполучень, іншими словами, система співвідношень між буквами азбуки і звуками мови. Графіка цікавиться формою букв, їх основним звуковим значенням і системою співвідношень між буквами вживаними в письмовій мові та її фонемами (звуками). Вона установаляє значення окремих букв, які означають звуки та як вони читаються. Деякі букви бувають ті самі в різних мовах, але їх значення неоднакове, нпр., буква р в латинських мовах означає фонему (п), а буква с в різних латинських мовах означає або фонему (к), “кофі”, або (ц) поль. “цораз”, або (ч), іт. “Чезаре”, або таки (с), англ. “ситі”. Сучасне українське письмо постало на основі гражданки, яка є зреформованою кирилицею, тому ще й сьогодні деякі чужинці називають українське або російське письмо “сирилик алфавет”. Українське письмо звукове, бо мовні звуки, звані теж фонемами, позначені окремими знаками, що називають теж графемами. Отже графема, це умовний графічний знак (буква) фонема (звук). Букви уложені в певному порядку творять азбуку або абетку, рос. алфа-

віт, поль. альфабет, нім. та англ. альфабет.

Найважливіша засада графіки — повна відповідність між азбукою і звуковою системою, але в кожній мові буває звичайно більше звуків, ніж букв і букви означають тільки головні звуки.

ГРАФОМАНИ, ГРАФОМАНІЯ (гр. графейн — писати, манія — пристрасть), маніякальна людина, що має пристрасть чи манію писати вірші або інші літературні твори, не мавши ані поетичного таланту, ані літературної освіти, хоч бувають і “поети”, що мають певну літературну освіту, але позбавлені таланту. Про графоманів писав колись французький теоретик псевдокласицизму, до речі, теж графоман, освічений, Ніколя Буальо:

Вже краще бути собі каменярем
простим,
Як доля іншої не прирекла кебети,
Ніж марно пнутись поміж лихі
поети.

(Переклад М. Рильського)

Графомани одначе не зважають на цю пораду (якщо її знають), і волюють бути лихими поетами, ніж каменярами. І. Франко називав графоманами поетів, або й прозаїків, що пишуть вірші й новелі, які “нікого не гріють і не студять”. Він мав на думці деяких поетів “Молодої музи”, зокрема В. Вирчака й О. Луцького, але він схильний був уважати графоманом кожного поета, який цурався громадських тем і проблем і не виявляв у віршах запалу, вогню, який для нього був важливим елементом поезії. Проте найбільше графоманів буває якраз серед тих, що пишуть вірші на громадські або партійні теми, маскуючи тим свою поетичну недолугість, тимто в їх творах немає ні запалу, ні вогню,

ні віршового вміння, тільки прагнення бути поетом або письменником.

Графоманія є своєрідним виявом почуття меншевартости окремих людей, які, хоч і позбавлені поетичного таланту, шукають компенсації своїй нижчости в писанні віршів або інших творів, щоб чимсь бути, а поетом, їм здається, ще найлегше бути, і вони в своїй власній opinii підносяться на вищий рівень самопевности, а надто коли їх твори знаходять більше або менше читачів, невиробленого поетичного смаку.

Графоманія шириться в суспільстві, яке не має виплеканого літературного смаку, бо не цікавиться літературою, зокрема поезією, нічого не читає, або дуже рідко й мало, й не відчуває поетичного смаку в літературі. Тому для багатьох все те література, що написане в літературній формі, цебто в формі вірша або оповідання чи повісти, одначе їх поетичної вартости вони не можуть оцінити й підтримують графоманію. Не менше поширена графоманія й там, де літературу розуміють як суспільний обов'язок письменника і засіб до іншої, нелітературної, практичної цілі, на основі певної засади, що “поет живе в суспільстві й не може бути вільний від суспільства”, отже мусить писати для суспільства. Ця засада породжує масову графоманію, яку підтримують політичні чинники. Власне політика дуже сприяє графоманії, навіть породжує її й використовує для пропагандивних цілей і перетворює поезію в політичний засіб. Проте, не слід змішувати політичних поетів чи письменників з письменниками для політики, тобто політичними графоманами.

Натомість що більше мистецьки виховане суспільство, то менше в ньому графоманів. А високе мистецтво, це мірило культури народу. Без літератури й мистецтва нема й культури в повному значенні слова, бо рівень культури вирішує власне література й мистецтво.

Варто теж відмітити, що графоманія трапляється і в літературній критиці, в якій часом виступають автори, що не мають ніякої літературно-критичної й теоретичної підготовки і ніякого критичного хисту. Вони здебільша оперують вивченими або позиченими теоретичними фразами, які невдало застосовують до критикованих чи рецензованих творів.

ГРЕВЕНІЮК Іван (23. 3. 1918 —), письменник середнього покоління; нар. в с. Човно-Федорівці на Полтавщині в селянській родині. Після закінчення середньої школи, вчився ще в військовій школі середнього типу. В 1933 р. переїхав до Харкова, працював у різних установах і продовжував учитись. Під час нім.-сов. війни працював у військовій пресі, де й друкував свої нариси й оповідання. Також продовжував військову освіту й у 1944 р. закінчив "курс штурманів" летунства.

Писати й друкуватись почав у 1938 р., спершу писав вірші, потім перейшов на прозу й писав оповідання, нариси, фейлетони, а згодом і повісті, як "Стартують винищувачі" (1958), "На далеких рубежах" (1963), "Проліски цвітуть узимку" (1968), "Літак міняє курс" (1972). Видав теж збірку гумористичних оповідань "Солдатські усмішки" (1961).

Літ.: І. Стативка. Розвідка важливої теми ["Стартують винищувачі"], "Дніпро" 11/1959/158; Бр.

Гришук. Правда характерів і неусвідомлений камуфляж ["Проліски цвітуть узимку"], "Літ. Україна" 78/1968/3.

ГРЕБІНКА Євген (2. 2. 1812 —

15. 12. 1848), поет, байкар, прозаїк, публіцист, один із основників нової української літератури, сучасник і порадник Шевченка. Народився на хуторі Убіжище на Молдавщині недалеко Пирятина в родині дрібного поміщика, звідти в нього й залишилася поміщицька ментальність. Початкову освіту одержав дома, а потім учився в Ніжинській гімназії вищих наук кн. Безбородька, де в той же час учився й Микола Гоголь та О. Чужбинський, з яким він жив на одній квартирі. Після студій служив два роки в армії, а в 1834 р. поїхав до Петербургу й залишився там до кінця свого короткого життя. В Петербурзі працював якийсь час у Комісії духовних училищ, що була частиною міністерства освіти, а потім викладачем у військово-навчальних установах, де викладав російську мову, літературу й деякі інші предмети, а потім ще в інституті гірничих інженерів. Рівночасно був активний і в літературному житті, був знайомий з місцевими літературними діячами, як Пушкін, Велінський, Кольцов, Тургенєв, влаштовував у себе літературні вечори та активно цікавився видавничими справами. Планував збірник творів українських письменників і домовлявся про видання "Літературних прибавлень" українською мовою до журналу "Отечественные записки", а коли з тих заходів нічого не вийшло, "завдяки" В. Велінському, що працю-

вав у тому журналі як відповідальний за літературний відтинок, то він плянував видавати літературні альманахи (названі за порами року). З усіх його плянів удалося йому видати тільки альманах "Ластівка" в 1841 р., в якому вмістив свої твори і Шевченкові, якими дуже захоплювався ("Причина", "Вітре буйний", "На вічну пам'ять Котляревському", "Тече вода в синє море" та уривок "Гайдамаків". Був також одним з тих, хто звернув увагу на малярський талант Шевченка і брав живу й активну участь у заходах для його визволення з кріпацтва й допомагав йому в освіті, а зокрема був головним чинником у виданні першого "Кобзаря" в 1841 р., добувши приватною дорогою дозвіл від цензурного комітету. В 1843 р. їздив з Шевченком на Україну, відвідав рідне Убіжище, але своїми консервативними поглядами відставав від Шевченка, особливо після 1943 р., коли Шевченко власними очима побачив Україну і цілком змінив погляд на суспільно-політичне положення України в царській імперії. Гребінка ж залишився ідеалістом і консерватистом, бачив у ній все найкраще, бо сприймав дійсність як природний стан речей. Він був патріотом на свій спосіб, Україні ніколи не цурався і щиро прагнув допомогти рідному народові й робив, що вмів, навіть відкрив школу приходську на свій кошт в с. Рудці на Лубенщині, але до царя був наскрізь лояльний і в можливості самостійності України не вірив, мовляв, "самим же нам держатися неможливо", як писав у поемі "Богдан", бо навкруги степи і ніяких перегород природи нам не дала для успішного захисту перед ворогами. Границі наші як букви на піску, повіє ві-

тер і їх не стало, а обороняти їх нема кому, тому єдина надія на Москву, де росте рідних царів святе покоління, під якими нарід живе щасливо й безтурботно". Все нещастя, яке він зауважував, походило від суспільного ладу — в громаді розпаношилися народні п'явки, пани, судовики, що п'ють з народа кров, грабують, держать у темноті й невіжестві та вбожестві. На це лихо він відзивався своїми байками і таврував лихо, глузував і висмівав лиходіїв, щоб відкрити очі на зло. Але, виявляючи негативи громадського життя, вказував і на те, як треба жити, щоб не було несправедливості: жити треба так, щоб панство не грабило й не використовувало селян та шанувало їх людську гідність. Вимагав "моральної чистоти", цебто такого життя, коли ніхто нікого не кривдить і кожний живе чесно, згідно з законами християнськими. Дальше цього він не йшов, іншого способу змінити суспільний лад не бачив, бо був людиною мирною й не любив гострих і радикальних змін. Прожив на світі недовго, всього 36 років.

Писати почав в гімназії, на 14-му році життя (1826), спершу писав російською мовою, перший друкований твір, "Рогдасвий пир", появився в 1831 році, потім перейшов на українську мову й почав перекладати, ще в гімназії, Пушкінову "Полтаву" (вийшла 1836). В перекладі намагався показати багатство української мови, як робили й інші письменники того часу, які тим способом реагували на висмівання й понижування москалями української мови. Та від російської мови не відійшов, нею написав більшість своїх творів, проте України не цурався і часто російською мовою висловлював у віршах любов до України та її мину-

лого, до української народної пісні, нпр., поетизовані народні перекази, як “Нежин озеро”, “Гетьман Свирговський”, поеми “Рогдаєв пир”, “Курган”, “Украинский бард”, “Кукушка”, пісня “Украинская мелодия” та велика поема про Хмельницького “Богдан”. Пізніше перейшов на прозу й писав повісті й оповідання, яких назбирався около пів сотні, деякі з них також написані на українські теми, як “Расказы пирятинца”, повість “Нежинский полковник Золотаренко” та роман “Чайковский”. Українською мовою писав тільки байки, які видав у 1834 р. окремою книжкою п. з. “Украинские приказки”, та декілька ліричних поезій. Байки почав писати ще в гімназії, найбільше написав їх після звільнення з війська, коли жив у батька на хуторі, перед тим, як виїхав до столиці. Всіх байок написав 27, на свої власні й позичені теми, а позичені опрацював цілком самостійно, не наслідуючи нікого. Вони скеровані сатирично проти негативів тодішнього суспільного життя та його суперечностей. Куліш писав про них, що “коли їх рівняти до сусідської словесности, то навряд чи є в ній кращі приказки од Гребінчиних, а тільки що московські дзвони голосніші од наших... Широкі його приказки, як наші степи, жартовливі вони та якось і сумовиті, як наші селяни; шуткуючи, сі приказки займають душу з-глибока” (“Хата” 1860, ст. 41). Також Франко висловився про них похвально, мовляв, його байки визначаються ярким національним і навіть спеціально лівобережним кольоритом, здоровим гумором і не менш здоровою суспільною і ліберальною тенденцією” (“Нарис...”, ст. 93).

Тематика Гребінчиних байок різноманітна, але головна — соціаль-

на, цебто негативні людські риси і жажливий, несправедливий суспільний лад, несправедливість царських судів, хабарництво урядників, свавілля поміщиків (“Ведмежий суд”, “Зозуля та Снігир”, “Рибалка”, “Ворона і Ягня”). В деяких байках показав взаємини селян і поміщиків (“Школяр Денис”, “Віл”, “Вовк і Огонь”, “Рожа і Хміль”) та гірку безправність народу (“Будяк та Коноплючка”). Інші байки мають гумористично-повчальний характер, як от “Горобці та Вишня”, “Верша та Болото”, “Маківка”, “Лебедь і Гуси”, “Могилні родини”. Деякі його байки не втратили актуальності до сьогодні, нпр., в байці “Ведмежий суд” автор показав тогочасне московське судівництво на Україні, яке фактично не змінилося й досі. Лисиця звинувачує вола, що він був тим, чим був від природи, а сьогоднішні московсько-большевицькі суди звинувачують і судять та карають за те, що українці хочуть бути собою, за те, що люблять свою країну й нарід, що хочуть бути самостійні й незалежні. За те їх і сьогоднішні московські большевицькі суди наказують “четвертувати”.

Не тільки ця байка актуальна сьогодні, багато інших теж могли б бути написані, без змін, в наших часах і умовах і могли б стосуватися сьогоднішнього суспільного “нового” ладу, гіршого від царського, бо всі негативні риси царських чиновників значно заострилися в сучасних большевицьких. Можна теж вказати на байку “Рибалка”, в якій автор показує одностунність нижчого й вищого начальства, так що жалітися вищому начальству на несправедливість нижчого зовсім даремно, бо одні й другі однаково несправедливі. Те саме діється й сьогодні

під владою диктатури пролетаріяту. Гребінка не був революціонером, однак сила узгальнення і типовість створених образів вийшли багато ширші, ніж політичні погляди автора.

Повчальний характер мають байки “Злий кінь”, “Сонце та змари”, “Гай та сокира”, “Сонце та вітер”, але в них автор залишився консерватистом і проповідує покірність, задоволення своєю долею і смиренність, нпр., в байці “Злий кінь” автор висловлює думку про мирне переборення суспільних суперечностей та налагодження добрих взаємин.

Деякі байки мають алегоричний характер, в них тваринні постаті — Ведмеді, Лисиці, Вовки виконують ролі людей, точніше, панів, чиновників та різних начальників поміщицько-кріпацької держави. В алегоричній формі письменник мав можливість говорити про гострі й складні явища суспільно-політичного життя. В усіх байках письменник завжди стоїть на боці покритого народу і висміює й таврує тих, що його кривдять. І наряд у нього завжди відзначається такими позитивними рисами, яких немає у представників влади чи дворянства.

Окремі байки мають реакційний характер, як “Сонце та хмари”, де автор висловив заключну мораль, що цар — сонце, а ляхи, які підняли проти царя повстання — хмари, та коли мати на увазі, що Гребінка був консервативних поглядів, тому й був лояльний, не революційний, тобто був такий як велика більшість його земляків у тому часі, до виступу Шевченка, та все таки він поборював несправедливість і неправду і цим виявив свою особливість.

З мистецького боку Гребінчині байки треба вважати високим до-

сягненням української літератури перед Шевченком. Зокрема слід відзначити його досконалу мову, в порівнянні з попередниками. Це гарна народна мова, досить багата для того, щоб висловити нею все, що поет почував і думав у той час. Його заслуга особливо в тому, що він те багатство мови майстерно використав, разом із старими формами й зворотами, так що мова стала під його пером гнучким знаряддям для вираження ясних і виразних образів, психологічно зовсім правдивих для живучості й кольоровості побутових деталей і образків, вірності почувань і тонкості настроїв. Розповідь його природна й проста, але не примітивна, порівняння часто народні, але влучні й переконливі, нерідко зовсім оригінальні, також народні та оригінальні метафори, вжиті доцільно й переконливо. Оригінальність байок ще й у тому, що він їх писав цілком незалежно від зразків, які мав у Ляфонтена та Крилова. Він навіть свій власний мав віршований розмір, різностопний ямб, та вільне й гнучке римування, жива розмовна інтонація, влучне наголошення думки, згущення кольорів та афористичність висловлення. Всі ці риси роблять байки Гребінки високооригінальними й притаманними тільки талановитому письменникові, тому вони й займають особливе місце в українській літературі.

Щодо його поезій українською мовою, то їх всього шість: “Човен”, гумористичний вірш “Варена”, пісня “Українська мелодія” (“Ні мамо, не можна нелюба любити”), “Маруся” і “Надпись к рисунку”. Вони нічим особливим не відзначаються, але одна з них, поставлена на ноги, стала гарною народною піснею.

Віршів російською мовою в нього значно більше, 42, між ними кілька на українські теми: “Рогдаев пир” (часи Олега), “Курган” (українські степи, козаки, татари, степові кургани), “Нежин озеро” (народний переказ), “Украинский бард” (про бандуриста), “Козак на чужбині” (з народної пісні), “Кукушка” (з нар. пісні), “Признание” (туга за Україною), “Украинская мелодия” (за народною піснею “Чи я в лузі не калиною була”), “Гетьман Свирговский” (козацька гордість і безінтересовність). Російські поезії Гребінки, особливо ті, що на українські теми й мотиви, кращі й глибші, ніж українські. Поет виступає в них як романтик, що поетизує українське минуле, відтворює українські народні повір'я й легенди, прославляє волелюбність і патріотизм українського козацтва. Романтичними рисами змальовує постать Наливайка, вільного козака, що летить перший у великий бій і за волю своєї України віддає своє життя. У вірші “Украинский бард” кобзар, він же й поет, розважає наряд своєю грою на бандурі, оспівує минуле й розбуджує патріотичні почування.

В романтичному дусі написана й поема “Богдан”; “сцены из жизни малороссийского гетьмана Зиновия Хмелницкого” (действие в ХУП в.), надрукована в цілості в 1843 р. В своєму часі то був значний твір на ту тему. В основі поеми деякі факти з життя гетьмана, показані в 9-х частинах. В пролозі він оповідає про знуцання шляхти над українським народом, які привели до усвідомлення konieczности спротиву, що й змальований у дальших розділах, Розвиток подій відбувається згідно з історичною правдою, але закінчен-

ня відходить від правди — нібито гетьман шукає воєнного союзу з Москвою проти Польщі, а сам цар приймає одновірну Україну з своєї власної волі під свій протекторат. Автор потрактував Переяславську угоду згідно з російською інтерпретацією і цим викривив історичний факт. З мистецького погляду одначе поема написана на високому рівні і якби була написана рідною мовою, була б визначним твором української літератури.

Прозою написані історична повість “Нежинський полковник Золотаренко” й історичний роман “Чайковский”. Обидва твори написані в дусі реальної школи Гоголя, але ні в російській, ні в українській літературах не здобули собі визначного місця, хоч їх радо читала молодь. В цьому творі Гребінка почав уже відходити від романтизму й приставав до Гоголівського реалізму чи реальної школи, за окресленням В. Белінського. Темою роману є історія кохання дочки лубенського полковника Марини з пирятинським поповичем Олексієм, який утік на Січ від переслідувань батька Марини і став на Січі писарем. В романі ще досить романтичних пригод, які захоханим доводиться переборювати.

В літературно-видавничій діяльності Гребінка був дуже рухливий, мав багато плянів, але не міг їх реалізувати. В 1841 р. вдалося йому видати літературний альманах “Ластівка”, в якому вмістив твори майже всіх тогочасних письменників, а сам написав передмову “Так собі до земляків” і післямову “До зобачення” та кілька віршів — дві байки “Дядько на дзвіниці” й “Хлопці”. З поезій тільки “Українська мелодія” і три народні пісні.

Твори Гребінки, українські й російські, вийшли збірним виданням уперше в 1862 р. за редакцією Н. В. Гербеля ("Сочинения Е. П. Гребенки" в п'ятьох томах, і вдруге, також у п'ятьох томах, в 1957 р. в Державному літературному видавництві).

Літ.: **О. Огоновський**. Евгений Гребѣнка. ИЛР ч. II/1889/229-239; **Гр. Коваленко**. Життя Евгена Гребінки. ЛНВ кн. 2/1899/71-92; **В. Дорошенко**. Евген Гребінка. (З нагоди столітніх роковин). ЛНВ кн. 7-8/1912/63-78; **О. Ставицький**. П'ятитомник Евгена Гребінки. "Вітчизна" 12/1958/203-205; **С. Зубков**. Евген Гребінка; вступна стаття, в кн. "Евген Гребінка, Поетичні твори", 1959/3-39; **Г. Неділько**. Евген Гребінка (До 150-річчя...), "Рад. літ-во" ч. 1/1962/55-61; **С. Зубков**. Евген Павлович Гребінка. Життя і творчість, 1962, 210 ст.; **Л. Селіванова**. Евген Гребінка і літературна боротьба 30-40-х рр. XIX ст. "Укр. літ-во" 4/1968/89-94; **І. Лучник**. Історична поема Евгена Гребінки "Богдан". "Рад. літ-во" 10/1968/47.

ГРЕБІНКА Леонід, маловідомий "пролетарський" поет 20-х років, відомий з одної збірки віршів "Радість чорноземна", що вийшла в 1929 р. До неї ввійшли вірші, друковані в журналах і газетах ("Глобус", "Життя і революція", "Літературна газета", "Плужанин", "Червоний шлях") в 1926-1929 роках. Після цієї збірки поет зник з літературного обрію без сліду, отже був репресований і згинув десь на засланні, як сотні інших українських літературних діячів.

ГРЕБІНЧИШИН Іван (15. 6. 1891 — 5.9. 1970), маловідомий письменник, родом з Галичини, переміщений до Польщі, з професії народний учитель, довгий час працював учителем на польських землях, там і помер. Нар. в с. Тинові Дрого-

бицького повіту в селянській родині. Вчився в місцевій народній школі, потім в учительській семінарії в Самборі. Після закінчення семінарії, працював учителем в різних селах Галичини, зокрема на Войківщині. На початку першої світової війни був мобілізований до австрійської армії і висланий на фронт, але недовго воював, бо попав в російський полон і вивезений аж до Оренбургу. Про своє перебування в полоні написав спогади "Пам'ятні дні". В січні 1919 р. повернувся з полону (піхотою) до рідного села і потім продовжував учителювання на Войківщині. Тоді й почав писати. Перше оповідання "Іван Ницька" було надруковане в ЛНВ в 1925 р. за підписом Іван Марків, пізніше воно було передруковане в "Українському голосі" в Перемишлі. Там появлялися й інші його оповідання. Друкувався теж у львівському журналі "Дзвони" та в газеті "Мета".

В 1937 р. польська шкільна влада перевела його на працю на польські землі (на Вроцлавщину), де його застала друга світова війна. Після довгої перерви, почав знову писати й друкувався в "Нашій культурі" в Варшаві і в "Нашому слові" та в календарі УСКТ. Написав усіх разом кількадесят оповідань і одну п'єсу, "В сітях забобону", що була надрукована в календарі "Русалка". З його оповідань, повоесних, можна назвати такі, як "Доля Максима", "Федьо Сенник", "Заржавлий акорд", "Золотий ковчиг", "Тривога в селі", "Душогиби", "Душі палахкотять", "Образок з бувальщини". Друкувалися в виданнях УСКТ в 1946-1970 рр. "Український календар", "Гомін", "Світанок", "Наша культура" та ін.). Більшість оповідань

основана на спостереженнях з Бойківщини, інші скеровані проти галицьких москвофілів (передвоєнні), ще інші мають біографічний характер, а деякі написані на матеріалі першої світової війни та полону. Найчастіше письменник змальовує суспільно-моральні картини з давнього галицького села в звичайній реалістичній спосіб. "Це надає його творчості якоїсь старовинності і в свідомості читача відносить її до літературних явищ дореволюційної західноукраїнської літератури". (К. Джуринка).

Літ.: К. Джуринка. Свідectво доби. "Гомін", альманах (Варшава) 1964, ст. 8; І. Гребінчичини. Автобіографія. "Укр. календар" 1969 (Варшава), ст. 301-307; А. В. Іван Гребінчичини. "Укр. календар" 1973, ст. 89-90; А. С. Бібліографія творів І. Гребінчичина, які він друкував в ПНР, "Укр. календар" 1973, ст. 90.

ГРИБ КУЗЬМА (3. 10. 1910 —), соц.-реалістичний письменник, публіцист і літературний критик; нар. в с. Верхівці, Тростянецького р-ну на Вінничині в селянській родині. Вчився в Вінницькому пед. інституті, потім учителював у середніх технічних школах. Під час нім.-сов. війни організував на Черкащині партизанку проти німців і за те потім був нагороджений бойовими медалями.

Писати почав ще в юнацтві і спочатку писав вірші, а після війни повісті й оповідання для молоді. Перша повість, "про партизанську мужність і самовідданість юних героїв в боротьбі за рідну землю", "Бойове завдання", випшла в 1958 р. Потім видав ще повість для молоді "Побратими" (1960) — про двох підлітків побратимів, які випадково потрапили в вир першої світової війни напере-

додні "жовтневої революції". Надумавши самостійно розклеїти революційні листівки, один з них викazuje свого батька і його товаришів і потім довго не може забути свого ганебного вчинку. Автор сильно грішить проти юнацької психології, показуючи зрілість юних героїв, політичну свідомість та ідейне загартування підлітків.

Наступна його книжка оповідань для дітей і молоді, "Алінка" (1960), про героїзм дітей у часі війни, "Зрадливі кульбаби" (1961), "Климя" і повість "Двадцять і одна" (1969). Ту саму чи подібну тему опрацював у книжці "Зоряна ніч" (1970), в якій вміщена й повість "Назустріч юності". Гриб виступає також як літературний критик і публіцист.

Літ.: О. Пархоменко. Книжки мужності. "Літ. Україна" 86/1970/3; Б. Чайковський. Правда мужності ["В зоряну ніч"], "Вітчизна" 5/1971/208-10; Його ж. Драматичні колізії ["Побратими"], "Вітчизна" 2/1972/205-7; О. Цурупа. Кузьма Гриб. Побратими. "Укр. мова в шк." 5/1973/95.

МАКСИМ ГРИВА (автн. Загрянний; 1893-1931), маловідомий і малопродуктивний поет і сатирик, родом з Чернігівщини, на еміграції в Празі як кол. повстанець проти большевиків. Вчився в Українському пед. інституті ім. М. Драгоманова в Празі.

Писав зрідка вірші, дуже дбайливо оброблені, але ще рідше друковані. Знеохочений сучасністю й невдачею, втікав у минуле і гордився тим, що ми ("Ми") "залишили до нині цвяхи на вратах Царгороду", "від нашої шершавої руки, що стискала залізо меча", "німіла зухвала Варшава", що "ми ввели в Москву Сігісмунда й "карали" Росію за Суздаль, а за Москву — ми ще будем карать" і

“ще наші пальці будуть прилипати до насичених кров'ю мечів”. В Гриві цікавим було сполучення традиційних козацько-селянських особливостей з дуже виробленим та загострено витонченим смаком (М. Гридень). Написав в легендарно-казковому стилі прозову “Казку”, що надрукована була в подебрадському літографованому журналі “Наша громада”. Там же і в “Веселці” та в ЛНВ друкував сатиричні вірші. Помер на туберкульозу в молодім віці, на 38 році життя.

Лит.: К. Гридень. Спомини з минулого (1906-1942). Матеріали до життєпису О. Теліги, “Орлик” 9/1947/11; Ю. Русов. Максим Грива, в кн. “Поезія визвольних загань” 1954/62.

ГРИЦЬКО ГРИГОРЕНКО (автн.

Олександра Судовщикова-Косач; ? . 3. 1867 — 27. 4. 1924), письменниця - реалістка кінця 19 й початку 20 ст. Народилася в місті Макар'єві на Костромщині, куди її

батько, учитель приватного пансіону в Києві (С. Русова — Київського інституту), був засланий як неблагонадійний”, тому що цікавився українським фольклором, вчив у недільних школах, дружив з київськими студентами й прихильно ставився до подій у Київському університеті. За те його влада й “видворила” з Києва аж у Костромщину, де він прожив тільки один рік і через суворий клімат помер, а дружина з донькою Олександрою одержала дозвіл повернутися до Києва (1868).

Вчилася Олександра в київській народній школі, потім у гімназії, а після того ще на історично-філо-

логічному відділі Вищих жіночих курсів. Тоді й познайомилася і подружилася з родиною Косачів, зокрема з Ларисою Косач, пізнішою Лесею Українкою, та її братом Михайлом Косачем-Обачним, за якого пізніше вийшла заміж. Разом з ними належала до літературного гуртка “Плеяда” й тоді почала пробувати свого пера (1880).

Після студій, поселилася з матір'ю в родичів на хуторі на Полтавщині і там познайомилася з життям українського селянства, яке пізніше й відтворювала в своїх прозових творах. В 1893 р. одружилася з Михайлом Косачем, тоді студентом Київського університету, який разом з нею поїхав закінчувати студії до м. Юр'єва (Дорпат) в Естонії. Там він і залишився викладачем на кафедрі фізики й математики. В 1901 р. Михайло Петрович дістав посаду професора в Харківському університеті і переселився з родиною до Харкова, але довго їм там не довелося жити, бо через два роки Михайло Петрович захворів і несподівано помер (1903) і вона повернулась з матір'ю до Києва. Там записалася на правничі курси й працювала якийсь час в судівництві, але праця в суді її не задовільняла, й вона переїхала жити до Гадяча, де заробляла на життя приватними лекціями. Згодом переселилася з матір'ю чоловіка, Оленою Косач-Пчілкою до Могилева Подільського (1917). На початку 20-х років почала сильно хворіти (рак шлунка), перебула дві складні операції, але безуспішні, і в квітні 1924 р. померла, на 57-му році життя.

Писати почала в часі студій у Києві і спочатку писала вірші, але потім перейшла на прозу й писа-

ла оповідання з селянського життя. В 1898 р. видала в Юр'єві першу збірку оповідань, "Наші люди на селі", в кількох випусках, по кілька оповідань у кожному, а потім всі оповідання в одній книжці, під тією ж назвою і того самого року (всіх оповідань 8: "Сватання", "Ось яка історія", "Старий-молодий", "Хівря язиката", "Доля", "Хто кого", "Божевільна" і "Батько", разом 264 ст.).

Пізніше, хоч писала мало, друкувалася в різних періодиках, як ЛНВ, "Правда", "Київська старина", "Рада", "Нова громада", "Рідний край", та альманахах і збірниках ("Дубове листя", "З потоку життя", "Нова рада", "Герновий вінок" та ін.). Деякі оповідання вийшли окремими книжечками, як "Сама собі" (1903, давніше: "Не так, як люди"), психологічний нарис "Воно саменьке" (1906), а в 20-х рр. "Сватання" (1927). В 1918 р. вийшла в Києві друга збірка її творів (Твори т. 1), а в Катеринославі збірка дитячих оповідань, "Дітки". Через 11 років вийшла в Києві книжка "Вибрані твори" (7 оповідань, з того лише три нові, передруковані з журналів та альманахів). Повна збірка її творів, в двох томах, вийшла в 1929 р. за редакцією молодого дослідника Романа Шевченка. До того видання ввійшла вся її друкована (40) й недрукована (20) спадщина, разом 60 творів, з того третина не друкованих раніше (пропущено тільки один нарис, "Медички").

Окрім оповідань, написала й кілька п'єс; російською мовою "Дружба і любов" і "Другая жінчина", а українською — психологічна драма "Батько" і п'ять п'єс з життя дітей ("Яблука", "Ювілей", "Дімин сон", "Шестеро", "Переполох").

Залишила теж дещо з перекладів: "80 тисяч верст під водою" Жюль Верна і його ж "П'ять тижнів на аеростаті", а французькою мовою переклала комедію Гоголя "Женитьба".

Вся прозова творчість Грицька Григоренка ділиться, з уваги на тематику й стиль, на дві майже рівні частини чи групи. До першої належать оповідання з селянського життя, в яких письменниця відображувала злиденне селянське життя й зубожіння села, а до другої групи — твори на інші, ніж селянські, теми деякі з життя інтелігенції тощо. Це, здебільша, короткі оповідання, нариси й мініатюри, які почала писати з 1901 р. і в яких покинула довгі наррації й описи життя селян, а почала більше звертати уваги на внутрішнє життя персонажів, на їхні настрої й почування, і новим відмінним стилем, короткими мазками й уриваною мовою ("Вона грамотна", 1903). Сюди належить цикл коротеньких оповідань-картин п. з. "Нариси" (1907), об'єднаних провідною думкою латинської приказки "гомо гоміні люпус" — "людина людині вовком". Це коротенькі образки, уривки життя і подорожніх спостережень ("Сврей", "Майстерний чоловік", "Медички", "Семеро", "Екце гомо", "Сон сильніший", "Машиніст"). Письменниця захоплювалася коротенькими безсюжетними настроєвими нарисами та силуетками людей, грою фарб і словесного мережива, щоб викликати відповідний настрій. Тут вона й відходить від зображення реального предметного життя (Н. Калениченко). В цих коротеньких творах відбиваються модерні впливи й шукання нових форм вислову.

Твори на селянські теми, вірніше — на тему селянської нужди,

голодування, поневіряння, морального упадку належать, за визначенням тодішньої критики, до суто реалістичних, що нібито відображують справжню, неприкрашену дійсність. Інші визначували хибно ці твори як етнографічно-побутові, ще інші — як натуралістичні, або писані старою манерою, з великою увагою до побуту й етнографії. Борис Грінченко закидував письменниці недоброзичливе ставлення до селянства й дорікав за чорні фарби, якими змальоване в неї селянство. Також Сергій Єфремов висловлювався, що вона показує не всю правду, тільки темні сторінки народного життя, хоч дає цікавий матеріал для психології.

Як Грінченко, так і Єфремов були близькі до правди в тому, що письменниця не показала всієї правди, тільки самі негативи, але й це визначення не зовсім точне, бо одні й другі, давніші й сучасніші приймають як безсумнівну правду, що письменниця змальовувала в цих своїх творах правдиве реальне життя майже фотографічно, як деякі думали, нічого не ховаючи і нічого не прикрашуючи.

Цю характеристику не можна вважати зовсім вірною, бо й Грінченко, й Кониський, і інші народники теж показували негативи селянського життя, але вони бачили не тільки саме погане, від'ємне, вони бачили й деякі відрадіні явища життя, додатні сторінки, бачили це й те, а Грицько Григоренко бачила не тільки саме погане й негативне, а більше, ніж то, вона то погане й недобре перебільшувала, отже не тільки не прикрашувала, а ще й припоганювала, в дусі тодішнього панівного революційного демократизму, який ставив літера-

турі завдання — розкривати всякі темні й непривабливі сторони життя, щоб мати, як казав Добролюбов “якомога повніше й яскравіше наочне поняття про курні хати й лахміття, про пісний борщ і гнилий хліб”.

Дослідники вказують, що письменниця ще в часі студій знайомилася з літературно-критичними працями рос. революційних демократів, Белінського, Чернишевського й Добролюбова, які були в тому часі не тільки актуальні й модні, але й майже обов'язкові. Хто почував себе поступовою людиною (прогресивною) обов'язково приймав їх погляди, і не тільки на суспільно політичне життя, але й на літературне й мистецьке. Спочатку навіть Леся Українка піддала була під ті могутні тоді впливи, а Грицько Григоренко то й поготів. Вона усвідомлювала, що єдино-правильно писати так, як казали чи вимагали революційні демократи, які на літературу дивилися як на засіб у боротьбі з царсько-дворянським самодержавством і які вели боротьбу не тільки за зміну суспільного ладу, але й за зміну способу думання людини й цілого світогляду, а літератури й мистецтва зокрема, бо вони окремого й незалежного значення не мають.

Отож вона писала не в дусі українських народників, Грінченка чи Кониського або Мирного, а в дусі “революційних демократів”, які були фактично зацікавлені не так у правдивому змалюванні селянського життя з усіма його від'ємними й додатними рисами, а в пропаганді своїх ідей засобами літератури. І правдою для них було не те, що було, що можна було бачити власними очима, а те, що вони вважали за правдиве — ди-

ференціацію й пролетаризацію селянського стану, його бідність, голод, нужду, деморалізацію й моральний упадок села, здичавіння людей від злиднів і важкої отуплюючої праці, розклад родинного життя, заздрість, бійку, крайній егоїзм і т. п.

Такого жакливого стану в українському селі, можна сказати й без окремих дослідів, не було, інакше б село перестало існувати, одні одних повірізували б і не залишилося б нічого, а цього, як показала історія, не сталося й село залишилося здорове й ціле аж до большевицької революції, яка сама давнє село знищила й перетворила в “продовольственный завод” та установила нову мораль, якраз ту мораль, що її письменниця показала в кількох оповіданнях — “гомо гоміні люпус”. Отже Грицько Григоренко змалювала село, якого фактично в такій формі й такому стані, як вона показала, не було, а було тільки в революційно-демократичній програмі й літературі. Навіть ті оповідання, в яких, на думку деяких дослідників, показані нібито світлі постаті — чесні, розумні, правдиві, справи не міняють, бо ті самі собою позитивні риси стають негативними в умовах здичавіння, деморалізації, експлуатації та всього того пекла, яке письменниця, в зовсім добрій вірі, змалювала. Вона перебільшувала те лихо й нещастя на те, щоб показати жорстокість, безоглядність і дикість царсько-дворянського суспільно-політичного ладу.

Побіч пролетаризації села внаслідок капіталізму письменниця показала з такою самою тенденційністю і розвиток куркульства на селі і змалювала такі картини, що зовсім виразно ілюструють не стільки дійсний стан села, скіль-

ки ідеологію рев. демократів. В оповіданні “Ось яка історія” письменниця найочевидніше гіперболізує взаємини двох братів у родині в дусі класової боротьби, яку розпалювали рев. демократи. Старший брат смертельно ворогує з молодшим за маленький кусник гонрода, який він намагається видерти й видурити від старого батька, щоб за всяку ціну збільшити свій стан посідання. І цьому персонажеві авторка не шкодувала негативних рис, змальовуючи його як зажерливого й тупого куркуля-капіталіста, максимально неприємної й шкідливої людини-егоїста, яка всіми шахрайськими й злочинними діями вибивається в куркулі коштом усього села. Гостре протиставлення бідних багатим, при чому багаті змальовані наче упирі, що бідняцьку кров п'ють, це добре відомий засіб рев. демократів, які розпалювали класову ненависть серед народу і діяли постійно в напрямі класової диференціації села. Це й показує письменниця в своїх творах і це доказ, що вона йшла в своїй творчості шляхом революційного демократизму.

Ця тенденція помітна і в творах на інші, не селянські, теми, нпр., в тих коротеньких оповіданнях чи нарисах, які належать радше до модерністичної групи, письменниця не могла теж визволитись від тієї тенденційности. В нарисах, яких провідна ідея визначена епіграфом “гомо гоміні люпус”, вона показує справді вовчий характер багатіїв та їх ставлення до бідних, нпр., до лікаря приходять бідна жінка з хворою дитиною, що на руках майже вмирає, але лікар не спішиться рятувати дитину, мовляв, “не велике цабе, хай підожде, поки він не викурить дорогу сигару в своїй квартирі з дорогоцінни-

ми меблями, що свідчить про розкоші й достатки". За той час дитина вмирає на руках матері.

Цю тенденцію видно і в характеристиці осіб, в малюванні портретів. Щоб підкреслити нужду бідняків, письменниця змальовує їх непривабливими рисами. В оповіданні "Так краще" бідняк невмишаний, нечесаний, волосся в нього, наче сіно сухе, стоїть на голові копицею, а вуси висять, як із старої стріхи насмикана солома. Багаті ж бувають товсті, з запухлими очима, тяжкі, неповоротні й огидні з лиця.

Клясове протиставлення показано і в оповіданнях для дітей. Панські діти на Різдво граються й танцюють біля ялинки, під якою лежать багаті дарунки, а бідні зачаровано дивляться в вікна на лютому морозі, хоч їхні батько-мати не такі вже недбалі про своїх дітей, щоб пускати їх в лютий мороз дивитися як багаті діти бавляться, та й не завжди бувають на Різдво люті морози, не раз бувають і лагідні або й зовсім їх немає.

Висновок отже такий, що письменниця змальовувала в своїх творах не реальне життя, яке вона справді могла бачити, тільки таке, яке вона повинна була бачити, згідно з настановами революційних демократів. Така була в тому часі потреба, що й потверджують деякі вітчизняні дослідники, що "твори Грицька Григоренка за характером тем і образів близько стояли до тих творів передової демократичної літератури, в яких порушувалися найважливіші проблеми тогочасного суспільного життя" (Н. Жук). Тому твердження багатьох критиків, що письменниця змальовувала правдиво реальне життя, невірні, бо її малюнки

не були факти, вирвані просто з природи, тільки були витвором ідеологічно наставленої уяви. В природі такої дегенерації й деморалізації не було. Але й революційні демократи, як і їх пізніші спадкоємці, соціалістичні реалісти, ніколи й не шукали правди й не дбали про неї. Вони мали свою "правду", якою підмінювали реальну.

Якщо одначе говорити про правду в творах Грицька Григоренка, то її можна знайти хіба лише в оповіданнях про переселення українських селян на нові землі ("Переселенці"). Правдою було те, що селяни прагнули поліпшити своє життя, особливо безземельні і виїжджали з України, а потім назад верталися, не знайшовши щастя.

Літ.: В. Леонтович. Грицько Григоренко. "Киев. старина" т. 81/ч. 6/1903/487-506; Б. Грінченко. Грицько Григоренко. Наші люди на селі. ЛНВ т. 3/кн.8-9/1898/120-21; В. Покальчук. Грицько Григоренко, вступна стаття, в кн. "Грицько Григоренко, Сватання", К. 1927, ст. 3-8; Е. Рудинська. Грицько Григоренко, вст. стаття, в кн. "Грицько Григоренко, Вибрані твори", К. 1929/5-12; О. Пчілка. Грицько Григоренко (Олександра Е. Косачева), біографія, в кн. "Грицько Григоренко, Твори, т. 1/1930/5-9; Н. Жук. Грицько Григоренко. "Рад. літ-во" ч. 1/1958/74-87 і в кн. "Вибрані твори", 1959/3-27; А. Погрібний. Життя, саме життя. До сторіччя від дня народження Грицька Григоренка. "Літ. Україна" 22/1967/3; В. Чередишніченко. Грицько Григоренко (До 100-річчя з дня народження), "Укр. мова в школі" 2/1967/90; Н. Калениченко. Проза. Загальна характеристика (Грицько Григоренко, ст. 73, 103), ІУЛІ в 8-ох томах, т. 5/1968/74-136; М. Плевако. Нове видання творів Грицька Григоренка... в його ж кн. "Статті, розвідки й бібліографічні матеріали, 1961/269-285.

ГРИГОРУК Євген (6. 1. 1899 — 24. 10. 1922), поет і громадський (комуністичний) діяч

перших років більшовицької революції й окупації України. Народився в с. Троянці Голованівського р-ну Кіровоградської області (батько був сільським писарем в різних місцевостях). Рано втратив батька (1905), незабаром і матір (1907) і мусів працювати наймитом-пастухом, але завдяки дядькові, що забрав його до себе, потрапив до церковноприходської школи в с. Полянецькому. Потім учився ще в народній та вищепочатковій школі в Балті на державний кошт, як сирота.

В 1916 р. закінчив школу і вступив до Учительського інституту в Теодосії на Криму. В 1917 р., під впливом революційних подій, покинув інститут, переїхав до Умані, вступив до партії лівих есерів-боротьбистів і став на чолі Уманської народної освіти. Потім одначе перейшов до більшовиків та помагав їм окупувати Україну й заводити більшовицький лад. В 1919 р. вернувся до Теодосії, склав іспит за вчительський інститут і переїхав до Києва, де почав працювати в губернському відділі народної освіти та начальником редакційного відділу політичного управління Київської військової округи. В 1920 р. був керівником більшовицького підпілля на Правобережжі під окупацією поляків. Після закінчення війни став секретарем губ. комітету і головою філії ДВУ в Києві. На цій посаді організував видання серії "Універсальна бібліотека", в якій вийшли поезії Т. Шевченка, "Боа констрік-

тор" І. Франка, "Фата моргана" М. Коцюбинського, "В катакомбах" Лесі Українки, "Чорні маки" С. Васильченка та кілька перекладів західної літератури ("Війна світів" Г. Велса, "Жан Крістоф" Р. Роллана, "Герой капіталу" У. Сінклера). Крім того, почав видання історично-літературних та історично-революційних книжок. Там теж видав збірник "Тарас Шевченко" (1921), де вмістив і свою статтю "Великий бунтар", в якій підкреслював, що Шевченко "поклав велетенські підмурки майбутньої української літератури і ні до нього, ні після нього й досі — рівних йому не було". В травні 1921 р. його перевели до Харкова на посаду члена колегії "Всеукраїдаву", а незабаром відправили до Москви на посаду завідувача технічно-видавничим відділом державного видавництва РФССР. Після кількох місяців праці в Москві, поїхав на лікування туберкульозу на Крим та там і помер у жовтні 1922 р., на 23 році життя.

Писати почав ще в вищій початковій школі, російською мовою, потім писав українською, але писав мало, а друкувався ще менше і за своє коротеньке життя написав усього 25 віршів українською мовою, кілька російською, а також кілька перекладів та літературно-публіцистичних статей. Почав писати в дусі модернізму під впливом творів Е. А. По, та поеми Новалиса "Гайнріх фон Офтердінген", які переклав українською мовою. Писав сонети, газелі, ронда, а потім перейшов на бойові марші "аля" Маяковський. Перекладав депо з Оскара Вайлда та з "Пісні пісень".

В українських поезіях, не дуже досконалих віршовою формою, побіч вольових настроїв, виявляв

роздвоєння й розчарування дійсністю, для якої воював і понад свої сили запально працював, бо дійсність показала незгідною з ідеями, якими захоплювався, і була далека від них — “згинули багання мрійні” й залишилася “кочкозора безнадійність”. “Де недавно гримали гармати й де пройшли потомлені солдати”, там він побачив тільки “мертву тиш, “холодну безнадійну втому” і “холодний божевільний жак” (“Етюд”). В поезіях “Зубами чорної розпуки” та “Верствами, мільями мірять” проявились деякі ознаки поетичного стилю — прагнення до філософських роздумів та психологізму й до ускладнених образів. З уваги на те основна думка в них завуальована абстрактними образами, що й давало привід деяким критикам визначити його як акмеїста (І. Дузь).

За свого життя видав тільки віршовану агітку “Звідкіль пішли бандити”, написану з доручення військового комісаріату й видану в 1921 р., решта його творчої спадщини вийшла посмертно, в 1928 р., п. з. “Твори”, за редакцією Володимира Гадзінського. До збірки ввійшла і низка споминів про поета. Впродовж 30-ти років збірка була проскрибована і тільки в 1957 р. реабілітована, а в 1962 р. перевидана за редакцією Івана Дузя, який зручно переставив його поезії на большевицькі рейки, хоч, ніде правди діти, не заперечив, що “в поезіях Григорука були нотки надриву”, але той надрив був вислідом “неповного розуміння навколишніх подій”, і зокрема, “необхідності насилля, неминучості руйнації культурних та матеріальних цінностей”. “Тоді справді в його творах панує розпач і біль, безнадія і жак”. І це пояснює автор “відставанням естетичних по-

глядів від політичних” та впливом декадентської літератури, а також важкою і тривалою фізичною недугою. Вони й приводили, на думку Ст. Крижанівського, до дуалізму, а часом і до крайньо песимістичних нот.

Літ.: Л. Підгайний. Євген Григорук, Твори. ЖІР 3/1929/170-2; Ів. Романченко. Євген Григорук [“Твори”], “Літ. газета” 15. 5. 1929; М. Богущкий. Поезія окуплена боротьбою [“Твори”], “Літ. газета” 1/1959/4; І. Дузь. Євген Григорук (Український поет, 1899-1922), “Рад. літ-во” 5/1962/109-114; С. Далаурак. Наші з нами [“Твори”], “Вітчизна” 4/1963/204-206; І. Дузь. Євген Григорук. “Укр. рад. письменники” У/1964/3-22; О. Зілинський. Метеор в бурях революції. “Дукля” 1/1969/35-6.

ГРИГУРКО Іван (25. 2. 1942 —),

сучасний молодий письменник на Україні, родом з Херсонщини з села Валярки, Червоноокнянського р-ну Одеської області. Батько був військовим лікарем, згинув на війні, а мати померла на третьому році його життя, так що він виховувався в дитячому будинку. Як виріс, скінчив середню школу, відбув військову службу, вступив до Одеського університету на студії і вчився на філологічному факультеті. Закінчивши студії 1969 р., став працювати в районних газетах, спершу в херсонській газеті для молоді “Ленінський прапор”, а потому в обласній газеті “Наддніпрянська влада”.

Писати почав в часі студій, дебютував невеличкою повістю “Роса” в 1970 р., потім надрукував кілька оповідань в журналах “Прапор”, “Вітчизна” й “Україна”, а в 1973 р. видав перший “вели-

кий” роман “Канал”, написаний на матеріалі будівництва кахівського зрошувального каналу (друкувався вперед в ж. “Дніпро” ч. 1, 2/1973). Того ж року друкувався в ж. “Вітчизна” (9/1973) другий його більший твір “Путіна”.

Незвичайна активність молодого письменника, який за чотири роки написав дві повісті, роман і чимало оповідань, свідчить про його непересічну літературну енергію. Тематика його творів одначе вказує на його підкорення партії і відзив на її замовлення. А розголос навколо його творів свідчить про їх актуальність. Темою повісті “Роса” є один день з життя мешканців якогось невеликого південного села. Повість безсюжетна, композиційно зовсім свобідна, навіть без головного героя, щось наче “антиповість”. Автор концентрується на окремих людях і знайомить читача з ними, а вони — “сучасники”, здебільша колгоспники із своїми щоденними клопотами, думками й бажаннями. Під кінець повісті читач знайомиться з головним героєм — тим, хто зустрічався з усіма тими людьми, що показані в повісті. Цілість мала б дати узагальнений образ сьгоднішнього життя в Советському союзі.

В романі “Канал” автор теж відтворює образ сучасника, бо це сучасна й повсякчасна вимога партії, мовляв, “який же він, отой наш сучасник”? Письменник “відтворює атмосферу трудового процесу, стилю діяльності робітників молодіжної бригади, що будує канал Нижньодніпровської зрошувальної системи”. На тлі того будівництва він показує молодших і старших “сучасників”, які “усвідомлюють глибоко, що вони виконують роботу великодержавного й народногосподарського значення”.

На це усвідомлення партія ставить великий наголос, тому письменник мусить напружувати всю увагу й увагу, щоб вірно сучасника змалювати, а “вірно” зовсім не значить правдиво, тільки самохвално й самореklamно. Автор старається збагнути складність внутрішнього світу окремих персонажів, але не тому, що вони справді складні, тільки тому, що мусять відповідати ідеології. Він навіть показує деякі негативні риси персонажів, але це чиста формальність або окомилування, а сучасник таки мусить бути “героєм” в щоденному житті і генієм, бо програма й ідеологія партії інших позитивних героїв не люблять і не передбачають. Авторіві одначе не пощастило уникнути промахів у “відтворюванні” сучасного позитивного героя. Проте він схвилював критику й цілковито задовільнив партію та заслужив на комсомольську премію.

В другій повісті, “Путіна”, письменник опрацював теж тему про сучасника - робітника. На прохання дітей розповісти про працю їхніх батьків-рибалок, журналіст вибирається до Генічеська саме в пору, коли там відбувається “путіна” — масовий вилов риби. Він і описує ту путіну на одному рибальському човні. Різниться одначе ця повість від інших тим, що автор зробив головним не “позитивного”, а негативного героя, з обмеженою психологією “рибалку-пройдисвіта”, що шукав легкого хліба. Молодих читачів, що привикли вже до “героїчних” і “геніальних” героїв ця повість не задовільнила, бо в ній “немає чітко визначених героїв і характерів”, тому вони її розкритикували.

Рец.: Л. Федорівська. Всі ми разом — життя [“Роса”], “Літ. Україна” 99/1970/2; Ї ж. Крізь приз-

му одного дня ["Гавертій"], "Літ. Україна" 13/1972/3; П. Загребельний. Григурко відчиняє двері ["Канал"], "Літ. Україна" 22/1973/3; О. Крохмальний. Пафос творення, "Жовтень" 6/1973/153-5; Ю. Покальчук. Досягнення і втрати, "Дніпро" 8/1973/145-7; X. Весна. Як недопроявлена фотографія ["Путіна"], "Жовтень" 10/1974/147-8; А. Хорунжий. Визнання зобов'язує ["Путіна"], "Літ. Україна" 100/1973/; М. Шатилов. Погляд крізь призму професії..., "Прапор" 5/1974/98-104; В. Фащенко. Повесть наших днів, "Вітчизна" 7/1974/147-160.

ГРИЗУН **Анатоль** (1948 —) молодий поет і перекладач, родом з села Жовтневого Конотопського р-ну на Сумщині. Закінчив середню школу в 1966 р. і з того часу став працювати в рай. газеті "Ленінський прапор". Пише вірші й перекладає дещо з німецької та білоруської поезії. В 1972 р. видав першу збірку віршів "Десниці".

Рек.: **Т. Салига**. Три поетичні дебюти. "Літ. Україна" 50/1972/3; **Б. Руденко**. "...Відчуть незнане, нескхиме". "Прапор" 1/1973/97-8; **Б. Звягельський**. Перша ластівка сповіщає весну. Дніпро" 7/1972/154-5.

ГРИМАЙЛО **Ярослав** (15. 12. 1906 —), соц. реалістичний поет і прозаїк, родом з Вінниччини, із села Рогинець Уланівського р-ну селянського походження. В 1921-23 рр. вчився в сільсько-господарській професійній школі в Умані, а потім у технікумі. В 1926 р. був на студіях в харківському ІНО й закінчив чотири курси літературного відділу. Після студій пішов працювати в журнали "Молодняк" і "Піонерія". В часі нім.-сов. війни працював в газеті "Вільшовик Алтая" і в Новосибірському радіокомітеті, після війни в газ. "Соціалістична Харківщина" і спец. кореспондентом "Радянського мис-

тецтва" та "Літературної газети". Якийсь час був головою СПУ в Харкові.

Пише й друкується з 1926 р., виступав в журналах "Молодий більшовик" і "Нова громада". Пише поезії, поеми, нариси, оповідання, повісті й романи. Першу збірку поезій, "Вітрила піднято", видав у 1930 р., а потому ще кілька збірок: "Поезії" (1931), "Спектр" (1934), "Так, слава життю" (1935) та кілька поем: "Вугільні барикади" (1931), "Жнива" (1931), "Комуна" (поема-нарис 1931). Написав теж кілька повістей і романів: "Дніпро-струм" (роман, 1932), "Син лейтенанта" (роман, 1950), "Кавалер ордена слави" (роман для дітей, 1955), "Подробіці листом" (повість, 1956), "Великий слідопит" (про М. Пржевальського, 1957), "Незакінчений роман" (1962), збірка повістей "Знайду тебе", "Христя Шовкунова", "Формула кохання" (1964). Пізніше, коли йому вже не стало тематики, написав дві повісті про Ярослава Галана, "Рік життя" — про один рік його учительської практики в Луцькій гімназії, звідки його викинули за комунізм, і біографічний роман про нього ж "Зачарований на схід". Окрім того, видав ок. двадцять дрібних книжечок (8-32 ст.) різного жанру для дітей і молоді. Більші з них: "Подарунок" (1950), "Про мужніх і дружніх" (1956), "Герої комсомольського плем'я, портрети героїв комсомолу (1934), "Дивний криголам"; перша піонерська експедиція за полярне коло (1935), та поезії для дітей: "Мужня юність" (1935), "Веселі реб'ята" (1936), "Ніч серед білого дня" (Щоденник Миколи Скорика, 1937).

Творчість Гримайло — державно-партійна й пересічна, в літературу він не спромігся внести нічо-

го нового й особливого, тимто його і в історії “вітчизняної” літератури згадують принагідно. Проте він був нагороджений “Знаком пошани”.

Літ.: Е. Адельгайм. Ярослав Гримайло, Вітрила піднято, “Життя і революція” 11-12/1930/161-4; Гр. Гельфандбайн. Конкретна боротьба за методу [“Вугільні барикади”], “Літ. газета” 15. 11. 1931; М. Чабанівський. Мужні серця [“Син лейтенанта”], “Літ. газета” 11. 5. 1950; Н. Кастеллі. Життєві принципи доцента Огнева [“Подробиці листом”], “Вітчизна” 7/1957/199-202; В. Брюгген. Цікавий твір [“Подробиці листом”], “Літ. газета” 7. 6. 1957; М. Шатилов. Роман у романі [“За-чарований на схід”], “Прапор” 1/1972/86-7.

Бібліографія: “Українські письменники”, біо-бібліографічний словник, т. ІУ/1965/364-8.

ГРИНЕВИЧ[ЕВА] Катря (19. 11.

1875 — 27. 12. 1947), галицька письменниці першої пол. 20 ст.; нар. в містечку Винниках к. Львова в родині державного службовця. Початкову й середню освіту одержала в Кракові, куди батько був службово переведений з Винник, і там провела дитинство та юність. Потім доповнювала освіту самотужки. Національно освідомилась під впливом української молоді, що приїздила на студії в Краківському університеті, зокрема під безпосереднім впливом Василя Стефаника, що вчився там медицини. Від нього одержала першу українську книжку і вчилася української мови. На 19-му році життя вийшла заміж за львівського учителя Йосипа Гриневича і з того часу жила у Львові аж до першої світової війни. Там і почала

писати й друкуватись, наполегливо вивчаючи рідну мову.

Перша її книжечка була не літературна, а популярна брошура на виховні теми, написана на конкурсі “Просвіти”. Першим її літературним твором був віршик “Мій сумнів”, надрукований в ЛНВ в 1900 р. В редакції ЛНВ вона познайомилась з Іваном Франком, про якого згадувала потім все життя, бо він її впровадив в літературу. Про цю та інші зустрічі з Франком, “ключником райських садів, де ляцали літературні солов’ї”, написала пізніше теплий спогад, в якому виявила великий подив і захоплення його особою (“Зустрічі з поетом”, “Арка” 1/1948). З того часу її вірші появлялися вряди-годи в ЛНВістнику, а також в буковинській газеті “Буковині”. Окрім віршів, писала й прозою і в 1902 р. видала першу збірку прозових творів “Легенди й оповідання”, а вірші так і залишилися незібрані.

В 1909 р. стала редакторкою дитячого журналу “Дзвінок” і там почала писати для дітей історичні оповідання, з княжих часів, як “Перед похороном князя Романа”, “Ярослав Осмомисл” та повість з часів короля Данила “Княжичі”. Окрім того, писала й вірші для дітей, а часом і дитячі п’єси (“Навздогін вітрові”). Рівночасно писала статті й оповідання до інших місцевих і позамісцевих журналів та альманахів.

На посаді редакторки “Дзвінка” працювала до половини 1911 р. Перед війною їздила на Україну, де познайомилась з Оленою Пчілкою, О. Коннор-Вілінською, Л. Старицькою, М. Заньковецькою, а після повороту працювала якийсь час учителькою в Чернівцях. Під час першої світової війни перебу-

вала в Австрії і два роки працювала вчителькою в таборі українських виселенців, пізнала їх щирість, простодушність і шляхетність, а з тим і небуденну витривалість, терпеливість і стихійну волю до життя. Під враженням таборових переживань написала низку оповідань з таборового життя, які друкувалися в "Вістнику Союзу визволення України" та в ЛНВ, а в 1926 р. вийшли окремою збіркою "Непоборні", яка була, за словами В. Дорошенка, "серед літературної посухи в Галицькій Україні правдивим джерелом поезії, що освіжує душу й розяснює лице". Розмальована тут трагіка емігрантщини й таборового животіння, табової смуги й нудьги і табової масової пошесної смерті дітей, це щось, що було трагікою не тільки української людини..." (В. Дорошенко).

В 1917 р. письменниця працювала в іншому таборі виселенців, у Гредінгу, в Альпах, а звідти повернулася до Львова, де пережила визвольну війну й окупацію Львова поляками. В 1918 р. працювала співредакторкою газети "Українське слово" у Львові, та й після того залишилася у Львові й працювала суспільно, головню в Союзі українок, якого в 1922 р. була вибрана головою. Дописувала до багатьох галицьких і заокеанських ("Свобода") газет, зокрема жіночих. Ще в 1920 р. видала книжку легенд про Христа "Подорозі в Сихем". Після того присвятилася студіям княжої доби для задуманих історичних повістей. Першою була повість "Шеломи в сонці", що вийшла в 1924 р. у вид-ві "Ізмарагд" у Львові, а друга, "Шестикрилець", появилася в 1935 р. в скороченій редакції у вид-ві І. Тиктора і в повній редакції В. Кравцева в 1936 р. Цими

повістями письменниця здобула собі видне місце в галицькій літературі, а на східних українських землях, під большевиками, її повісті були майже невідомі. Там вийшла була тільки повість "Шеломи в сонці" в 1929 р. з передмовою М. Горбаня, але швидко після того і вона пішла в забуття.

В цьому творі, що в дійсності не є повістю, бо в традиційному значенні слова немає в ньому ні поістєвої композиції, ні сюжету, ні інших повістєвих компонентів, ані навіть головного героя, змальовані часи після смерті князя Романа, коли країною правила княгиня-вдова, а майбутній наслідник, Данило був ще хлопцем. Але княгиня теж не є героїнею твору, вона й рідко появляється на сцені, але вона існує в свідомості персонажів усіх розділів і таким чином пов'язує ті розділи в одну цілість, умовно названу повістю. В дійсності, це окремі епізоди з двірського й позадвірського життя; в кожному розділі авторка змальовує інші події чи епізоди, здебільша дрібні, і різних людей, що з них деякі виступають у багатьох розділах, але їх роля в творі зовсім другорядна. Тут виступають княжі дружинники, бояри, тивуни, члени княжої родини, чужоземні послы, шпигуни, духовники, селяни й інші. Повість починається сумною подією — поворотом з війни княжої дружини й мертвого князя Романа ("Хата без даху"), а далі йдуть інші розділи, присвячені різним подіям, а в них і різним особам, що більше або менше брали участь у державному або тільки двірському житті.

В другій повісті, "Шестикрилець", письменниця змальовує самого князя Романа від юнацтва до передчасної смерти на полі бою (під Завихостом). Складається во-

на з 9-х розділів, які становлять окремі історичні нариси без виразної повістєвої композиції. Письменниця змальовує й тут окремі епізоди з княжого життя з самим князем у центрі, і в кожному епізоді виявляє окремі його риси, що взяті разом творять виразний і величний образ володаря Галицької землі з певними великодержавними плянами. Деяку ролю грають у творі і любовні справи, але теж з точки бачення державних інтересів.

Хоч композиційно обидві повісті не належать до класичних (традиційних), вони все таки притягають читача багатим змалюванням минулої слави українського народу, тимто й критика захоплювалася, разом з читачами, саме цією сторінкою обидвох повістей, зокрема останньої, а окремі критики підкреслювали барокові риси обидвох творів. В дійсності письменниця не пішла традиційним шляхом давніх і сучасних повістей тому, що вона була модерністкою в художній прозі і стояла на позиціях “Молодої музи” початку 20-го століття. Ще в 1903 р. вона виступала в обороні модернізму перед закидами С. Єфремова, який його гостро осуджував, і залишилася модерністкою й пізніше, коли модернізм був уже пережитком. Цим слід пояснювати й те, що вона в своїх творах не йшла старою стежкою реалізму, тільки шукала нових засобів мистецького вияву і знаходила їх у новому застосуванні слова, яким користувалася по-бароковому. Звідси в неї й барокова багатословність, орнаментальність, багатство порівнянь, метафор і символів. Тому вона й не зважала на традиційну повістєву композицію, не дбала про повістєвий розвиток акції, ні про повістєвого головного

героя, ні про конфлікт і сюжет, натомість зосереджувалася на окремих епізодах і зупинялася, навіть часом перебільшено, на окремих деталях, для цілоти твору не конечно важливих, як дивитися на них з точки бачення традиційної поетики реалізму. Вона й справді була “володаркою слова”, але в тому сенсі, що мала багатенний словник, в тому й архаїчний, любила слова й користувалася ними незвичайно щедро, по-багацьки, по-бароковому, деталізуючи кожду деталь, яка для акції твору чи для характеристики персонажів не мала особливого, а не раз і будь-якого значення в реалістичному сенсі. Але реалісткою вона не була і почування ставила вище від всевладного в добу реалізму розуму, якому поклонялися реалісти. В орудуванні словами, якими вона наче забавлялася і любивалася багатством словництва, і в багацьких прикрасах стилю вона бачила красу й приємність, а краса для неї, як і для модерністів, була найвищою богинею, якої вони шукали і якій доземно поклонялися. За неї вони готові були віддати і віддавали все, і логіку, і об’єктивність, і строгу композицію, і все, що походило від диктатури розуму й належало до реалістичної поетики.

Критика одначе на всі ті особливості не звертала уваги й захоплювалася якраз самим історичним змістом її творів та їх, сказавши по-нинішньому, державницькою ідеологією, бо вона показувала велич княжої держави, а це в неї було від романтизму, якого відміною був модернізм, цебто символізм, хоч самого символізму, як такого, що в європейській літературі, в неї фактично й не було, зате були окремі його елементи, як суб’єктивізм, індивідуалізм, пере-

вага почувань над інтелектом і т. п. Тому й такий раціоналіст, як Остап Грицай, або марксист, як Володимир Дорошенко, підхоплювали саме цю сторінку її творів, державницько-патріотичну, цебто тематично-змістову й багате словництво, тому й називали її “володаркою слова”, бо література була для них мистецтвом слова. Цей підхід одначе цілком відповідав галицькому чи взагалі українському читачеві, який був вихований на засадах суспільницької естетики Франка.

Лит.: В. Дорошенко. Катря Гриневичева. Нелоборні... ЛНВ 7-8/1926/353-55; О. Кобиланська. Катря Гриневичева (спомин), ЛНВ 1/1928/41; В. Безушко. Шестикрилець. “Наша культура” (Варшава) 8-9/1936/654-5; Е. Маланок. Пам'яті Катрі Гриневичевої, “Арка” 5/1948/18-19; О. Грицай. Володарка слова, “Орлик” 3/1948/1-7; В. Дорошенко. Катря Гриневичева, ЛНВ 1/1948/115; Я. Гриневич. Катря Гриневичева; біографічний нарис, 1968.

ГРИНЕВИЧ Ярослав (31. 3. 1898-), громадський діяч, публіцист і письменник, син Катрі Гриневичевої; нар. у Львові, вчився у Львівській гімназії й університеті на правничому факультеті. Після студій працював адвокатським помічником і адвокатом у Надвірній к. Станіслава.

Написав кілька оповідань, п'єсу з життя УПА “Наступ на Вірчу” (1965), біографічний нарис про матір “Катря Гриневичева” (1968) та декілька літературно-критичних статей, між ними й про Франка, “Віруючий Франко” (1966), яка вийшла окремою брошурою, та ще декілька інших. Вільше уваги присвячував публіцистиці.

ГРИНЕНКО Галина (10. 1. 1925-), дитяча письменниця, родом з Канева, Черкаської області, з родини службовців. Вчилася в середній школі в різних містах Донбасу, закінчила освіту в Дніпродзержинську (1941), звідки переїхала на працю в Сибір, де працювала контролером в Кузнецькому металургійному комбінаті. Потім вчилася в Московському економічному інституті, працювала економістом у м. Брянську, а з 1949 року працює в Києві.

Писати почала ще малою, перший вірш побачив світ в дит. журналі “Барвінок” (“У лялі три Галі”), з 1949 р. друкується в київських газетах, а з 1959 р. і в журналах. Пише вірші для дітей, видала дві збірки для дошкільнят і малих школярів, “Золотий дощик” (1958) та “Умійка” (1960), потім ще дві збірки оповідань, “Нова квартира” (1962) і “Подорож у тундру” (1967) та казку “Неслухняний” (1965). В 1970 видала збірку лірики “Червона гвоздика”. Де що й перекладає, з “братніх” мов (“Чарівна рукавиця” з чукотської мови).

Джер.: “Письменники Радянської України”, бібліограф. довідник, 1970, 107; довідка в “Лит. Україні” 3/1975/2.

ГРИНЮК Олекса (25. 3. 1883 — 7. 8. 1911), маловідомий галицький письменник, журналіст і перекладач; нар. в с. Воскресінцях б. Коломиї в селянській родині. Вчився в Коломийській гімназії, яку закінчив у 1902 р. з відзначенням і... сухотами. Потім учився ще у Львівському університеті на філософії, а після закінчення студій, працював журналістом. Був редактором тижневика “Поступ” в Коломиї, в 1907-8 редактором “Буковини” в Чернівцях, а після

того поїхав лікувати туберкульозу до Дальматії. Повернувшись з лікування, працював ще якийсь час у редакції "Діла" у Львові, але в 1909 р. повернувся додому, де й догоряв, як свічка, і через два роки помер, на 28-му році життя.

Писати почав ще в гімназії, як звичайно, але написав за своє коротеньке життя небагато, журналістична праця, якою заробляв на прожиток, забирала майже весь час. Перші його твори, оповідання, появилися в студентській газеті "Ціп", потім деякі нариси друкувалися в ЛНВ, а в 1904 р. вийшла єдина його збірка нарисів та оповідань "Весняні вечори". Писав теж вірші, які підписував пс. Ст. Вільшанський, деякі з них надруковані в чернівецькому альманаху "За красою". Заробляв теж перекладами наукових і філософських творів для "Загальної бібліотеки" Якова Оренштайна в Коломиї. Переклав "Начерк соціології" Ахеліса, "Так мовив Заратустра" Ф. Ніцше, "Вступ до метафізики" Бергсона й "Історію філософії" Шлегеля, якої однаке вже не встиг докінчити. З художньої літератури переклав "Три оповідання" Леоніда Андрєєва і "Новоженці" Бергсона. З рецензії на його переклад "Так мовив Заратустра" виходить, що "перекладач був незвичайно старанний і тактовний і дав гарний переклад... і рецензент робить висновок, що треба бути самому артистом, щоб мати змогу дати такий переклад" ("Неділя" ч. 18/1911/8).

ГРИНЬКО Дмитро (18. 6. 1905 —),

сучасний соц. реалістичний письменник, літературний критик і публіцист; нар. в с. Черкещівні, Диканського р-ну на Полтавщині. З 1915 р. вчився в Полтавській комер-

ційної школи, потім у "Першій українській школі підвищеного типу" там же, а пізніше в Московському університеті, який закінчив у 1930 р. Вміжчасі працював у бібліотеці, на пошті, завідувачем культурного відділу "Ради депутатів трудящих" та в редакціях різних газет і журналів (з 1925 р.). Під час нім.-сов. війни служив у больш. армії й працював у газеті "За радянську Україну", в 1944 р. був демобілізований і став відповідальним секретарем жур. "Українська література" (тепер "Вітчизна"). В 1964 р. став директором української філії Літературного фонду СССР.

Писати почав у 1923 р., зразу писав одноактові п'єси, потім нариси й статті, а в часі війни — оповідання. Перша книжка нарисів, "Вогні Донбасу", вийшла в 1930 р., потім ще вийшли окремі нариси, як "Дмитро Остапенко" (1943), "По Гоголівських місцях" (1952), кілька збірок оповідань: "Трина дцять" (1943), "Любов і мужність" (1954, 256 ст.), "Під квітучим райдеревом" (1965).

В збірці оповідань "Під квітучим райдеревом" змальовує образи сучасників, котрих характеризує як "великих советських патріотів", яких "об'єднує щира любов до нового життя, високі благородні почуття, глибока сердечність, вірність обов'язкам будівників нового суспільства" тощо, але без потрібної переконливої сили, оскільки

ки він у своїх творах виходить не від реального життя, а від програми чи апріорної концепції, яка згори передбачає, що “радянські люди” мусять бути героїчні, високопатріотичні (по-совєтськи), вірні комунізму, захоплені новим життям і т. п. До цієї схеми автор нагинає життєві умовини, ситуації, психологію й усе інше.

Крім нарисів та оповідань, написав ще дві книжки критично-публіцистичних статей з пропагандивними цілями: “Почуття братерства” (1962) і “В народів вольних колі” (1967). В останній книжці він пише, що “українська радянська література відійшла від вузької національної тематики і вийшла на світові магістралі”. Під “світтовими магістралями” він розуміє пролетарсько-робітничу тематику, хоч у дійсності пролетарська література українською мовою цікавиться тільки життєзанням пролетаріатом, бо життя іншого, позаукраїнського не знає, а коли не знає, то й не може писати. Розглядаючи питання патріотизму, він ідентифікує поняття батьківщини з поняттям соціалізму.

Вряди-годи Гринько виступає як перекладач з російської, польської й білоруської мов.

Підписує свої писання різними псевдонімами, як М. Вільний, Д. Григоруку, М. Гречаний, Г. Дмитрук, А. Григорович, Д. Александренко.

Літ.: А. Кацнельсон. “Почуття братерства”, “Україна” 16/1963/9; Д. Василюк. Те, що об’єднує [“Почуття братерства”], “Літ. Україна” 17/1964/3; М. Пивоваров. Щоб розквітали сади [“Під квітучим райдеревом”], “Вітчизна” 5/1966/204; Н. Рибак. Передмова до нових книг [те саме], “Літ. Україна” 11/1963/3; В. Булавко. Джерела єдності й дружби [“В народів вольних колі”], “Літ. Україна” 11/1968/3.

Бібліогр.: “Українські письменники”; біо-бібліограф. словник, т. ІУ/1965/368-9; “Письменники Рад. України”, бібліогр. довідник, 1970, ст. 107.

ГРИНЬОВСЬКА Марія (рік нар. невідомий — померла трагічно 1953 р. в ЗСА, маловідома галицька письменниця, потім еміграційна, писала нариси, оповідання й мініатюри під псевдонімом АРЕТА. В 1934 р. друкувалася в літ. газеті “Назустріч” у Львові (“Цілунок”, “Дві тіні”, “Блудний батько”, “Дзеркало”, “Зов крові”, “Очі” та ін.). Мала готову збірку “Без тіней і красок”, що мала вийти в 1939 р., але війна перешкодила і збірка запропастилася. На еміграції в Австрії друкувалася в журналах “Літаври”, “Життя і слово” та в газ. “Нові дні”, написала повість “Ольга Окопна” з передвоєнного галицького священничого життя, що нагадує подекуди “Скошений цвіт” В. Барвінського, але без його сентименталізму. Уривок повісти друкований був у тижневику “Нові дні” в Зальцбурзі в 1946 р. В ж. “КИЇВ” друкувалося її оповідання “Мая” в 1953 р.

ГРИЦАЙ Остап (2. 11. 1881 — 7. 5.

1954), поет, прозаїк, драматист, перекладач, літературний публіцист і критик та журналіст, родом з Галичини; нар. в селі Княжполі к. Перемишля в родині священника. Вчився в Василянській початковій школі, а середню освіту здобував у кількох гімназіях і закінчив у львівській Академічній іспитом зрілості в 1910 р. Після того виїхав з родиною до Відня і вчився на філософічному фа-

культеті Віденського університету, де вивчав німецьку мову й літературу та порівняльну історію європейських літератур. В 1910 р. закінчив студії дипломом доктора філософії й повернувся до Львова, де став учителем німецької й латинської мови в Академічній гімназії. З вибухом війни в 1914 р. евакуювався з гімназією до Відня і залишився там аж до приходу большевиків. В 1945 р. перебрався на Чехословацьку, а звідти до Німеччини, де жив у таборах “переміщених осіб” у Карльсфельді й Берхтесгадені. Після ліквідації таборів, знайшов захист в пансіоні для старших людей і там доживав віку. Помер на 73-му році самотнього життя.

Писати почав ще змалку, але в друку виступив уперше в віденському альманаху “Січ” у 1908 р., де було надрукованих декілька його віршів. Потім його вірші появлялися у львівському “Ділі” та в інших газетах. В 1909 р. видав у Кракові книжечкою поему “Утеча Олекси Перхуна”, про сільського парубка, що вбив дідича, який згвалтував його дівчину, і був засуджений на довічне в’язницю. Звідти пробував втекти, але не мав успіху і згинув у боротьбі з в’язничною поліцією. Поему оцінив дуже низько тодішній галицький критик Микола Євшан. В 1923 р. видав ще одну поему, “Щуролов з Гамельну”, призначену для дітей. Поема є поетичною обрізкою німецького переказу про щуролова, який своєю дивною музикою зачаровував щурів і виводив їх з міста, але за ним ішли також діти. Вільше книжок за свого життя не видав, хоч готував до друку збірку оповідань “Обличчя Сфінкса” і збірку легенд “Шляхом месії”, та здійснити їх видан-

ня не міг. Але часто друкував свої твори в періодичній пресі, як “Діло”, “Український прапор”, ЛНВ, “Вістник СВУ”, “Розбудова нації”, “Українське слово”, “Християнський голос” та ін. Бібліографи нараховують 29 оповідань і 11 легенд, але друкованих було, мабуть, лише 20 оповідань, інші залишилися в рукописах. А легенди, що мають релігійний характер, друкувалися в останніх чотирьох роках його життя. Оповідання мають зміст національний або релігійний, а деякі загальний чи універсальний.

Писав теж драматичні твори й написав ок. 20 п’єс, в тому кілька для дітей, як сценізація Шевченкової балади “Тополя” та окремі сцени на різні роковини, але друкована була тільки одна, “Каменярі” (1927), присвячена Франкові. Деякі п’єси йшли на таборовій сцені.

Чимало часу присвячував і перекладам, українською мовою німецьких творів і німецькою мовою українських, як “Слово о полку”, твори Т. Шевченка “Дер Кобзарє”, оповідання “Варнак” та ін. Підготував також антологію української поезії німецькою мовою, від Котляревського до Олеся, але вона друкована не була. Німецькі переклади друкувалися здебільша в пресових виданнях СВУ, як “Україніше Нахріхтен” та “Україніше Блеттер”. Українською мовою перекладав поезії Гайне, Шіллера й Гете, але ці переклади також не були друковані.

Вся літературна спадщина Гриця невелика, навіть із тими творами, що зберігаються в рукописах. Літературна творчість не була його першою потребою, він писав головно тоді, коли хотів виявити в літературній формі якісь ідеї,

коли ж написав один чи другий твір, не завжди старався його надрукувати, не раз писав тільки для себе. Якісно його спадщина нерівна і в розвитку української літератури не відіграла ролі, хоч тематично вона різноманітна і якоюсь мірою поширила тематичне багатство української літератури. Можна в нього знайти і деякі новотарські риси, нпр., він один із перших опрацював філософські теми, бо він взагалі любив роздумувати, але ті новості залишилися майже невідомі.

Більш природною і, можна сказати, стихійною була його літ.-критична діяльність, він був з покликання літературний публіцист і критик. Написав чимало літературно-критичних статей і поширених рецензій на твори українських письменників (писав також про європейських), але ті статті й рецензії розкинені по різних періодиках, що їх нелегко й дістати. На основі доступного матеріалу можна сказати, що він користувався порівняльною методою досліду і часто порівнював твори української літератури з європейськими, або й навпаки, але рідше. Він високо цінив європейську літературу й захоплювався нею, тимто й прагнув, щоб і українська література мала ті якості, що англійська, французька чи німецька. Ці прагнення виявлялися в нього при кожній нагоді і він постійно в своїх статтях жалував, що в нас немає ніодного великого представника романтизму, ні конгеніального представника байронізму, ні історіо-епічної школи Валтера Скотта, широко відомого не тільки в усій Європі й Америці, але й у Японії та в Індіях, крім нас.

Сповнений прагнень наблизити українську літературу до євро-

пейської, він ставив українським письменникам високі, і нездійсненні, вимоги (див. його "Мала чи велика література?" МУР зб. 1, ст. 82) і призначував письменникам велику політичну роллю чи завдання, мовляв, "У нас немає на тій арені визначальних політичних провідників, що могли б з певними надіями на успіх заступити справу нашої свободи й державности перед міжнародним трибуналом". Він, видно, забув, що в нас був один великий письменник-політик, який замість збудувати свою державу, загірив її, хоч був на чолі уряду.

Його порівняльна метода вела його часом до перебільшень в одну сторону. Шукаючи в одному чи другому українському творі європейських рис, він зводив свою критику до панегіризму європейським письменникам і писав більше про те, що вартісне й цінне в європейських авторів, ніж про те, що вартісне в українській літературі, від того його стаття чи рецензія безмірно розтягалася розміром і з рецензії ставала викладом європейської літератури, при чому він любив оперувати прізвищами авторів та назвами їх творів, які сипалися як з рога обильности й приголомшували читача його безпорівняльним знанням світової літератури. І читач силою того почував свою, цебто українську меншевартість і провінційність, тому й дивився криво як на автора, так і на світову літературу, про яку читав тільки пеани, але довідувався про неї з авторових статей конкретно небагато, тільки в найзагальніших рисах, автор оперував поняттями, тільки йому самому зрозумілими, бо навіть для освіченого читача такі висловлювання-характеристи-

ки, як “пів-юристична ляпдарність Стендаля”, “всезаймаюча розливність велита Вальзака”, “яснопалаюча жагучість Жоржа Занда” нічого не говорили.

Його порівняльна метода має ту хибу, що вона публіцистична й поверховна, він майже не переводив порівняльної аналізи творів, як звичайно робили європейські критики, тільки обмежувався здебільша до ствердження таких або інших величких якостей у світовій літературі і відсутности їх в українській, а з того порівняння випливала безмежна убогість і провинційність української літератури. Це й було, мабуть, причиною, що він як критик не мав великих симпатій в українському літературному світі, бо його порівняльна метода читача радше сердила, ніж викликувала до нього подив, бо він у безмежному захопленні світовою літературою втрачав міру. Але він не заперечував цілком вартости української літератури й знаходив у деяких українських письменників високі якості, яких не було в європейській літературі і високо цинив Стефаніка, Франка, не кажучи вже про Шевченка, Гриневичеву та деяких інших, але й там він не міг утриматись від дитирамбів світовій літературі.

Його погляди на літературу ґрунтувалися переважно на раціоналістичних теоріях 18-19 ст., зокрема на теорії Іполіта Тена, Сент-Бева, датського літературознавця Брандеса та інших, тому він дивився на літературну творчість як на діяльність розуму, не серця й уяви. І в своїй власній творчості він більше сполігав на досвід і розум, ніж на почуття й уяву. В цьому сенсі він не раз висловлювався, мовляв, “творчість це не одушевлений диктат у стані п’я-

ного захоплення, а робота холодно-тверезого архітекта, геометра в найідеальнішій значенні цього слова і мозаїка”. Завдання літератури він бачив у її користі для життя, цебо вважав її засобом до інших цілей і доходив до того, до чого дійшли й совєтські соц. реалісти, тільки в центрі він ставив, очевидно, не класову боротьбу й побудову нового суспільства, а національне визволення. “І тимто не повинно нині бути в нас ні одного письменницького твору, що не був би вщерт і всеціло перепосний духом визвольного змагання, духом найглибшої свідомости всього того, що є сьогодні трагічною дійсністю нашої батьківщини” (“Орлик” 12/1947/26). Він, правда, застерігається, що це не значить, ніби література має стати пропагандивним засобом, як соц. реалістична, “тільки має втілювати нашу національну трагедію в такі епохальні своєю мистецькою вагою твори, як колись твори письменників еміґрації польської чи італійської”.

Вслід за тим він був гострим противником модернізму, цебо “чистої літератури”, “незацікавленої поезії” чи “мистецтва для мистецтва”, “формулки простого викруту і тхірства”. Письменник, на його думку, “має бути письменником своєї доби і має поглиблювати в своєму оточенні рівень життєвої свідомости”. “Література мусить мати живий зв’язок з життям народу і з суттєвими питаннями його існування з притаманною йому духовістю і з його віковичними традиціями”, “мусить створювати репрезентативні образи його панівних типів” (сов. позитивний герой), і “мусить намагатися витворювати своєрідний притаманний своїй добі і традиціям свого середовища ідеал мистецької краси”.

Література, яка не виявляла тих рис, була для нього збанкрутованою літературою. Такою він уважав еміграційну літературу перших повоєнних років, літературу, як він казав, “без Бога, без ніякого ідеалу краси і без творчої літературної критики” (“Орлик” 9/1947/14). Разом з тим він критикував також еміграційну літературну критику, бо вона, на його думку, не відповідала своєму призначенню, а її призначенням було, як він думав, “розтяти на сторожі тих кривотворчих ідеалів”, про які вище була мова, отже подібно до советської критики, яка має пильнувати партійної лінії в художніх творах, хоч він мав на думці націю, не партію.

Літ.: М. Євшан. Остап Грицай, Утеча Олексі Перхуна, ЛНВ 9/1910/202-3; П. Павлович. “Аніма універсаліс...”, “Християнський голос” 16-17/1949; Р. Немир. Відомий “невідомий”. У 70-літній ювілей д-ра Остапа Грицай (1881-1951), “Українське слово” чч. 529/1951, 530-31, 532, 533, 537, 611/1952; В. Дорошенко. Життя і праця Остапа Грицай (1881-1954), “Свобода” 132-137/1954; Лука Луцiv. Остап Грицай (1881-1954), “Свобода” 111/1954; Л. Винар. Архів Остапа Грицай, “На слідах” 3/1956; Його ж. Остап Грицай. Життя і творчість, Клівленд, 1960, 92 ст. [бібліографія критичних статей О. Грицай — ст. 64-76], в “Додатку” — бібліографія писань про О. Грицай, ст. 87, раніше — “Бібліографія творчости Остапа Грицай”, “Новий шлях” чч. 42, 68]1957.

ГРИЦЬ-ДУДА Іван (5. 6. 1911 —), сучасний старший закарпатський письменник, актор і театральний діяч та педагог; нар. в с. Рудльові Михайлівецької округи на Закарпатті в родині вчителя. Вчився в середній школі в Берегові і в Торговельній академії в Мукачеві. Від 1933 р. працював учителем у закарпатських селах і при тій на-

годі записував народну творчість. В 1936 р. пристав до Нової сцени” в Хусті і став актором, потім і директором цього театру. Пізніше вернувся знову до учительської праці. В 1945 р. організував сам український театр у Пряшеві і виступав актором, але потім знову пішов учителювати і писав п’єси для шкільного театального гуртка. При тому продовжував писати вірші й прозу і звернув на себе увагу поемою “Маків цвіт”. Писав цікаві статті-спогади про Шевченка: “Шевченко жив з нашим поколінням” і “Шевченківське свято” в збірнику “Розмова сторіч” (1965). Тепер живе в Сабинові й друкується в прашівських періодиках, “Дукля”, “Дружно вперед” та “Нове життя”. В 1967 р. видав збірку оповідань “Незгоди”.

ГРИШКО Василь (1914 —), еміграційний політичний діяч і журналіст, літературний публіцист, кол. прозаїк, родом з Яготина. Вчився в Харківському й Київському університетах на слов’янському відділі (1932-1936), в 1937 р. був арештований й вивезений на Колиму, в часі нім.-сов. війни емігрував на Захід, перебував кілька років у Німеччині, а потім виїхав до ЗСА. З 1959 р. вчився бібліотекарства в Каліфорнійському університеті, потім працював бібліографом у Вашингтонському унів-ті в Сіетл, де й докінчував слов’янські студії й одержав докторський диплом за дисертацію “Українсько - російська двомовність Миколи Гоголя та двоїстість його стилю”, в якій доказує перевагу в Гоголевих творах українського елементу та його вплив на російський літературний процес.

В художній літературі виступив з повістю “Стик”, що вийшла була

в Харкові в 1933 р. На еміграції виступає вряди-годи з літературно-публіцистичними статтями, як "Де сходяться дороги" (про творчість М. Куліша), "Живе й мертве в українській радянській прозі" (про О. Довженка, І. Сенченка та О. Гончара), "Правда про кривду і кривда правді" (про романи М. Стельмаха "Правда і кривда" та Гр. Тютюнника "Вир"). Про перебування на Колимі написав спомини "Історія моєї СВУ".

Дж.: М. Воскобийник. Наукова праця Василя І. Гришка про М. Гоголя. "Народна воля" 49/1972/4.

ГРИЩЕНКО Ю., невідомий ближче письменник 1910-х років, автор збірки оповідань з життя терористів, "На світанку", що вийшла в 1919 р. в Києві (132 ст.).

ГРИЩУК Броніслав 1. 4. 1940 —), молодий соц. реалістичний прозаїк, родом з села Сергіївка Волоцького р-ну Хмельницької обл. В 1967 р. закінчив у Львові журналістику й працює з того часу старшим кореспондентом газ. "Радянське Поділля" в м. Хмельницькому. Видав збірку оповідань "Вілий птах".

ГРІНЕНКО І. (автн. Шевченко Йосип; рік нар. і смерті невідомий), небіж Тараса Шевченка — син його брата Вартоломія, поет-початківець, що не встиг розвинути, помер молодю. Видав за життя одну-єдину збірку віршів і перекладів, "Дещо з перекладів і самотійних творів", (випуск 1, Єлисаветград, 1875). Готував і другу збірку, але не встиг видати, судився йому недовгий вік. Учився в військовій школі в Єлисаветграді і планував учитися музики в консерваторії, але перешкодила ро-

сійсько-турецька війна на Балканах, в якій він брав участь. По війні був командантом однієї округи в Болгарії. Потому несподівано помер.

Щодо його творчості, то дослідник, що розшукав його книжку, характеризує її як народницьку, далеко від дядькової Тарасової. У знайденій збірці було дев'ять переспівів та понад двадцять його власних віршів. Перекладав Пушкіна, Полежаєва, Плещеєва, Фета, Курочкина й Гайне. В оригінальних віршах, ліричних, виявляв власні почування й настрої з приводу любовного розчарування, але писав і про суспільне лихо, зокрема про бідність народну, мовляв, є в нас воля, але біда така ж, як і давніше була за кріпацтва. Причиною лиха народного він уважав темноту, брак освіти народу.

Дж.: Гр. Зленко. Поет — небіж Кобзаря. "Вітчизна" 3/1966/213-16.

ГРІНЧАК Василь (26. 4. 1928 —),

сучасний поет на Україні, родом з Вінничини; нар. в с. Китайгороді Тростянецького р-ну в селянській родині. Вчився в Тростянській середній школі, а потім в Одеському університеті на українському відділі філолог. факультету. Після закінчення студій, працював у вид-ві "Молодь", а потім був завідувачем вид-ва "Веселка".

Пише з студентських часів і друкується в центральних газетах і журналах. Першу збірку віршів, "Мені не байдуже", видав у 1956 р., а потім виходять інші його збірки віршів та поем: "Неспокій" (1959), "Пам'ять серця" (1961), "Горіння" (1964), вірші для дітей

“Лебедяtko” (1969) і збірка вибраних віршів “Поезії” (1966) з передмовою Петра Морганька, який стверджує, що Грінчак “не цурається публіцистики й ораторсько-патетичних зворотів”. В своїх віршах він прославляє, як кожний поет, дружбу народів, інтернаціоналізм і... Ярослава Галана. “Партійною пристрастю озиваються його вірші про забитого недолюдами Галана”, пише Морганько в передмові. Згадує він теж Костельника, що “зненавидів Ватикан і впав біля церкви в крові”, не забуває й про “бандерівців клятих”, що “вбили чомусь хлопчину, сина полковника большевицької армії, щоб у нього рана тліла”. Коли його хоронили, “бандерівець зарослий, головатий, не витримав і кинувся з кручі в урвище”. Грінчак, як і багато інших поетів, опанований манією большевицької самохвальби, героїзації й ідеалізації життя під маскою реалізму. Поетичного хисту йому не бракує, але він дивиться на світ не власними, а партійними очима, тому багато його вірші звучать фальшиво й публіцистично, особливо ж такі, як “На світанку”, на традиційну антинаціоналістичну тему.

Проте в нього бувають і вірші, які кожний читач може сприймати естетично, як вірш про Довженка, якому “захотілось з Москви вертатись на Україну, аж в грудях запекла жага” і “примарились десьнянські села, дніпровські кручі, береги”, “наснились травневі ночі, садки вишневі, солові” і, що з часів Шевченка, і “матері ласкаві очі” і “небо, небо — синє, синє”, що “таке лиш там, на Україні”. Варта уваги й поема “Чорне море”, одна знайкращих у його доріжку, — про моряка-ветерана минулої війни, який, внаслідок поранення,

втрачає зір і щоденно виходить на берег моря любоватися його видом. В останній хвилині Чорне море в його згасаючих очах стає справді чорним і таким залишається в його уяві.

В інший спосіб зворушує поема “У рідному домі”, в якій вміло схоплені ніжні почування жінки — дружини й матері, її душевна краса й правдива глибока любов, що прощає кривду й зраду чоловіка в ім'я збереженої в серці любови. Промовляє до серця й поема “Земля”, якої герой нагадує Стефаніковому Івана Дідуха, що на власних плечах виносив гній на свій неврожайний горбок. Тукай теж носить землю, із свого колишнього поля, в гори, щоб здобрити ґрунт і змусити його родити хліб. Особливістю Грінчака є поеми, схожі на коротенькі новели, сюжетно обмежені до одного епізоду з невеликим числом дійових осіб і деколи з неочікуваним закінченням (“Земля”). Іншою особливістю Грінчака є сонетна форма його віршів, в яких збережені лиш зовнішні ознаки сонета — два катрени й дві терцини, без внутрішньої сонетної структури.

В 1971 р. вийшла остання досі його збірка віршів “Кетяг калини”, в якій зібрані вірші ліричні й епічні про кохання, дружбу, роздуми про буття, про красу рідної природи тощо.

Літ.: М. Шеремет. На вірній дорозі [“Мені не байдуже”], “Дніпро” 1/1957/98-100; М. Острик. Жага пісень чуттям сильних [те саме], “Вітчизна” 5/1957/208-10; Гр. Панченко. Пристрасне слово поета [“Неспокій”], “Зміна” 3/1959/18; Ю. Петров. Нові поеми [“Пам'ять серця”], “Літ. Україна” 70/1962/3; В. Рожко. Уклін землі [“Горіння”], “Україна” 22/1965/13; П. Сердюк. “Щоб кожне слово як зерно”, “Літ. Україна” 78/1965/3; П. Мор-

гаєнко. Сила зерна; вступна стаття в кн. "В. Грінчак, Поезії", 1965, 5-14.

ГРІНЧЕНКО Борис (9. 12. 1863 —

6. 5. 1910); пс. П. Вартовий, В. Вільхівський, В. Чайченко), поет, прозаїк, драматист, байкар, фольклорист, перекладач, літературний критик, видавець, словникар, культурно-освітній і громадський діяч другої пол. 19 ст. Народився на хуторі Вільховий Яр на Харківщині (тепер Сумська область) в родині помосковленого дрібного поміщика, кол. армійського штабового офіцера, що цурався рідної мови, хоч мати його була двоюрідна сестра Григорія Квітки, свідома українка. Але дружина його, мати Борисова, була з походження москвока.

Вчився спочатку самотужки і на п'ятому році життя вмів читати й писати, потім читав багато і навіть пробував писати, наслідуючи того чи іншого письменника, переважно чужинного, тому першими його вчителями були такі письменники, як В. Скотт, Дж. Байрон, Альфред да Віні, В. Гюґо, а також Гоголь, Пушкін та ін. На 6-му р. життя пробував писати вірші, російською мовою, з 11-го року почав учитись у харківській реальній школі (з 1874), що давала основи різних наук і право вступу до вищої інженерної школи. Під впливом Шевченкового Кобзаря, випадково знайденого в батьковій скрині, відчув себе українцем і почав відтоді читати й писати рідною мовою. Читав багато, в тому й заборонені книжки (соціалістичні) і за одну з них ("Парова машина" С. Подолинського) був

арештований (1879) і позбавлений можливості вчитися в будь-якій школі, так що на п'ятох клясах реальної школи закінчилася вся його формальна освіта. Але він доповнював її самотужки, багато читаючи, і таким чином придбав собі дуже всесторонню, хоч і не-систематичну освіту, яку може дати школа.

Після кількох місяців вийшов з в'язниці, побув рік дома, на батькову поруку, а в 1881 р. пішов у світ шукати своєї долі. По довгих шуканнях знайшов якусь мізерну посаду писарчука в Харкові, але ще того самого року несподівано одержав посаду вчителя в московському селі на Сумщині. Тільки ж довго на тій посаді не вдержався, бо мав "завеликі" вимоги до сільських властей щодо школи, тому вони його якнайскорше позбулися. І так щороку він переходив з одної школи до іншої і ніде не міг вдержатися довше як рік. Знеохочений тим, почав шукати іншої праці і знайшов її в статистичному уряді Херсонського губерніяльного земства. Його обов'язком було їздити по селах і містах цілої губернії і збирати потрібні статистичні матеріяли. За півтора року скінчив він свою роботу й переїхав на Катеринославщину, де знову став працювати учителем в приватній школі Христини Алчевської в с. Олексіївці Слов'янського повіту (1887). В 1884 р. одружився, і дружина його (з походження москвока, Гладилина) теж учителька, стала на все життя його вірним другом, помічником і співробітником. Пізніше вона стала відома як українська письменниця й перекладач, Марія Загірня.

По шістьох роках учительської праці в Олексіївці, переїхав до Чернігова (1894) й почав працю-

вати в земській управі Чернігівської губернії як завідувач відділу народної освіти, а потім як секретар губ. управління. Там він узявся за впорядкування музею В. Тарнавського, переданого земству, і почав видавати популярні книжечки для народу, в чому мав і перешкоди, і деякий успіх. Перемагаючи багато навіть зловмисних труднощів, перевіз частину музею до Чернігова, разом із дружиною упорядкував його і зробив каталог, зберігши таким способом бо-дай частину збірки від знищення, а решта залишилася невпорядкована й пропала, бо в земській управі були вороги української культури, які й домоглися звільнення його з тієї посади в земстві (1899).

Після того письменник жив з літературної праці якийсь час, бо ж був уже відомим і визнаним письменником і видавцем. За вісім років праці в Чернігові видав ок. 50 популярних книжечок для народу, збірку поезій Павла Грабовського "Кобза", оповідання М. Коцюбинського "Ялинка", "Харитя", "П'ятизолотник", декілька збірок українського фольклору та науково-популярних брошур, зготував каталог музейних речей (понад 380), упорядкував і видав "Етнографічні матеріали", зібрані в Чернігівській і сусідній губерніях і написав чимало оригінальних літературних творів — повістей, оповідань, драматичних творів, байок, казок, статей, рецензій тощо.

В 1902 р. редакція журналу "Киевская старина" запросила його впорядкувати матеріали до словника української мови, і він переїхав до Києва та взявся до словникової праці, якої вислідом був чотиритомовий "Словарь української мови", що склався з матеріалів "Київської старини" і

його власних додатків; вийшов друком у 1907-1909 роках. Це двомовний, українсько-російський словник на 68 тисяч реєстрових слів, перший в українському словникарстві великий словник зібранням словникових фондів української мови другої половини 19 ст. з відповідним українським ілюстративним текстом. Сьогодні він загальновідомий "Словник Грінченка", незаступлений порадник і посібник робітників пера й любителів української мови. На сьогодні він уже частинно перестарілий, а радше невістачальний, бо ж чимало слів вийшли з ужитку і з'явилися нові слова, проте він ще довго буде корисним посібником для любителів української мови. В реєстр цього словника ввійшло словництво літературної мови 19-го століття й фольклору більшости українських діалектів. За цю працю Грінченко одержав другу нагороду ім. М. Костомарова російської Академії наук. В 1958 р. цей словник був перевиданий фотодруком в 4-х томах.

В Києві Грінченко брав участь в організації української преси і разом з дружиною належав до ред. комітету першого українського щоденника на східних землях "Громадська думка", що його видавали в 1905 р. наші дідичі, Чикаленко й Леонтович, і рівночасно літературно-мистецького місячника "Нова громада". Окрім того був одним з організаторів і першим головою київської "Просвіти" (1906-1909), співорганізаторами якої були й Леся Українка із своєю сестрою Ольгою.

В 1908 р. припинив свою діяльність в наслідок родинної трагедії — смерті єдиної дочки Насті і її маленького сина та рідної матері. Та й сам він був хворий на туберкульозу і мусів їхати на лікуван-

ня, та лікуватись вже, видно, було запізно, й він помер наступного року, 1910, в Італії в м. Оспедалетті, на 47 році життя.

Писати почав, як згадано, на 6-му році життя, але то були тільки перші спроби російською мовою. В друку він виступив вперше аж у 1881 р. у львівському журналі "Світ", де були надруковані вперше його вірші ("У минулі часи", "За вікном вітер віє", "Пам'яті Тараса", "До праці", "Минає час, минають люди") під пс. Іван Перекотиполе. Між тими віршами був один, що був визначником його ідеології й програми діяльності на все життя. Це вірш "До праці", в якому поет закликає земляків до впертої праці для добра народу, бо працю вважав єдиним правильним шляхом до кращого майбутнього, мовляв, "Праця не згине між людьми даремне і сонце засвітить колись". Так він визначив свій життєвий шлях до волі — довгий і важкий.

З того часу вірші його друкувалися щораз частіше в усій галицькій і буковинській пресі, як "Зоря", "Нива", "Правда", "Діло", "Дзвінок", "Жите і слово", ЛНВ "Буковина", "Народ", "Ватківщина", "Зеркало", "Учитель", "Свобода" та в різних збірниках і альманахах. В Земському збірнику Чернігівського земства містив статті про українське письменство, а в додатках — етнографічні та фольклорні матеріали.

Перша збірка поезій, "Пісні Василя Чайченка" вийшла в Харкові 1884 р., наступна книжка — збірник пісень і оповідань, вип. 1-й, "Нові пісні і думи Василя Чайченка", в 1887 р. Одна з найкращих і найбільш поетичних збірок, на думку різних знавців, "Під хмарним небом" вийшла у Львові в 1893 р. Скорочене видання цієї

збірки, "Пісні та думи", вийшла в Чернігові в 1895 р. Остання збірка поезій "Хвилини", що містить нові й непередруковані вірші, вийшла як друга частина 1-го тому "Писань" у вид-ві "Вік" в 1903-1905 рр. Першу частину першого тому творить скорочена редакція збірки "Під хмарним небом", а в 2-й том увійшли прозові твори, які пізніше (1898) вийшли разом з іншими окремою книжкою п. з. "Оповідання" (220 ст.).

Окрім ліричних віршів писав баллади, поеми й байки, як "Зрада", "Біла бранка" (нар. легенда), "Отаман Музика", "Іван Попович", "Професор Пщик", "Смерть отаманова", "Беатріче Ченчі", "Галіма", "Дон Кіхот", "Матільда Аграманте", "Лесь преславний гайдамака", "Перша жінка" та ін. Байки друкувалися в періодичній пресі й виходили окремими виданнями, а збірне видання, "Байки", вийшло посмертно, в 1911 р. В збірці 77 байок за народними мотивами або позиченими в інших байкарів, або зовсім оригінальних.

На увагу заслуговують теж його переклади з європейських поетів — Шіллера, Гете, Гайне, Байрона, Гюго, з російських Пушкіна, Кольцова, Майкова та ін.

Вірші Грінченка, це переважно громадська лірика, на народні теми, але не цурався він і особистих тем. Він любив природу, весну, дівочі пісні, але коли на думку приходили "убогі ниви, убогі села, убогий обшарпаний люд", то він у почутті громадського обов'язку зрікався тієї приємності і вертався до народної тематики. Таким чином, найчастіші теми його віршів була недоля й неволя рідного краю, бажання кращого життя, постійні заклики до праці й витривалості в праці для народу й боротьби за його кращу долю. Під

боротьбою одначе розумів він мирні змагання, не збройну боротьбу, бо “Минулися козацькі погуляння, прийшов час іншої боротьби — праці, дрібної й корисної праці, терплячої й твердої, що, з’єднавшись із холодним розумом і чулим серцем, перемагає все на світі” (“Розмова”). Отже ідея відродження рідного народу через вперту й послідовну працю й освіту мали привести до національного освідомлення — це головна ідея всієї діяльності й літературної творчости Грінченка. Та хоч боротьбу він мав на думці мирну й легальну, то все таки безкомпромісову й непримиренну, вперту й безупинну, без угодовства й примиренства: “Не миритися нам тепер треба, поки право своє здобуваєм, а хто до згоди змагає, той зрадник свого краю”.

Важливою рисою його думання було те, що він правду ставив понад силу, мовляв, “на правду покладаймо всі надії, бо правда сама не вмирає”, хоч у тих часах всюди навкруги панувала тільки неправда й сила, а з силою правда боротись була безсила. На правду покликуються тільки ті, що не мають сили, і правда завжди на стороні тих, що мають силу. Правду, свою правду треба здобувати силою, бо правда сама не приходить.

То була не тільки його віра, а всього українського народництва, яке тим різнилося від російського, що було миролюбне і вірило, що “завне прийде той день, що гніт і неволя і кров зникнуть на віки і подужа святая любов” (“Прийде”). Але то були мрії безсильних, які, не маючи сили, надіялися перемогти неправду працею й освітою.

Пізніше Грінченко трохи змінив свої погляди і почав закликати до

справжньої боротьби, до бою, бо “щастя дурно не дається” і “тільки той придбає, хто за нього в бою б’ється” (“Зернятка”). Ідею справжньої боротьби він почав проголошувати під кінець 90-х років, бо тоді усвідомив, що “вільним стане тільки той, хто вміє своєю рукою розбити кайдани, бо воля живе боротьбою”. В кого ж для цього немає сили, “той у неволі звікує і рабом буде до смерті” (“Боязким”, 1899).

Передтим одначе він часто писав, особливо в листах до різних народників, що “українські національні народолюбці зрікаються всяких заходів коло радикальної одміни сьогочасного ладу на Україні”, бо мають на увазі сьогочасну працю, а не ту, що колись буде. В іншому листі він повторює, що “народолюбці задалегідь зрікаються всяких заходів коло політичної самостійности України” і це становище пояснював тим, що на даному етапі політична самостійність, “се просто дитячі іграшки, які можуть тільки нашкодити українській справі”. І хоч він протестував проти відібрання Україні політичної самостійности, то все таки застерігався, що “українці з України російської добре знають і розуміють, що мусять бути частиною російської держави і стоять проти утисків яко члени російської держави” (“Буковина” 43/1892). “Руське єдинство, — писав він, — ми розуміємо так, що обом братям, москалеві й українцеві можна буде жити в одній державній хаті кожному своїм національним життям”.

Такі думки він ширив ще в першій половині 90-х років, але пізніше, в віршах, писаних на початку 900-х років, він уже почав закликати стати вкупі й битися за Україну з ворогами до загину, бо краще смерть, ніж носити ганебні

кайдани” (“Стяг”). Він захоочує співця (“Співцеви”) кликати до бою й праці. Хай буде “Огонь палкий і гострий меч” [меч], огонь мав би палити серця, а меч рубати пута.

Поряд з віршами писав Грінченко і прозою — художньою, публіцистичною і науковою. В своїй художній прозі він піднісся навіть вище ніж у віршах, особливо в своїх оповіданнях він досягнув високої сили емоційного вислову. Його прозова спадщина, це ок. пів сотні оповідань, чимало казок і чотири повісті: “Соняшний промінь” (1890), “На розпутті” (1891), “Серед темної ночі” (1900) й “Під тихими вербами” (1901).

Тематика його оповідань різнородна й різноманітна, але увагу привертають оповідання на теми із шкільного життя, в яких змальоване життя вчителів, дітей, ставлення сільських і шкільних властей до школи та інші подібні. В деяких оповіданнях він створює образи школярів, майстерно розкриваючи окремі психологічні деталі шкільних дітей, змальовує світ дитячих почувань, їх убоге життя в умовах поневолення. Часто виступають у його оповіданнях діти-сироти, зокрема, дівчата, що не знають ні материнської любови, ні тепла родинного, ні прихильності (“Дзвоник”, “Сама, зовсім сама”, “Сестриця Галя”, “Ксеня”).

Всі ці оповідання глибоко зворушливі й викликають щире співчуття до дітей, які в умовах злиденного селянського життя не знають дитячих радощів і приємності. Але вони здібні й на героїчні вчинки, як в оповіданні “Олеся”, якого юна героїня рятує село перед татарським нападом, віддаючи власне життя, або в оповіданні “Палії”, в якому хлопчи-

на підпалює з намови батьків панські стирти і сам гине в вогні.

В деяких оповіданнях письменник змальовує шахтарських дітей і важку працю шахтарів (“Панько”, “Батько й дочка”, “Серед чужих людей”, “Каторжна” й ін.), або суспільну нерівність і несправедливість (“Хатка в балці”, “Дадько Тимоха”, “Без хліба”, “Хата”).

Не цурався він і теми любови; в оповіданні “Підпал” героїня Лукія підпалила оселю родини з нелюбим чоловіком, щоб получитися з любим, який хотів з нею і на Сибір іти, але потім роздумався.

Трапляються в Грінченка й сагіричні оповідання, — “Як я вмер” — сагіра на громаду, що зійшлася вшанувати померлого поета, якого за життя не помічала.

В своїх повістях Грінченко опрацьовував ті самі громадські теми й проблеми, які його хвилювали в поезіях та в оповіданнях. Повісті почав він писати в часі учительської праці. В перших двох повістях (“Соняшний промінь” і “На розпутті”) змальовує життя й діяльність української інтелігенції, яка виконує авторову освітню програму праці для народу. То були інтелігенти-народники, які хотіли піднести освітній рівень селянства і проти себе мали дворян, а мову признавали тільки таку, що дозволена й визнана урядом, цебто російську. Влучно змальовує письменник московських великодержавних шовіністів, з їхньою ненавистю до українства, в тому й до українського шкільництва та вчительства. Незвичайно характеристично, що ті великодержавні московські шовіністи не перевелися й досі і діють більше вдосконаленими методами.

В своїх повістях і оповіданнях письменник використав свою влас-

ну учительську практику і в його творах діються речі, які діялися в реальному житті тих часів. Герой повісти “Соняшний промінь” захоплюється Шевченком, працює для народу, ширить освіту й освідомлює народ культурно й національно, але поза програму освітньої праці не виходить.

Яскраві образи інтелігентів змалював і в повісті “На розпутті”, в якій показує як кол. запальний і патріотичний юнак, що зневірився в колишні ідеали й перетворився в захланного поміщика. Програму праці реалізує його кол. приятель, який сприйняв ідеї народництва значно глибше й не переживав ніяких трагедій.

Трагічну долю селянської родини змалював у повісті “Серед темної ночі”, в якій члени одної родини стають непримиренними ворогами на основі різниці характерів та вдачі: один член родини, що не любив працювати, став злодієм і конокрадом, а другий — халчивим і заздрісним куркулем.

Продовженням цієї повісти, з тим самим головним героєм, є повість “Під тихими вербами”, в якій конфлікт ґрунтується на різницях інтересів між групою багатіїв, що скуповують землю, і громадою, яка недопускає, щоб багаті використовували й кривдили село. До громадського конфлікту долучується й родинний — боротьба між двома братами, які очолюють два протилежні табори, боротьба тверда, завзята й братовбивча. Автор виявив великий хист у змальовуванні суспільних різниць на селі і дійових осіб.

В драматичному жанрі Грінченко відомий як автор вісьмох п'єс, між ними одна комедія на 4 дії, “Нахмарило” (1897), жарт на одну дію “Миротворці”, решта драми по п'ять дій: “Хатне лихо” (1894),

“Ясні зорі” (1897), “Степовий гість” (1898), “Арсен Яворенко” (1901), “На новий шлях” (1906) і шістьох перекладних, як “Вільгельм Тель” і “Марія Стюарт” Фр. Шіллера (1896), “Візник Геншель” і “Перед сходом сонця” Г. Гавитмана (1908), “Забавки” А. Шніцлера (1908) і “Рідний край” В. Сарду (1908).

Драматичну творчість письменник мотивував суспільними потребами, бо, на його думку, театр повинен був захоплювати великі народні маси й вести їх до кращого життя. Цими ж потребами мотивував він і свої переклади європейських драм — щоб з української сцени пирилися ідеї світового поступу і щоб український театр став життєвою потребою селянських мас.

В драматичних творах письменник змальовує життя й діяльність тогочасної інтелігенції, селян і міщан, а в інших — історичне минуле українського народу, головне, боротьбу з поляками, турками й татарами. Одна з цих п'єс, “Ясні зорі”, була нагороджена першою премією у Львові і там вперше була виставлена на сцені. Ще більш популярною була п'єса, “Степовий гість”, в якій змальований один епізод із життя польської шляхти на Україні напередодні визвольної війни Хмельницького.

Працював Грінченко і в фольклористиці й етнографії — впорядкував і видав велику в трьох томах збірку “Этнографические материалы собраные в Черниговской и соседних с ней губерниях” (1895-1899), збірку народних оповідань і казок “Из уст народа. Малороссийские рассказы, сказки и пр.” (1900) та бібліографічний покажчик “Литература украинского фольклора, 1777-1900. Опыт библиографического указателя” (1901). Для

народного читання видав кілька збірок народної творчості: “Веселий оповідач” (Двісті народних анекдотів, 1893), “Книга казок віршами” (1894), “Живі струни” (збірка пісень, 1895), “Думи кобзарські” (1897) і “Колоски (1898).

Літературно-критичну діяльність виявив у багатьох рецензіях на різні літературні видання і в окремих статтях про письменників, як І. Котляревський, Е. Гребінка, Л. Глібов, О. Кулішева, А. Кримський, М. Костомаров, Т. Шевченко, П. Куліш, Т. Зінківський, П. Кузьменко та ін. Особливо голосні були в своєму часі його критичні статті в кількох числах львівської “Правди” (1891) про “Галицькі вірші”, де він критикував мову галицьких поетів за їх діалектизми, польонізми та москалізми і за відірваність від загальної літературної мови. Його справедливо сердило те, що в Галичині виправляють навіть мову Шевченка — небувале явище в світовій літературі, як він писав. Його висновок був, що галицькі письменники, які проповідують духову єдність Західної України із Східною, мусять брати до уваги всю українську громаду, не тільки галицьку, й писати так, щоб їх всюди розуміли.

Ці статті викликали були не менш гостру репліку галичан і так почалася літературна дискусія, в якій брали участь І. Франко, А. Кримський, І. Кукурудз, М. Школиченко.

Окрему суперечку в тому ж часі (1892) мав він і з М. Драгомановим на тему взаємин української літератури з російською. Драгоманов захоплювався високогуманною російською літературою і підкреслював її заслуги перед Заходом, мовляв, вона заслужила собі високу пошану на Заході своїм гуманізмом і високою моральністю, а

тому має велике значення й для Галичини, куди вона принесе ширші погляди й інтереси, а найбільше підпре там демократичні й реалістичні змагання.

Грінченко висловлював іншу думку і в своїх “Листах з України Наддніпрянської”, що друкувалися в “Буковині” в 1892 р. (П. Вартовий), заперечував вартість російської літератури для Галичини та взагалі для України. Він завжди ставив на першому місці національні справи і критикував шовіністичну культурну політику Росії й заборону української мови й літератури. Він писав, що українська нація має такі самі права, як усі інші народи, і ніхто не може в неї тих прав однімати, а тому що російський уряд такий, як і його суспільство, то російська мова й література Україні не потрібні, бо як буде в Україні російська мова й література, то й будуть російські думки в українській людині. Він наголошував на konieczності піднесення національної свідомости українського народу, зокрема української інтелігенції, але заявляв, що він не проти російської нації, тільки проти політики російського царизму.

Сучасні українські вітчизняні літературні діячі уважають ці погляди Грінченка неправильними, буржуазно-націоналістичними, проте вони самі із своїми-несвоїми думками й поглядами потверджують правильність Грінченкових висловів, що “з російською мовою й літературою йдуть в Україну й російські думки”, і цими думками вони самі опановані й говорять та пишуть так, як думають, а думають по-московськи, бо не можуть думати інакше. Доказом цього й те, що вони всюди й завжди доказують залежність української літератури від російської, наче б українські

письменники неспроможні були творити свою літературу незалежно.

Інше питання, яке Грінченко оспоровав у Драгоманова — що українська література має провінційний характер і не виходить поза простолюдні рамки, тому вона не задовільняє духових потреб української інтелігенції. Грінченко у відповідь на це вказував на Шевченка, зокрема на такі його твори, як "Сон", "Кавказ" та інші, в яких порушені загальнолюдські проблеми і ніяк не на матеріялі простонародного життя. "Казати тепер, як д. Драгоманів, що наша література ще не вийшла за простолюдні рамці — се значить запліщувати очі на факт... що українсько-руське письменство, хоч і яке воно убоге, хоч і як мало заробило ім'я письменства, літератури, вийшло уже з рамців, що має письменство простолюдне, захоплює все ширше і ширше місце і буде безперечно розвиватися й далі в такому напрямкові" ("Буковина" 36/1893/3).

В своїх літературно-критичних статтях письменник виявив і свої естетичні погляди, зокрема про Шевченка, якого ставив поруч інших світових поетів ("Двоє рідних"). Поезію він розумів, як і всі інші в тому часі, як могутню зброю і засіб освіти народу, отже як засіб у боротьбі за життєві інтереси народу. То була естетика соціяльна, точніше соціялістична, яку приймали й націоналісти (в загальному значенні), що свій нарід розуміли як частину суспільства взагалі.

Чимало писав Грінченко й на шкільно-освітні теми й доказував, що навчання українських дітей рідної мови є могутнім засобом культурного розвитку України, а навчання на нерідній мові припинює розвиток багатьох духових сил народу, а тому всім народам

Росії треба національної школи, волі для їхнього слова.

Багато зробив він і для дітей — писав оповідання про них і для них, готував, разом із дружиною шкільні підручники ("Українська граматика", читанка "Рідне слово"), видавав шкільну лектуру для дітей і перекладав для них твори інших літератур, тимто його справедливо вважають одним із основників літератури для дітей.

Літ.: С. Єфремов. Над могилою Бориса Грінченка, збірник "Вік", 1910, 184 ст. **В. Дорошенко.** Борис Грінченко (1863-1910), ЛНВ т. 51/1910/448-469; **М. Сумцов.** Літературно-наукова діяльність Бориса Грінченка, "Сніп" 17/1912/6-8; **Л. Смілянський.** Борис Грінченко; критико-біографічний нарис, 1930, 104 ст.; **М. Возняк.** З перших років письменської діяльності Бориса Грінченка, ЛНВ 5. 6. 1926; **Д. Дорошенко.** Борис Грінченко (Депо з моїх споминів), "Арка" 4/1947/14; **І. Пільгук.** Час дає свою оцінку, "Літ. Україна" 104/1962/2; **В. Яременко.** Борис Грінченко (До 100-річчя з дня народження В. Грінченка), "Укр. мова в школі" 10/1963/16-25; **Є. Шаблювський.** Письменник, демократ, гуманіст. До 100-річчя з дня народження... "Вітчизна" 12/1963/146-157; **В. Шаля.** Життя і творчість Бориса Грінченка, "Визв. шлях" (Лондон) 11-12/1963, 1, 2, 3/1964; **Його ж.** Поезія благородного героїзму, "Визволь. шлях" 9/1964/893-903; **Ан. Погрібний.** Дружба велетнів (Грінченка й Франка), "Вітчизна" 2/1967/164-173; **Його ж.** Борис Грінченко про російську літературу, "Прапор" 7/1970/50-55; **Його ж.** Шевченкова творчість в оцінці В. Грінченка, "Рад. літ-во" 9/1970/45-55; **Його ж.** Із щоденника В. Грінченка, "Жовтень" 1/1970/115-124; **Його ж.** До взаємин В. Грінченка з М. Павлицом (Листи з архіву В. Грінченка), "Рад. літ-во" 5/1970/71-77; **І. Денисюк.** Мала проза Бориса Грінченка (Нотатки про майстерність), "Укр. літ-во" 9/1970/111-117.

Бібліогр.: Грінченко Борис Дмитрович. "Українські письменники", біо-бібліограф. словник т. II/1963/242-274.

ГРІНЧЕНКО МАРІЯ (1863 — 15. 7. 1928; літ. пс. Марія Загірня, М. Чайченко, М. Доленко), дружина Бориса Грінченка, письменниця й виховниця; нар. в м. Богодухові на Харківщині в російській родині, багато років працювала учителькою, в 1894 р. одружилася з В. Грінченком і була його вірним і щирим другом та співробітником. Писала вірші, які друкувала в “Зорі” (1891), але більше писала прозою й видала кілька збірок оповідань: “Під землею” (1897), “Чередник і дівчина” (1905) та повість “В шахтах” (російською мовою, 1911). Писала теж популярні книжечки для самоосвіти — про П. Сагайдачного, Лінкольна, спогоди про І. Нечуя Левицького й В. Самійленка. Багато перекладала з чужих мов — з Ібсена, Метерлінка, Твена, Бічер Стоу, А. Доде, Гольдони, Амічіса, Зудермана. Багато працювала з чоловіком над словником української мови, а від 1919 р. була в Комісії словника живої мови УАН (Див. УРЕ).

“ГРОМАДСЬКА ДУМКА” (1905-1906) перший український щоденник на СУЗ рідною мовою в Києві, заснований відомими культурними діячами-поміщиками Е. Чикаленком, В. Симиренком і В. Леонтовичем. Почав виходити з 31 грудня 1905 р. й виходив до 18 серпня 1906 р., коли поліція зробила в редакції обшук, арештувала членів редакції й заборонила газету. Редакторами газети були: Ф. Матусевський, В. Козловський (секретар), а співробітниками С. Єфремов, Борис і Марія Грінченки, В. Дурдуківський, М. Левицький, М. Виноградова. Побіч суспільно-політичних інформацій газета містила багато літературного матеріалу. На її сторінках друкувалися сатири й фейлетони Воло-

димира Самійленка, вірші й оповідання Бориса Грінченка й Модеста Левицького та публіцистичні статті Осипа Маковея. Після заборони “Громадської думки”, ще того самого року почала виходити замість неї газета “Рада”.

Літ.: Е. Чикаленко. Спогади (1861-1907) ч. III, Ль. 1926.

“ГРОМАДСЬКИЙ ДРУГ” (1878), перший в Галичині “прогресивний”, цебто соціалістичний (революційно-демократичний) суспільно-політичний і літературний журнал І. Франка й М. Павлика. Почав виходити в квітні 1878 р., після закриття владою колись москвофільського “Друга”. Вийшло всього два числа, за квітень і травень (накладом по 600 прим.), які цензура skonфіскувала за критику суспільно-політичного ладу, за виступ проти консерватизму й клерикалізму та за ширення соціалізму. Формально конфіскація обоснована була наявністю таких матеріалів, як вірш І. Франка “Товаришам з тюрми”, окремі абзаци статті Е. Борисова “Дещо про релігійні секти на Україні” та ще якісь дрібниці.

Журнал друкувався правополітиком Драгоманова (тюрма, воєна, славіян) і... його коштами (частинно). Більшу частину матеріалів готував сам Франко, помагав Терлецький, а решту Павлик, який підписував як відповідальний редактор, готовий сидіти в тюрмі.

З літературних матеріалів в 1-му числі надруковані: програмовий вірш І. Франка “Товаришам з тюрми” й кілька перекладних віршів, допасованих змістом, і два оповідання, “Патріотичні пориви”, оповідання М. Павлика “Юрко Куликів” та кілька інших перекладних віршів (антиклерикальних), а в 2-му числі два вірші Франка, “Думка в тюрмі” й “Невольник”,

і початок повісти "Боа констрiктор", повість М. Павлика "Ребенщуківа Тетяна" й уривок повісти Е. Золя п. з. "Природа а церков".

Після конфіскації обидвох перших чисел із заповідженням, що й дальші числа будуть конфісковані, видавці вирішили продовжувати журнал неперіодично, як окремі збірники, понад п'ять аркушів, і під різними назвами, бо тільки таким способом можна було обминути цензуру, тому третє число журналу вийшло в серпні того ж року під назвою "Дзвін", а четверте під назвою "Молот". Але й це небагато помогло, бо обидва збірники були також сконфісковані, на донос "Дзєнніка польського", але поки прийшов наказ конфіскації, журнал розійшовся, як подають дослідники.

Всі матеріали обидвох чисел, літературні й інші, мали гостре революційне й соціалістичне спрямування. Франко був тоді соціалістичним неофітом і знав соціалізм тільки побіжно з теорії. Він був студентом університету, 22 роки, але вже сидів за соціалізм в тюрмі, хоч і невинно, бо соціалістом в дійсності ще не був. Але наслідки тюрми, коли його викинули з університету й "Просвіти" і він втратив надію на педагогічну кар'єру, до якої готувався, зробили його соціалістом і журналістом.

Літ.: М. Возняк. Перший наддністрянський прогресивний журнал, в його ж кн. "Нариси про світогляд Івана Франка", Льв. 1955, ст. 86-144; П. Іванов. Іван Франко в журналі "Громадський друг", в кн. "Слово про великого Каменяра", К. 1956/215-272; І. Денисюк. До цензурної історії "Громадського друга", "Дзвона" і "Молота", в кн. "Іван Франко, Статті і матеріали" зб. УІ/1958/49-78; О. Дей. Революційно-демократична періодика 1878 р. ["Громадський друг", "Дзвін",

"Молот"], в його ж кн. "Українська революційно-демократична журналістика", К. 1959/194-284.

ГРОМІВ Олесь (17. 8. 1902 —), кол. пролетарський поет і прозаїк 20-х років, родом з Полтавщини; нар. в м. Гадячі в родині бляхаря. Вчився в Харківському ІНО, але не закінчив. До 1925 р. працював в комсомолі в різних містах, в 1925-1941 рр. був на редакційній роботі в газеті "На зміну", журналі "Червоні квіти", вид-ві "Більшовик" і в газ. "Комсомолец України". Дальша його доля, після 1941 р., невідома.

Писав вірші й оповідання, друкувався в періодичній пресі ("П л у г", "Весесвіт", "Червоний шлях", "Валліте", "Студент революції", "Червоні квіти"), окремо видав чотири книжки "Революція. Три оповідання" (1925), "С-15. — Йоська" (оповідання, 1925), "Шибеники", оповідання для дітей (1926), "Йоська", оповідання (1929), "Престиж і підметки" (сатира й гумор, 1963).

Після оповідання "Йоська", перевиданого в 1929 р., більше не друкувався, а в 1963 р. вийшла його книжечка "Престиж і підметки", наче б реабілітаційна, з чого виходило б, що він був репресований.

Рец.: М. Биковець. — "Знання" 22-23/1925/37; С. Вожко. Ол. Громів, "С-15", — "Йоська", "Плужанин" 5/1925; Б. Коваленко. Ол. Громів, "С-15" — "Йоська", "Життя і Революція" 10/1925/113; О. Ладен [Кундзіч], Ол. Громів. Шибеники, "Молодняк" 1/1927/103-4; Б. Коваленко. Плутаними стежками. "Літ. газета" 14/1927; І. Момот. В тенетах словоблудства, "Молодняк" 11/1927/80-93.

"ГРОНО" (1920) група українських письменників і мистців" що не приймали "пролетарської" ідеології й естетики. Постала в Києві в

1920 році. До неї входили: Валеріян Поліщук, що був ініціатором й ідеологом, Григорій Косинка, Гео Шкурупій, В. Черняхівська, М. Стасенко, М. Бурачек та ще деякі інші. Під кінець того ж року група видала однойменний альманах "Гроно", в якому проголосила своє естетичне "Кредо". Не приймаючи пролетарської ідеології й естетики, група все таки шукала "істинного шляху", "який би відповідав духовій структурі нашої доби великих соціальних зрушень". "Ми вважаємо, — пишеться в "Кредо", — що лише гармонійний синтез всього утвореного досі в сфері мистецтва міг би вирішити це велике питання".

В основу свого естетичного "вірую" група ставила естетику Л. Толстого, що "мистецтво повинно бути засобом для передачі почувань від людини до людини, бути мостом між їх думками, бо мистецтво є діяльністю людини, в якій остання зовнішніми проявами передає свої почуття другим людям поза межами місця й часу, або, кажучи інакше, мистецтво є знаряддям для зносив людей в сфері абстрактної думки". Великим кроком у напрямі "пролетарської естетики" було все таки положення, що "мистецтво повинно бути зрозумілим для якнайширшого загалу, для пролетарських мас, бо тільки тоді воно зможе відповідати вище сказаному положенню" про "передачу почувань від людини до людини". Такого ж "гармонійного синтезу" шукала група і в мистецькій формі, цебто шукала синтезу існуючих течій, імпресіонізму й футуризму, які тоді були найбільш визначними мистецькими формами, як пишеться в "Кредо". До кожної течії група заповідала підходити з такою міркою, що: "з кожної братиме найбільш

здорове, природне і відповідаюче принципу зрозумілості, а що лишається поза тою міркою — обрізується". До того цінного належало психологічно-суб'єктивне (від імпресіонізму) і об'єктивно-колективне (від футуризму) в мистецтві, якоже "одно й друге природне людині, тому й повинно знайти місце в творах мистецтва". Гроністи згідні були з футуристами, що елементами поезії повинні бути мужність, відвага, любов до загроз, енергія (чого пізніше хотів і "Вістник" Донцова), але відкидали прославлення війни й мілітаризму, які "не відповідали будівничо-творчим змаганням людства". Вони любили красу руху, швидкості, як антитезу інертності, але відкидали знищення для знищення. Так само відкидали й технічні засоби футуризму, які вважали шкідливими для зрозумілості мистецтва.

Щодо відношення мистецтва до маси, група приймала співіснуювальну засаду, відмінну, а то й протилежну до символістів. Творчість, на їх думку, повинна бути такою, "де б колектив знаходився в гармонійному сполученні з індивідуумом як рівноварті, бо для людини природним є бути в колективі, живучи, разом з тим, і високорозвинутим індивідуальним життям, жити так, щоб одне другого не нищило". В цій гармонії гроністи бачили найвище щастя людини.

Ідеологом "Грона" був Валеріян Поліщук і він репрезентував естетичне обличчя альманаху "Гроно" своїм циклом віршів "В революцію", які відповідали тим положенням, що проголошені в "Кредо". Крім його власних, до збірника входили твори Дмитра Загула (символіста), Павла Филиповича (пізніше неоклясика), М.

Любченка (Костя Котка), Григорія Косинки, Гео Шкурупія, Юрія Меженка (кол. ідеолог "Музагету"). Окрім віршів, Поліщук надрукував у збірнику і свою доповідь "Як дивитися на мистецтво", виголошену на одному зібранні групи. Головні думки його доповіді здебільша ті самі, що висловлені в його ж "Кредо", але сформульовані ширше — він розглядає мистецтво як скарбницю вселюдських почувань, яка має наднаціональний характер. Такий характер мають і його вірші, надруковані в альманасу, в них повно різних міжнародних імен і назв, як Діоніс, Лівія, Мемнон, Петроній, Тартарен та інші, але жадного українського. В його віршах відбився теж його динамізм та інтелектуалізм, які він узяв від футуристів, але відмінно від них, його вірші не позбавлені індивідуальної емоційності. Вірші його писані верлібром, художні образи не затемнені незрозумілими метафорами.

Про твори інших учасників альманасу важко було б сказати, що вони написані за програмою чи за естетикою "Грона". Кожний поет чи прозаїк писав те, що відчував і не звертав уваги на програму, тому збірник у цілості мав романтично - імпресіоністично - реалістично - динамістичний характер. І саме цим характером він виявив антипролеткультівську або антикоряківську поставу, бо Коряк, провідний пролеткультівський ментор на Україні, хотів за всяку ціну звести літературу й мистецтво на пролеткультівські рейки, хто ж від пролеткульту сепарувався, його він називав буржуазним письменником. Так дивився він і на "Гроно" і засуджував його.

Літ.: В. Гадзінський. "Гроно". Мистецький збірник, "Пролетар-

ська освіта" 3-4/1921; В. Коряк. "Гроно", "Шляхи мистецтва" 1/1921; М. Родько. Українська поезія перших повоєнних років, 1971, ст. 295-305.

"ГРОНО", кримське літературне об'єднання при Симферопольській СПУ, працює ("опрацьовує") серед місцевих початківців, гуртус письменників інтернаціонально. З українських письменників належать до "Грона" В. Маковецький, Д. Шупта, В. Бондаренко, В. Черевичний, А. Красовський, О. Губар та ін. (Див. П. Дегтяров, "Гроно" наливається соками. "Літ. Україна" 30/1960/3).

ГРОХА Лаврін (23. 8. 1908 —), пролетарський письменник, гуморист і журналіст; нар. в с. Козині Миронівського р-ну на Київщині в селянській родині. Вчився в професійній технічній школі, потім брав активну участь у колективізації й розкуркулював селян, був головою колгоспу в рідному селі. В 1931 р. перейшов на журналістичну працю. Під час нім.-сов. війни перебував на Північному Кавказі й будував укріплення, а після війни працював якийсь час в газ. "Радянська Україна". З 1948 р. працює в редакції ж. "Перець".

Писати й друкуватись почав з 1925 р., писав нариси, фейлетони й оповідання, потім зосередився на гумористичних одноактних п'єсах. В 1939 р. написав разом з О. Левадою ліричну комедію на три дії "Ой у полі нивка" (1941, 1951), а після війни видав низку комедій, як "Чобіт лиха наробив" (1946), "Невісточка" (1951), "Заручини" (1954), "Святі пройдисвіти" (1961) та збірки гуморесок: "Квашені вітаміни" (1957), "Бекеша" (1959), "По цій мові бувайте здо-

рові" (1962), "Приварок" (1964), Чистісінька правда" (1968). Окремі збірники: "Одноактні п'єси" (1958), "Мала драматургія" (1966) і "Фестиваль" (1968). П'єси Грохи йшли на сільських самодіяльних сценах, їх тематика колгоспна, а проблематика "сучасна" або антинаціоналістична. Їх доброю рисою є напружений сюжет, а поганою — ілюстративність, цебто події, які автор змальовує, ілюструють певні партійні тези, тимто й персонажі п'єс — фігури, що рухаються згідно з потребами партії, отже неприродні. Гумор теж здебільша роблений, а сатиричність слаба. Інші риси його п'єс — надмірна гіперболізація, паражі, описи, моралізаторські висновки і т. п. Сидять собі люди за столом і балакають про господарство колгоспів, трудові, озимину тощо, а подій, конфліктів немає ("Заручини").

Літ.: В. Речмедін. Велике мистецтво малих форм ["Заручини"], "Дніпро" 3/1955/104-9; [Без підп.]. Ілюстративність — ворог мистецтва ["Одноактні п'єси"], "Прапор" 5/1959/122; Е. Касілов. Побожовання виявилися даремними ["Бекеша"], "Літ. газета" 79/1960/3; М. Білжун. Чистісінька правда. Лаврінові Гросі — 60, "Літ. Україна" 67/1968/3.

ГРУБНИК Петро (1908 — ?), "пролетарський" письменник, репресований більшевиками. Писав нариси й оповідання та повісті. Книжками вийшли: виробничий нарис "У сляві вольтової дуги" (1931), оповідання "Мотори" (1932) та повість "В прогонах" (1934). Після цієї книжки, зник безслідно.

ГРУДНИЦЬКА Марія (1906 — 9.11. 1971), дослідниця української літератури, старша наукова співробітниця Інституту ім. Т. Шевченка АН, кандидатка філологіч-

них наук. Походила із селян-батраків Дніпропетровщини, вчилася в Херсонському ІНО, закінчила аспірантуру при Харківському університеті й працювала викладачем української літератури в середній школі, а в 1933-37 рр. стала науковим співробітником і завідувачем фондами Інституту літератури ім. Т. Шевченка. З 1944 р. працювала як завідувач відділу рукописів Інституту літератури.

Написала низку статей на теми рукописної спадщини українських письменників 19 — поч. 20 ст., як Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, П. Мирний, В. Стефаник та ін. Вбрала участь у підготові до друку академічного видання творів Т. Шевченка, підготовляла видання творів Лесі Українки, Панаса Мирного, упорядкувала до друку твори Степана Васильченка та 1-й том Літературної спадщини І. Франка. В 1950 р. видала в співавторстві з Варварою Курашевою книжку "Степан Васильченко. Дослідження і матеріали" (Див. "Українське літературознавство" 12/1971/89).

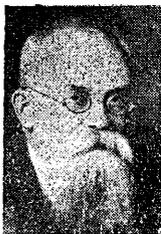
ГРУЗИНСЬКИЙ Олександр (22. 12. 1881 — 11. 1. 1954), філолог, літературознавець і палеограф; нар. в м. Ніжині, вчився в Київському університеті в проф. Петретца і прийняв його методу дослідження літератури. В 1920-х роках був професором ІНО в Ніжині, потім в Харкові, Могилеві, Ленінграді й Києві. Написав низку наукових праць про мову, графіку, орнамент староукраїнських писемних пам'яток, про Пересопницьке євангеліє (1911), критичні замітки до Сквородиноного твору "Харьковские басни" (1927), про творчість Сквороди й Т. Прокоповича. В 30-х роках зник без сліду. Рад. енциклопедія подає, що він

працював у різних вищих школах від 1917 до 1948 р. Невідомо, що діялося з ним від 1948 р. до 1954, коли він, за тією ж відомістю, помер. Від 1927 р. не друкував більше ніяких праць. (Див. УРЕ).

ГРУНСЬКИЙ Павло, справжнє прізвище Остапа Вишні, яким він спочатку підписував свої дотепні літературні шаржі й пародії на письменників і критиків, як Ю. Меженко, В. Коряк, М. Хвильовий, М. Йогансен, В. Поліщук, М. Рильський та ін. (Див. "Червоний шлях" чч. 1, 2, 8/1923).

"ГРУПА А", одне з багатьох літературних об'єднань 20-х років, до якого з відомих письменників належали тільки три: Майк Йогансен, Юрій Смолич і Василь Вразливий, решту становили, за свідченням Петра Панча, педагоги, журналісти, конструктори і "просто гарні хлопці", яким подобалися дотепи Йогансена. Група існувала коротко і не встигла в літературі виявитись.

ГРУШЕВСЬКИЙ Михайло (29. 9.

1866 — 25. 11 1934), дослідник історії Руси - України, найвизначніший її історик, дослідник та історик української народної творчості й української літератури, літературний критик, письменник і публіцист, довголітній професор Львівського університету, організатор українського наукового життя в Галичині, державно - політичний діяч в часі визвольної боротьби українського народу в 1917-1920 рр. Народився на Холмщині (в м. Холмі) в родині учителя духовної

семінарії, середню освіту одержав у Тифліській гімназії на Кавказі (батько його переїхав туди в 1869 р.), потім учився в Київському університеті на історично-філологічному факультеті. Його вчителем історії був відомий історик Володимир Антонович. Після студій був запропонований на катедру історії Львівського університету і восени 1894 року почав там свої виклади. Опинившись у Львові, взявся відразу за організацію наукового життя. В 1897 р. став головою Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, перевів його організацію на зразок Академії наук та енергійно організував наукову працю. За його головування НТШ було справжнім науковим осередком Галичини із значенням для всієї України. Наукову працю розумів як самостійні дослідження, здебільшого шукання й досліджування джерельного матеріалу — різних своїх і чужих документів, архівів, літописів тощо.

В 1898 р. видав, у соті роковини відродження української літератури (1798-1898), перший том своєї "Історії України-Руси", в якій виставив метрику русько-українського народу, що його часто зводили до галузки російського або польського народів, а дехто уважав просто німецькою видумкою.

Він був теж одним із основників і редакторів "Літературно-наукового вістника" (ЛНВ), що почав виходити замість "Зорі" в 1898 р. ("Зоря" перетворилася на ЛНВ) і співосновником Української видавничої спілки, яка була першим українським видавництвом, основаним на світській фінансовій громадській основі.

Після 1905 р. поширив свою діяльність і на Київ, перевів туди ЛНВ (1907) й заснував Українське наукове товариство ім. Т. Шевченка, яке видавало свої За-

писки та історичний кварталник "Україна" (з 1914 р.). В 1914 р. переїхав і сам до Києва, але був арештований царською владою і засланий до Симбірська. Згодом звідти був перевезений до Казані, а потім до Москви, де були кращі умови для наукової праці.

На початку 1917 р. повернувся до Києва і брав участь у політичному житті, зараз же був вибраний головою Центральної ради, яка була в той час революційним парламентом України. За його головування ЦР видала чотири універсали і четвертим проголосила повну незалежність України. Після проголошення Української народної республіки був вибраний першим її президентом. За гетьманських часів жив приватно, потім покинув Київ і виїхав на еміграцію до Відня, де відновив наукову й публіцистичну діяльність. В 1924 р. однак повернувся до Києва з бажанням присвятитися науці. Його вибрали членом Академії наук, в якій він старався відновити чи організувати широку наукову діяльність на кафедрі Історії України, маючи надію, що новий комуністичний лад дасть велику можливість розвивати українську науку. Що він у цьому дуже помилився, і сам незабаром побачив, коли партія почала насилати в члени Академії партійних людей, які науці вільній тільки перешкоджали, а надто, що його діяльність була партії дуже невігідна, бо Москва мала зовсім інші плани щодо України й української науки, тому й старалася його наукову діяльність обмежити або й зовсім припинити. В 1931 р. його перевели до Москви, де він почав незабаром хворіти, а в листопаді 1934 р. помер, на 68-му році життя.

В літературі виступив ще студентом (восьмої класи), виславши одне з перших оповідань, "Бех-аль Джугур", на тему окупаційної політики Англії в Судані, на оцінку письменникові І. Нечуєві Левинському, який вислав його до редакції "Діла" у Львові, де воно й було надруковане в кількох числах (66-68) у 1885 р. під псевдонімом Микита Заволока. Інше оповідання, "Бідна дівчина", вислане на оцінку письменникові Дмитрові Марковичу, було надруковане в альманаху "Степ" у 1886 р. Перше його оповідання, "проба пера", "Страшний свідок" і два дальші, "Остання кутя" й "Унтер офіцер Трохим Скавучак", сатира на підстаршину рос. армії, друкувалися пізніше.

Несподіваний успіх з двома оповіданнями впевнили його, що література буде його покликанням і формою громадської діяльності ("Як я був белетристом"), але потім вийшло інакше, його покликанням стала історія, досліджування й навчання історії, а літературна творчість відійшла на друге чи третє місце, тому він за весь час студій написав лише кілька оповідань, з яких надруковане було "белетристичне оброблення одного рішення судового", "Неробочий Іван Кривий", про трагедію селянина-кріпака, який, рятуючись утечею від дідича рабовласника, зайшов у спір з правом і марно згинув.

Згодом, коли переїхав до Львова, писав частіше й друкував свої оповідання в "Зорі", потім також у ЛНВ, однак не так часто. Тільки згодом охота до писання з'являлася частіше, але тоді він мав уже інший погляд на літературу, відмінний від попереднього, і писав тому, щоб висловити певні свої думки, погляди, переживання, настрої та образи, які "не давали

спокою й домагалися вияву". Так постали окремі оповідання, які потім вийшли збірками, "Оповідання", "Суб діво" й "Із старих карток" (1818). В 1928 р. всі ті оповідання вийшли збірним виданням п. з. "Під зорями" (1928) й були прихильно прийняті критикою. На думку відомого критика Миколи Зерова, Грушевський як письменник стоїть на межі народницької й модерної літератури, між Грінченком і Коцюбинським. Деякі його новели Зеров ставив як зразкові в тому жанрі ("Віжниця в Зоммербергу", "Історія сінйори Жанети Альберіго з Венеції").

До збірного видання вийшли також і два драматичні твори, "Хмельницький у Переяславі" і "Ярослав Осмомисл". Перша написана на тему переговорів Хмельницького з послами Яна Казимира, а друга — трагедія Насті Чагрівної, дружини князя Ярослава Осмомисла, яку бояри спалили як негідну становища князевої жінки. На це письменник дивився дуже неприхильно — як на спробу бояр перешкодити зближенню князя з народом і зберегти свою роллю посередника між князем і народом, бо на тому воно й ґрунтувало свою силу й владу. Письменник однак був думки, що князь-володар повинен мати безпосередній зв'язок з народом почерез голови бояр, до яких він ставився неприхильно як до жадних влади й багатства посередників.

Разом з тим Г. виступав і в літературній критиці й писав рецензії й літературно-критичні статті про окремих письменників, як Лесь Мартович, Марко Черемшина, Василь Стефаник, Наталія Кобринська, Олександр Кандиба-Олесь, Леся Українка, Іван Франко, Ольга Кобилянська, М. Чернявський, М. Старицький. До його думок і

поглядів прислухались, а іноді й відкликувались такі професійні критики, як М. Зеров, С. Єфремов, М. Рудницький. Його погляди на т. зв. "покутських трійку письменників", яку С. Єфремов називав "Стефаниковою школою" мали вирішувальний вплив на дальше трактування трьох покутських письменників, які не творили ніякої школи, тільки групу спільного чи близького походження, з Покуття. Правильно характеризував він і творчість Лесі Українки, якої твори в останньому п'ятиріччі уважав "немов якимсь титанічним ходом по велетенських ступнях-сходах, де людська стопа ще не ступала". Він теж підкреслював, що Леся Українка глибоко національна поетеса, яка всім змістом своєї творчості нерозривно зв'язана з життям свого народу. Влучні оцінки давав він і багатьом іншим письменникам, і з його поглядами завжди були згодні провідні літературні критики.

В українському літературознавстві особливе значення має його п'ятитомовою "Історія української літератури", від початків до першого відродження, 1580-1610. На літературу він дивився як на вираз духового життя народу, тому й включив до неї усну народну творчість (усна словесність), яка мала для нього таке ж значення, як і писана творчість, на вищому рівні, бо одна й друга були взаємно пов'язані й переливалися з одної сфери в другу. Писану літературу всюди й завжди попереджала усна словесність народу, з якої виростала і нею живилася писана словесність. Й навідрывот, в усну словесність проникала писана література, а одна й друга, на думку дослідника, є виразом народної душі і народного духа. Тимто він і почав свою історію лі-

тератури усною словесністю, яка, за словами Гегеля, така ж давня як і сама мова, і яка попереджує писану літературу на тисячеліття, хоч давня наша народна словесність не збереглася, але сучасна дає про неї певні натяки. Він і присвятив багато місця зразкам усної словесности, які підтримують його здогади, припущення й судження.

В першому томі автор розглядає історію, мітологію й мову усної словесности, обговорює погляди різних дослідників фолкльору, аналізує наявні жанри й цикли і в багатьох зразках відшукує сліди давности, старовинности. Конкретно, він починає том від обговорення деяких теоретичних проблем, дає визначення терміну “література”, обговорює початки й розвиток усної словесности та її соціальну й культурну обстановку, починаючи ще від часів перед великою мандрівкою народів, де знаходить сліди творчости родово-племінних часів.

Другий і третій томи присвячені писаній або книжній літературі київської та галицько-волинської доби XI-XIII століть, отже релігійна творчість, повісті про татарщину й інші жанри й роди та доказує, що все те давнє літературне надбання княжої доби є безсумнівним добром українського народу, без будь-якої допомоги чи участі північних племен чи хоч би їх окремих представників.

Це ствердження найбільше й сердило й сердить “великий братній народ”, який працями-вигадками своїх дослідників намагається доказати й свою участь у творенні культури київської доби, вигадавши для того т. зв. “спільноруську” чи “давньоруську” народність, яка нібито існувала перед тим, як розщепитися на три окре-

мі руські народності. В суті речі давні й сучасні російські лослідники намагаються ідентифікувати давню руську державу київського періоду, до якої належали й північні, змішані з слов'янами племена, з народністю, хоч такої в історії ніколи не було й бути не могло, бо київська держава до створення такої народности не змагала і не накидувала іншим племенам однієї об'єдинительної мови, дарма, що в усій державі була єдина книжна мова, церковнослов'янська, яка однієї народности утворити не могла, бо не була загальною народною мовою, спільною всім племенам, тільки була мовою небагатьох освічених людей як мова здебільша церковних книг, що вживалися й на півночі. Ця мова зовсім певно однієї народности утворити не могла.

В 4-му томі автор розглядає дружинний епос княжої доби, т. зв. билини, які збереглися до новіших часів на далекій півночі Росії, і знаходить у них багато такого, що походить від архетипів 13-14 століть, які жили в руських вар'янтах. Іншими словами, автор доказує українське походження билин, які з таких або інших причин на півдні в своїй оригінальній формі не збереглися, хоч деякі сліди залишили.

П'ятий том присвячений найбіднішому в українській історії літератури періодові, 14-15 століттю і першому відродженню в 1580-1610 рр. Тут автор обговорює культурний рух перед першим відродженням, відгомін деяких західних течій, раціоналістичні течії, відгомони чеського релігійно-національного руху, перекладні повісті, перші виступи міщанства й перше відродження, в тому головно полемічну літературу й початки віршу-

вання, з багатим літературним матеріалом.

Як дослідник минулого українського народу, матеріального й духового, якого цікавили різні аспекти життя, Грушевський силою того факту цікавився й теоретичними питаннями та працями західних дослідників і теоретиків. Зокрема цікавий його підхід до літератури, його погляди на неї. Він дивився на літературну творчість з двох боків — як дослідник літератури і як літературний практик, цебто творець літератури, письменник. Як письменник він вимагав повної свободи творчості, а суспільне призначення літератури вважав каліцтвом. Поет, писав він, тоді щасливий, коли співає свobodно й для себе, а не до смаку й потреб телятників, як він казав, позбавлених крихти артистичного почуття, і лихварів, котрі цінять твір мистецтва з того боку, які він може дати зиски. Що в цих висловах явна гіперболізація, це очевидно, але автор брав скрайні випадки, щоб якнайвразніше підкреслити антиутилітарність літератури, бо був проти зниження її до звичайної службової ролі.

Помилкою одначе було б думати, що він заперечував себе як дослідник літератури, коли дивився на неї з соціологічного боку. Він дивився на літературу як на вираз душі народу, а не як на його слугу. Між ним і соціологами в літературознавстві та різниця, що соціологи уважають літературу як суспільну функцію, а Грушевський стояв проти функціональності літератури, бо визнавав літературу як вираз суспільного життя, а це зовсім не те саме, бо експресія і функція — зовсім різні чинності. Експресія йде від поета, а функція до поета. Експресія є внутрішньою потребою

поетової душі, а функція є потребою зовнішніх чинників життя. Невідомий народний поет так само як і відомий, висловлює в пісні чи в іншому жанрі те, що йому самому болить, і те, що прикро (або й приємно) відчуває чи переживає громада, в якій він живе, в ширшому значенні нарід, з яким він має однакову долю й однакові переживання. Отже він виражує свою душу і в той же час і душу свого народу, але без зовнішніх спонук, без будь-якого примусу із зовні, робить це не для когось чи для чогось, а з власної душевної потреби виражує себе індивідуально й суспільно. В тому й цінність літератури, що вона твориться з душевних спонук, з внутрішньої потреби, а не для “телятників і лихварів”. З цього висновок, що погляди Грушевського на літературу не були роздвоєні й суперечні, як би здавалося на перший погляд, вони гармонійні й одностайні. З того погляду його підхід до літератури треба вважати як експресіонічний, радше ніж соціологічний, бо на його погляд, література не має суспільної функції, тільки є словом індивідуальної й соціальної, цебто народної душі. Тому він правильно думав, що історія літератури творилася рівночасно з історією народу й висловлювала його душу й духовість.

Цього твердження не заперечує й той факт, що дослідник приймав і концепції деяких європейських теоретиків, які розуміли історію літератури як історію ідей. Так розумів літературу німецький історик літератури Герман Гетнер, який у своїй “Історії літератури 18 ст.” показує розвиток літературного вислову гуманістичних ідей Англії, Франції й Німеччини. Грушевський фактично теж так розумів історію літератури, бо, на

його думку, тільки така література відповідає зацікавленню громади. Не розвиток стилю, мови й форми, а суті, змісту, який тісно формою висловлений, бо ідея чи зміст, це душа літератури, а форма — його тіло. Тому душа й цікава для дослідника, що досліджує життя народу, бо душа дає можливість розуміти духове життя минулих поколінь.

Автор одначе зовсім не легковажить форми, як багато інших суспільників чи соціологів, яких цікавить лише зміст літератури як єдиний варт уваги й досліду. На його думку, форма літератури теж важливий культурно-історичний факт, вона є тим чинником, що доносить до нашої уваги зміст, і в ній уся краса, бо вартість його у змісті, "Краса, це форма і в формі, але схолястичне трактування сеї сторони... не повинно ослаблювати головного соціального інтересу історії літератури як соціологічної науки". Тому соціологічна концепція літератури найбільше відповідала його поглядам історика. Але як письменникові йому ближча була естетична концепція, яка суть літератури бачила в поетичній формі. Ці дві концепції Грушевський поєднував зовсім успішно, дарма, що більший наголос ставив на ідею, ніж на форму, і якоюсь мірою йшов за теорією І. Тена, який на мистецький твір дивився як на вираз середовища. Але в його поглядах є й відгомін іншого німецького теоретика, Вільгельма Дільтея (1833-1919), який у своїх працях показав розвиток духового життя різних народів, від античності до сучасності. Він цікавився головно виявами людського духа (ума), але не як психолог, тільки як дослідник об'єктивізації духа в мові, літературі, мистецтві й науці. Це відго-

мін ідей Гегеля, до яких і Грушевський якоюсь мірою причетний, бо в нього є чимало спільного з Дільтеєм, перш за все його зацікавлення як історика народного життя виявами людського, а тут народного духа.

Особливе значення має його ІУЛ ще й тим, що він поставив проблему усної й писаної словесности княжої доби на українські основи й визначив як українську власність. Він доказав, що творцями літератури княжої доби були виключно південні східні слов'яни, наші предки, а інші в ній не брали ніякої участі. І крім того, він знайшов тісну пов'язаність української літератури 16-17 століть з літературою княжої доби, а ту пов'язаність сусідні братні народи часто заперечували, натомість не знаходив він пов'язаности в московській літературі. Не тому не знаходив, що не хотів, тільки тому, що їй не було. Це ствердження має особливе значення, оскільки з російського боку постійно йдуть намагання ті зв'язки як не розірвати, то бодай применшити, а свої збільшити.

Літ.: М. Лозинський. Михайло Грушевський [з приводу 25-річчя літературної праці], "Діло" ч. 199/1910; М. Ж-ко. 25 літ літературно-наукової діяльності М. Грушевського, "Рада" ч. 134/1910; М. Зеров. М. Грушевський Під зорями... "Життя і революція" ч. 1/1929/195-6; І. Стебун. Проти ворожих теорій в українському літературознавстві, "Рад. літ-во" 7-8/1947/7-35; В. Дорошенко. Михайло Грушевський популяризатор і белетрист, "Овид" 12/1957/23; Д. Чижевський. Михайло Сергійвич Грушевський як історик літератури; передмова в 1-му томі ІУЛ, Н. Й., 1959/І-Х; І. Войко, Е. Кирилюк. Михайло Грушевський. З нагоди 100-річчя від дня народження, "Літ. Україна" 77/1966/3-4; І. Фізер. Михайло Грушевський як літературознавець та історик літера-

тури, "Слово", зб. 3/1968/331-343; Б. Романенчук. Михайло Грушевський як письменник і літературознавець, Альманах "Провидія" на 1969 рік, ст. 109-129.

ГРУШЕВСЬКИЙ Олександр (1877 — ?), історик, студент В. Антоновича, історик літератури, молодший брат Михайла Г. Вчився в Тифлійській гімназії, потім у Київському університеті, після того працював приватдоцентом Одеського, Петербурзького й Київського університетів, в 20-х роках був професором Київського ІНО, дійсним членом Археографічної комісії ВУАН і НТШ. В 1937 р. був репресований і засланий і на засланні загинув.

Написав багато історичних розвідок, присвячених окремим частинам України ("Пинское Полесье", "Очерки истории Туровского княжества", "Города Великого Княжества Литовского" та б. ін.), має також праці з української історіографії.

Принадно працював і в ділянці української літератури, особливо як історик літератури і містив у пресі огляди літературної творчості за окремі роки. Почав їх у 1907 р., один з перших появився в ЛНВ в 1907 р. п. з. "Сучасне українське письменство в його типових представниках" В ньому обговорив коротко творчість Ганни Барвінок, О. Кониського, І. Нечуя Левицького, П. Мирного, І. Франка, Ст. Ковалева, Т. Бордуляка, Н. Кобринської, А. Чайковського. Цей огляд друкувався впродовж 1907 й 1908 рр. в шістьох томах: 37, 39, 41-44. Згодом ці огляди вийшли окремою книжкою п. з. "З сучасної української літератури" в 1909 і 1918 роках. Після того писав огляди за окремі роки, як "Українське письменство за 1909

р.к. Написав теж немало рецензій на окремі книжкові видання.

ГУБАР Олександр (7. 9. 1922 —), дослідник і викладач української літератури в Чернівецькому й Одеському університетах; нар. в с. Ярошівці Талалайського р-ну Сумської області в селянській родині. Після закінчення середньої школи, вчився в Чернівецькому університеті на філологічному факультеті, студії закінчив у 1946 р., а в 1955 р. захистив кандидатську дисертацію й працював на кафедрі історії української літератури в тому ж університеті. Потім перейшов на кафедру української мови й літератури в Кримському пед. інституті.

Перші його літературно-критичні статті появились в 1948 р. З того часу написав понад півтори сотні статей і розвідок на теми сучасної української літератури. Окремо видав монографію про Павла Тичину (дисертація) в 1958 р., а в співавторстві з С. Дегтярем, А. Романцем та Л. Чернецем видав критичний нарис "Літературна Буковина".

Дж.: "Письменники Радянської України", біо-бібліографічний довідник, 1970/111; [През. СПУ]. Дослідник літератури (150-річчя), "Літ. Україна" 72/1972/3.

ГУБАРЕЦЬ Василь (1939 —), молодий поет-початківець, родом з Вінничини, нар. в с. Луці Мелешківській. Закінчивши десятирічну середню школу, працював у районній та обласній комсомольських газетах, потім учився журналістики у Львівському університеті. Друкувався в "Вітрилах", "Ранку", "Дніпрі" та ін. В 1970 р. видав першу збірку поезій "Одвертість" (див. "Україна" 6/1971/3).

ГУДЕМЧУК Яків (р. н. невід.), поет-лірик і гром. діяч, уродженець Волині, живе в Польщі, в Кошаліні; воював у польській армії проти Гітлера. В літературу ввійшов "стихийно, на хвилі загального піднесення, викликаного утворенням УСКТ". "Притаманній йому легкості віршування не відразу знайшов власні барви, образи деталі і не відразу переборів нахил до надмірної описовості й балакучості. Проте прозорість, поетичність і пісенність характерні для кращих творів Гудемчука та зростаючи з кожним днем поетична майстерність здобули йому любов і визнання читача" (К. Джуринка).

Досить велика добірка його віршів (понад 60) вміщена в літературній антології "Гомін", що вийшла в Варшаві (УСКТ) в 1964 р. Віршування Гудемчука традиційне, аж надто традиційне, так віршували в нас ще в 19 ст.

Важливе місце в творчості Гудемчука має суспільна лірика, в якій широко відбилосся життя українського населення в Польщі. Віддавши дань настроям туги за батьківщиною, поет широко оспівує сучасність, прославляючи "творчий труд і будівництво нового життя" на старих і нових землях, оспівує "революційну боротьбу", славить польсько-українську співпрацю в справі освоєння західних районів Польщі.

Літ.: К. Джуринка. Свідомство доби, "Гомін" (Варшава), 1964, 3-10.

ГУДИМ Віктор (1. 7. 1909 — ?), маловідомий комсомольський поет 20-30-х років з села Пирогів на Полтавщині. Вчився в семирічній школі, потім у професійній школі, а пізніше в Київському ІНО на філолог. факультеті (1927 - 1931).

Якийсь час працював у київській кінофабриці, потім у редакції. Помер молодо, в 1936 або 1937 р.

Писати й друкувати вірші почав у 1929 р. на сторінках "Літ. газети", "Пролет. правда", "Молод. більшовика", і журналів "Молодняк", ЖіР, "Глобуса". Належав до організації "Молодняк", ВУСПП і потім СПУ. Впродовж п'яти років (1931-1936) видав чотири збірки віршів: "Открито семафори", "Солдати п'ятирічки" (поема), "Маршрути" та збірку вибраних поезій, "Слава". В 1971 р. вийшла його мініятурна вибрана збірка "Поезії". "Героїка громадянської війни пройшла крізь усю його творчість, але не як тема, а як світ прекрасного для ідейно-естетичного виміру нової дійсності з точки зору перспектив революції". На свою літературну діяльність дивився па ртійними очима.

Літ.: П. Колесник. Пам'яті поета; передмова в кн. "Віктор Гудим, Поезії", 1971, 3-10.

ГУДИМА Андрій (1937 —), сучасний молодий поет з Вінниччини; нар. в Слободі Носковецькій Жмеринського р-ну; закінчив середню школу, відбув військову службу і вчився в сільсько-господарському інституті, після того працював заступником голови колгоспу. Пізніше відбув аспірантуру на кандидата сільсько-господарських наук і працював викладачем у Білоцерківському сільсько-господарському інституті.

Друкувався в обласній і столичній пресі, одержав за свої вірші обласну літературну нагороду, а в 1969 р. видав першу збірку поезій "Врость".

Рец.: І. Глинський. Як вітраки хрестяться. "Вітчизна" 8/1973/154-160.

ГУЖВА Валерій (1936 —), молодий поет генерації шестидесятників і журналіст, нар. в м. Червоноармійському на Донеччині в родині науковців. Вчився в Київському університеті на журналістиці, після чого почав працювати в вид-ві “Молодь”.

Писати почав студентом, друкувався в столичній періодиці і в кварталнику “Поетія” (1969), друкувався російською мовою в спільній збірці “Огонек”, першу власну збірку “Дуель” видав у 1969 р. потім ще дві інші: “Імена” (1972) і “Місто” (1974).

Рец. О. Бондаренко. Просто і правдиво, “Літ. Україна” 20/1970/3; **А. Кацнельсон.** Дух громадянства [“Імена”], “Вітчизна” 3/1973/197-9.

ГУЗЮК Пилип (25. 11. 1900 — 12. 11. 1968), “вітчизняний” письменник, родом з Галичини; нар. в с. Поникві Бродівського району на Львівщині в селянській родині. Змалку був сиротою і служив наймитом, потім учився в стельмаха, в 1920 р. пристав до большевицької армії, коли вона “очищала західно-українські землі від білопольських загарбників”, брав участь у війні проти білополяків, врангелівців, а після війни був головою комітету незаможників в Козятинському р-ні на Вінничині. Пізніше вчився в Інституті журналістики в Харкові, відбував там аспірантуру й працював викладачем у вищій школі. Тоді й почав писати.

Писав статті, нариси, фейлетони, оповідання й повісті. Перша його повість, у двох частинах, “Напередодні”, друкувалася на сторінках журналу “Жовтень” в 1951 р., окремо вийшла в 1955 р. В ній автор відображує суспільно-політичні й воєнні події років першої світової війни й російської рево-

люції (1914-1920). Відображені події відбуваються на тлі життя галицького села Шароволі Бродівського повіту, а героями повісти виступають селяни.

Друга повість, “Сурми кличуть”, що вийшла в 1958 р., це доповнена третьою частиною попередня повість (“Напередодні”), в ній автор “відображує” “визвольний похід” большевиків на західні українські землі й “радощі та труднощі нового життя”. В цілій трилогії “Сурми кличуть” багато автобіографічного, включно з самим головним героєм, який є автопортретом автора. Він показує “страждання трудівників галицького села” під Австрією, братерську любов галичан до російської армії, “визрівання революційної свідомості селян”, “мерзенну роль” польської шляхти, буржуазних націоналістів та грекокатолицьких попів і т. п.

В наступні роки вийшла збірка оповідань “Розрив” (1958), повісті “Надіїна доля” (1962), “Вогомольці” (1963), “Друге народження” (1965). До цієї книжки входять: повість “Йду до живих” та оповідання “Розрив” і “Кам’яний ідол”. Всі ці повісті й оповідання мають антирелігійний характер.

Літ.: О. Бандура. Успіх молодого прозаїка [“Напередодні”], “Вітчизна” 6/1956/173-5; **Яр Петроняк.** Про земляків [“Сурми кличуть”], “Літ. Україна” 99/1960/2; **О. Моторний.** З тенет [Вогомольці], “Літ. Україна” 88/1962/3; **М. Гуменюк.** Тенета розірвало [“Друге народження”], “Жовтень” 11/1966/150; **СПУ.** Пилип Федорович Гузюк; некролог, “Літ. Україна” 90/1968/4 і “Жовтень” ч. 12/1968/151.

ГУКЛИВСЬКИЙ ЛІТОПИС, перша відома на Закарпатті спроба запису подій з 1660 до 1830 рр. Авторами запису були місцеві священики, але тільки один відомий, Ми-

хайло Григаші, син кметя Григи (1782-1823), що вів записки з 1782 до 1830 р. Після нього, події записував латинською мовою інший священник. Записи до 1782 р. переписані з якогось іншого оригіналу, або зведені разом з різних джерел одним автором. Запис зберігся на останніх сторінках метричної книги села Гукливого на пограниччі Галичини й Закарпаття, від села пішла й назва літопису. Літопис має заголовок “Новѣйшая яке когда случившася”. За змістом, це запис тих новин, що доходили до далекого верховинського села, опис подій і явищ, важних для даної місцевості. Найбільше тут записів про погоду, сільсько-господарські роботи, врожай, господарський стан населення, про голод 1786 р., земельні реформи Йосифа II, про політичне життя країни, стосунки з сусідніми державами тощо. Багато уваги приділено тут Росії — про початок війни з Туреччиною, про смерть Катерини 1797 р., про програну війну Наполеона й ін. Автори часто висловлюються “образно” й зворушливо, тимто й літопис має певні літературні якості. Мова літопису — тодішня народна мова Закарпаття з домішкою церковнослов'янщини.

Уривки літопису друкував Е. Сабов у “Хрестоматії церковнослов'янських и угро-руських памятників литературних, Унгвар, 1893, 2-3.

Дж.: О. Мишанич. З літературного життя Закарпаття. “Рад. літ-во” 6/1961(?); Я. Біленький. Угроські літописні записки. ЗНТШ т. СІУ/1911/73-81; Див. О. Мишанич. Література Закарпаття.

ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ Петро (27. 1. 1790 — 13. 10. 1865), поет, байкар і перекладач першої половини 19 ст., один із зачинателів нової української літератури й лі-

тературної мови на народній основі. Див. **Артемовський-Гулак Петро**.

ГУМАНІЗМ (лат. homo — людина, гуманус — людський, людяний), в історичному значенні — інтелектуальний рух або духовний напрям, який позначив перехід від Божих і церковних справ, панівних у середовіччі, до земських і людських, які домінували в добі Ренесансу, і був одним із найголовніших явищ Ренесансу. Коли в середніх віках людське життя на землі було трактоване Церквою лиш як підготовка до життя вічного в царстві небесному по смерті і людина мала собі заслужити на місце в небі, в потойбічному світі, то гуманізм був зворотом до життя людини поцейбічної, що живе на землі і має свою незалежну вартість, гідність і земську ціль, якою було самодосконалення для себе самої й для свого суспільства та всього людства. Гуманізм бачив цей світ цікавим і гідним уваги сам собою і ставив розум понад віру. Головний наголос падав на досконалення людини, отже на виховання, а цілло виховання була зрівноважена одиниця з усіма її повно розвиненими здібностями.

Гуманізм і Ренесанс — замінні поняття, що стоять у тісній кореляції, але Ренесанс ширше поняття й означає не тільки певну цілеспрямованість, але й цілу добу, яка в багатьох аспектах різниться від попередньої і починає власне нову добу або нові часи, в яких ми живемо. Ренесанс таким чином означає нові погляди на життя і загальний мистецький зміст доби, а гуманізм означає радше науково-духову сторінку нового руху. Ренесанс є історично-культурним терміном, а гуманізм літературно-й духово-історичним.

Термін походить від ренесансових гуманістів або дослідників античної поезії, реторики, філософії, історії, здебільшого гуманістичних наук, названих гуманістичними тому, що вони ставили в центрі людину, її особовість, а з тим і нову рацію існування, цілком відмінну від середньовічно-схоластичної.

Цей рух однак почався не відразу, а підготовлявся довгими роками, його початки сягають половини 13 ст., оскільки на Заході вже давно цікавилися античною культурою й античними письменниками, але майже виключно римськими, бо ніхто тоді не знав грецької мови, а коли хтось і знайомий був із грецькими філософами, як Платон і Аристотель, то тільки за посередництвом арабської мови. Вчені й письменники основували свою мову на античній латині, яка була в усій Європі загально прийнята як мова літературна.

Після упадку Костантинополя, здебільшого Візантійської імперії в 1453 р., почався великий рух із Сходу на Захід. Зі Сходу емігрувало багато грецьких учених, які не хотіли жати в турецькій неволі, а з ними прийшла на Захід і грецька мова, якої почали пильно учитися нащадки колишніх римлян, що володіли і Грецією. Грецькі емігранти привезли з собою і тексти античної літератури, яку на Заході досліджували й коментували. То й був ренесанс, відродження античної грецької культури й захоплення нею, бо з нею відроджувалася й увага до людини як до самобутньої цінності.

Захоплення античністю викликало наслідування класичного стилю, класичних жанрів і класичної поетики, яка мала вчити як досягнути

досягати досконалості античної літератури. Разом з тим почалися й переклади античної літератури, філософії й реторики, а ідеали античного виховання, в центрі якого завжди стояла людина, гомо, стали ідеалами західного виховання. Від того й почали називати західних дослідників античності, в якій домінувала людина — гуманістами, самі дослідники — гуманістичними науками (мова, поезія, реторика, історія, філософія) для відрізнення від інших (точних) наук, як математика, логіка, теологія, натуральна філософія. Західні дослідники відшукували, редагували, коментували й видавали античні тексти, невідомі в середніх віках, писали трактати про античних авторів та про виховні, моральні, політичні й літературні проблеми. Західний світ познайомився тоді безпосередньо, з самих джерел, з античними авторами й філософами, як Платон, Аристотель, Плутарх та різні інші, і через те був продовженням античних виховних і культурних традицій. В своїй основі гуманізм був інтернаціональний, але в кожній країні він був національний.

За малими винятками гуманісти залишилися християнами і давні поганські ідеї втілювали в християнські вірування, тому гуманізм називали християнським, але християнські гуманісти оспороювали середньовічні погляди, що людина зломана гріхом і зовсім не має свобідної волі. Так само оспороювали вони й погляд про абсолютний конфлікт між тілом і душею, який вів до аскетизму.

ГУМЕННА Докія (10. 3. 1904 —),

екзильна письменниця, родом з Київщини; нар. в присілку к. міста Жашкова на Уманщині в селянській родині. Вчилася в міській початковій школі, потім у середній педагогічній школі в м. Ставищах, де її учителем української мови й літератури був відомий поет-символіст Дмитро Загул з Вуковини, а після того поїхала вчитися до Києва на літературний факультет київського Інституту народної освіти (ІНО).

Студії скінчила в 1926 р., в 1928 рї поїхала до Харкова, але в 1933 р. вернулася до Києва, де жила аж до нім.-сов. війни і там залишилась, а потім переїхала до Львова, звідти в 1945 р. до Німеччини, а потім до ЗСА, поселилася в Нью Йорку, де живе й досі.

Писати почала в студентські часи, а друкувати свої перші твори відважилась, за підтримкою Сергія Пилипенка, голови "Плугу", в 1924 р. Деб'ютувала оповіданням "У степу", яке було надруковане в жур. "Сільсько-господарський пролетар" (3/1924). Потім друкувалася в багатьох інших журналах, як "Глобус", "Життя і Революція", "Колгоспниця України", "Літературний журнал", "Молодий більшовик", "На зміну", "Нова громада", "Плужанин" і "Плуг", "Рад. література", "Селянка України", "Червоний шлях", "Червоні квіти", "Шлях до здоров'я", "Юний піонер".

Писала оповідання, новелі, нариси, повісті й романи. Хоч і друкувалася в пролетарській пресі, пролетарською, чи по-тепершньому, соц. реалістичною письменницею-лакувальницею не хотіла бути й

комуністичне життя показувала правдиво, як очі бачили, нічого не приховуючи. Большевицьку революцію розуміла не тільки соціально, але й національно, як визволення українського народу з-під російської залежності. Через те пізніше впала в конфлікт з партією, яка не хотіла бачити негативів свого нового ладу й очікувала від письменників захоплення й похвал. І письменники захлиналися від захоплення, а Гуменна показувала негативи, яких оминути не могла й не хотіла, тому й критика до неї ставилась неприхильно, а то й воже.

В 1928 р. одержала відрадження на південь України оглянути й описати нове господарювання в колгоспах та щасливих людей, які живуть, наче в раю. Відвідавши кілька рад. господарств, написала ряд репортажів п. з. "Листи з степової України", в яких описувала погане господарство, занепад українського побуту й культури та моралі, критикувала російських письменників (Ф. Гладкова), що насміхалися з української мови й культури й пропагували свою московщину. Репортажі друкувалися в журналі "Плуг" в 1928 р. Після того їздила ще на Кубань (1929) і знов написала ряд нарисів п. з. "Ех, Кубань, ти Кубань хліборобная", які друкувалися в ж. "Червоний шлях" і в яких вона теж виявляла радше негативні сторінки життя, ніж позитивні, яких не було. За ті репортажі на неї знову накинута партійна критика, закидаючи їй неправду, а тодішній "Генсек" України, Косьор, лаяв її за русофобські погляди й куркульську ідеологію.

Після того все таки письменниця надрукувала ще 2 повісті, "Де недавно ведмеді ходили" (1930) і "Кампанія" (1931), ще одну збірку

на рисів "Стрілка коливається" (1930) та книжку нарисів про Кубань (1931), які друкувалися першим в журналі. В "Кампанії" письменниця пробувала оборонятись чи реабілітуватись, але даремно, партійна критика не переставала цькувати її як наклепницю на "радянську дійсність та колгоспне будівництво". Пізніше її викинули з "Плугу" й поставили поза рамки літературного життя й замкнули дорогу до друку.

Всім років письменниця змушена була мовчати, хоч писати не перестала, й ніде не друкувалась, аж у 1939 р. знову спробувала шукати дороги до преси й несподівано потрапила на сторінки журналу "На зміну", де надрукований був нарис "Трипільська статуетка", і журналу "Радянська література", де появились того ж року два оповідання, "Перший іспит кочовницького сина" і "Чари". В "Літературному журналі" друкувалося того ж року оповідання "Жадоба", а в "Молодому більшовику" опов. "Обіцянка". В 1940 р. побачили світ: нарис "З історії сивої давнини", повість "Вірус" та "Оповідання про мустьєрського хлопчика". В наступному році появилася ще нарис "Тасмниця черепка" й оповідання "Мустьєрський хлопчик". Але повість "Вірус" знову викликала люту партійної критики за те, що письменниця показала й висмівала гнилизну партійних чинників. На повість накинупли журнали "Літературна критика" й "Советская Украина", а московська "Правда" назвала повість брехливою, автор статті "не міг читати без відрази ту "лживую повесть", хоч вона показувала правду.

Коли вибухла нім.-советська війна, письменниця залишилася в Києві, і коли Олена Теліга почала там видавати тижневу газету "Лі-

таври", Докія надрукувала там першу свою вільну новелю "Пахощі польових квітів".

В 1943 р. письменниця друкувалася в різних періодичних виданнях у Галичині, як "Дорога", "Нові дні", "Львівські вісті", "Краківські вісті", "Дозвілля" та ін. Потім емігрувала на Захід і зупинилася в таборі "Переміщених осіб" у Зальцбурзі (Австрія) і продовжувала писати й друкуватись в еміграційних виданнях, в тому і в альманаху "Керма", який сама організувала й писала на машинці всі матеріали, та в деяких періодиках в Зах. Німеччині ("Арка", "Українські вісті"). В Зальцбурзі видала першу свою книжечку на емірації "Куркульська вілія" з життя українського села під большевиками. Це оповідання, як чимало інших, що побачили світ на еміграції, написані були ще дома, на рідних землях. До них належить і великий роман-хроніка "Діти чумацького шляху" в чотирьох частинах, з яких три частини вийшли ще в Німеччині, а останній в Нью Йорку (1951) в "самвидаві" авторки, яка працювала в фабриці й складала гроші на видання своїх творів.

В чотирьох частинах цього роману письменниця показала українське село перед війною і за большевицької окупації, напереміну з містом, що його село пробувало завоювати. В 1-й книзі цієї тетралогії, "У запашних полях", письменниця змалювала сільське життя-буття кількох родин на Дрижипільщині за одне покоління останніх десятиліть 19 ст. Це картина життя в стилі традиційного українського реалізму між т. зв. етнографічним і критичним реалізми. Письменницю не цікавила етнографічна сторінка селянського життя й далека була вона від "критичного реалізму", предтечі соц.

реалізму, тому й немає в неї різких класових різниць і “класового розшарування” на селі або “класової диференціації”, на яку особливу увагу звертала трохи старша від неї письменниця, Грицько Григоренко, що показувала приблизно те саме село і того самого часу. Вона не приховує і певних негативів, як, нпр., жажду землі окремих селян для збагачення коштом села, а навіть коштом добробуту й невідлучності власної родини. Дехто з тих селян був колись наймитом і “волам хвості крутив”, а потім розбагатів якимсь чином у пана Браніцького і дійшов до кількох десятин [це мусить бути авторчина вигадка, але не переконлива]. Так само й інший селянин невідомим чином збагатився і на очах перетворювався з мало-земельного на одного з найбільших господарів-хуторян. Не приховує авторка й того, що в Сарголіній хаті їли скупо, зле й несмачно і що треба було гарувати від світання до смеркання й інші того рода деталі, в які можна й не вірити, але в загальному письменниця цікавилася радше характеристиками своїх персонажів, ніж побутом чи класовим різникуванням. Але звернула увагу на факт, що “цей народ як тільки вибивається в люди, заводять шинки і прекрасну свою пісню замінює грамофоном і не любить освіти, а дітей своїх далі двокласової школи і за поріг не пускає, бо наука тільки революції розводить”. Всі ці деталі служать письменниці для розкриття дійових осіб, на що вона ставила головний наголос, яких можна вважати типовими.

В 2-й книзі, “Брами майбутнього”, авторка перескочила з 19-го, а чи може початку 20-го століття в часи НЕП-у на Україні в першій половині 20-х років, коли Та-

рас Саргола, головний персонаж твору, що в першій книзі був ще хлопцем, став уже студентом університету в Києві і письменником-початківцем. Він був одним з тих, що вийшли з села завойовувати місто, прийшли з усіх кінців України — з Полтавщини, Одещини, Кубані, Запоріжжя, Чернігівщини й інших частин. То були найрізноманітніші типи й характери і їх письменниця розкриває в різних умовах життя, зокрема в літературних, так що ця книга дає загальний і подрібний образ літературного життя в Києві 20-х років під московським комунізмом, бо український був дуже швидко ліквідований як небезпечний конкурент.

В 3-й книзі, “Розп’яте село”, письменниця змалювала жажливий образ колективізації українського села, яку більшовики переводили жорстоко руками самих таки селян, поділивши їх на куркулів і незаможників, і одних нацьковувала проти других, підтримуючи всіма засобами незаможників й всяку іншу бідноту й голоту, що й не треба було чужої сили, щоб розорити село, бо селяни винищували одні одних в ім’я “світової революції”, яка пожерла мільйони сільського населення і колишніх господарів поробила наймитами, які не мали де найматись.

В 4-й книзі, “Ніч”, авторка вертається знову до міста й показує той же світ “пролетарської” літератури, що в 2-й книзі, і всі махінації партійних письменників, з яких кожен хотів держатися на поверхні, грати певну роль й керувати літературним життям. Це вдавалося тільки небагатьом, репрета були ліквідовані, репресовані й заслані, а в найкращому випадку недопущені чи вилучені з літератури. В тому велику роль гнали

ті, що сьогодні стали там “ворогами народу”, але в ті часи вони сиділи на вершках і, не будши українськими письменниками, керували українським літературним життям, а на самих письменників дивилися згори як на своїх підданих і “ворогів народу”. Світ обернувся горі ногами. До міста прокрадалися з голими руками колишні власники багатьох десятин землі, шукаючи будь-якої праці. Дівчата, що не хотіли бути на посадах літературних китів, мусіли важко працювати на найгірших посадах і забути про літературу, до якої прагнула їх душа. Цілу галерію образів показала письменниця в цьому творі, влучно схоплюючи суттєві риси кожної постаті, так що цей твір залишається й документом доби в мистецькій формі.

Після цієї тетралогії, письменниця видала (переважно в своєму власному “самвидав’ї”) ще 15 книжок — повістей, романів, нарисів та оповідань, як “Мана” (повість, 1952), “Велике цабе” (повість, 1952), “Багато неба” (нарис, 1954), “Хрепцятий яр” (повість-хроніка, 1956), “Епізод з життя Європи Критської” (фесрія, 1957), “Жадоба” (оповідання, 1959), “Вічні вогні Альберти” (нарис, 1959), “Серед хмаросягів” (новелі й оповідання, 1962), “Скарга майбутньому” (роман, 1964), “Благослови мати” (казка-есеї, 1966), “Золотий плуг” (роман, 1969), “Чотири сонця” (оповідання, 1969) і “Родинний альбом” (есеї, 1971). Чимало оповідань, нарисів і новел надрукувала в періодичній пресі та в збірниках (“Нові дні”, “Молода Україна”, “Українські вісті”, зб. “Слово”).

Перший із згаданих творів, “Мана”, це “епістолярний” роман (або повість), скомпонований

з листів і записів у щоденнику, так що вся акція відбувається в листах, і з них читач довідується про героїв та знайомиться з ними. Темою листів бувають переважно різні переживання їхніх авторів, виключно особисті чи “приватні”. Провідною думкою твору є мана — прагнення щастя героїні, яка кохає своє уявлення мужчини, якого немає, хоч він фізично існує, але його реальний образ не покривається з уявленням героїні й не притягає її, хоч міг би бути її ідеалом, якби не був таким, як є: буденний, реальний, приземний. Ідея роману — притаманна цій письменниці ідея абсолютної незалежності жінки, вільної від усього, що не дає їй бути собою, а бути собою, означає бути абсолютно вільною, хоч абсолютна свобода — абсурд, але як ідея — вона так же абсолютно недосяжна, хоч притягальна. Письменниці хотілося б, щоб усі жінки змагали до тієї ідеї або бодай наближались. З цією метою вона й написала декілька творів, в яких проводить цю ідею, показуючи чим жінка була колись, в давнину і могла б і тепер бути.

Першим з тих творів є повість “Велике цабе” (1952), в якій письменниця спробувала відтворити прадавні часи на наших землях і показати життя наших далеких-далеких предків чи попередників з-перед чотирьох тисяч років. Допоміжною була їй історична й археологічна науки, якими письменниця цікавилася ще в часі студій. Основуючись на археологічних дослідках, вона уявила собі життя трипільських часів, коли головою родини й роду була жінка-мати. Повість свідчить не лиш про силу уяви письменниці, але й про добре обзнайомлення з літературою предмету — праісторією народу й країни. Головною ціллю письменниці

одначе було змалювати не тільки саме життя наших прапрапредків, як радше особливу провідну роль і становище жінки-матері. Письменниця ставить гіпотезу, що вся українська етично-побутова основа української культури й ментальности оформилася вже тоді, головню в трипільських часах, цебто впродовж другого тисячеліття пер. Христом. (На думку деяких дослідників, трипільці расово не були нашими предками, тільки були попередниками наших предків, а предками вірмен (див. В. П. Петров. Етногенез слов'ян. Джерела етапи і проблематика, К. 1972).

До цієї праісторично-матріархальної теми письменниця знову звернулася пізніше в творі "Благослови мати" (1966), в якому продовжує розвивати ту саму тезу чи ідею про велике значення жінки-матері в первісному громадянстві (роді). На її думку, жінка-мати вже в польодовику добу відзначалася провідним і керівним становищем в роді і тоді почався її культ, про що свідчать археологічні знахідки в формі численних жіночих статуєток. То були здебільша безформні фігури без виразного обличчя, які зображували матір-годувальницю. На думку письменниці, саме в тих часах культу жінки-матері формувалася "особистість і стійкість наших давніх безпосередніх предків, яка передалася нащадкам — українському народові. Та особистість і стійкість залишилася впродовж тисячеліть незмінна і береже субстанцію народу й не дає йому "розплистися, розсмоктатися серед інших боевків і захланців".

Письменниця оповідає, а радше переповідає в легкій розповідній формі те, що на ці теми сказали різні наукові дослідники. І як археолог відтворює на основі знай-

деного кістяка мамута чи дінозавра подобу того звіра, обкладаючи його кістяк "тілом" з відповідного матеріалу, так авторка відтворює на основі наукових дослідів згодне життя на наших теперішніх землях перед кількома тисячами років, починаючи від останньої фази камінної доби (палеоліту). Гідним окремого відмічення є її добре знайомство з величезною літературою на ті теми (10 стор. бібліографії) і вміння знайти всюди сполучні нитки, які в'яжуть далеке минуле, праісторичне з історичним і сучасним, та в кожній історичній добі знайти підкріплення для своєї тези чи гіпотези і своєї ідеї, яка її до цієї праці спонукала. А її ідею було, значить, показати становлення нашого народу в далекому минулому і розвиток культу жінки-матері як голови з майже божеськими прерогативами. Про чоловіка там немає і згадки, а це доказує, що чоловіки в родинному житті не грали ніякої ролі, їх завданням було дбати про виживлення родини, і вони тією ролею задовільнялися, а, може, й доводилося їм оборонятися перед загарбниками, які вже й тоді водилися. Отже функція чоловіків була позаяхатня, зовнішня, а в родині володіла Мати.

І ще раз вдається письменниця до праісторії в есею "Родинний альбом" (1971, окремі уривки друкувалися ще в 1963-64 рр.), з таким же бажанням прослідити чи відшукати в далекому минулому коріння нашого народу, або, як вона каже, "нашої самотуности", а в тому й нашої мови, тому в книжці, яку можна навіть назвати етимологічною, авторка наводить багато українських і неукраїнських слів, які вона виводить від перших звуків первісної людини т-р, с-т-р. І треба сказати,

що в багатьох випадках її етимологія переконлива, хоч і ненаукова, але часто логічна. Та авторка й не претендує на науковість, вона задовільняється натяками, які можуть спонукати дослідників до дальшої праці. Правдоподібність її етимології полягає в тому, що вона вміє знайти в багатьох українських і іншомовних словах значення первісних звуків.

Тут вона також широко обговорює прикметне первісній людині явище — тотемізм, яке вона пояснює ширше, не як просте обожнювання звірів, а як первісний суспільний лад. Тотемний рід, це для неї велика родина, складена з людського й звіринного образу, тому тотемізм відіграв у становленні людини людиною особливу роль — як всебічна тренувальна школа, в якій людина навчилася мислити. Далекі залишки тотемізму вона бачить і в сьогодиншньому житті, хоч у зовсім відмінних формах, і їх доглянути може тільки досвідчене око.

Виходивши з założення, що в добі матриархату формувалася наша ментальність, вона свідомо, що та ментальність була радше оборонна, ніж наступальна, але вона перетривала віки і зберегла нарід у своїй окремішності. Видко, що йому доля призначила окрему роль в майбутньому. На її думку, ми все ще живемо в добі варварства, в якій наш нарід зберігається лише пасивно, але його роля й значення в майбутньому. Він має пережити цю варварську добу, як пережив уже тисячеліття під різними окупаціями і не втратив органічного зв'язку порізаного на шматки здорового тіла. Це інстинкт дуже здорового тіла, що не дозволяє розділеним частинам розповзтись й асимілюватись з чужими. На її припущення, це може бути та ідея,

яка веде в майбутнє, і, може, в цій кволості наша — потенціально сила, яка жде на свій час, коли стане дійовою. Кожний нарід, каже вона за Гегелем, має свою місію, і нам доводиться вирізьблювати ідею гармонії й рівноваги в стосунках імж народами-сусідами.

Як “Велике цабе” є фантазією на тему нашого минулого часів трипілля, так “роман” “Золотий плуг” є твором уяви, на основі історичних записів, про давню Скитію, отже є вигадкою, з якої читач довідується багато правди, стверженої науковими дослідженнями й історичними записами, про скитів, які жили на наших сьгоднішніх землях яких вісімсот років пер. Хр.

Дехто пояснює цей твір як справді роман, цебто як історію кохання, в стилі Гуменної, в тому сенсі, що кохання ніби існує (в серці) і його немає (в реалізації), та це радше справа побічна, а на перший план все таки висувається образ скитських часів, про які письменниця оповідає за посередництвом студента Миколи Мадія, що готує кандидатську дисертацію й читає Геродотову “Скитію”.

Там він натрапив на свого однокласника, скита Мадія, який знищив був Ніневію 614 пер. Хр., і почав пильно досліджувати історію Скитії, яка простягалася від Дунаю до Дону. Авторка переказує щоразу, чого він нового довідався про Скитію і так створює образ давніх часів і людей на наших землях. Мадій, а радше письменниця через нього знаходить чимало спільного й подібного в історичних, особливо в козацьких часах, а власне, запорозький лад на Січі такий же, як колишній скитський і це багато дечого іншого в нашому житті, що мало б доказувати народну тяглість.

До фантастичних творів Гуменної належить також феєрія (казка) “Епізод із життя Європи Критської”, основана на грецькій мітології, цебто на переказі про дочку фенікійського царя Агенора Європу й мітологічного бога Зевеса, який, переминівшись у бика, схопив Європу й поніс на острів Крит (Крета). В казці виступають різні алегоричні й символічні персонажі, як донька фенікійського царя Європа, що презентує справжню Європу, цебто європейський континент та її спільноту народів, старенька богиня Гая (Земля), що символізує мирне життя на землі, Зевес олімпійський в виді бика або старшого елегантного добродія, який нагадує певну інтернаціональну силу, що зацікавлена в неспокоях і війнах між народами, а також певні ідеї й філософські поняття, як Рачіо, Інтуїція, Ідеалізм, Матеріялізм, Дух і Матерія, Демократія й Аристократія, Нація й Кляса (Пролетар Клясович).

Письменниця використала мітологію й філософію для висловлення своїх думок і поглядів на сучасні суспільно-політичні й етичні та філософські проблеми. Між них письменниця впровадила й синьооку дівчину-Україну, яка прибилась на острів Крит, т. ск. нелегально, “зайцем”, у хвості Зевесового літака. Вона прийшла просити Європу визнати її самобутність і незалежність та права на власну державність. Вся акція казки проходить на балачках та суперечках, які свідчать про непогане ознайомлення авторки з політичною ситуацією та різними філософськими поняттями, хоч деякі її визначення окремих понять можна оспорювати. Вислід дискусії такий, що Європа мусіла визнати право України на незалежність і власну

державність, бо збачнула, що Україна Європі конечно потрібна як зародок майбутнього співжиття народів, а Україна відкидає пропозицію Рачіо получитися з ним і залишається солідарною з Європою. І так усі помирилися, крім Нації й Кляси, які й далі залишилися ворогами.

Слід відмітити, що письменниця виявилася в усіх цих фантастичних творах месіянисткою, що передбачує велику ролю України в майбутньому Європи а то й людства. Те, що Україна й досі не має незалежності є наслідком певних її рис і якостей, до яких сучасний варварський світ ще не дійшов. І хоч Україна ще поневолена, але вона нескорена, а це вказує, що вона має виконати велику місію в майбутньому Європи.

Іншу, зовсім сучасну тему взяла письменниця на опрацювання в творі “Скарга майбутньому” і “Хрещатий яр”. В першій письменниця присвячує головну увагу психологічному життю української людини під большевиками, зокрема молодій людині, яка бореться із своїми обставинами, страждає, паде й підноситься, але не мириться з ними. Авторка вивела в творі низку персонажів з часів Сталіна, а серед них свою героїню Мар’яну, яка важко переживає сталінські утиски і бореться за своє існування. Цією постаттю авторка виявила переважно свої власні думки, погляди й переживання, тому ідея незалежності жінки має й тут свій вираз.

В другій книжці, названій романом-хронікою, письменниця розповідає про Київ та киевлян під час німецько-совєтської війни — в часі облоги й окупації Києва німцями. Розповідь основана на її власних спостереженнях і переживаннях, тимто вона й навітлює події

й людей крізь призму суб'єктивного сприймання й оцінювання. Її ціллю було замаркувати складний спосіб думання й реакції нагло визволених людей на нові дії й події, які відбувалися після відступу большевиків. За німцями з'явилися в Києві націоналісти, які, не знайшли спільної мови з багатьома визволеними українцями та й сама письменниця ставилася до них неприхильно, бо звільнення було тільки фізичне, а духове так нагло не прийшло, тому кияни були такими, як могли чи мусіли бути, а не такими як їх прагнули бачити пришельці, що діяли перед тим в зовсім іншому світі. Кияни ж не були вільні від пересудів і большевицького бачення світу, бодай у деяких справах. Сама письменниця була ще в полоні вульгарного большевицького псевдодемократизму і ставила на "кимера смерда", в той час як націоналісти ставили на войовників Олега й Святослава, цебто радше на провідну людину, ніж на масу. На тому тлі й були непорозуміння ідеологічного а то й світоглядового характеру між деякими киянами, разом із авторкою, і націоналістами, яких вона уважала фашистами. Героїня твору Мар'яна Вересоч не була й не могла бути націоналісткою, вона ще недавно почувала себе громадянською тисячеліть чи всесвіту і не ставилася вороже до комунізму, якби його не спотворив був большевизм, а національну Україну вважала пережитком.

На тому тлі й були в неї деякі непорозуміння з тими, яких вона вважала фашистами і в своїй книжці засуджувала, за що й була критикована, іноді й радикально. І критика ще більше впевнювала її в подібності націоналізму до большевизму, від якого вона втек-

ла, щоб бути вільною письменницею й користуватися повною свободою творчості. Вона тільки не взяла до уваги, що свобода слова належиться не тільки письменникам, але й критикам, навіть якби критика й була гостра й напаслива, бо сама авторка в своїх осудах теж не була лагідна. Вона, мабуть, не усвідомлювала, що порівняти націоналістів з фашистами було те саме, що назвати її большевицькою. А так то роман-хроніка твор цікавий, особливо тим, що авторка показала в ньому правдивий образ людей та їх думання й почування того переломового часу, коли справді переключитися відразу з одного способу мислення на інший було для більшості не тільки важко, але й неможливо. Та вміння письменниці відчутти, збагнути й змалювати внутрішнє життя персонажів, незалежно від змісту книжки, підносить твір на рівень, тим більше, що писаний цікаво й доброю літературною мовою, з певним тільки ухилом в сторону народної мови.

Чимало працювала Докія Кузьмівна і в жанрі малої прози й видала кілька книжок оповідань і новель та нарисів. Нарисами вона й почала свою ширшу літературну діяльність і виявилася неабияким в тому жанрі майстром ("Листи із Степової України" та ін.). На еміграції вона видала збірку нарисів "Багато неба" (з подорожі по Америці) й розповіла про все, що бачила і знала з лектури про окремі міста, які відвідувала. Зокрема цікаві її коментарі до бачених річей і людей, бо вони є виразом її думок, міркувань і почувань.

Інша збірка нарисів "Вічні вогні Алберти" є цікавою розповіддю про українську Канаду і канадських українців. Письменни-

ця хотіла знайти в Алберті типове українське село або селянську хату чи українську ферму, що нагадувала б їй рідні хутори передвоєнного часу, але українську хату вона знайшла тільки в музею, а колишніх переселенців з Галичини та з Буковини, що приїжджали до Канади з голими руками, здатними до важкої роботи, як корчужання лісів, знайшла багатьма фермерами в модерних домах, з усіми вигодами сучасного міста, і третє покоління — дітей, що не знають української мови. З цієї книжки можна багато довідатися про сучасну українську колонію в Канаді.

Оповідання й новелі Гуменної зібрані в трьох збірках: “Жадова”, “Чотири сонця” й “Серед хмаросягів”.

Літ.: Ю. Бойко. “Діти чумацького шляху”, “Наш клич” 12. 8. 1952; В. Державин. Казка для дорослих... [“Велике цабе”], “Визв. шлях” 4/1953/37; Б. Романенчук. Докія Гуменна, Багато неба, “КІЇВ” 1/1955/44; Ю. Шерех. За порогом і неприйняті запрошення [“Багато неба”], “Суч. Україна” 6/1955/7; Б. Романенчук. Докія Гуменна. “Хрещатий яр”, “КІЇВ” 3/1956/139; О. Чернова. “Багато неба”, “Віра й культура” 3/1956/20; Її ж. Громадянка тисячелить [“Хрещатий яр”], “Свобода” 3. 5. 1956; Ю. Миколин. Півість про Київ 1951 р. [“Хрещатий яр”], “Свобода” 127/1956/4; В. Чапленко. Історіософічна концепція в образах [Епізод із життя Європи Критської], “Нові дні” 98/1958/18; Б. Романенчук. Докія Гуменна, Епізод із життя Європи Критської, “КІЇВ” 3/1958/40; Його ж. Докія Гуменна, Жадова, “КІЇВ” 2/1960/44; О. Животко. Про “Жадову”, “Прометей” 13/1960; А. Юриняк. Мозаїка смішного і сумного... “Молода Україна” 99/1962/11; В. Чапленко. Децо про етимологізацію, “Визв. шлях” 5/1964/ ; О. Тарнавський. Літературний шлях Докії Гуменної, “КІЇВ” 6/1964/177-182; Б. Романенчук. Д. Гуменна,

Скарга майбутньому, “КІЇВ” 5/1964/166; А. Юриняк. Слушні і неслухні скарги Мар’яни Вересоч, “Українські вісті” 21. 3. 1965; А. Г. Горбач. Непересічна збірка оповідань, “Укр. слово” 1/1969/ ; В. Жила. Документи складного та тяжкого творчого шляху [“Чотири соця”], “Жіночий світ” 10/1970/?; О. Керч. Докія Гуменна, Родинний альбом, “Укр. книга” 3/1971/85-6.

ГУМОР (лат. гумор, досл. вологість, вогкість). За античною теорією настроїв людини залежить від чотирьох плинів в людському тілі, цебто від їх змішання. Аристотель устійнив був, що чотири перші якості матерії — холод, горяч, вологість і сухість утворили своєю комбінацією чотири елементи: землю, воздух, вогонь і воду. Пізніше до цієї теорії долучилася Гіпократова теорія, що людський темперамент і фізичний стан визначають наявні в тілі чотири плинні, які називалися гуморами і відповідали чотирьом елементам у природі: воздух відповідав крові, цебто кров, як воздух — горяча й вогка чи мокра (сангвінік), флегма, як вода — холодна й мокра (флегматик), чорна жовч, як земля — суха й холодна (мелянхолік), жовта жовч, як вогонь — горяча й суха (холерик).

Гіпократова теорія перейшла в середновіччя, а потому була застосована в психології, в наслідок того постала теорія про чотири темпераменти або змішання плинів з перевагою одного з них, який і визначував темперамент кожної людини. Найкращий стан тіла й темперамент утворюється тоді, коли ніодин плин не переважає, а всі змішані рівномірно.

Пізніше ця Гіпократова теорія означала настроїв. психічну диспозицію, а згодом гумором стали називати погідний настроїв, що з усміхом чи сміхом підноситься по-

над нестачі життя, і коли виявляється назверх, викликає сміх, веселість і погідний настрій. Гумористичне, таким чином, є те, що смішне. Гумор — комічна якість, що дає розвагу. Гумором уважають теж здібність бачити, розуміти й виражувати те, що смішить і розважає. Гумор буває різний, легкий, м'який і гострий та злісний. Постає часто з ситуацій або випадків, але не полягає в гостроті вираження. Для Аристотеля в комедії смішним було те, що було недосконале, дефектне, з хибами, або погане. Англійський філософ Гобс уважав смішною ту особу, яка була чи потрапила в низьку позицію. Але це не остаточне визначення смішності. Кожний філософ розумів її по-своєму. Іван Франко уважав, що гумор невідлучна прикмета кожного правдивого таланту.

Гумор різниться від сатири тим, що він легкий, погідний, доброзичливий і лагідний. Коли смішне в житті зображене в доброзичливому незлобному тоні, то це гумор, а сатира висміває, злобно, те, що зображує. Іронія сміється і насміхається.

В європейській літературі гумор виявляється повно в 18 ст., а Шекспір і Сервантес були його попередниками чи предтечами. У Франції гумор, як гадають дослідники, розвинувся слабо, буйніше розвинувся в англійській літературі, де добрими гумористами були такі письменники, як Філдінг, Штерн, Свіфт, Дікенс, а в Німеччині Лессінг, Вілянд, Жан Павль, Людвіг, Фрайтаг, Ройтер та ін.

Початків українського гумору треба шукати, очевидно, в народній творчості, яка мала немалий вплив на розвиток літературного, а в літературі гумор вперше виявився в інтермедіях, які вистав-

ляли між окремими діями поважної релігійної драми. Гумор інтермедій полягав у тому, що в них виступали особи низького походження, згідно з визначенням античної поетики, що смішним уважала низьке й недосконале, або з визначенням Гобса, що смішними уважав особи низького стану або які опинилися в низькому стані. Всі персонажі в інтермедіях — селянин, циган, жид, козак та ін. були, за тодішнім розумінням, смішні.

Пізніше гумор розвивали спудей й дяки-пивоізи, що не тільки сміялися, але й насміхалися, та їх завданням було смішити й розважати людей і сміхом відкривати їх кипені. Для викликання сміху вони вживали різних засобів, до яких належали головню гумористичні вірші, що викликували сміх і давали розвагу. Вони нерідко насміхалися й висмівали кого хотіли. Частинно на тій традиції оснований гумор "Енеїди" Котляревського, який викликував багато сміху, але часом і висмівав. Визначним гумористом в нашій літературі був Степан Руданський у своїх співомовках, а в наших часах — Остап Вишня, неперевершений гуморист свого часу, також А. Гак-Задека.

Гумор українцям дуже прикметний і природний, вони люблять посміятися, навіть крізь сльози, з усієї літератури найбільше люблять гумористичну, а гумористичних письменників запрошують навіть на поважні імпрези, з одного кінця світу в другий. Саме тому в нас завжди було багато гумористичних журналів і газет.

ГУМОРЕСКА, невеликий прозовий або віршований твір, переважно оповідання, якого темою є смішний випадок, подія, пригода, си-

туація, а також певні людські риси. Гуморески однак не слід змішувати з сатиричним оповіданням, в якому гумор гострий і колючий, що висміває й насміхається з предмету, який зображує. Гумореска відзначається легким, добродушним і веселим гумором, яким у наших часах володіє Ікер. Але з гуморескою не слід змішувати й фейлетону, які він пише частіше, бо це інший жанр. Зразком гуморески можна вважати “Чортову пригоду” Марка Вовчка, Гоголеві “Вечори на хуторі”, Квітки “Салдатський патрет”, оповідання О. Стороженка (“Вуси”, “Голка” та ін.). Писав гуморески й І. Франко, В. Самійленко, І. Неचуй-Левицький та багато інших письменників.

ГУНДИЧ Юрій (19. 1. 1906 —), поет, прозаїк та перекладач, родом з Житомирщини; нар. в с. Носівці Любарського р-ну в сел. родині. Народну школу закінчив у рідному селі, потім учився на робітничому факультеті в Ніжинському й Харківському сільгоспод. інституті, а пізніше в Інституті червоної професури (1931-33). З 1929 р. працював журналістом і редактором різних газет та журналів. Належав до літ. групи “Плуг”, пізніше СПУ. В часі нім.-сов. війни був кореспондентом газети “Комуніст” і працював на радіостанції “Дніпро”. З 1944 р. був редактором газети “Рад. освіта” (до 1947 р.), потім членом ред. колегії журналу “Україна”.

Писати почав у 20-х роках, друкувався в харківських журналах, спершу писав вірші, потім перейшов на прозу й писав нариси й оповідання. Написав небагато, окремо видав документовану повість “Йосип Магомет” (1950) і нарис “Йосип Магомет” (1951)

про народного селекціонера, а в 1956 р. збірку “Маленькі оповідання” (117 ст.). Перекладає дещо з російської, білоруської, латиської, болгарської та сербської мов.

Літ.: О. Носенко. Юрко Гундич. Маленькі оповідання, “Літ. газета” 29. 1. 1957; К. Прохоренко. Спостережливе око письменника [“Маленькі оповідання”], “Рад. культура” 24. 2. 1957.

ГУРЕВ Олекса (12. 10. 1913 —),

поет і прозаїк з Криворіжжя, нар. на Інгулецькому руднику Криворіжжя в родині м у л я р а. Вчився в семирічній середній школі та в Криворізькому кооперативно-промисловому технікумі, потім закінчив двомісячний курс молодих письменників. Пізніше вчився заочно в Київському пед. інституті на філолог. відділі. Після студій (1940) працював викладачем української мови й літератури в Інгулецькій середній школі. В часі війни працював в радіокомітеті редактором партизанських вістей. Після війни був на літературній роботі.

Писати й друкуватись почав з 1930 р., перший вірш, “У праці”, друкувався в криворізькій газеті “Криворізький гірник”, першу зб. віршів “Ентузіясти шахт” видав у 1932 р., після того перейшов на прозу й писав оповідання, новелі, повісті й романи. Перше оповідання, “На околиці”, вийшло окремою книжечкою в 1934 р. (32 ст.), пізніше вийшли інші книжки: зб. оповідань “На бойових дорогах” (1944), повість й оповідання “Осокорівські друзі” (1946), роман “Наша молодість” (1-ша ч., 1949), “Життя іде” (2-га ч., 1954), обидві частини разом 1959, зб. “Новели” (1951), “Повість учителя”

(для старших дітей, 1955), повісті та оповідання “Друзі не зраджують” (1959) і “Коли говорить серце” (1961), поема “Легенда про Кобзаря” (1961), оповідання “Через замети” (1961), повість “Осіні квіти” (“Вітчизна” 1965), зб. повістей “За снігами білими” (1973). Деякі з цих творів, як диалогія “Наша молодість” вийшла кілька разів у перекладі рос. мовою — доказ на партійну витриманість твору.

Тематика творів Гурєєва як не воєнна, то виробнича в межах соц. реалізму, за місцем дії — на шахтах Криворіжжя, звідки й сам автор, персонажі — робітники, носії партійних ідей, їх особисте життя залежне від партійних настанов і постанов, цебто від їх позиції в виробництві та в робітничому колективі, навіть любов залежить від того, чи і як молодий робітник сприймає партійні постанови та як їх переводить в життя, рекорди — щоденне явище і щоденний засіб експлуатації робітництва партією під красномовними, але фальшивими гаслами. Прикладом може бути роман “Друзі не зраджують” як партія піклується про душу молодой людини. Твір, як звичайно, тенденційний, і тенденція випинається занадто крикливо. Тема твору — шлях до мистецтва, цебто питання як дійти до нього, як стати мистцем, в даному випадку поетом або письменником. Героєм повісті виступає початківець, якому два рази не пощастило при іспитах в університет, тоді він їде на Криворіжжя і в робітничому середовищі пізнає “красу праці”, а це й головне для того, щоб стати поетом. В праці він знаходить теми, талант його міцніє, бо “справжня дорога в мистецтво через робітничий колектив”, “вир життя — головний напрям

поезії”, справжнє натхнення невіддільне від праці”, “його можна почерпнути лише з гущі народного життя”, мовляв, “придивившись до людей, вивчив завод, буде що розповісти іншим”, повчає поета робітник. Поет-початківець пішов тією дорогою й незабаром видав збірку і став членом спілки письменників, але там на нього чигала небезпека від модерністів, які намагалися шкодити молодому поетові, втягаючи його в свій вир. Автор зберіг його від тієї небезпеки, бо його ціллю було протиставити партійного поета модним тоді шестидесятникам-модерністам, до яких сам автор ставився неприхильно, тому осудливо згадує тих критиків, що “захлиналися від кожного свіжоспеченого формалістичного виверту”. Автор виконав свою роллю — показав вірний шлях до мистецтва, який їде “через вторгнення в життя й активну в ньому участь”.

Інший твір, “Осіні квіти”, повість-бувальщина “про справжню любов і чорну зраду”, “високе благородство й підлість”, “золото й позолоту”. Конфлікт повісті творить гостре зіткнення інтересів людей з різними, не раз протилежними характерами, поглядами й зацікавленнями. Автор хотів простежити, чому в досконалому комуністичному суспільстві можливі окремі випадки аморальності, розбещення, бюрократизму, брехні, коекзистенції добра і зла, людяності й дурисвітства. Тому, робить він висновок, що в світі все ще існують закамбуки (прізвисьце негативного героя), які більше дбають про задоволення себе самих, замість... і т. д. Задовільної відповіді однак автор не знаходить тільки стверджує існування зла. А відповідь ясна — не може в суспільстві не бути брехні

й дурисвітства, коли вся большевицька система зла, брехлива й дурисвітна. До такого висновку міг би дійти й сам автор, але він не доходить, бо й сам належить до тієї системи, і в ньому самому глибоко вкорінена брехня, в яку він вірить і з неї живе.

До вище згаданих творів слід ще додати збірку оповідань "Творчість" (1968), збірку повістей і оповідань "Рояль й скальпель" (1971) і збірку повістей "За снігами білими" (1973).

Оповідання в зб. "Творчість" основані, як каже автор, на фактах із щоденного життя, отже якоюсь мірою документальні, тому їм бракує розвитку характерів, цебо того, що робить звичайні реальні події мистецькими творами, в тому й глибини мотивування психологічного й оригінальної думки, художньої образості.

В книжці "Рояль і скальпель" дві повісті — "Зневажаений" і "Рояль і скальпель", документальна повість "Люди залізного потоку" й кілька оповідань. В першій повісті мова йде про хлопчину незаконного подружжя — як складається його життя і його матері, а в повісті "Рояль і скальпель" автор оповідає про життя й працю учениці професора Філатова, яка завідує очною клінікою. Натомість у повісті "За снігами білими" автор взяв тему з учительського життя й розповідає про перші переживання молодого учителя-початківця в десятирічній школі впродовж одного року. Він і тут пильнує партійної настанови, так що вона в нього всюдисуща, хоч ця повість читається цікаво і якби не різні трафарети, повість була б добра до читання.

Літ.: О. Пархомовська. Нюанси й дисонанси ["Наша молодість"], "Літ. газета" 11. 7. 1961; Гр. Плот-

кін. Написано другом ["Друзі не зраджують"] "Вітчизна" 12/1963/189; Б. Буркатов. Продиктоване серцем [т. с.], "Літ. Україна" 86/1963/3; Л. Кореневич. Задум та його втілення [т. с.], "Дніпро" 8/1964/154-7; П. Федорєць. Золото і позолота ["Осінні квіти"], "Літ. Україна" 58/1965/3; М. Мищенко. Можливості жанру [т. с.], "Прапор" 9/1965/97; Д. Гринько. Якщо без поблажливості ["Творчість"], "Вітчизна" 2/1970/209-11.

Бібліографія: "Українські письменники", біо-бібліографічний словник ІУ/1965/375-8.

ГУРІНЕНКО Петро (25. 9. 1923 —),

сучасний соц. реалістичний письменник; нар. в с. Малому Вукрині Миронівського р-ну Київської області в селянській родині. Вчився в десятирічній школі в Мелітополі,

куди переїхали були батьки в 30-х рр., а кінчив її в м. Ходорові в Галичині (на Львівщині). Брав участь у нім.-сов. війні на різних фронтах і заслужив дві медалі. Після війни працював на різних посадах — рахівником головного районного комітету фізичної культури, вчителем, директором школи в гірських селах Закарпаття, а потім у редакціях газет "Закарпатська правда" і "Червоний прапор" у Рівному. З 1959 р. почав працювати завідувачем редакцією прози вид-ва "Радянський письменник". Вміжчасі закінчив Київський університет.

Письменником став у 1949 р., спочатку писав вірші, потім перейшов на прозу і в 1954 р. надрукував у закарпатському збірнику "В сім'ї єдиній" першу свою повість "Руська долина". Через чотири роки видав першу свою збірку оповідань "Червона скеля" (1958), потім збірку новел, "Ма-

ла мати сина” (1961), збірку новель і повість, “Альпійська айстра” (1963), далі повість “Дві доби мовчання” (1965), роман “У серця своя пам'ять” (1970) і роман “Життя одне” (1974).

Темою першої збірки є “нове життя трудящих західних областей і Закарпаття, де автор якийсь час працював і познайомився з людьми, які потім стали героями його оповідань. Він старався розкрити їхні характери, й показати їх переживання, думки та прагнення, але керувався в тому не біологією, а ідеологією, і то найгіршою з усіх, бо марксістською, яка всі поруки людської душі пояснює економічними причинами й боротьбою клас, тому його персонажі виходять в творах не такими, як вони в дійсності були, а такими, як за ідеологією мусіли бути. Їхні прагнення, думки й переживання не їх власні, а партійні, тому вони й діють ідеологічно, як, напр., герой оповідання “Дзвонар”, дядько, що сидить на дзвіниці й пильнує дзвонів. Одного разу йому вдалося підслухати як священник змовлявся з лихими людьми знищити колгосп, спалити ферму і зірвати греблю, щоб вода залила колгосп. Вночі, коли то мало статися, він почав дзвонити на тривогу, щоб люди зійшлися і не допустили до злочину. З цього виходить, що автор дуже слабо знав психіку селян західних областей, які не тільки не обороняли б колгоспу, а самі б його знищили, як нову форму панщини, двічі чи тричі гіршої, разом і з усією большевицькою системою. Та й священник не міг би робити того, що йому приписує автор.

В іншому оповіданні, “Мала мати сина” з однойменної збірки, автор теж вдається за допомогою до ідеології. Мати довідується, що її син, якого скинули з літака

і він вернувся додому — шпигун ворожої розвідки. Вона не хотіла видати його властям, але покарала його сама смертю — чадом уночі, коли він спав, і сама згинула. Автор не збагнув психіки матері, яка не була вихована комуністкою і не могла любити сина менше ніж комунізм, якого вона не знала. Це неприродно від початку до кінця.

Третя збірка, “Альпійська айстра” складається з однойменної повісти та кількох оповідань, таких же фальшивих, як попередні. Вчинки персонажів є вислідом ідеології, тому й неправдоподібні. Жінка, що довго була самотня, знайшла чоловіка й віддала йому все своє серце, а він, непутящий, хотів обікрасти колгосп. Але вона не допустила до того, бо їй дорожче було колгоспне зерно, ніж чоловік, якого любила.

В повісті “Альпійська айстра” автор оповідає про циганський табір з давніми “закостенілими порядками” і “радісний, багатогранний світ радянських трудівників”. Цей контраст відбивається в душі робітника, що покохав циганку, яка перестала бути циганкою і приєднується до робітництва. Хоч такий випадок можливий у житті і природний, але тут він чисто ідеологічний, навмисний і в цілості не переконливий.

З усіх оповідань і повістей Гуриненка видно, що він фактично не має що сказати читачеві, немає тем і шукає, щоб написати оповідання і стати письменником, але опрацьовує їх непереконливо, як і сама тематика його непереконлива.

В повісті “Дві доби мовчання” розповідає про советських солдатів-розвідників на Угорщині, які потрапили в вороже заплілля, прибилися до самотньої селянської хати й хотіли відпочити, але несподівано вернулися німці і розвідни-

ки мусли дві доби просидіти мовчки в погребі, а допомагала їм відважна й рішуча мадярська дівчина, з любови до росіян. Автор вишукує ситуації, щоб показати "геройство" радянських солдатів, хоч в тому ніякого геройства немає, що вояки сиділи дві доби в погребі.

В повісті "У серця своя пам'ять" письменник розробляє тему чи проблему любови між людьми і любови до... "радянської вітчизни". Найповніше розкривається проблема в коханні двоє молодих людей, яких особисті почування перероджуються в високі почування любови до рідного краю. Автор наче кладе міст між особистим і громадським, хоч моста тут зовсім не треба, бо любов до дівчини не виключає любови до батьківщини; це почування різні, але не протиставні, вони можуть співіснувати без взаємних заперечень. Життя дає дуже багато таких прикладів, але навряд чи можливий в дійсності такий випадок, як його показав тут автор. Та автор хотів показати, що вояк легіону "Нахтігаль" — зрадник батьківщини. Якої? Советської він ніколи не знав і не любив, то й не міг її зрадити, а своїй рідній Україні теж не міг зрадити, бо за неї він боровся, саме із зрадниками свого народу, комуністами.

В романі "Життя одне" автор розповідає про події останнього періоду нім.-сов. війни (ВВВ). Оточений у польському місті гітлерівський корпус не піддається й загрожує зірвати греблю, затопити місто й підземну военну фабрику. Це вже вдруге автор вдається до греблі й затоплення, щоб показати геройську советську армію, яка врятувала місто й греблю.

Автор вміє вишукувати теми і комбінувати події, але досить ме-

ханічно і на тому кінчається його вміння.

Рец.: І. Цюпа. На вірній дорозі, "Літ. газета" 37/1959/3; **О. Гончар.** День прийшов зі Сходу ["Червона скеля"], "Зміна" 4/1959/20; **Н. Вишнеvsка.** Перша збірка оповідань, "Вітчизна" 1/1959/106-8; **Е. Гуцало.** Люди з доріг життя, ["Мала мати сина"], "Літ. газета" 80/1961/3; **М. Острик.** Людині тепло потрібне ["Альпійська айстра"], "Літ. газета" 103/1963/3; **К. Волинський.** Вгору до Альпійської айстри, "Україна" 13/1964/10; **П. Сердюк.** Стара легенда й нова людина ["Альпійська айстра"], "Дніпро" 8/1964/151; **Л. Коваленко.** Лицарі людяності ["Дві доби мовчання"], "Прапор" 12/1965/88-9; **А. Стась.** Мовчання, якого не було [т. с.], "Літ. Україна" 95/1965/3; **Б. Лисенко.** Подвиг мого покоління [т. с.], "Жовтень" 4/1966/142; **Л. Кореневич.** Вогонь споминів і вжинок пошуків ["У серця своя пам'ять"], "Прапор" 10/1971/94-6; **Б. Деркач.** Пам'ять серця, "Дніпро" 12/1971/149-151; **І. Солдатенко.** Ніхто не забутий [т. с.], "Вітчизна" 5/1971/202-6.

ГУРЛАДІ Мирослава (12. 12. 1925 —), дослідниця сучасної української літератури й викладач; нар. в м. Вознесенську Миколаївської області в родині службовця. В часі війни проживала в Башкирії, там училася в Пед інституті і вчила в школі. В 1946 р. закінчила Київський пед. інститут і після того працювала лектором Львівського обласного комітету КПУ. В 1948-52 роках вчилася в аспірантурі у Львівському університеті і працювала викладачем Львівського пед. інституту. Пізніше працювала в Інституті суспільних наук АН у Києві.

З 1951 р. пише літературно-критичні й літературно-історичні статті й розвідки на теми сучасної соц. реалістичної літератури, зокрема про нарис "Про час і про себе" ("Жовтень" 9/1962/147-156);

“Життя і книги”, огляд літератури за 20 років після возз’єднання українських земель в єдиній радянській державі (“Жовтень” 9/1959/136-150). Про нарис видала дві книжки: “Риси сучасності”, нотатки про нариси й нарисистів (1962) і “Великі роки. Шляхи розвитку українського радянського нарису, його проблеми та герої” (1968, 231).

Рец.: В. Богданович. Предмет дослідження — нарис, “Літ. Україна” 12/1963/3.

ГУРОВИЧ Марко (1924 —), немолодий поет-початківець; народився в м. Гумані в родині вчителів. Вчився в місцевій середній школі, потім пішов на війну і в боях на Брянському фронті був важко поранений, після чого демобілізувався й працював у редакції райгазети. В р. 1954 закінчив заочно історичний факультет Харківського університету і потім працював учителем.

Писати й друкуватись почав у 1958 р. в обласній і столичній пресі (“Вітчизна”, “Прапор”), в 1966 р. видав першу збірку поезій, “Світлий рік”, яка є відгомонам воєнних літ. Є в ній також пейзажна лірика й мистецькі міркування. Віршова форма на досить високому рівні.

ГУРТОВЕНКО Валерія (9. 4. 1925 —), поетка і перекладач, з професії лікарка. Нар. в селі Житниках Жашківського р-ну на Київщині в родині вчителя. Скінчивши середню школу, вчилася в Медичному інституті в Києві, який закінчила в 1949 р. і з того часу працює в різних медичних установах України, тепер у Києві.

Писати і друкуватись почала з 1943 р., пише вірші й друкує в газетах і журналах, альманахах і

збірниках. Перший вірш побачив світ у газеті “Радянське життя” в 1943 р., а перша книжка віршів “Мирні дні” появилася аж через дванадцять років, у 1955 р. Та й друга збірка “Промені і тіні” теж забарилася і вийшла через вісім років, у 1963. Потім ще видала збірки — “Відсвіти” (1966), “Соната” (1967) і “Мрійниця” (1973).

В своїх поезіях поетка цікавиться внутрішнім світом людини, “оспіває мир і світлі ранки на землі” тощо. Великої критики на свої твори не мала, вони були непомітні й не викликали ні схвалення, ні заперечень. Рецензент її книжки “Промені і тіні” думає, що її символіка світлотіней після прочитання книжки легко забувається, а думка читача зупиняється на літературному рівні поезій, про який можуть свідчити такі порівняння, як “Ніч пливе за вікном, Ніби зграя сумних лебедів”, або “Вночі ридують глухо сосни, Шумлять погрозово дуби”, в яких нема ні образу, ні символу, ні порівняння, ні метафори, а просто набір слів.

Збірка “Відсвіти” складається з двох циклів, “Кров на снігу” і “Відсвіти”. В першому циклі поетка говорить про страхіття війни. У вірші “Мертві встають” з’являється тінь матері, яка шукає вбивника німця, щоб помститись за невинно пролиту кров дитини, яка згинула разом з нею. Але поетка оптимістка вірить, що війни більше не буде, бо советський солдат більше не воюватиме. В другому циклі “Відсвіти” петка співає про любов, покликання поезії і т. п. Трапляються в неї часом свіжі й оригінальні образи, але з усього видно, що поезія в неї на другому місці.

Рец.: В. Швидкий. Промені і тіні, “Літ. Україна” 85/1963/3; І.

Ясенчук. Птахам потрібні крила [“Відсвіти”], “Літ. Україна” 52/1966/3; Довідка — “Літ. Україна” 40/1963/4.

ГУСТИНСЬКИЙ ЛІТОПИС, важлива історична й літературна пам’ятка другої пол. 17 ст. невідомого автора. Оригінал літопису не зберегся, тільки збереглася одна копія, яку зробив єромонах Густинського монастиря к. Прилук Михайло Лосицький і додав свою передмову, в якій пише:

“Вроджене вже якесь прив’язання й любов до своєї батьківщини цікавій людині: ця любов потягає кожного до себе не інакше, як магнет залізо; висловив це ясно відомий грецький поет Гомер у своїм тексті, що не дбаючи про ніщо, бажав бачити навіть дим своєї батьківщини, коли наслідком полону був віддалений від своєї рідні й не міг уже вернутися. Так і автори цієї української хроніки, що були смертними людьми і знали певно, що мусять умерти, однак з вродженої любови до своєї батьківщини бажали того, щоб і по їх смерті не було минуле скрите для грядучого покоління, а саме, для українського народу, тому описали це минуле та світові ясно висловили...” (Переклад М. Возняка в ІУЛ, т. 3, 375-6).

Він радить передати літопис молодим поколінням.

Починається літопис скороченим викладом найдавнішої історії Руси-України й закінчується 1597-м роком. Невідомий автор писав літопис, як сам згадує, на основі різних своїх та чужих джерел, як “Повість временних літ”, Галицько-Волинський та Київський літописи, Києво-Печерський Патерик, твори польських і литовських хронікарів та західних істориків, візантійські хроніки та ін. Посилання на джерела автор робив на полях рукопису. Хоч праця є копілляцією різних джерел, то все таки вона дає чимало самостійної праці автора й цінні відомості про

тодішнє становище України, про політику Литви, Польщі, Туреччини й Росії. Ця самостійна частина має 25 сторінок і подає відомості про початки козаччини, про новий календар та про унію (“О началъ козаков”, О примѣненіи нового календаря” та “О унії, како почася в Руской землѣ”). Цими трьома розділами кінчається літопис, написаний мовою близькою до народної.

Щодо авторства, то дослідники думають, що автором цього літопису міг бути автор “Палінодії”, Захарія Копистенський, бо ті самі джерела подані тільки в “Палінодії”. Та й сам літопис свідчить про авторову історичну й наукову ерудицію та добре знайомство з полемічною літературою того часу. Г. л. виданий був у кн. “Полное собрание русских летописей, т. 2, СПб, 1843.

Літ.: М. Марченко. Українська історіографія [З давніх часів до середини XIX ст.], 1959. Дж. УРЕ т. 3, 538; М. Возняк. Густинський літопис; коротка довідка в ІУЛ т. 2, ст. 308, т. 3, ст. 375-6.

ГУЦАЛО Євген (14. 1. 1937 —),

сучасний підсов. письменник покоління шестидесятих і к і в. Нар. в с. Старому Животові Оратівського р-ну на Вінничині в учительській родині. Вчився в Корделівській середній школі і в Ніжинському пед. інституті на історично-філологічному факультеті, студії закінчив у 1959 р. і після того працював у редакціях різних газет по областях (Вінницькій, Львівській, Чернігівській), в “Літературній Україні”, а потім у вид-ві “Радянський письменник”, де працює й досі.

Писати почав певно раніше, ніж виступив в друку, але перші його вірші й оповідання появлялися в газетах і журналах для молоді з 1951 р. Хоч він писав і поезії, але устійнився як прозаїк і перша збірка його оповідань, "Люди серед людей", вийшла в 1962 р. Після того вийшли ще такі його книжки оповідань: "Яблука з осіннього саду" (1964), "Скупана в любистку" (1965), "Хустина шовку зеленого" (з повістю "Хай святиться ім'я твоє, любов", 1966, ст. 143-373), "З горіха зерня" (1967), повісті "Мертва зона" (1967), "Родинне вогнище" (1968), "Запах кропу" (з повістю "Подорожні", 1969), "Передчуття радості" (1971), "Двоє на святі кохання" (1973). Окрім того видав кілька оповідань для дітей: "Олень Август" (1965), "Пролетіли коні" (1966), "У лелечому селі" (1969).

Гуцало один із найліричніших прозаїків в українській літературі, його можна поставити хіба побіч Стефаніка, під тим оглядом, до якого він ще й тим подібний, що глибоко заглядає в душу своїх персонажів і глибоко бере до серця їх долю, їх переживання, і читає хоч-не-хоч переживає чи переймається всім тим, що переживають персонажі. Так умів писати лише Стефанік, що вмів спонукати читача почувати й переживати те саме. Але неподібний він до Стефаніка тим, що дає ширшу й більш розгорнуту характеристику героїв, ніж Стефанік, який умів різьбити і персонажів, і слова. Але тематика його оповідань — може трохи довших від Стефанікових, така ж звичайна, щоденна, дрібна й невишукана, в нього теми наче з рукава, на кожному кроці, він їх не шукає, вони самі йому напрошуються. От зустрів на дорозі чи подорозі якусь людину і вже

має тему, вже пише про неї, цікавиться деталями, на які інший письменник не звернув би й уваги. Може то бути юнак, або дівчина — найбільше він таки з молоддю зустрічається, може бути так само добре стара-престара бабуня або дід, колгоспник, учитель, агроном або хтонебудь інший — всі для нього добрі як тема оповідання і як нагода розібратися в його психології. І різниться він від Стефаніка ще й тим, що незвичайно любить змальовувати природу і використовує кожну і найменшу нагоду для того, щоб насолоджуватись красою, при чому кожна мертва річ для нього наче жива істота. Всі речі під його пером оживають, і здається, наче всюди навколо не мертві речі, а живі істоти, "...з-поміж нечітких ліній і фарб її обличчя вилітали радісні, розльотисті брови", що "здивовано здригалися, якби хотіли зірватися чайними крилами й полетіти", або "заяснила корона кіс і заграв на щоках рум'янець".

Хоч його оповідання не стільки оповідання, як радше оповіді чи розповіді про одну чи другу людину або річ, отже наскрізь статичні, бо в них мало що діється, то все ж вони внутрішньо динамічні, опис природи повний руху і ніщо не стоїть на місці нерухомо, все так або інакше в русі, хоч той рух, т. ск., льокальний і не творить великої акції. Про інтригу чи сюжет чи якусь велику акцію тут не доводиться говорити. Він описує, а радше змальовує як малляр, що вийшов на етюди і ловить кожну хвилину, яка його захоплює. Та якщо в оповіданні все таки щось діється, то ту дію автор використовує не на те, щоб у ній виявлявся персонаж, тільки радше на те, щоб він сам міг виявити своє до неї ставлення. Але фактич-

но не події самі собою для нього важні, а люди, що спричинюють події і як та чому вони їх спричинюють, і він схоплює окремі моменти й заглиблюється в їх внутрішнє життя, в їх переживання з того чи іншого приводу. Він може сторінку за сторінкою списувати, згадуючи село, в якому жив (герой оповідання) і “в уяві постають літні вечори і душу повиває елегія смеркання”. І він починає оповідати, а радше малювати словами, які він уміє влучно й легко добирати так, що читач не може знудитися, якби й хотів. В нього порівняння на кожному кроці і не банальні, а нові, свіжі, нещоденні й несподівані, так що не раз хочеться читати його оповідання для самих порівнянь. Тому й епітетів, цебто прикметників і прислівників у нього безліч, іменник рідко коли обійдеться без прикметника, а дієслово без прислівника, навіть там, де прикметник відповідний, здається, важко знайти, то він знайде відповідне порівняння, яке говорить більше за сам прикметник. Описи природи стають у нього майже самоціллю, бо він любить описувати природу і вміє її описувати майстерно, зовсім не нудно.

Від усіх інших письменників він різниться ще й тим, що пише, а радше писав без пропаганди, хоч пише про сучасність і сучасника, про колгосп, або будь-яке інше виробництво, не оминає, як кажуть, і соціальних явищ, але не заглиблюється в них і не випинає дійсності так, щоб було видно в них політику. Це й не подобається окремим критикам, які хотіли б “повного відображення дійсності”, цебто явної пропаганди. В останніх часах автор від цієї засади трохи більше відступає.

Літ.: **Л. Сенік.** Головний напрямок — життя [“Люди серед людей”], Жовтень 9/1962/158; **А. Перападя.** Яблука дозрівають [“Яблука з осіннього саду”], “Літ. Україна” 63/1964/210; **Л. Сенік.** Коли визріває слово [т. с.], “Жовтень” 8/1964/115; **Ю. Балега.** Ідеали, проблеми, характери [“Скупана в любові”], “Вітчизна” 12/1965/147; **В. Шевчук.** Становлення [т. с.], “Літ. Україна” 60/1965/3; **В. Брюгген.** Пора змужніння [“Хустина шовку зеленого”], “Вітчизна” 12/1966/152; **І. Маденко.** Для великих зверхень [т. с.], “Літ. Україна” 94/1966/3; **Т. Михайленко.** Пошуки новеліста [т. с.], “Україна” 18/1967/12; **Л. Кореневич.** Людина і перемога [“Мертва зона”], “Літ. Україна” 43/1967/3; **Е. Адельгайм.** Орієнтири романтики. На здобуття Шевченківської премії, “Літ. Україна” 16/1967/1; **А. Янченко.** Світ і півсвіту [“Мертва зона”], “Літ. Україна” 70/1968/2; **А. Шевченко.** Чого варте життя. Літ. Україна” 70/1967/3; **Г. Паздро.** Поезія прози. Думки з приводу новел Е. Гуцала. “Дукля” 3/1969/68-9; **В. Шиприкевич.** Живе джерело [“З горіха зерна”], “Жовтень” 1/1969/142; **П. Вовк.** Людська краса в сумлінні чистім [“Передчуття радості”], “Вітчизна” 12/1971/200-2; **А. Янченко.** Три повісті Гуцала [“Передчуття радості”], “Жовтень” 2/1973/133-9; **Ір. Шгонь.** Без повноти синтезу. У колі героїв Е. Гуцала. “Дніпро” 4/1974/135-140.

ГУЦАЛО Роман (1894 — ?), письменник старшої генерації, активний у 20-х роках, член літ. організації “Плуг”. Нар. в с. Ситківці Гайсинського повіту на Поділлі в селянській родині. Вчився в учительській семінарії й до 1924 р. працював учителем, а потім перейшов на журналістичну роботу.

Писати почав російською мовою, але потім перейшов на українську. Першим його твором, друкованим, був нарис “Минуло” (1924) в “Робітничо-селянській правді”. Потім друкувався в ж. “Глобус”, “Нова

громада", "Всесвіт", "Зоря", "Селянка України", "Молодняк", "Плужанин", "Плуг" в 1925-1927 роках. Писав здебільша оповідання ("Тетяна", "У глухому селі", "Висохли слюзи", "На вовків", "Зрада першого дня", "Золоті гудзики", "Діти з левадів", "Віль"). В 1927 р. надрукував у журналі "Червоний шлях" повість "На ціліні", яка вийшла книжкою в 1930 р. Після того замовк і зник безслідно, як багато інших репресованих українських письменників.

Лит.: І. Капустянський. Плужанська творчість, "Плужанин" 2/1926/275; [Без автора]. Нові українські письменники, "Життя і революція" 4/1927/141.

ГУШАЛЕВИЧ Іван (4. 12. 1823 —

2. 6. 1903), галицький поет, журналіст, видавець і суспільно - політичний діяч середини 19 ст., український католицький священик і середношкільний учитель.

Нар. в с. Павшівці Чортківського повіту в селянській родині. Вчився спочатку в місцевого дяка, потім у народній школі ОО. Василян в Бучачі і в Бучацькій гімназії, а після того в духовній семінарії у Львові та Львівському університеті на філософічному й богословському факультетах. В часі студій брав участь у громадському житті і належав до Головної руської ради. На його руки подав Микола Устиянович письмо до Головної руської ради, в якому піддавав думку заснувати "Матицю руську" і скликати собор руських учених, що Головна рада здійснила в 1848 р. і Гущалевич, хоч і не брав активної участі в соборі, прочитав там свій вірш "До моєї родини".

З початком 1849 р. почав видавати першу літературну газету, півтижневик "Новини", але вона виходила недовго, всього кілька місяців, від 1 січня до 10 квітня. Пізніше пробував видавати іншу літературну газету, тижневик "Пчола", в якій надрукував віршовий переклад "Слово о полку" Богдана Дідицького, але й ця газета виходила недовго, на 17-му числі припинилася.

В липні 1849 р. Гущалевич висвятився на священика й дістав посаду заступника катехита в Академічній гімназії у Львові, де вже й передтим працював тимчасово учителем української мови в нижчих класах. В листопаді 1850 р. став редактором газети "Зоря Галицька" і редагував її до червня 1853 р. В 1855 р. за браком потрібної кваліфікації змушений був залишити учительську працю в Академічній гімназії й одержав парафію в селі Янівці (тепер Іванівка) Долинського повіту, де залишався до 1862 р., а тоді склав іспит на учителя й вернувся до Академічної гімназії, де став дійсним учителем релігії.

В 1860 р. був вибраний послом до галицького сейму, де часто виступав на захист української мови (до 1870 р.), а в 1867 р. його вибрали й до державної ради в Відні, де він, за словами О. Огоновського, був "єдиним речником руських справ" і сидів окремо від центру, сам один, щоб бути ближче до двох послів-селян, яких поляки вziali між себе. Галицькі русини вважали Гущалевича вправним політиком і добрим бесідником, як каже той же Огоновський. На посаді катехита працював до 1889 р. і після того пішов на емеритуру й проживав у Львові до самої смерті.

Писати почав студентом (в гімназії писав вірші німецькою мовою), перший вірш написав у 1846 р. на іменини митрополита Михайла Левицького, а потім написав пісні "Щастя вам Боже", "Мир вам брата", "Где есть руска отчина", "Туга за родиною" та інші. Друга з них стала була навіть своєрідним гімном галицьких русинів, що його співали на слов'янському соборі в Празі і на соборі руських учених у Львові в 1848 р.

Першу збірку віршів. "Стихотворенія Івана Гушалевича", видав у 1848 р., а другу, "Цвіти з наддністрянської левади", в 1852 р. Через дев'ять років Богдан Дідицький видав третю його збірку "Поезии Иоанна Гушалевича" із власною передмовою, в якій порівнював його з Бюргером, Б. Залеським та Кольцовим, мовляв, "Гушалевиц в баснях устоит і при найсильнішим сопернику-басслові і що вже первая его басня з г. 1848 сталась запорукою будущей его Езоповой слави". Високу оцінку Дідицького заперечив потім Огоновський, на думку якого, пісням і думам Гушалевица не рівнятися ні з піснями Кольцова, ні з баладами Бюргера, ні з думами Залеського. "Сими стихотворами писаними твердим язиком автор не може мірятися з Глібовим, не то з Гребінкою, а до Езопової слави ему ще далеко" (ІЛР т. 2, 1889, 602).

Пізніше Гушалевиц пробував своїх сил у драмі і написав мелодраму в 3-х діях "Сільські пленіпотенти", яка була надрукована в "Літературному зборнику" Руської матиці. Більше успіху мала п'єса "Підгоряни" в перерібці М. Кропивницького і з музикою Вербицького. Третя п'єса, "Обман очей", не привернула до себе уваги, як і всі інші його стихотворенія, писані в 60-х роках, коли він покинув рід-

ну мову і почав писати московфільським "язичієм", головню після 1866 р., хоч прозові твори (статті) він уже з 1849 р. почав писати, як каже Огоновський, "твердим нібито книжним язиком". Але після 1866 р. він зовсім відвернувся від укранства й української літератури. Московфільські симпатії він виявляв уже в 1850-х роках. В виданій у 1879 р. книжці віршів назвав українців "ні теплими, ні студеними", а то й зрадниками (изменниками), на яких кидав громи з вогнем.

Московфільським язичієм писав у 80-х рр. вірші "Галицкіи отголоси" (1880) та історичні повісті "Гальшка Острожская княжна" і "Козацкая виправа в Молдавію под Свирговским украинским гетманом в ХУІ в." (1883), повість з 1834-45 рр. "Бранка" та повість з 16 ст. "Іван Подкова" (1884). Гостру й справедливу критику творчости Гушалевица написав Іван Франко у трьох числах ЛНВ, вона була його реакцією на московфільський панегіричний некролог.

Помер Гушалевиц на 80-му році життя.

Літ.: О. Огоновський. Іван Гушалевиц, в кн. "Исторія літератури русской", ч. II, 2-й відділ, 1889/596-606; **І. Франко.** Іван Гушалевиц. ЛНВ кн. 8, 9, 11/1903; **І. Шильгук.** Іван Миколайович Гушалевиц, в кн. "Письменники Західної України 30-50-х років XIX ст. К., 1965/493-4. Його ж. Літературне відродження на Західній Україні (30-50 роки XIX ст.), вступна стаття, там же, ст. 27.

ГУЩАК Іван (1930 —), сучасний поет молодшої генерації, родом з Галичини, нар. в селі Мацошині на Львівщині. Скінчив сільсько-господарський інститут, потім працював у колгоспі агрономом, пізніше був на партійній роботі у Волинському а там і Львівському об-

ласних комітетах. Згодом перейшов на працю до вид-ва "Каменяр" у Львові, а звідти до рай. газети в Жовкві.

Писати почав в студентських часах, першу збірку віршів, "Колоски", видав у 1956 р. Тематика збірки переважно селянська, цебто колгоспна, а завдання, яке собі поет ставив — спостерігати й відобразити "нові зрушення на селі та зміни, які відбуваються у взаємовідносинах між людьми, і їх ставлення до соціалістичних перетворень". "Соціалістичні перетворення" це колгоспи, а "нові зрушення", це великі слова для малих речей, цебто "зростання свідомости", що колгоспи — єдина й найвища благодать села й "інший не бувати". Партія прагне, щоб люди й думки не мали, що може бути й буває щось інше й краще, і коли вони зрезигновано опускають в безнадії руки, то називається "зрушенням у свідомості" людей, наче вони зрозуміли, що в колгоспі їх

єдине щастя.

Пізніше автор видав ще кілька збірок: "Під крилом неба" (1966), "Вічний вогонь" (1969) і "Дума землі" (1973).

Остання збірка показує, що Гуцак залишився вірний своїй селянській тематиці, бо життя сучасного села, "трудова і ратні подвиги народу" його найважливіші теми, як були і в попередніх збірках. Часом він пробує заглянути й до міста, але з меншим успіхом. До збірки ввійшла поема "Осьвенцім", про тюрму в Польщі, в якій сидів його батько за комунізм і не повернувся звідти. Поема має антипольське спрямування.

Літ.: І. Романченко. "Колоски", "Жовтень" 1/1957/110; І. Серак. Добрі задатки ліричного хисту, "Жовтень" 12/1966/137; Г. Книш. Агроепіція, "Жовтень" 12/1966/139; П. Юр. В одержі слова, "Жовтень" 6/1970/138-40; В. Когут. Дума про отчу землю, "Літ. Україна" 94/1974/2-3.

Кінець 2-го тому

ПОКАЖЧИК ГАСЕЛ

- В (ве) — 13
Ваврисевич, Микола — 13
Вагилевич, Іван — 13
Вагилевич, Михайло — 18
Вагилевич, Кость — 19
Ваганти — 19
Вакалюк, Марія — 19
Вакула із Лубен — 19
Вакуленко, Віктор — 19
Вакуленко, Іван — 20
Валентин, В. — 20
Валеріян — 20
Валуєвський циркуляр — 20
Вальковський, Андрій — 20
Вальо, Марія — 21
Вандалізм — 21
Ванченко, Петро — 22
Вапліте — 22
“Вапліте” — 25
Варавва-Воронін, Олексій — 26
Варваризм — 26
Варіант — 27
“Варлаам і Йоасаф” — 28
Варламович, Вл. — 29
Вармій-Кирко — 29
Варнак — 29
Варсава, Григорій — 29
Вартість у літературі — 29
Вартовий, Антін — 30
Вартовий, М. — 30
Вартовий і Вартовий, П. — 30
Василева, Олена — 30
Василевська, Людмила — 31
Василенко, Б. — 31
Василенко, К. — 31
Василенко, Кирило — 31
Василій — 31
Василович, Лев — 32
Васильківська, Женья — 33
Васильківський, Олександр — 34
Васильківський, Олексій — 34
Василько — 35
Василько, А. — 35
Васильченко, Степан — 35
Васьків, Микола — 41
Васьківський, Григорій — 41
“Ватра” — 44
Ватрослав, В. — 44
Вахнянин, Анатоль — 44
Вдовиченко, Максим — 45
Ведміцьний, Олександр — 46
“Вені” — 47
Велика література — 47
Велина проза — 50
Великодні вірші — 52
“Великодні дзвони” — 55
“Великодній ранок” — 55
Великодня драма — 55
“Велике Зерцало” — 58
Величання — 58
Велично, Ганна — 59
Велично, Самійло — 59
Величковський, Іван — 61
Величне і велич — 64
Венгер, Микола — 65
Вер, Віктор — 65
Венгжин, Микола — 65
Верба, Антон — 66
Вербальний стиль — 66
Вербицький, Микола — 67
Вербицький, Пантелеймон — 68
Вервес, Григорій — 68
Верес, Микола — 70
Веретельний, Андрій — 71

- Веретенченко, Олекса — 71
 Верещинський, Микола — 72
 Веризм — 72
 Верлібр — 73
 Верниволя — 75
 Верниволя, Василь — 75
 Вернигора-Вірленко — 75
 Версалик — 75
 Версифікаторство — 75
 Версифікація — 75
 Версія — 75
 Версологія — 75
 Вертепна драма — 75
 Верхратський, Іван — 78
 “Веселка” — 81
 “Веселка” (1887) — 80
 “Веселка” (1922) — 81
 “Веселка” (1951) — 82
 “Веселка” (1954) — 82
 “Веселка” (1960) — 83
 “Веселки і грози” — 83
 Весільні пісні — 84
 “Весна” (1878-1880) — 85
 “Весна” (1915) — 85
 “Весняна прорість” — 85
 “Весняні обрії” — 86
 Веснянки — 87
 Вецеліус, В. — 89
 Вечер, Яким — помилково ст. 84
 “Вечерниці” — 89
 “Вечорниці” — 90
 Вигадна — 91
 Виговський, Вслодимир — 92
 Вигуки — 92
 Видавництво — 92
 Видавнича спілка — 102
 Видання — 103
 Види, жанри й роди — 103
 Видиш, Минола — 106
 “Визвольний шлях” — 106
 Викторин, Кость — 107
 Винницька, Ірина — 107
 Винниченко, Володимир — 108
 “Виноград домовитом...” — 120
 Виноградова, Марія — 121
 Випадний звук — 121
 “Вир революції” — 121
 Вираження — 121
 Вираження емоцій — 122
 Вирган, Іван — 124
 Виробничий роман — 126
 Висікан, Панас — 126
 Височенно, Олександр — 127
 Висхідна стопа — 127
 Вишенський, Іван — 127
 Вишенський, Іполіт — 134
 Вишиваний, Василь — 134
 Вишневецька, Роксана — 135
 Вишневський, Давид — 135
 Вишневський, Іван — 136
 Вишня, Остап — 136
 Вища партійна школа — 141
 Вігурська, Галина — 141
 Віда, Марко — 142
 Відгомін — 143
 Відзеркалення життя — 143
 Відображення дійсності — 143
 Відродження — 144
 Відсторонення — 149
 Відтворення дійсності — 150
 “Візерунок цнот” — 150
 Візія — 151
 “Вік”, антологія — 151
 “Вік” видавництво — 151
 “Вінна” — 152
 Вілінська-О’Коннор, Валерія — 153
 Вілянея — 153
 Вільде, Ірина — 154
 “Вільна Буковина” — 158
 “Вільне слово” — 158
 Вільний вірш — 159
 Вільний, Володимир — 160
 Вільний переклад — 162
 Вільхівський, Борис — 163

- Вільховий, І. 163
Вільховий, Петро — 163
Вільшанецьна, Володимира — 164
Вільшенко, Антін — 164
Вільшенко, Ярослав — 164
Вільшина, М. — 164
Вільшина, Остап — 164
Вінграновський, Минола — 165
Вінета — 167
“Вънец Христов” — 167
“Вінок Великому Кобзареві” — 169
“Вінок Івану Франкові” — 169
“Вінок Кобзареві” — 169
“Вінок русинам на обжинки” — 170
Вінок сонетів — 171
“Вінок Т. Шевченкові” — 172
“Вінок Т. Г. Шевченкові” — 172
“Вінок Тарасові Шевченку” — 172
Віншівки — 173
Віргуш, Наталія — 173
Віреле — 173
“Вірна пара та інше” — 174
Вірш — 174
“Вірші з Літопису Граб'янки” — 176
“Вірші з Літопису Єрлича” — 176
“Вірші з Христос Пасхон — 176
“Вірши на Воскресение” — 177
“Вірши на жалосний погреб...” — 178
Вірші-орації — 179
Вірші шкільні — 181
Віршова література — 182
Віршова стопа — 195
Віршова строфа — 196
Віршове закінчення — 197
Віршовий параграф — 198
Віршовий ритм — 198
Віршовий розмір — 198
Віршові системи — 199
Віршознавство — 204
“Вісник українського відділу...” — 209
“Вісті ВУЦВК” — 209
“Вістник” (1850) — 210
“Вістник” (1933-) — 210
Віталій — 211
“Вітрила” — 212
“Вітчизна” — 213
Вітрова, Маруся — 213
Вітчизняна війна — 213
Віщий, Олег — 214
Вічні образи — 214
Влад, Марія — 215
“Владимир...” — 215
Владно, Володимир — 218
Власенно, Владлен — 219
Власенно, Іван — 220
“Власнотворній образ...” — 220
Властивість — 221
Влизько, Олекса — 221
Внутрішній світ — 225
Внутрішня рима — 226
ВОАПП — 226
Вовк, Віра — 226
Вовчок, Василь — 229
Вовчок, Марко — 230
“Вогні Придніпров'я” 238
Водевіль — 238
Водяний, Я. 239
Возз'єднання — 239
Возняк, Михайло — 241
Волинський, Костянтин — 245
Волинський, Петро — 247
Волиняк, Петро — 250
“Волинь у піснях” — 251
Волнов, Віталій — 251
Волнов, Олександр — 252
Волнов, Роман — 253
Волнович, Йоанікій — 253,
Володарський, Зіновій — 254
Володимир — 254
Володимир Мономах — 255
Володимир, Р. — 257
Володиславич, Антін — 259
“Волосожар” — 259
Волох, С. — 259

- Волошин, Августин — 259
 Волошин, Іван — 260
 Волошин, Максиміліян — 263
 Волошина, Лариса — 263
 Волошна, Людмила — 264
 Волошно, Євген — 264
 Волощак, Андрій — 265
 Волонтаризм — 266
 Вольвачівна, Маруся — 267
 Вольський, Іван — 267
 Воробйов, Василь — 268
 Воробйов, Микола — 268
 Воробкевич, Григорій — 268
 Воробкевич, Сидір — 269
 Ворон, Андрій — 272
 Вороний, Марко — 272
 Вороний, Микола — 273
 Воронін, Прохір — 281
 Воронько, Платон — 281
 Воропай, Оленса — 283
 Ворскло, Віра — 284
 Воскресенно, Сергій — 285
 “Воскресеніє мертвих...” — 286
 “Воскресла Україна” — 287
 “Восьмеро” — 288
 “Вперед” — 288
 Вrabель, Михайло — 288
 Вражливий, Василь — 289
 “Временная комиссия...” 289
 Всевидат — 291
 “Всесвіт” (1925) — 291
 “Всесвіт” (1958) — 291
 Всеукраїнське — 293
 Всеукраїнська федерація... — 294
 Вставлена новела — 295
 Вставлені слова і речення — 295
 ВУАПП — 295
 Вульгарний соціологізм — 296
 Вусатий, Степан — 297
 Вусик, Олексій — 298
 ВУСПП — 298
 Вухналь, Юрій — 300
 В'язана мова — 301
 В'язовський, Григорій — 301
 Г — 305
 Га — 306
 Гавриленко, Володимир — 306
 Гаврилко, Михайло — 307
 Гаврилов, Пилип — 307
 Гаврилюк, Володимир — 307
 Гаврилюк, Ілько I — 308
 Гаврилюк, Ілько II — 308
 Гаврилюк, Олександр — 308
 Гавриш-Гнилосир, Василь — 308
 Гaгiлки — 309
 Гагіографія — 309
 Гаєвський, Степан — 310
 Газель — 310
 Газета — 311
 Газетна рецензія — 311
 Гаївни — 312
 Гай-Головно, Оленса — 313
 Гайдабура, Михайло — 314
 Гайдай, Іван — 314
 Гайдамацькі пісні — 315
 Гайний, Віктор — 317
 Ган, Анатоль — 318
 Галайда, Гнат — 319
 Галайда, Ілля — 319
 Галан, Анатоль — 320
 Галан, Ярослав — 322
 Галиця, Микола — 323
 Галицька література — 323
 Галицьке євангеліє — 323
 Галицько-Волинський літопис — 324
 Галицько-русьна матиця — 326
 Галич, Марія — 327
 “Галичанин” — 328
 “Галичанинь” — 328
 “Галичо-руський вістник” — 328
 Галіп, Теодот — 328
 Галіямб — 329
 Гална, Ієремія — 329
 Галушна, Денис — 329

- Галятовський, Йосаніній — 330
Гамалій, Геннадій — 334
Гаман, Віктор — 334
Гамартія — 334
Ганджюра, Петро — 334
Гануля, Григорій — 335
Гаптар, Максим — 336
Гарасевич, Андрій — 336
Гарасьно — 337
Гарін, Хведір — 337
Гармаш, Міра — 338
Гармонія — 339
“Гарьмонія” — 340
“Гарт” — 340
“Гарт” (1924) — 341
“Гарт” (1927-1931) — 342
Гасно, Мечислав — 343
Гей — 343
Гей, Василь — 343
Гейнч, Нароль Август — 344
Гексаметер — 344
Гексастих — 345
Гельфандбайн, Григорій — 345
Гемістих — 346
Генденасилабін — 346
Гендяда — 347
Геній — 347
Геонім — 347
Георгій, Гамартол — 347
Георгіки — 348
Гепієнд — 348
Гептаметер — 348
Гептастих — 349
Геральдична поезія — 349
Герасименно, Кость — 350
Герасименно, Юрій — 351
Герасимчук, Дмитро — 352
Герменевтика — 352
Герметична поезія — 353
Герметичні книги — 353
Геродот, Дмитро — 353
Героїчна драма — 353
“Героїчни стихи” — 354
Героїчний вірш — 354
Героїчний епос — 354
Герой, героїня — 358
Гетьман, Володимир — 361
Гетьманець, Петро — 362
Гімн — 363
Гіпербатон — 364
Гіпербола — 364
Гіпердантилічна рима — 365
Гіпердантилічне закінчення — 365
Гіпердантилічний вірш — 366
Гіпорхема — 366
Гіпотакса — 366
Гіпотипоза — 366
Гірний, Василь — 366
Гірин, Микола — 367
Гістріони — 368
Гіффераза — 368
Гіятус — 368
Главліт — 368
Глаголиця — 369
Глазовий, Павло — 369
Глинський, Іван — 370
Глібов, Леонід — 370
Глікопейський вірш — 375
Глобенно-Оглоблін, Микола — 375
“Глобус” — 377
Глоса — 378
Глухенький, Микола — 378
Глушан, Анатоль — 379
Гнатишан, Микола — 379
Гнатівський, Володимир — 381
Гнатюк, Володимир — 382
Гнатюк, Іван — 385
Гнатюк, Микола — 386
Гнатюк, Ніна — 386
Гномічна поезія — 386
Гов'яда, Віктор — 387
Гоголь-Яновський, Василь — 387
Годованець, Минита — 388
Гойда, Юрій — 390

- Голобородьно, Василь — 391
Голобородьно, Василь Захар. — 392
Голованівський, Сава — 393
Головацький, Янів — 394
Головно, Андрій — 400
Головно, Дмитро — 403
Головченко, Іван — 404
“Голос Галичан” — 404
Голосіння — 405
Голота, Петро — 406
Голубенно, Дмитро — 407
Голубенно, Петро — 407
Голубець, Микола — 407
Гомзин, Борис — 409
Гомілетика — 410
“Гомін” — 411
Гомін, Лесь — 412
“Гомін України” — 413
Гоморганні фонемі — 413
Гомофонія — 413
Гончар, Олесь — 413
Гончаренно, Борис — 422
Гончаренно, Валерій — 423
Гончаренно, Іван — 423
Горбань, Микола — 424
Гордасевич, Галина — 424
Гординський, Святослав — 425
Гординський, Ярослав — 426
Гордієнню, Дмитро — 428
Гордієнню, Кость — 429
Горецький, Петро — 432
Горішний, Микола — 432
Горна, Лаврентій — 433
Горлач, Леонід — 433
Горленно, Василь — 434
Горленно, Йоасаф — 436
“Горно” — 437
Горобець, Тиберій — 437
Городиське євангеліє — 438
Горотан, Порфїрій — 438
“Гортус поетікус” — 439
Гостинян, Степан — 439
Грабина, Олексій — 440
Грабович, Іларіон — 440
Грабовський, Валентин — 441
Грабовський, Павло — 441
Граб'янна, Григорій — 448
Гражданна — 450
Граматака Павловича — 450
Граматака М. Смотрицького — 452
Гранична, Луна — 453
Гранка — 453
Грановський, Олександр — 453
Графема — 453
Графіна — 453
Графомани, графоманія — 454
Гребенюк, Іван — 455
Гребінна, Євген — 455
Гребінна, Леонід — 460
Гребінчишин, Іван — 460
Гриб, Нuzьма — 461
Грива, Максим — 461
Григоренно, Грицько — 462
Григорук, Євген — 467
Григурно, Іван — 468
Гризун, Анатоль — 470
Гримайло, Ярослав — 470
Гриневичева, Катря — 471
Гриневич, Ярослав — 474
Гринюк, Олекса — 474
Гринько, Дмитро — 475
Гриньовська, Марія — 476
Грицай, Остап — 476
Гриць-Дуда, Іван — 480
Гришно, Василь — 480
Грищенко, Ю. — 481
Грищук, Броніслав — 481
Гріненно, І. — 481
Грінчак, Василь — 481
Грінченно, Борис — 483
Грінченно, Марія — 491
“Громадська думка” — 491
“Громадський друг” — 491
Громів, Олесь — 492

- "Гроно" — 492
"Гроно" кримське — 494
Гроха, Лаврін — 494
Грубнин, Петро — 495
Грудницька, Марія — 495
Грузинський, Олександр — 495
Грунський, Павло — 496
"Група А" — 496
Грушевський, Михайло — 496
Грушевський, Олександр — 502
Губар, Олександр — 502
Губарець, Василь — 502
Гудемчук, Яків — 503
Гудим, Віктор — 503
Гудима, Андрій — 503
Гужва, Валерій — 504
Гузюн, Пилип — 504
Гукливський літопис — 504
Гулак-Артемівський, Петро — 505
Гуманізм — 507
Гуменна, Донія — 507
Гумор — 515
Гумореска — 516
Гундич, Юрій — 517
Гуреїв, Оленка — 517
Гуріненко, Петро — 519
Гурладі, Мирослава — 521
Гурович, Марко — 522
Гуртовенко, Валерія — 522
Густинський літопис — 523
Гуцало, Євген — 523
Гуцало, Роман — 525
Гушалеви́ч, Іван — 526
Гушан, Іван — 527

